

PĒTĪJUMS

“Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai”

Latvijas Universitāte | 2022

Pētījuma pasūtītājs: Latgales plānošanas reģions. Pētījuma ID. Nr. LPR 2022/19 Pētījuma veicējs: Latvijas Universitāte | Reģ. nr. 3341000218.

Pētījums pabeigts 2022. gada 18. decembrī.

Ne Latgales plānošanas reģions, ne citas personas nav atbildīgas par šīs informācijas tālāku izmantošanu.

© Latgales plānošanas reģions, 2022. gads

Atkārtota izmantošana ir atļauta, ja tiek norādīts avots. Titullapā izmantots attēls no datubāzes Pexels. Lai iegūtu papildinformāciju, lūdzu, apmeklējiet <https://lpr.gov.lv/> Izpētes ziņojumā ir ietverta informācija, kas iegūta no vairākiem gan primāriem, gan sekundāriem informācijas avotiem, tai skaitā no Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM), Ekonomikas ministrijas (EM), Centrālās Statistikas pārvaldes (CSP) un citiem. Saņemto datu kvalitāte un atbilstība pieņemta kā optimāla, autoriem nepārbaudot datu izcelsmes avotus. Pētījuma ekspertu un iesaistīto speciālistu loku pārstāvēja ar remigrācijas jomu saistīti nevalstiskā sektora, publiskās pārvaldes, akadēmiskās un industriālās jomas organizācijas un uzņēmumi, kā arī ekonomikas jomas eksperti. Detalizēts ekspertu un to pārstāvēto organizāciju un uzņēmumu saraksts pieejams Pētījuma 1. pielikumā. Ekspertu skaits, specializācijas un to pārstāvēto organizāciju izlase atbilst statistiski reprezentablai kopai.

Autori Pētījumā uzņemas atbildību par datu kvalitātes novērtēšanu un to izmantošanu analizē, veicot attiecīgi nepieciešamo datu atlasu un izslēdzot nepietiekamas datu kvalitātes dēļ iespējamus neatbilstošus novērojumus un datus no analizējamās datu kopas. Veicot saņemto datu kvalitātes pārbaudi, ir konstatēti datu pieejamības ierobežojumi, kas attiecas gan uz ekspertu nepilnīgi aizpildītām anketām, gan statistiski trūkstošiem novērojumiem.

Pētījuma izstrādes darba grupa: Dr. soc., asoc. prof. Inta Mieriņa, vadošais pētnieks; Dr. oec., prof. A. Batraga, pētnieks; Mg. sc. oec. M. Danusēvičs, Mg. sc. oec. L. Brasliņa, pētījuma vadītāja. Zinātniskie darbinieki – Liene Kaibe, Katrīna Segliņa, Lilita Grīnberga, zinātniskā redakcija – Dr. oec. prof. Daina Šķiltere, Dr. oec. prof. Jeļena Šalkovska, Dr. oec. Ģirts Brasliņš. Ziņojuma kontaktpersona: Līga Brasliņa – līga.braslina@lu.lv | Tālrunis: +371 26599481.

Satura rādītājs

PĒTĪJUMĀ IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI, TERMINI UN DEFINĪCIJAS	7
PĒTĪJUMA KOPSAVILKUMS	8
METODOLOĢIJA	12
<i>Pētījuma dizains</i>	12
<i>Informācijas ieguves metodes</i>	13
<i>Datu analīzes metodes</i>	19
<i>Pētījuma ierobežojumi</i>	19
1. DZĪVES UN DARBA IESPĒJAS, REMIGRĀCIJAS APJOMS UN STRUKTŪRA LATVIJAS REĢIONOS	20
1.1. <i>Dzīves un darba iespēju konceptuālais ietvars</i>	20
1.2. <i>Migrācijas dinamika Latvijā un tās reģionos</i>	21
1.2.1. <i>Migrācijas plūsmas Latvijā un tās reģionos</i>	23
1.2.2. <i>Remigrācijas apjoms un tendences</i>	26
1.3. <i>Demogrāfiskā situācija Latvijas pašvaldībās</i>	29
1.4. <i>Darba iespējas Latvijas pašvaldībās</i>	30
1.5. <i>Dzīves iespēju pieejamība Latvijas pašvaldībās</i>	44
1.6. <i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	47
2. JAUNU DARBAVIETU IZVEIDES UN PIESAISTES IESPĒJAS REĢIONOS, NODROŠINOT PRIEKŠNOTEIKUMUS REMIGRĀCIJAI	50
2.1. <i>Jaunu darbavietu ietekmējošie faktori</i>	50
2.2. <i>Valsts un pašvaldību atbalsts jaunu darbavietu izveidei</i>	55
2.3. <i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	60
3. REMIGRĀCIJAS PROCESU SAISTOŠO NORMATĪVO AKTU ANALĪZE	62
3.1. <i>Remigrācijas normatīvais ietvars</i>	62

3.2.	<i>Darba tirgus normatīvais ietvars</i>	70
3.3.	<i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	72
4.	PAŠVALDĪBU ATBALSTS REMIGRĀCIJAS VEICINĀŠANAI	75
4.1.	<i>Remigrācijas politika un prakse Latvijā un citās valstīs pašvaldību līmenī</i>	75
4.2.	<i>Pašvaldību atbalsta instrumenti remigrācijas veicināšanai</i>	77
5.	REĢIONU LABĀKĀS PRAKSES UN GADĪJUMU ANALĪZE	96
5.1.	<i>Kurzemes plānošanas reģions</i>	96
5.2.	<i>Latgales plānošanas reģions</i>	103
5.3.	<i>Vidzemes plānošanas reģions</i>	107
5.4.	<i>Zemgales plānošanas reģions</i>	112
5.5.	<i>Rīgas plānošanas reģions</i>	117
5.6.	<i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	120
6.	REMIGRĀCIJAS MOTIVĀCIJAS, IEKĻAUŠANĀS UN DARBĀ IEKĀRTOŠANĀS REĢIONOS	140
6.1.	<i>Remigrācijas motīvi</i>	140
6.2.	<i>Atgriešanās un adaptēšanās process</i>	143
6.3.	<i>Iekļaušanās darba tirgū</i>	146
6.4.	<i>Zināšanu piemērošana darbā</i>	151
6.5.	<i>Nākotnes perspektīva – vai remigranti paliks Latvijā?</i>	154
6.6.	<i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	156
7.	REMIGRANTU APTAUJAS ANALĪZE	161
7.1.	<i>Atgriešanās Latvijā un dzīvesvietas izvēle</i>	161
7.2.	<i>Dzīves un darba iespējas dažādās pašvaldībās</i>	165
7.3.	<i>Adaptēšanās Latvijā un apmierinātība ar dažādiem dzīves aspektiem</i>	177
7.4.	<i>Remigrantu iekļaušanās darba tirgū</i>	181
7.5.	<i>Remigrantiem nepieciešamais atbalsts</i>	187

7.6.	<i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	193
8.	EKSPERTU PADZIĻINĀTS NOVĒRTĒJUMS REMIGRĀCIJAS VEICINĀŠANAI	198
8.1.	<i>Iespēju raksturojums dažādos reģionos</i>	198
8.2.	<i>Vai remigrācijas veicināšana ir nepieciešama?</i>	200
8.3.	<i>Vai remigrācija ir valsts vai pašvaldības atbildība?</i>	201
8.4.	<i>Vai nepieciešams atbalsts?</i>	202
8.5.	<i>Viedoklis par līdzšinējo valsts un pašvaldību atbalstu remigrantiem</i>	204
8.6.	<i>Kā uzlabot ekonomisko situāciju un uzņēmējdarbības vidi un veicināt atgriešanos?</i>	208
8.7.	<i>Kas vēl nepieciešams?</i>	210
8.8.	<i>Fokusgrupu diskusijas</i>	215
8.8.1.	<i>Uzņēmējdarbības vide</i>	215
8.8.2.	<i>Darba tirgus</i>	218
8.8.3.	<i>Izglītība</i>	220
8.8.4.	<i>Dzīvojamais fonds</i>	221
8.8.5.	<i>Ģimene un integrācija</i>	222
8.8.6.	<i>Esošais remigrācijas atbalsts</i>	223
8.8.7.	<i>Atbalsta nepieciešamība – vai atbalsta programmas ir nepieciešamas?</i>	225
8.8.8.	<i>Remigrācijas pasākumu panākumi – veiksmīgie atbalsta pasākumi</i>	227
8.8.9.	<i>Nepieciešamais atbalsts – kāda atbalsta pietrūkst?</i>	228
8.9.	<i>Nodaļas starpsecinājumi</i>	231
9.	SECINĀJUMI	239
9.1.	<i>Dzīves un darba iespējas, remigrācijas apjoms un struktūra Latvijas reģionos</i>	239
9.2.	<i>Jaunu darbavietu izveides un piesaistes iespējas reģionos, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai</i>	239
9.3.	<i>Pašvaldību atbalsts remigrācijas veicināšanai</i>	240
9.4.	<i>Remigrācijas motivācijas, iekļaušanās un darbā iekārtošanās reģionos</i>	241

9.5.	<i>Remigrācijas procesu saistošo normatīvo aktu analīze</i>	242
9.6.	<i>Reģionu labākās prakses un gadījumu analīze</i>	243
10.	PRIEKŠLIKUMI	246
10.1.	<i>Risinājumi jaunu darbavietu izveidei un darbaspēka piesaistei reģionos, tai skaitā uzņēmējdarbībai, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai</i>	246
10.2.	<i>Vienreizējs pabalsts remigrantiem</i>	248
10.3.	<i>Dzīvesvietas iespējas Latvijas reģionos, kas ir veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai</i>	249
10.4.	<i>Atbalsts izglītības iespējām Latvijā</i>	250
10.5.	<i>Komunikācijas risinājumi plānošanas reģionu un remigrācijas koordinātoru darbam</i>	251
10.6.	<i>Reģionu kapacitātes celšanas pasākumi remigrācijas jomā</i>	253
11.	IZMANTOTIE AVOTI UN REFERENCES	255
12.	PIELIKUMI	260
12.1.	<i>Pielikums 1. Pētījuma metodoloģija</i>	260
12.2.	<i>Pielikums 2. Materiāli informatīvajai kampaņai</i>	260
12.3.	<i>Pielikums 3. Pētījumā iesaistīto ekspertu saraksts</i>	260
12.4.	<i>Pielikums 4. Pašvaldību vizītkartes</i>	260
12.5.	<i>Pielikums 5. Pašvaldību atbalsta instrumentu apkopojums</i>	260
12.6.	<i>Pielikums 6. Reģionu labākās prakses un gadījumu analīze</i>	260
12.7.	<i>Pielikums 7. Ekspertu padziļināto interviju vadlīnijas</i>	260
12.8.	<i>Pielikums 8. Pašvaldību aptaujas anketa</i>	260
12.9.	<i>Pielikums 9. Pašvaldību ekspertu padziļinātās intervijas vadlīnijas gadījumu analīzes ietvaros</i>	260
12.10.	<i>Pielikums 10. Remigrantu aptaujas anketa</i>	260

PĒTĪJUMĀ IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI, TERMINI UN DEFINĪCIJAS

Saīsinājums	Paskaidrojums
Pētījums	Pētījums "Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai", ID nr. LPR 2022/19
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
SEZ	Latgales speciālā ekonomiskā zona
CAGR	Saliktais gada pieauguma temps, kas ir termins ģeometriskās progresijas koeficientam
ATR	Administratīvi teritoriālā reforma, kas Latvijā notika 2021. gadā
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
LPR	Latgales plānošanas reģions
VPR	Vidzemes plānošanas reģions
ZPR	Zemgales plānošanas reģions
KPR	Kurzemes plānošanas reģions
RPR	Rīgas plānošanas reģions
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
UR	Uzņēmuma reģistrs
VID	Valsts ieņēmumu dienests

PĒTĪJUMA KOPSAVILKUMS

Pētījuma mērķis ir veikt izpēti par dzīves un darba iespējām reģionos kā veicinošiem faktoriem ārējai un iekšējai remigrācijai.

Pētījuma rezultāts ir esošās situācijas izvērtējums par dzīves un darba iespējām Latvijas reģionos, balstoties uz pašvaldībās pieejamajiem pakalpojumiem, reģionālās attīstības izaicinājumiem, kā arī sagatavoti priekšlikumi atbalsta instrumentu ieviešanai remigrācijas veicināšanai, nodota iegūtā informācija mērķauditorijai saprotamā un pieejamā veidā, veidojot informatīvās kampaņas materiālus.

Pētījumā veikti šādi **uzdevumi**:

- Apkopota informācija par dzīves un darba iespējām Latvijas reģionos.
- Izpētīti pašvaldību atbalsta instrumenti, kas nodrošina dzīves un darba iespēju uzlabošanu remigrācijas mērķu sasniegšanai, t. sk. tieši atbalsta instrumenti grantu veidā uzņēmējdarbības atbalstam, darbavietu izveidei un dzīvojamajam fondam.
- Izpētītas un noteiktas jaunu darbavietu izveides un piesaistes iespējas reģionos, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai.
- Sniegti priekšlikumi remigrācijas atbalsta instrumentu ieviešanai pašvaldībās un reģionos, izvērtējot potenciālos ieguvumus un riskus.
- Sniegti ieteikumi par efektīvāko risinājumu remigrācijas sekmēšanai un nepieciešamajiem resursiem atbalsta sniegšanai remigrantiem.
- Sagatavota remigrantiem un potenciālajiem remigrantiem pētījumā iegūtā informācija saprotamā un pieejamā veidā par dzīves un darba iespējām, uzsverot darba iespējas un atbalsta instrumentus pašvaldībās.
- Sagatavoti materiāli un komunikācijas risinājumi plānošanas reģionu un remigrācijas koordinātoru darbam.
- Sagatavoti priekšlikumi pašvaldību informācijas par sniegtajiem pakalpojumiem un dzīvesvietu apkopošanai.

Pētījuma aktualitāte saistīta ar tendenci, ka mūsdienu reģionālajā attīstībā izšķiroša loma ir uzņēmējdarbības videi reģionos, jo tā sniedz nodarbinātības iespējas un līdz ar to labklājību iedzīvotājiem, stimulē iedzīvotāju palikšanu dzīvesvietās vai rada labvēlīgus apstākļus remigrācijas procesam. Ņemot vērā cilvēkresursu trūkumu reģionos, būtiski veidot tādus atbalsta instrumentus, kas tiešā veidā būtu mērķēti uz cilvēkresursu piesaisti reģioniem. Atbilstoši Reģionālās politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam viens no reģionālās politikas mērķiem ir cilvēkkapitāla piesaiste reģionos (A.2. mērķis)¹.

Vienlaikus Diasporas likums nosaka to, ka valsts un pašvaldības veic pasākumus, lai atvieglotu diasporas locekļu atgriešanos vai pārcelšanos uz pastāvīgu dzīvi Latvijā (15. panta pirmā daļa). Tāpat plāns darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam nosaka 4.2.1.uzdevumu – "Reģionālo remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošana". Kā darbības rezultāts šim uzdevumam ir "noteikts jaunu nodarbinātības iespēju radīšana reģionos, t. sk. izveidotas jaunas darbavietas, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai".

Ņemot vērā iepriekš minēto, daļa reģionālās attīstības atbalsta ir skatāma kā atbalsts remigrācijas priekšnoteikumu izveidei. Reģionālās ekonomikas attīstībā būtiska loma ir tieši pašvaldībām kā vietējās

¹ Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalaspolitikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

attīstības līderiem, kas sadarbībā ar komersantiem veido uzņēmējdarbībai labvēlīgu vidi. Papildus ES fondu sniegtajam atbalstam jau šobrīd būtiska daļa pašvaldību īsteno pašvaldību budžeta finansētus tiešā veida atbalsta pasākumus uzņēmējiem (visbiežāk grantu veidā komersantiem). Šajā kontekstā būtisks faktors ir Administratīvi teritoriālā reforma 2021. gadā, kuras rezultātā pašvaldību iedalījums kļuvis vienmērīgāks un ir uzlabojusies finansiālā kapacitāte – lielāks kopējais budžets nodrošina pašvaldībām augstāku investīciju piesaistes spēju. Tāpat uzlabojas speciālistu nodrošinājums un personāla iespēja specializēties. Šobrīd ir izveidoti priekšnoteikumi, kas ar valsts budžeta atbalstu var nodrošināt ilgtspējīgu nodarbinātības atbalsta mehānisma izveidi, uzlabojot pašvaldību atbalsta instrumentus.

Esošais pētījums izvērtē dzīves un darba iespējas reģionos, analizē, kas ir veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai, kā arī sniedz infografikas pētījumam sekojošai informatīvajai kampaņai. Tiek aplūkoti dažādi ekonomiskie instrumenti, kas varētu veicināt jaunu darbavietu izveidi un piesaisti pašvaldību teritorijām.

Darba algu subsīdijas augsti kvalificētu darbinieku piesaistei uzņēmuma darbības uzsākšanas fāzē varētu veicināt speciālistu remigrāciju un vienlaikus atvieglotu jaunuzņēmumu ienākšanu augstākas pievienotās vērtības tirgos.

Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi veicami piesardzīgi un vēlama to mērķēta piemērošana situācijās, kurās ir potenciāls radīt jaunas darbavietas un veicināt būtisku ekonomisko izaugsmi. Atbalsts var būt mazāk lietderīgs, ja tas tiek sniegts mazos apmēros (daži tūkstoši eiro) daudziem uzņēmumiem bez stingriem atlases kritērijiem, kā arī nav mērķēts uz tirgiem ar izaugsmes potenciālu, kas ir esošās pašvaldības stiprā puse. Ieteicams uzņēmējdarbības atbalsts uzņēmumiem, kuriem ir potenciāls transformēties no maza uz vidēju uzņēmumu, tādējādi radot lielāku pozitīvo ietekmi uz darbavietu skaitu un kvalitāti. Būtiskāks atbalsts būtu sniedzams uzņēmumiem, kuru izaugsme ir balstīta uz eksportu vai importa aizvietošanu, kā arī uzņēmumiem, kas iegulda mašīntehnoloģijās balstītās inovācijās.

Darba tirgus transformācijas ērā, kad attālināts darbs un personāla mobilitāte nostiprinās kā ikdienišķas parādības, atbalsta instrumenti jāpielāgo šīm tendencēm. Galvenie aplūkoti atbalsta instrumenti šajā kontekstā ir attālināta darba atbalstīšana gan publiskajā, gan privātajā sektorā, mobilitātes pasākumu atbalstīšana, kā arī koprades telpu ieviešana pašvaldībās. Jauno darbavietu veidošanas pasākumi balstīti uz teorētiskām atziņām, citu valstu pētījumiem un secinājumiem, kas iegūti aptaujās un intervijās pētījuma ietvaros.

No dažādiem griezumiem pētījumā mājokļu pieejamība izkristalizējas kā būtisks kavējošs faktors remigrācijai un darbavietu izveidošanai. Sevišķi akūta problēma identificēta ārpus Rīgas reģiona, kur faktiski nav vērā ņemams jaunu dzīvesvietu tapšanas apjoms. Pieejami mājokļi sniegtu ne tikai remigrācijas iespējas, bet arī ar multiplikatora efektu izaugsmi vietējai ekonomikai. Konstatēts arī tas, ka daudzās teritorijās neveidojas sinerģija starp akadēmisko, publisko un biznesa vidi. Norādīts uz potenciālu no ciešākas sadarbības starp augstākās izglītības iestādēm, biznesa inkubatoriem un valsts un pašvaldības institūcijām, kas būtiski paātrinātu inovāciju komercializāciju.

Pētījumā uzsvars likts uz Nodarbinātības valsts aģentūru gan kā datu sniedzēju, gan institūciju, jo šī iestāde ir kontekstuāli saistīta ar remigrantu iespēju atrast darba iespējas. Konstatēts, ka iestādei ir divas potenciālas attīstības trajektorijas, kurām būtu pozitīva ietekme uz remigrācijas veicināšanu. Pirmkārt, NVA darbību reglamentējošo normatīvo aktu līmenī ir ļoti zema prioritāte remigrācijas atbalstam un darbam ar remigrantiem, līdz ar to būtu plašāk jāietver remigrācijas uzdevumi stratēģiskajos un taktiskajos dokumentos. Otrkārt, profesionālās kvalifikācijas celšanai pasākumu kontekstā ir zems īpatsvars saistībā ar uzņēmumā notiekošu apmācību, tādēļ tiek aicināts apmācībās novirzīt uzsvaru uz praktiskām apmācībām

pie potenciālā darba devēja, ko arī organizē darba devējs atbilstoši prasmēm un zināšanām, kas vajadzīgas darba ņēmējam.

Intervētie eksperti norāda, ka reģionos šobrīd rodas jauni izaicinājumi, kas saistīti ar pašreizējo energoresursu krīzi un lieliem nodokļu maksājumiem. Izaicinājumu pilsētām, kas atrodas tālāk no Rīgas, rada arī lielās transportēšanas izmaksas, kas būtiski augušas, palielinoties degvielas cenām. Nestabilā vidē uzņēmējiem ir tendence atlikt investīcijas vai investēt tikai ekonomiski spēcīgākajos punktos. Papildu liels izaicinājums reģionos, kas apgrūtina uzņēmējdarbības attīstību, ir kvalificēta un kvalitatīva darbaspēka trūkums.

Ekspertu vidū nav šaubu par remigrantu potenciālo pienesumu Latvijas ekonomikai un konkrētā novadā. Remigrācija noteikti būtu viens no risinājumiem kvalificēta darbaspēka trūkuma problēmai (protams, ne vienīgais). Darba devēji ir ieinteresēti remigrantos, jo viņi jau zina vismaz vienu svešvalodu, viņiem ir pieredze, kā tiek strādāts citur, un tas veicina uzņēmumu darba kvalitāti Latvijā. Daudzi remigranti izvēlas sākt paši savu uzņēmējdarbību, arī tādā veidā sniedzot pienesumu Latvijas ekonomikai. Remigrantus novērtē gan kā potenciālos darba devējus, gan produktīvus un zinošus darbiniekus – nodokļu maksātājus, gan patērētājus un pakalpojumu saņēmējus (t. sk aizpildās ar bērniem skolas). Remigrantu atgriešanās ir ļoti nozīmīga lauku reģionos, kur pastāv mazāka iespēja, ka uzņēmējdarbību uzsāks kāds liels uzņēmums.

Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam kā viens no uzdevumiem noteikti remigrācijas atbalsta pasākumi. Atbildīgā iestāde par diasporas un remigrācijas politiku atbilstoši Diasporas likumam ir Ārlietu ministrija, savukārt VARAM noteikta atbildība izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, tostarp remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus. Lai gan remigrācijas politika ir valsts līmeņa jautājums, arī pašvaldībām ir tiesības un pat pienākums sniegt atbalstu remigrantiem, atgriežoties Latvijā. To, vai remigranti atgriezīsies, lielā mērā ietekmē valsts politika: ne vien tas, kas skar remigrantus tieši, bet arī nodarbinātība, sociālās garantijas, nodokļu politika un uzņēmējdarbības vide. Vienlaikus ikdienas sadzīves apstākļus visvairāk ietekmē pašvaldība, tostarp pašvaldībā pieejamā izglītība, infrastruktūra, mājokļi un pabalsti.

2018. gadā VARAM uzsāka īstenot pilotprojektu pašvaldībās "Reģionālais remigrācijas koordinators". Programmā darbu uzsāka pieci reģionālie remigrācijas koordinatori, kas sniedz potenciāliem remigrantiem bezmaksas informāciju un konsultācijas par jautājumiem, kas saistīti ar atgriešanos konkrētā reģionā un pašvaldībā, kā arī sagatavo potenciālajiem remigrantiem individualizētus piedāvājumus. Papildus tika organizēts grantu konkurss remigrantiem saimnieciskās darbības īstenošanai vai uzsākšanai. 2019. un 2020. gadā tika izsludināts konkurss "Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās", kurā konkursā izraudzītas pašvaldības īstenoja daudzveidīgus atbalsta pasākumus remigrācijas sekmēšanai: diasporas un remigrantu informēšana un izpratnes veicināšana par remigrācijas iespējām Latvijā; pašvaldību speciālistu apmācības par remigrācijas jautājumiem; informatīvu materiālu sagatavošana, sabiedriskās attiecības; vizītes pie diasporas; semināri un apmācības u. tml.

Pilotprojektu intervētie eksperti vērtē kā veiksmīgu un uzskata, ka finansējumam remigrācijas atbalsta pasākumiem jāturpinās. Gandrīz visi eksperti ir vienprātis, ka veiksmīgākais atbalsts ir bijis reģionālie remigrācijas koordinatori, jo tieši informatīvo, konsultatīvo atbalstu un kontaktus eksperti min kā vienu no svarīgākajām atbalsta formām. Būtiski, ka pilotprojektā ir nostiprinājusies sadarbība starp reģionālajiem koordinatoriem un vietēja līmeņa remigrācijas speciālistiem pašvaldībās.

Pašvaldības atšķiras pēc izmēra un turības, un tas nosaka iespējas īstenot remigrācijas atbalsta pasākumus, taču ne mazāka nozīme ir arī pašvaldības vadības izpratnei un attieksmei. Eksperti ir vienprātis, ka finansējums jāpiešķir tikai tiem, kas kaut ko dara, kam ir vīzija un mērķis. Pašām pašvaldībām ir jābūt

aktīvākām, uzrunājot diasporu, tām "jātuvinās cilvēkiem" un jāvieš pārlicība, ka viņus šeit gaida. Turklāt saikni ar diasporu nepieciešams uzturēt pastāvīgi, ne tikai kampaņveidīgi. Šajā pētījumā pirmo reizi apkopota informācija par dažādās pašvaldībās īstenotajiem atbalsta instrumentiem gan novada ekonomikas attīstībai kopumā, gan tieši remigrācijas veicināšanai. Analīze liecina, ka mehānismi, kā pašvaldības cenšas uzlabot uzņēmējdarbības vidi un stiprināt novada ekonomiku, kā arī remigrācijas sekmēšanas instrumenti, ļoti atšķiras.

Lai gan valsts un pašvaldību aktivitātēm un atbalstam remigrācijas veicināšanā nav izšķiroša loma lēmuma par atgriešanos pieņemšanā, atbalsts remigrācijai ir nepieciešams – tas var atvieglot atgriešanās procesu un iekļaušanos Latvijas darba tirgū, izglītības sistēmā un sabiedrībā, radot pamatnosacījumus veiksmīgam atgriešanās procesam. Remigrantu aptauja liecina, ka, salīdzinot ar 2019. gadu, situācija attiecībā uz adaptēšanos Latvijā ir nedaudz uzlabojusies, tomēr tas, ka ceturtdaļa norāda uz vērā ņemamām adaptēšanās grūtībām, apliecina, ka ir nepieciešami attiecīgi valsts un pašvaldības instrumenti remigrācijas un remigrantu iekļaušanās veicināšanai. Visbiežāk remigrantiem rodas grūtības iekļauties sabiedrībā (atšķirīga cilvēku mentalitāte), bet nākamās biežāk minētās grūtības saistītas tieši ar darba tirgu: grūtības atrast darbu (33%) un pierast pie atšķirīgas darba kultūras (36%). 29% remigrantu norāda uz neskaidrībām par nodokļiem un tikpat – par veselības aprūpes sistēmu. Daudziem bijušas arī cita rakstura problēmas.

Četras no piecām pašvaldībām uzskata, ka pasākumi aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanās veicināšanai ir ļoti vai drīzāk nepieciešami. Pēdējo gadu laikā (un daļēji arī pateicoties VARAM pilotprojektam) pašvaldības arvien vairāk pievērš uzmanību remigrācijas jautājumam, cenšoties iespēju robežās ieinteresēt aizbraukušos iedzīvotājus atgriezties. Diemžēl šobrīd citas aktualitātes, piemēram, Covid-19, karš Ukrainā un energoresursu krīze, novirzījušas pašvaldību uzmanību citā virzienā, bet reģionālā reforma atņēmusi paņēmusi daudz laika un resursu, liedzot aktīvāk pievērsties remigrācijai. Izbeidzoties VARAM finansējumam remigrācijas sekmēšanas pasākumiem pašvaldībās, ir vērojams šo atbalsta aktivitāšu izsīkums. Tikai retos gadījumos pašvaldības organizējušas kādas aktivitātes pašas, izmantojot savu vai kādu citu finansējumu. Līdz ar to arī remigrācijas tēmas aktualitāte vietējā sabiedrībā ir mazinājusies un būtu jāveicina no jauna. Intervijas liecina, ka pašvaldības sagaida sistemātiskāku pieeju un prognozējamāku atbalstu remigrācijas veicināšanā no valsts, kā arī labāku remigrācijas pasākumu koordināciju pašvaldību līmenī, lai sniegtu iespēju turpināt aizsākto darbu remigrācijas veicināšanā, kuru lielākā daļa pašvaldību uzskata par drīzāk vai pat ļoti svarīgu.

Pētījums sākas ar sekundāro datu analīzi: dažādos pārskatos un zinātniskos avotos aprakstīto dzīves un darba iespēju reģionos apskatu, statistikas datu par migrācijas un remigrācijas tendencēm un struktūru analīzi, kā arī ieskatu jaunu darbavietu izveides un piesaistes iespējās. Turpinājumā aplūkota remigrācijas politika un prakse Latvijā un citās valstīs, kam seko pašvaldību īstenoto remigrācijas atbalsta instrumentu apskats, kas iegūts gadījumu analīzēs. Tālāk sniegts ieskats līdzšinējo Latvijā veikto pētījumu atziņās par remigrācijas procesu, motivāciju un iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, kā arī šī pētījuma ietvaros veiktās remigrantu aptaujas rezultāti. Turpinājumā aplūkoti ekspertu viedokļi par reģionu attīstību un remigrācijas veicināšanas aktivitātēm, kas iegūti padziļinātajās intervijās un fokusgrupu diskusijās. Ziņojums beidzas ar secinājumiem un priekšlikumiem.

Pētnieki pateicas katram pētījuma dalībniekam, kas dalījās ar savu viedokli, aizpildot aptaujas anketu, sniedzot atbildes individuālā intervijā vai piedaloties fokusgrupu diskusijā.

Par ziņojuma saturu pilnībā ir atbildīga Latvijas Universitātes pētnieku grupa, un tas nav uzskatāms par Latgales pārstāvniecības, pētījuma pasūtītāja, viedokli.

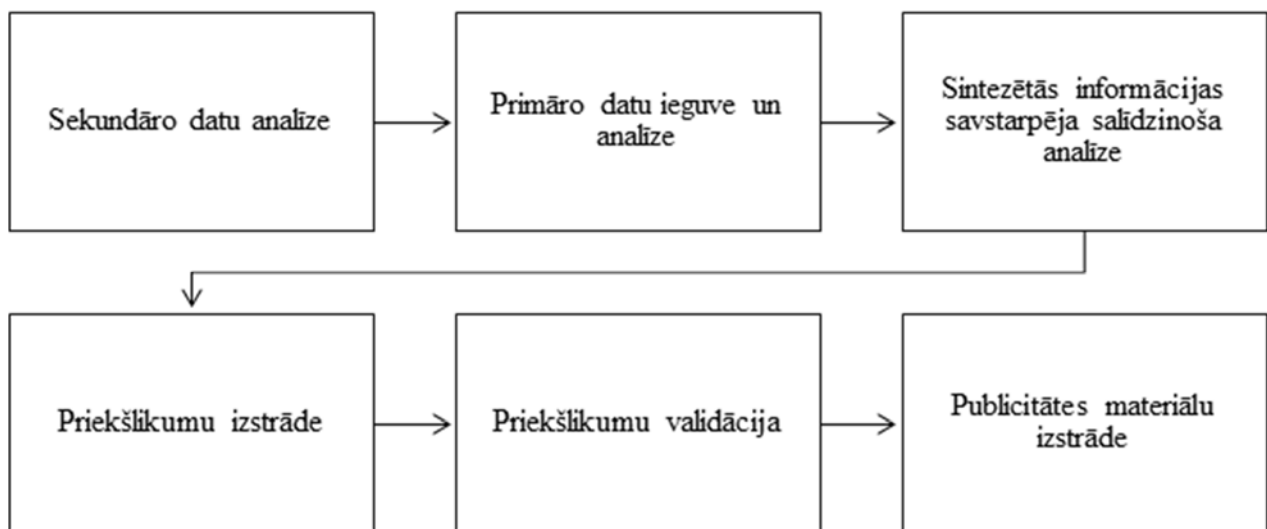
METODOLOĢIJA

Pētījuma dizains

Pētījuma daudzveidīgo mērķu sasniegšanai tika piemērota vairāku metožu kombinācija jeb sešu pakāpju pētījuma dizains, kas ietvēra:

1. **Sekundāro datu analīzi** – statistisko datu, tiesību aktu un normatīvā regulējuma, esošās pieredzes, esošo pētījumu, labākās prakses un normatīvo aktu apskatu.
2. **Primāro datu izguvi un analīzi** – padziļinātas ekspertu intervijas, pašvaldību pārstāvju aptauju, fokusgrupas ar remigrācijas jomā iesaistītajiem speciālistiem, darba devējiem, nevalstisko organizāciju pārstāvjiem un citiem dalībniekiem.
3. Iegūto sekundāro un primāro datu un tās rezultātā **sintezētās informācijas savstarpēju salīdzinošu analīzi** un rezultātu interpretāciju, secinājumu izstrādi.
4. **Priekšlikumu izstrādi.**
5. Priekšlikumu **validāciju** darba grupā ar Latgales pārstāvniecību un VARAM kā reģionālās politikas veidotāju.
6. **Publicitātes, ērtas uztveramības materiālu** (infografiku) izstrādi.

Pētījuma dizains ar ietvertām metodoloģiskām darbībām apkopots Attēlā 1.

Att. 1. Pētījuma "Dzīves un darba iespējas reģionos kā veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai" dizains ar ietvertām metodoloģiskajām darbībām

Visas sešas Pētījuma stadijas ir savstarpēji cieši saistītas, jo īpaši sākotnējā informācija, kas tika iegūta, apzinot esošo praksi un analizējot pašlaik piemērotos modeļus remigrācijas jomā pašvaldībās. Pētījuma secinājumi un rekomendācijas izriet gan no sekundāro, gan primāro datu avotiem. Pētījuma dizains un izpilde ir balstīta esošās Latvijas prakses izpētē, par pamatu ņemot jaunāko statistisko un līdzšinējo pētījumu informāciju, tajā pašā laikā papildus izvērtējot un analizējot arī pieejamo ārvalstu informāciju un līdz ar to

iespējamo labākās prakses pārnesi no salīdzināmām valstīm, piemēram, Poliju, Kazahstānu un Albāniju, kuras arī risina remigrācijas izaicinājumus.

Darbs norisinājās ciešā sasaistē un konsultējoties ar Pasūtītāju visa Līguma izpildes laikā, tostarp saskaņojot anketu jautājumus, padziļināto interviju un fokusa grupu diskusiju vadlīnijas, kā arī gadījumu analīzē iekļaujamas pašvaldības un pētījumā izaicināmos dalībniekus.

Lai identificētu piemērotāko metodoloģiju, tika veikta esošo pieejamo pētījumu, normatīvo aktu, metodoloģiju un labās prakses apzināšana (pieejamā teorētiskā literatūra, normatīvie akti un dokumenti, politikas plānošanas dokumenti, ES fondu atbalsta dokumentācija, citi līdzšinējie pētījumi, profesionālie jomas izdevumi, zinātniskie raksti u. c.).

Informācijas ieguves metodes

Pētījums sākās ar sekundāro datu analīzi, kas 1) sniedz būtisku kontekstuālo informāciju, iezīmējot, kas ir veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai un ekonomikas attīstībai reģionos, kā arī 2) ļāva izstrādāt atbilstošu un pamatotu aptauju instrumentāriju un vadlīnijas primāro datu ieguvei. Par kritēriju sekundāro datu atlasei kalpoja tas, vai minētie avoti satur informāciju, kas papildina mūsu zināšanas par:

- sociāli ekonomiskajiem aspektiem Latvijas reģionos, kuri var ietekmēt iedzīvotāju migrācijas procesus, t. sk. atalgojumu, kvalitatīvu mājokļu pieejamību, izglītību, infrastruktūru u. tml.;
- par nodarbinātības un uzņēmējdarbības situāciju reģionos, nozaru struktūru;
- par demogrāfiskajiem procesiem reģionos, t. sk. emigrāciju un remigrāciju, darbaspēka pieejamību un kvalifikāciju;
- par dažādu pašvaldību Latvijā vai ārpus tās īstenoto ekonomikas un citu atbalsta pasākumu kopumu remigrācijas veicināšanai, uzņēmējdarbības attīstībai un darbaspēka piesaistei;
- par reģionālās attīstības izaicinājumiem un valsts līmeņa instrumentiem reģionālās attīstības veicināšanai;
- par emigrācijas cēloņiem, remigrācijas motivatoriem, šķēršļiem un izaicinājumiem.

Vispirms tika apkopoti dati par dzīves un darba iespējām Latvijas reģionos, izmantojot jaunāko Centrālās Statistikas pārvaldes, Euromonitor, Eurostat, NVA un VARAM datus, kā arī pašvaldību publicētos attīstības plānošanas dokumentus, pasākumu aprakstus pašvaldību mājaslapās (piem., sporta diena remigrantu ģimenēm Liepājā, apmācības pašvaldību speciālistiem remigrācijas koordinācijas jautājumos u. tml.) un pētniekiem pēc pieprasījuma sniegto informāciju par īstenotajiem remigrācijas atbalsta pasākumiem. Citu starpā tika apkopota informācija par iedzīvotāju skaita izmaiņām kopumā, reģionos un atsevišķās pašvaldībās, NVA dati par nodarbinātības un bezdarba līmeni pašvaldībās, teritorijas attīstības līmeņa indeksi, dati un statistika, ko apkopojusi reģionālie remigrācijas koordinatori, un citi dati.

Ieskatam citu valstu praksē remigrācijas veicināšanai tika izmantots ziņojums "Remigrācijas politika Eiropā un citās valstīs" (Šūpule et al. 2016), bet remigrācijas politika un prakse Latvijā analizēta Evijas Kļaves un Ineses Šūpules "Return migration process in policy and practice" (Kļave & Šūpule 2019). Informāciju par pašvaldību līdz šim īstenotajiem atbalsta instrumentiem bija iespējams iegūt BISS pētījuma ziņojumā "Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai", tomēr, tā kā tas tapis 2017. gadā, liela daļa tajā apkopotās informācijas vairs neatbilst realitātei. Visprecīzākā informācija par emigrācijas un remigrācijas apjomu lasāma prof. Mihaila Hazana ziņojumā "Diasporas apjoma novērtējums" (Hazans 2020), kā arī tieši reģionu griezumā "Emigrācija no Latvijas 21. gadsimtā reģionu, pilsētu un novadu griezumā" (Hazans 2015). Vērtīgu informāciju par remigrācijas motivāciju, problēmām un nepieciešamo atbalstu, iespējams, izdevās iegūt M. Hazana ziņojumā "Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti",

kas balstīts uz līdz šim lielāko Latvijas remigrantu aptauju, bet jaunākā informācija apkopota Intas Mieriņas vadītā LZP atbalstītā pētījuma "Labklājība un integrācija likvidās migrācijas kontekstā" (Nr. LZP-2018/1-0042.) remigrantu aptaujas ietvaros, kuras sekundāra analīze tika veikta šī projekta ietvaros. Dziļāku informāciju tieši par augsti kvalificēto speciālistu atgriešanos Latvijā iespējams gūt Ineses Šūpules monogrāfijā "Augsti kvalificētu speciālistu migrācijas izpēte: emigrācija un atgriešanās Latvijā" (2020).

Ieskatu tautsaimniecības attīstības tendencēs palīdzēja sniegt Centrālās statistikas pārvaldes un Nodarbinātības valsts aģentūras dati, kā arī Valsts reģionālās attīstības aģentūras Teritorijas attīstības indekss.

Starp analizējamiem Latvijas nacionāla līmeņa ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentiem jāatzīmē:

1. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam, kur nelīdzsvarotā teritoriju attīstība, lauku depopulācija un migrācijas izaicinājumi iezīmēti kā problēma, un mērķtiecīga migrācijas politikas īstenošana (tostarp remigrācijas veicināšana) iezīmēta kā depopulācijas risku mazināšanas instruments.
2. NAP2027 – Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam, kur kā viens no mērķiem norādīts "radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no dzīves vietas, sekmējot uzņēmējdarbību reģionos, attīstot kvalitatīvu transporta un komunikāciju infrastruktūru un publiskos pakalpojumus", stiprināt reģionu kapacitāti, mazināt nelabvēlīgās atšķirības gan starp reģioniem, gan pašu reģionu ietvaros un panākt reģionu ekonomiskā potenciāla pilnvērtīgu izmantošanu. Depopulācijas mazināšanai noteikts arī mērķis līdz 2030. gadam panākt pozitīvu summāro migrācijas saldo, tostarp, iespējams, īstenojot dažādas atbalsta programmas, tādējādi veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā.

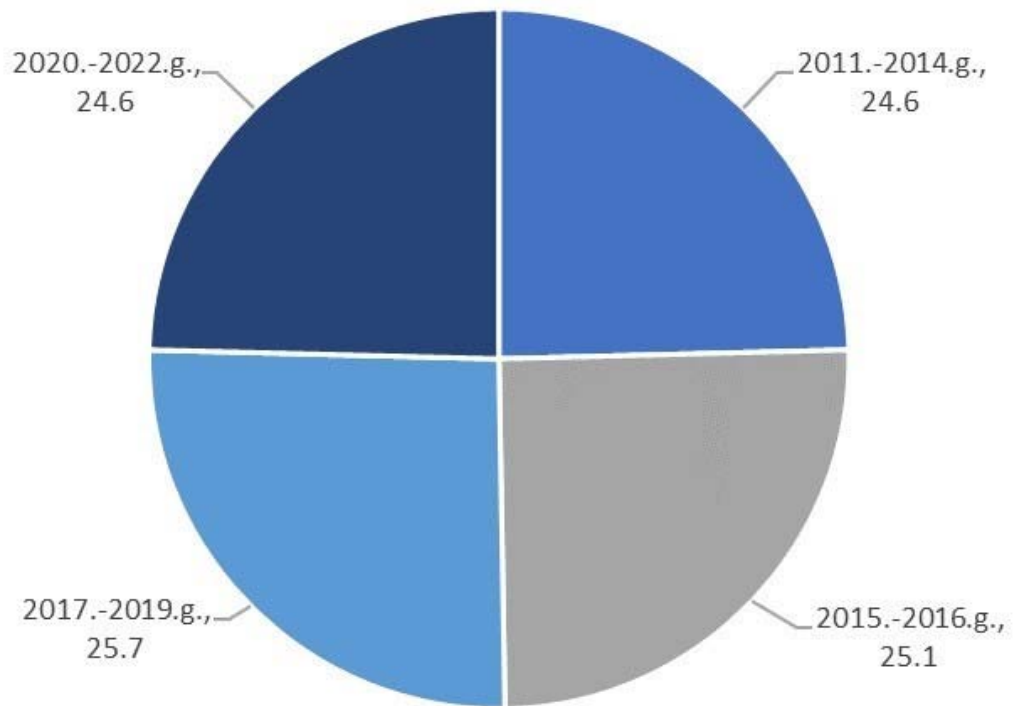
Starp citiem aplūkojamiem politikas dokumentiem, kas attiecas tieši uz saiknes ar diasporu stiprināšanu un remigrācijas veicināšanu, bija 2018. gada 1. novembrī Saeimā pieņemtais Diasporas likums, kas nosaka diasporas un remigrācijas atbalsta pasākumus, pamatprincipus finansējuma piešķiršanai remigrācijas iniciatīvām un par konkrētiem uzdevumiem atbildīgās institūcijas. Jau konkrēti valsts līmeņa atbalsta pasākumi un to finansējums precizēti 2021. gada 19. janvārī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 33 apstiprinātajā Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam.

Pašvaldībām bija iespēja pieteikties un izmantot Plānā darbam ar diasporu noteikto VARAM nodrošināto finansējumu remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai, kā arī dažādu citu veidu Latvijas valsts vai Eiropas stuktūrfondu atbalstu. Taču ko tieši pašvaldības ir darījušas un dara, cik lielā mērā tiek izmantots un tiek piedāvāts atbalsts, kas ļautu stiprināt uzņēmējdarbību un ekonomikas attīstību pašvaldībā un veicināt remigrāciju, informācijas publiskos avotos trūkst vai tā nav sistemātiski apkopota. Tādēļ viens no centrālajiem pētījuma uzdevumiem bija **izpētīt pašvaldību atbalsta instrumentus**, kas nodrošina dzīves un darba iespēju uzlabošanu remigrācijas mērķu sasniegšanai. Ņemot vērā, ka liela daļa šīs informācijas nav publiski pieejama, tika veikta **pašvaldību aptauja**, kurā tika noskaidroti vai un kādi tieši atbalsta instrumenti grantu veidā uzņēmējdarbības atbalstam, darbavietu izveidei un dzīvojamajam fondam vai cita veida aktivitātes remigrācijas veicināšanai pašvaldībās ir īstenotas. Aptaujas anketa ietvēra arī plašākus konteksta jautājumus, piemēram, vai emigrācija pašvaldībā ir aktīva problēma, vai uzskata, ka atgriešanās veicināšana varētu palīdzēt revitalizēt reģiona ekonomisko attīstību, vai pašvaldībā atbalsta pasākumi remigrācijas veicināšanai ir ietverti attīstības plānošanas dokumentos, kāda veida atbalsts remigrantiem tiek piedāvāts, kā pietrūkst un kas būtu nepieciešams un palīdzētu uzņēmējdarbības veicināšanai, vai pašvaldībā ir remigrācijas koordinators, vai tiek uzturēta saikne ar aizbraukušajiem u. tml. Jautājumi tika izstrādāti tā, lai nodrošinātu

salīdzināmību ar 2017. gadā BISS veikto pašvaldību aptauju un tādējādi ļautu iezīmēt situācijas dinamiku, ņemot vērā ievērojamās politikas līmeņa izmaiņas šajā jomā pēdējos gados. Atbildes tika apkopotas ar telefonaptaujas metodes palīdzību, telefoniski sazinoties ar visām Latvijas pašvaldībām. Atbildi aicinājām sniegt tam pašvaldības pārstāvim, kas vislabāk spētu raksturot pašvaldības aktivitātes uzņēmējdarbības, darbaspēka piesaistes un remigrācijas atbalsta veicināšanas jomā. Visbiežāk tas bija vadības pārstāvis – domes priekšsēdētāja vietnieks, izpilddirektors, attīstības un/vai plānošanas nodaļas vadītājs, sabiedrisko attiecību speciālists vai kāda cita vadības deleģēta persona. Nepieciešamības gadījumā intervētājs papildus lūdza norādīt uz publicētiem pašvaldības dokumentiem, kuros aprakstītas pašvaldības aktivitātes, vai atsūtīt jebkādu citus datus vai informāciju par to, kā pašvaldība veicina uzņēmējdarbību, darbaspēka piesaisti un remigrāciju. Intervētājs lūdza arī ieteikt kādus citus pašvaldības speciālistus, uzņēmējus, izglītības iestāžu vai sociālo dienestu pārstāvjus, vai remigrantus, kuri varētu sniegt papildu vērtīgu informāciju par šīm aktivitātēm pašvaldībā. Aptaujas norises periodā no 21.11.2022. līdz 29.11.2022. pētnieki veica intervijas ar 41 pašvaldības pārstāvi – tikai divas intervēt neizdevās. Kopējais respondentu skaits ir 42, jo no vienas pašvaldības anketu aizpildīja divi respondenti. Anketas aizpildīšanas laiks bija aptuveni 15–20 minūtes. Anketas ievades forma tika izstrādāta QuestionPro platformā, kas nodrošināja ērtu, drošu un kontrolētu vidi datu apkopošanai un analīzei.

Domājot par remigrācijas atbalsta instrumentiem, svarīgi uzklaut pašu remigrantu viedokli par to, kas viņiem visvairāk būtu nepieciešams. Tāpat arī svarīgi, kāds ir viņu viedoklis par dzīves un darba iespējam reģionos un kas ir tās grūtības, kādas viņiem radušās un kas var izraisīt atkārtotu emigrāciju. Tādēļ papildus pētījumā tika veikta **remigrantu aptauja** interneta vidē. Respondentu rekrutācija tika veikta vairākās kanālos. Pirmkārt, tika izmantota LU rīcībā esošā datubāze ar Latvijas izcelsmes remigrantu, kas piekrituši piedalīties turpmākos pētījumos, e-pasta adresēm, kas ļāva sazināties un uzaicināt piedalīties aptaujā uzreiz vairākus tūkstošus remigrantu¹². Šī datubāze apkopota iepriekšējos pētījumos, tostarp "Latvijas emigrantu kopienas" pētījumā, kas īstenots 2014. gada nogalē, kā arī 2019. gada rudenī noslēgtajā LZP finansēta pētījuma "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" aptaujā. Pateicoties ārkārtīgi lielajam respondentu skaitam, aptaujā piedalījušies un savu kontaktinformāciju atstājuši ļoti dažādu demogrāfisko grupu pārstāvji, tostarp gan latvieši, gan citu tautību emigranti, kuru pietiekamu pārstāvniecību izlasē parasti nodrošināt ir grūti. Papildu informāciju par aptauju savos tīklos izplatīja arī reģionālie remigrācijas koordinatori, Ārlietu ministrija, un tā tika publicēta arī LU Diasporas un migrācijas pētījumu centra mājaslapā un FB vietnē, kam seko simtiem Latvijas diasporas pārstāvju. Aptaujas anketa bija pieejama latviešu un angļu valodā, un iespēju aizpildīt anketu angļu valodā izmantoja 6% respondentu. Aptauja tika organizēta LimeSurvey vidē, izmantojot drošo <https> protokolu, lai garantētu respondentu konfidencialitāti. Aptaujas instrumentārijs tika rūpīgi testēts, lai novērstu iespējamās neprecizitātes, un saskaņots ar pētījuma Pasūtītāju. Aptauja norisinājās no 2022. gada 28. novembra līdz 7. decembrim. Anketas aizpildes vidējais ilgums – 15 minūtes. Datu failā tika paturēti tikai tie remigranti, kas Latvijā atgriezušies kopš 2011. gada vai vēlāk, tādējādi kopējais analizē iekļautais respondentu skaits ir 184 remigranti.

Aptaujas kopuma analīze liecina, ka 84% respondentu pilnībā dzīvo Latvijā, 9% – lielākoties Latvijā, bet 7% – pārmaiņus Latvijā un ārzemēs. Tas liecina, ka daļa remigrantu saglabā transnacionālu dzīvesveidu vai vismaz daļējas saites ar savu iepriekšējo dzīvesvietu ārvalstīs. Ceturtā daļa respondentu atgriezās Latvijā pēdējo trīs gadu laikā (2020.–2022. gadā), tikpat – 2017.–2019. gadā, vēl ceturtdaļa 2015.–2016. gadā, bet pārējie – agrāk (Att. 2).

Att. 2. Respondentu atgriešanās Latvijā gads (%)

Gandrīz puse respondentu (48%) dzīvo Rīgas reģionā, no tiem 39% Rīgā, kas aptuveni atbilst arī iedzīvotāju skaita sadalījumam Latvijā. Taču labi pārstāvētas ir arī citas apdzīvotās vietas, tostarp mazpilsētas un lauki. 20% respondentu dzīvo Vidzemē, 14% – Kurzemē, 11% – Zemgalē, bet 8% – Latgalē (Tabula 1).

Tabula 1. Respondentu dzīvesvieta (%)

Rīgā	38,6
Daugavpilī	3,3
Jelgavā	3,3
Jēkabpilī	2,2
Jūrmalā	5,4
Liepājā	6,0
Rēzeknē	2,2
Valmierā	2,2
Ventspilī	5
Citā pilsētā	19,6
Ciematā vai lauku teritorijā	16,8
Reģions	
Kurzeme	13,6
Vidzeme	19,6
Zemgale	10,9
Latgale	7,6
Rīgas reģions	48,4

Pētījumā paralēli aptaujām, tika veiktas 11 **ekspertu intervijas**, kuru uzdevums bija iegūt vispārīgu speciālistu vērtējumu par dzīves un darba iespējām reģionos, jaunu darbavietu izveides un piesaistes iespējām un izaicinājumiem reģionos, valsts un pašvaldību lomu reģionu attīstības veicināšanā un remigrācijas sekmēšanā, efektīvākajiem risinājumiem un nepieciešamajiem resursiem atbalsta sniegšanai remigrantiem, kā arī iespējamiem risinājumiem jaunu darbavietu izveidei un darba spēka piesaistei reģionos. Starp aptaujājajiem ekspertiem ir visi reģionālie remigrācijas koordinatori, VARAM pārstāvji un Latgales pārstāvniecības Rīgā pārstāvis, kā arī pētniece, kas veica darbu pie 2017. gadā īstenotā pētījuma par pašvaldību atbalsta instrumentiem remigrantiem, ELA/#esi.lv pārstāve un Ārlietu ministrijas pārstāve. Sarunas tika organizētas kā daļēji strukturētas padziļinātās intervijas, kuru vadlīnijas tika saskaņotas ar Pasūtītāju. Intervijas tika ierakstītas, bet netika transkribētas – tika veidots īss interviju pārstāsts. Veicot aprakstu, konkrētu respondentu teiktais tika pseidonimizēts, nesaistot konkrētus izteikumus ar to autoru. Ekspertu intervijas papildus sekundāro datu analīzei palīdzēja padziļināto interviju vadlīniju izstrādei, kas tika veiktas gadījumu analīzēs.

Gadījumu analīzēs 26 pašvaldībās tika veiktas **padziļinātās intervijas** arī ar pašvaldības un tās iestāžu pārstāvjiem, remigrantiem, uzņēmējiem u. tml. Lai identificētu piemērotākos interviju dalībniekus pašvaldībā, tika izmantota klasteru metode, jo tā efektīvi palīdz strukturizēt grupas un meklētās funkcijas. Atbilstoši *Quadruple Helix* pieejai respondentu loku veido četru grupu pārstāvji – pašvaldību pārstāvji, uzņēmēji, nevalstiskās organizācijas un paši remigranti. Respondentu atlasē pētnieki balstījās uz ekspertu un

pašvaldību pārstāvju ieteikumiem vai, nepieciešamības gadījumā, publiski pieejamo informāciju. Pētījuma metodoloģiskos apsvērumus virzīja datos balstītā teorija (*grounded theory*, Levy 2006), kur precīzu uzaicināmo respondentu-ekspertu skaitu nenosaka sākotnējie pētnieku apsvērumi, bet gan tie tiek noteikti dinamiski, balstoties uz informācijas piesātinājuma principa. Dažās pašvaldībās kopā ar anketu aizpildījušo pašvaldības pārstāvi veiktas trīs intervijas, citās viena vai divas atkarībā no tā, cik pilnīga vai nepilnīga bija līdz tam apkopotā informācija. Kopumā veiktas 43 padziļinātās intervijas. Ņemot vērā pētījuma laika ierobežojumu, intervijas tika veiktas telefoniski, balstoties uz iepriekš sagatavotām daļēji strukturētām un ar Pasūtītāju saskaņotām interviju vadlīnijām. Vidējais intervijas ilgums – 30–35 minūtes. Jautājumi galvenokārt koncentrējās uz situāciju konkrētajā pašvaldībā, pašvaldības atbalsta instrumentiem, kas nodrošina dzīves un darba iespēju uzlabošanu remigrācijas mērķu sasniegšanai, t. sk. tieši atbalsta instrumenti grantu veidā uzņēmējdarbības atbalstam un darbavietu izveidei, attīstības izaicinājumiem, pozitīvo praksi un piemēriem, kā arī iespējām un ierosinājumiem efektīvākai remigrācijas norisei Latvijā, apzinot pašvaldībā piemērojamās nozares un nepieciešamos resursus.

Pētījuma laikā tika veiktas piecas **fokusgrupu diskusijas**, kas norisinājās no 28. novembra līdz 1. decembrim katrā Latvijas reģionā. Fokusgrupu diskusiju galvenais mērķis bija apzināt remigrācijas procesos iesaistīto attieksmi, uzskatus, pieredzi un reakcijas uz remigrācijas aspektiem tādā veidā, kādā tas nebija iespējams, izmantojot citas metodes, – individuālās padziļinātās intervijās un aptaujās. Diskusijās dalībnieki iezīmēja gan galvenās problēmas un izaicinājumus, kas saistīti ar uzņēmējdarbības vides attīstību reģionos, gan reflektēja par iespējamiem remigrācijas atbalsta instrumentiem un risinājumiem jaunu darbavietu izveidei un darbaspēka piesaistei reģionos. Grupu diskusija veicināja viedokļu kristalizāciju, izvirzot nozīmīgākos faktoros. Diskusija norisinājās attālināti, *Zoom* formātā, ar diskusijas dalībnieku atļauju veicot tās ierakstu. Fokusgrupās kopā piedalījās 46 pārvaldes, industrijas, pilsoniskā, nevalstisko organizāciju un akadēmiskā sektora pārstāvji. Vienā diskusijā piedalījās 7–11 dalībnieki, kas no metodoloģiskā viedokļa ir optimāls dalībnieku skaits. Detalizēts dalībnieku saraksts katrā no fokusgrupām ir pieejams Pētījuma pielikumā 10.3. Fokusgrupu jautājumi tika iedalīti 9 pamatgrupās: (1) Uzņēmējdarbības vide, (2) Darba tirgus, (3) Izglītība, (4) Dzīvojamais fonds, (5) Ģimene un integrācija, (5) Esošais remigrācijas atbalsts, (6) Atbalsta nepieciešamība, (7) Remigrācijas pasākumu panākumi, (8) Nepieciešamais atbalsts. Daudzos jautājumos fokusgrupu diskusiju dalībnieku viedokļi sakrita ne tikai savstarpēji, bet arī reģionālā līmenī, tomēr bija arī atsevišķas viedokļu grupas, kur viedokļi bija diametrāli atšķirīgi.

Visbeidzot, lai validētu izstrādātos priekšlikumus, tika organizēta **ekspertu darbgrupa**, kurā tika uzaicināti pārstāvji no VARAM un Latgales pārstāvniecības Rīgā. Izstrādājot rekomendācijas, tika izmantota dizaina domāšanas metode, kas ļāva identificēt inovatīvus, nebijušus risinājumus un līdz ar to efektīvus priekšlikumus. Īpaša uzmanība tika veltīta ieteikumu izstrādei pašvaldībām un plānošanas reģioniem efektīvākai remigrācijas norisei Latvijā, apzinot piemērojamās nozares un nepieciešamos resursus. Visbeidzot, lai sagatavotu remigrantiem un potenciālajiem remigrantiem pētījumā iegūto informāciju saprotamā un pieejamā veidā par dzīves un darba iespējām, uzsverot darba iespējas un atbalsta instrumentus pašvaldībās, izmantota infografikas metode izteikti vieglai satura uztveramības izstrādei.

Visas pētījuma daļas tika īstenotas, ievērojot Eiropas Savienības VDAR datu regulu (*The General Data Protection Regulation*), atbilstoši aktuālajiem Latvijas un Eiropas datu drošības un aizsardzības principiem un ievērojot pētījumu ētiku attiecībā uz informētu piekrišanu (*informed consent*) un respondenta konfidencialitāti.

Datu analīzes metodes

Dokumentu analīzei izmantota monogrāfiskā dokumentu analīzes metode, kontentanalīze un ātrā pierādījumu novērtēšanas metode. Kontentanalīzes metode – lai veiktu informācijas formas un satura sistemātisku, skaitlisku apstrādi, novērtējumu un interpretāciju. Monogrāfiskā dokumentu analīzes metode – lai veiktu detalizētu izpēti, balstoties uz plašu informācijas apskatu. Ātrā pierādījumu novērtēšana – lai ātrāk, tajā pašā laikā sistemātiski pārskatītu iegūto informāciju.

Aptaujas datu analīzē izmantota grafiskās analīzes metode, kas ļauj konstatēt parādību sakarību esamību, raksturu un formu grafiku konstruēšanas un attēlu veidošanas ietvaros. Tika izmantotas gan aprakstošās, gan secinošās statistikas datu apstrādes metodes, lai rastu raksturojošus parametrus un kopsakarības datu apjomos. Lai labāk izvērtētu dažādās pašvaldībās īstenoto praksi un komponentes, kas varētu ietekmēt vērojamās atšķirības, piemērota arī salīdzinošās novērtēšanas metode (*benchmarking*). Grupēšanas jeb klāsterizācijas metode ļāva ar statistisko metožu palīdzību meklēt kopsakarības, veidojot vienvērtīgas grupas un pamatojoties uz pētāmo vienību (piemēram, pašvaldību) apvienošanu atsevišķās kopās pēc būtiskām vienību pazīmēm (mūsu gadījumā – reģiona), un attiecīgi meklēt un skaidrot šo grupu atšķirības. Datu analīze, ieskaitot datu pārbaudi, nepieciešamās transformācijas, korelācijas un citas analīzes metodes tika veiktas IBM SPSS vidē.

Padziļinātās intervijas analizētas, izmantojot standarta kontentanalīzes pieeju, kas ļauj veikt informācijas formas un satura sistemātisku novērtējumu un interpretāciju. Ierobežotā pētījuma laika dēļ informācija netika analizēta, izmantojot speciālas datu kodēšanas un sistematizēšanas programmas vai risinājumus (piem., Nvivo).

Pētījuma ierobežojumi

Lasot pētījuma analīzi, jāņem vērā kvalitatīvo pētījumu metožu ierobežojumi, t. i., intervijas snieguši un padziļinātajās intervijās piedalījušies tikai atsevišķi cilvēki, paužot savu viedokli, tādēļ mēs nevaram spriest, cik izplatīts ir šāds viedoklis. Pat starp pašvaldību pārstāvjiem aptaujāts ir viens cilvēks, un, iespējams, ja tiktu aptaujāts kāds cits, atbildes būtu atšķirīgas. Kvantitatīvās remigrantu aptaujas lielākais ierobežojums ir ne tik daudz samērā nelielais respondentu skaits, kā tas, ka izlase nav uzskatāma par reprezentatīvu. Respondenti netika atlasīti atbilstoši kādam iepriekš noteiktam izlases rāimim, bet gan izvēlējās piedalīties paši (pašizlase). Jāņem vērā arī tas, kā rekrutēti pētījuma dalībnieki. Kopumā tas nozīmē, ka mēs nevaram apgalvot, ka iegūtie rezultāti precīzi atspoguļotu visu remigrantu viedokli. Tomēr vispārēju ieskatu grupas viedoklī tas sniedz, turklāt par rezultātu ticamību liecina tas, ka atbildes lielā mērā atbilst tām, ko sniedza remigranti daudz lielākā un statistiski svērtā aptaujā 2016. gadā.

1. DZĪVES UN DARBA IESPĒJAS, REMIGRĀCIJAS APJOMS UN STRUKTŪRA LATVIJAS REĢIONOS

1.1. Dzīves un darba iespēju konceptuālais ietvars

Dzīves un darba iespējas konceptuāli iespējams interpretēt dažādos veidos un zinātniskajā literatūrā ir sastopami dažādi elementi. Tieša dzīves iespējas definējuma nav, līdz ar to var aplūkot saistītos jēdzienus. Viens no šādiem jēdzieniem ir dzīves kvalitāte. Arī šo jēdzienu dažādi interpretē un tam ir piešķirtas dažādas komponentes. Piemēram, *Fallowfield*² žurnālā "Health Economics" norāda, ka jēdziens "Quality of life" jeb dzīves kvalitāte var tikt dažādi interpretēts un tā iekļaušana zinātniskos pētījumos ir sarežģīta. Arī Eiropas psiholoģijas žurnāla rakstā par dzīves kvalitātes definīciju³ tiek norādīts, ka tā ietver vairākus jēdzienus. Kā definīcija šajā pētījumā tiek izmantota piepildījuma izjūta un apmierinātība ar darbu un personīgajām attiecībām, tomēr atsevišķos pētījumos tā tiek uztverta kā labklājības līmenis.

Globālā pasaules indeksa⁴ uzdevums ir novērtēt, cik spēcīga un atraktīva ir konkrētas valsts pase. Kaut arī šī indeksa lielākā daļa ir saistīta ar mobilitātes komponenti, viena ceturtdaļa no indeksa ir dzīves kvalitātes indekss. Šajā indeksā ir iekļautas sešas komponentes:

- kopējā sociālekonomiskā attīstība;
- dzīves izmaksas;
- personīgās brīvības aizsardzība;
- vides ilgtspējas stāvoklis;
- pilsoņu laimes līmenis;
- migrantu pieņemšana.

Jāņem vērā, ka Globālais pasaules indekss tiek rēķināts valstij, nevis reģionam vai pašvaldībai, līdz ar to tas nevar pilnībā kalpot par etalonu pētāmajiem rādītājiem. Tomēr tajā esošās komponentes atsevišķi var piemērot Latvijas situācijai. No šī indeksa tiešā veidā var izmantot pilsoņu laimes līmeni, kas raksturotu iedzīvotāju apmierinātību ar dzīvi. Savukārt kopējo sociālekonomisko attīstību pastarpināti var raksturot vidējie ienākumi pašvaldībā.

Darba iespējas ir saistāmas ar indivīda iespējām iegūt savām vajadzībām un vēlmēm atbilstošu darbu. Līdz ar to darba iespējas var aplūkot no vairākām dimensijām. Pirmkārt, tā ir iespēja iegūt darba vietu interesējošā ģeogrāfiskajā teritorijā, līdz ar to iespējams novērtēt darba piedāvājuma apjomu pašvaldībā, tuvējās pašvaldībās vai reģionā. Otrkārt, tā ir iespēja iegūt darbu atbilstoši kvalifikācijas līmenim, ko var novērtēt pēc dažādu profesiju grupu aktuālo darba vakancu skaita. Treškārt, tā ir iespēja iegūt labi apmaksātu darbu, ko var pētīt gan pēc vidējās darba samaksas teritorijā, gan pēc iedzīvotāju īpatsvara, kas saņem relatīvi augstu darba samaksu teritorijā.

² Fallowfield, L. (2009). What is quality of life. Health economics, 1(8).

³ Theofilou, P. (2013). Quality of life: definition and measurement. Europe's journal of psychology, 9(1).

⁴ Global Passport Index, [skatīts 01.12.2022.] <https://www.globalcitizensolutions.com/passport-index/methodology/>

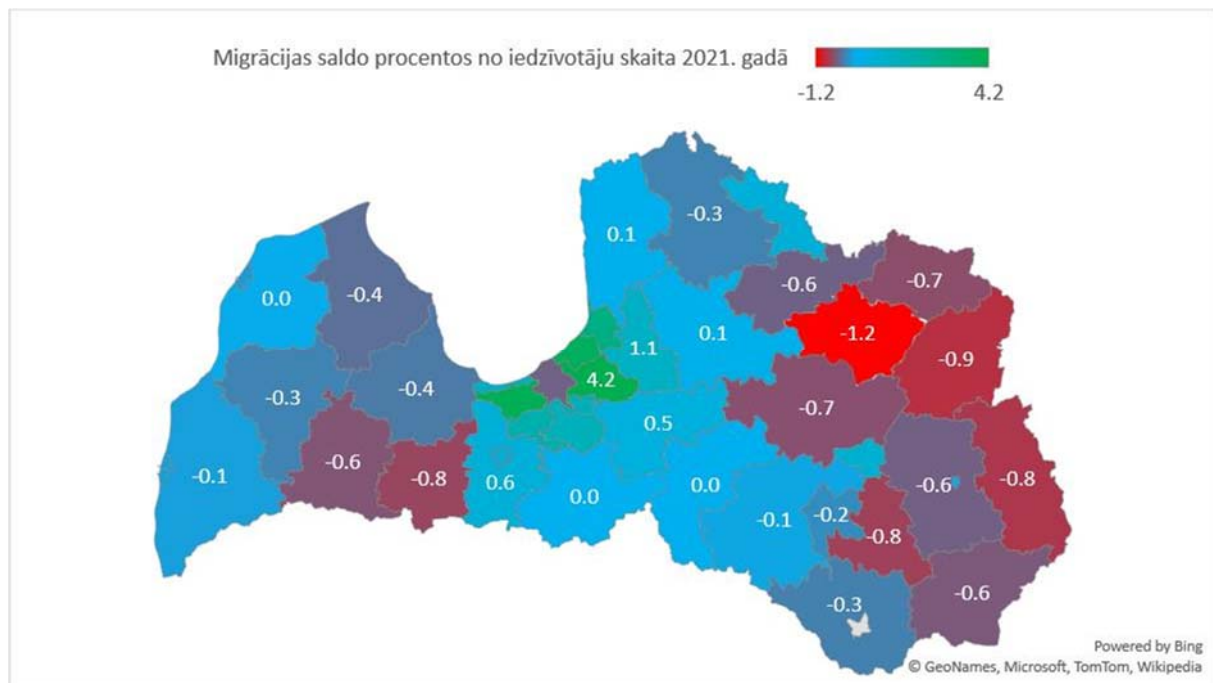
1.2. Migrācijas dinamika Latvijā un tās reģionos

Pētījumā tiek analizētas 43 Latvijas pašvaldības, kas darbojas, balstoties uz 43 administratīvajām teritorijām, kuras izveidotas pēc administratīvi teritoriālās reformas un darbojas no 2021. gada 1. jūlija. Ņemot vērā šo apstākli, pētījumā pastāv ierobežojumi teritoriālo datu pieejamībā. Primārais datu avots ir CSP, kuras uzkrātajā datu masīvā dati pirms administratīvi teritoriālās reformas ir iedalīti atbilstoši iepriekšējam teritoriālajam iedalījumam. Līdz ar to statistiskajiem rādītājiem, kuriem CSP nav veikusi pārreķinus pēc ATR 2021. gadā, pētnieki nevarēja iegūt ilgtermiņā salīdzināmus rādītājus visām teritorijām un pašvaldībām vai izmantoja novērtējumus.

Latvijas teritorijā migrācijas procesi nav homogēni, un dažādās vietās tiem raksturīgas atšķirīgas tendences. Balstoties uz CSP datiem par situāciju 2021. gadā, tika veikts aprēķins par migrācijas saldo kā īpatsvaru no katras pašvaldības iedzīvotāju skaita. No visām 43 pašvaldībām 26 pašvaldībās tika novērots negatīvs migrācijas saldo un 17 pašvaldībās – pozitīvs migrācijas saldo (skat. Att. 3).

Visaugstākais pozitīvais migrācijas saldo proporcionāli iedzīvotāju skaitam 2021. gadā novērots Ropažu, Mārupes un Ādažu novados. Šajos trīs novados migrācijas saldo veidoja vairāk nekā 3%. Ropažu novadā migrācijas saldo bija 1336 cilvēki gadā, Mārupes novadā – 1320 cilvēki gadā un Ādažu novadā – 812 cilvēki gadā. Šie trīs novadi bija gan ar augstāko absolūto, gan relatīvo migrācijas saldo.

Vislielākais relatīvais negatīvais migrācijas saldo tika novērots Gulbenes, Balvu, Ludzas, Preiļu un Dobeles novados. Gulbenes novadā negatīvais migrācijas saldo bija līdzvērtīgs 1,2% no iedzīvotāju skaita 2021. gadā jeb 245 iedzīvotājiem. Absolūtā izteiksmē negatīvākais migrācijas saldo bija Rīgas valstspilsētā – 3394 cilvēku, tomēr relatīvā izteiksmē tie bija tikai 0,6% no iedzīvotāju skaita. Šie rādītāji pozicionēja Rīgu 11. vietā pēc relatīvā migrācijas saldo, kārtojot pēc negatīvākā saldo.

Att. 3. Migrācijas saldo procentos no iedzīvotāju skaita 2021. gada sākumā Latvijas pašvaldībās. Avots: CSP dati, autoru aprēķini.

Objektīvi ilgtermiņa starptautiskās migrācijas novērtēšanai būtiski ir ņemt vērā pašvaldību iedzīvotāju skaitu un migrācijas relatīvo apjomu. Šāda novērtējuma iegūšanai pētnieki izmantoja iedzīvotāju ilgtermiņa starptautiskās migrācijas īpatsvaru 2011.–2022. gadā proporcionāli pret sākotnējo iedzīvotāju skaitu 2011. gada sākumā. Šādā griezumā būtiski arī mainās novērtējums par to, kuras teritorijas vairāk cietušas no ilgtermiņa starptautiskās migrācijas. Šādā griezumā dekādes mērogā zemākais rādītājs ir Valkas novadam un Liepājas valstspilsētai ar -9% starptautisko ilgtermiņa migrācijas saldo. Šīm pilsētām ar -8% rādītāju seko Daugavpils, Rēzeknes un Ventspils valstspilsētas, kā arī Alūksnes novads. Vispozitīvākā situācija dekādes griezumā novērojama Mārupes novadā ar -1% rādītāju, kam seko Ropažu novads ar -2% rādītāju.

1.2.1. Migrācijas plūsmas Latvijā un tās reģionos

Iedzīvotāju skaita samazināšanās zemās dzimstības un augstās emigrācijas dēļ Latvijā ir nopietna problēma, jo īpaši mazajās vietās, kuru attīstība būtiski atkarīga no cilvēkkapitāla. Daudzi pētījumi ir parādījuši, cik graujoša valsts un reģionu ekonomiskajai izaugsmei un konkurētspējai var būt emigrācija. Diemžēl Latvija ir viena no valstīm ar lielākajiem neto emigrācijas rādītājiem Eiropā. Pēc jaunākajiem CSP datiem **no 2000. gada līdz 2022. gadam Latvija migrācijas dēļ ir zaudējusi ap 270 000 cilvēku⁵ (vismaz 13% iedzīvotāju)** – visvairāk (ap 9%) tieši ekonomiskās krīzes laikā 2009.–2010. gadā.⁶ Kopš 2016. gada vien Latvija starptautiskās migrācijas dēļ zaudēja 36 227 cilvēkus, kas ir vairāk nekā iedzīvotāju skaits Ventspilī, Rēzeknē vai Valmierā. Pēc Mihaila Hazana novērtējuma, **kopējais Latvijas valstspiederīgo un bijušo valstspiederīgo skaits ārvalstīs 2020. gada sākumā bija aptuveni 300 000**. Pieskaitot arī Latvijas izcelsmes personas un to pēctečus ASV, Austrālijā, Kanādā un citviet, kam nav un nav bijusi Latvijas pilsonība, kopējais diasporas apjoms ir nozīmīgi lielāks, līdz pat 500 000 cilvēku⁷. No valsts ekonomiskās attīstības viedokļa svarīgs ne tikai emigrācijas apjoms, bet arī sastāvs. Latvijas gadījumā emigranti ir vidēji daudz jaunāki un izglītotāki nekā valstī palikušie.⁸ Izbraucēju vidū 42% ir latvieši⁹, turklāt **biežāk emigrē arī ģimenes ar bērniem vai tās, kuras plāno bērnu**.⁹ Jāsecina, ka no Latvijas aizbrauc tieši tie, kuriem ir lielākā nozīme valsts ilgtspējīgas un veiksmīgas attīstības nodrošināšanā.

Kā jau minēts, **lielāko emigrācijas vilni Latvija piedzīvoja 2009./2010. gadā**, kad ekonomisku motīvu dēļ neto emigrācijas līmenis pieauga vairāk nekā divas reizes. Laikā no 2008. gada līdz 2011. gadam par 47% pieauga to Latvijas pilsoņu skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem, kuri pēdējo trīs gadu laikā bija ieradušies

⁵ CSP (2022)

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IB_IBE/RIG050/table/tableViewLayout1/

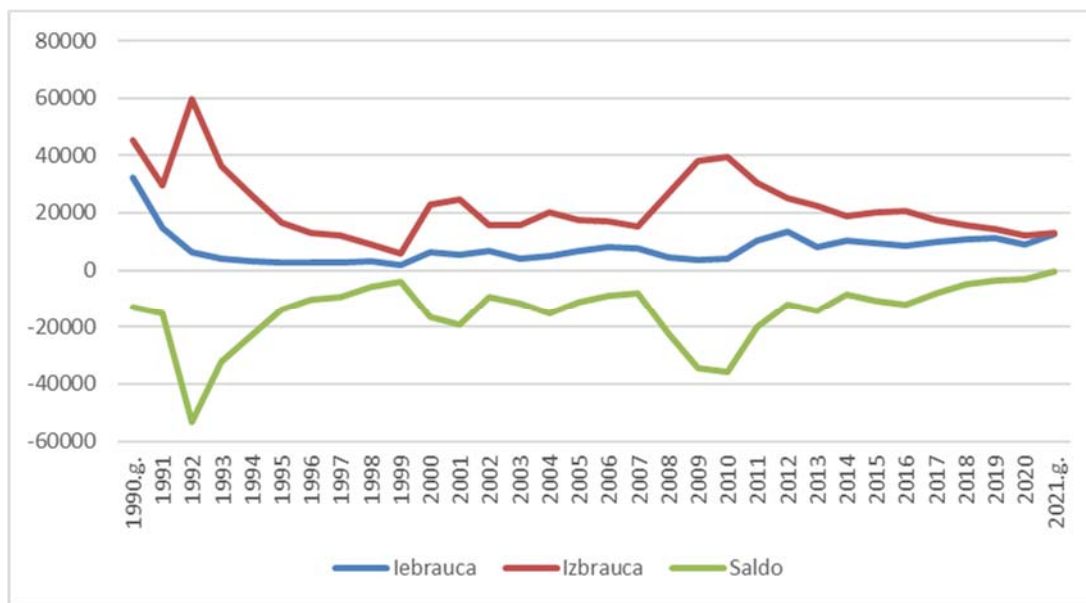
⁶ Hazans, M. (2016). Migration Experience of the Baltic Countries in the Context of Economic Crisis. In: M. Kahanec and K. F. Zimmermann (eds.), *Labor Migration, EU Enlargement, and the Great Recession*. Berlin, Heidelberg: Springer, pp. 297-344.

⁷ Hazans, M. (2020), "Diasporas apjoma novērtējums," LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs, https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Diasporas_apjoma_novertejums_-_Zinojums.pdf

⁸ Atoyán, M. R. V., Christiansen, L. E., Dizioli, A., Ebeke, M. C. H., Ilahi, M. N., Ilyina, M. A., ... & Zakharova, M. D. V. (2016). *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*. International Monetary Fund. ⁹ CSP (2020).

⁹ Hazans (2019); Masso, J., Mierīņa, I., and Espenberg, K. (2016). Is the World of Work Stimulating Middle-Class Growth in the Baltic States. In: Vaughan-Whitehead, D. (ed.), *Europe's Disappearing Middle Class? Evidence from the World of Work*, Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, pp. 62-111.

citā ES dalībvalstī¹⁰ Satraucoša šī krīzes izraisītā emigrācijas viļņa īpatnība bija jauniešu skaita palielināšanās emigrantu vidū, kā arī pāreja uz veselu ģimeņu emigrāciju nolūkā uzsākt pastāvīgu darbu un dzīvi ārvalstīs. Pēckrīzes gados (2013–2016) emigrācijas intensitāte mazinājās, taču emigrācijas rādītāji joprojām saglabājās krietni virs pirmskrīzes līmeņa, un migrācijas saldo saglabājās negatīvs. Darbs ārzemēs daudzu acīs bija kļuvis par "jauno normalitāti".¹² Ekonomikai pamazām atkopjoties, **pēc 2016. gada emigrācijas rādītāji ir mazinājušies**. Ja 2013.–2016. gadā Latviju katru gadu atstāja aptuveni 20 000 iedzīvotāju, 2019.–2021. gadā šis skaits samazinājies līdz aptuveni 13 000. Ievērojami uzlabojies arī migrācijas saldo. 2013.–2016. gadā Latvija katru gadu migrācijas dēļ zaudēja ap 10 000 iedzīvotāju, **šobrīd neto migrācijas rādītāji jau pietuvojušies paritātei** (Att. 5). Jāatzīmē, ka šādu mērķi 2019. gadā noteica Ekonomikas ministrija, lai nodrošinātu ekonomisko izaugsmi un apmierinātu arvien pieaugošo darbaspēka pieprasījumu.

Att. 5. Migrācijas skaitliskie rādītāji Latvijā gadu griezumā. Avots: CSP, 2022

Aplūkojot statistiku reģionu griezumā, redzam, ka 2021. gadā no Rīgas uz ārvalstīm izbrauca 7209 cilvēki (0,69% no kopējā iedzīvotāju skaita), taču iebrauca pat nedaudz vairāk – 7695 cilvēki (Tabula 2). Citi reģioni starptautiskās migrācijas rezultātā iedzīvotājus zaudē.

Tabula 2. Starptautiskā ilgtermiņa migrācija reģionos 2021. gadā

	Iebrauca Latvijā	Izbrauca no Latvijas	Izbraukušie, % no iedz. skaita	Migrācija s saldo
Latvija	12689	12975	0,69	-286
Rīgas plānošanas reģions (pēc ATR 2021. gadā)	7695	7209	0,84	486

¹⁰ Hazans, M. (2013). Emigration from Latvia: Recent trends and economic impact. In: *Coping with emigration in Baltic and East European countries*, pp. 65-110. OECD Publishing. ¹² Hazans (2019).

Vidzemes plānošanas reģions (pēc ATR 2021. gadā)	1268	1406	0,50	-138
Kurzemes plānošanas reģions (pēc ATR 2021. gadā)	1411	1627	0,58	-216
Zemgales plānošanas reģions (pēc ATR 2021. gadā)	1055	1184	0,52	-129
Latgales plānošanas reģions (pēc ATR 2021. gadā)	1260	1549	0,61	-289

Izņemot Rīgu un Pierīgu, visa pārējā Latvija piedzīvo iedzīvotāju skaita samazināšanos ne tikai starptautiskās, bet arī iekšzemes migrācijas rezultātā¹¹. No 2000. gada līdz 2022. gadam relatīvi pret iedzīvotāju skaitu 2022. gadā Latgale migrācijas rezultātā ir zaudējusi 28% iedzīvotāju, Vidzeme – 25%, Kurzeme – 24%, Zemgale – 20%, bet Rīga – 12%, turpretim Pierīgā iedzīvotāju skaits migrācijas rezultātā ir pat pieaudzis. Pētnieki brīdina – ja pašreizējās tendences turpināsies, paredzams, ka iedzīvotāju skaits lielākajā daļā reģionu līdz 2030. gadam samazināsies par gandrīz 1/3¹².

Latgales iedzīvotāju zaudējumu visvairāk ietekmē tieši starptautiskā emigrācija: šī reģiona izbraukušie gandrīz divreiz biežāk dodas uz ārzemēm, nekā uz kādu citu vietu Latvijā, un līdzīgi pievilcīga tieši starptautiskā migrācija ir arī Kurzemes mobilajiem iedzīvotājiem. Emigrācija no Vidzemes un Pierīgas turpretī biežāk notiek uz kādu citu vietu Latvijā, nevis uz ārzemēm, bet Zemgalē šī proporcija ir līdzīga.

Starptautiskās migrācijas saldo negatīvs ir visiem Latvijas statistiskajiem reģioniem, taču Rīga un Pierīga (vienā gadījumā pilnīgi un otrā – daļēji) to kompensē ar iekšējo migrāciju. Latgale tikai starptautiskās migrācijas rezultātā vien kopš 2000. gada ir zaudējusi gandrīz 50 000 iedzīvotāju jeb 20% no šī brīža iedzīvotāju skaita.

Tabula 3. Iedzīvotāju skaita izmaiņas reģionos migrācijas rezultātā

	Rīgas reģions	Pierīgas reģions	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Iedzīvotāju skaits 2022. gada sākumā	605 802	383 723	1 807 666	233 229	225 017	247 220
Migrācijas saldo 2000–2022	-74 852	15 704	-45 187	-55 405	-43 785	-68 816
Migrācijas saldo (% no iedz. sk. 2022. gadā)	-12,4	4,1	-25,0	-23,8	-19,5	-27,8

¹¹ Hazans, M.(2015). Emigrācija no Latvijas 21. gadsimtā reģionu, pilsētu un novadu griezumā. No I. Mierīņa (sast.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora* (11-25). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.; Hazans, M. (2020)

¹² Krēšlīņš, K., Miglavs, A & Spuriņš, U. (2015) *Depopulation and regional development*. Rīga: CERTUS. Retrieved from: <http://certusdomnica.lv/en/agenda/depopulation-and-regional-development/>

Starpt. migrācijas saldo	-90 336	-34 866	-26237	-39 927	-31 773	-49 213
Starpt. migrācijas saldo (% no iedz. sk. 2022. gadā)	-14,9	-9,1	-14,5	-17,1	-14,1	-19,9
Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	82 090	45 537	31598	26 467	34 140	29 252
Pārcēlies no citas teritorijas Latvijā	97 574	96 107	12 648	10989	22 128	9649
Pārcēlies uz ārzemēm	106 222	39 528	27 055	41 618	33 294	50 934
Ieradies no ārzemēm	15 886	4662	818	1691	1521	1721

Avots: CSP 2022. gada eksperimentālie dati, autoru aprēķini.

CSP dati liecina, ka **nozīmīgākā emigrācijas izraisītā iedzīvotāju skaita samazināšanās notikusi tieši mazpilsētās un lauku teritorijās**. Piemēram, laikā no 2015. gada līdz 2019. gadam imigrācijas īpatsvars attiecībā pret emigrāciju Rīgā bija 79%, pārējās astoņās lielākajās pilsētās – 47% un mazpilsētās un lauku teritorijās – 42%. Tas nozīmē, ka šo piecu gadu laikā iedzīvotāju skaits, kas emigrēja no mazākajām pilsētām un lauku mājām, bija divkārtš attiecībā pret tiem, kuri turp pārcēlās (37,3 tūkstoši aizbraukušo pret 15,5 tūkstošiem atbraukušo)¹³. Turklāt, kā norāda Hazans, jāņem vērā, ka daudzi emigranti, kuru pēdējā dzīvesvieta Latvijā bija, piemēram, Rīgā, patiesībā ir dzimuši un auguši kādā citā reģionā, mazpilsētās vai laukos. Tas nozīmē, ka pilnīga (tieša un netieša) emigrācijas ietekme uz reģionu un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos var būt daudz lielāka, nekā fiksē statistika.

1.2.2. Remigrācijas apjoms un tendences

Aptuveni puse (54,8%) no visiem, kas pārcēlās uz pastāvīgu dzīvi Latvijā 2021. gadā, bija Latvijas valstspiederīgie.¹⁴ **Kopējais remigrantu skaits 2021. gadā tiek lēsts kā 7000 cilvēku¹⁷, un tas ir lielākais remigrantu skaits kopš 2013. gada**, kad CSP uzsāka remigrantu uzskaiti¹⁵ (Att. 6). Iepriekš remigrantu skaits kopš 2015. gada pamatā svārstījās ap 5000–6000 gadā. Intereses pieaugumu par atgriešanos ievērojuši arī NVA konsultanti¹⁶. Uz kopējā fona, ko raksturo Covid-19 krīzes ierobežojumi un ekonomiskie

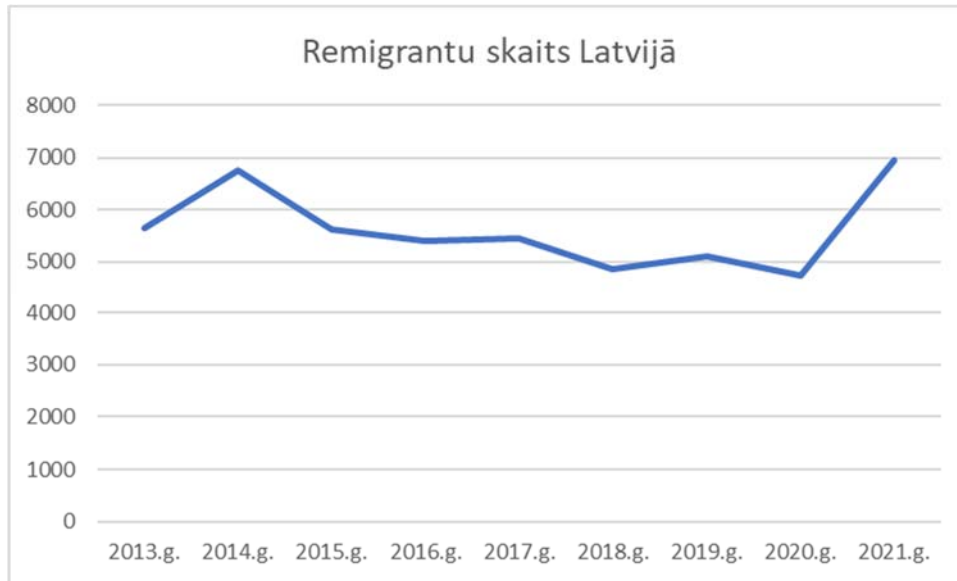
¹³ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>.

¹⁴ CSP (2020). <https://nra.lv/latvija/391846-latvija-pagajusaja-gada-no-arvalstim-atgriezas-gandriz-7000><https://nra.lv/latvija/391846-latvija-pagajusaja-gada-no-arvalstim-atgriezas-gandriz-7000-remigrantu.htm>¹⁷ CSP (2020).

¹⁵ No 6954 cilvēkiem, kas Latvijā atgriezās 2021. gadā, 4155 jeb 60% ir vīrieši.

¹⁶ https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/pern-pieaugusi-izbraukuso-iedzivotaju-interese-par-atgriesanos-latvija.a443229/?fbclid=IwAR1Ay2-uHSeO7GQ4rYTEwCTFEWxVPSvU5pUz3FMeWhw5J8eyau8h63fV7_w

izaicinājumi, nevar noliegt, ka šī rezultāta sasniegšanā lielu lomu visticamāk spēlējuši gan valsts, gan pašvaldību īstenotie remigrācijas atbalsta pasākumi¹⁷.

Att. 6. Remigrācijas apjoms Latvijā (skaits). Avots: CSP

Tomēr aplēses par remigrāciju un remigrantu neto skaitu valstī jāuzlūko piesardzīgi, jo tās ir atkarīgas no izmantotās definīcijas. CSP par remigrantiem uzskata cilvēkus, kas atgriezušies pēdējā gada laikā pēc vismaz 12 ārvalstīs pavadītiem mēnešiem. Pētnieki nav vienprātīgi par to, cik ilgi cilvēkiem būtu jādzīvo vai jāstrādā ārzemēs un cik ilgi pēc atgriešanās viņus varētu uzskatīt par remigrantiem²¹. Piemēram, izmantojot Darbaspēka apsekojuma (*LFS*) un Eiropas Savienības Iedzīvotāju ienākumu un dzīves apstākļu apsekojuma (*EU-SILC*) datus, Hazans ir aprēķinājis, ka 2013.–2018. gadā katru gadu Latvijā atgriezās 10 000–11 000 cilvēku, kas iepriekšējā gadā strādāja ārzemēs, t. i., apmēram divreiz vairāk, nekā rāda CSP dati. Kopumā, kā liecina Hazana aprēķini, izmantojot CSP datus, 2019. gada sākumā Latvijā dzīvoja 12 670 pieaugušie (15 gadus veci vai vecāki) remigranti, kuri bija atgriezušies Latvijā laika periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam, pirms tam pavadot ārzemēs vismaz vienu gadu²². Pamatojoties uz *LFS* un *EU-SILC* datiem, var pieņemt, ka laikposmā no 2008. gada līdz 2018. gadam Latvijā atgriezās 53 000 unikālas personas ar darba pieredzi, kas gūta ārvalstīs iepriekšējo 15 mēnešu laikā, un 117 000 unikālas personas ar darba pieredzi, kas iegūta ārvalstīs iepriekšējo četru gadu laikā²³.

Vienlaikus no visa lielā Latvijas izbraucēju kopuma Latvijā atgriežas vai plāno atgriezties tikai neliela daļa: aptaujā "Atgriešanās Latvijā", kurā piedalījās 14 068 ārvalstīs dzīvojošo latviešu un Latvijas valstspiederīgo, tikai 16% plānoja atgriezties Latvijā tuvāko piecu gadu laikā, bet 41% norādīja, ka varētu atgriezties, ja mainīsies apstākļi¹⁸. Reāli, pēc prof. Hazana novērtējuma, **10 gadu laikā pēc emigrācijas atgriežas mazāk**

¹⁷ Mieriņa, I. (2021). Sadarbība ar diasporu: politika un prakse pandēmijas apstākļos. (183.–194. lpp). A.Sprūds, S.Broka (red.) Latvijas ārējā un drošības politika. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.

https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021-902?get_file=2

²¹ Hazans, M. (2020) ²² Ibid. ²³ Ibid.

¹⁸ Hazans, M. (2016). *Atgriešanās Latvijā. Remigrantu aptaujas rezultāti*. LU DMPC.

https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Atgriesanas_Latvija_-_petijuma_zinojums.pdf

nekā 40% aizbraukušo¹⁹. Turklāt līdz šim veiktie pētījumi liecina, ka gandrīz puse no visiem emigrantiem Latviju pametuši vairākkārt, turklāt daudzi no tiem, kas bija atgriezušies, plāno atkal doties prom²⁶. Tātad atgriešanās nenozīmē palikšanu un ir jādomā par to, kā noturēt tos, kuri atgriezušies, lai viņi neaizbrauktu atkal.

Jaunākie dati no CSP ļauj aplūkot remigrāciju arī dažādu reģionu un novadu griezumā. Tie rāda, ka **lielākā daļa no 2021. gada remigrantiem pārcēlās uz dzīvi Rīgā vai Pierīgā** (Tabula 4), bet tikai 828 (11%) – Zemgalē. No 2015. gada līdz pat 2020. gadam samazinājās to cilvēku skaits, kuri atgriezās Latgalē un Rīgā, savukārt to cilvēku skaits, kuri atgriezās Pierīgā, pat nedaudz palielinājās (Tabula 5). Savukārt **2021. gadā ievērojamu remigrācijas pieaugumu varēja vērot visos Latvijas reģionos.**

Tabula 4. Remigrācijas dinamika statistiskajos reģionos (skaits)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rīgas reģions	1908	2166	1929	1813	1897	1499	1529	1466	2098
Pierīgas reģions	996	1166	824	840	845	865	874	888	1357
Vidzemes reģions	536	696	534	525	534	509	566	487	713
Kurzemes reģions	745	868	734	701	713	673	708	642	937
Zemgales reģions	648	802	724	658	636	591	640	581	828
Latgales reģions	815	1064	872	872	830	715	797	664	1021

Avots: CSP

Ja salīdzina remigrantu sadalījumu pa plānošanas reģioniem ar šo reģionu iedzīvotāju skaitu, var secināt, ka nedaudz lielāks, nekā sagaidāms, ir remigrantu īpatsvars Latgalē, kur iepriekšējos gados šis īpatsvars bija zemāks²⁰ (Tabula 5). Tas nozīmē, ka **vairāk remigrantu sāk atgriezties Latgalē.**

Tabula 5. Remigrācijas apjoms dažādos Latvijas plānošanas reģionos

	Remigrantu skaits 2021. gadā	%	Iedzīvotāju skaits 2021. gada sākumā	%
Latvija	6954	100	1 893 223	100
Rīgas plānošanas reģions	2987	43,0	853 796	45,1
Vidzemes plānošanas reģions	1004	14,4	278 792	14,7
Kurzemes plānošanas reģions	1114	16,0	280 433	14,8

¹⁹ Hazans, M. (2020)²⁶ Mieriņa, I. (2015) (ed.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga: LU Filozofijas un Socioloģijas institūts. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/2016/FSI_Ceribu_diaspora_pub.pdf

²⁰ Ibid.

Zemgales plānošanas reģions	828	11,9	227 520	12,0
Latgales plānošanas reģions	1021	14,7	252 682	13,3

Avots: CSP

Saskaņā ar CSP datiem 868 jeb 12% no tiem, kuri atgriezās 2021. gadā, ir bērni līdz 14 gadu vecumam (5. tabula). Satraucoši, ka jauniešu 15–24 gadu vecumā remigrantu vidū ir maz. Liela daļa remigrantu ir 25–44 gadu vecumā (43%) vai pat vecāki (40%).

29% no remigrantiem vecumā virs 15 gadiem, kuri atgriezās Latvijā 2020. gadā, bija augstākā izglītība. Kaut gan šis īpatsvars vēl joprojām ir nedaudz zemāks nekā starp emigrantiem vai diasporā²¹, situācija sāk uzlaboties – 2019. gadā šis īpatsvars bija 23%²⁹. Tas liecina, ka **Latvijā vairāk sāk atgriezties cilvēki ar augstāko izglītību. Vienlaikus vērojama liela reģionālā nevienlīdzība**. No tiem, kas atgriežas Rīgā, 45% ir augstākā izglītība, Jūrmalā – 35%, bet, piemēram, Alūksnes novadā, Balvu novadā, Krāslavas novadā, Rēzeknes novadā, Smiltenes novadā un Varakļānu novadā šis rādītājs nesasniedz pat 10%. Citi novadi, ko bieži izvēlējušies remigranti ar augstāko izglītību, ir Mārupes novads, Siguldas novads, Saulkrastu novads, Ropažu novads un Ķekavas novads, kur šis rādītājs ir 38–50%. Vismazāk cilvēku ar augstāko izglītību atgriežas Latgales plānošanas reģionā (tikai 15% no visiem reģiona remigrantiem 2020. gadā). Pat lielās pilsētas kā Ventspils, Jēkabpils, Valmiera vai Daugavpils šajā konkurencē zaudē (mazāk nekā 20% remigrantu ir augstākā izglītība).

Tabula 6. Remigrantu, kas Latvijā atgriezās 2021. gadā, vecuma struktūra (%)

	0–14 gadi	15–24 gadi	25–34 gadi	35–44 gadi	45–54 gadi	55 gadi un vairāk
LATVIJA	12,5	3,7	19,8	23,6	16,3	24,2
Rīgas plānošanas reģions	11,8	3,9	18,9	24,4	16,7	24,2
Vidzemes plānošanas reģions	13,0	4,1	19,1	22,8	15,5	25,4
Kurzemes plānošanas reģions	14,5	3,9	18,6	21,9	17,0	24,1
Zemgales plānošanas reģions	13,0	2,5	21,5	22,0	15,3	25,6
Latgales plānošanas reģions	11,3	3,3	22,8	24,8	16,0	21,8

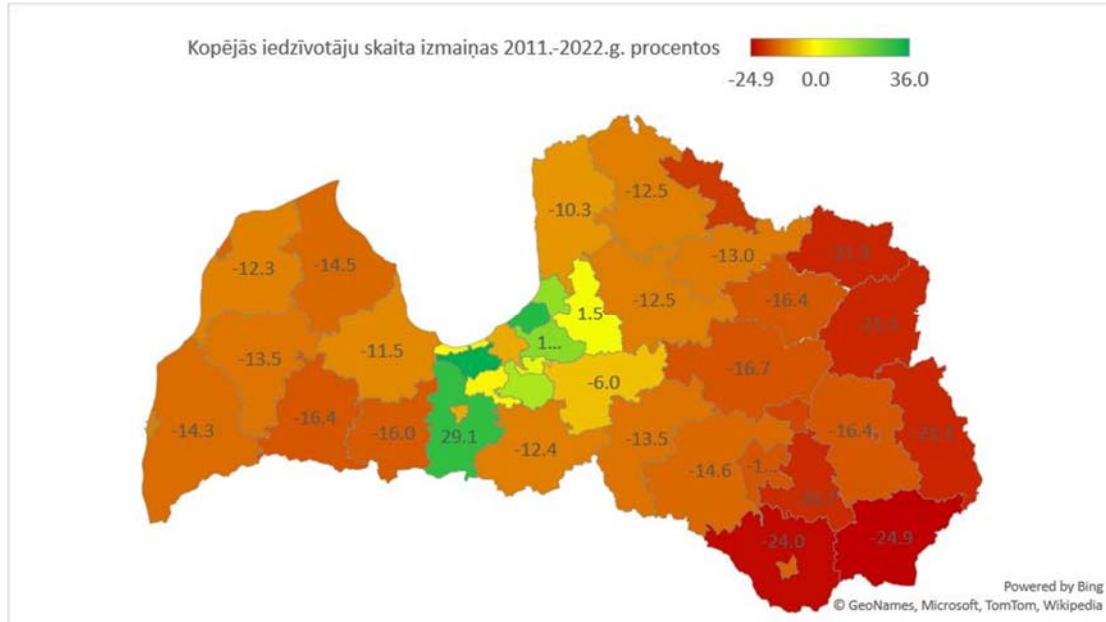
Avots: CSP 2021. gada eksperimentālie dati

1.3. Demogrāfiskā situācija Latvijas pašvaldībās

Ilgtermiņa tendences Latvijā ir vērstas uz iedzīvotāju skaita samazināšanos, un laika periodā no 2011. gada līdz 2022. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā ir samazinājies par 198 848 iedzīvotājiem jeb 9,6% no sākotnējiem 2,07 miljoniem līdz 1,88 miljoniem. Tomēr, raugoties Latvijas pašvaldību griezumā, situācija

²¹ Ibid. ²⁹ Ibid.

nav tik viendabīga. Dažādos Latvijas reģionos un pašvaldībās var novērot atšķirīgas demogrāfiskās tendences (Att. 7). Pētnieki pievērš uzmanību tam, ka, apkopojot datus, tie izmantoti par dažādām teritorijām pirms un pēc 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas. Ņemot vērā, ka atsevišķu novadu pagasti reformā tika pārdalīti dažādiem no jauna veidotiem novadiem, iespējamās nelielas nobīdes Krāslavas, Preiļu un Siguldas novadu demogrāfisko rādītāju dinamikas datos.

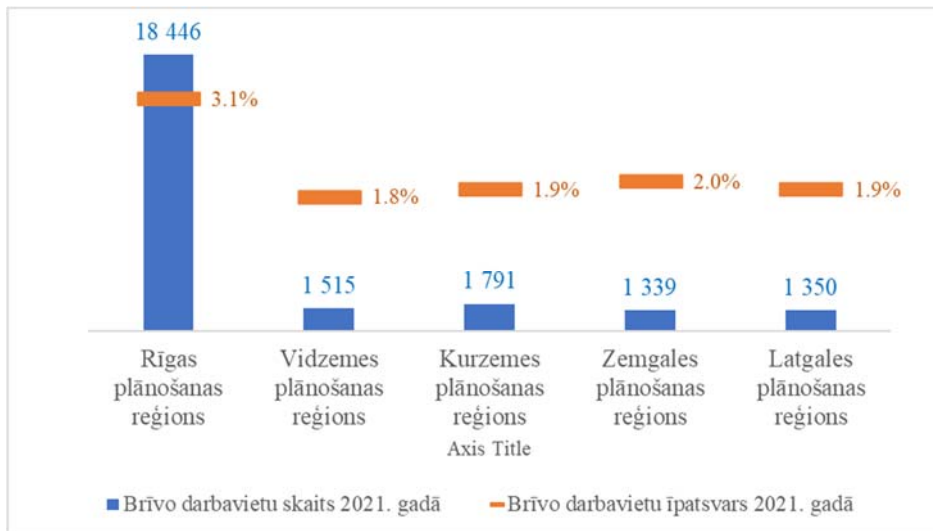
Att. 7. Kopējās iedzīvotāju skaita izmaiņas 2022. gadā procentuāli 2021. gada iedzīvotāju skaitam Latvijas pašvaldībās. Avots: CSP dati, autoru aprēķini.

Nepārprotami visā Latgales reģionā novērots iedzīvotāju skaita sarukums, kas sevišķi izteikts tādās pašvaldībās kā Krāslavas novads (-24,9%) un Augšdaugavas novads (-24,0%). Līdzīga situācija kopumā vērojama arī Kurzemē, kur visās pašvaldībās ir negatīvas tendences un būtiskākais kritums ir Saldus novadā (-16,4%) un Ventspils valstspilsētā (-15,1%). Tajā pašā laikā Vidzemē, Zemgalē un Rīgas reģionā situācija ir daudzveidīgāka. Novērojams būtisks iedzīvotāju skaita pieaugums Mārupes novadā (+36%), Ādažu novadā (+31,0%) un Jelgavas novadā (+29,1%).

Absolūtā izteiksmē lielākais iedzīvotāju skaita zudums vērojams Rīgā ar 53 616 iedzīvotāju skaita samazinājumu, kas veido 8,1% krituma, un Daugavpilī ar 14 468 iedzīvotāju skaita samazinājumu jeb 15,5% iedzīvotāju skaita krituma.

1.4. Darba iespējas Latvijas pašvaldībās

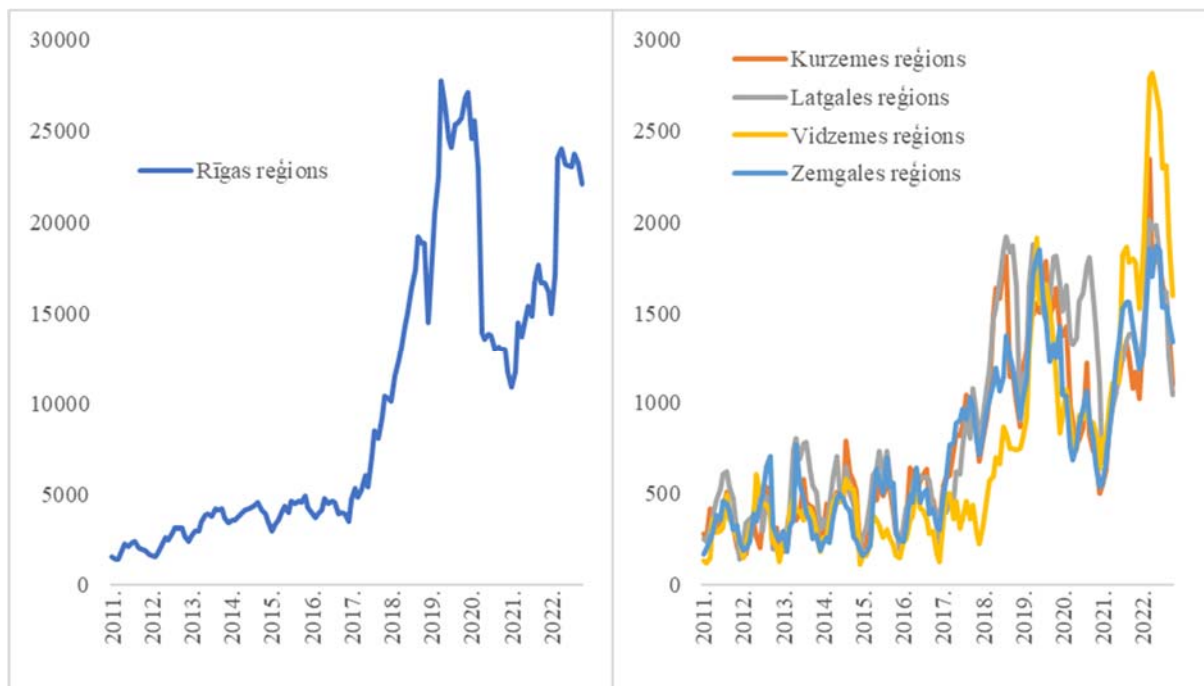
Vērtējot darba iespējas Latvijas teritorijās, primārs indikators ir brīvo darbavietu skaits un īpatsvars. Teritorijā ar augstāku brīvo darbavietu skaitu potenciālam remigrantam ir augstākas iespējas uzsākt darba gaitas pēc atgriešanās Latvijā. Pētījuma laikā pieejamie dati par brīvajām darbavietām CSP datubāzē aptvēra tikai plānošanas reģionu griezumā. Arī NVA reģistrēto brīvo darbavietu skaits tiek apkopots plānošanas reģionu, bet ne pašvaldību līmenī. Līdz ar to pētnieki nevar novērtēt atsevišķu pašvaldību pievilcību remigrācijai, bet tikai novērtēt kopējās tendences plānošanas reģionu griezumā.

Att. 8. Brīvo darbavietu skaits un īpatsvars Latvijas plānošanas reģionos 2021. gadā. Avots: CSP dati, autoru aprēķini

No darbaspēka pievilcības perspektīvas Rīgas plānošanas reģionā ir vislielākais potenciāls iegūt darbavietu, jo šajā reģionā ir gan absolūti, gan relatīvi augstākais brīvo darbavietu skaits. Rīgas plānošanas reģionā 2021. gadā bija 18 446 brīvas darbavietas jeb 3,1% no visām darbavietām. Relatīvā griezumā otra labākā situācija ir Zemgales plānošanas reģionā ar 2,0% brīvu darbavietu. Absolūtā griezumā otra labākā situācija ir Kurzemes reģionā ar 1791 brīvu darbavietu. Kopumā ārpus Rīgas plānošanas reģiona nevar identificēt būtiskas atšķirības reģionu griezumā. Brīvo darbavietu skaits variē divu procentpunktu robežās un absolūtā izteiksmē brīvo darbavietu skaits variē par 452 darbavietām, kas nav būtiskas atšķirības. Kopumā gan var novērtēt, ka Kurzemes reģionā ir lielāks pieprasījums pēc darbaspēka nekā Vidzemes, Zemgales un Latgales reģionos.

Aplūkojot situāciju dinamikā, kopējais brīvo darbavietu skaits laika periodā no 2011. gada līdz 2017. gadam bija salīdzinoši stabils Rīgas reģionā, kur tika novērots brīvo darbavietu skaita pieaugums vidēji par 58,8 darbavietām mēnesī un no 1551 brīvas darbavietas 2011. gadā pieauga līdz 10 265 brīvām darbavietām 2017. gada beigās. Sākot ar 2018. gadu, novērots būtisks brīvo darbavietu skaita pieaugums, kas sasniedza augstāko punktu 2019. gada aprīlī ar 27 770 brīvām darbavietām. Pēdējie pieejamie dati liecina par 22 120 brīvām darbavietām 2022. gada oktobrī. Līdz ar to, kopumā vērtējot, Rīgas reģionā ir ļoti plašas darba iespējas un darbaspēka pieprasījums būtiski pārsniedz darbaspēka piedāvājumu.

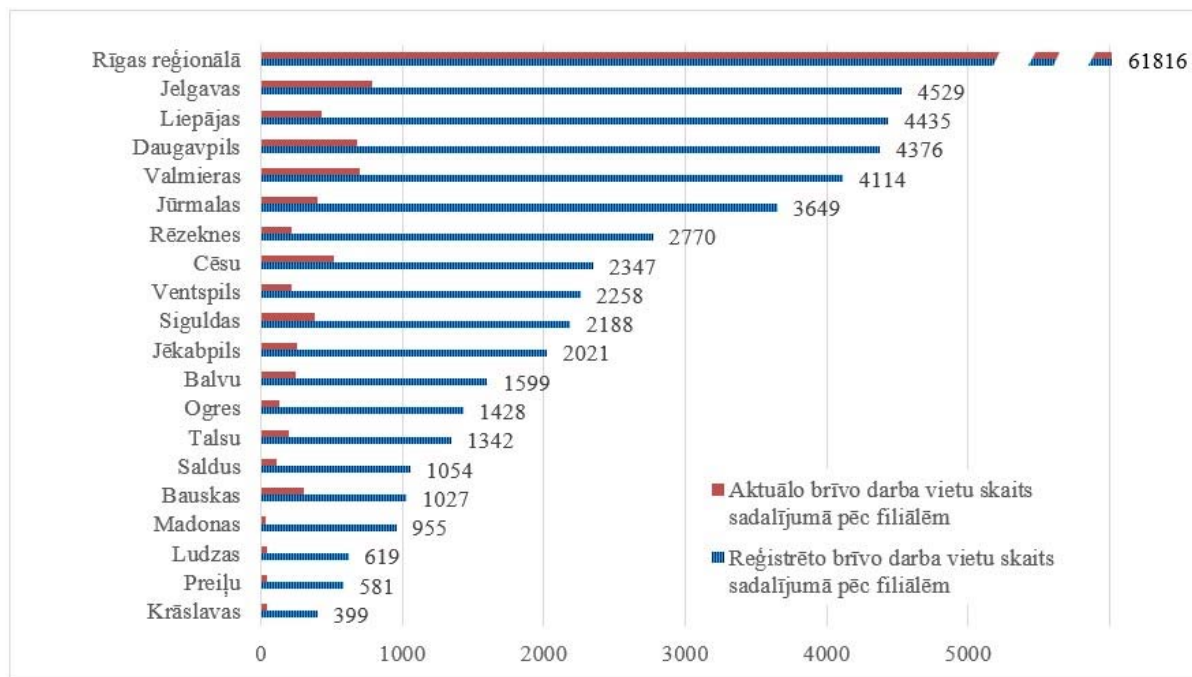

Att. 9. Brīvo darba vietu skaita dinamika pa reģioniem 2011.–2022. gads. Avots: NVA dati, autoru aprēķini

Aplūkojot pārējos reģionus, izņemot Rīgas reģionu, situācija ir būtiski atšķirīga. Viens no novērojumiem ir aptuveni desmit reizes zemāks brīvo darbavietu skaits vidēji reģionos. Aplūkojot brīvo darbavietu skaitu pa reģioniem 2022. gada oktobrī, Kurzemes reģionā bija 1103 brīvas darbavietas, Latgales reģionā – 1041, Vidzemes reģionā – 1594 un Zemgales reģionā – 1343. Līdz ar to kopējā vērtējumā perspektīvi lielākās darba iespējas ārpus Rīgas reģiona ir Vidzemes reģionā, kam seko Zemgales reģions. Kopējā attīstības tendence šajos reģionos ir pozitīva un laika periodā no 2018. gada līdz 2022. gadam Kurzemes un Zemgales reģionos ir visstraujākais vidējais pieaugums, kamēr Vidzemes reģionā ir minimālas izmaiņas. Aplūkotajā periodā Kurzemes reģionā vakancu skaits pieaudzis vidēji par 5,3 vakancēm mēnesī, Latgales reģionā – par 3,3 vakancēm mēnesī, Vidzemes reģionā – par 0,5 vakancēm mēnesī un Zemgales reģionā – par 5,0 vakancēm mēnesī. Līdz ar to kopējā vērtējumā Kurzemes reģions sniedz vislielākās darba iespējas ārpus Rīgas reģiona un tendence ir ar pieaugošu raksturu.

Otra atšķirība starp Rīgas reģionu un pārējiem reģioniem ir sezonāls brīvo darbavietu raksturs. Sezonālās svārstības gada laikā ārpus Rīgas reģioniem ir būtiski augstākas, nekā Rīgas reģionā. Līdz ar to var secināt, ka šajos reģionos brīvo vakancu jomā dominē sezonālie darbi, kamēr Rīgas reģionā ir izteiktāki patstāvīgi darbi.

Detalizētāks darba iespēju novērtējums pašvaldību līmenī prasītu pieeju informācijai par brīvajām darbavietām pašvaldību līmenī. Pētījuma veikšanas brīdī šādi publiski dati nebija pieejami, ņemot vērā NVA filiāļu tīklu. Balstoties uz situāciju 2022. gadā, NVA ir pieejama informācija par 20 filiālēm, līdz ar to pētījumā tiks izmantota šī informācija (Att. 10).

Att. 10. Nodarbinātības valsts aģentūrā reģistrēto brīvo darbavietu skaita sadalījums pa filiālēm 2022. gadā. Avots: NVA dati, autoru aprēķini

Plašākās darba iespējas potenciāliem remigrantiem pieejamas Rīgas reģionālajā NVA filiālē, kurā 2022. gadā ir 61 816 brīvas darbavietas. Ārpus Rīgas reģiona plašākās darba iespējas izceļamas piecās filiālēs – Jelgavas, Liepājas, Daugavpils, Valmieras un Jūrmalas. Šajās filiālēs pieejamais brīvo darbavietu skaitu mērāms starp 3,6 un 4,5 tūkstošiem. Vismazākās darba iespējas pēc NVA filiāļu datiem ir trīs Latgales reģiona filiālēs – Krāslavas, Preiļu un Ludzas, kurās ir aptuveni 400–600 brīvas darbavietas. Jāatzīmē, ka pats fakts, ka NVA filiālēs ir reģistrētas šīs brīvas darbavietas, nenozīmē, ka tās ir pieejamas potenciālam remigrantam. Ņemot vērā aktīvo darba tirgu, daļa šo reģistrēto brīvo darbavietu tiek noņemtas no uzskaites, aktuālo vakanču skaits var būt būtiski atšķirīgs. Tomēr galvenās tendences saglabājas un iepriekš minētās filiāles ar lielāko reģistrēto brīvo darbavietu skaitu ir arī ar augstāko aktuālo vakanču skaitu, kas interpretējams kā darba tirgus nespēja pilnībā aizpildīt vakances. Papildus izceļamas Cēsis un Sigulda, kur ir salīdzinoši augstāks aktīvo vakanču skaits proporcionāli reģistrēto vakanču skaitam.

Darba iespēju novērtēšanā nozīme ir ne tikai absolūtajam pieejamajam vakanču skaitam, bet arī pieprasījumam darba tirgū pēc noteiktu profesiju grupu pārstāvjiem. Aplūkojot situāciju uz 2022. gada 30. septembri, lielākais pieprasījums vairākumā teritoriju ir pēc kvalificētiem strādniekiem un amatniekiem, kā arī pēc vienkāršo profesiju pārstāvjiem. Salīdzinoši viendabīgs pieprasījums novērojams pēc iekārtu un mašīnu operatoriem un izstrādājumu montieriem.

Tabula 7. NVA reģistrēto aktuālo darbavietu sadalījums pa filiālēm, 2022. gada 30. septembrī

	Vadītāji	Vecākie speciālisti	Speciālisti	Kalpotāji	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	Kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu	Vienkāršās profesijas	Nacionālo bruņoto spēku profesijas
Balvu	7	4	5	3	14	41	106	26	98	0
Bauskas	5	32	19	3	7	26	43	33	169	0
Cēsu	1	19	18	9	38	19	152	69	301	0
Daugavpils	12	108	46	18	46	6	245	97	107	0
Jelgavas	6	75	32	35	46	1	199	94	357	0
Jēkabpils	4	13	11	6	51	5	95	30	54	0
Jūrmalas	8	63	23	7	115	2	229	32	214	0
Krāslavas	0	6	2	0	1	1	43	23	13	0
Liepājas	8	41	21	13	68	3	207	112	126	0
Ludzas	0	8	27	0	2	0	3	10	3	0
Madonas	0	3	3	0	3	4	4	6	12	0
Ogres	1	67	9	5	13	1	13	30	30	1
Preiļu	3	10	3	1	2	2	19	6	2	0
Rēzeknes	2	24	22	13	25	1	123	69	75	0
Rīgas reģ.	143	1532	730	1214	1303	17	7758	3210	6389	1
Saldus	1	1	9	3	7	0	45	4	14	0
Siguldas	2	29	15	2	35	49	77	6	261	0
Talsu	2	7	3	2	3	12	48	1	106	0
Valmieras	2	60	27	6	81	22	151	94	363	1

Ventspils	8	11	19	8	12	0	120	21	92	0
-----------	---	----	----	---	----	---	-----	----	----	---

Avots: NVA dati, autoru aprēķini

Gandrīz visās profesiju grupās lielākās darba iespējas ir Rīgas reģionā, kur ir visaugstākais aktuālo vakancu skaits Latvijā, izņemot kvalificētu lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieku grupā.

Ārpus Rīgas reģiona vadītāju profesiju grupā lielākais pieprasījums ir Daugavpilī, Jūrmalā, Liepājā un Ventspilī. Vecāko speciālistu profesiju grupā ārpus Rīgas reģiona lielākais neapmierinātais pieprasījums pēc darbaspēka novērojams Daugavpilī ar 108 vakancēm, Jelgavā – ar 75 vakancēm un Ogrē – ar 67 vakancēm. Speciālistu grupā arī lielākās darba iespējas ārpus Rīgas reģiona ir Daugavpilī ar 46 vakancēm, kam seko Jelgava ar 32 un Valmiera ar 27 vakancēm.

Kalpotāju profesiju grupā lielākās darba iespējas ir Jelgavā, kur ir 35 vakances, savukārt augstas tās ir arī Daugavpilī ar 18 un Liepājā un Rēzeknē katrā ar 13 vakancēm. Savukārt pakalpojumu un tirdzniecības darbiniekiem lielākās darba iespējas ir Jūrmalā ar 115 vakancēm, kā arī Valmierā ar 81 un Liepājā ar 68 aktīvām vakancēm.

Darba iespējas kvalificētiem darbiniekiem ir atšķirīgas atkarībā no kvalifikācijas veida. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbiniekiem plašākās darba iespējas būtu atrodamas Siguldā ar 49 vakancēm un Balvos ar 41 vakanci. Augstas darba iespējas ir arī Valmierā un Bauskā. Savukārt kvalificētiem strādniekiem un amatniekiem lielākās darba iespējas ir Daugavpilī ar 245 vakancēm un Jūrmalā ar 229 vakancēm. Būtisks pieprasījums pēc darbaspēka ir arī Jelgavā ar 199 vakancēm, kā arī augsts pieprasījums ir Cēsīs un Valmierā.

Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri var rast plašas darba iespējas Liepājā, kur pētījuma brīdī bija 112 vakances, kā arī Daugavpilī ar 97 vakancēm. Augsts aktīvo vakancu skaits ir Jelgavā un Valmierā – abās 94 vakancu apjomā. Darba iespējas vienkāršās profesijās galvenokārt ārpus Rīgas reģiona ir pieejamas Valmierā ar 363 vakancēm un Jelgavā ar 357 vakancēm. Nacionālo bruņoto spēku profesijas NVA datus ir atrodamas ļoti reti, līdz ar to iegūtie novērojumi nav būtiski. Visā valstī pētījuma brīdī bija 3 aktīvas vakances.

Nodarbinātības valsts aģentūru filiāļu tīkls laika gaitā ir ticis vairākkārt reorganizēts un notikusi filiāļu apvienošana. Dažādos periodos ir bijušas vairākas pievienošanas: Balvu filiālei ir pievienota Gulbenes filiāle, Valmieras filiālei ir pievienota Valkas filiāle, Jūrmalas filiālei ir pievienota Tukuma filiāle, Jēkabpils filiālei ir pievienota Aizkraukles filiāle, Balvu filiālei ir pievienota Alūksnes filiāle, Cēsu filiālei ir pievienota Limbažu filiāle, Jelgavas filiālei ir pievienota Dobeles filiāle, Ventspils filiālei ir pievienota Kuldīgas filiāle. Ņemot vērā gan šo pievienošanu, gan arī NVA mājaslapā pieejamās norādes par katram novadam atbilstošo filiāli, dati par aktuālo vakancu skaitu tika piesaistīti atbilstošajai novada pašvaldībai kā darba iespējas indikators.

Pieejamie dati par darba iespējām tika apkopoti divās pamatgrupu kopās – 0.–8. pamatgrupa un 9. pamatgrupa. Mērķis bija nodalīt vienkāršās profesijas no pārējām profesijām, kuru veikšanai ir vajadzīgas akadēmiskas, profesionālas zināšanas vai speciāla kvalifikācija. Primāri darba iespēju kontekstā remigrantiem saistošākas varētu būt 0.–8. pamatgrupas aktuālās vakances. Rīgas plānošanas reģionā esošajos novados ir visplašākās darba iespējas (Tabula 8). Rīgas NVA filiālē 2022. gadā bija 6389 aktuālās vakances vienkāršajās profesijās un 15 908 aktuālās vakances citās profesijās. Vairākumam novadu šajā plānošanas reģionā piederīga ir Rīgas NVA filiāle, kā arī iedzīvotājiem ir iespējas izmantot darbu Rīgā, kas palielina Rīgai piegulošo novadu pievilcību no darba iespēju perspektīvas.

Tabula 8. Rīgas plānošanas reģiona novadu aktuālo vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē. 9. pamatgrupa ir vispārējās profesijas, savukārt 0.–8. pamatgrupa apzīmē kvalificētas, vadošas, speciālistu u. c. darbavietas, kur nepieciešamas speciālas zināšanas vai prasmes.

Administratīvā teritorija (pēc 01.07.2021.)	Aktuālo 0.–8. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā	Aktuālo 9. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā
Jūrmalas valstspilsēta	479	214
Rīgas valstspilsēta	15 908	6389
Ādažu novads	15 908	6389
Ķekavas novads	15 908	6389
Mārupes novads	15 908	6389
Olaines novads	15 908	6389
Ropažu novads	15 908	6389
Salaspils novads	15 908	6389
Siguldas novads	215	261

Avots: NVA, autoru aprēķini

Vidzemes plānošanas reģionā ir plašāks NVA filiāļu tīkls nekā Rīgas plānošanas reģionā, kas, protams, saistīts arī ar lielāko ģeogrāfisko izkliedi. Visplašākās darba iespējas šajā reģionā ir Valmieras novadā un tam tuvumā esošajos Smiltenes un Valkas novados. Visi šie trīs novadi ir attiecināmi uz Valmieras NVA filiāli un tajā 2022. gadā bija 363 vienkāršo profesiju aktuālās vakances un 444 pārējās vakances. Šīm trim pašvaldībām pēc darba iespēju pievilcības seko Cēsu un Limbažu novads, kuriem arī ir kopēja NVA filiāle. Šeit ir 301 vienkāršo profesiju vakance un 325 citu profesiju vakances. Visnelabvēlīgākā situācija darba iespēju kontekstā ir Varakļānu un Madonas novados ar tikai 12 vienkāršo profesiju vakancēm un 23 citu profesiju vakancēm.

Tabula 9. Vidzemes plānošanas reģiona novadu aktuālu vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē

Administratīvā teritorija (pēc 01.07.2021.)	Aktuālo 0.–8. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā	Aktuālo 9. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā
Alūksnes novads	206	98
Cēsu novads	325	301
Gulbenes novads	206	98
Limbažu novads	325	301
Madonas novads	23	12
Ogres novads	140	30
Saulkrastu novads	215	261
Smiltenes novads	444	363
Valkas novads	444	363
Valmieras novads	444	363
Varakļānu novads	23	12

Avots: NVA, autoru aprēķini

Kurzemes plānošanas reģionā pieejamo aktuālo vakanču maksimālais rādītājs Tukuma novadā pārspēj Vidzemes plānošanas reģiona maksimālo rādītāju. Tukuma novadā ir 214 vienkāršo profesiju aktuālās vakances un 479 citu profesiju vakances. Arī Dienvidkurzemes novadā ir augsti vakanču rādītāji ar 126 vienkāršo profesiju aktuālām vakancēm un 473 citu profesiju vakancēm. Tomēr jāņem vērā, ka šajā novadā ir lielāks iedzīvotāju skaits un plašāka teritorija, kas ietver arī vakances Liepājā. Pozitīvi vērtējamas darba iespējas ir Kuldīgas novadā un Ventspils valstspilsētā, kurās ir 92 vienkāršo profesiju vakances un 199 citu profesiju vakances. Sliktākā situācijā ir Saldus novadā, kurā ir tikai 14 vienkāršo profesiju vakances un 70 citu profesiju vakances. Šajā novadā gan NVA filiāle nepārklājas ar citiem novadiem reģionā.

Tabula 10. Kurzemes plānošanas reģiona novadu aktuālo vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē

Administratīvā teritorija (pēc 01.07.2021.)	Aktuālo 0.–8. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā	Aktuālo 9. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā
Liepājas valstspilsēta	473	126
Ventspils valstspilsēta	199	92
Dienvidkurzemes novads	473	126
Kuldīgas novads	199	92
Saldus novads	70	14
Talsu novads	78	106
Tukuma novads	479	214
Ventspils novads	199	92

Avots: NVA, autoru aprēķini

Zemgales plānošanas reģionā plašākās darba iespējas ir Jelgavā un tās novadā un Dobeles novadā. Visas šīs teritorijas saistītas ar vienu NVA filiāli, kurā ir 357 vienkāršo profesiju vakances un 488 citu profesiju vakances. Jēkabpils un Aizkraukles novadi piedāvā 54 vienkāršo profesiju vakances un 215 citu profesiju vakances, kas ir zemākie rādītāji plānošanas reģionā.

Tabula 11. Zemgales plānošanas reģiona novadu aktuālo vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē

Administratīvā teritorija (pēc 01.07.2021.)	Aktuālo 0.–8. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā	Aktuālo 9. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā
Jelgavas valstspilsēta	488	357
Aizkraukles novads	215	54
Bauskas novads	168	169
Dobeles novads	488	357
Jelgavas novads	488	357
Jēkabpils novads	215	54

Avots: NVA, autoru aprēķini

Latgales plānošanas reģionā ir visā Latvijā otrais augstākais darba iespēju rādītājs pēc Rīgas NVA filiāles – Daugavpils un Augšdaugavas novads. Šīm teritorijām atbilstošajā NVA filiālē ir 107 vienkāršo profesiju vakances un 578 citu profesiju vakances. Arī Rēzeknes novadā un Rēzeknē ir augstas darba iespējas ar 75 vienkāršo profesiju vakancēm un 279 citu profesiju vakancēm. Tāpat Balvu novads ir potenciāli pievilcīgs

remigrantiem ar 98 vienkāršo profesiju vakancēm un 206 citu profesiju vakancēm. Citos reģiona novados situācija ir mazāk pievilcīga ar salīdzinoši zemu vakanču skaitu.

Tabula 12. Latgales plānošanas reģiona novadu aktuālo vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē

Administratīvā teritorija (pēc 01.07.2021.)	Aktuālo 0.–8. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā	Aktuālo 9. pamatgrupas vakanču skaits atbilstošajā NVA filiālē 2022. gadā
Daugavpils valstspilsēta	578	107
Rēzeknes valstspilsēta	279	75
Augšdaugavas novads	578	107
Balvu novads	206	98
Krāslavas novads	76	13
Līvānu novads	46	2
Ludzas novads	50	3
Preiļu novads	46	2
Rēzeknes novads	279	75

Avots: NVA, autoru aprēķini

Kopumā var rezumēt, ka izteikti visplašākās darba iespējas ir Rīgas plānošanas reģionā, kas lielā mērā saistīts ar lielo aktuālo vakanču skaitu Rīgas valstspilsētas NVA filiālē, kas apkalpo arī piegulošos novadus. Ārpus Rīgas plānošanas reģiona novadi citos reģionos būtiski atpaliek no darba iespējām Rīgā un ap to. Otrais labākais rādītājs ir ar vairāk nekā desmitkārt zemāku darba iespēju apjomu Augšdaugavas novadā un Daugavpilī. Tomēr jāatzīmē, ka kopumā nav novērojama būtiska noslāņošanās – potenciālam remigrantam būtu iespēja atrast vienādi labas iespējas visos četros reģionos ārpus Rīgas reģiona. Salīdzinoši zemākas darba iespējas novērotas austrumu pierobežas novados.

Kaut arī darbavietu pieejamība ir būtisks faktors, kas raksturo darba iespējamību pašvaldībās, remigrācijas veicināšana nevar balstīties tikai uz potenciālu darbavietu esamību. Balstoties uz pētījuma citās nodaļās iegūtajām atziņām par remigrācijas motivāciju, kā būtisks faktors figurē potenciālie ienākumi. Iedzīvotāji, kas ir ilgstoši strādājuši citās valstīs un sasnieguši noteiktu ienākumu līmeni, apsver atgriešanos Latvijā ar nosacījumu, ka tiem ļaus saglabāt līdzvērtīgu dzīves kvalitāti. Tādēļ neizbēgams ir jautājums par potenciālo darba samaksu Latvijas pašvaldībās un reģionos.

Viens no rādītājiem var būt vidējā mēneša darba samaksa Latvijas pašvaldības (Tabula 13). Iegūtie dati par pašvaldībām ir sagrupēti trīs grupās pēc darba algu līmeņiem – līdz 700 eiro, no 700 līdz 800 eiro un virs 800 eiro. Balstoties uz šo sadalījumu un faktiskajiem datiem, var spriest, ka lielākās labi apmaksāta darba iespējas iedzīvotājiem pēc vidējiem rādītājiem ir Pierīgā. Mārupes novadā vidējā mēneša alga ir 1271 eiro mēnesī neto, Ādažu novadā – 1117 eiro mēnesī neto, Ropažu novadā – 1067 eiro mēnesī neto un Ķekavas novadā – 1055 eiro mēnesī neto. Šīs četras pašvaldības ir vienīgās ar neto ienākumiem virs 1000 eiro neto. Būtiski augsts vidējais ir arī Rīgā, Saulkrastos, Jūrmalā un Salaspilī ar vidējo algu starp 900 un 1000 eiro neto.

Tabula 13. Vidējās mēneša darba samaksas sadalījums pēc administratīvajām teritorijām 2022. gada sākumā, eiro neto.

Administratīvā teritorija	Vidējā mēneša darba samaksa, neto	Administratīvā teritorija	Vidējā mēneša darba samaksa, neto	Administratīvā teritorija	Vidējā mēneša darba samaksa, neto
<i>Virš 800</i>		<i>No 700 līdz 800</i>		<i>Līdz 700</i>	
Mārupes novads	1271	Jelgavas novads	788	Valkas novads	697
Ādažu novads	1117	Valmieras novads	783	Rēzeknes valstspilsēta	689
Ropažu novads	1067	Cēsu novads	758	Gulbenes novads	687
Ķekavas novads	1055	Aizkraukles novads	752	Kuldīgas novads	679
Rīgas valstspilsēta	941	Dobeles novads	752	Alūksnes novads	673
Saulkrastu novads	927	Liepājas valstspilsēta	751	Preiļu novads	673
Jūrmalas valstspilsēta	924	Tukuma novads	748	Daugavpils valstspilsēta	670
Salaspils novads	920	Bauskas novads	738	Varakļānu novads	659
Ogres novads	879	Smiltenes novads	734	Balvu novads	643
Siguldas novads	871	Līvānu novads	733	Ludzas novads	641
Olaines novads	853	Ventspils novads	729	Augšdaugavas novads	636
Jelgavas valstspilsēta	827	Saldus novads	728	Rēzeknes novads	624
Ventspils valstspilsēta	802	Limbažu novads	725	Krāslavas novads	621
		Dienvidkurzemes novads	721		
		Jēkabpils novads	719		
		Talsu novads	711		
		Madonas novads	701		

Avots: CSP, autoru aprēķini

Vērtējot strādājošo datus reģionu līmenī pēc administratīvi teritoriālās reformas 2021. gadā, secināms, ka straujākais neto samaksas pieaugums vērojams Latgales plānošanas reģionā – pieaugums pusotra gada laikā konstatējams par 15,1% (Tabula 14) jeb saliktais perioda pieauguma temps (*CAGR*) – 2,4%.

Tabula 14. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto reģionos (eiro), pieaugums 2022. gada 3. ceturksnī pret 2021. gada 1. ceturksni un kopējais saliktais periodu pieauguma temps (CAGR).

Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto reģionos (eiro) (pēc ATR 2021. gadā)	2021Q1	2021Q2	2021Q3	2021Q4	2022Q1	2022Q2	2022Q3	Pieaugums % 2022Q3 pret 2021 Q1	Saliktais periodu pieauguma temps (CAGR)
Rīgas plānošanas reģions	986	1016	1045	1078	1052	1095	1110	12,6%	2,0%
Vidzemes plānošanas reģions	718	758	774	775	744	805	821	14,3%	2,3%
Kurzemes plānošanas reģions	758	791	825	824	798	846	860	13,5%	2,1%
Zemgales plānošanas reģions	763	797	830	838	789	851	876	14,8%	2,3%
Latgales plānošanas reģions	642	677	695	692	667	715	739	15,1%	2,4%

Avots: CSP dati, autoru aprēķini

Savukārt 2022. gada 3. ceturksnī salīdzinājumā ar 2021. gada 3. ceturksni vidējā darba samaksa pirms nodokļu nomaksas visstraujāk ir augusi Pierīgā (7,8 %) un Vidzemē (7,4 %). Vislielākā vidējā bruto darba samaksa par pilnas slodzes darbu bija Rīgā – 1542 eiro, savukārt viszemākā – Latgalē (975 eiro), kas ir par 37% mazāk nekā galvaspilsētā.

Pētot vidējos rādītājus pašvaldībās, nav iespējams pilnvērtīgi interpretēt iegūtos rādītājus remigrācijas motivācijas kontekstā. Potenciālie remigranti būtu motivēti pievērst uzmanību pašvaldībām, kurās ir nevis augstāka vidējā darba samaksa, bet kurās ir lielāka iespēja iegūt augstu darba samaksu. Lai novērtētu šo rādītāju, tiek izmantots darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem intervālā virs 1500 eiro. Tieši šāda robeža tika izvēlēta, jo pieejamie CSP dati šajā intervālā ļauj veikt aprēķinus par darba ņēmēju īpatsvaru katrā pašvaldībā pēc ATR (Tabula 15).

Tabula 15. Darba ņēmēju īpatsvars ar mēneša bruto darba ienākumiem virs 1500 eiro republikas pilsētās un novados (procenti).

Rīgas plānošanas reģions	Latgales plānošanas reģions	Kurzemes plānošanas reģions
Rīga	Daugavpils	Liepāja
Jūrmala	Rēzekne	Ventspils
Ādažu novads	Augšdaugavas novads	Dienvidkurzemes novads
Ķekavas novads	Balvu novads	Kuldīgas novads
Mārupes novads	Krāslavas novads	Saldus novads
Olaines novads	Līvānu novads	Talsu novads
Ropažu novads	Ludzas novads	Tukuma novads
Salaspils novads	Preiļu novads	Ventspils novads

Siguldas novads	8,3–23,4	Rēzeknes novads	5,6–6,3
Vidzemes plānošanas reģions		Zemgales plānošanas reģions	
Valmiera	21,3	Jelgava	17,9
Alūksnes novads	7,2	Jēkabpils	12,3
Cēsu novads	5–15,7	Aizkraukles novads	5,5–16,1
Gulbenes novads	11,6	Bauskas novads	10,1–16,8
Limbažu novads	6,8–12,8	Dobeles novads	10,5–20,1
Madonas novads	5,8–11,8	Jelgavas novads	13,8–19,4
Ogres novads	11,9–18,2	Jēkabpils novads	6–27,1
Saulkrastu novads	12,4–24,6		
Smiltenes novads	5,2–13,3		
Valkas novads	7,8		
Valmieras novads	5,2–21,1		
Varakļānu novads	6,6		

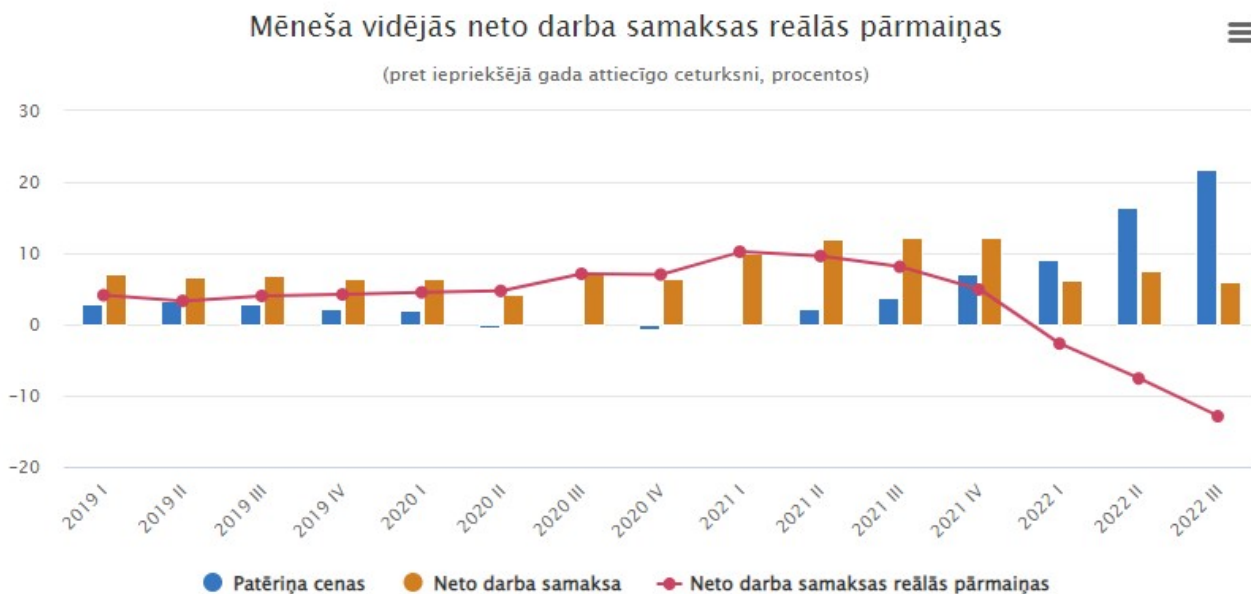
Piezīme: administratīvi teritoriālajā reformā apvienotajos novados norādīta amplitūda starp zemāko un augstāko rādītāju vecajos novados, kas apvienoti jaunajā.

Avots: CSP dati, autoru aprēķini

Rīgas plānošanas reģionā Rīgas pilsētā ir augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuru bruto darba ienākumi pārsniedz 1500 eiro mēnesī – 28,8%. Augsti rādītāji ir arī Ķekavas, Mārupes un Ropažu novadā, kur turīgākajos novados, kuri tika apvienoti ATR procesā, ap 27–30% darba ņēmēju bija ar darba ienākumiem virs 1500 eiro mēnesī bruto. Vidzemes plānošanas reģionā augstākais darbinieku īpatsvars ar darba ienākumiem virs 1500 eiro mēnesī bruto ir Saulkrastu un Valmieras novados. Latgales plānošanas reģionā ir salīdzinoši zemāki rādītāji, un tikai Līvānu novads ir ar augstu 14,3% īpatsvaru darbiniekiem ar bruto darba ienākumiem virs 1500 eiro mēnesī. Citos novados šis rādītājs ir zem 10% robežas, izņemot Augšdaugavas novadu, kurā ir bijušais Ilūkstes novads ar 11,1% rādītāju, bet kopumā novads vidēji būtu drīzāk zem 10% robežas, par ko gan dati jaunajā novadu griezumā nav pieejami. Zemgales plānošanas periodā augstākās darba iespējas remigrantiem, kas tiecas pēc augstākiem ienākumiem, ir Jēkabpils novadā. Kaut arī šajā novadā ir augsta iekšējā variācija, tajā ietvertais bijušais Aknīstes novads ir ar tikpat augstu turīgāku iedzīvotāju īpatsvaru kā Ropažu novadā.

Kurzemes plānošanas reģionā augstākā pievilcība no darba ienākumu perspektīvas ir Ventspils un Liepājas pilsētās ar 19,3% un 20,3% rādītāju un Ventspils novadā.

Nozīmīgs aspekts darba iespēju izvērtējumā ir neto darba samaksas reālās pārmaiņas, kas liecina par algoto darbinieku pirktpējas izmaiņām un ko atbilstoši CSP var attiecināt pret vidējo neto darba samaksu un patēriņa cenu indeksu. Pēc jaunākajiem datiem par 2022. gada 3 ceturksni vidējā neto darba samaksa (aprēķināta, izmantojot darbavietā piemērojamos darba nodokļus) bija 1013 eiro jeb 73,2% no bruto algas. Gada laikā tā pieauga lēnāk nekā samaksa pirms nodokļu nomaksas – par 6,0%. Savukārt, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu, neto darba samaksa samazinājās par 12,9%, kas liecina par algoto darbinieku pirktpējas straujo krišanos, turklāt jau trešo ceturksni pēc kārtas.

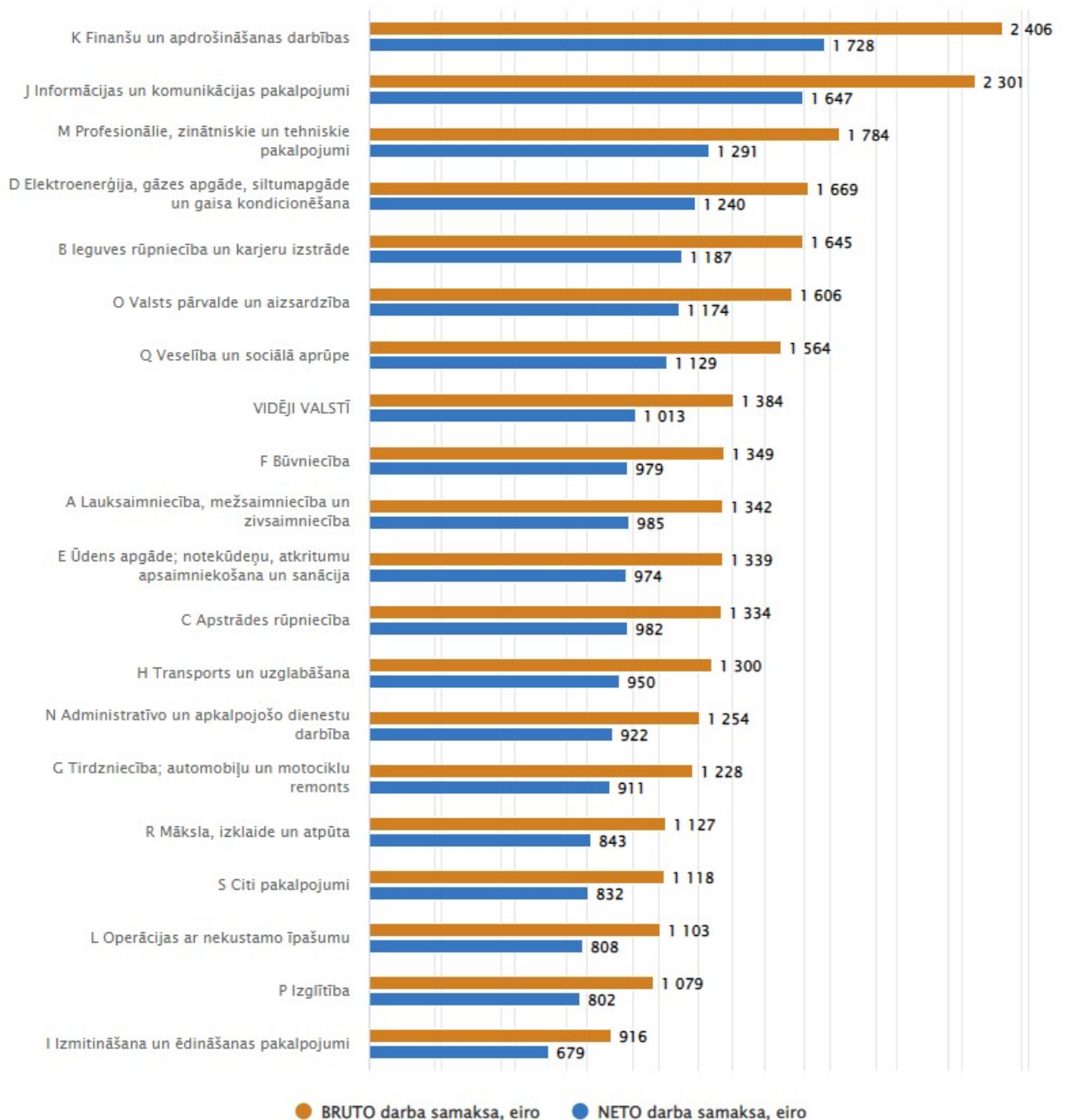
Att. 11. Mēneša vidējās neto darba samaksas reālās pārmaiņas 2022. gada 3. ceturksnī pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu.
Avots: CSP, 2022

Neto darba samaksas reālās pārmaiņas uz negatīvu pirktspēju norāda no 2022. gada 1. ceturkšņa un aktuāli iezīmē iespējamu nākotnes tendenci, kas tika norādīta Pētījuma ietvaros fokusgrupu diskusiju laikā. Proti, pašlaik tiek identificēts jauns emigrācijas vilnis no Latvijas, kur, piemēram, Īrijas NVO pārstāvji ieskicēja, ka jau rudenī no Latvijas imigrējušo personu skaits bija sasniedzis 2021. gada apjomu.

Attiecībā uz labāk atalgoto nozaru topu 2022. gada 3. ceturksnī vidējā darba samaksa mēnesī pirms nodokļu nomaksas par pilnas slodzes darbu lielāka par vidējo valstī bija **finanšu un apdrošināšanas darbību nozarē** (2406 eiro), **informācijas un komunikācijas pakalpojumu** (2301 eiro), **profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu** (1784 eiro), **enerģētikas** (1669 eiro), **ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarēs** (1645 eiro), **valsts pārvaldē** (1606 eiro), kā arī **veselības un sociālās aprūpes nozarē** (1564 eiro). Vismazākā vidējā darba samaksa pirms nodokļu nomaksas bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē (916 eiro).²²

²² Avots: CSP. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba-samaksa-2022gada-3-ceturksni>

Mēneša vidējā darba samaksa 2022. gada 3. ceturksnī

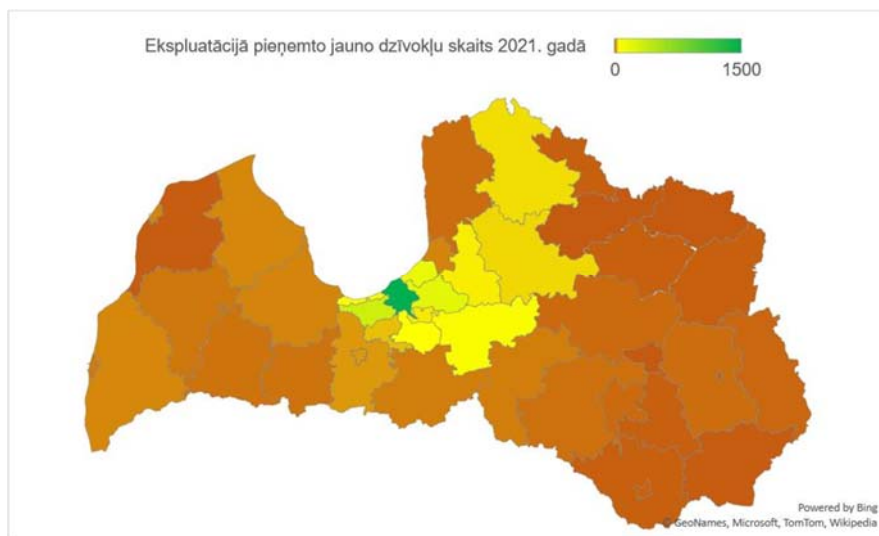
Att. 12. Mēneša vidējā darba samaksa 2022. gada 3. ceturksnī. Avots: CSP, 2022

Visstraujāk vidējā darba samaksa pieauga ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē (13,5%), ūdens apgādes, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanas un sanācijas nozarē (11,7%), kā arī transporta un uzglabāšanas (10,6%), lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības (9,5%) un enerģētikas nozarē (9,3%).²³

²³ Avots: CSP. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba-samaksa-2022gada-3-ceturksni>

1.5. Dzīves iespēju pieejamība Latvijas pašvaldībās

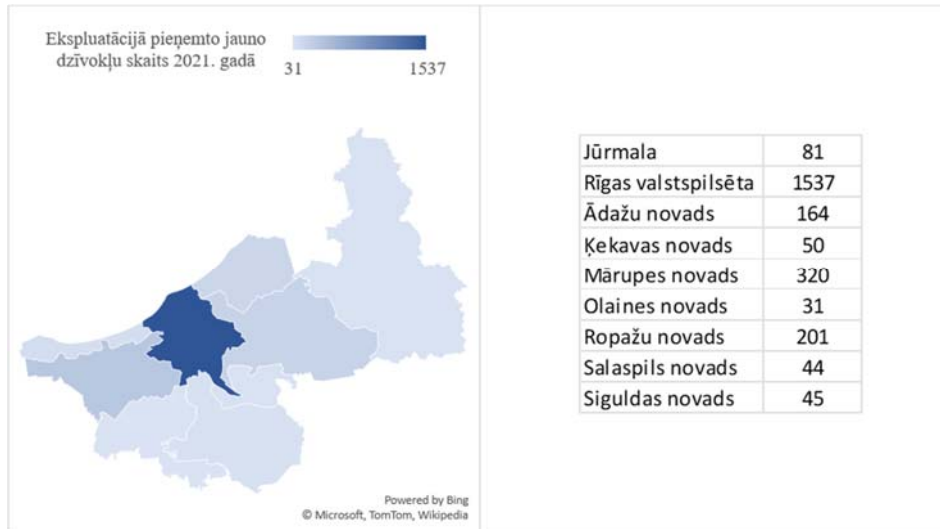
Remigrācijas būtisks priekšnosacījums ir dzīvojamo telpu pieejamība. Iedzīvotāju atgriešanās Latvijā ir iespējama ne tikai ar nosacījumu, ka ir pieejamas darba iespējas, bet arī iespējas atrast piemērotu mitekli. Iespējami dažādi novērtējumi tam, kas ir dzīves iespējas raksturojoši indikatori mājokļa kontekstā. Pētījumā tiks izmantots 2021. gadā ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaits. Publiskajos datos pieejama informācija novadu un valstspilsētu griezumā par ekspluatācijā pieņemto platību, bet šis rādītājs neļautu novērtēt, piemēram, cik pieejama pašvaldība ir ģimenēm. Potenciāli rādītāji varētu būt arī tirgū piedāvātie dzīvokļi un mājas, bet šādu uzticamu datu ieguve nav pieejama. Līdz ar to izmantotais ekspluatācijā pieņemtu jauno dzīvokļu skaits varētu būt labākais indikators, kas raksturo pašvaldībā valdošo tendenci.

Att. 13. Ekspluatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Latvijas novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

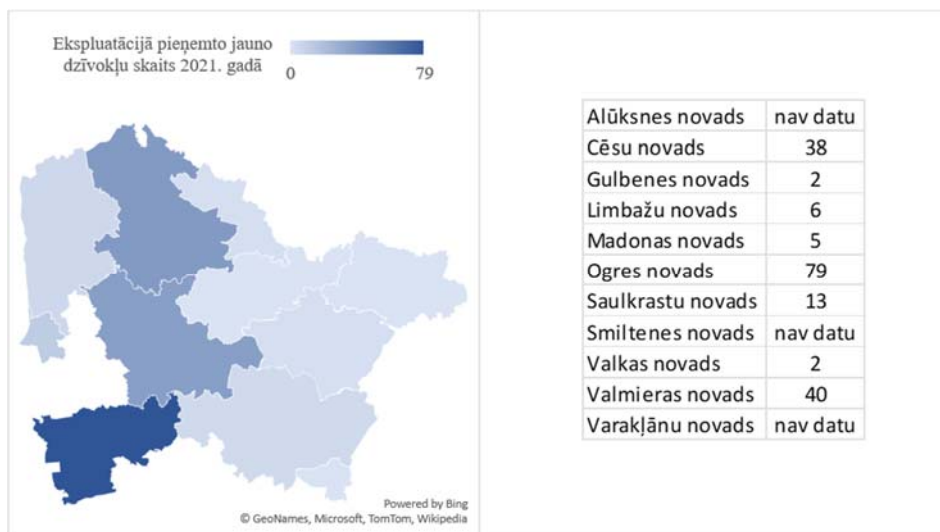
Kopējā situācija Latvijas mērogā liecina par zināmu "aktīvo loku" – teritorija, kas aptver galvenokārt Rīgas un Vidzemes reģionus un ko raksturo aktīvāka jaunu dzīvokļu būvniecība (Att. 13). Būtiskākais jauno objektu skaits ir Rīgā un pašvaldībās, kas robežojas ar Rīgu. Relatīvi augsts rādītājs tiek novērots puslokā, kas ietver Ogres, Siguldas, Cēsu un Valmieras novadus.

Rīgas plānošanas reģionā noteikti vislielākās dzīves iespējas ir Rīgā ar 1537 jauniem ekspluatācijā pieņemtiem dzīvokļiem 2021. gadā (Att. 14). No piegulošajām teritorijām augstākais rādītājs ir Mārupes novadam ar 320 dzīvokļiem un Ropažu novadam ar 201 dzīvokli. Zemākais rādītājs ir Olaines novads ar 31 ekspluatācijā pieņemtu jaunu dzīvokli. Ņemot vērā iepriekšējās nodaļās aplūkotās remigrācijas tendences, šāds dzīvokļu tirgū parādīšanās temps spētu apmierināt remigrācijas apjomus, ja neskaita iekšējās migrācijas konkurenci nekustamo īpašumu tirgū.

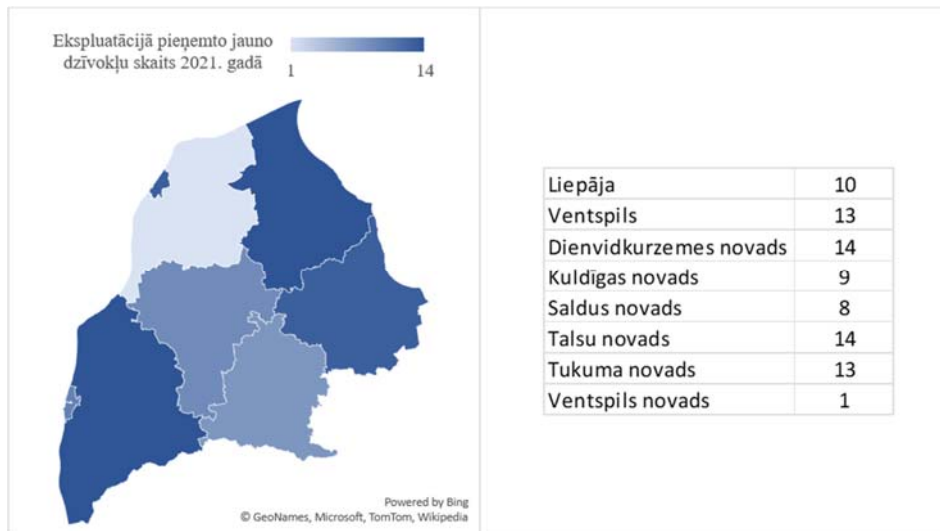
Att. 14. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Rīgas reģiona novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

Vidzemes plānošanas reģionā labākā situācija ar dzīves iespējām no mājokļa perspektīvas ir Ogres novadā ar 79 jauniem dzīvokļiem 2021. gadā (Att. 15). Pozitīva situācija ir arī Valmieras un Cēsu novados ar attiecīgi 40 un 38 jauniem ekspluatācijā pieņemtiem dzīvokļiem. Citās pašvaldībās nav pieejami statistiskie dati vai arī ekspluatācijā nodots mazāk par 10 jauniem dzīvokļiem.

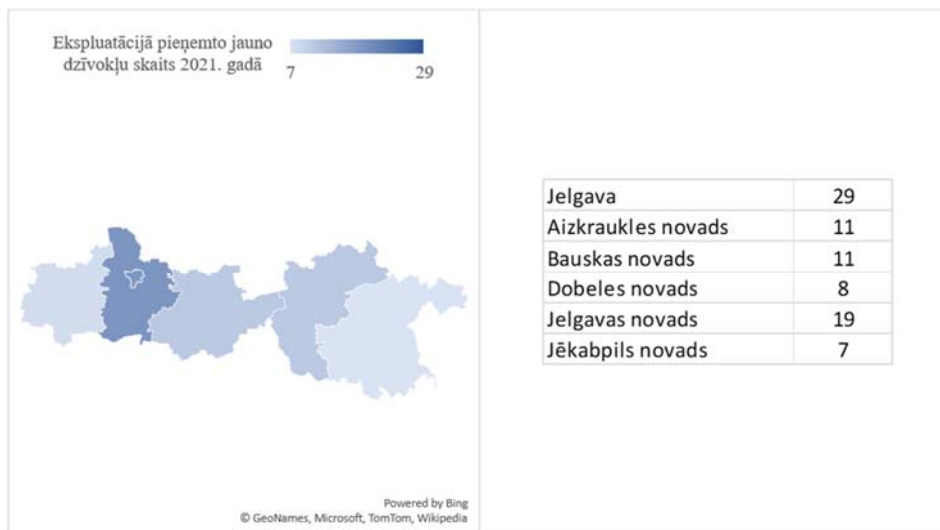
Att. 15. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Vidzemes reģiona novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

Kurzemes plānošanas reģions valsts mērogā nepiedāvā būtiskas dzīves iespējas jaunus projektus, tomēr reģiona iekšienē ir zināma variācija (Att. 16). Lielākais ekspluatācijā pieņemto dzīvokļu skaits ir Talsu un Dienvidkurzemes novados ar 14 dzīvokļiem katrā, kā arī Ventspilī un Tukuma novadā ar 13 dzīvokļiem katrā. Ventspils valstspilsēta sniedz plašākas dzīves iespējas, bet Ventspils novadā ekspluatācijā tika pieņemts tikai viens dzīvoklis.

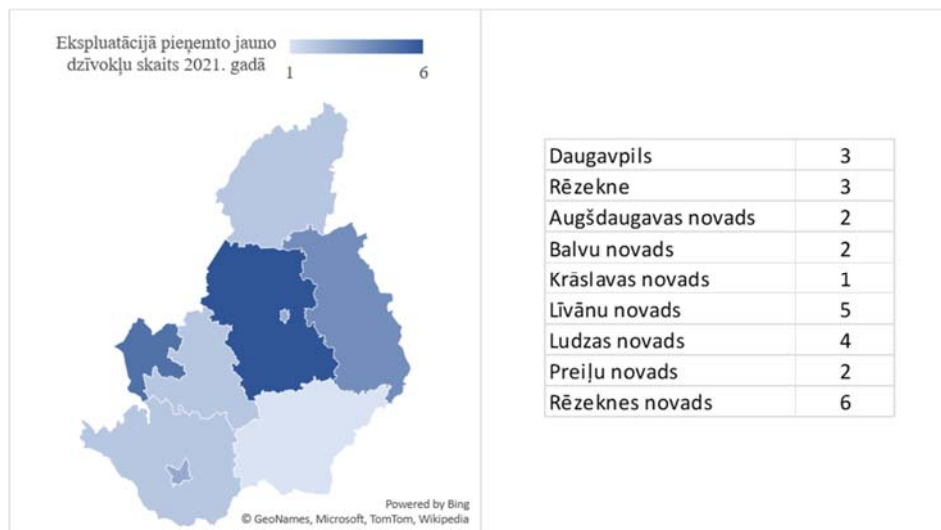
Att. 16. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Kurzemes reģiona novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

Zemgales plānošanas reģionā lielākas dzīves iespējas ir Jelgavā un Jelgavas novadā, kur 2021. gadā tika nodoti eksploatācijā attiecīgi 29 un 19 dzīvokļi (Att. 17). Kopā tas ir vairāk nekā visos pārējos Zemgales novados kopā, kas sniedz Jelgavai būtiskas konkurences priekšrocības to remigrantu piesaistīšanai, kuri vēlētos atgriezties tieši Jelgavā vai tās novadā. Aizkraukles un Bauskas novados ir vienāds skaits jauno dzīvokļu – katrā pa 11.

Att. 17. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Zemgales novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

Latgales plānošanas reģions ir vismazāk pievilcīgs no dzīves iespēju konteksta, jo šajā reģionā vislabākais novads ir līdzvērtīgs vissliktākajiem novadiem pēc eksploatācijā pieņemot dzīvokļu skaita citos reģionos (Att. 18). Tomēr, apsverot remigrācijas iespējas, potenciālam jaunas dzīvesvietas meklētājam lielākās iespējas vērtējamās Rēzeknes novadā un pilsētā, kur kopā eksploatācijā pieņemti deviņi jauni dzīvokļi. Arī Līvānu novads sniedz nelielas priekšrocības ar pieciem jauniem dzīvokļiem. Pārējos Latgales novados un Daugavpilī ir vēl zemāka aktivitāte.

Att. 18. Eksploatācijā pieņemto jauno dzīvokļu skaita sadalījums Latgales reģiona novados un valstspilsētās. Avots: CSP, autoru aprēķini

Apkopojot situāciju Latvijas valstspilsētās un novados, var secināt, ka ārpus Rīgas un Vidzemes plānošanas reģiona ir samērā mazas iespējas atgriezties uz dzīvi jaunā mājoklī. Netiek izslēgta kvalitatīva mājokļa pieejamība esošajās ēkās, t. sk. renovētās, tomēr šī rādītāja izpēte nav iespējama, balstoties uz pētījumā pieejamo publisko informāciju par dzīvojamā fonda stāvokli pašvaldību griezumā.

1.6. Nodaļas starpsecinājumi

Latvija ir viena no valstīm ar lielākajiem neto emigrācijas rādītājiem Eiropā. No 2000. līdz 2022. gadam Latvija migrācijas dēļ ir zaudējusi ap 270 000 cilvēku, t. i., vismaz 13% iedzīvotāju, visvairāk – lielās recesijas laikā 2009./2010. gadā. Kopējais Latvijas valstspiederīgo un bijušo valstspiederīgo skaits ārvalstīs 2020. gada sākumā bija aptuveni 300 000. Pētījumi liecina, ka no Latvijas aizbrauc tieši tie, kuriem ir lielākā nozīme valsts ilgtspējīgas un veiksmīgas attīstības nodrošināšanā – jaunieši un ģimenes ar bērniem.

Migrācijas tendences gan īstermiņā, gan ilgtermiņā liecina par būtiskāku negatīvu migrācijas saldo Latvijas austrumu pierobežas novados un Kurzemes dienvidu novados. Kopš gadsimta sākuma lielāko iedzīvotāju skaita kritumu migrācijas dēļ ir piedzīvojis Rīgas reģions (skaitliskā, nevis procentuālā ziņā), kam seko Latgales reģions.

Pēc 2016. gada emigrācijas rādītāji ir mazinājušies, un šobrīd neto migrācijas rādītāji jau pietuvojušies paritātei. Vienlaikus reģionu griezumā starptautiskās migrācijas saldo saglabājas negatīvs visos reģionos, izņemot Rīgas plānošanas reģionu (tātad – imigrācija atsvēr emigrāciju tikai Rīgā). Papildus visa pārējā Latvija, izņemot Rīgu un Pierīgu, piedzīvo iedzīvotāju skaita samazināšanos arī iekšzemes migrācijas rezultātā. No 2000. gada līdz 2022. gadam relatīvi pret iedzīvotāju skaitu 2022. gadā Latgale migrācijas rezultātā ir zaudējusi 28% iedzīvotāju, Vidzeme – 25%, Kurzeme – 24%, Zemgale – 20%, bet Rīga – 12%, turpretim Pierīgā iedzīvotāju skaits migrācijas rezultātā ir pat pieaudzis. Latgales iedzīvotāju zaudējumu visvairāk ietekmē tieši starptautiskā emigrācija – šī reģiona izbraukušie gandrīz divreiz biežāk dodas uz ārzemēm, nevis uz kādu citu vietu Latvijā. CSP dati liecina, ka nozīmīgākā emigrācijas izraisītā iedzīvotāju skaita samazināšanās notikusi tieši mazpilsētās un lauku teritorijās.

Kopējā demogrāfiskā situācija kopš 2021. gada liecina par ilgtermiņa iedzīvotāju skaita kritumu vairākumā Latvijas pašvaldību, izņemot Pierīgas novadus un Jelgavas novadu. Būtiskākais kritums novērots Latgalē

Krāslavas un Augšdaugavas novados (vairāk nekā 24% kritums), bet augstākais pieaugums ir Mārupes un Ādažu novados (virs 30%).

Aptuveni puse (54,8%) no visiem, kas pārcēlās uz pastāvīgu dzīvi Latvijā 2021. gadā, bija Latvijas valstspiederīgie. Remigrācijas viļņi Latvijā pēdējos 10 gados tika novēroti 2014. gadā nedaudz zem 7 tūkst. gadā un 2021. gadā ap 7 tūkst. gadā. Patiesais remigrācijas apjoms, kas nav uzskaitīts oficiālajā statistikā, varētu būt virs 10 tūkst. gadā. Kopējais remigrantu skaits 2021. gadā tiek lēsts kā lielākais skaits kopš 2013. gada, kad CSP sāka remigrantu uzskaiti. Uz kopējā fona, ko raksturo Covid-19 krīzes ierobežojumi un ekonomiskie izaicinājumi, nevar noliegt, ka šī rezultāta sasniegšanā liela loma, visticamāk, bijusi gan valsts, gan pašvaldību īstenotajiem remigrācijas atbalsta pasākumiem. Vienlaikus, pēc prof. Hazana novērtējuma, 10 gadu laikā pēc emigrācijas atgriežas mazāk nekā 40% aizbraukušo. Lai gan pēdējo gadu migrācijas tendences bijušas pozitīvas, jāatceras, ka pētījumi liecina par augstu emigrācijas potenciālu Latvijā, tādēļ iespējams, ka 2022. gads ieviesīs korekcijas ne vien imigrācijas, bet arī emigrācijas plūsmās saistībā ar energoresursu cenām un starptautiskās politikās spriedzes pieaugumu.

Papildus jāatzīmē atkārtotas emigrācijas risks: kā liecina pētījumi, gandrīz puse emigrantu Latviju pametuši vairākkārt, turklāt daudzi no tiem, kas bija atgriezušies, plāno atkal doties prom. Tāpat atgriešanās nenozīmē palikšanu, un ir jādomā par to, kā panākt, lai tie, kuri atgriezušies, neaizbrauktu atkal. Šajā kontekstā vērts runāt par "ilgtspējīgu atgriešanos", kuras pamatā ir stabils darbs un pieņemami dzīves apstākļi remigranta ģimenei.

Aptaujas liecina, ka lielākā daļa no 2021. gada remigrantiem pārcēlās uz dzīvi Rīgā vai Pierīgā. Kopš 2015. gada līdz pat 2020. gadam samazinājās to cilvēku skaits, kuri atgriežas Latgalē un Rīgā, savukārt to cilvēku skaits, kuri atgriežas Pierīgā, pat nedaudz palielinājās. 2021. gadā ievērojamu remigrācijas pieaugumu varēja vērot visos Latvijas reģionos, jo īpaši Latgalē. 868 jeb 12% no tiem, kuri atgriezās 2021. gadā, ir bērni līdz 14 gadu vecumam, tātad katru gadu Latvijā ierodas ievērojams skaits bērnu, kuriem nepieciešams adaptēties Latvijas izglītības sistēmā. Jauniešu 15–24 gadu vecumā remigrantu vidū ir maz. Tas liecina, ka jaunieši ir ekonomiski mobilākā grupa, kas izvēlas, kamēr ir iespēja, mācīties un apskatīt pasauli, un parasti domā par atgriešanos jau tikai pēc šī dzīves posma beigām.

29% no remigrantiem vecumā virs 15 gadiem, kuri atgriezās Latvijā 2020. gadā, bija augstākā izglītība. Kaut gan šis īpatsvars vēl joprojām ir nedaudz zemāks nekā starp emigrantiem vai diasporā, situācija sāk uzlaboties – Latvijā vairāk sāk atgriezties arī cilvēki ar augstāko izglītību. Vienlaikus vērojama liela reģionālā nevienlīdzība. No tiem, kas atgriežas Rīgā, 45% ir augstākā izglītība, Jūrmalā – 35%, bet, piemēram, Alūksnes novadā, Balvu novadā, Krāslavas novadā, Rēzeknes novadā, Smiltenes novadā un Varakļānu novadā šis rādītājs nesasniedz pat 10% (15% Latgales reģionā kopumā). Var secināt, ka augsti kvalificēti profesionāļi, kas atgriežas Latvijā, tipiski izvēlas vai nu Rīgu, vai apdzīvotās vietas tuvu Rīgai – visticamāk balstoties uz darba tirgus iespējām galvaspilsētā, bet arī ņemot vērā dzīves vides kvalitāti. Citi reģioni savukārt nepietiekami spēj piesaistīt un ieinteresēt augsti kvalificētus speciālistus. Mazpilsētas un lauki ir pievilcīgi ģimenēm ar bērniem, kuriem ir svarīgi dzīvot zaļā, mierīgā un drošā vidē, kā arī remigrantiem, kuri spēj elastīgi pielāgoties reģiona darba tirgum, saskata iespējas attīstīt savu uzņēmumu vai arī var turpināt darbu attālināti pie darba devējiem vai klientiem ārpus Latvijas.

Visplašākās darba iespējas gan brīvo darbavietu ziņā, gan darba ienākumu ziņā ir Rīgas reģionā. Tieši aktīvo vakanču skaits Rīgā daudzkārt pārsniedz jebkuru citu teritoriju, tomēr darba ienākumu ziņā līderi pēc vidējiem ienākumiem ir Mārupes, Ādažu, Ropažu un Ķekavas novadi, kuros vidējā mēneša darba alga vidēji neto pārsniedz 1000 eiro, un šīs ir vienīgās pašvaldības ar šādu rādītāju valstī.

Reģionos ārpus Rīgas reģiona ir ļoti zems ekspluatācijā nodoto jauno dzīvokļu skaits, kas ir nesamērīgs ar novērtēto remigrācijas apjomu. Izņemot Rīgu, kur 2021. gadā ekspluatācijā tika nodoti 1537 jauni dzīvokļi, tikai Ādažu, Mārupes un Ropažu novados ir vairāk nekā simts jauni dzīvokļi. Visos pārējos novados un valstspilsētās šis rādītājs ir mērāms tikai desmitos vai pat mazāk. Tas rada būtiskus šķēršļus remigrantu iespējai atrast piemērotu mājokli.

Ņemot vērā zemo jauno dzīvokļu pieejamību ārpus Rīgas reģiona, ir būtiski izstrādāt valsts un pašvaldības programmas dzīvojamā fonda pieejamības veicināšanai. Pasākumi ietvertu ne tikai pašvaldību dzīvojamā fonda izveidi, bet arī sniegtu atbalstu un konsultācijas mājokļa celtniecības finansiālā atbalsta iegūšanai.

2. JAUNU DARBAVIETU IZVEIDES UN PIESAISTES IESPĒJAS REĢIONOS, NODROŠINOT PRIEKŠNOTEIKUMUS REMIGRĀCIJAI

2.1. Jaunu darbavietu ietekmējošie faktori

Novērtējot iespējas izveidot jaunas darbavietas, nepieciešams klasificēt darba vietu tipus. Mēs varam diferencēt publiskos un privātos darba devējus. Publiskie darba devēji būtu valsts un pašvaldības institūcijas, publiskās izglītības iestādes, valsts aģentūras un citas organizācijas. Privātie darba devēji būtu Komerclikuma ietvaros paredzamās iestādes.

Vērtējot faktoros, kas veicinātu jaunu darbavietu izveidi un piesaisti, tiek aplūkoti dažādi valstu pētījumi šajā jomā.

Viens no elementiem, kas tiek minēti darbavietu radīšanas kontekstā, ir **publiskās subsīdijas** jaunu darbavietu izveidei. Pētījums Īrijas darba tirgū, ko veica pētnieki *Girma, Gorg, Strobl* un *Valšs*²⁴, analizē to, kā valdības granti ietekmēja darbaspēka pieprasījumu rūpniecības sektorā. Pētījuma pieņēmums bija šāds: lai apgalvotu, ka valsts subsīdijas vai granti ļauj veicināt darbaspēka pieprasījumu, nepieciešams pierādīt nodarbinātības atšķirības ar un bez šo subsīdiju klātbūtnes.

Aplūkotie granti Īrijas tirgū darbojās pēc principa, ka ražotnēm, kuras pretendē uz grantu, jāražo produkcija, kas ir paredzēta eksporta tirgiem, kuras izmanto modernas tehnoloģijas vai ražo produkciju vietējam tirgum ar augstu importa komponenti. Šāds atbalsta mehānisms būtiski ražīgāks ir ar to, ka ir vērsti uz valsts eksporta saldo uzlabošanu, ražošanas modernizāciju un kvalificēta darbaspēka piesaistīšanu. Šāda veida projektiem arī būtu jānodrošina jaunas darbavietas vai jāradā iespēja saglabāt līdzšinējās, labi apmaksātās darbavietas. Aplūkotā pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka subsīdiju ieviešana ražojošajiem uzņēmumiem ļāvusi panākt augstāku nodarbinātības līmeni nekā tad, ja to nebūtu. Būtisks secinājums ir arī tas, ka liela daļa subsīdiju tika atgūta, pateicoties pieaugošām darba samaksām, kas veicināja līdzekļu atgriešanos valsts budžetā.

Cits darbavietu veidojošs faktors ir **uzņēmējdarbības aktivitāte**. Pētnieku *Ayyagari, Demirguc-Kunt* un *Maksimoc* pētījums par attīstības valstīm vērtē²⁵, kāds ir uzņēmumu ieguldījums darbavietu radīšanā. Sevišķs uzsvars pētījumā tiek likts uz mazo, vidējo un lielo uzņēmumu dažādo lomu darbavietu radīšanā. Pētījumā tika apkopota informācija par 104 attīstības valstīm un meklētas sakarības starp uzņēmumu lielumu, nodarbinātību, produktivitātes izaugsmi un ienākumiem valstī.

Viens no būtiskiem pētījuma secinājumiem ir tāds, **ka mazie un vidējie uzņēmumi ir tikpat efektīvi darbavietu radītāji kā lielie uzņēmumi**. Kaut arī mazie uzņēmumi veido mazu daļu no kopējās nodarbinātības, tie ģenerē visvairāk jaunu darbavietu. Pētījuma autori to argumentē ar lielāku uzņēmuma izaugsmes potenciālu. Papildus tiek norādīts, ka nozīme ir ne tikai darbavietu radīšanai, bet arī augstākas kvalitātes darbavietu radīšanai ar izaugsmes potenciālu. Kā barjeras, kas rodas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, tiek norādītas problēmas piekļūt finansējumam, nepieciešamība pēc apmācības, nodokļu slogs un birokrātiskās barjeras. Svarīgs priekšnosacījums izaugsmei ir mazo uzņēmumu vēlme attīstīties par

²⁴ Girma, S., Görg, H., Strobl, E., & Walsh, F. (2008). Creating jobs through public subsidies: An empirical analysis. *Labour economics*, 15(6), 1179-1199.

²⁵ Ayyagari, M., Demirguc-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2014). Who creates jobs in developing countries? *Small Business Economics*, 43(1), 75-99.

vidējiem uzņēmumiem, kas ne vienmēr notiek, jo mazie uzņēmumi var būt izveidoti tikai tās dibinātāju pamatvajadzību apmierināšanai. Līdz ar to politikas veidotājiem ir svarīgi motivēt tieši mazo uzņēmēju tiekšanos uz izaugsmi un personāla skaita palielināšanu.

Darbavietu radīšana, kā arī vispārīga ekonomiskā attīstība ir atkarīga **no pieejamo mājokļu būvniecības**. Šādu pieņēmumu pārbaudīja pētnieki *Wardrip, Williams* un *Hague*, kas analizēja pieejamo mājokļu nozīmi darbavietu radīšanā un lokālās ekonomiskās attīstības stimulēšanā²⁶. Pētījumā tika noskaidroti pieci galvenie secinājumi, kas var būt arī par pamatu politikas veidošanā Latvijas pašvaldībās.

Pirmais secinājums – **pieejamu mājokļu sākotnējā attīstīšana rada tūlītējas un ilgtermiņa nodarbinātības iespējas un papildu ienākumus vietējā tautsaimniecībā**, ko veicina jauno iemītnieku māsasaimniecību izdevumi. Ieguvumi no pašas projektu attīstības ir lietderīgi vietējai teritorijai, pastāvot nosacījumiem, ka maksimāli tiek izmantoti būvmateriāli un darbaspēks no vietējiem uzņēmumiem. Papildu multiplikatora efekts var rasties no būvniecībā iesaistīto personu ikdienas tēriņiem, kas var atdzīvināt vietējo pakalpojumu sektoru.

Otrais secinājums – **pieejamo mājokļu celtniecība un atjaunošana sniedz fiskālus ieguvumus vietējām pašvaldībām**. Pētījumā tiek norādīti budžeta ieguvumi no PVN, ienākumu nodokļiem un nodevām. Latvijas gadījumā būtu jāņem vērā, ka nodokļu sistēmas specifikas dēļ būtiskākie ieguvumi būtu no jauniem rezidentiem, kas palielinātu pašvaldības ienākumus no IIN maksājumiem.

Trešais minētā pētījuma secinājums – **pieejamo mājokļu pircējiem ar zemāku varbūtību var rasties maksātnespējas riski**. Jauni mājokļu īpašnieki, kas izvēlas luksusa klases īpašumus vai kopumā iegulda dārgākos nekustamos īpašumos, ir vairāk pakļauti maksātnespējas riskiem.

Ceturtais būtiskais secinājums – **pieejama mājokļa esamība pašvaldībā atvieglo darba devējiem iespēju piesaistīt kvalificētu darbaspēku no citām teritorijām**. Augsti motivēti un mobili darbinieki ir elastīgi dzīvesvietas izvēlē un gatavi ģeogrāfiskai mobilitātei uz teritorijām ar zemākām dzīves izmaksām, zemāku satiksmes intensitāti un augstākām darba iespējām. Būtiska ir tieši novadu centru stiprināšana, jo nav racionāli veicināt remigrāciju uz katru mazāk blīvi apdzīvotu teritoriju. Iekšējā mobilitāte iespējama, panākot nepieciešamo apstākļu pieejamību – jaunus mājokļus, izglītības iestāžu vai transporta uz tiem pieejamību bērniem, kvalitatīvas telekomunikācijas un patēriņa preču pieejamību. Atbalsta mehānismi būtu nepieciešami ne tikai mājokļu veicināšanai, bet arī iedzīvotājus apkalpojošo uzņēmumu atbalstam.

Piektais ieguvums varētu būt netiešie vietējās pašvaldības ieguvumi no **aktīvāka nekustamo īpašumu tirgus**. Labi plānoti būvniecības projekti var uzlabot vietējo infrastruktūru un veicināt kopējo nekustamā īpašuma vērtības pieaugumu, kā arī sniegt kopēju sabiedrisko labumu. Pieejamu mājokļu būvniecība atbrīvo lielāku daļu māsasaimniecības budžeta ikdienas patēriņa vajadzībām, kas veicina apgrozījumu tuvējā apkārtnē.

Protams, šie pieci secinājumi jāuztver ar piesardzību, jo tie ir balstīti uz pētījumiem ASV, tomēr galvenās iegūtās atziņas var tikt attiecinātas uz jebkuru valsti, t. sk. Latviju un tās pašvaldībām.

Būtisks faktors darba tirgus attīstībā ir digitalizācija, un šis sektors varētu būt ar augstu potenciālu darba iespēju radīšanas kontekstā. Digitalizāciju var uztvert gan kā darbavietas radošs, gan iznīcinošs process.

²⁶ Wardrip, K., Williams, L., & Hague, S. (2011, January). The role of affordable housing in creating jobs and stimulating local economic development. In Washington, DC: Center for Housing Policy and National Housing Conference.

Tādēļ pētnieki *Balsmeier* un *Woerter* veikuši pētījumu par šo jomu²⁷ un sniedz skaidrojumu abām tendencēm. Šie autori norāda, ka inovācijas ir produktivitātes, ekonomiskās izaugsmes un darbavietu radīšanas dzinulis. Pašreizējās digitalizācijas kontekstā gan šī diskusija nav viennozīmīga. Veicot ekonometriskus pētījumus Šveicē, tika konstatēts, ka investīcijas digitālās tehnoloģijas pozitīvi korelē ar augsti kvalificētu darbinieku nodarbināšanu un negatīvi korelē ar zemi kvalificētu darbinieku nodarbināšanu, kaut arī **kopējais nodarbinātības efekts ir pozitīvs**. Šāds slēdziens var būt lietderīgs arī Latvijas pašvaldību kontekstā, jo parasti remigrācijas veicināšana balstās uz vēlmi panākt augsti kvalificētu darbinieku atgriešanos valstī, kuri varētu sniegt arī lielāku pievienoto vērtību tautsaimniecībai. Līdz ar to digitalizācijas veicināšanu varētu uzskatīt par vienu no priekšnosacījumiem darba iespēju paplašināšanai un remigrācijas veicināšanai.

Iepriekš minētā pētījuma būtiska atziņa ir pievērsts uzmanību dažādiem digitalizācijas veidiem. Inovācijas, kas balstītas mašīntehnoloģijās (robotizācija, 3D druka, viedās iekārtas u. c.), rada daudz būtiskāku ekonomisko un sociālo ieguvumu, nekā uz pakalpojumiem balstītas inovācijas (e-komercija, atbalsts, uzņēmumu vadības sistēmas u. c.). Kā būtisks risks saistībā ar inovācijām un darbaspēku pētījumā tiek minēts sabiedrības noslāņošanās risks nevienmērīgas IKT jomas izglītības pakāpes dēļ. Līdz ar to profesionālā pilnveide ir vēl viens būtisks faktors, kas varētu veicināt pašvaldībā dzīvojošo iedzīvotāju spēju ne tikai kļūt par kvalificētu darbaspēku, bet arī attīstīt jaunu uzņēmējdarbību.

OECD veiktajā pētījumā par darbavietu radīšanu un lokālo ekonomisko attīstību²⁸ ir identificēti četri galvenie bloki, kuri raksturo svarīgākās idejas šajā kontekstā.

Pirmais bloks paredz, ka **nepieciešams palielināt darba iemaņu piedāvājumu un pieprasījumu, tādējādi stimulējot augstas kvalitātes darbavietu radīšanu**. Tā sasniegšanai nepieciešams koordinēt darba tirgu, apmācības un ekonomiskās attīstības politiku. Tas paredzētu pašvaldību līmenī koordinēt izglītības programmu pieejamību atbilstoši darba tirgus pieprasījumam, kas būtu arī vērsts uz augstāk kvalificētām profesijām. Papildus tas ietvertu **darbaspēka mūžizglītības pasākumus un tā informēšanu par nākotnē sagaidāmajām jaunajām darba iespējām**. Šo uzdevumu realizē NVA ar savām aktivitātēm, tajā pašā laikā Pētījumā tika identificētas barjeras, kas rodas uzņēmējiem, lai saņemtu šo pakalpojumu. Daži no būtiskākajiem saistās ar apmācību kvalitāti un nepieciešamību uzņēmumam pieņemt darbā darbinieku pirms apmācību veikšanas, kas saistās ar riskiem, ja darbinieks šo stāvokli izmanto ļaunprātīgi. OECD šajā blokā arī liek uzsvāru uz darbu reģionos un pašvaldībās, kuras ir ieslīgušas zemo iemaņu līmenī – darba tirgū ir piedāvāts un pieprasīts zemi kvalificēts darbaspēks, kas nemotivē augstāk kvalificēta darbaspēku piesaisti un veicina tā aizplūdi. Ieteikums ir šādās teritorijās likt uzsvāru uz **uzņēmumu vadības mūžizglītību** un valsts sniegtu atbalstu. Pēdējais elements šajā grupā ir darbs ar jauniešiem, kuri ir nelabvēlīgajās grupās – nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Viens no darbības virzieniem, kas varētu tikt ieviests, ir **obligātās pamatzglītības paplašināšana līdz obligātai vidējai vai profesionālai izglītībai, ja persona nav atradusi darba iespējas**.

Otrais OECD norādītais bloks ir **atbalsts uzņēmējdarbības attīstībai un izaugsmei**, kas nodrošinātu darbavietu radīšanu. Šajā kontekstā ir būtiski radīt apstākļus strauji augošu uzņēmumu radīšanai. Šādu uzņēmumu attīstību veicina **atrašanas blīvāk apdzīvotās teritorijās ar augstu izglītības līmeni**, un būtisks atbalsta mehānisms ir **uzņēmējdarbības katalizatori**, kas Latvijas gadījumā ir labi attīstīti ar biznesa

²⁷ Balsmeier, B., & Woerter, M. (2019). Is this time different? How digitalization influences job creation and destruction. *Research policy*, 48(8), 103765.

²⁸ OECD (2014), *Job Creation and Local Economic Development*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264215009-en>.

inkubatoru tīklu. Latvijā darbojas 11 reģionālie biznesa inkubatori, tomēr daudzi no tiem nav sasaistāmi ar augstākajām izglītības iestādēm, kas spētu veidot sinerģiju starp izglītības iestādi un inkubatoru. Piemēram, šāda sinerģija nav aktīvi iespējama Kuldīgas, Ogres, Siguldas un Madonas reģionālajos biznesa inkubatoros. Ieteikums **būtu biznesa inkubatoru integrēta attīstība ar augstākās izglītības iestādēm, kas radītu iespēju izgudrojumu komercializācijai, absolventu nodarbināšanai tuvējā teritorijā un sadarbības projektu attīstībai**. Jaunu uzņēmumu dibināšanas veicināšanā būtiska loma ir **pašu dibinātāju uzņēmēju spēju veicināšana**. NVA piedāvā kvalifikācijas paaugstināšanas programmas arī vadītājiem, bet būtu svarīgi **aktīvi attīstīt uzņēmējdarbības izglītības paplašināšanu**. Uzņēmējdarbības apmācību būtu rekomendējams uzsākt jau pamatskolas apmācības modeļos, to paplašinot un turpinot kā obligāto kompetenci gan vidējā, gan augstākajā izglītībā. Kā papildelements tiek minēts arī **atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai**, kas ietver ilgtermiņīgas sabiedrības un klimata mērķu sasniegšanu.

Trešais bloks ir **viegli adaptējama vietējās ekonomikas stratēģiju un sistēmu izveide**. Reģioniem ir jāmeklē jaunas pieejas ekonomiskajai attīstībai – kā izmantot jaunus tirgus un investīciju piesaistes stratēģijas. Ņemot vērā, ka **izaugsmi nosaka uz zināšanām balstīts kapitāls, būtiska ir partnerību veidošana ar augstākās izglītības iestādēm**, kas norāda arī Latvijas kontekstā lielāku darbavieta izveides potenciālu pašvaldībās, kurās atrodas universitātes un augstskolas (Rīga, Rēzekne, Valmiera, Ventspils, Jelgava, Liepāja, Daugavpils). Arī citās pašvaldībās ir augstākās izglītības iestādes, bet **augstskolas un universitātes var sniegt būtiskāku ieguldījumu inovāciju izstrādē**. Pašvaldībām būtu jāpielāgojas demogrāfiskajiem izaicinājumiem un vidējā vecuma pieaugumam atbalstot elastīgu darba laiku un darba vietas, kas ir pielāgotas vecāka gadagājuma darbiniekiem. Ņemot vērā ES Zaļo kursu, nepieciešama izglītības sistēmu elastība, lai palīdzētu darbiniekiem pārkvalificēties uz zaļās ekonomikas nišām.

Ceturtais bloks ir **vietējo datu izmantošana politikas veidošanai**. Nepieciešams sistēmiski izmantot detalizētāku un lielāku apjoma datus pašvaldību griezumā, lai gūtu ieskatu aktuālajā situācijā un, pieņemot taktiskos lēmumus, izprast augstas kvalitātes darbavieta aktuālo pieejamību un perspektīvu.

Konkurētspējas un jaunu darbavieta izveides jēdziens arvien vairāk tiek paplašināts līdz reģionālajam līmenim. Agrāk reģionālā politika mēģināja padarīt reģionus konkurētspējīgākus, piesaistot starptautiski konkurētspējīgus uzņēmumus, bet šīm iniciatīvām ir bijuši nelieli panākumi (Storper 2018²⁹; Lagendijk et al 2000³⁸). Jaunās pieejas meklējumi reģionālajai attīstībai un jaunu darbavieta radīšanai šobrīd galvenokārt ir vērstas uz to, lai vietējie uzņēmumi kļūtu konkurētspējīgāki. Tas ir radījis reģionālo "aktīvu" kā reģiona konkurētspējas avotu. Viena no aktuālākajām un modernākajām pieejām konkurētspējas veicināšanā ir viedā specializācija, kas ir tautsaimniecības transformācija uz augstāku pievienoto vērtību, produktivitāti un efektīvāku resursu izmantošanu (Braslina et al, 2020)³⁰.

Viedās specializācijas stratēģija (*Research and Innovation strategy for smart specialization – RIS3*) ir pētniecības un inovācijas stratēģija tautsaimniecības transformācijai uz augstāku pievienoto vērtību un lielāku resursu efektivitāti, kas paredz pastāvīgu konkurētspējas priekšrocību atrašanu, stratēģisku prioritāšu

²⁹ Storper, M.: Regional Innovation Transitions. Knowledge and Institutions Knowledge and Space. 197--225 (2018). ³⁸ Lagendijk, A., Cornford, J.: Regional institutions and knowledge – tracking new forms of regional development policy. Geoforum. 31, 209–218 (2000).

³⁰ Braslina, L., Batraga, A., Legzdina, A., Salkovska, J., Kalkis, H., Skiltere, D., ... & Bormane, S. (2020, July). Barriers to the Development of Regional Competitiveness in the Context of Regional Economies-EU, Latvia, Region Vidzeme Case Study. In International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (pp. 3-10). Springer, Cham

izvēli un tādu politikas instrumentu veidošanu, kas maksimāli atraisa valsts uz zināšanām balstītu attīstības potenciālu un sekmē ilgtspējīgu ekonomisko attīstību.³¹

Eiropas Komisija ir mudinājusi visus Eiropas Savienības reģionus izstrādāt un īstenot pētniecības un inovācijas stratēģiju viedai specializācijai. Reģionu Viedās specializācijas stratēģijai ir trīs galvenie pīlāri.

1. **Prioritāri ir ieguldījumi pētniecībā, tehnoloģiskajā un zināšanu attīstībā un inovāciju izstrādē reģionā.** Šī prioritāte atbalsta stratēģiskas strukturālas pārmaiņas ekonomikā, kas balstās uz katra reģiona stiprajām pusēm un reaģē uz jaunām iespējām.
2. Nosaka, **kuriem tautsaimniecības sektoriem reģionā piešķirt prioritāti**, par pamatu ņemot inovāciju ekosistēmu reģionā, kas ietver uzņēmumus, pārvaldību, pētniecības organizācijas/universitātes un pilsoniskās organizācijas.
3. Nosaka **darbības un atbalsta virzienus, kurus nepieciešams attīstīt**, lai veicinātu viedo transformāciju.

Viedās specializācijas panākumus mēra kā pētniecības un attīstības ieguldījumus procentos attiecībā pret iekšzemes kopproduktu un kopējo P&A darbavietu skaita pieaugumu reģionā, it īpaši privātzņēmumos. Paraleli nozīmīgs viedās specializācijas rādītājs ir reģiona saražotās pievienotās vērtības attīstības dinamika.

Katra reģiona viedās specializācijas stratēģijas pamatidejai ir nepieciešamība koncentrēt ierobežotos resursus inovāciju kapacitātes pieauguma nodrošināšanai zināšanu un inovāciju jomās, kurās katram reģionam ir vislielākais izaugsmes potenciāls. **Viedās specializācijas stratēģijas komponente ir iekļauta visu reģionu attīstības stratēģijās**, savukārt Vidzemes plānošanas reģionam ir izstrādāts atsevišķs dokuments, kā arī notiek darbs pie investīciju piesaistes stratēģijas izstrādes.

Tikpat nozīmīgs jautājums kā reģionu inovētspējas stiprināšana centrālās virzienā ir jautājums par *reģiona pašreizējo spēju uztvert* sniegto atbalstu, kas, kā norāda pētnieki, nav pietiekams (Braslina et al, 2020)³², kur viena no galvenajām barjerām ir izglītotu un inovētspējīgu cilvēkkapitālu piesaiste, kas šo atbalstu var uztvert un pārvērst jaunās darbavietās.

Tiek ieskicēts jautājums arī par efektīvāko institucionālo rīcību izvēli reģionu jaunu darbavietu radīšanas un konkurētspējas stiprināšanā ar *grūšanas* vai *vilkšanas*³³ pieejām – vai izglītot reģiona esošo cilvēkkapitālu un uzņēmēju inovētspēju ar pārvaldības sektora rīcībām ir efektīvāk, nekā novirzīt jau centros esošos inovētspējīgos uzņēmumus un potenciālos jaunus uzņēmējus uz reģioniem, radot tur tiem labvēlīgākus tālākās izaugsmes nosacījumus, kā rezultātā iegūstot straujāku reģionu izaugsmi.

Pašlaik novērojama tendence, ka Latvijā tiek izmantotas abas pieejas – gan izglītot reģiona esošais un potenciālais cilvēkkapitāls, gan veicināta uzņēmējdarbība un jaunu darbavietu izveide, novirzot atbalsta resursus no Rīgas uz reģioniem. Viens no ietekmīgākajiem instrumentiem ir biznesa inkubatori, kuri darbojas reģionos, un kuru rezultātā uzņēmumi nereti pārceļ savu darbību uz reģioniem.

³¹ Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/viedas-specializācijas-stratēģija>

³² Braslina, L., Batraga, A., Legzdina, A., Salkovska, J., Kalkis, H., Skiltere, D., ... & Bormane, S. (2020, July). Barriers to the Development of Regional Competitiveness in the Context of Regional Economies-EU, Latvia, Region Vidzeme Case Study. In International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (pp. 3-10). Springer, Cham

³³ Autoru iezīmēta asociācija ar plaši pazīstamām un izmantotām "push" un "pull" tirgus apguves stratēģijām. "Push" stratēģijas ideja ir virzīt uzņēmuma produktu klientiem, liekot viņiem to apzināties pirkuma vietā. Vilkšanas stratēģija balstās uz jēdzienu "lai klienti nāk pie jums".

Pieejā, kas paredzētu novirzīt esošos remigrantu inovētspējīgos uzņēmumus no ārvalstīm, būtu nepieciešams detalizēti izvērtēt uzņēmējdarbības vidi no mērķa prioritārajām remigrantu uzturēšanās valstīm un detalizēti izstrādāt remigrantu uzņēmumu pārceļšanas piedāvājumu, kas būtu konkurētspējīgs.

2.2. Valsts un pašvaldību atbalsts jaunu darbavietu izveidei

Latvijā pastāv plašs un konstanti mainīgs atbalsta pasākumu kopums, kas mērķēts uz uzņēmējdarbības un līdz ar to jaunu darbavietu izveides veicināšanu.

Viens no nozīmīgākajiem uzņēmējdarbības atbalsta sniedzējiem ir LIAA, kas piedāvā plašu programmu ar atbalsta aktivitātēm esošiem un topošiem uzņēmējiem. LIAA atbalsts ir pieejams vairākās programmās:

1. Inovāciju motivācijas programma
2. Biznesa inkubatori
3. Jaunuzņēmumu atbalsta programmas
4. Jaunuzņēmumu inovatīvo ideju izvērtēšana (jaunuzņēmumu vīzas pieteikšana)
5. Inovāciju vaučeru atbalsta pakalpojumi un atbalsts augsti kvalificētu darbinieku piesaistei
6. Atbalsts pētniecības rezultātu komercializācijai
7. Starptautiskās konkurētspējas veicināšana
8. Atbalsts darbinieku apmācībām
9. LIAA Tehnoloģiju biznesa centrs
10. Lielo un vidējo komersantu investīciju aizdevumi ar kapitāla atlaidi konkurētspējas veicināšanai
11. Norvēģijas finanšu instrumenti
12. Iniciatīva "Zaļais koridors"
13. Citi³⁴

Vaučeru atbalsta pakalpojumi un starptautiskās konkurētspējas veicināšana ir divi no visvairāk izmantotajiem esošo un topošo uzņēmēju atbalstiem no samērā plašā atbalsta inovāciju piedāvājuma stimulēšanai, kas ietver kompetences centrus, atbalstu eksperimentālu iekārtu izstrādei/iegādei, klasteru atbalstu, biznesa inkubatorus, inovāciju motivācijas programmas, Norvēģijas finanšu instrumentu, ALTUM finanšu instrumentus un citus.

Atbalsta piedāvājums programmu ietvaros galvenokārt ir mainīgs, taču pieejams arī konstantais atbalsts kā jau pieminētie vaučeru atbalsta pakalpojumi un starptautiskās konkurētspējas veicināšana.

Aizsardzības ministrija ieviesa grantu projektu programmu, kuras mērķis ir paaugstināt Latvijas aizsardzības un drošības jomas komersantu konkurētspēju, eksportspēju un inovāciju spējas, kā arī sadarbību ar pētniecības institūcijām militāru vai divējādas lietojamības produktu un tehnoloģiju izstrādē.

Atbalsts mājokļiem

Lai risinātu tirgus nepilnības un nodrošinātu kvalitatīvus un pieejamus īres mājokļus reģionos mājāsaimniecībām, kuras nepietiekamu ienākumu dēļ nevar atļauties mājokli par tirgus cenu, **Ekonomikas**

³⁴ LIAA atbalsta programmas. Pieejams: <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas>. Skatīts 06.12.2022.

ministrija ir izstrādājusi pavisam jaunu atbalsta programmu, kuras ietvaros nekustamā īpašuma attīstītāji varēs saņemt atbalstu zemas īres maksas dzīvojamo īres māju būvniecībai reģionos. 2022. gada 14. jūlija sēdē Ministru kabinets apstiprināja atbalsta programmas ieviešanas nosacījumus. Atbalsta programma ir izstrādāta Atvērto reģionu un noturības mehānisma plāna ietvaros, un tās īstenošanai ir pieejams finansējums 42,9 milj. EUR apmērā. Par šo finansējumu ir paredzēts uzbūvēt 700 zemas īres maksas dzīvokļus reģionos³⁵.

Programmā atbalstu nekustamā īpašuma attīstītājiem īres mājokļu būvniecībai sniegs Attīstības finanšu institūcija ALTUM ilgtermiņa aizdevuma (līdz 30 gadiem) un kapitāla atlaides (līdz 30% no projekta kopējām attiecināmajām izmaksām) veidā. Kapitāla atlaides saņemšanai būs jāizpilda noteikti nosacījumi, piemēram, dzīvojamās īres mājas kvalitātes prasības un noteikts izīrēto dzīvokļu apjoms³⁶.

Atbalsta programma neierobežo nekustamo īpašumu attīstītāju loku, un atbalsts būs pieejams gan komercsabiedrībām, gan kooperatīvajām sabiedrībām, publiskas personas kontrolētām kapitālsabiedrībām vai publiski privātām kapitālsabiedrībām. Savukārt īres tiesības mājoklim būs iespējams iegūt ikvienai māsaiņniecībai, kas atbildīs noteiktajiem māsaiņniecības ienākumu sliekšņiem (neto) un būs iestājušās pašvaldības administrētajā rindā. Atbalsta programmas mērķis ir nodrošināt pieejamus mājokļus, līdz ar to ir noteikts, ka sākotnēji īres maksa nepārsniedz 5 EUR/m² un ir iespējama īres maksas indeksācija katru gadu saskaņā ar gada vidējo valsts inflācijas līmeni.

Līdzīgu mērķi nodrošinās VARAM paredzētais Mājokļu fonds³⁷, kas nodrošinās finanšu resursu piesaisti un ieguldījumus mājokļu attīstībā. Vienlaikus šī fonda izveide paredz neradīt ietekmi uz vispārējo budžetu. Atbilstoši šim plānam tiks izveidoti īres dzīvokļi un iznomāti pārvaldniekiem. Šie pārvaldnieki savukārt apsaimniekos un izīrēs mājokļus, veicot regulārus maksājumus fondā. Paredzēts arī izmantot apgriezto proporcionalitāti un tiem plānošanas reģioniem, kuros ir mazāks iekšzemes kopprodukts, paredzēt lielāku piešķirto finansējumu.

Šādas iniciatīvas realizēšana ir atbalstāma no remigrācijas viedokļa, jo mājokļu trūkums ir viena no barjerām, kas apgrūtina pārcelšanos atpakaļ uz Latviju. Pēc pētījumā iegūtajiem sekundārajiem datiem var spriest, ka Rīgā un Rīgas reģionā nav problēmu ar jaunu dzīvojamo fondu, savukārt citos reģionos tā ir būtiska problēma. Līdz ar to šo programmu mērķis attīstīt dzīvojamo fondu tieši ārpus Rīgas reģiona atbilst remigrācijas veicināšanas vajadzībām.

Izmaiņas atbalsta programmās ieviesīs jaunais ES fondu atbalsts laika periodam 2021.–2027. gadā, kur Pētījuma tapšanas laikā joprojām pastāv daudz neskaidrību. ES līderu sanāksmē 2020. gada jūlijā panāktā vienošanās paredz, ka kopumā Latvijas ekonomikas attīstībai līdz 2027. gadam būs pieejami

³⁵ Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus-pieejams-atbalsts-zemas-ires-maksas><https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus-pieejams-atbalsts-zemas-ires-maksas-majoklu-buvniecibai-regionos>. Skatīts: 06.12.2022.

³⁶ Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus-pieejams-atbalsts-zemas-ires-maksas><https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus-pieejams-atbalsts-zemas-ires-maksas-majoklu-buvniecibai-regionos>. Skatīts: 06.12.2022.

³⁷ Mājokļu fonda izveide palīdzēs nodrošināt kvalitatīvus un pieejamus dzīvokļus reģionos. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/majoklu-fonda-izveide-palidzes-nodrosinat-kvalitativus-un-pieejamus><https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/majoklu-fonda-izveide-palidzes-nodrosinat-kvalitativus-un-pieejamus-dzivoklus-regionos>. Skatīts: 08.12.2022.

apmēram 10,5 miljardi eiro. No tiem 4,24 miljardi eiro atvēlēti kohēzijas politikas programmām (Eiropas Sociālais fonds + (ESF+), Kohēzijas fonds (KF), Eiropas Reģionālais attīstības fonds (ERAF)).

2021.–2027. gadā Eiropas Savienības (ES) investīcijas Latvijā tiks novirzītas sešiem galvenajiem mērķiem, kas izvirzīti Eiropas līmenī:

1. **Viedāka Eiropa** – inovatīvas un viedas ekonomiskās pārmaiņas – pētniecības un prasmju attīstīšana, atbalsts uzņēmējdarbībai, digitalizācijai un digitālajiem savienojumiem.
2. **Zaļāka Eiropa** – klimatneitralitāte, pielāgošanās klimata pārmaiņām un vides aizsardzība.
3. Ciešāk savienota Eiropa – droša, ilgtspējīga un pieejama transporta attīstība.
4. Sociāla un iekļaujoša Eiropa – vienlīdzīgas iespējas un piekļuve izglītībai, veselības aprūpei un darba tirgum, taisnīgi darba nosacījumi, sociālā aizsardzība un iekļaušana.
5. Iedzīvotājiem tuvāka Eiropa – ilgtspējīga un līdzsvarota reģionu attīstība.
6. Pāreja uz klimatneitralitāti – ieguldījumus sociālo un vides seku mazināšanai visvairāk skartajos reģionos.

Ieguldījumi koncentrēsies uz pirmo un otro mērķi. Šīm prioritātēm tiks piešķirti 65–85% ERAF un Kohēzijas fonda resursu atkarībā no dalībvalstu relatīvās labklājības³⁸.

Atbalsts darbavietai subsidēšanai

Teorētiskajā darbavietai radīšanu veicinošo faktoru izpētē tika identificēts, ka efektīvs risinājums darbavietai radīšanai ir valsts subsīdijas darba samaksai. Latvijā līdzīgs mehānisms ir daļēji izveidots un darbojas projektā "Subsīdētās darbavietas bezdarbniekiem"³⁹. Pašreizējais subsīdēšanas mehānisms gan ir izveidots citai mērķauditorijai. Programma ir adresēta NVA klientiem, kuri ir:

- personas ar invaliditāti;
- vecumā virs 55 gadiem un vairāk nekā divus gadus līdz pensijai;
- 12 mēnešus bez darba esošas personas;
- bēgļi vai alternatīvās personas;
- personas līdz 29 gadu vecumam, kuras absolvējušas speciālo izglītības programmu.

Līdz ar to ir skaidrs, ka šīs programma mērķauditorija ir bezdarbnieki, kuriem ir samazinātas iespējas iekļauties darba tirgū, tādēļ to algošana tiek subsidēta. Tomēr izstrādātā sistēma varētu kalpot kā etalons līdzīgas darba algu subsidēšanas ieviešanai noteiktas augstas kvalifikācijas speciālistu piesaistei remigrantu vidū. Ņemot vērā, ka remigrantiem atgriešanās kritērijs ir līdzvērtīga darba samaksa kā līdzšinējā dzīvesvietā, šāda subsīdija varētu motivēt izmantot darba piedāvājumu Latvijā. No darba devēja perspektīvas darba algas subsidēšana ļautu jaunuzņēmējiem piesaistīt kvalificētu darbaspēku veiksmīgai uzņēmējdarbības uzsākšanai un sākotnējās tirgus daļas iegūšanai.

Atbalsts apmācībai pie darba devēja

Viens no instrumentiem, kas var veicināt darbaspēka piemērotību tirgus vajadzībām, ir iespēja veikt apmācības pie paša darba devēja. Lielākoties kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas programmas, ko

³⁸ <https://www.esfondi.lv/es-fondi-2021---2027>. Skatīts: 06.12.2022.

³⁹ ESF Projekts Nr. 9.1.1.1./15/L/001 "Subsīdētās darbavietas bezdarbniekiem"

piedāvā NVA, ir kursu formā. Šāda apmācība ir uzskatāma par zināmā mērā lietderīgu, bet nespēj sagatavot darbiniekus pilnībā sagaidāmajām darba tirgus prasībām. Savukārt šo vajadzību apmierina NVA programma "Apmācība pie darba devēja ar nozaru asociāciju iesaisti"⁴⁰. Šīs programmas mērķis ir organizēt bezdarbnieku praktisko sagatavošanu darbam nozares uzņēmumos. Apmācības tiek organizētas, balsoties uz nozares pieprasījuma pēc darbaspēka un nozares specifikas, ar ko ir pamatojama prasība sadarbībai ar nozares asociācijām. Piedāvātais nozaru spektrs neaptver visas tautsaimniecības nozares, bet tieši apstrādes rūpniecības konkrētas apakšnozares un informācijas un komunikācijas tehnoloģijas nozari. Apmācības arī neorganizē nekvalificētos vai mazkvalificētos darbos, kas pozitīvi atsauksies uz iespēju veidot labāk apmaksātas darbavietas ar augstāku pievienoto vērtību uzņēmuma ražotajai produkcijai.

Atbalsts apmācībai pie darba devēja pēc būtības atbilst arī remigrācijas veicināšanai, jo ļautu remigrantiem pielāgot savas prasmes konkrēta uzņēmuma vajadzībām. Jau sarunāta darbavietā ir būtisks faktors remigrācijas veicināšanai, tādēļ būtu lietderīgi, ja programma būtu pieejama jau esošo darbinieku apmācībai uzņēmumā.

Atbalsts investīciju piesaistei reģionos

Laikposmā no 2020. gada līdz 2021. gada pirmajam ceturksnim 31 pašvaldības piedāvājums investoriem ārpus Rīgas reģiona nav bijis veiksmīgs tieši potenciālo investoru vajadzībām neatbilstošas infrastruktūras dēļ. Šī iemesla dēļ 2019.–2020. gadā netika piesaistītas investīcijas indikatīvi 170 miljonu eiro apmērā elektronikas, metālapstrādes, elektronikas, aviācijas un citās jomās, kas varētu radīt indikatīvi 1250 darbavietas, tai skaitā reģionos, jo kā potenciālās lokācijas vietas tika izskatītas, piemēram, Ventspils, Rēzekne un Liepāja.

LIAA sniegtā informācija par investīciju piesaisti liecina, ka 2020. gadā 51 komersants ir piesaistījis investīcijas indikatīvi 252,4 miljoni eiro apmērā un radījis 2893 jaunas darbavietas. 27 no 51 investīciju projekta 2020. gadā tika veikti ārpus Rīgas reģiona. 2020. gadā Zemgalē trīs investīciju projekti indikatīvi ir piesaistījuši 23,8 miljonus eiro investīciju un 83 jaunu darbavietu izveidi, Vidzemē 13 projekti – 97,5 miljonus eiro investīciju un 1005 jaunas darba vietas, seši investīciju projekti Kurzemē – 81,5 miljonus eiro investīciju un 155 jaunas darbavietas, savukārt Latgalē četri projekti – 39 miljonus eiro investīciju un 475 jaunu darbavietu izveidi⁴¹.

Vienlaikus LIAA sniegtie nekustamo īpašumu pieprasījumu piemēri no 2020. gada un 2021. gada pirmā ceturkšņa potenciālajiem projektiem metālapstrādes, vieglās rūpniecības, informācijas tehnoloģiju un pārtikas ražošanas jomā norāda, ka reģionos investoriem ir nepieciešama ražošanas telpu noma vai iegāde, elektroenerģijas pieslēgumi, informācijas tehnoloģiju komunikācijas, pievedceļi, notekūdeņu attīrīšanas sistēmas u. c.

Ņemot vērā infrastruktūras nepilnības, komercdarbība attīstās Rīgā un tās apkārtnē, padziļinot reģionālās attīstības atšķirības, kas nosaka nepieciešamību veikt ieguldījumus komercdarbības infrastruktūrā investīciju ienākšanai citos reģionos, kā arī veicināt investīciju piesaistes potenciālu.

⁴⁰ Apmācība pie darba devēja ar nozaru asociāciju iesaisti. Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/apmaciba-pie-darbahttps://www.nva.gov.lv/lv/apmaciba-pie-darba-deveja-ar-nozaru-asociaciju-iesaistideveja-ar-nozaru-asociaciju-iesaisti>. Skatīts: 12.12.2022.

⁴¹ Valsts kanceleja; Tiesību akti. Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/913757a7-993f-40c2-9488a82248e35176#>

Atbilstoši Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plānā (turpmāk – AF) norādītajam Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (turpmāk – LIAA) sniegtā informācija par investīciju piesaisti reģionos apliecina, ka **investīciju piesaistē ir būtiska publiskā infrastruktūra**⁴².

Līdz ar to AF plānā paredzēts atbalsts investīciju "Investīcijas uzņēmējdarbības publiskajā infrastruktūrā industriālo parku un teritoriju attīstīšanai reģionos" īstenošanai, lai sniegtu atbalstu nacionālas nozīmes industriālo parku attīstīšanai reģionos, ārpus Rīgas plānošanas reģiona teritorijas nolūkā sekmēt komercdarbības attīstību, piesaistīt cilvēkresursus un paaugstināt produktivitāti. Investīciju mērķgrupa ir pašvaldības un komersanti (lielais, vidējais vai mazais komersants bez valsts vai pašvaldību kapitāla daļas)⁴³. Atbalsta sasniedzamie mērķi ir šādi:

1. līdz 2022. gada 31. decembrim ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi un saskaņota atbalsta programma. Atskaites punkts tiek izpildīts ar Noteikumu projekta apstiprināšanu;
2. līdz 2025. gada 31. decembrim **pabeigta vismaz četru nacionālo industriālo parku un teritoriju būvniecība reģionos, tostarp nepieciešamo rūpniecisko savienojumu izveide un ar tiem saistītās jaudas palielināšana** (tai skaitā siltumapgāde, ūdensapgāde un kanalizācija, elektroenerģija), piekļuves ceļu atjaunošana vai ierīkošana netālu no industriālajiem rajoniem, kā arī komerciāliem nolūkiem paredzēto ēku un ar tām saistītās infrastruktūras attīstīšana;
3. līdz 2026. gada 31. jūlijam radītas **328 jaunas darbavietas industriālajos parkos ar vidējo darba algu, kas pārsniedz vidējo darba samaksu attiecīgajā tautsaimniecības nozarē** (piemēro Oficiālās statistikas portālā uz projekta iesniegšanas brīdi pieejamo aktuālo informāciju par darba samaksu attiecīgajā plānošanas reģionā).

Atbalsts vietējai attīstībai, nabadzības mazināšanai un kultūras sadarbībai

Aktuāla programma darbavietu izveidei ir EEZ grandu programma "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība"⁴⁴. Šīs programmas ar remigrāciju saistītā komponente ir vietējā attīstība, jo atbilst darbavietu izveidi veicinošiem faktoriem – uzņēmējdarbības attīstībai un reģionālajai izaugsmei. Kaut arī nabadzības mazināšana varētu asociēt ar ekonomisko izaugsmi, tā nav relevanta remigrantiem, kuru piesaiste vairāk saistīta ar augsti apmaksātu darbavietu nodrošināšanu.

Šajā projektā tikšot atbalstītas gandrīz visas uzņēmējdarbības jomas un atbalstam varēsot pieteikties jebkura fiziskā vai juridiskā persona. Programmas mērķis ir reģionālo atšķirību mazināšana, kas remigrācijas kontekstā ir apsveicami. Ņemot vērā, ka pēc iepriekš iegūtajiem datiem būtiskākais negatīvais ilgtermiņa migrācijas saldo novērots ārpus Rīgas reģiona, vēlama tieši šo reģionu attīstība, jo remigranti var apsvērt atgriešanos savā dzimtajā rajonā. Latgales plānošanas reģionam ir paredzēta neliela apjoma grantu shēma, kas paredz finansējumu vienam projektam 5–10 tūkst. eiro apjomā. Kā norādīts projekta materiālos, šī granta mērķis ir jaunu produktu vai pakalpojumu radīšana, esošo produktu uzlabošana, ražošanas jaudas būtiska uzlabošana vai ražošana procesu nozīmīga maiņa. Kopējā līdzfinansējuma summa ir 540 000 eiro, kas nozīmē, ka var tikt izsniegti ļoti daudzi mazi granti. Šādu pieeju var kritizēt, jo nesniedz būtisku uzlabojuma potenciālu. Pozitīvais aspekts ir tāds, ka tiek sniegts atbalsts mikro un mazajiem uzņēmumiem, tomēr remigrācijas kontekstā šāds atbalsts nevar sniegt pietiekamu finansējumu, kas izraisītu mazo uzņēmumu strauju pāraugšanu vidējos. Bet tieši šāds efekts teorētiskajos ārvalstu pētījumos tiek minēts kā viens no

⁴² Ibid

⁴³ Ibid

⁴⁴ EEZ grantu programma "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība", <https://eeagrants.lv>

priekšnosacījumiem kvalitatīvu darbavietu radīšanai. Lai attīstītu uzņēmumus tādā kvalitātē, kas veicinātu remigrāciju, būtu svarīgi sniegt atbalstu mazākam uzņēmumu skaitam, bet ar nozīmīgāku pievienoto vērtību. Izvērtējot projektus, būtu ieteicams pievērsties kritērijiem, kas balstīti uz zināšanās pamatotām inovācijām, kvalificēta darbaspēka piesaisti un eksporta potenciāla vai importa aizvietošanas potenciālu.

Atbalsts LEADER vietējai attīstībai

Lauku atbalsta dienesta piedāvātais pasākums "Atbalsts LEADER vietējai attīstībai (sabiedrības virzīta vietējā attīstība)" un Rīcības programma 2021.–2027. gadam darbības veidā "Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju sagatavošana"⁴⁵. Mērķis ir mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, lai sabiedrība tiktu motivēta lauku problēmu risināšanai ar jaunām pieejām. Rezultātā cilvēkiem laukos jānotiek dzīves kvalitātes uzlabojumam no ekonomiskā, sociālā un ekoloģiskā skatpunkta. Atbalsts ir virzīts uz to, lai laukos būtu ar dzīvi apmierināti cilvēki, kas spēj realizēt savas ekonomiskās un sociālās vajadzības un tajā pašā laikā palikt dzīvojot līdzšinējā dzīvesvietā.

Pieejas pamatā ir iedzīvotāju aktīva iesaistīšana gan stratēģijas izstrādē, gan arī tās apstiprināšanā un īstenošanā. Tiek iesaistītas vietējās partnerības, lai procesā līdzdarbotos dažādi ar lauku attīstību saistīti sektori un iedzīvotāju interešu grupas. Līdz ar to var apgalvot, ka šis atbalsts darbojas pēc principa "no apakšas uz augšu", kurā paši iedzīvotāji izstrādā stratēģijas, kas balstītas uz viņu vajadzībām un vēlmēm. Šāds princips realizēts, arī balstoties uz Eiropas lauku teritoriju dažādību, tādēļ iedarbīgākas un efektīvākas būtu stratēģijas, kas ņem vērā konkrētās vietas specifiku.

Remigrācijas kontekstā šī programma ir būtiska, jo remigrācijas process bieži ir mērķēts uz līdzšinējo dzīvesvietu. Ja pastāv iemesli, kas personu motivējuši pamest noteiktu lauku teritoriju, tad šīs personas aktīva iesaiste šīs teritorijas pilnveidošanā ļautu mērķētāk risināt pastāvošās nepilnības. No tā izrietošais dzīves kvalitātes uzlabojums sniegtu papildu stimulus arī citiem lauku teritorijas bijušajiem iedzīvotājiem, lai viņi remigrētu.

2.3. Nodaļas starpsecinājumi

Jaunu darbavietu izveidei un piesaistei iespējami vairāki veicinoši faktori – subsīdijas, uzņēmējdarbības aktivitātes veicināšana, pieejamu mājokļu būvniecība, digitalizācija un profesionālā pilnveide.

Ārvalstu pētījumos darba algu subsīdijas ir demonstrējušas iespēju veicināt uzņēmēju spēju piesaistīt augsti kvalificētus darbiniekus un veiksmīgi startēt tirgū, kas pēc tam ļauj saglabāt konkurētspēju un atalgojumu bez subsīdijām.

Darbavietu izveidi un piesaisti veicina vispārēja ekonomiskās aktivitātes izaugsme, pastāvot noteiktiem nosacījumiem. Pozitīvs darbavietu izveides efekts novērojams mazo un vidējo uzņēmumu izaugsmē, bet it sevišķi mazo uzņēmumu transformācijā par vidējiem.

⁴⁵ Atbalsts LEADER vietējai attīstībai un Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana (stratēģijas). Pieejams: <https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs/atbalsts-leader-vietejai-attistibai-un-sabiedribas-virzitas-vietejas><https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs/atbalsts-leader-vietejai-attistibai-un-sabiedribas-virzitas-vietejas-attistibas-strategiju-istenosana-strategijas>. Skatīts 11.12.2022.

Ekonomiskās attīstības un uzņēmējdarbības stimulēšana var neveicināt remigrāciju, ja nav pieejama dzīvojamā fonda un pieejamu mājokļu būvniecība ne tikai veicina remigrāciju, bet arī sniedz stimulu vietējai uzņēmējdarbībai, veicinot multiplikatora efektu.

Inovātīvu un digitālu sektoru attīstība var veicināt kvalificēta darbaspēka remigrāciju, jo šie sektori ir ar augstu izaugsmes potenciālu un augstāku darba samaksu, kas ir aktuāli remigrantiem. Lielāks efekts var tikt panākts, attīstot mašīntehnoloģijās balstītas inovācijas, nevis uz pakalpojumiem balstītas inovācijas.

Latvijā pastāvošie atbalsta mehānismi ir plaši un lielā mērā nosedz teorētisko atbalsta mehānismu piedāvājumu. Stiprās esošo mehānismu puses ir aktīva NVA darbība, piedāvājot vakances un plašu darba tirgum atbilstošu kvalifikācijas celšanas iespēju klāstu. Attīstības potenciāls būtu iespējams, veicinot inkubatoru un augstskolu ģeogrāfiskā tīkla saskaņošanu un grantu sniegšanu uzņēmumiem nevis nelielos apmēros un lielākam skaitam, bet mērķējot grantus uzņēmumu pilnveidošanai, kas veicina augstāku produktivitāti, inovāciju ieviešanu un produktu ražošanu, kas paredzēti eksportam vai importa aizvietošanai.

Sekojošajās tendencēs darba tirgos, nepieciešams veicināt attālinātā darba iespējas gan valsts un pašvaldību sektorā, gan privātajā sektorā. Šāds risinājums atvieglotu remigrantu iespējas izvēlēties teritoriāli atšķirīgas dzīves un darba vietas. Ar līdzīgu argumentāciju atbalstāma arī mobilitātes programmu uzturēšana un attīstība, lai finansiāli atbalstītu darbinieku iespējas izvēlēties remigrēt uz teritoriju, kas nav tiešā darbavietas tuvumā.

Jaunu darbavietu izveide un piesaiste ir atkarīga no vispārējās ekonomiskās attīstības un uzņēmējdarbības, līdz ar to turpināms atbalsts uzņēmējiem, it sevišķi maziem un vidējiem uzņēmumiem, kas ir vērsti uz izaugsmi. Šie pasākumi ietvertu paredzamu nodokļu sistēmu, nodokļu atvieglojumus remigrantu algošanas gadījumā, atbalsta programmas remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai pārnesei uz Latviju, koprades telpu ieviešanu pašvaldības īpašumā esošās telpās un kontaktu veidošanas pasākumu rīkošanu remigrantu ātrākai integrācijai vietējā uzņēmējdarbības vidē.

3. REMIGRĀCIJAS PROCESU SAISTOŠO NORMATĪVO AKTU ANALĪZE

3.1. Remigrācijas normatīvais ietvars

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam⁴⁶ kā problēma iezīmēta **nelīdzsvarotā teritoriju attīstība, lauku depopulācija un migrācijas izaicinājumi**, bet mērķtiecīga migrācijas politikas īstenošana (tostarp remigrācijas veicināšana) minēta kā depopulācijas risku mazināšanas instruments. Turklāt gan politikas veidotāji, gan darba devēji uzskata, ka priekšroka dodama tieši remigrācijai, nevis imigrācijai⁴⁷.

Kā viens no vidēja termiņa mērķiem NAP2027 – Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam⁴⁸ mērķiem norādīts "radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no dzīvesvietas, sekmējot uzņēmējdarbību reģionos, attīstot kvalitatīvu transporta un komunikāciju infrastruktūru un publiskos pakalpojumus", stiprināt reģionu kapacitāti, mazināt nelabvēlīgās atšķirības gan starp reģioniem, gan pašos reģionos un panākt reģionu ekonomiskā potenciāla pilnvērtīgu izmantošanu. Depopulācijas mazināšanai noteikts arī mērķis līdz 2030. gadam panākt pozitīvu summāro migrācijas saldo, tostarp, iespējams, īstenojot dažādas atbalsta programmas un veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā. Arī šajā gadījumā remigrācijas veicināšana tiek saskatīta kā viens no risinājumiem reģionu ekonomiskās attīstības veicināšanai un nevienlīdzības mazināšanai.

Pavērsienu attiecībās ar diasporu iezīmēja 2018. gada 1. novembrī Saeimā pieņemtais **Diasporas likums**¹¹⁹, kas tika veidots ciešā sasaistē ar diasporas un remigrantu nevalstiskajām organizācijām, atbildīgajām institūcijām un citām iesaistītajām pusēm. Likums nosaka diasporas politikas mērķus, uzdevumus un galvenos rīcības virzienus, kā arī diasporas un **remigrācijas atbalsta pasākumus, pamatprincipus finansējuma piešķiršanai remigrācijas iniciatīvām un par konkrētiem uzdevumiem atbildīgās institūcijas**. Likuma 15. pantā paredzēts, ka "*valsts un pašvaldības atbalsta Latvijas tautas atkalapvienošanas un veic pasākumus, lai atvieglotu diasporas locekļu atgriešanos vai pārcelšanos uz pastāvīgu dzīvi Latvijā*". Tātad **šāds pienākums pēc būtības pašvaldībām noteikts ar likumu**. Ņemot vērā problēmas ar dzīvojamo fondu daudzās pašvaldībās, likumā ir īpaša norāde arī uz nepieciešamību valstij un pašvaldībām sniegt palīdzību dzīvojamo telpu (dzīvokļa) jautājumu risināšanā. Runājot par dažādu kompetento iestāžu atbildību, tieši VARAM uzticēts a) izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, arī remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus; un b) savas kompetences ietvaros pārraudzīt plānošanas reģionu un pašvaldību darbību diasporas politikas jomā un sniegt priekšlikumus to uzlabošanai. Likumā arī noteikts, ka **plānošanas reģioni savas kompetences ietvaros plāno un īsteno reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, kā arī izveido reģionālo remigrācijas koordinātoru tīklu**, kas sadarbībā ar pašvaldībām veido pašvaldību speciālistu tīklu, kas nodrošina diasporas atbalsta pasākumus, tostarp remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus.

⁴⁶ <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3323>

⁴⁷ Mieriņa, I., Ose, L., Kaprāns, M. & Lāce, A. (2017). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs.

⁴⁸ https://pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/NAP2027_apstiprin%20Saeim%20Saeim%20Saeim.pdf ¹¹⁹ <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums>

Diasporas likuma 9. pants nosaka arī pašvaldību kompetenci diasporas politikas jomā. Atbilstoši Diasporas likumam pašvaldības var sniegt diasporas locekļiem dažādu veidu sociālo, materiālo vai cita veida atbalstu remigrācijas veicināšanai vai atvieglošanai. Ievērojot diasporas politikas īstenošanas principus un valsts diasporas politikas plānošanas dokumentus, pašvaldības var plānot un īstenot pašvaldības diasporas politiku, citstarp nodrošināt institucionālo sistēmu darbam ar diasporu un sniegt atbalstu valsts pārvaldes institūcijām diasporas politikas īstenošanā. Likumā arī paredzēts, ka pašvaldība nodrošina diasporas locekļiem un diasporas organizācijām iespēju iesaistīties pašvaldības politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē.

Atbildīgā iestāde par diasporas un remigrācijas politiku atbilstoši Diasporas likumam ir Ārlietu ministrija. Vienlaikus, lai veicinātu valsts un pašvaldību iestāžu, diasporas organizāciju, kā arī biedrību un nodibinājumu koordinētu darbību diasporas politikas jomā, atbilstoši Diasporas likumam 2019. gadā tika izveidota padomdevējas institūcija – **Diasporas konsultatīvā padome**. Atbilstoši nolikumam¹²⁰ starp pastāvīgajiem padomes locekļiem ir biedrības "Latvijas Pašvaldību savienība" pārstāvis, kā arī VARAM pārstāvis. Konsultatīvās padomes regulārās sanāksmes rada platformu dažādu ar remigrācijas veicināšanu saistītu jautājumu aktualizēšanai un risināšanai. Diasporas konsultatīvajā padomē ir vairākas darba grupas, tostarp viena no darba grupām strādā ar jautājumiem par remigrāciju.

Lai veicinātu virzību pretī izvirzīto diasporas politikas mērķu sasniegšanai, konkrēti valsts līmeņa atbalsta pasākumi, atbildīgās institūcijas, sasniedzamie darbības rezultāti un rezultatīvie rādītāji, kā arī izpildes termiņi un nepieciešamais finansējuma apmērs precizēti 2021. gada 19. janvārī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 33 apstiprinātajā starpnozaru plānošanas dokumentā **Plāns darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam**¹²¹. Arī šajā Plānā uzsvērta diasporas politikas nozīme kontekstā ar demogrāfiskajiem izaicinājumiem, kā vienu no prioritātēm uzsverot diasporas aktīvāku iesaisti Latvijas tautsaimniecībā, kas, citstarp, veido atgriešanās – remigrācijas priekšnoteikumus. "*Nemot vērā demogrāfiskos izaicinājumus, īpaši Latvijas reģionos, atbalsts remigrācijai ir nozīmīgs ieguldījums valsts tālākajā attīstībā,*" norāda plāna autori (9. lpp). Interesanti, ka plānā īpašu uzmanību izpelnījušies ne vien profesionāļi, zinātnieki un uzņēmēji, bet arī ģimenes, kas nolēmušas atgriezties Latvijā, paredzot nākamajos gados vēlīt uzmanību tam, lai radītu labvēlīgus apstākļus remigrējošām ģimenēm.

"**Bērnu, jaunatnes un ģimenes pamatnostādnes 2021.–2027. gadam**"¹²² viens no rīcības virzieniem ir "Latvieši pasaulē un atgriešanās tēvzemē". Pamatnostādnes minēts, ka veiksmīgas remigrācijas stūrakmens ir atbalsts diasporai, – tā rada kopības izjūtu, piederību nācijai un uztur vēlmi atgriezties dzimtenē. Kā sniedzamo atbalstu (darbības rezultāts) pamatnostādnes min:

1. Nodrošināta sadarbība ar diasporu, atbalstītas tās aktivitātes piederības izjūtas uzturēšanai.
2. Pieaug emigrējušo tautiešu ārvalstīs interese un vēlme atgriezties Latvijā.
3. **Izveidota sistēma, kas sniedz individualizētu un elastīgu atbalstu remigrantu ģimenēm, īpaši bērniem un ģimenes locekļiem.**

Par atbalstu diasporai, piederības izjūtas Latvijai stiprināšanu atbildīgā institūcija ir ĀM (līdzatbildīgas IZM, KM), par atbalsta pasākuma "Reģionālais remigrācijas koordinators" pilnveidošanu – VARAM

¹²⁰ <https://likumi.lv/ta/id/306849-diasporas-konsultativas-padomes-nolikums>

¹²¹ <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40490755&mode=mk&date=2021-01-14>

¹²² https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/0f3187f2-7c1a-485f-bb9a-e7df5acc65c5#

(līdzatbildīgi PKC (DLC), ĀM, EM, LM, ZM, IZM, SIF, pašvaldības, plānošanas reģioni), bet par iekļaujošu sabiedrību/izglītību, atbalstot remigrantu bērnus skolas gaitās – IZM (līdzatbildīgi VARAM, SIF).

Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam remigrācijas atbalsta pasākumi noteikti kā viens no uzdevumiem (A.2.4.)⁴⁹. Nelabvēlīgu demogrāfisko tendenču kontekstā norādīts, ka ir svarīgi veicināt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos, turklāt *"remigrācijas sekmēšanā būtiska loma ir gan dažādām valsts iestādēm, gan arī plānošanas reģioniem un pašvaldībām"*. Kā viens no būtiskiem uzdevumiem, kuru noteic Diasporas likums, minēta reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkla uzturēšana, ko veido plānošanas reģioni un pašvaldības. "Koordinātoru tīkla mērķis ir palīdzēt ārvalstīs dzīvojošajiem cilvēkiem, kuri vēlas atgriezties Latvijā, sniedzot šiem cilvēkiem bezmaksas individuālas konsultācijas par tiem aktuāliem jautājumiem, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Koordinātoru tīkla uzdevums ir sagatavot personalizētu informācijas piedāvājumu atbilstoši potenciālā remigranta vajadzībām par viņam interesējošiem jautājumiem, galvenokārt šādu pakalpojumu ietvaros:

1. pakalpojumi ģimenēm – it īpaši izglītības, tai skaitā pirmsskolas izglītības pieejamība, atbalsta iespējas izglītības iestādēs;
2. nodarbinātības un uzņēmējdarbības iespēju apzināšana un apkopošana;
3. dzīvesvietas iespējas, dažādi sociālie jautājumi (pabalsti, pensijas), citi valsts un pašvaldību pakalpojumi, e-pakalpojumu pieejamība."

Atsaucoties uz remigrantu aptauju rezultātiem, pamatnostādņēs **ģimene, it īpaši ģimene ar bērnu/bērniem, ir minēta kā remigrācijas atbalsta pasākuma mērķa grupa.** Tāpat plānots finansiāls atbalsts remigrantu uzņēmējdarbības projektiem. Pamatnostādņēs minēts, ka attiecībā uz informācijas pieejamību par pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem būtu jāturpina aktualizēt tīmekļvietnē www.vietagimenei.lv pieejamā informācija, sasaistot to ar tīmekļvietnes www.latvija.lv iespējām un funkcionalitāti. *"Turpmākā rīcība uzdevuma izpildē saistīta ar reģionālo remigrācijas atbalsta pasākumu izstrādi un ieviešanu, t. sk. nodrošinot informācijas pieejamību par pašvaldību pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem, vienlaikus izvērtējot komercdarbības atbalsta regulējuma piemērošanas nepieciešamību."*⁵⁰

Runājot par dažādu institūciju atbildību un iesaisti remigrācijas veicināšanā, kā jau minēts, Diasporas likums nosaka VARAM atbildību izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, kā arī remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus. Ministrijas darbs šajā virzienā sākās vēl pirms likuma apstiprināšanas. **2018. gadā VARAM un plānošanas reģioni uzsāka īstenot reģionālos remigrācijas atbalsta pasākumus** – sākotnēji pilotprojekta pašvaldībās "Reģionālais remigrācijas koordinators" ietvaros (ar finansējumu 425 699 EUR), bet vēlāk jau kā pastāvīgu programmu. Pilotprojekta ietvaros 1) darbu uzsāka pieci reģionālie remigrācijas koordinātori, kā arī 2) 10 pašvaldībās – vietēja līmeņa remigrācijas projektu vadītāji⁵¹. Papildus tika organizēts 3) grantu konkurss remigrantiem saimnieciskās darbības īstenošanai vai uzsākšanai. Projekts "Reģionālais remigrācijas koordinators" tika īstenots, pamatojoties uz VARAM un plānošanas reģionu Diasporas likumā noteikto kompetenci, kā arī saskaņā ar 2019. gadā Valdības rīcības

⁴⁹ <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

⁵⁰ <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

⁵¹ Projektā bija iesaistīta: Daugavpils pilsēta, Tukuma novads, Jelgavas pilsēta, Ozolnieku novads, Rundāles novads, Neretas novads, Saldus novads, Skrundas novads, Gulbenes novads, Smiltenes novads. Pašvaldības izvēlējās, balstoties uz nodibinājuma "Baltic Institute of Social Sciences" pētījumu *"Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai"* un Pārresoru koordinācijas centra sadarbības platformas "Demogrāfisko lietu centrs" lēmumu.

plānā noteiktajiem uzdevumiem, kas paredz palīdzēt atgriezties tautiešiem Latvijā, turpinot remigrācijas programmas īstenošanu un ieviešot to kā pastāvīgu programmu.

VARAM paspārnē darbojas **pieci reģionālie remigrācijas koordinatori**, kas sniedz potenciālajiem remigrantiem bezmaksas informāciju un konsultācijas par jautājumiem, kas saistīti ar atgriešanos konkrētā reģionā un pašvaldībā: nodokļiem, pabalstiem, mājokļa pieejamību, pakalpojumiem ģimenēm ar bērniem u. c., kā arī sagatavo personalizētus piedāvājumus par nodarbinātības un izglītības iespējām, dzīvesvietu, sociālo pakalpojumu grozu konkrētajā pašvaldībā atbilstoši remigranta vajadzībām un interesēm. Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam paredzēts sagatavot vismaz 1500 personalizētus piedāvājumus remigrantiem gadā, kā arī paredzēts finansējums remigrācijas atbalstam 200 000 eiro apmērā. Atbilstoši VARAM statistikai, pateicoties remigrācijas koordinatoru atbalstam, Latvijā no 2018. gada marta līdz 2021. gada jūnijam bija atgriezušās vismaz 914 ģimenes.

8279	4991	914	594
sagatavoto piedāvājumu skaits	ģimenes iesaistījušās projektā	ģimenes atgriezušās Latvijā	ģimenes plāno atgriezties Latvijā

Avots: VARAM: Reģionālais remigrācijas atbalsts⁵².

Kā jau minēts, 2019. gadā projekta "Reģionālais remigrācijas koordinators" ietvaros, pamatojoties uz Ministru kabineta 2018. gada 7. augusta noteikumiem Nr. 496 "Remigrācijas atbalsta pasākuma īstenošanas, novērtēšanas un finansēšanas kārtība"⁵³, remigrantiem bija iespēja pieteikties VARAM un plānošanas reģionu organizētajā konkursā, lai pretendētu uz grantu atbalstu saimnieciskās darbības īstenošanai, attīstībai vai uzsākšanai. Finansējuma apmērs vienam projektam bija līdz 10 000 EUR, taču, lai to saņemtu, bija nepieciešams arī remigranta personiskais ieguldījums saimnieciskās darbības īstenošanā vai uzsākšanā. Minimālais piesaistīto investīciju apmērs bija noteikts 50% apmērā no projekta iesniegumā pieprasītā atbalsta finansējuma. Konkurss kvalificējās tie remigranti un potenciālie remigranti, kas ārvalstīs bija dzīvojuši vismaz trīs gadus un savu uzturēšanās adresi ārvalstīs fiksējuši Iedzīvotāju reģistrā. Interesentiem bija pieejams finansējums 180 000 EUR apmērā, tātad liela daļa no kopējā projekta finansējuma tika veltīta šai aktivitātei. Kopējais interesentu skaits par finansiālu atbalstu piecos plānošanas reģionos 2018. gadā pārsniedza 170. Kopā visos reģionos tika iesniegti 17 projektu iesniegumi, no kuriem tika atbalstīti 9. Savukārt 2019. gadā interesi par remigrācijas grantu izrādīja 179 cilvēki, un tika iesniegti 15 projektu iesniegumi¹²⁸.

2019. un 2020. gadā tika izsludināts konkurss "**Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās**", kura mērķis bija katrā plānošanas reģionā noteikt ne mazāk kā četras pašvaldības, kuras īsteno un plāno īstenot daudzveidīgus atbalsta pasākumus remigrācijas sekmēšanai un sniegt finansiālu atbalstu pašvaldību pieteikumos norādītajām aktivitātēm, kas vērstas uz remigrācijas sekmēšanu. Starp atbalstītajiem pasākumiem bija diasporas un remigrantu informēšana un izpratnes veicināšana par remigrācijas iespējām Latvijā; pašvaldību speciālistu apmācības par remigrācijas jautājumiem; informatīvu materiālu sagatavošana, sabiedriskās attiecības; vizītes pie diasporas; semināri un apmācības u. tml. 2019. gadā

⁵² <https://www.varam.gov.lv/lv/regionalais-remigracijas-atbalsts>

⁵³ <https://likumi.lv/ta/id/300955-remigracijas-atbalsta-pasakuma-istenosanas-novertesanas-un-finansesanas-kartiba> ¹²⁸ Leščinska, A. (2020). Kultūras vērtību nozīme remigrācijas jomā. Maģistra darbs. Daugavpils universitāte.

konkursā atbalstu saņēma 21 pašvaldība. Populārākās mērķa valstis vizītēm pie diasporas bija Lielbritānija, Īrija, Zviedrija un Vācija, un tās ir valstis, kurās arī atrodas lielākā daļa emigrējušo Latvijas iedzīvotāju. Savukārt semināros un apmācībās pašvaldības lielākoties paredzēja pašvaldību speciālistu apmācības, tai skaitā darbam ar remigrantiem, dažādu tīklošanās un saliedēšanās pasākumu organizēšanu remigrantiem, latviešu valodas apmācības remigrantiem un viņu bērniem, kā arī tikšanās vakarus, sporta spēles, nometnes, izglītojošus seminārus un konferences remigrantiem un remigrantu ģimenēm⁵⁴.

VARAM ir izstrādājis **vadlīnijas plānošanas reģiona speciālistiem**, un remigrācijas koordinatori pastāvīgi ir saziņā un konsultē pašvaldību pārstāvjus par jautājumiem, kas saistīti ar remigrāciju¹³⁰. Kopš 2021. gada VARAM sniedz atbalstu jau saskaņā ar Plānu darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam. Ņemot vērā ekonomisko faktoru lielo nozīmi reemigrācijā, īpašs atbalsts paredzēts uzņēmējdarbībai un nodarbinātībai, tostarp atbalstot darba devējus jaunu darbavietu izveidei remigrantiem. Šim uzdevumam ik gadu plānā paredzēti 400 000 EUR, gadā izveidojot vismaz 50 jaunas darbavietas. Šis atbalsta instruments šobrīd dzīvē nav īstenojies, lai gan VARAM uzskata, ka tāds būtu nepieciešams, jo būtu nozīmīgs atbalsts ne vien remigrantiem, bet arī pašvaldībām (gan kvalificēta darbaspēka piesaistei, gan arī ienākumu nodokļu formā).

Reģionālā remigrācijas atbalsta projekta "Reģionālais remigrācijas koordinators" īstenošanai VARAM 2021. gadā piešķirts valsts budžeta finansējums 643 529 eiro apmērā, no tā 30% – reģionālo koordinatoru darbības nodrošināšanai, 30% – remigrācijas sekmēšanas pakalpojumu pašvaldībās nodrošināšanai, 30% – atbalstam saimnieciskajai darbībai un 10% – administrēšanas izmaksām. Tomēr pēdējos gados ir darbojušies tikai reģionālie koordinatori un atkārtots pašvaldību grantu konkurss nav izsludināts (piešķirtā un atlikusī neizmantojama finansējuma daļa atskaitīta valsts budžetā). Runājot par nākotnes plāniem, VARAM norāda, ka jautājums par turpmāko atbalstu šobrīd ir darba kārtībā, un tiek spriests, kā radīt atbalstu caur pašvaldībām ar nodarbinātības instrumentiem, jo šādi tieši atbalsta instrumenti līdz šim nav pietiekami nosegti ar citām shēmām un to trūkst. Tas, norāda VARAM pārstāvji, varētu būt atbalsts jaunu darbavietu izveidei neatkarīgi no tā, vai tas ir jaunā vai esošā uzņēmumā. Tā kā tas būtu pašvaldību atbalsta instruments, pašvaldības arī noteiktu precīzus nosacījumus atbalsta saņemšanai.

Par remigrantu iekļaušanos darba tirgū rūpējas NVA. Sadarbībā ar LM un piesaistot ES fondu līdzekļus, NVA sniedz informāciju potenciālajiem remigrantiem par darba un uzņēmējdarbības iespējām Latvijā, īstenojot atbalsta pasākumus remigrantu nodarbinātības veicināšanai un integrācijai darba tirgū. Kopā ar LIAA potenciālo remigrantu uzrunāšanai NVA veic pasākumus, rīkojot tiešsaistes karjeras dienas, informatīvos seminārus, sniedzot informāciju un konsultācijas, piedaloties diasporas organizētos pasākumos u. c. **Pie EURES konsultantiem var iegūt konsultācijas**, kas skar praktiskus jautājumus par dzīves un darba apstākļiem Latvijā, nodarbinātības iespējām Latvijā un NVA atbalstu, administratīvajām procedūrām, atgriežoties Latvijā, sociālās sistēmas koordināciju, nodokļiem, biznesa uzsākšanas iespējām u. c., turklāt tās tiek piedāvātas arī tiešsaistē. Papildus šī uzdevuma veikšanā NVA un LM sadarbojas arī privātajiem sadarbības partneriem, piemēram, *Latvija Strādā* un *Your Move*. Svarīgi arī atzīmēt, ka tikko ieviesta iespēja NVA datubāzē īpaši atlasīt vakances, kur darba devējs piedāvā iespēju strādāt attālināti, kas ļauj brīvāk izvēlēties dzīvesvietu neatkarīgi no uzņēmuma atrašanās vietas.

2021. gadā ESF projekta "EURES tīkla darbība Latvijā" ietvaros NVA Eiropas nodarbinātības dienestu tīkla (EURES) darba mobilitātes konsultanti Zoom platformā rīkoja četrus vebinārus "Gribu atgriezties Latvijā! Ar ko sākt?", lai mūsu valstspiederīgajiem, kuri dzīvo ārvalstīs, bet vēlas atgriezties Latvijā, sniegtu detalizētāku informāciju par nodarbinātības iespējām Latvijā, izskaidrotu, kādas formalitātes jākārt ārvalstī

⁵⁴ Ibid. ¹³⁰ Ibid.

pirms izbraukšanas un atgriežoties Latvijā un kādu atbalstu un pakalpojumus piedāvā NVA un EURES. Vebināros "Gribu atgriezties Latvijā! Ar ko sākt?" piedalījās 141 dalībnieks no 24 pasaules valstīm, un 93% dalībnieku novērtēja šos vebinārus kā labus vai ļoti labus⁵⁵. Papildus Latvijas valstspiederīgajiem, kuri dzīvo ārzemēs, bet vēlas atgriezties Latvijā, jebkurā laikā un vietā ir pieejama NVA tīmekļvietnes sadaļa "Ja vēlaties atgriezties Latvijā"⁵⁶, kur publicēta noderīga informācija par NVA un EURES atbalstu remigrācijas jautājumos, NVA EURES konsultantu darba laikiem un kontaktiem, NVA e-pakalpojumiem, NVA reģistrētajām vakancēm, NVA CV un vakanču portāla iespējām, atrodamai vairāki informatīvie materiāli, izlasāmi EURES konsultantu padomi un atbildes uz visbiežāk uzdotajiem jautājumiem, kā arī ievietotas saites uz citu noderīgu Latvijas institūciju un organizāciju tīmekļvietnēm. NVA ir sagatavojusi bukletu un infografiku "Strādāji ārvalstīs un plāno atgriezties Latvijā?"⁵⁷, kas ietver praktisku informāciju un noderīgus padomus par atgriešanos. Arī šis buklets pieejams minētajā NVA mājaslapas sadaļā. Daudziem remigrantiem var būt interesantas arī EURES speciālistu sagatavotās atbildes par attālināto darbu starpvalstu kontekstā⁵⁸.

Vadošā institūcija, kas īsteno mērķtiecīgu diasporas iesaisti tautsaimniecībā, ir LIAA. Atbilstoši Plānam darbā ar diasporu 2021.–2023. gadam LIAA aktuālie sadarbības virzieni sadarbībai ar diasporu šajā periodā ir atbalsts Latvijas uzņēmumiem eksporta tirgos, investīciju piesaiste, uzņēmumu izveide un paplašināšanās Latvijā, inovāciju un zinātnes komercializēšanas projekti (sadarbībā ar IZM), kā arī tūrisma plūsmu piesaiste Latvijai. LIAA īsteno arī aktivitātes, kas īpaši vērstas uz diasporu vai remigrantiem. Tā, piemēram, 2019. gadā LIAA īstenoja vairāk nekā 50 aktivitātes ar diasporas iesaisti, kas norisinājās 13 dažādās valstīs. Covid-19 pandēmijas ietekmē LIAA arvien vairāk izmanto hibrīdformāta pasākumus, tiešsaistes vebinārus, apmācības un konferences, kas padara šos pasākumus arvien pieejamākus jebkuram, arī diasporai, jo tie tiek pārraidīti, izmantojot internetu⁵⁹.

Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam LIAA aktivitāšu atbalstam diasporas iesaistē Latvijas tautsaimniecībā, t. sk. uzņēmējdarbības veicināšanā un Latvijas uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanā, paredzēts nodrošināt finansējumu 235 000 EUR apmērā, kura sadalījums uzdevumu un pasākumu līmenī atbilstoši aktuālajai situācijai un vajadzībām tiek atspoguļots **LIAA ikgadējā pasākumu plānā**. Tā, piemēram, LIAA darbības plānā 2022. gadam paredzēts elektroniski uzrunāt diasporas auditoriju (150 000 personu), veikt tematiskos pasākumus ar diasporas iesaisti trijos virzienos – eksporta veicināšana, investīciju piesaiste, uzņēmējdarbība (30), piedalīties pasākumos diasporai vai remigrantiem, kuros auditorija tiek informēta par Latvijas eksporta veicināšanu, investīciju piesaisti, uzņēmējdarbību un tās iespējām Latvijā, kā arī par darba iespējām Latvijā (15), uzsākt projektus Latvijas eksporta veicināšanai un investīciju piesaistei ar diasporas profesionāļu iesaisti (40), nodrošināt diasporas pārstāvjiem prakses vietas (6), radīt jaunus uzņēmumus no diasporas zināšanu pārneses (5). Nozīmīga ir arī saziņa ar studējošiem diasporas jauniešiem, lai viņus informētu par darba, prakses vai uzņēmējdarbības iespējām Latvijā.

⁵⁵ <https://www.nva.gov.lv/lv/jaunums/nva-un-eures-vebinaros-gribu-atgriezties-latvija-ar-ko-sakt-piedalijas-latvijasvalstspiederigie-no-24-pasaules-valstim>

⁵⁶ <https://www.nva.gov.lv/lv/ja-velaties-atgriezties-latvija>

⁵⁷ https://www.nva.gov.lv/sites/nva/files/Documents/22_5b3cb964d288b8.652750821_0.pdf

⁵⁸ <https://www.nva.gov.lv/lv/media/14147/download?attachment>

⁵⁹ Mieriņa, I. (2021). Sadarbība ar diasporu: politika un prakse pandēmijas apstākļos. (183.-194.lpp). A. Sprūds, S. Broka (red.) Latvijas ārējā un drošības politika. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.

https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021-902?get_file=2

2021. gadā diasporas pārstāvjiem, kuri dzīvo, strādā vai mācās ārpus Latvijas ilgāk par vienu gadu, tika piedāvāta iespēja iesaistīties sešu mēnešu bezmaksas tiešsaistes **pirmsinkubācijas programmā (PINK)**. 2022. gada rudenī LIAA pirmsinkubācijas programmā bija plānots uzņemt 260 biznesa ideju autorus, turklāt, ņemot vērā, ka programmu varēja apgūt arī attālināti, pieteikties varēja Latvijas diasporas pārstāvji – galvenais nosacījums programmas pretendētājam bija sasaiste un plāni attīstīt biznesu Latvijā. Nākamā uzņemšana pirmsinkubācijas programmā notiks no 2023. gada marta. Vienlaikus uzņēmumi, kuri reģistrēti Latvijas Republikas Komercreģistrā ne ilgāk par 3 (trīs) gadiem (tostarp remigranti) var pieteikties LIAA inkubācijas programmai. LIAA informācija liecina, ka pašlaik LIAA biznesa inkubatoru klientu vidū aptuveni 10% ir Latvijas diasporas pārstāvji.

Dažādas citas iestādes nodarbojas ar citu remigrantiem aktuālu jautājumu risināšanu. Piemēram, lai remigrējušiem bērniem un viņu ģimenēm palīdzētu ātrāk apgūt latviešu valodu, **LVA izstrādājusi metodiku un ieteikumus skolu pedagogiem**. Arī **pieaugušajiem tiek piedāvāta iespēja apgūt latviešu valodu** – SIF pārraudzībā tiek īstenoti valodu apmācību kursi, lai veicinātu remigrējušo un viņu ģimenes locekļu integrāciju Latvijā (Plāns darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam). Tiek veiktas vēl dažādas aktivitātes, piemēram, nometnes remigrējušiem bērniem, informatīvo ceļvežu izstrāde remigrantiem, pasākumi akadēmisko šķēršļu mazināšanai u. tml.

Būtiski, ka 2021. gadā ir pieņemts likums "Grozījumi Dzīvesvietas deklarēšanas likumā" un ir radīta iespēja diasporas pārstāvjiem papildus dzīvesvietas adresei ārvalstīs norādīt vienu papildu adresi **Latvijā**, lai atvieglotu sagatavošanās pasākumus, kas saistīti ar vēlmi atgriezties uz pastāvīgu dzīvi Latvijā (piem., bērnu savlaicīgu reģistrēšanu pirmskolā vai skolā). Apstiprināti grozījumi Ministru kabineta 2018. gada 20. februāra noteikumos Nr. 95 "Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai", būtiski pilnveidojot **valsts palīdzības sniegšanu mājokļa iegādei ģimenēm ar bērniem** un radot īpašus atbalsta mehānismus tieši daudz bērnu ģimenēm. Lai sekmētu Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā, vairs **nav prasības aizņēmajam un viņa bērnam būt deklarētam Latvijā** pirms pieteikšanās mājokļu garantijas programmā⁶⁰. Tas atbilstoši Plānam darbam ar diasporu 2021.–2023. gadā palīdz atvieglot pieeju finanšu pakalpojumu pieejamībā diasporai.

Cilvēkiem, kas plāno atgriezties Latvijā, pieejama informācija ne vien no remigrācijas koordinatoriem un EURES konsultantiem, bet arī dažādās tīmekļvietnēs. VARAM un plānošanas reģionu īstenotajam projektam "Reģionālais remigrācijas koordinators" ir **izveidota īpaša tīmekļvietne PAPS.lv** (Palīdzam Atgriezties Pašu Sētā). Tāpat pastāvīgi tiek papildināta un pilnveidota vienotā valsts un pašvaldību **portāla www.latvija.lv sadaļa "Atgriešanās un pārcelšanās uz dzīvi Latvijā"**, nodrošinot aktuālo informāciju par valsts un pašvaldību sniegtajiem pakalpojumiem personām, kas plāno atgriezties Latvijā. Latgales plānošanas reģiona mājaslapā norādīts, ka, tā kā būtiska remigrācijas projekta mērķauditorija ir ģimenes, plānots veidot informatīvo platformu par ģimenēm pieejamiem pakalpojumiem, izmantojot jau esošo tīmekļvietni www.vietagimenei.lv vai www.paps.lv, kur jau šobrīd ir apkopoti pašvaldību atbalsta pakalpojumi (PAPS) ģimenēm ar bērniem.

NVA sistemātiski sniedz informāciju ārvalstīs dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo auditorijai sociālā tīkla "Facebook" kontā EURES Latvia, turklāt informācija par NVA un EURES atbalstu remigrācijas jautājumos pieejama NVA mājaslapas sadaļā "Vēlies atgriezties Latvijā". NVA mājaslapā iespējams ne vien sekot brīvo darbavietu un atalgojuma piedāvājumiem jebkurā Latvijas reģionā, izveidot savu CV un pieteikties vakancēm, kuras interesē, bet pieejams arī NVA e-pakalpojums "Darba tirgus prognozes", kādās profesiju grupās un kurā reģionā tuvākajā gadā darba devēji plāno izveidot jaunas darbavietas, likvidēt esošās

⁶⁰ Ibid.

darbavietas vai nomainīt esošos darbiniekus. Kā jau minēts, pieejams arī buklets "[Strādāji ārvalstīs un plāno atgriezties Latvijā?](#)" un infografika "[Strādāji ārvalstīs un plāno atgriezties Latvijā?](#)", vēl dažādas citas infografikas par nodokļiem, pabalstiem, attālināto darbu utt., kā arī atsevišķa sadaļa ar vispārēju informāciju "[Dzīvošana un darbs Latvijā](#)". EURES konsultanti īpaši apkopojuši ieteikumus tiem, kas plāno atgriezties Latvijā.

Kopumā jāsecina, ka **remigrācijas politikā arvien lielāka loma ir pašvaldībām**, galvenokārt pateicoties tam, ka tām ir bijusi iespēja pieteikties un izmantot VARAM nodrošināto finansējumu remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai (papildus dažādu veidu Latvijas valsts un Eiropas struktūrfondu atbalstam). Taču darbs notiek ciešā sasaistē ar citām institūcijām, kas palīdz uzņēmējdarbības attīstībā un darbavietu izveidē, piemēram, NVA un LIAA. Pateicoties Diasporas likumam un Plānam darbam ar diasporu, pēdējos gados **atbalsts remigrācijas veicināšanai kļuvis strukturētāks un koordinētāks**, risinot daudzus ar atgriešanos Latvijā saistītos problēmjautājumus.

Daudziem remigrantiem grūtības sagādā mājokļa jautājums. Šajā kontekstā svarīgs ir likums "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā"⁶¹, kas noteic, ka "pašvaldībai ir tiesības sniegt palīdzību arī tām šā likuma 13. un 14. pantā minētajām personām, kuras nav deklarējušas savu dzīvesvietu tās administratīvajā teritorijā, ja vien šī pašvaldība ir piedāvājusi sniegt attiecīgā veida palīdzību visām personām, kuras deklarējušas savu dzīvesvietu tās teritorijā un ir reģistrētas pašvaldības palīdzības saņemšanai vai kuras deklarējušas savu dzīvesvietu tās teritorijā un kurām neatliekami sniedzama pašvaldības palīdzība". Likuma 4. pants nosaka to, ka "**repatriantu ar dzīvojamo telpu pēc viņa izvēles nodrošina pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā repatriants, viņa vecāki vai vecvecāki pastāvīgi dzīvojuši pirms izceļošanas no Latvijas**, vai pašvaldība, kuras palīdzības reģistros dienā, kad attiecīgā persona iesniegusi iesniegumu par palīdzības saņemšanu, nav reģistrētas personas, kas ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām". Starp grupām, kas ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām, minēti "repatrianti, kuri izceļojuši no Latvijas laikā līdz 1990. gada 4. maijam un kuriem nav iespējams likumā noteiktajā kārtībā iemīnāties pirms izceļošanas no Latvijas aizņemtajā dzīvojamā telpā, vai repatrianti, kuri dzimuši ārvalstīs vai izceļojuši no Latvijas pēc 1990. gada 4. maija un izceļošanas brīdī bijuši nepilngadīgi". Vienlaikus repatrianti ar dzīvojamo telpu nodrošināmi tikai tad, ja tie reģistrēti šāda veida palīdzības saņemšanai ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc tam, kad ieguvuši tiesības uz nodrošinājumu ar dzīvojamo telpu.

2016. gada 18. aprīlī stājās spēkā grozījumi likumā "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā", kas paredz pašvaldībai tiesības izīrēt dzīvojamās telpas **kvalificētiem speciālistiem pašvaldības attīstības programmā ietvertās attīstāmajās nozarēs**, kā arī speciālistam valsts vai pašvaldības funkciju nodrošināšanai.

Visbeidzot, iespējas pārcelties uz Latviju emigrantu partneriem, kurus ar Latvijas pilsoni nevieno formālas laulības saites, nākotnē atvieglos **Nomadu vīzas kvalificētiem speciālistiem**. Izskatīšanas stadijā šobrīd ir grozījumi Imigrācijas likumā, kuri, pielāgojoties populārajam attālinātā darba modelim, ļaus piesaistīt ārvalstniekus, kas izvēlēsies Latviju par savu mītnes zemi. Proti, paredzēta iespēja pretendēt uz attālinātā darba jeb t. s. nomadu vīzām. Nomadu vīza ļauj trešās valsts pilsonim, kas vēlas uzturēties Latvijā, attālināti strādāt ārpus Latvijas reģistrēta darba devēja labā. Nomadu vīza paredzēta darba ņēmējiem vai pašnodarbinātām personām, kuru darba specifika ļauj pildīt pienākumus vai sniegt pakalpojumus attālināti. Piemēram, ASV pilsonis, kam ir darba līgums ar ASV reģistrētu uzņēmumu, savus pienākumus veic un dzīvo Latvijā. Tāpat, piemēram, Lielbritānijas pilsonis, kas savā mītnes zemē reģistrēts kā pašnodarbināta persona, sniedz pakalpojumus, atrodoties Latvijā. Detalizētāka informācija par nomadu vīzu ieviešanas

⁶¹ <https://likumi.lv/ta/id/56812-par-palidzibu-dzivokla-jautajumu-risinasana>

iemesliem, nosacījumiem un ierobežojumiem aplūkota Nataljas Puriņas publikācijā⁶². Latvijai ieviešot tā dēvētās nomadu vīzas, tās gadā varētu saņemt aptuveni 100 ārzemnieki, saka Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes vadītāja Maira Roze⁶³, taču tas būs atkarīgs no precīza regulējuma un iespējām saņemt šo vīzu.

3.2. Darba tirgus normatīvais ietvars

Remigrācijas procesā iedzīvotājiem, kas vēlas atgriezties Latvijā, ir būtiski, lai būtu iespējas gan veiksmīgi iekļauties darba tirgū, gan arī panākt sociālo garantiju turpinājumu un pārnesi.

Viens no potenciālo remigrantu – darba meklētāju – saskares punktiem valsts institūciju līmenī ir Nodarbinātības valsts aģentūra. Saskaņā ar NVA nolikumu⁶⁴ tās mērķis ir "(.) īstenot valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā". Remigrācijas kontekstā šis mērķis atzīstams par piemērotu, ja mēs daļu remigrantu uzskatām par darba meklētājiem. NVA uzskaitītās funkcijas ir piemērotas remigrantu atbalstam darba meklējumos un nav novērojams problemātisks funkciju trūkums. Ņemot vērā, ka remigrācija ir pārrobežu process, nolikums ietver arī šādu funkciju: "sadarbojas ar ārvalstu un starptautiskajām institūcijām bezdarba samazināšanas, nodarbinātības veicināšanas un karjeras konsultēšanas jomā, kā arī veic pasākumus informācijas apmaiņas nodrošināšanai darbaspēka kustības jautājumos". Šis 4.9. punkts visciešāk saistāms ar potenciālu atbalstu remigrācijas procesos.

Izskatot NVA iekšējo normatīvu aktu "Nodarbinātības valsts aģentūras reglaments"⁶⁵, atzīmējamās būtiskās NVA filiāļu tīkla izmaiņas. Reglamenta vēsturē tikušas svītrotas astoņas no 28 teritoriālajām struktūrvienībām. Pats šis process ir saprotams, ņemot vērā nepieciešamību optimizēt filiāļu tīklu un pieaugošu tiešsaistes rīku nozīmību. Saskaņā ar administratīvi teritoriālo reformu būtu priekšlikums veikt filiāļu tīkla saskaņošanu ar jaunajiem novadiem, lai atvieglotu izpētes atbilstību jaunajai ATR klasifikācijai.

Lai vērtētu NVA plānoto darbu tvērumu remigrācijas kontekstā, tiek analizēts Nodarbinātības valsts aģentūras Darba plāns 2022. gadam¹⁴². Šajā Darba plānā ir uzskaitīti 33 darba uzdevumi dažādās ar NVA darbību saistītās jomās. Tomēr izpēte liecina, ka šajā dokumentā ir tikai viens uzdevums, kas saistīts ar remigrāciju. Darba plāna 1.4. uzdevums "Ar remigrācijas iniciatīvu saistītu aktivitāšu īstenošana" paredz aktivitāti "CVVP pilnveide un popularizēšana", t. sk. kā galvenā platforma informācijai par darba un karjeras iespējām Latvijā. Definētais sasniedzamais rezultāts "Portālā papildināta informācija un uzlabota tās pieejamība par darba un karjeras iespējām Latvijā. Uzlabota portāla funkcionalitāte" nesniedz ieskatu, kā šī aktivitāte ir unikāla remigrācijas kontekstā. Ņemot vērā, ka ne darba uzdevums, ne sasniedzamais rezultāts pēc būtības neatšķiras no analoga uzdevuma Latvijas iedzīvotāju apkalpošanā, nevar apgalvot, ka pasākums būtu vērstas uz remigrācijas veicināšanu. Potenciāls pilnveidojums varētu būt darba uzdevumu izstrāde, kas ir adresēta tieši ārvalstīs dzīvojošiem iedzīvotājiem, kas vēlētos remigrēt. Tādas aktivitātes varētu būt saistītas ar kvalifikācijas pilnveides kursiem remigrantiem viņu prasmju pielāgošanai Latvijas tirgū

⁶² <https://itiesibas.lv/raksti/darba-tiesibas/darba-tiesibas/business-nomadu-vizas-arvalstnieku-pievilinasanai/22723>

⁶³ <https://www.tvnet.lv/7454645/latvija-nomadu-vizas-varetu-gada-izsniegt-aptuveni-100-cilvekiem>

⁶⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr. 876, 2012. gada 18. decembrī (prot. Nr. 71 21. §), Nodarbinātības valsts aģentūras nolikums

⁶⁵ Nodarbinātības valsts aģentūras reglaments, 24.11.2015., NVA Iekšējais normatīvais akts Nr. 48 ¹⁴²NVA 10.02.2022. rīkojums Nr. 50 "Par Darba plāna 2022. gadam apstiprināšanu"

valdošajam pieprasījumam vai ārzemēs iegūtās izglītības un kvalifikācijas pielīdzināšanai Latvijas darba tirgus prasībām.

Nodarbinātības valsts aģentūras darbības stratēģija 2021.–2023. gadam paredz fragmentārus pasākumus remigrācijas veicināšanai. No 18 mērķiem, kas ir izvirzīti stratēģijā, viens ir adresēts remigrācijas jautājumu risināšanai un saucas "Ar remigrācijas iniciatīvu saistītu aktivitāšu īstenošana". Mērķa aprakstā ir uzsvērtā remigrācijas aktualitāte Latvijā. Ir norādīti plānotie darbības virzieni, proti, "sniegt plašu informatīvo atbalstu – darba iespējas, dzīves un darba apstākļi, sociālās drošības sistēmas koordinēšana starpvalstu kontekstā, administratīvās procedūras un citi jautājumi, organizējot dažādus pasākumus". Šāds izvērsti skatījums uz remigrācijas veicināšanu ir apsveicams, tomēr jāatzīmē, ka būtu ieteicams noteikt reģionālu vai pašvaldību līmeņa koordināciju.

Remigrācijas jautājumiem saistošs var būt arī Saeimas pieņemtais Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, kas izstrādāts nolūkā sniegt atbalstu bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām, lai veicinātu viņu spēju konkurēt darba tirgū. Pēc būtības likuma mērķis ir līdzvērtīgas NVA darbības mērķim. Tomēr remigrācijas kontekstā šis likums nesniedz nekādu regulējumu. Tiesiski šāds regulējums varētu arī nebūt vajadzīgs, jo likums aizsargā remigranta tiesības. Tomēr ieteicams atbalsta pasākumos noteikt arī darbu remigrācijas kontekstā. Piedāvāts likuma 15.¹ pantā paredzēt, ka bezdarba riskam pakļautās personas statusu uz noteiktu laiku var piešķirt personai, kas ir atgriezies dzīvesvietā Latvijā. Šāds definējums ļautu personām, kuras ir uzsākušas pārvākšanos un nevar pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū, izmantot sniegto atbalstu šādas kategorijas personām.

Galvenais normatīvais akts, kas regulē darba attiecības Latvijā, ir Darba likums⁶⁶. Šis likums ir saistošs visiem darba devējiem neatkarīgi no to tiesiskā statusa un darbiniekiem, ja darba devēju un darbinieku savstarpējās tiesiskās attiecības dibinātas uz darba līguma pamata. Remigrācijas jēdziens šajā likumā netiek atrunāts, tomēr tam arī nebūtu tiesiska pamata, jo darba tiesību principi būtu vienādi gan remigrantiem, gan patstāvīgajiem iedzīvotājiem.

Papildu regulējums nodarbinātības pasākumiem ir "Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem"⁶⁷. Šajos noteikumos noteiktās prasības īsteno NVA sadarbībā ar citām valsts un pašvaldības iestādēm. Remigrācijas pasākumi šajos noteikumos nav uzsvērti, tomēr piemērojami būtu atbalsta pasākumi reģionālajai mobilitātei, kas aprakstīti 5., 5.¹ un 5.² nodaļā. Šīs aktivitātes ir vērstas uz to, lai "(..) nodarbinātajiem sniegtu finansiālu atbalstu transporta un dzīvojamās telpas īres izdevumu segšanai pirmos četrus mēnešus pēc darba tiesisko attiecību vai dienesta attiecību uzsākšanas Latvijas Republikas administratīvajā teritorijā (izņemot Rīgu), kur ir konkrētās personas iegūtajai izglītībai un profesionālajai pieredzei atbilstošs pieprasījums (turpmāk – mobilitātes atbalsta pasākumi) (..)”. Šāds regulējums var būt saistošs remigrantiem, kas vēlas atgriezties iepriekšējā dzīvesvietā konkrētā pašvaldībā, bet šai personai atbilstošs darbs ir pieejams tikai citā pašvaldībā. Šis atbalsts atbilstoši 166.4. punktam tiek piešķirts nodarbinātajam, kas konkrētajā dzīvesvietā deklarēts vismaz sešus mēnešus un atbilst citām prasībām. Šāds regulējums varētu ierobežot remigranta iespējas aktīvi izmantot šo atbalstu un būtu apsverama iespēja pielāgot šīs prasības remigrantiem.

⁶⁶ Darba likums, pieņemts 2001. gada 6. jūlijā

⁶⁷ Ministru kabineta noteikumi Nr. 75, 2011. gada 25. janvāris (prot. Nr. 6 42. §), Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem

3.3. Nodaļas starpsecinājumi

Latvijas ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentos kā problēma skaidri iezīmēta nelīdzsvarotā teritoriju attīstība, lauku depopulācija un migrācijas izaicinājumi, bet mērķtiecīga migrācijas politikas īstenošana (tostarp remigrācijas veicināšana) tiek saskatīta kā depopulācijas risku mazināšanas instruments. Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.2027. gadam noteikts mērķis radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no dzīvesvietas un panākt pozitīvu summāro migrācijas saldo, tostarp, iespējams, īstenojot dažādas atbalsta programmas, veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā. Remigrācijas veicināšana tiek saskatīta kā vēlamais risinājums, kas var palīdzēt risināt darbaspēka problēmas un potenciāli arī samazināt reģionālo nevienlīdzību.

2018. gadā pieņemtā Diasporas likuma 15. pants paredz, ka "valsts un pašvaldības atbalsta Latvijas tautas atkalapvienošanās un veic pasākumus, lai atvieglotu diasporas locekļu atgriešanos vai pārcelšanos uz pastāvīgu dzīvi Latvijā". Likuma 9. pants nosaka pašvaldību kompetenci diasporas politikas jomā: pašvaldības var sniegt diasporas locekļiem dažādu veidu sociālo, materiālo vai cita veida atbalstu remigrācijas veicināšanai vai atvieglošanai. Atbildīgā iestāde par diasporas un remigrācijas politiku atbilstoši Diasporas likumam ir Ārlietu ministrija, savukārt VARAM noteikta atbildība izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, arī remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus.

Lai veicinātu valsts un pašvaldību iestāžu, diasporas organizāciju, kā arī biedrību un nodibinājumu koordinētu darbību diasporas politikas jomā, atbilstoši Diasporas likumam izveidota padomdevēja institūcija – Diasporas konsultatīvā padome, kurā viena no darba grupām ir risina jautājumus, kas saistīti ar remigrāciju.

Jau konkrēti valsts līmeņa atbalsta pasākumi, atbildīgās institūcijas, sasniedzamie darbības rezultāti un rezultatīvie rādītāji precizēti 2021. gada 19. janvārī apstiprinātajā Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam. Plānā īpašu uzmanību izpelnījušies ne vien profesionāļi, zinātnieki un uzņēmēji, bet arī ģimenes, kas nolēmušas atgriezties Latvijā.

Nepieciešamība atbalstīt diasporu un remigrantus minēta arī "Bērnu, jaunatnes un ģimenes pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam". Citstarp kā sasniedzamais rezultāts ir "izveidota sistēma, kas sniedz individualizētu un elastīgu atbalstu remigrantu ģimenēm, īpaši bērniem un ģimenes locekļiem".

Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam remigrācijas atbalsta pasākumi noteikti kā viens no uzdevumiem, turklāt norādīts, ka "remigrācijas sekmēšanā būtiska loma ir gan dažādām valsts iestādēm, gan arī plānošanas reģioniem un pašvaldībām". Kā viens no būtiskiem uzdevumiem minēta reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkla uzturēšana, ko veido plānošanas reģioni un pašvaldības. Tāpat plānots finansiāls atbalsts remigrantu uzņēmējdarbības projektiem. Pamatnostādņēs ģimene, it īpaši ģimene ar bērnu/bērniem, ir minēta kā remigrācijas atbalsta pasākuma mērķa grupa.

VARAM ir uzsākusi īstenot pilotprojektu pašvaldībās "Reģionālais remigrācijas koordinators". Programmā darbu uzsāka pieci reģionālie remigrācijas koordinatori, kas sniedz potenciāliem remigrantiem bezmaksas informāciju un konsultācijas jautājumos, kas saistīti ar atgriešanos konkrētā reģionā un pašvaldībā, kā arī sagatavo potenciālajiem remigrantiem individualizētus piedāvājumus. 10 izvēlētās pašvaldībās darbu sāka vietēja līmeņa remigrācijas projektu vadītāji. Papildus tika organizēts grantu konkurss remigrantiem saimnieciskās darbības īstenošanai vai uzsākšanai. Pilotprojektā nostiprinājusies sadarbība starp

reģionālajiem koordinatoriem un vietēja līmeņa remigrācijas speciālistiem pašvaldībās (šobrīd parasti šo funkciju veic cilvēks, kam tas ir papildu pienākums).

2020. gadā tika izsludināts konkurss "Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās", kurā izraudzītas pašvaldības īstenoja daudzveidīgus atbalsta pasākumus remigrācijas sekmēšanai: diasporas un remigrantu informēšana un izpratnes veicināšana par remigrācijas iespējām Latvijā; pašvaldību speciālistu apmācības par remigrācijas jautājumiem; informatīvu materiālu sagatavošana, sabiedriskās attiecības; vizītes pie diasporas; semināri un apmācības u. tml.

VARAM un plānošanas reģionu īstenojamajam projektam "Reģionālais remigrācijas koordinators" ir izveidota īpaša tīmekļvietne PAPS.lv (Palīdzam Atgriezties Pašu Sētā). Tāpat pastāvīgi tiek papildināta un pilnveidota vienotā valsts un pašvaldību portāla www.latvija.lv sadaļa "Atgriešanās un pārcelšanās uz dzīvi Latvijā", nodrošinot aktuālo informāciju par valsts un pašvaldību sniegtajiem pakalpojumiem personām, kas plāno atgriezties Latvijā.

Ne visi Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam iecerētie remigrācijas atbalsta pasākumi pašvaldībās šobrīd ir īstenojušies, un kopš 2021. gada pašvaldību granta konkurss nav izsludināts. Taču joprojām veiksmīgi darbojas reģionālie koordinatori, sniedzot remigrantiem nepieciešamo ikdienas atbalstu, turklāt dažādas aktivitātes īsteno plānošanas reģioni.

Par remigrantu iekļaušanos darba tirgū rūpējas NVA, īstenojot atbalsta pasākumus remigrantu nodarbinātības veicināšanai. Kopā ar LIAA potenciālos remigrantus NVA uzrunā, rīkojot tiešsaistes karjeras dienas, informatīvos seminārus, sniedzot informāciju un konsultācijas, piedaloties diasporas organizētos pasākumos u. c. Pie EURES konsultantiem var konsultēties jautājumos, kas skar praktiskas dzīves un darba apstākļu situācijas Latvijā, nodarbinātības iespējas Latvijā un NVA atbalstu, administratīvās procedūras, atgriežoties Latvijā, sociālās sistēmas koordināciju, nodokļus, biznesa uzsākšanas iespējas u. c., turklāt tās tiek piedāvātas arī tiešsaistē. Īpaši jāatzīmē 2021. gadā rīkotie vebināri "**Gribu atgriezties Latvijā! Ar ko sākt?**", kā arī NVA tīmekļvietnes sadaļa "Ja vēlaties atgriezties Latvijā", kur publicēta remigrantiem noderīga informācija, tostarp buklets un infografika "Strādāji ārvalstīs un plāno atgriezties Latvijā?"⁶⁸, kas ietver praktisku informāciju un noderīgus padomus atgriežoties. Šī informācija ir ļoti vērtīga, jo palīdz remigrantiem labāk sagatavoties pirms pārcelšanās uz Latviju.

Vadošā institūcija, kas īsteno mērķtiecīgu diasporas iesaisti tautsaimniecībā, ir LIAA. Piemēram, 2021. gadā diasporas pārstāvjiem, kuri dzīvo, strādā, mācās ārpus Latvijas ilgāk par gadu, tika piedāvāta iespēja iesaistīties sešu mēnešu bezmaksas tiešsaistes pirmsinkubācijas programmā (PINK). Covid-19 pandēmijas ietekmē LIAA arvien vairāk izmanto hibrīdformāta pasākumus, tiešsaistes vebinārus, apmācības un konferences, kas padara šos pasākumus arvien pieejamākus jebkuram, arī diasporai.

Lai remigrējušiem bērniem un viņu ģimenēm palīdzētu ātrāk apgūt latviešu valodu, LVA izstrādājusi metodiku un ieteikumus skolu pedagogiem. SIF pārraudzībā tiek īstenoti latviešu valodas mācību kursi pieaugušajiem, lai veicinātu remigrējušo un viņu ģimenes locekļu integrāciju Latvijā. Tiek veiktas vēl dažādas aktivitātes, piemēram, nometnes remigrējušiem bērniem, informatīvo ceļvežu izstrāde remigrantiem, pasākumi akadēmisko šķēršļu mazināšanai u. tml.

Pēdējos gados, pateicoties aktīvai valsts iestāžu sadarbībai ar nevalstisko sektoru, sakārtoti arī vairāki remigrantiem aktuāli jautājumi. Tā, piemēram, kopš 2021. gada ir radīta iespēja diasporas pārstāvjiem papildus dzīvesvietas adresei ārvalstīs norādīt vienu papildu adresi Latvijā, kas atvieglo sagatavošanās pasākumus, kas saistīti ar vēlmi atgriezties uz pastāvīgu dzīvi Latvijā (piem., bērnu savlaicīgu reģistrēšanu

⁶⁸ https://www.nva.gov.lv/sites/nva/files/Documents/22_5b3cb964d288b8.652750821_0.pdf

pirmskolā vai skolā). Lai sekmētu Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā, atcelta prasība aizņēmajam un viņa bērnam būt deklarētam Latvijā pirms pieteikšanās mājokļu garantijas programmā. Tas palīdz atvieglot pieeju finanšu pakalpojumu pieejamībā diasporai. Nākotnē iespējas pārcelties uz Latviju emigrantu partneriem, kurus ar Latvijas pilsoni nevieno formālas laulības saites, atvieglos Nomadu vīzas kvalificētiem speciālistiem.

Likums "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" paredz nodrošināt ar dzīvojamo telpu repatriantus, bet šāds atbalsts pieejams tikai pašvaldībā, kuras administratīvajā teritorijā repatriants, viņa vecāki vai vecvecāki pastāvīgi dzīvoja pirms izceļošanas no Latvijas, vai pašvaldībā, kuras palīdzības reģistros dienā, kad attiecīgā persona iesniegusi iesniegumu par palīdzības saņemšanu, nav reģistrētas personas, kas ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām. Lai gan šāds atbalsts potenciāli varētu būt ļoti noderīgs, ir liela iespēja, ka mērķa grupas pārstāvji par to nav informēti. 2016. gada 18. aprīļa grozījumi likumā "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" paredz pašvaldībai tiesības izīrēt dzīvojamās telpas kvalificētiem speciālistiem pašvaldības attīstības programmā ietvertās attīstāmās nozarēs, kā arī speciālistam valsts vai pašvaldības funkciju nodrošināšanai. Atsevišķas pašvaldības šādu atbalsta iespēju arī izmanto, taču tā var palīdzēt nelielai daļai remigrantu, kuru izglītība atbilst pašvaldību interesējošām profesijām.

Darba attiecības regulējošie tiesību akti kopumā remigrācijas kontekstā nav ierobežojoši, bet arī neparedz speciāliem atbalsta mehānismiem remigrācijas veicināšanai.

Nodarbinātības valsts aģentūrai kā galvenajai valsts institūcijai, kas veicinātu remigrantu darbā iekārtošanu, to regulējošos normatīvajos aktos un tiem pakļautajos dokumentos ir ļoti mazs mērķu un darba uzdevumu klāsts, kas būtu attiecināmi tieši uz remigrāciju. Pastāvošie regulējumi remigrācijas kontekstā neatšķiras no pastāvošajiem mērķiem un uzdevumiem vietējiem iedzīvotājiem. Ir potenciāls izstrādāt tieši remigrantiem mērķētus kvalifikācijas kursus iemaņu pielāgošanai Latvijas darba tirgus vajadzībām.

Dokumentu analīze ļauj secināt, ka remigrācijas politikā arvien lielāka loma ir pašvaldībām, taču darbs notiek ciešā sasaistē ar citām institūcijām. Pateicoties Diasporas likumam un Plānam darbam ar diasporu, pēdējos gados atbalsts remigrācijas veicināšanai kļuvis strukturētāks un koordinētāks, risinot daudzus ar atgriešanos Latvijā saistītos problēmjautājumus.

4. PAŠVALDĪBU ATBALSTS REMIGRĀCIJAS VEICINĀŠANAI

4.1. Remigrācijas politika un prakse Latvijā un citās valstīs pašvaldību līmenī

Akadēmiskajā literatūrā norādītas vairākas situācijas, kad valstis un reģioni sāk aktīvi īstenot remigrācijas politiku. Tā, piemēram, migrācijas politika pirmām kārtām tiek iniciēta situācijās, kad būtiski pieaug emigrācijas apjoms, aktualizējas demogrāfiskās problēmas, darbaspēka trūkums un cilvēkresursu pieejamība, bet valstij jāmotivē cilvēki atgriezties. **Latvijas gadījumā vērojami visi apstākļi, lai remigrācijas politika gan valsts, gan jo īpaši reģionu līmenī būtu aktuāla un nozīmīga.** Latvijas remigrācijas politikas attīstības analīze, ko veikušas LU pētnieces Inese Šūpule un Evija Kļave⁶⁹, atklāj, ka tā sākotnēji radusies kā atbilde uz ierobežojošo imigrācijas politiku un demogrāfijas un nodarbinātības politikas izaicinājumiem, kas saistīti ar gaidāmo darbaspēka trūkumu Latvijā nākotnē.

Remigrācijas politiku var padarīt "aktīvu", t. i., stimulēt un atbalstīt atgriešanās plūsmu, vai "pasīvu/reaktīvu", lai palīdzētu reintegrēties tiem, kuri ir atgriezušies⁷⁰. Latvijas gadījumā, kā secina pētnieces, lai gan ekspertu vēlme būtu redzēt aktīvāku remigrantu piesaisti, realitātē **īstenotās aktivitātes vairāk atbilst pasīvās politikas modelim – to galvenais mērķis ir nevis stimulēt atgriešanās procesu, bet gan nodrošināt praktisku palīdzību reintegrācijas procesam Latvijā**, galvenokārt darba tirgos un izglītībā. Šo apgalvojumu apstiprina arī aptaujāto remigrantu atbildes – viņuprāt, valsts piedāvātais atbalsts nav ietekmējis viņu lēmumu atgriezties⁷¹. Vienlaikus, Kļaves un Šūpules respondentu atbildes apliecina, ka piedāvātie reintegrācijas atbalsta instrumenti (īpaši atbalsts bērniem, integrējoties Latvijas skolās, kā arī informācija par dažādiem administratīviem jautājumiem, kas saistīti ar atgriešanos) ir lietderīgi un remigrantiem nepieciešami.

Citu valstu prakse – konkrētas aktivitātes remigrācijas veicināšanai un atbalstam – detalizēti aplūkota ziņojumā "Remigrācijas politika Eiropā un citās valstīs".⁷² Kā liecina Ineses Šūpules un kolēģu veiktā analīze, **pasaulē remigrācijas politiku lielākoties koordinē un īsteno valsts līmenī.** Neraugoties uz to, ir gadījumi, kad aktīva loma bijusi arī pašvaldībām. Tieši šai praksei īsi pievērsīsimies šajā ziņojumā.

Viena no valstīm, kur salīdzinoši aktīvi darbojas pašvaldības, ir Polija. Polijā ir bijušas vairākas pašvaldību iniciatīvas remigrācijas veicināšanai, kā arī uz privātu iniciatīvu balstītas programmas remigrācijas veicināšanai⁷³. 2009. gadā tika īstenota reģionāla līmeņa programma *12 miast – wracać, ale dokąd?* (12 Polijas pilsētas, kurās atgriezties, bet uz kuru doties?). Programmu organizēja NVO Polijas Ielu asociācija (*Poland Street Association*), bet iesaistījās 12 Polijas pilsētu pašvaldības. Mērķgrupa bija poļu imigranti Lielbritānijā. Katras pilsētas pārstāvji devās uz Londonu un stāstīja tur dzīvojošajiem poļiem par biznesa,

⁶⁹ Kļave, E., & Šūpule, I. (2019). Return migration process in policy and practice. In *The emigrant communities of Latvia* (pp. 261-282). Springer, Cham.

⁷⁰ Kacmarczyk, P., & Lesinska, M. (2012). Return migration, state policy and integration of returnees: The case of Poland. In V. Ivanova & I. Zwania-Roessler (Eds.), *Welcome home? Challenges and chances of return migration* (pp. 29-35). Sofia: Maria Arabadjieva Printing House.

⁷¹ Kļave, E., & Šūpule, I. (2019).

⁷² Šūpule et al. (2016) Remigrācijas politika Eiropā un citās valstīs. LU DMPC.

https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Reemigrācijas_Politika_Zinoju_ms_kopaa_17-01-2017_.pdf

⁷³ Kacmarczyk, P. (2012). Matching return migrants' competencies and labour market needs – the case of Polish returnees. *The Economic Impact of Emigration in Latvia and the Other Baltic Countries: Challenges and Policy Implications*. Centre of Migration Research University of Warsaw, Riga

izglītības un darba iespējām konkrētajā pilsētā. Diemžēl programma netika turpināta nepietiekamā finansējuma un krīzes dēļ. Polijā tika īstenota reģionālā programma *Opolskie – tutaj zostaję* (Opole – šeit es palieku), kuru organizēja Opoles reģiona pašvaldība un Opoles reģiona darba birojs.

Programma izveidota cilvēkiem, kuri ir ārzemēs, augstskolu absolventiem un darba meklētājiem konkrētajā reģionā. Tās ietvaros Opoles reģionā tika radītas lielākas darba un mācību iespējas, lai aicinātu ārzemēs esošos poļus atgriezties Opoles reģionā. Līdzīgi programma *Wrócić i co dalej?* (Atgriezties – ko tālāk?) bija vietēja līmeņa Bilgorajas pilsētas kopienas fonda *Fundacja Fundusz Lokalny Ziemi Bilgorajskiej*, darba aģentūras un Bilgorajas Reģionālās attīstības aģentūras veidota programma, kura domāta poļu emigrantiem, kas jaunāki par 35 gadiem, un viņu ģimenēm, kas palikušas mājās. Tika piedāvātas apmācību programmas un palīdzība tiem, kuri vēlas veidot savu vietējo uzņēmumu.

Interesanta ir Kazahstānas pieeja, jo šī valsts, līdzīgi kā Latvija, cieš no lielas sociālekonomiskās reģionālās nevienlīdzības. Šī valsts ir izstrādājusi **valsts kvotu sistēmu, tādējādi kontrolējot migrācijas plūsmu**, lai ar remigrantu atgriešanos varētu uzlabot gan valsts vispārējo migrācijas, darba tirgus, ekonomisko un sociālo situāciju, gan īpaši palīdzēt mazāk attīstīto reģionu izaugsmei. Īsumā Kazahstānā remigrantiem piedāvā apmaksātus ceļa izdevumus atgriežoties, atbalstu mājokļa īrei un tā privatizēšanai pēc piecu gadu perioda. Tomēr atbalsta saņemšanai ir jāievēro prasība piecus gadus uzturēties vienā no noteiktajiem Kazahstānas 14 reģioniem. Pārvāšanās gadījumā šie pakalpojumi tiek anulēti. Tas tiek veikts tādēļ, lai varētu kontrolēt remigrācijas plūsmu un vienmērīgu izplatīšanos pa Kazahstānu. Šo politiku nosaka Kazahstānas Migrācijas likums⁷⁴. Kazahstānas reģionos izveidoti vairāki **Adaptācijas un integrācijas centri**, kas palīdz remigrantiem nodrošināt pagaidu mājokļus un sniedz dažādu veidu palīdzību migrantu ģimenēm, kuras atgriežas valstī.

Albānijā 36 reģionos izveidoti migrācijas biroji (*Migration Counters*)⁷⁵. Reģistrēšanās šajos birojos pēc atgriešanās Albānijā ir brīvprātīga un veicama tad, ja indivīds vēlas iegūt konsultāciju vai sociālo palīdzību.

Šie biroji novērtē migrantu vajadzības un novirza viņus tālāk uz attiecīgajām iestādēm, piemēram, nodarbinātības, izglītības vai veselības aģentūrām. Albānijas un Kazahstānas piemērs rāda, ka **reģionāls koordinators tīkls ir izplatīta prakse arī citās valstīs, ko raksturo augsti emigrācijas rādītāji**.

Daudzās valstīs (piem., Polijā, Bulgārijā, Lietuvā) **valsts un pašvaldības īpašu uzmanību pievērš tieši kvalificēto strādnieku piesaistei** un viņu turpmākajām darba iespējām pēc atgriešanās⁷⁶. Politikas galvenās mērķgrupas mēdz būt sekmīgi uzņēmēji, zinātnieki vai jaunie profesionāļi – augsti kvalificēti speciālisti, nolūkā piesaistīt viņu zināšanas vai kapitālu izcelsmes valstij.

Apzinoties, ka šķērslis remigrācijai un vienlaikus remigrācijas priekšnoteikums ir darbs, daudzas valstis izveidojušas **dažādu veidu atbalsta programmas remigrantu nodarbinātības un uzņēmējdarbības atbalstam** (konsultācijas, biznesa projektu atbalsts, īpašas remigrantu piesaistes programmas u. c., daļa – vērsta tieši uz jauniešiem), kā arī īpašus informatīvos portālus. Starp tādiem var minēt Igaunijā esošo www.workinestonia.ee un <https://www.eesti.ee/eng/topics>, kas sniedz vispārēju informāciju par Igauniju un arī piedāvā izmantot personalizētos elektroniskos pakalpojumus Igaunijas iedzīvotājiem (līdzīgi kā latvija.lv), kā arī Lietuvā <http://workinlithuania.lt/en/home-page/>, kura mērķis ir veicināt ārzemēs dzīvojošo

⁷⁴ International Center for Migration Policy Development (2015). Republic of Kazakhstan, Migration Profile Light, Prague Process

⁷⁵ Republic of Albania (2010). Strategy on Reintegration of Returned Albanian citizens 2010–2015. http://www.esiweb.org/pdf/schengen_whitelist_project_Strategy%20on%20Reintegration%20of%20Returned%20Albanian%20Citizens%202010-2015.pdf

⁷⁶ Šūpule et al. (2016).

lietuviešu piesaisti Lietuvai, un NVO administrētais portāls www.backto.lt, kas publicē dažādu veidu informāciju, organizē konferences un veicina remigrantu uzņēmējdarbību⁶³. Latvijā šobrīd nav īpaša (darbiekārtošanās) portāla, kas vērsts uz diasporu vai remigrantiem, bet vispārīga informācija un norādes par jautājumiem, ko svarīgi zināt pirms atgriešanās Latvijā, sniegta portāla Latvija.lv sadaļā Atgriešanās Latvijā, turklāt nu jau vairākus gadus darbojas platforma "Your Move", kas vērsta tieši uz diasporas un remigrantu darbiekārtošanu un cenšas savest kopā ārvalstīs dzīvojošos ar darba devējiem Latvijā.

Darba popularizēšana diasporai dažādās valstīs nereti notiek kampaņu veidā. Piemēram, Bulgārijā katru gadu tiek rīkots forums "Karjera Bulgārijā. Kāpēc ne?" un "Career speed dating". Kā rāda Polijas piemērs, kampaņās iespējams iesaistīt arī pašvaldības. Kampaņveida aktivitātes ir bijušas vērstas arī uz Latvijas diasporu, piem., gan NVA EURES konsultanti, gan LIAA pārstāvji ir piedalījušies latviešu nevalstisko organizāciju un Latvijas vēstniecību rīkotajos informatīvajos pasākumos Latvijas valstspiederīgajiem starptautiskos gadatirgos vai vienkārši svētkos. 2017. gadā LU DMPC veiktā pētījumā gan uzņēmēju intervijas, gan ekspertu diskusija apliecināja atbalstu tam, ka šādas kampaņveida aktivitātes ieteicams attīstīt turpmāk, piesaistot tās konkrētam aktuālam piedāvājumam, piemēram, informējot par darba vai prakses iespējām Latvijā vai konkrētā pašvaldībā, tādējādi nodrošinot pamatu ilgtspējīgai remigrācijai⁶⁴.

Papildu pasaules prakse liecina, ka **perspektīvs jauniešu piesaistes veids var būt prakses iespēju nodrošināšana**, īpaši ņemot vērā Latvijas diasporas jauniešu interesi par prakses iespējām Latvijā. Balstoties uz to, ziņojuma "Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai" autori iesaka attīstīt un ģeogrāfiski paplašināt programmu "Pavadi vasaru Latvijā", kurā ārpus Latvijas dzimušiem un augušiem jauniešiem tiek sniegta iespēja pavadīt vasaru Latvijā un iziet praksi kādā no Latvijas kultūras iestādēm vai privātiem uzņēmumiem.

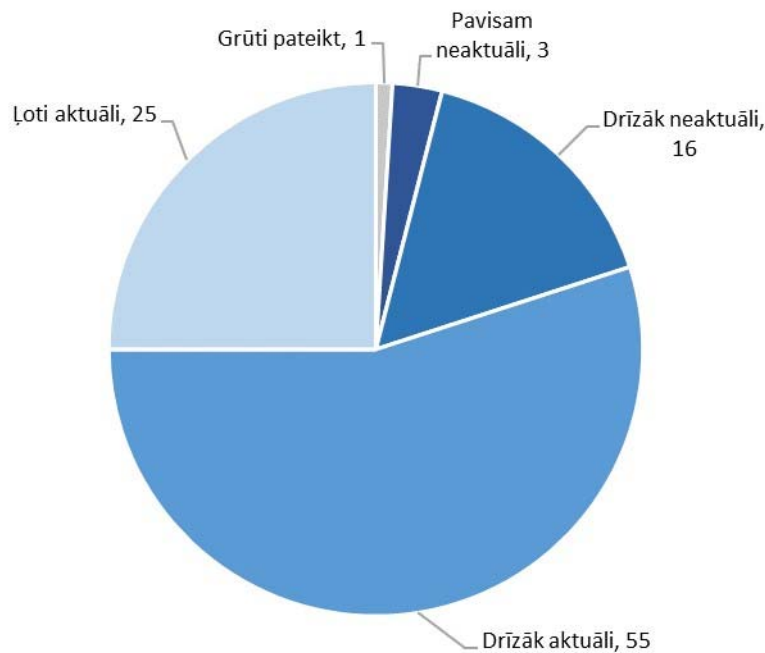
Pasaulē bieži vērojama prakse ir arī **pozitīvo pieredzes stāstu apkopošana un popularizēšana**. Ar to aktīvi pēdējos gadus nodarbojas arī Latvijā. Papildus videosižetiem Latvijas TV un stāstiem lielākajos Latvijas portālos ar remigrantu pieredzes stāstiem iespējams iepazīties arī PAPS.lv un NVA mājaslapā.

4.2. Pašvaldību atbalsta instrumenti remigrācijas veicināšanai

Informācija par pašvaldību līdz šim īstenotajiem atbalsta instrumentiem 2017. gadā apkopota BISS pētījumā "Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai"⁷⁷. Protams, jāreķinās, ka tā raksturo situāciju tajā brīdī, un iespējams, ka liela daļa apkopotās informācijas vairs neatbilst realitātei.

Pētījumā, kas balstījās uz visu pašvaldību aptauju, kā arī atsevišķu spilgtāko gadījumu analīzi, konstatēts, ka vairākumam (80%) Latvijas pašvaldību aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanās veicināšana ir ļoti vai drīzāk aktuāla problēma (Att. 19).

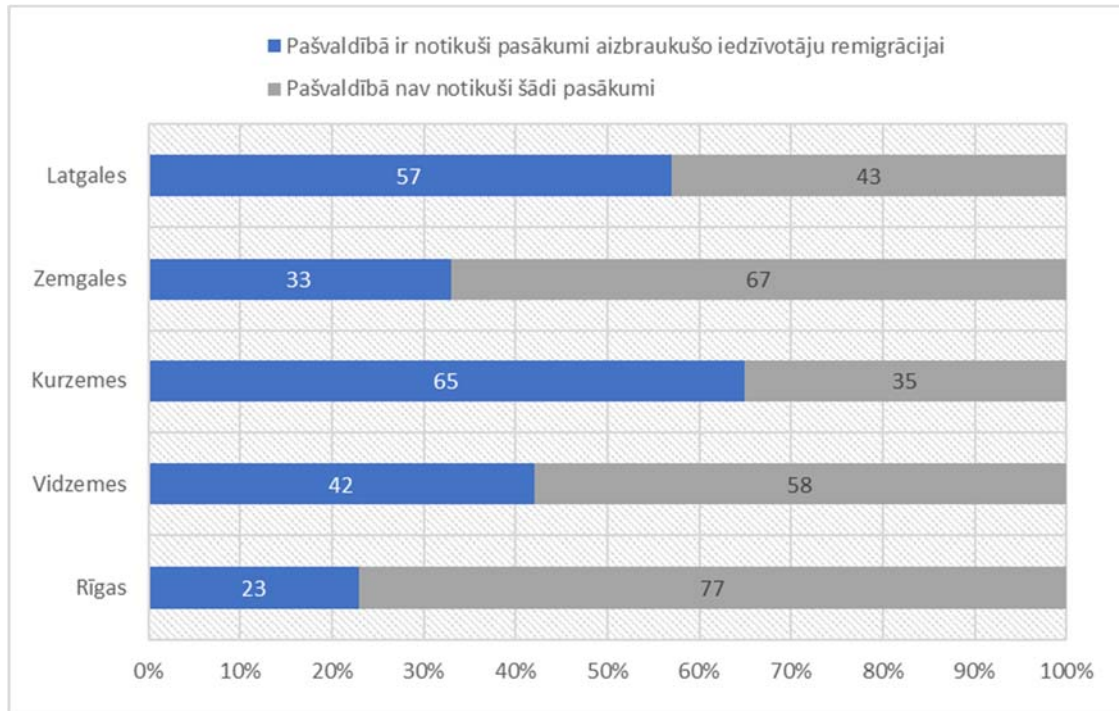
⁷⁷ Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai. Pētījuma ziņojums. <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3060>

Att. 19. Remigrācijas veicināšanas aktualitāte pašvaldībās (%). Avots: Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai.

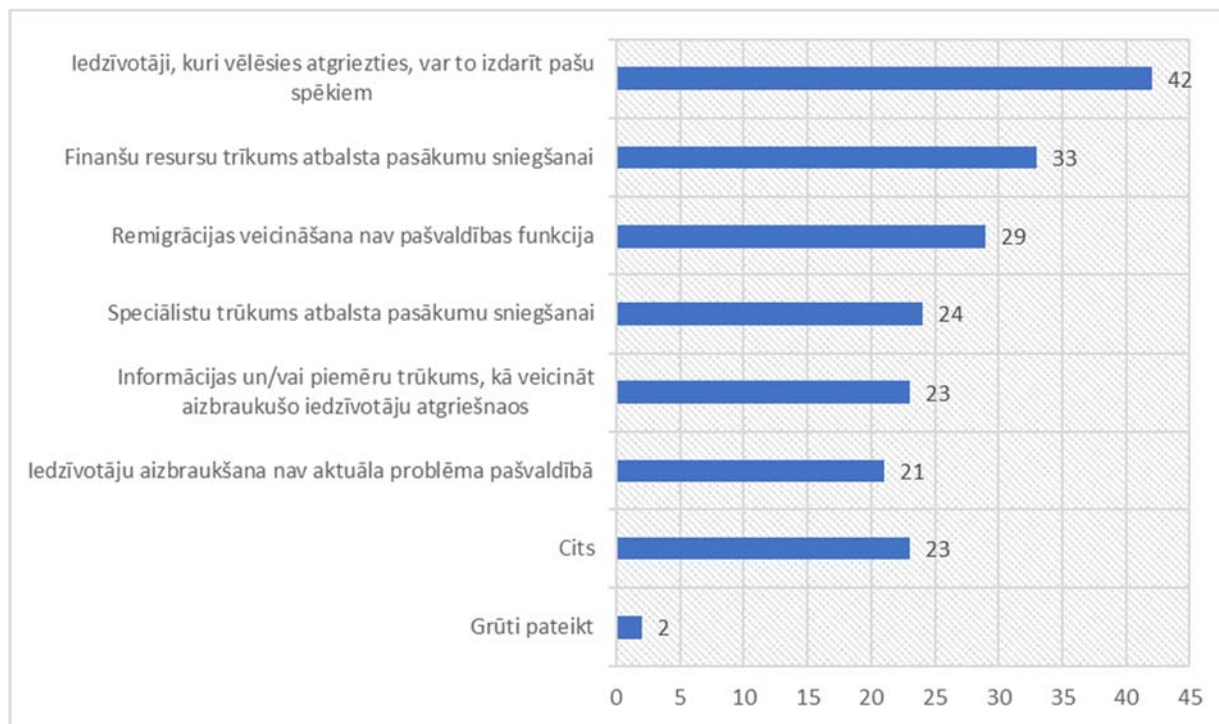
Vienlaikus uz to brīdi tikai 34 pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos bija atzīta arī emigrācijas problemātika. Netika raksturoti remigranti un viņu vajadzības. **Tikai atsevišķos gadījumos (9%) remigrācijas veicināšanas pasākumi tika atsevišķi iezīmēti pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos**, galvenokārt liekot uzsvaru uz tādiem jautājumiem kā izglītība, mājoklis un darbs. Bieži vien kā atbalsts remigrantiem tika uztverti pašvaldības pakalpojumi, kas pieejami visiem iedzīvotājiem, kuri atbilst atbalsta saņēmēju (mājokļa, uzņēmējdarbības u. tml.) pazīmēm. Šāda pieeja balstās pašvaldības pārstāvju pārliecībā, ka **svāriģi ievērot vienlīdzīgu jeb līdzvērtīgu attieksmi pret visiem pašvaldības iedzīvotājiem, t. sk. remigrantiem**. Šī pašvaldību nostāja atbilst pašu remigrantu viedoklim, uzskatot, ka radīt viņiem privilēģijas nav pamatoti.

Neraugoties uz to, 43% pašvaldību teritoriju pēdējo piecu gadu laikā bija notikuši pasākumi aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai (t. sk. 65% Kurzemē un tikai 23% Rīgas reģionā). Vēl 25% pašvaldību tos plānoja tuvāko piecu gadu laikā.

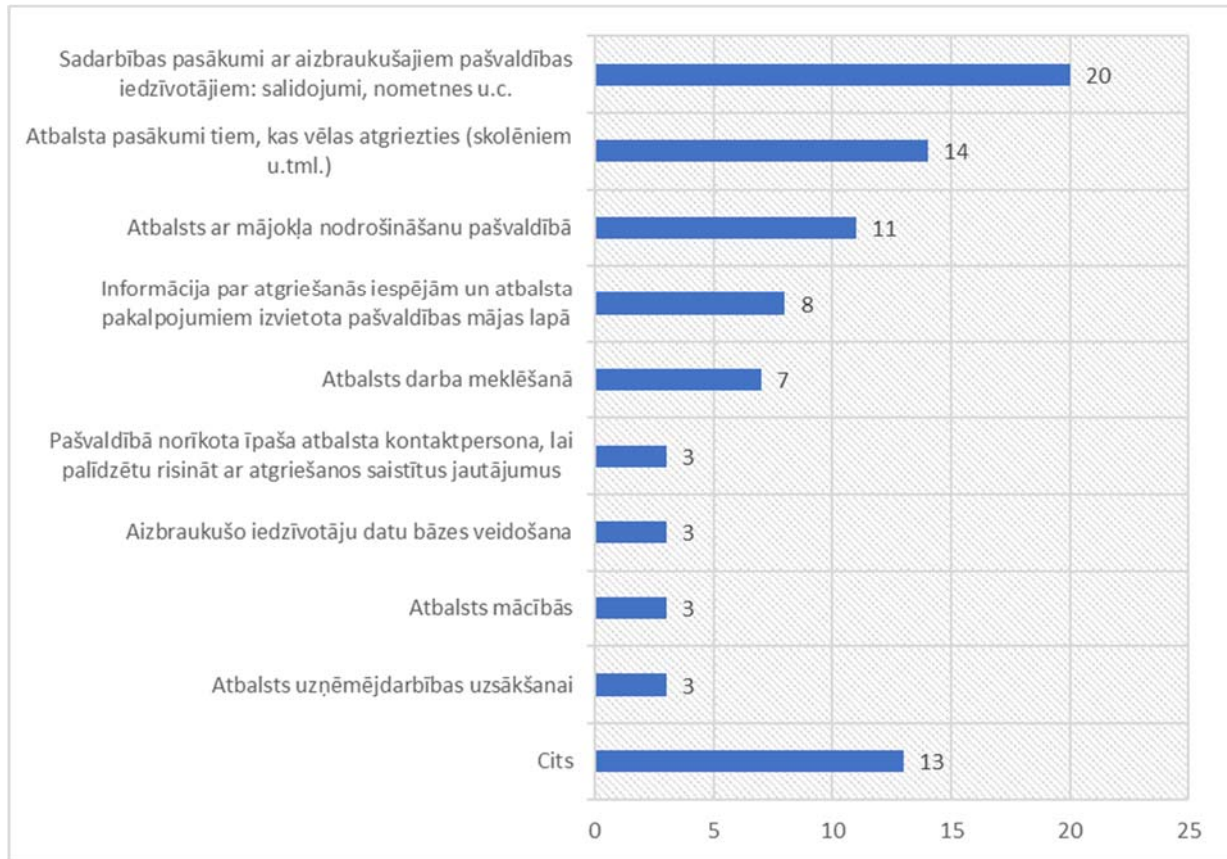
Att. 20. Atbalsta pasākumi dažādos reģionos (%). Avots: Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai.

Kā galveno iemeslu, kādēļ pašvaldība neīsteno atbalsta pasākumus remigrācijas veicināšanai, pašvaldību vadītāji visbiežāk minēja priekšstatu, ka iedzīvotāji, kuri to vēlēties, var atgriezties pašu spēkiem, t. i. nekad atbalsts nav nepieciešams (Att. 21). Trešdaļa (33%) pašvaldību min finanšu resursu trūkumu, 29% uzskata, ka tā nav pašvaldības funkcija, 24% trūkst speciālistu šāda atbalsta sniegšanai un 23% nav piemēru, kā veicināt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos. Kopš aptaujas īstenošanas valsts sniegtais atbalsts pašvaldībām remigrācijas pasākumu īstenošanai varētu būt palīdzējis novērst vismaz daļu minēto problēmu, ļaujot pašvaldībām aktīvāk īstenot vēlamās remigrācijas veicināšanas un atbalsta pasākumus.

Att. 21. Atbalsta pasākumu trūkuma pašvaldībās remigrācijai iemesli (%). Bāze: neīsteno remigrācijas atbalsta pasākumus. Avots: Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai.

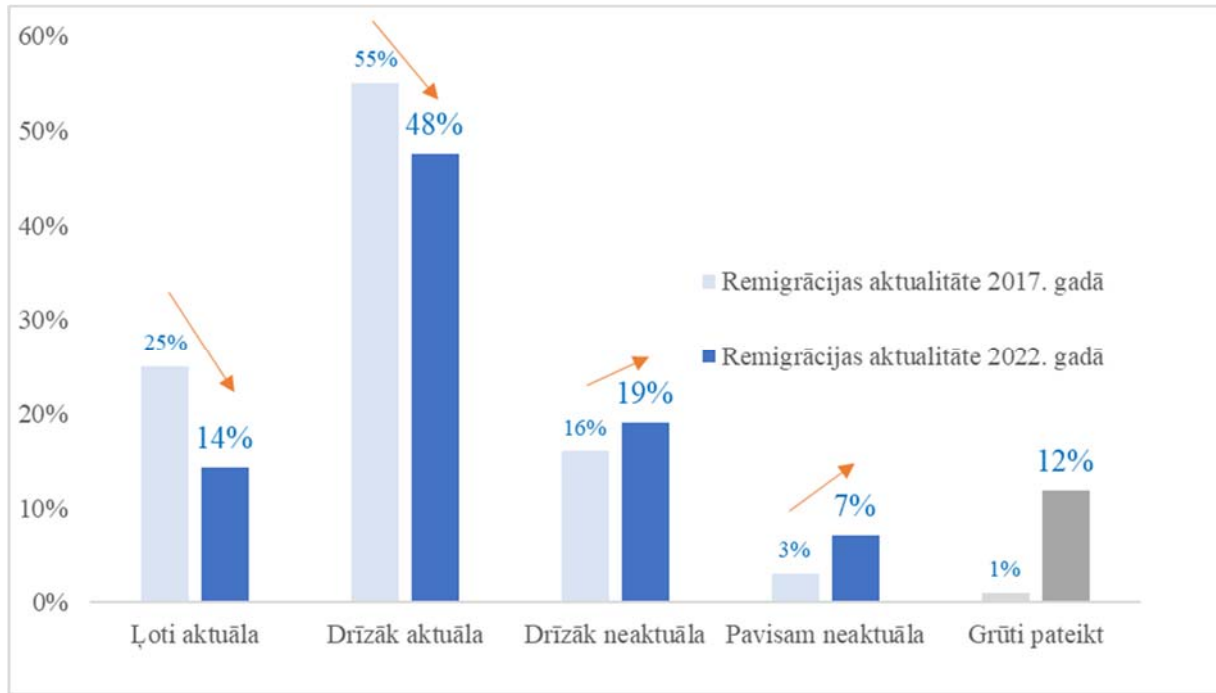
Runājot par remigrācijas atbalsta pasākumiem, kurus pašvaldības bija īstenojušas, 2017. gadā visbiežāk minēti sadarbības pasākumi ar aizbraukušajiem pašvaldības iedzīvotājiem: salidojumi, nometnes u. c. (20%) un atbalsta pasākumi tiem, kas vēlas atgriezties (skolēniem u. tml.) (14%). 11% sniegušas atbalstu remigrantiem mājokļa nodrošināšanā pašvaldībā, 7% – atbalstu darba meklēšanā, bet 8% – informāciju par atgriešanos un atbalsta pakalpojumiem pašvaldības mājaslapā (6. attēls). Astoņu pašvaldību vadītāji norādīja, ka ir personīgi tikušies ar diasporu ārvalstīs (kā jau minēts, līdzīgu stratēģiju īsteno Polijas pašvaldības). **Tikai dažas pašvaldības veidoja aizbraukušo iedzīvotāju datubāzi un tikai dažās bija norīkota īpaša atbalsta kontaktpersona darbam ar remigrantiem.** Pašvaldībās pēdējo piecu gadu laikā ir veiktas neformālas sarunas gan ar vietējiem, gan aizbraukušajiem iedzīvotājiem (divās pašvaldībās), veidotas domubiedru grupas sociālajos medijos, lai uzturētu kontaktu ar pašvaldības iedzīvotājiem ārzemēs (divās pašvaldībās), izsūtītas e-pasta vēstules par pašvaldības aktivitātēm (divās pašvaldībās) u. tml. Viena pašvaldība bija izveidojusi skolu remigrantu bērniem. Kopumā tajā laikā lielākais uzsvars tika likts uz izglītības nodrošināšanu remigrantu bērniem, bet pašvaldību vadītāji plānoja vairāk pievērsties atbalstam uzņēmējdarbībai un mājokļa nodrošināšanai.

Att. 22. Pašvaldībās īstenotie remigrācijas atbalsta pasākumi (%). Avots: Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai.

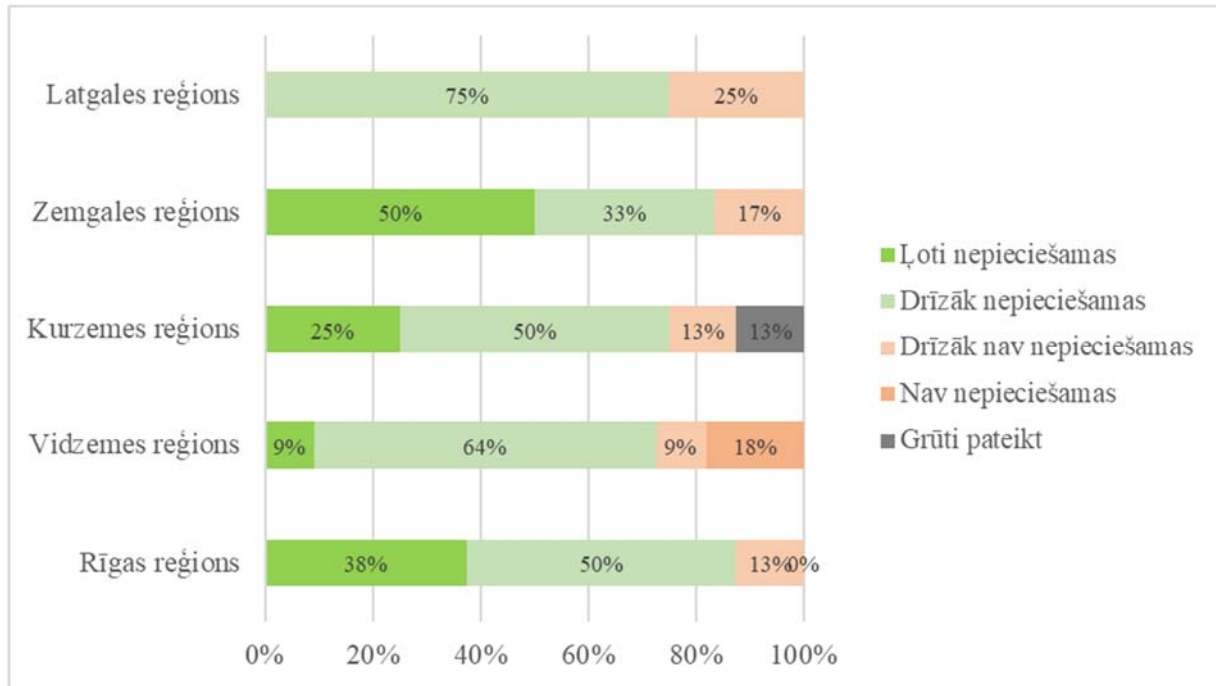
Informācija par remigrantiem pašvaldībās lielākoties nonāca fragmentāri, un vairākums pašvaldību (86%) neuzkrāja informāciju par personām, kas pēdējo piecu gadu laikā atgriezušās pašvaldības teritorijā. Vienlaikus pašvaldību sniegtās atbildes liecina, ka uzturēt individuālu saikni ar aizbraukušajiem, kā to dara dažas pašvaldības, var būt lietderīgi, lai efektīvi piedāvātu atgriešanās iespējas.

Salīdzinot situācijas izmaiņas piecu gadu nogrieznī, var novērot pašvaldību pārstāvju viedokļu attīstību. Tika izmantoti 2017. gada BISS veiktā pētījuma dati un iegūti aktuāli novērtējumi no Pētnieku veiktās aptaujas 2022. gadā (Att. 23). Iegūtie rezultāti par 2022. gadu liecina, ka 6 no 42 apsekotajām pašvaldībām remigrācijas veicināšana ir ļoti aktuāla problēma, savukārt 20 no 42 pašvaldībām tā ir drīzāk aktuāla. Līdz ar to vairākumā pašvaldību šo problēmu apzinās un tā ir darba kārtībā. Salīdzinot ar 2017. gada situāciju, ir novērojama neliela attieksmes maiņa, kas liecina par remigrācijas problēmas aktualitātes kopējo kritumu. 2017. gadā 25% apsekoto remigrācijas problēma bija ļoti aktuāla, bet 2022. gadā – vairs tikai 14%. Savukārt to īpatsvars, kam šī problēma ir neaktuāla, pieauga kopumā par septiņiem procentpunktiem. Pastāv iespēja, ka tēmas aktualitāte ir zaudējusi nozīmīgumu uz citu aktuālo izaicinājumu rēķina, piemēram, Krievijas iebrukums Ukrainā, no tā izrietošais bēgļu pieplūdums pašvaldībās, energoresursu krīze un augstā inflācija.

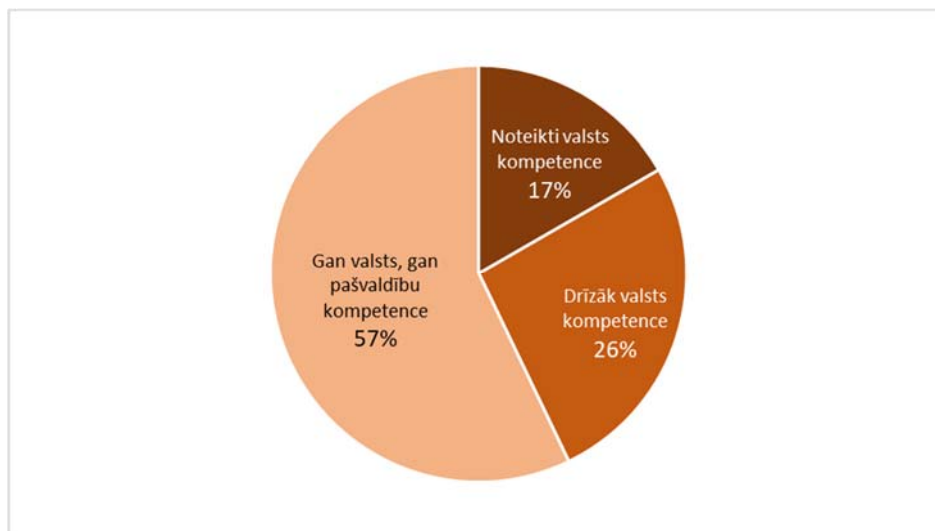
Att. 23. Remigrācijas veicināšanas aktualitāte Latvijas pašvaldībās 2017. un 2022. gadā. Avots: Pašvaldības pārstāvju aptauja (2022), Baltic Institute of Social Sciences (2017), autoru aprēķini

Valsts atbalsta programmu esamība var motivēt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos, tomēr neviennozīmīgs ir jautājums, vai šādu programmu izmantošana ir lietderīga un nepieciešama. Pretējs arguments varētu būt tas, vai personas, kurām ir vēlme remigrēt, var pašu spēkiem to veikt un atbalsts nav nepieciešams. Vērtējot pašvaldību pārstāvju viedokli šajā kontekstā, lielākā daļa norāda uz būtisku šādu atbalsta programmu nepieciešamību. No apsekotajām 42 pašvaldībām 9 pašvaldību pārstāvji norādīja, ka šāds atbalsts ir ļoti nepieciešams, un 23 pašvaldības uzskatīja, ka ir drīzāk nepieciešams. Mazākums pašvaldību pārstāvju jeb tikai 21% uzskatīja, ka tas nebūtu nepieciešams ar dažādu novērtējuma pakāpi. Tā vērtējama kā būtiska izmaiņa laikā, jo 2017. gadā 42% pašvaldību uzskatīja, ka tie, kas to vēlas, var atgriezties Latvijā pašu spēkiem.

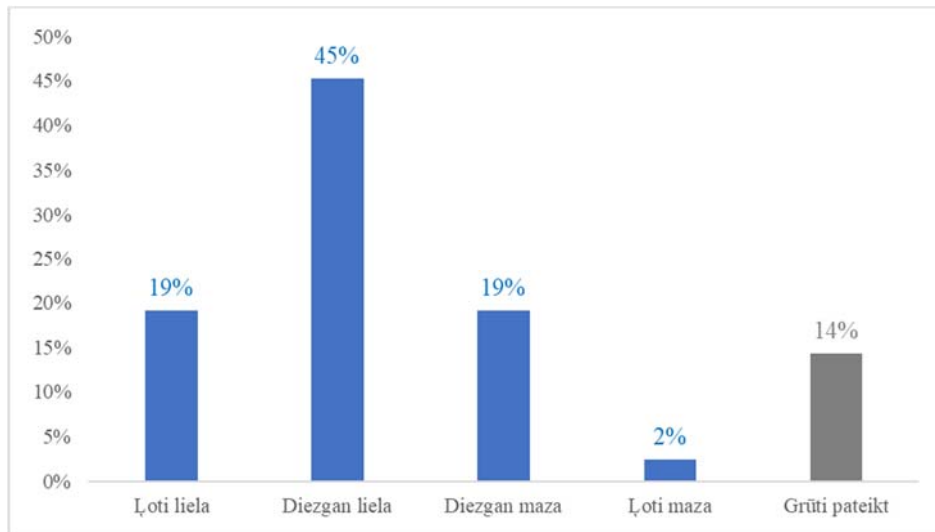
Att. 24. Pašvaldību pārstāvju novērtējums par atbalsta programmu nepieciešamību, veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā reģionu griezumā. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Apzinoties, ka remigrācijas veicināšana ir būtisks jautājums pašvaldībām, tika vērtēts arī viedoklis par to, kam būtu jāuzņemas lielākā loma remigrācijas veicināšanā un atbalsta nodrošināšanā remigrantiem. Neviens no aptaujātajiem pašvaldību pārstāvjiem neuzskatīja, ka remigrācijas politikai jebkādā pakāpē jābūt pašvaldību prerogatīvai. Visi novērtējumi paredzēja sadarbības modeli vai valsts primāru atbildību šajā aspektā. No apsekotajām pašvaldībām 24 pašvaldību pārstāvji uzskatīja, ka būtu nepieciešams sadarbības modelis un remigrācijas politikā jābūt valsts un pašvaldības kombinētai pieejai. 18 pašvaldību pārstāvji uzskatīja, ka dažādās nozīmības pakāpēs remigrācijas politika ir valsts kompetencē, un pašvaldībām acīmredzot nav tā jāveido.

Att. 25. Pašvaldību pārstāvju novērtējums jautājumā, vai remigrācijas politika, Jūsaprāt, ir pašvaldību vai valsts kompetence. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

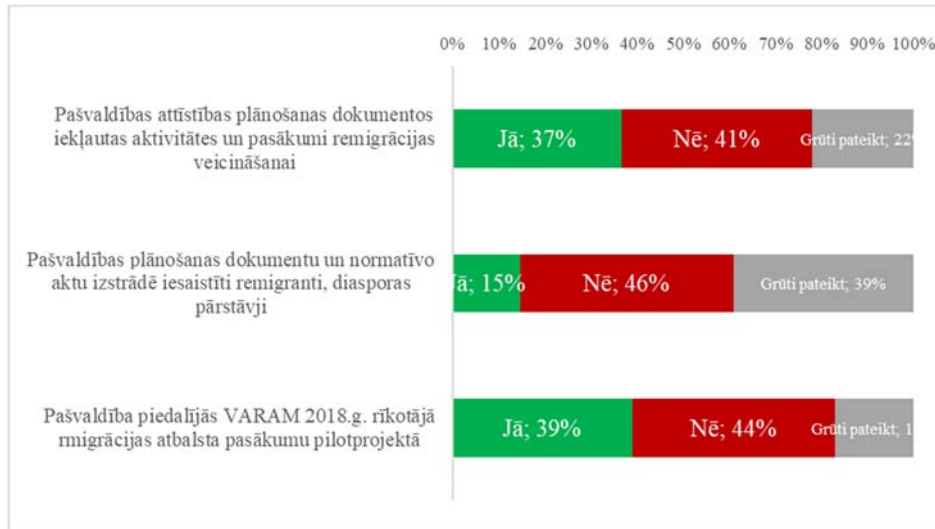
Kaut arī vairākums pašvaldību pārstāvju uzskata, ka remigrācijas politikas veidošana ir drīzāk valsts nekā pašvaldību kompetence, tās saskata būtisku savu lomu tieši remigrācijas veicināšanā un tam nepieciešamās vides radīšanā. Kopumā astoņu pašvaldību pārstāvji piekrīt, ka pašvaldībām ir ļoti liela loma, un 19 – ka diezgan liela loma veicināšanas pasākumu izveidē.

Att. 26. Pašvaldību lomas remigrācijas veicināšanā un labvēlīgas vides remigrācijas radīšanā novērtējums pašvaldībās. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

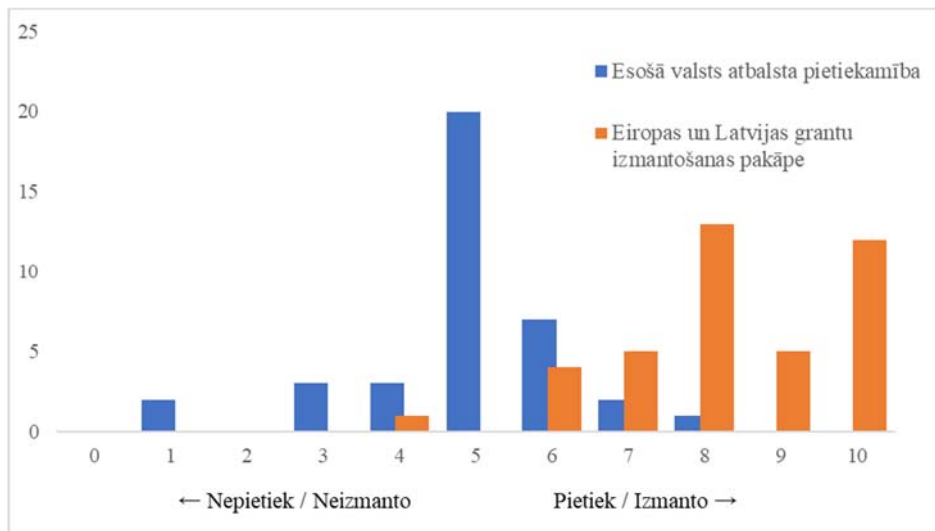
Pēc pašvaldību pārstāvju teiktā, mazāk nekā pusei Latvijas pašvaldību to attīstības plānošanas dokumentos ir paredzētas aktivitātes vai pasākumi aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai. No 32 pašvaldību pārstāvjiem, kas spēja novērtēt pasākumu esamību, 15 pašvaldībās tas esot izdarīts, tomēr vairākumā jeb 17 tādi pasākumi nav iekļauti. Konstatēta arī samērā zema remigrantu, diasporas locekļu un diasporas organizāciju iesaiste pašvaldību politikas un plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē. Tikai sešs pašvaldībās to pārstāvji atzina šādu iesaisti, bet vairākums apsekoto pašvaldību vai nu to nebija darījušas, vai arī nebija pārliecinātas par tādas iesaistes iespējamību.

Pašvaldībām 2018. gadā bija iespēja pieteikties un izmantot VARAM nodrošināto finansējumu remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai. Šādu iespēju izmantoja 39% jeb 16 no apsekotajām pašvaldībām. 44% jeb 18 pašvaldības šādu iespēju neizmantoja. Šie skaitļi gan jāvērtē piesardzīgi, jo laikā, kad tika īstenoti VARAM atbalstītie remigrācijas sekmēšanas projekti, nebija vis 42 bet vairāk nekā 100 pašvaldības, no kurām tagad daļa integrēta lielākās pašvaldībās. Turklāt daļa respondentu (visbiežāk – jauni darbinieki) nevarēja pateikt, vai pašvaldība piedalījies šajā projektā.

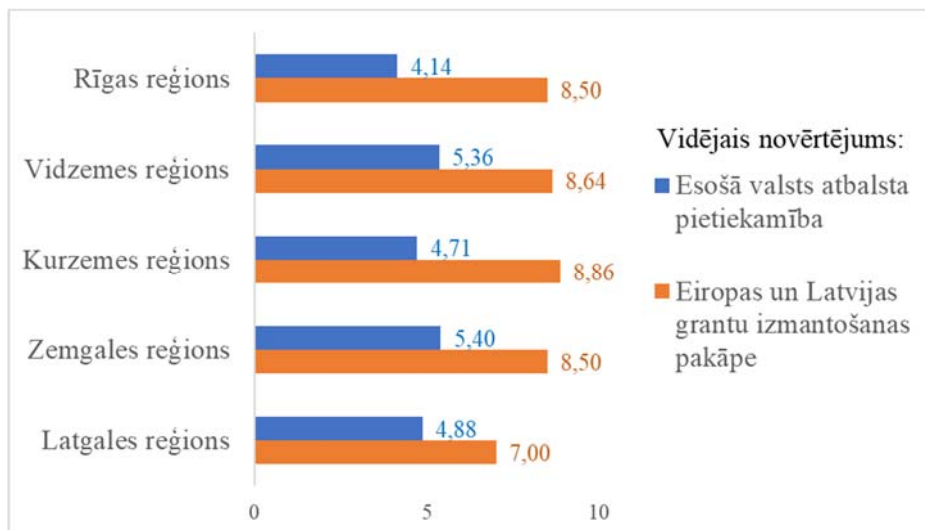
Att. 27. Remigrācijas jautājumu integrācija pašvaldības plānošanas dokumentos, remigrantu iesaiste un līdzdalība VARAM pilotprojektā Latvijas pašvaldībās. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini.

Atbilstoši Pētījumā jau apkopotajam pastāv dažādi valsts atbalsta instrumenti remigrācijas veicināšanai. Lai novērtētu, kāds ir valsts sniegtā atbalsta remigrācijas veicināšanai pietiekamības novērtējums, pašvaldības pārstāvji veica tā vērtēšanu 11 ballu skalā. Rezultāti liecina, ka kopējais novērtējums ir samērā viduvējs. Ja vērtējumu amplitūda ir starp 1 un 8 ballēm, vidējais vērtējums ir 4,92 balles no 10 un modālais vērtējums ir 5 balles. Līdz ar to pašvaldības kopumā nav sevišķi augstu novērtējušas valsts sniegtā atbalsta pietiekamību un nepastāv būtiska viedokļu izkliede, jo vairāk nekā 70% pašvaldību to novērtējusi ar 5 vai 6 ballēm.

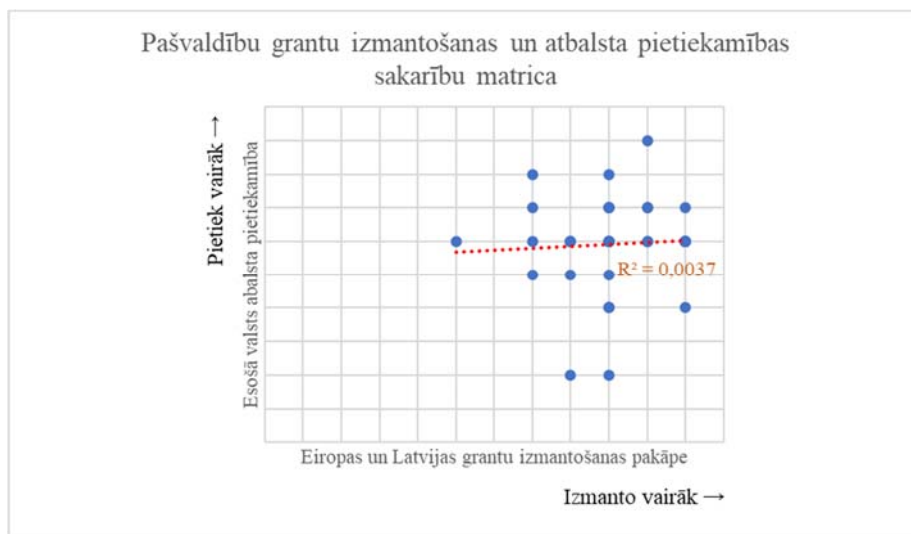
Att. 28. Pašvaldību apmierinātības ar sniegto atbalstu remigrācijas veicināšanai un dažādu Eiropas un Latvijas valsts grantu ekonomikas un uzņēmējdarbības atbalstam piesaistes pakāpes novērtējuma sadalījums Latvijas pašvaldībām. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Būtiskas atšķirības novērojamas vērtējot to, cik aktīvi pašvaldības pašas ir iesaistījušās finansējuma piesaistē un ir izmantojušas grantu iespējas. Šajā kontekstā pašvaldību pārstāvju viedokļi nav tik konsekventi un ir plašāk un vienmērīgāk izkliedēti. Vidēji pašvaldības novērtē pakāpi, kādā tās izmanto iespējas pieteikties Eiropas un Latvijas valsts grantiem ekonomikas un uzņēmējdarbības atbalstam ar 8,3 ballēm no 10, kas ir ļoti augsts novērtējums. Šajā gadījumā gan ir izteiktāka izkliede 6–10 ballu amplitūdā.

Att. 29. Pašvaldību apmierinātības ar sniegto atbalstu remigrācijas veicināšanai un dažādu Eiropas un Latvijas valsts grantu ekonomikas un uzņēmējdarbības atbalstam piesaistes pakāpes vidējie novērtējumi Latvijas pašvaldībās pēc plānošanas reģioniem. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Pašvaldību griezumā daudz augstāku aktivitāti grantu piesaistīšanā izrāda Kurzemes un Zemgales reģionu pašvaldības, savukārt pasīvākas ir Latgales reģionu pašvaldības. Kopumā visu pašvaldību grantu piesaistes aktivitātes ir vērtētas salīdzinoši vienādi 8,50–8,86 ballu amplitūdā, bet Latgales reģions atšķiras no vairākuma ar salīdzinoši zemāku aktivitāti 7,00 ballu līmenī. Savukārt apmierinātību ar pašreizējā valsts atbalsta pietiekamību vairāk vidēji demonstrē Zemgales un Vidzemes reģiona pašvaldības, bet skeptiskākie par to ir Rīgas reģiona pašvaldību pārstāvji.

Att. 30. Pašvaldību apmierinātības ar sniegto atbalstu remigrācijas veicināšanai un dažādu Eiropas un Latvijas valsts grantu ekonomikas un uzņēmējdarbības atbalstam piesaistes pakāpes savstarpējo sakarību matrica Latvijas pašvaldībām. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Hipotētiski varētu pieņemt, ka situācijās, kad pašvaldības nav apmierinātas ar valsts sniegto atbalstu kādu problēmsituāciju risināšanai, tās būtu motivētas aktīvāk iesaistīties patstāvīgā atbalsta piesaistīšanai. Lai pārbaudītu, vai šāda sakarība ir novērojama arī Pētījumā aptvertajās pašvaldībās, tika izmantota sakarību matrica (Att. 28). Tika apvienoti novērtējumi par valsts atbalsta pietiekamību 10 ballu skalā un Eiropas un Latvijas valsts grantu izmantošanas pakāpe 10 ballu skalā 41 pašvaldībai. Rezultātā var novērot zināmu

pašvaldību grupēšanos labajā augšējā kvadrantā, kas gan nenozīmē kopējas sakarības. Korelatīvās sakarības netika konstatētas, jo determinācijas attiecības vērtība šajā kombinācijā ir 0,0037, kas liecina par ļoti vājām sakarībām. Līdz ar to nevar apgalvot, ka pastāvētu sakarības starp to, cik pašvaldības ir apmierinātas ar atbalstu, un to, cik aktīvi tās pašas to piesaista gan no Latvijas, gan Eiropas kopumā.

Pašvaldību pārstāvjiem tika lūgts identificēt, kādi tiešie atbalsta instrumenti grantu veidā pieejami uzņēmējdarbības atbalstam un darbavieta izveidei pārstāvētajās pašvaldībās. Rezultāti tika apkopoti pa reģioniem ērtākam pārskatam.

Rīgas reģionā pašvaldību pārstāvji norādīja uz šādiem atbalsta pasākumiem:

- iedvesma 1000 eiro (Ropažu nov., Mārupes nov., Olaines nov.);
- atspēriens – atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai (Ropažu nov., Mārupes nov.);
- atbalsts biznesa uzsākšanai jaunajām māmiņām (Mārupes nov., Siguldas nov.);
- granti uzņēmējdarbības vides pilnveidei un industriālo teritoriju attīstībai (Ādažu nov.);
- jaunu darbavieta veicināšana (Salaspils nov.).

Vidzemes reģiona pašvaldībās realizē šādus atbalsta instrumentus:

- industriālo parku un zonu attīstība (Gulbenes nov., Madonas nov.);
- projektu konkurss "Starteris" savas biznesa idejas attīstībai (Gulbenes nov.);
- pieejams uzņēmējdarbības speciālists, kas sniedz konsultācijas (Gulbenes nov.);
- līdzfinansējums jaunajiem uzņēmējiem ar nosacījumu radīt jaunas darbavietas (Smiltenes nov.);
- uzņēmēju konkursi, gada balvas (Smiltenes nov.);
- uzņēmēju tikšanās, pēcpusdienas (Smiltenes nov.);
- jauna biznesa attīstības granta konkursi (Saulkrastu nov. 9000 eiro, Valmieras nov., Cēsu nov. 3000 eiro);
- sertifikācijas un standartu ieviešanas uzņēmuma atbalsts (Madonas nov.);
- inovāciju atbalsts uzņēmumiem (Madonas nov., Valmieras nov.);
- uzņēmēju piesaiste tukšo ēku aizpildīšanai (Alūksnes nov.);
- ražošanas angāru būvniecība iznomāšanai uzņēmējiem (Alūksnes nov.);
- sabiedriskās infrastruktūras attīstība (Alūksnes nov., Varakļānu nov.);
- nodokļu atlaides jaunajiem uzņēmumiem (Limbažu nov.);
- atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai (Ogres nov.);

Zemgales reģionā vairākas pašvaldības nespēja identificēt aktīvus pasākumus vai neveic tos, bet ir identificēti realizētie atbalsta pasākumi:

- granti uzņēmējdarbības uzsākšanai (Bauskas nov., Dobeles nov. 15 000 eiro, Jelgava, Aizkraukles nov. 5000 eiro);
- partnerības LEADER projektu konkursi (Aizkraukles nov.);
- konkurss "Laukiem būt" (Aizkraukles nov.);
- infrastruktūras uzlabošana (Jelgavas nov.).

Kurzemes reģiona pašvaldībās atbalsta uzņēmējdarbību un darbavieta izveidi:

- nodokļu atlaide uzņēmējdarbības uzsākšanai (Saldus nov., Tukuma nov., Kuldīgas nov.);
- pieejams koptelpu speciālists vai pašas koptelpas (Saldus nov.);
- Radi Tukumam Dari pats (Tukuma nov. 20 000 eiro);

- LEADER partnerības projekti (Tukuma nov.);
- konkurss "Solis" uzņēmējdarbības veicināšanai (Ventspils nov.);
- atbalsts NVO "Mēs savam novadam" (Ventspils nov.);
- infrastruktūras uzlabošana (Talsu nov.);
- atbalsts uzņēmumu dibināšanai un attīstībai (Kuldīgas nov.).

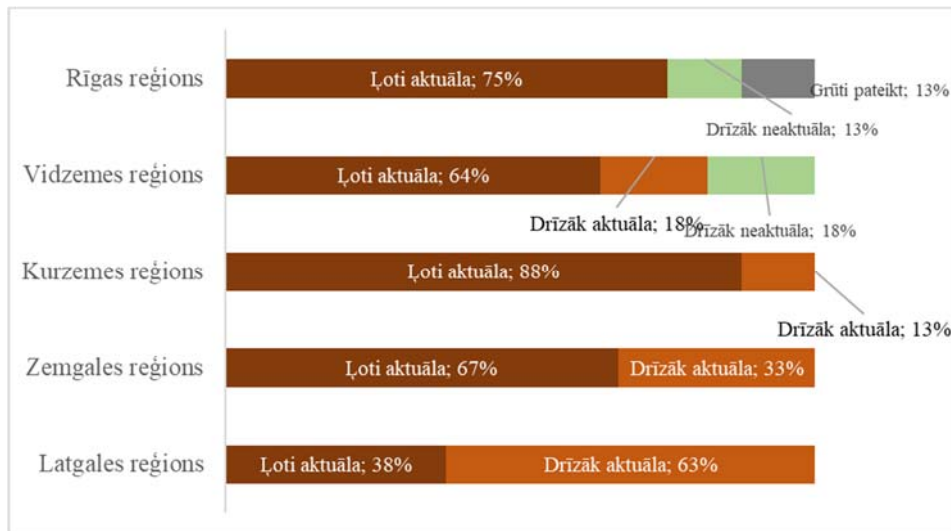
Latgales reģionā esošās pašvaldības norādīja, ka tās īsteno šādus atbalsta pasākumus:

- uzņēmējdarbības uzsākšanas programmas (Balvu nov. 5000 eiro, Rēzeknes nov. 3000 eiro, Augšdaugavas nov. 4000 eiro, Preiļu nov. 3000 eiro, Ludzas nov. 10 000 eiro);
- ideju konkursi jauniešiem (Krāslavas nov.);
- pieredzes apmaiņas braucieni, semināri, publicitāte (Krāslavas nov.);
- mācības un konsultācijas sadarbībā ar biznesa inkubatoru (Preiļu nov.);
- finansējums projektu līdzfinansēšanai (Līvānu nov. 5000 eiro);
- projektu konkurss "Impulss" ar sadaļu remigrantiem (Daugavpils).

Būtisks aspekts remigrācijas kontekstā ir potenciālo iedzīvotāju, kas plāno atgriezties, iespēja iegūt sev piemērotu mājokli. Pašvaldību pārstāvji vērtēja savā pašvaldībā esošā dzīvojamā fonda nodrošinājumu. Vērtēšana tika veikta, izmantojot piemērotu mājokļu trūkumu aktualitātes problēmu. Kopumā rezultāti liecina par akūtām problēmām no šīs perspektīvas. Iedalot pašvaldības reģionos, var secināt, ka visos Latvijas plānošanas reģionos ir aktuālas problēmas ar piemērotu mājokļu pieejamību. Visasāk šīs problēmas tiek novērtētas Kurzemes reģionā, kurā vislielākais īpatsvars pašvaldību norādīja to kā ļoti aktuālu problēmu. Visos reģionos šī ir ļoti aktuāla problēma, izņemot Latgales reģionu, kur galvenokārt mājokļu nepieejamība ir drīzāk aktuāla, nevis ļoti aktuāla problēma. Vienīgās pašvaldības, kuru pārstāvji mājokļu trūkumu neuzskatīja par aktuālu problēmu, bija Ropažu, Valkas un Cēsu novadi.

Salīdzinot ar 2017. gada pētījumu, var izvirzīt šādus secinājumus par situācijas dinamiku pa reģioniem:

- Rīgas reģionā dzīvojamā fonda problēma ir kļuvusi aktuālāka, un, ja 2017. gadā tā bija ļoti aktuāla 63% pašvaldību, tad 2022. gadā – jau 75%;
- Vidzemes reģionā dzīvojamā fonda problēma ir pieaugusi, un 2017. gadā tā bija ļoti aktuāla 46%, bet 2022. gadā – jau 64% pašvaldību;
- Kurzemes reģionā ir visbūtiskākais problēmas pieaugums, un, ja 2017. gadā tā bija ļoti aktuāla problēma 35% un drīzāk aktuāla problēma – 39%, tad 2022. gadā tā jau ir ļoti aktuāla 88%. Visām pārējām pašvaldībām drīzāk aktuāla, nevienai pašvaldībai vairs nenorādot to kā neaktuālu problēmu;
- Zemgales reģionā dzīvojamā fonda problēma ir aktuāla visām pašvaldībām un 2/3 no tā ir ļoti aktuāla, kamēr 2017. gadā šī problēma 34% pašvaldību nebija aktuāla;
- Latgales reģionam visās pašvaldības 2022. gadā ir aktuāla dzīvojamā fonda problēma, kamēr 2017. gadā tā bija aktuāla tikai 58% pašvaldību.

Att. 31. Piemērotu mājokļu trūkuma aktualitātes novērtējums Latvijas pašvaldībās atbilstoši plānošanas reģioniem. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini.

Saprotams, ka remigrācijas pasākumu ieviešana un attīstīšana nav iespējama bez noteiktu finanšu līdzekļu novirzīšanas no pašvaldību budžetiem. Vērtējot situāciju ar budžeta attīstību tieši remigrācijas aktivitātēm, Latvijas pašvaldības lielākoties ir samērā stagnējošā situācijā (ja neņem vērā 2018.–2020. gadā īstenotos VARAM atbalstītos projektus remigrācijas veicināšanai). No aplūkotās 41 pašvaldības vairāk nekā puse – 22 pašvaldības – nav mainījušas budžetā paredzēto līdzekļu apjomu remigrācijas aktivitātēm, salīdzinot 2022. un 2017. gadu. Visas šīs pašvaldības vienojoša pazīme ir tāda, ka neviena no tām nav paredzējusi pašvaldības budžetā finansējumu remigrācijas pasākumu vajadzībām, tātad šāda finansējuma nav un nebija. Atsevišķām pašvaldībām, kam budžets ir palielinājies, 2022. gadā tas bija mērāms mazāk nekā 10 tūkst. eiro apjomā gadā.

Kaut arī tiešais finansējums remigrācijas pasākumiem pašvaldību budžetos nav būtiski pieaudzis vai arī nav atsevišķi izdalīts, būtiski uzlabojusies kopējā situācija remigrāciju veicinošo pasākumu kontekstā. Ņemot vērā to, ka pašvaldību pārstāvji lielākoties nav snieguši skaitlisku novērtējumu, nevar veikt kvantitatīvo analīzi. Salīdzinot ar 2017. gadā BISS veikto pētījumu, visās pozīcijās ir novērojams lielāks to pašvaldību īpatsvars, kas ir realizējušas konkrētus pasākumus. Jāatzīmē, ka Pētnieki aicina šos rezultātus aplūkot ar zināmu uzmanību, jo 2021. gadā notikušās administratīvi teritoriālās reformas dēļ pašvaldību skaits ir samazinājies, kas var nozīmēt lielāku īstenoto pasākumu īpatsvaru novadu apvienošanās rezultātā. Tomēr rādītāju pieaugums ir proporcionāls novadu apvienošanās tempam.

Att. 32. To pašvaldību īpatsvars, kuras pēdējo piecu gadu laikā ir organizējušas konkrētus remigrāciju veicinošus pasākumus. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, Baltic Institute of Social Sciences (2017), autoru aprēķini

Visbūtiskākais uzlabojums novērotajā pasākumu klāstā ir bijis atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai. 2017. gada pētījuma datos to piedāvāja 3% pašvaldību, bet 2022. gada pētījumā šo pasākumu pēdējo piecu gadu laikā organizēja jau 58% pašvaldību, kas ir vērā ņemams uzlabojums, pat ņemot vērā potenciālo ATR efektu. Līdzīgs būtisks uzlabojums arī novērots atbalstā mācībām – no 3% līdz 56%. Jāņem vērā, ka daļa atbalsta vairs nav pieejams, jo attiecināms uz 2018.–2019. gada finansējumu. Iegūtie rezultāti tomēr ļauj spriest par kopējo tendenci. Pozīcijas, kurās nav vērojams būtisks progress, ir aizbraukušo iedzīvotāju datubāzes veidošana un sadarbības pasākumi ar aizbraukušajiem pašvaldību iedzīvotājiem. Šajos divos pasākumu veidos īpatsvars joprojām ir zem 10%. Līdz ar to var apgalvot, ka šī ir pasākumu grupa ar būtisku uzlabojuma potenciālu un ir tieši saistīta ar emigrējušo iedzīvotāju komunikāciju.

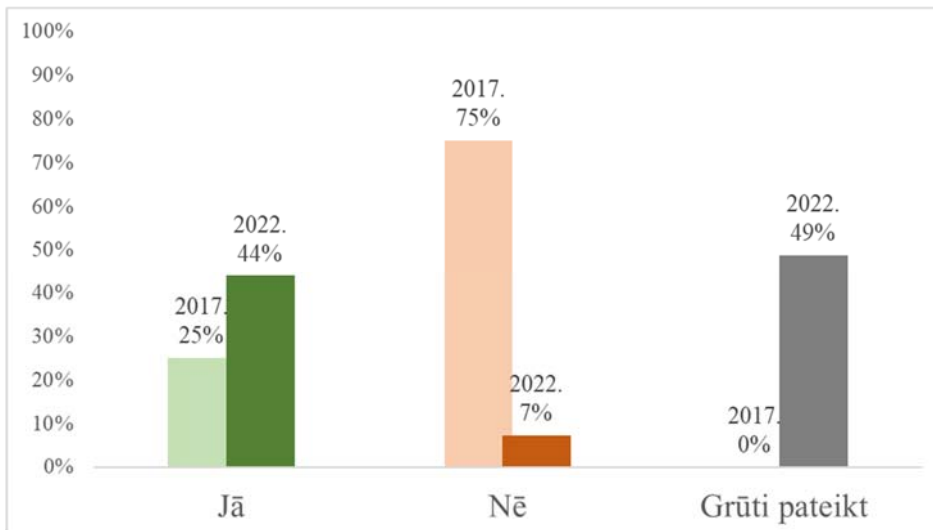
Tabula 16. Pašvaldību veikto remigrāciju veicinošo pasākumu biežums pēdējo piecu gadu laikā.

	Pašvaldības bez pasākumiem	Vidējais piedāvāto pasākumu skaits 5 gados pašvaldībām, kas realizējušas pasākumus	Standartnovirze
Tiešie atbalsta instrumenti grantu veidā uzņēmējdarbības atbalstam	12	3,3	3,1
Atbalsts darbavietu izveidei	15	2,4	2,1
Atbalsts dzīvojamajam fondam	15	2,9	2,4
Pašvaldību veiktās aktivitātes saiknes uzturēšanai ar diasporu	16	3,2	2,6

Cita veida aktivitātes	13	2,5	2,0
-------------------------------	----	-----	-----

Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Remigrācijas veicināšanas priekšnosacījums ir labvēlīgu apstākļu izveidošana remigrantiem. Bieži vien šie apstākļi ir labvēlīgi arī esošajiem iedzīvotājiem un tādējādi sniedz daudzpusīgus ieguvumus. No 41 apsektās pašvaldības 12 neīstenoja pasākumus ar tiešiem atbalsta instrumentiem uzņēmējdarbības atbalstam. Tās, kas īstenoja, pēdējo piecu gadu laikā vidēji realizēja 3,3 šādus pasākumus. Jāatzīmē, ka tieši šajā pasākumu veidā tika novērota vislielākā standartnovirze, kas liecina par lielu nevienlīdzību pasākumu skaitā. Darbavietu izveides atbalstu nesniedza 15 no 41 pašvaldības, bet pārējās, kas sniedza, to piecu gadu laikā darīja vidēji 2,4 reizes, savukārt atbalstu dzīvojamajam fondam – 2,9 reizes. Jāatzīmē, ka darbavietu izveides atbalsta nesniegšanu norādīja Saldus nov., Saulkrastu nov., Bauskas nov., Ropažu nov., Varakļānu nov., Talsu nov., Limbažu nov., Mārupes nov., Jelgavas, Ogres nov., Ādažu nov., Olaines nov., Salaspils nov., Ķekavas nov. un Jelgavas nov. pašvaldību pārstāvji. Visvairāk bija tādu pašvaldību, kas vispār neīstenoja pasākumus saites uzturēšanai ar diasporu – 16 no 41, bet tās, kas sniedza novērtējumu, vidēji rīkoja 3,2 šādus pasākumus pēdējo piecu gadu laikā.

Att. 33. Pašvaldību īpatsvars, kurās plānots, ka (arī) tuvākajos piecos gados pašvaldības teritorijā tiks īstenoti pasākumi aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, Baltic Institute of Social Sciences (2017), autoru aprēķini

Vērtējot tālāko rīcību, 18 no aplūkotajām pašvaldībām plāno arī tuvākajos piecos gados īstenot pasākumus aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai, bet trīs norādīja, ka šādu plānu nav. Visvairāk pašvaldību, 20 no apsekotajām, atzina, ka ir grūti pateikt, vai turpmākajos piecos gados tiks īstenoti šādi pasākumi. Šāda nenoteiktība, kas ir saistīta ar neziņu par no valsts pieejamo finansējumu tuvākajos gados, var kavēt remigrācijas procesu, līdz ar to būtu atbalstāma skaidra plānu izstrāde visās pašvaldībās par aktivitātēm, kas vērstas uz remigrācijas veicināšanu. Nākamajos piecos gados plānotie pasākumi reģionu griezumā un iemesli ir šādi:

- Rīgas reģionā ○ paldies-teikšanas pasākums (Rīga); ○ vienas stacijas pietura (Siguldas nov.); ○ informatīvs atbalsts kopienām Īrijā, Anglijā (Ķekavas nov.);
- Vidzemes reģionā ○ atbalsts valodas mācīšanai (Gulbenes nov.);

- konsultācijas remigrantiem (Gulbenes nov., Madonas nov.); ○ granti uzņēmējdarbības uzsākšanai (Gulbenes nov., Smiltenes nov.);
- dzīvojamā fonda izveide un mājokļa atbalsts (Smiltenes nov., Valmieras nov., Alūksnes nov.);
- sadarbības pasākumi (nometnes, tikšanās u. c.) ar diasporu (Valmieras nov., Valkas nov.);
- uzņēmējdarbības vides attīstīšana (Cēsu nov.);
- Zemgales reģionā
 - biznesa ideju konkursi (Aizkraukles nov.);
- Kurzemes reģionā
 - saliedēšanās, sadraudzības un ģimeņu vakari (Liepāja, Ventspils, Saldus nov.);
 - informatīvie materiāli remigrantiem (Ventspils);
 - tiešsaistes prezentācijas par iespējām pašvaldībā (Ventspils);
 - semināri (Tukuma nov.);
- Latgales reģionā
 - atbalsts dzīvesvietai, izglītībai (Balvu nov., Augšdaugavas nov.);
 - uzņēmējdarbības uzsākšanas atbalsts (Balvu nov., Augšdaugavas nov., Ludzas nov.);
 - dzīvojamā fonda nodrošināšana (Augšdaugavas nov., Ludzas nov., Līvānu nov.);
 - speciālista piesaiste remigrācijas lietām (Preiļu nov.).

Ja pašvaldības neplānoja pasākumus, tam bija atsevišķi primāri iemesli, proti, vienotas valsts politikas trūkums apgrūtinot pasākumu koordinēšanu. Finansējuma trūkums arī ir viens no šķēršļiem, t.s k. jau esošo ikdienas izdevumu pozīciju dēļ pašvaldībās. Ir pašvaldības, kurās nav bijis remigrantu pieprasījuma (Madonas nov., Ventspils nov., Ludzas nov.), kā arī nav dzīvojamā fonda (Alūksnes nov., Olaines nov.), kas padara remigrācijas veicināšanu bezjēdzīgu. Pierīgas reģionos iedzīvotāju skaitam ir pozitīva tendence (Ropažu nov., Ādažu nov.), kas nemotivē pašvaldības domāt par remigrāciju. Remigrācijas process reizēm notiekot patstāvīgi un remigrantiem neesot vajadzīga palīdzība (Augšdaugavas nov., Talsu nov.), un pašvaldības var nerīkot pasākumus. Ģeopolitiskie faktori (Rēzeknes nov., Ogres nov.) rada zināmu spiedienu, un pašvaldības atliek remigrāciju kā sekundāru jautājumu.

Tabula 17. Pašvaldību krostabulācija pēc to intereses par citu pašvaldību veiksmīgajiem remigrācijas pasākumiem un jau notiekošo informācijas apmaiņu.

Vai ir interese par citu pašvaldību pasākumiem?	Vai notiek informācijas apmaiņa ar citām pašvaldībām?		
	Jā	Nē	Grūti pateikt
Jā, būtu interese	14	13	2
Jā, būtu zināma interese	4	3	2
Būtu neliela interese	0	1	1
Nebūtu intereses	1	0	0
Grūti pateikt	0	0	0

Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Pašvaldībām ir izteikta interese par citu pašvaldību īstenotajiem veiksmīgajiem remigrācijas veicināšanas pasākumiem. Ir tikai viena pašvaldība, kuras pārstāvji neizrādīja interesi par citu pašvaldību pasākumiem.

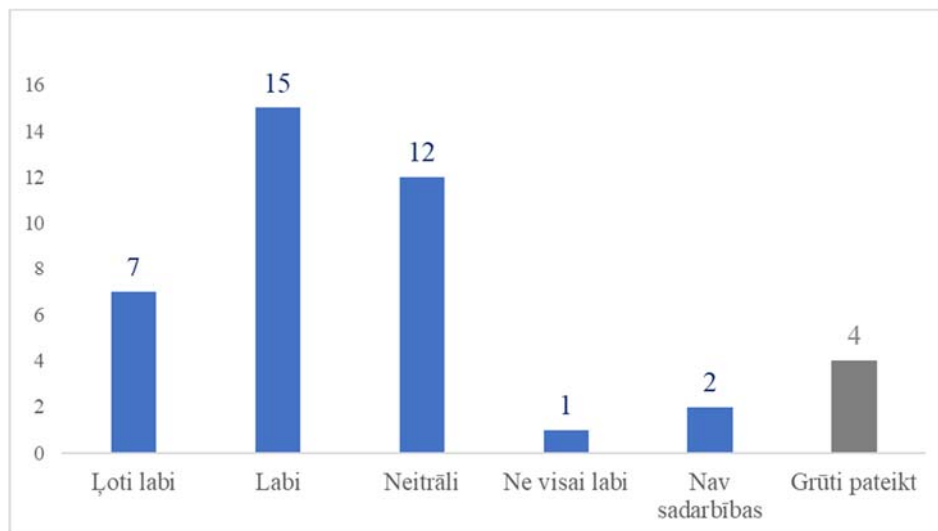
Tajā pašā laikā vēlmei nav tiešas saiknes ar rīcību, un aptuveni puse no pašvaldībām neveic informācijas apmaiņu ar citām pašvaldībām. 19 pašvaldības veic informācijas apmaiņu, bet 17 – neveic.

Tabula 18. Informācijas apmaiņas remigrācijas jautājumos norise ar citām pašvaldībām reģionu griezumā.

	Rīgas reģions	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Jā	3	5	6	2	3
Nē	4	6	1	3	3
Grūti pateikt	1	0	1	1	2

Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Būtiski atzīmēt, ka novērojamas atšķirības informācijas apmaiņas intensitātē atkarībā no reģionālās piederības. Iegūtie novērtējumi liecina, ka Kurzemes reģionā ir ļoti intensīva pašvaldību sadarbība un notiek informācijas apmaiņa gandrīz visās pašvaldībās (Tabula 16). Tajā pašā laikā citos reģionos nav tik intensīvas sadarbības, un aptuveni puse no pašvaldībām apmainās ar informāciju. Tas liecina, ka būtu vērtīga Kurzemes reģiona koordinējošās personas pieredzes nodošana citu reģionu koordinatoriem. Pētnieki saskata būtisku reģionālā koordinatora lomu šajā procesā. Tas ļautu veikt labās prakses pārnesi un informācijas apmaiņas situācijas uzlabojumu visā Latvijā.

Att. 34. Pašvaldības komunikācijas un sadarbības novērtējums ar reģionālo remigrācijas koordinātoru. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Būtisks remigrācijas veicināšanas elements ir remigrācijas koordinātori, kas var sniegt būtisku atbalstu gan pašvaldībām, gan iedzīvotājiem, kas apsver iespēju atgriezties uz dzīvi Latvijā. Līdz ar to būtiski ir labas attiecības un sadarbība starp pašvaldībām un to reģionālajiem remigrācijas koordinātoriem. Kopvērtējumā visapmierinātākās ar reģionālo koordinātoru ir Kurzemes reģiona pašvaldības, kurās 7 pašvaldībām ir laba vai ļoti laba sadarbība un tikai vienai neitrāla. Būtiskākās problēmas varētu būt Vidzemes reģionā, kurā neviena pašvaldība nav raksturojusi sadarbību ar reģionālo koordinātoru kā ļoti labu. Tajā pašā laikā šis ir vienīgais reģions, kurā ir vairākas pašvaldības, kurām nav labas sadarbības. Viena to raksturoja kā ne visai labu, un divām vispār nav izveidojusies sadarbība. Vienlaikus jāņem vērā, ka sadarbība atkarīga arī no pašu pašvaldību izrādītās vēlmes un intereses sadarboties.

Att. 35. Pašvaldības komunikācijas un sadarbības novērtējums ar reģionālo remigrācijas koordinātoru reģionu dalījumā. Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Tikai četras pašvaldības norādīja, ka, saņemot ziņu par interesi no iedzīvotāja par iespēju atgriezties, šo personu uzrunā pašvaldības remigrācijas koordinators. Tas gan nenozīmē, ka šādi iedzīvotāji tiek atstāti novērtēti. Visbiežāk pašvaldībās ir speciālists, kura pienākumos ietilpst arī remigrācijas jautājumi, kā tas ir 19 pašvaldībās. Savukārt 10 pašvaldībās šādi iedzīvotāji tiek nosūtīti pie speciālista, kura pienākumos nav remigrācijas jautājumi, bet persona ir gana kompetenta. Tikai viena pašvaldība pārvirza šīs personas pie reģionālajiem remigrācijas koordinātoriem, bet piecām ir citi risinājumi.

Tabula 19. Persona, pie kuras pašvaldība sūta gūt atbildi un palīdzību, ja potenciālais remigrants vērsas pašvaldībā

Pašvaldības remigrācijas koordinators	Cits pašvaldības speciālists, starp kura pienākumiem ir remigrācijas jautājumi	Cits konkrētajā jautājumā kompetents pašvaldības speciālists
Liepājas valstspilsēta	Gulbenes novads	Augšdaugavas novads
Saulkrastu novads	Smiltenes novads	Limbažu novads
Valmieras novads	Saldus novads	Krāslavas novads
Aizkraukles novada pašvaldība	Ventspils valstspilsēta	Mārupes novads
	Alūksnes novads	Jelgavas valstspilsēta
	Valkas novads	Ludzas novads
	Tukuma novads	Salaspils novads
	Ventspils novads	Līvānu novads
	Saldus novada pašvaldība	Kuldīgas novads
	Ropažu novads	Jelgavas novada pašvaldība
	Rēzeknes novads	Lūdzam interesēties pie reģionālā remigrācijas koordinātora
	Varakļānu novads	Rīgas valstspilsēta
	Talsu novads	Cits
	Preiļu novads	Madonas novads
	Ogres novads	Bauskas novads
	Siguldas novads	Dobeles novads

	Ādažu novads	Jēkabpils novads
	Daugavpils	Olaines novads
	Cēsu novads	

Avots: pašvaldību pārstāvju aptauja 2022. gadā, autoru aprēķini

Apkopojot koordinācijas veidu, tikai četras pašvaldības norādīja, ka persona, kas interesējas par remigrāciju, tiek nosūtīta pie pašvaldības remigrācijas koordinatora. Vairākums pašvaldību nosūta pie cita speciālista, kas atbild par koordināciju. Rīga ir vienīgā pašvaldība, kura norādīja, ka lūdz interesēties pie reģionālā remigrācijas koordinatora. Cits risinājums ir rasts Madonas, Bauskas, Dobeles, Jēkabpils un Olaines novados. Diemžēl no Balvu un Ķekavas novadiem informācija netika sniegta.

5. REĢIONU LABĀKĀS PRAKSES UN GADĪJUMU ANALĪZE

Lai gūtu labāku priekšstatu par dažādos Latvijas reģionos īstenoto praksi un pieeju remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai, pētījumā veikta gadījumu analīze. Tā ietver labāko piemēru apskatu un situācijas izvērtējumu gan reģionā kopumā, gan konkrētajās izvēlētajās pašvaldībās jeb novados. Atbilstoši dizaina pieejai, mēs vispirms konstatējam aktivitātes, kas pašvaldībā tiek vai ir tikušas īstenotas, tad izmantojam intervijas un FGD, lai izprastu, kas būtu, ja atbalstu organizētu citādi, identificējam iespējas un apzinām labās prakses (kas vislabāk strādā).

Gadījumu apskats tālāk nodaļā sniedz situācijas analīzi reģionos kopumā, savukārt Pētījuma Pielikumā Nr. 6. tiek sniegts jau detalizēts apskats par konkrētām pašvaldībām. Pašvaldību izvēle tika balstīta uz sākotnējās izpētes rezultātiem, kas atklāja oriģinālas un interesantas pašvaldībā īstenotās aktivitātes, kas varētu kalpot kā piemērs nākotnē arī citām pašvaldībām. Ekspertu saraksts, kuri snieguši intervijas, atrodams Pētījuma Pielikumā Nr. 3.

5.1. Kurzemes plānošanas reģions

Kurzeme ir bijis viens no aktīvākajiem reģioniem, īstenojot remigrācijas atbalsta pasākumus, tādēļ tajā gadījumu analīze veikta septiņās pašvaldībās: Liepājas, Ventspils, Kuldīgas novada, Dienvidkurzemes novada, Talsu novada, Tukuma novada un Saldus novada pašvaldībā.

Kurzemes reģionā VARAM atbalstu remigrācijas veicināšanas pasākumu veidošanai izmantoja trīs pašvaldības – Liepāja, Ventspils un Skrunda, kas saņēma maksimālo iespējamo atbalstu.

Politikas dokumentu analīze liecina, ka **Kurzemes plānošanas reģiona Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2015.–2030. gadam**⁷⁸ atsauču uz remigrāciju vai atbalstu remigrantiem nav.

Savukārt **Kurzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2021–2027**⁷⁹ ietver aktuālo remigrācijas statistiku līdz 2020.–2021. gadam, apraksta esošo situāciju un vispārīgi atzīmē nepieciešamību remigrācijas veicināšanai: *"Šī brīža demogrāfiskā situācija apliecina, ka reģionālās attīstības atbalsta pasākumiem jāveicina iedzīvotāju skaita palielināšanos reģionos, un viens no risinājumiem iedzīvotāju skaita palielināšanai reģionos ir remigrācijas sekmēšana."* Īpaši akcentēta jauniešu emigrācija un ģimeņu ar bērniem remigrācija. Uzsvērts, ka *"Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam remigrācijas atbalsta pasākumi noteikti kā viens no uzdevumiem (A.2.4.)"* Sniegta arī norāde uz Diasporas likumu, viens no kura mērķiem ir nodrošināt labvēlīgus apstākļus remigrācijai un noteikt remigrācijas atbalsta pasākumus.

Saistītajā **Kurzemes plānošanas reģiona PAŠREIZĒJĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMĀ**⁸⁰ atzīmēts mērķis un rezultāti remigrācijas pasākumiem reģionos 2027. gadā:

- atgriezušies 8000 remigranti;
- izveidoti 140 remigrantu uzņēmumi.

⁷⁸ <https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2018/11/Kurzeme-2030.pdf>

⁷⁹ https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2022/06/KPR_AP_2021.-2027_Strategiska_dala_Gala_redakcija.pdf

⁸⁰ https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2022/06/KPR_AP_2021.-2027_Pasreizes_situacijas_raksturojums_Gala_redakcija.pdf

Ievietota remigrācijas statistika, tostarp Remigrācijas projekta rezultāti līdz 2020. gada beigām (VARAM). Vienlaikus norādīts, ka galvenais izaicinājums tomēr ir iedzīvotāju noturēšana, lai tie neaizbrauktu: *"Kopumā vērtējot migrācijas tendences reģionā, var secināt, ka galvenais izaicinājums ir rast risinājumu, kā motivēt jaunos cilvēkus neaizbraukt, lai iegūtu vēlamo izglītību vai saņemtu augstāku atalgojumu. KPR ir svarīgi veicināt jaunu iedzīvotāju piesaisti, nodrošinot pakalpojumu un darbavietu pieejamību blīvi apdzīvotās vietās."*

2018. gadā Kurzemes plānošanas reģions sadarbībā ar VARAM izsludināja projektu **konkursu remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai attīstībai Kurzemē**. Uzņēmējdarbības atbalsta grantu remigrantu uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai Kurzemē saņēma 5 projekti, izmantojot visu reģionam pieejamo finansējumu 36 000 EUR apmērā. Atbalstu saņēma idejas uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai tādās jomās kā ēdināšanas un tūrisma pakalpojumi, celtniecība un akmeņu mūrēšana, metālapstrāde ar specializāciju individuālu risinājumu izgatavošanā, kā arī autoservisa pakalpojumu sniegšanā. Sadarbība ar granta ieguvējiem aktīvi turpinās. Kurzemes Plānošanas reģiona Uzņēmējdarbības centra vadītāja Baiba Kūma ik dienas atbild uz dažādiem granta saņēmēju jautājumiem un sniedz atbalstu dažādu praktisku jautājumu risināšanā⁸¹.

2019. gadā KPR uzsāka **publikāciju sēriju – rubriku "Kurzeme – vieta, kur atgriezties"** par dažādiem uzņēmīgiem cilvēkiem, kas atgriezušies Kurzemē pēc ārvalstīs pavadītiem gadiem, par interesantām idejām, ko cilvēki īsteno, atgriežoties Latvijā un izmantojot ārvalstīs gūtās zināšanas un pieredzi. Publikācijas ievietotas Kurzemes plānošanas reģiona Facebook un Twitter kontos, kā arī mājaslapā www.kurzemesregions.lv⁸².

Vēl jāmin arī **padomrakstu sērija "Ceļš mājup"** KPR mājaslapā, kur sniegtas atbildes uz remigrantu jautājumiem, stāstu sērija **"Cilvēkstāsti"** par cilvēkiem un ģimenēm, kas atgriezušās Kurzemē un iedvesmo citus ar pozitīviem stāstiem, **Facebook lapa "Atgriežos Kurzemē"**, kur rodams atbalsts un informācija ikvienam, kurš vēl domā vai jau ir nolēmis pēc ārvalstīs aizvadīta laika atgriezties Latvijā⁸³.

Lai aktualizētu remigrācijas jautājumu risināšanu un veicinātu savstarpējo sadarbību, 2020. gada 5. februārī Kuldīgas attīstības aģentūrā Kurzemes plānošanas reģions organizēja **sanākumi pašvaldību pārstāvjiem "Remigrācijas koordinācijas jautājumi pašvaldībās"**. Sanāksmes mērķis bija iepazīstināt pašvaldību pārstāvjus ar remigrācijas jautājumiem un sekmēt turpmāko sadarbību remigrācijas jomā. Sanāksmē piedalījās Liepājas un Ventspils pilsētas pašvaldības, Kuldīgas, Aizputes, Saldus, Priekules, Ventspils, Brocēnu, Talsu, Nīcas, Pāvilostas, Alsungas un Grobiņas novadu pašvaldību pārstāvji.⁸⁴

2021. gadā **"Remigrācijas koordinācijas jautājumi pašvaldībās"** tika organizēts tiešsaistes platformā. Sanāksmes mērķis bija aktualizēt pašvaldību lomu remigrantu piesaistē, akcentējot jautājumus, kuri rodas remigrantiem, atgriežoties Latvijā, un stiprināt veiksmīgi iesākto sadarbību remigrācijas jomā, savstarpēji iepazīstinot pašvaldību pārstāvjus un veicinot domapmaiņu un diskusijas. Pašvaldību pārstāvjiem bija iespēja arī uzklaut divu remigrantu stāstus par atgriešanos vai atgriešanās plānošanu Ventspilī. Sanāksmē piedalījās Ventspils un Liepājas valstspilsētas pašvaldības, Dienvidkurzemes, Saldus, Talsu, Tukuma un Ventspils novadu pašvaldību pārstāvji⁸⁵.

⁸¹ <http://baltic-ireland.ie/2018/11/42680/>

⁸² https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2020/08/3_DK_KPR_2020.g.-1.pusgads.pdf

⁸³ https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2020/08/3_DK_KPR_2020.g.-1.pusgads.pdf

⁸⁴ <https://www.kurzemesregions.lv/kuldiga-aizvadita-sanaksme-par-remigrācijas-koordinācijas-jautājumiem-pasvaldības/>

⁸⁵ <https://www.kurzemesregions.lv/aizvadita-sanaksme-remigrācijas-koordinācijas-jautājumi-pasvaldības/>

2021. gada maijā tika organizēta tiešsaistes tikšanās "**Nākamā pietura – Kurzeme**", lai uzzinātu par dzīves iespējām, atgriežoties uz dzīvi Kurzemē. Tikšanās laikā interesentiem bija iespēja iepazīties ar remigrantu atgriešanās videostāstiem no Kuldīgas, Skrundas, Ventspils un Liepājas, uzzināt par dzīvi dažādās Kurzemes pašvaldībās, satikt Kurzemes plānošanas reģiona remigrācijas koordinatori un uzdot jautājumus par atgriešanās iespējām Kurzemē. Pasākumu rīkoja Kurzemes plānošanas reģions sadarbībā ar Liepājas pilsētas pašvaldību un Liepājas Speciālo Ekonomisko zonu, Ventspils pilsētas domes Eiropas nākamās paaudzes mazās pilsētas "Livin Ventspils", Kuldīgas novada pašvaldības iestādi "Kuldīgas Attīstības Aģentūra" un Skrundas pašvaldību⁸⁶.

2022. gada 29. novembrī notika tiešsaistes tikšanās "**Nākamā pietura – Kurzeme**"⁸⁷.

Lai aktualizētu remigrācijas jautājumu risināšanu un veicinātu savstarpējo sadarbību, 2022. gada 25. augustā, Kuldīgā Brīvdienu mājā "Raxti" Kurzemes plānošanas reģions organizēja apmācības pašvaldību pārstāvjiem par tēmu "**Komunikācija ar sarežģītu klientu**". Apmācību mērķis bija pašvaldību pārstāvjiem ar praktisku prasmju apmācību spēles palīdzību uzlabot prasmes klientu apkalpošanā un problēmsituāciju risināšanā. Pasākumā gūtās zināšanas noderēs darbam ar remigrantiem – gan veiksmīgākai to piesaistei, gan nepieciešamā atbalsta nodrošināšanai. Apmācībās piedalījās Liepājas un Ventspils valstspilsētu, kā arī Dienvidkurzemes, Kuldīgas, Saldus, Talsu, Tukuma un Ventspils novadu pašvaldību pārstāvji⁸⁸.

2022. gada 29. novembrī notika tiešsaistes tikšanās "**Nākamā pietura – Kurzeme**", kuras ietvaros cilvēkiem, kas apsver iespēju atgriezties Latvijā, bija iespēja uzzināt par dzīvesvietas, nodarbinātības un izglītības pieejamības iespējām Liepājas un Ventspils valstspilsētās un Kuldīgas un Tukuma novados, kā arī uzzināt jaunākās remigrācijas tendences Kurzemes reģionā un iepazīt remigrantu pieredzi, kuri plāno atgriezties vai jau pārcēlušies uz dzīvi. Pasākumu rīkoja Kurzemes plānošanas reģions sadarbībā ar Liepājas un Ventspils valsts pilsētām un Kuldīgas un Tukuma novadiem, lai veicinātu remigrāciju Kurzemes reģionā. Pasākumā ikvienam interesentam bija iespēja ne tikai uzzināt par pašvaldībās pieejamajiem pakalpojumiem un iespējām, bet arī uzdot jautājumus gan pašvaldību pārstāvjiem, gan Kurzemes plānošanas reģiona remigrācijas koordinatorei.

2022. gadā biedrība "Kurzemes NVO centrs" jau otro reizi rīkoja "**Līderu akadēmiju**", kur tika aicināti piedalīties NVO līderi, kā arī jebkurš aktīvs cilvēks, kurš vēlas sniegt savu ieguldījumu, lai radītu pozitīvas pārmaiņas vidē un sabiedrībā. Mācību ciklā notika četras nodarbības, kurās dalībnieki varēja uzlabot prasmes ideju prezentēšanā, uzzināt par dažādiem finanšu piesaistīšanas veidiem, sadarbības veidošanu ar lēmumu pieņēmējiem un to, kā parūpēties par sevi, lai neizdegtu darbā. Bija arī praktisks uzdevums – paralēli nodarbībām katra mācību grupa darbojās pie ideju attīstīšanas kādai kopīgai iniciatīvai, kuru tā varēs īstenot 2023. gada pirmajā pusē. Mācības finansiāli atbalsta Vācijas vēstniecība un Latvijas Republikas Kultūras ministrija⁸⁹.

Attiecībā uz atbalstu remigrantu dzīvojamajam fondam, KPR publicējis ziņu par **VARAM organizēto tiešsaistes semināru** 2022. gada septembrī, kurā dalībnieki sprieda, vai valstij ir jāiejaucas jautājuma

⁸⁶ <https://www.latviesi.com/organizaciju-jaunumi/tiesasistes-pasakums-par-remigraciju-nakama-pietura-kurzeme/>

⁸⁷ <https://www.kurzemesregions.lv/remigracija/>

⁸⁸ <https://www.kurzemesregions.lv/kuldiga-aizvaditas-apmacibas-pasvaldibu-specialistiem-remigracijas-koordinacijas-jautajumos/>

⁸⁹ <https://www.tukums.lv/lv/jaunums/nvo-lideri-un-citi-aktivisti-var-pieteikties-lideru-akademijai-kurzeme>

risināšanā, vai mājokļu pieejamība veicinās cilvēkresursu pieplūdumu, kur tieši veicināt darbaspēka pieplūdumu un citus jautājumus.⁹⁰

KPR mājaslapā tiek izvietota jaunākā informācija par aktualitātēm, kas saistītas ar remigrāciju, taču **tā nav viegli atrodamā** (ievietota sadaļā "Projekti").

Kā norāda intervētie eksperti, Kurzemes skolās ir asistenti, kas strādā un palīdz remigrantu bērniem iekļauties skolas vidē. **KPR personalizē informāciju par skolām, un, ja ir problēmas, meklē iespējas katrā pašvaldībā.**

Kurzemes plānošanas reģionā darbojas arī **uzņēmējdarbības centrs**, kur var vērsties pēc atbalsta un informācijas tie, kas domā par savu uzņēmējdarbību.

Kurzemes plānošanas reģiona remigrācijas koordinators katru dienu sniedz atbalstu remigrantiem, lai veicinātu viņu atgriešanos dzimtenē un palīdzētu viņiem iejusties, tai skaitā risinot arī dažādus praktiskus ar dzīvesvietu, izglītības iestādēm un darbavietām saistītus jautājumus. Kurzemes reģionā 2022. gada pirmajos trīs ceturkšņos individualizēti piedāvājumi sagatavoti 456 cilvēkiem, savukārt kopumā no 2018. gada marta līdz 2022. gada septembrim individuāli piedāvājumi sagatavoti 2516 cilvēkiem, kuri izrādījuši interesi par atgriešanos dzimtenē. **Šī gada pirmajos deviņos mēnešos Kurzemes reģionā pēc dzīves ārvalstīs atgriezušies 97 cilvēki, un vēlmi atgriezties pauduši 88 cilvēki. Kopumā Kurzemes reģionā kopš 2018. gada marta līdz šī gada septembrim atgriezušies 895 cilvēki, savukārt par potenciāliem plāniem atgriezties informējuši 684 cilvēki**⁹¹. Pašreizējās situācijas novērtējumā KPR norādīts uz KPR reģionālā koordinatora darba efektivitāti: *"Salīdzinot remigrācijas projekta rezultātīvos rādītājus starp plānošanas reģioniem, visvairāk cilvēku kontaktējušies ar koordinatoru Latgalē un Rīgas reģionā, arī sagatavoto piedāvājumu skaits vislielākais ir Latgalē, tai seko Vidzeme. Tomēr Latgalei ir zems remigrantu skaita īpatsvars (6,71%), salīdzinot ar kopējo cilvēku skaitu, kas sazinājušies ar koordinatoru. KPR šis īpatsvars ir ievērojami augstāks, tādējādi remigrantu skaits, kas atgriezušies, pateicoties saziņai ar koordinatoru, salīdzinot ar kopējo cilvēku skaitu, kas ir sazinājušies ar koordinatoru, ir 26,20%; augstāks rādītājs ir tikai Vidzemē (28,55%)."*⁹²

Tie remigranti, kuri atgriežas Kurzemes reģionā, visbiežāk par **savu dzīvesvietu izvēlas Liepāju, Ventspili, Tukuma, Kuldīgas, Saldus novadus**⁹³, bet saskaņā ar darba svārstmigrācijas apjoma datiem un remigrantu skaitu var secināt, ka galvenais funkcionālais centrs reģionā ir tieši Liepāja⁹⁴.

Kurzemes plānošanas reģionā pieejami arī vispārēji uzņēmējdarbības atbalsta instrumenti – granti. Tā, piemēram, Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.–2021. gada perioda programmas "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība" ietvaros tika īstenots projekts "**Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Kurzemes plānošanas reģionā**"⁹⁵. Projekta kopējais finansējums ir 950 605 EUR, no kuriem 193 502 EUR ir EEZ finansējums. Projekta sadarbības partneri ir Liepājas valstspilsētas pašvaldība (Latvija), Ventspils valstspilsētas pašvaldība (Latvija) un Norvēģijas Rūgalanes reģionālā līmeņa pašvaldība (Norvēģija). Projekts paredz Kurzemes plānošanas reģiona uzņēmējdarbības centra un pašvaldību

⁹⁰ <https://www.kurzemesregions.lv/varam-majoklu-pieejamiba-atslega-darbaspeka-piesaistei-regionos/>

⁹¹ <https://www.livinentspils.lv/remigrācijas-veicinasana-kurzemes-regiona/>

⁹² https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2022/06/KPR_AP_2021.-2027._Pasreizejas_situācijas_raksturojums_Gala_redakcija.pdf

⁹³ <https://www.livinentspils.lv/remigrācijas-veicinasana-kurzemes-regiona/>

⁹⁴ https://www.kurzemesregions.lv/wp-content/uploads/2022/06/KPR_AP_2021.-2027._Pasreizejas_situācijas_raksturojums_Gala_redakcija.pdf

⁹⁵ <https://www.liepaja.lv/projekti/projekts-uznemejdarbibas-atbalsta-pasakumi-kurzemes-planosanas-regiona/>

kapacitātes stiprināšanu, attīstīt uzņēmējdarbību reģionā, veicinot eksporta tirgus apgūšanu, nodrošināt pašvaldību un uzņēmēju atpazīstamību, sniegt atbalstu jauniešiem pilnveidošanās procesā uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstīt jaunu, inovatīvu biznesa ideju veidošanos reģionā, sekmēt nodarbinātības līmeņa palielināšanos, stimulējot jaunu pakalpojumu izveidi un uzņēmējdarbības attīstību reģionā, gan veicinot cilvēkresursu attīstību, piesaistot augsta līmeņa ekspertus, konsultantus un mentorus, gan organizējot tīklošanās pasākumus reģiona kopienu aktivizēšanai, veidošanai, uzņēmējdarbības attīstībai un nodarbinātības veicināšanai. Projektu īsteno no 2021. gada 30. jūnija līdz 2024. gada 29. aprīlim. Projekta ietvaros jau organizēti atsevišķi pasākumi, piemēram, KPR darbinieki devas pieredzes apmaiņas vizītē uz Rūgalandes novadu Norvēģijā⁹⁶, bet Norvēģijas pārstāvji viesojās Ventspilī.

2022. gada 25. novembrī projekta ietvaros sadarbībā ar LIAA Kuldīgas biznesa inkubatoru KPR organizēja biznesa **forumu par tēmu "Investors. Investīcijas"**. Pasākuma mērķis bija izcelt uzņēmējdarbības attīstības kārtējo "bubuli" – investors un investīcijas, parādot, ka no tā, tāpat kā no jebkuras uzņēmuma attīstības stadijas, nav jābaidās⁹⁷. Tāpat projekta ietvaros

2022. gada oktobrī un novembrī Kurzemes reģiona uzņēmumiem bija iespēja piedalīties KPR un grāmatvedības aģentūras "Kamelota" organizētajās **mentoringa sesijās un saņemt profesionālu konsultāciju grāmatvedības un finanšu jautājumos**⁹⁸.

Kurzemes jaunieši vecumā no 18 līdz 30 gadiem augusta beigās **intensīvā piecu dienu nometnē** attīstīja prasmes, kas viņiem noderēs uzņēmējdarbībā, kā arī izstrādāja un atlasīja dažādas biznesa idejas. Kopumā mācībās, kas notika KPR īstenotā projekta "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Kurzemes plānošanas reģionā" ietvaros, piedalījās 20 jaunieši no Liepājas, Ventspils, Saldus, Kuldīgas, Tukuma un citām Kurzemes vietām⁹⁹.

Kurzemes reģiona uzņēmumiem bija iespēja piedalīties Kurzemes plānošanas reģiona un grāmatvedības aģentūras "Kamelota" organizētajās **mentoringa sesijās un saņemt profesionālu konsultāciju grāmatvedības un finanšu jautājumos**. Šo iespēju izmantoja 7 Kurzemē reģistrēti uzņēmumi. Uzņēmumi atzinīgi novērtēja iespēju izmantot šāda veida konsultācijas sava uzņēmuma attīstībai.

⁹⁶ <https://www.kurzemesregions.lv/projekta-uznemejdarbibas-atbalsta-pasakumi-kurzemes-planosanas-regiona-ietvaros-iepazist-norvegijas-pieredzi/>

⁹⁷ <https://www.kurzemesregions.lv/category/projekti/atbalsts-uznemejiem/entrepreneurship-in-kurzeme/>

⁹⁸ <https://www.kurzemesregions.lv/iespeju-piedalities-mentoringa-sesijas-gramatvedibas-un-finansu-jautajumos-izmantojusi-septini-kurzeme-registreti-uznemumi/>

⁹⁹ <https://www.kurzemesregions.lv/ar-biznesa-ideju-picu-un-nakotnes-solu-uznemejdarbiba-definesanu-noslegusas-macibas-kurzemes-jauniesiem-iesledz-savu-biznesa-jaudu/>

Kurzemes jaunieši vecumā no **13 līdz 17 gadiem vasaras izskaņā piecu dienu nometnē** viesu namā "Vītoliņi", Tukuma novadā, apguva iemaņas, kas viņiem noderēs nākotnē uzņēmējdarbībā, kā arī izstrādāja dažādas biznesa idejas. Kopumā mācībās, kas notika Kurzemes plānošanas reģiona īstenotā projekta "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Kurzemes plānošanas reģionā" ietvaros, piedalījās 20 jaunieši no Liepājas, Ventspils, Saldus, Rojas, Tukuma un citām Kurzemes vietām¹⁰⁰.

Papildus jauniešiem projekta ietvaros tika organizētas arī mācības "**No idejas līdz produktam globālā tirgū**" jeb "**atrodī savu aizraušanos**"¹⁰¹.

2022. gada augustā tika rīkota tikšanās "Pieaugušo izglītības attīstības veicināšanas nozīme Latvijas reģionu un pašvaldību līmenī uzņēmējdarbības attīstībai un vietējās kopienas labklājībai". Tikšanās tika organizēta sadarbībā ar Latvijas pieaugušo izglītības apvienību, nodrošinot dalībniekiem iespēju piedalīties divos informatīvos un praktiskos semināros¹⁰².

Maijā un jūnijā Kurzemes reģiona uzņēmumiem bija iespēja pieteikties Kurzemes plānošanas reģiona un Gateway&Partners organizētajām mentoringa sesijām un saņemt profesionālu konsultāciju eksporta veicināšanas un biznesa attīstības jautājumos¹⁰³. Šo iespēju izmantoja 18 Kurzemē reģistrēti uzņēmumi.

Jūnijā **KPR sadarbībā ar LIAA Kuldīgas biznesa inkubatoru organizēja vebināru "Digitālo tehnoloģiju iespējas biznesa attīstībai"**¹⁰⁴.

26. maijā projekta "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Kurzemes plānošanas reģionā" ietvaros Ventspilī, koncertzālē "Latvija", tika organizēts Kurzemes biznesa forums, kurš pulcēja uzņēmējus un nozaru ekspertus, lai rastu atbildes uz jautājumiem, kā būt konkurētspējīgiem, kā strādāt

Jauniešiem tika organizētas mācības "**No idejas līdz produktam globālā tirgū**" jeb "**atrodī savu aizraušanos**". Divu nedēļu tiešsaistes mācībās piedalījās 70 jaunieši no Liepājas, Saldus, Kuldīgas, Skrundas, Aizputes, Rucavas, Kandavas, Tukuma, Grobiņas un citām Kurzemes vietām. Jaunieši no jūnija sākuma līdz pat Jāņiem pieredzējušu lektoru pavadībā apguva metodes par sava nākotnes darba vai uzņēmējdarbības jomas definēšanu un ideju izstrādi. Daļa dalībnieku pievienojās arī uz divām klātienes mācību dienām Liepājā, kur uzreiz praksē apguva prasmes, kas nepieciešamas jebkurā darbā vai uzņēmējdarbības jomā, savukārt pārējie kursu apguva tikai tiešsaistē.

Kurzemes reģiona uzņēmumiem bija iespēja pieteikties Kurzemes plānošanas reģiona un Gateway&Partners organizētajām **mentoringa sesijām un saņemt profesionālu konsultāciju maijā un jūnijā eksporta veicināšanas un biznesa attīstības jautājumos**. Šo iespēju izmantoja 18 Kurzemē reģistrēti uzņēmumi.

¹⁰⁰ <https://www.kurzemesregions.lv/ar-biznesa-ideju-prezentaciju-noslegusas-macibas-kurzemes-jauniesiem-ja-gribi-but-uznemejs-sac-gatavoties-jau-tagad/>

¹⁰¹ <https://www.kurzemesregions.lv/70-kurzemes-jauniesi-macibu-atrodi-savu-aizrausanos-lideriem-ietvaros-apguvusi-metodes-sava-nakotnes-darba-vai-uznemejdarbibas-jomas-definesanai-un-ideju-izstradei/>

¹⁰² <https://www.kurzemesregions.lv/aicinam-17-augusta-uz-klatienes-tiksanos-kuldiga-par-pieauguso-izglitibas-attistibas-veicinasanas-nozimi-latvijas-regionu-un-pasvaldibu-limeni-uznemejdarbibas-attistibai-un-vietejas-kopienas-labklajib/>

¹⁰³ <https://www.kurzemesregions.lv/kurzemes-planosanas-regiona-organizetajas-mentoringa-sesijas-piedalijusies-18-uznemumi/>

¹⁰⁴ <https://www.kurzemesregions.lv/vebinars-digitalo-tehnologiju-iespejas-biznesa-attistibai/>

inovatīvi un kā veidot un attīstīt biznesu mūsdienu mainīgajos apstākļos. Visas dienas garumā apmeklētajiem bija iespēja uz klausīt dažādu nozaru ekspertus, uzdot tiem jautājumus un citādi sazināties ar biznesa līderiem¹⁰⁵.

¹⁰⁵ <https://www.kurzemesregions.lv/kurzemes-biznesa-foruma-iedvesmojas-no-lideriem-uznemejdarbibas-attistisanai/>

5.2. Latgales plānošanas reģions

Latgales plānošanas reģionā Pētījumā padziļināti analizētas piecas pašvaldības: Daugavpils, Rēzeknes, Līvānu novada, Preiļu novada un Krāslavas novada pašvaldības. VARAM projekta ietvaros Latgales reģionā četras pašvaldības ieguva iespēju rīkot dažādas aktivitātes, proti, Preiļi, Riebiņi, Balvi un Daugavpils.

Tāpat kā citi reģioni, arī Latgales plānošanas reģions ar VARAM atbalstu īstenoja projektu konkursu Latgales pašvaldībām "Remigrācijas sekmēšanas atbalsts pašvaldībām", kas tiek rīkots VARAM prioritārā pasākuma 2019.–2021. gadam "Diasporas likuma normu īstenošanai" (Atbalsta pasākums remigrācijas veicināšanai "Reģionālās remigrācijas koordinators") ietvaros.¹⁰⁶

Latgales stratēģijā 2030 ir identificēta iedzīvotāju skaita samazināšanās reģionā: "*Pasaulē iedzīvotāju skaits pieaug, bet Eiropas iedzīvotāji noveco, un samazinās iedzīvotāju skaits darbības vecumā. Neveicot papildu darbības, Latgales iedzīvotāju skaits turpinās samazināties.*"¹⁰⁷

Latgales plānošanas reģiona attīstības programmā 2021.–2027. gadam¹⁰⁸ saistībā ar iedzīvotāju skaita samazināšanos noteikts mērķis – jaunu uzņēmumu ienākšanas Latgales SEZ un esošo uzņēmumu darbības paplašināšanas un pievienotās vērtības izaugsmes veicināšana. Tas ir īpaši svarīgi, ņemot vērā, ka, kā norādīts programmā, "*Latgalē ir divas reizes mazāk aktīvu uzņēmumu, nekā Latvijā vidēji. Tāpēc Latgales plānošanas reģions cenšas radīt labvēlīgus nosacījumus uzņēmējdarbības attīstībai un veidot vidi jauniešu remigrācijas sekmēšanai, piesaistot investīcijas un jaunu uzņēmumu radīšanu*".

Dokumentā pieminēta reģionālā remigrācijas koordinatora darba uzsākšana 2018. gadā, kurš saskaņā ar Valdības rīcības plānā noteikto uzdevumu, kas paredz atbalstīt pasākumus ārvalstīs dzīvojošo tautiešu politiskai un pilsoniskai līdzdalībai, iesaistei Latvijas ekonomiskajā un kultūras dzīvē, izglītībā un zinātnē, nodrošina individuālas konsultācijas un, sadarbojoties ar pašvaldības un valsts iestādēm, palīdz emigrantiem atgriezties uz dzīvi Latvijā. Minēts arī, ka, lai veicinātu remigrantu uzņēmējdarbības uzsākšanu, Latgalē izveidots atgriešanās vēstnešu tīkls. Šie remigranti uzņēmēji popularizē savu dzimto vietu un ir kā piemērs citiem, kas vēl tikai plāno atgriešanos Latvijā¹⁰⁹.

Tāpat kā visā Latvijā, arī Latgalē remigrantiem 2018., 2019. gadā bija iespēja pieteikties VARAM un Latgales plānošanas reģiona organizētajā konkursā, lai iegūtu grantu atbalstu saimnieciskās darbības īstenošanai, attīstībai vai uzsākšanai. Interesi par "atgriešanās grantu" izrādīja 39 remigranti, no tiem divi iesniedza projektu pieteikumus, lai saņemtu maksimālo atbalsta summu 10 000 EUR. Tomēr subjektīvu iemeslu dēļ (interesenti nebija izdeklarējušies no savas dzīvesvietas Latvijā) tie tika atsaukti¹¹⁰. Tādējādi diemžēl Latgale no tiem labumu neguva.

Katru gadu tiek rīkota Latgales diena Rīgā, kuras laikā pie LPR darbiniekiem ir iespējams uzzināt par uzņēmējdarbības un remigrācijas iespējām un tūrismu Latgalē.

Katru gadu tiek rīkotas Latgales diena Rīgā, kuras laikā pie LPR darbiniekiem ir iespējams uzzināt par uzņēmējdarbības un remigrācijas iespējām¹¹¹ un tūrismu Latgalē. Pasākums

¹⁰⁶ <https://lpr.gov.lv/lv/2021/tiek-izsludinats-konkurss-remigrācijas-sekmēšanas-atbalsts-pasvaldībam/>

¹⁰⁷ https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2011/lpr-planosanas-dokumenti/Latgales_strategija_2030_apstiprinata_01.12.2010.pdf

¹⁰⁸ https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2006/planosana/Latgales-pl%C4%81no%C5%A1anas-re%C4%A3iona-Att%C4%ABst%C4%ABas-programma-2021.-2027.gadam_.pdf

¹⁰⁹ <https://lpr.gov.lv/lv/remigracija/atgriesanas-vestnesi/>

¹¹⁰ <https://lpr.gov.lv/lv/2019/zinami-lpr-projektu-konkurss-remigrantiem-biznesa-idejas-istenosana-latgale-rezultati/>

¹¹¹ <https://rezeknesnovads.lv/sogad-latgales-diena-riga-bus-iespeja-sajust-latgali-savas-sirdis/>

norisinās jau gandrīz 10 gadus. 2021. gadā pasākums tika organizēts Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.–2021. gada perioda programmas "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība" atbalstītā projekta "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Latgales plānošanas reģionā" ietvaros.

Notikuši arī dažādi citi pasākumi ar LPR līdzdalību. Tā, piemēram, LPR sarunu festivālā LAMPA rīkotais remigrācijas diskusiju panelis "Nekur nav tik labi kā mājās"¹¹² un domnīca "Es atgriežos Latgalē"¹¹³ tika veltīta aktuālajiem remigrācijas jautājumiem. Var secināt, ka LPR īpaši centies popularizēt tieši reģionu un tā pievilcību.

Latgales reģiona koordinatore Astrīda Leščinska aktīvi piedalās diasporas pasākumos ārvalstīs. Tā, piemēram, jāmin tikšanās ar Latvijas vēstnieci Apvienotajā Karalistē Ivitu Burmistri, kur Latgales plānošanas reģiona remigrācijas koordinatore informēja par remigrācijas tendencēm un sadarbības iespējām ar diasporas pārstāvjiem.¹¹⁴

Šogad tika organizēta jau trešā (noslēdzošā) kārtā EEZ grantu konkursā "Atbalsts biznesa ideju īstenošanai Latgalē".¹¹⁵ Projekta ietvaros uzņēmēji varēja iesniegt savu biznesa ideju un pretendēt uz granta finansējumu 5000–20 000 EUR apmērā ar atbalsta likmi 75%. Obligātais programmas nosacījums – jaunas darbavietas radīšana¹¹⁶. Uz atbalstu varēja pretendēt uzņēmumi ar darbinieku skaitu līdz 50 un apgrozījumu līdz 5 miljoniem EUR, kuri saimniecisko darbību veic Latgalē un kuriem privātā kapitāla daļa veido vismaz 75%. Projekta īstenošanas ilgums bija ne vairāk kā 12 mēneši kopš līguma noslēgšanas brīža. Finansējumu varēja izlietot jaunu ražošanas pamatlīdzekļu un programnodrošinājuma iegādei, darbinieku apmācībai, patentiem, licencēm, autortiesībām un preču zīmēm u. tml. 2021. gadā reģiona mikro un mazie uzņēmumi kopumā konkursa ietvaros iesniedza 16 projektu pieteikumus, bet atbalstīti tika 10 projekti uzņēmējdarbības attīstībai un jaunu darbavietu radīšanai, kopā tiem piešķirot 92 274,99 EUR EEZ grantu līdzfinansējumu. Ar piešķirto atbalstu tika radītas jaunas darbavietas un dažādots preču sortiments, veidoti jauni un uzlaboti jau esošie pakalpojumi tūrisma, informācijas tehnoloģiju, ēdināšanas, kokapstrādes u. c. nozarēs¹¹⁷.

¹¹² <https://lpr.gov.lv/lv/2022/1-julija-tiekamies-cesis-sarunu-festivals-lampa-remigrācijas-diskusiju-paneli-nekur-nav-tik-labi-ka-majas/>

¹¹³ <https://lpr.gov.lv/lv/remigracija/aktuali/page/2/>

¹¹⁴ <https://lpr.gov.lv/lv/2022/lpr-remigrācijas-koordinatore-tikas-ar-latvijas-vestnieci-apvienotaja-karaliste-ivitu-burmistri/>

¹¹⁵ <https://idejaslatgalei.my.canva.site/>

¹¹⁶ <https://www.kraslava.lv/lv/jaunums/vel-tikai-lidz-24oktobrim-var-iesniegt-projektu-jaunas-biznesa-idejas-istenosanai-latgale>

¹¹⁷ <https://lpr.gov.lv/lv/2022/konkursa-atbalsts-biznesa-ideju-istenosanai-latgale-atbalstiti-10-projektu-pieteikumi/>

Latgales plānošanas reģiona (LPR) Latgales uzņēmējdarbības centrs (LUC) ar LPR Attīstības padomes atbalstu no šī gada organizē konkursu "**Latgales reģiona uzņēmēju gada balva 2022**". Konkursa mērķis ir apzināt un godināt Latgales reģiona uzņēmējus, kuri aktīvi un godprātīgi darbojas savā nozarē, sekmējot uzņēmējdarbības vides attīstību Latgales reģionā, veicināt Latgales reģiona uzņēmēju atpazīstamību, plašsaziņas līdzekļos popularizējot labas uzņēmējdarbības prakses piemērus Latgalē. Konkurss paredz apzināt arī remigrantus, kas pēc ilgstošas prombūtnes ārzemēs atgriežas Latvijā un uzsāk saimniecisko darbību, tādējādi apliecinot uzņēmējdarbības vides attīstību valstī¹¹⁸. Remigranti konkursā izcelti ar nomināciju "**Gada uzņēmīgākais remigrants Latgalē**"^{119, 120}.

Latgales plānošanas reģions arī aktīvi informē par dažādām uzņēmējdarbības grantu piesaistes iespējām. Tā, piemēram, 2022. gada 24. martā pasākumā par Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) grantu programmas "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība" piedāvātajām atbalsta iespējām Latgales plānošanas reģions sniedza ieskatu plānotajā atbalstā Latgales reģiona uzņēmējiem¹²¹. Latgales plānošanas reģiona administrācijas vadītāja Iveta Maļina-Tabūne uzsver, ka, "pateicoties EEZ grantam, vairāk nekā pusmiljons EUR tiks investēts uzņēmējdarbības attīstībai un nodarbinātības veicināšanai Latgales reģionā. [...] Tas dos lielu priekšrocību Latgales reģiona uzņēmējiem īstenot savus projektus brīdī, kad citi fondu līdzfinansēti pasākumi nav pieejami". Projektu iesniedzēji – saimnieciskās darbības veicēji Latgales reģionā, īstenojot jaunu biznesa ideju, varēs saņemt atbalstu jaunu produktu vai pakalpojumu radīšanai, esošu produktu uzlabošanai, ražošanas jaudas būtiskai palielināšanai vai ražošanas procesu būtiskai maiņai, kā arī esošu pakalpojumu efektivitātes uzlabošanai. Konkurssam pieejamais programmas līdzfinansējums ir 540 000 EUR un vienam projektam pieejamais līdzfinansējums ir no 5000 līdz 10 000 EUR. Līdzfinansējuma atbalsta intensitāte nepārsniedz 55% no projekta kopējām attiecināmajām izmaksām.

Saskaņā ar konkursa nolikumu uz balvu "**Gada uzņēmīgākais remigrants Latgalē**" var pretendēt uzņēmējs, kas ir atgriezies no ārzemēm ne agrāk kā piecus gadus pirms konkursa izsludināšanas, pēc ilgstošas prombūtnes (vismaz trīs gadus bijis ārzemēs) Latgales reģionā, ir uzsācis saimniecisko darbību un sniedz tirgus prasībām pieprasītu produktu vai pakalpojumu. 2022. gadā konkursam tika pieteikti četri pretendenti. Šī balva, kā norāda intervētā Līvānu novada uzņēmēja, palīdz veicināt atpazīstamību un palīdz attīstīt uzņēmējdarbību, tā "*dod impulsu un stimulu, ka Tevi ir pamanījuši un zina*".

Latgales plānošanas reģiona (LPR) mājaslapā publicēti "**Es atgriežos Latgalē!**" stāsti, kā arī podkāsts un vebināru cikls "Es atgriežos Latgalē!". Nu jau 4. sezonu mājaslapā atrodams ļoti daudz iedvesmojošu pieredzes stāstu. Arī Facebook ir izveidota grupa "Es atgriežos Latgalē!", lai apzinātu ārvalstīs dzīvojošos Latgales iedzīvotājus un palīdzētu viņiem atgriezties dzimtenē – tai seko jau 6242 cilvēki. Papildus LPR ir uzsācis stāstu ciklu "BIZNESAM IZVĒLOS LATGALI!", kur ar savu pieredzi dalās Latgales reģiona uzņēmēji-remigranti. Tika organizētas arī Vispasaules cilpošanas tūres "Es atgriežos Latgalē!", kuru ietvaros dalībniekus aicināja doties paša izvēlētā maršrutā Latvijā un visā pasaulē, vienlaikus atbildot uz interaktīviem jautājumiem un izpildot dažādus atraktīvus uzdevumus.

¹¹⁸ <https://rezekne.lv/2022/09/09/piesakiet-uznemumus-konkursam-latgales-regiona-uznemeju-gada-balva-2022/>

¹¹⁹ <https://lpr.gov.lv/lv/2022/gada-uznemigakais-remigrants-latgale-nominacija-ir-pieteikti-4-pretendenti/>

¹²⁰ <https://lpr.gov.lv/lv/2022/gada-uznemigakais-remigrants-latgale-nominacija-ir-pieteikti-4-pretendenti/>

¹²¹ <https://preili.lv/212208/latgales-planosanas-regions-iepazistinas-ar-planoto-atbalstu-uznemejiem-grantu-veida/>

LPR mājaslapā atrodama informācija par remigrācijas atbalsta aktivitātēm dažādās pašvaldībās, kuras gan lielākoties notikušas 2018.–2019. gadā¹²².

LPR vairākās skolās aprobē **mācību materiālu "Esi uzņēmējs"**, kas domāti četrām dažādām vecuma grupām: pirmsskola, sākumskola, pamatskola un vidusskola. Mācību materiāli izstrādāti sadarbībā ar LIAA un Junior Achievement Latvia un domāti tikai Latgales reģionam (no 2023. gada 1. septembra būs pieejami visiem).

2021. gadā LPR aicināja vietējos bērnus, tostarp remigrantu un repatriantu bērnus, kā arī potenciālos remigrantus, kas dzīvo ārpus Latvijas, diasporas locekļus, latviešu skoliņu audzēkņus piedalīties radošajā konkursā bērniem "Vasals kai pyupols!" (tulkojumā no latgaliešu valodas "Esi vesels kā pūpols!"). Konkursa mērķis bija veicināt bērnus izpratni par lietderīgu brīvā

laika pavadīšanu, pozitīva noskaņojuma saglabāšanu, pavadot pašizolācijas laiku ģimenē Lieldienu laikā, veicināt sabiedrības vienotību, veidojot pozitīvu un možu garu ar saliedējošām un radošām aktivitātēm, iesaistot ģimenes locekļus. Arī šī aktivitāte tika īstenota VARAM pasākuma remigrācijas veicināšanai "Reģionālās remigrācijas koordinators" ietvaros.

Papildus pie aktivitātēm bērniem jāmin arī 2020. gada radošais konkurss bērniem "Esi varūns – palīc sātā!". Latgales plānošanas reģions aicināja vietējos bērnus, tostarp remigrantu un repatriantu bērnus, kā arī potenciālos remigrantus, kas dzīvo ārpus Latvijas, diasporas locekļus, latviešu skoliņu

2022. gada **radošo darbu konkursa** "Mēs esam LATVIJA!" mērķis bija bērniem un jauniešiem veidot izpratni par Latvijas vēsturi un valsts svinamajām dienām, lietderīgi un radoši pavadot brīvo laiku, kā arī vienot vietējo un diasporas ģimeņu bērnus un jauniešus radošā aktivitātē, caurvijot dzimtenes mīlestības tematu. Radošo darbu konkurss norisinājās jau trešo gadu, un tajā LPR aicināja vietējos bērnus, tostarp remigrantu un repatriantu bērnus, kā arī potenciālos remigrantus, kas dzīvo ārpus Latvijas, diasporas locekļus un latviešu skoliņu audzēkņus. Šādi radošie konkursi veido piesaistes izjūtu Latvijai bērniem un palielina iespēju, ka ģimene atgriezīsies Latvijā.

audzēkņus (vecumā līdz 16 gadiem) piedalīties radošajā konkursā bērniem "Esi varūns – palīc sātā!". Konkursa mērķis ir veicināt bērnus izpratni par Latvijā un pasaulē notiekošajiem drošības pasākumiem ārkārtas situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatības ierobežošanu, lietderīgi un radoši pavadot pašizolācijas laiku ģimenē.¹²³¹²⁴

¹²² <https://lpr.gov.lv/lv/remigracija/biznesam-izvelos-latgali/>

¹²³ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/esi-varonis--paliec-majas-radosais-konkurss-gimenem-latvija-un-arzemes.a357933/>

¹²⁴ <https://lpr.gov.lv/lv/2022/aicinam-piedalities-radoso-darbu-konkursa-mes-esam-latvija/>

5.3. Vidzemes plānošanas reģions

Vidzemes plānošanas reģionā Pētījumā padziļināti analizētas piecas pašvaldības: Alūksnes novada, Cēsu novada, Valkas novada, Valmieras novada un Limbažu novada pašvaldības.

Tāpat kā citi Latvijas reģioni, arī Vidzemes plānošanas reģions sadarbībā ar VARAM īstenoja uzņēmējdarbības projektu konkursu, lai sniegtu finansiālu atbalstu remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai attīstīšanai Vidzemē. Smiltenes un Gulbenes pašvaldības bija no tām 10 pašvaldībām, kas 2018. gadā piedalījās VARAM remigrācijas pilotprojektā.

Projektu konkursā **remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai attīstīšanai Vidzemē finansiālo atbalstu saņēma viena konkursa dalībiece – Sanda Bogomazova – pieprasītajā 9938,58 EUR apmērā, kas ļāva iekārtot jaunu fotostudiju un sniegt fotogrāfa pakalpojumus Cēsīs**. Komisija lēma par atbalsta piešķiršanu diviem pieteikumiem, taču jau pēc konkursa rezultātu paziņošanas viens no iesniedzējiem atteicās no dalības konkursā, jo nespējot līdz šī gada beigām realizēt biznesa idejā nepieciešamos ieguldījumus¹²⁵. 2018. gadā **maksimālo paredzēto finansiālo atbalstu 9000 eiro apmērā saņēma divi konkursa dalībnieki**, attīstot autotransporta servisa darbību, kā arī uzsākot tūrisma uzņēmējdarbību pierobežā. Kopumā par projektu konkursu Vidzemē interesi 2018. gadā izrādīja ap 30 remigrantu, no kuriem pieci iesniedza projektu pieteikumus.

Vēl, runājot tieši par aktivitātēm, kas vērstas uz remigrantiem, jāmin remigrantu ģimeņu no Vidzemes salidojums ar nosaukumu "**Satikšanās Latvijā**". Pasākums pulcēja gandrīz 40 cilvēku – pieaugušos un bērnus, kas ir atgriezušies uz dzīvi Latvijā no dažādām pasaules valstīm: Lielbritānijas, Beļģijas, Dānijas, Norvēģijas, Krievijas, Kanādas, Brazīlijas, Austrālijas un Jaunzēlandes un šobrīd savu mājvietu atraduši Vidzemē.¹²⁶

Arī Vidzemes plānošanas reģionā, tāpat kā Latgalē, ir "**remigrācijas vēstneši**" – mājaslapā atrodami desmitiem iedvesmojošu stāstu par atgriešanos Vidzemē. Taču nav skaidras informācijas, kā būtu iespējams pieteikties, lai kļūtu par šādu vēstnesi.

Vidzemes reģiona mājaslapā vidzeme.lv ir izveidota atsevišķa sadaļa "Remigrācija", kur atrodama informācija par reģionā līdz šim īstenotajiem remigrācijas projektiem, kā arī aktuālā informācija saistībā ar remigrāciju un remigrācijas koordinatora kontaktinformācija. Apakšsadaļā "Noderīga informācija" ļoti pārskatāmā veidā atrodama informācija par uzņēmējdarbības iespējām, darba iespējām, pabalstiem, izglītību un citiem remigrantus interesējošiem jautājumiem.

2022. gada **2. decembrī Vidzemes plānošanas reģions organizēja sanākumi Cēsīs, kur tikās reģionālais remigrācijas koordinators ar pašvaldību speciālistiem remigrācijas jautājumos**. Sanāksmē satikās speciālisti no Valmieras, Cēsu, Varakļānu, Gulbenes, Saulkrastu, Limbažu, Valkas, Smiltenes un Madonas novadu pašvaldībām, bet no Alūksnes un Ogres pievienojās attālināti tiešsaistē. Sanāksmes laikā sanākušie dalījās gan savā pieredzē, gan pastāstīja par aktuālāko remigrācijas jomā savā novadā¹²⁷.

3. decembrī Vidzemes Uzņēmējdarbības centrs sadarbībā ar Vidzemes plānošanas reģiona remigrācijas koordinatoru esošajiem un topošajiem uzņēmējiem organizēja tiešsaistes semināru "Iespējas digitālai komunikācijai un radošiem projektiem". Pasākumā bija aicināti piedalīties arī

¹²⁵ http://www.vidzeme.lv/lv/uznemejdarbibas_atbalsta_grants_8220atgriesanas_atbalsts8221

¹²⁶ <http://www.vidzeme.lv/lv/aktualitates3/52/133726/>

¹²⁷ <http://www.valka.lv/lv/valkas-novads-1/pasvaldiba-1/projekti-2/remigracijas-sekmšanas-pakalpojumi-valkas-novada>

remigranti, kuri vēlētos veikt savu saimniecisko darbību Vidzemē un ir jau pārcēlušies atpakaļ uz dzīvi Latvijā vai plāno to darīt tuvākajā laikā. Semināra mērķis bija dot iespēju esošajiem un topošajiem uzņēmējiem pilnveidot savas zināšanas un praktiskās iemaņas digitālo komunikācijas kanālu izmantošanā sava produkta vai pakalpojuma publicitātei, pārdošanai¹²⁸.

Novadā darbojas Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras Vidzemes biznesa inkubators (Madonā, Valmierā, Siguldā) un Vidzemes Uzņēmējdarbības centrs¹²⁹.

Vidzemes lauku partnerība "Brasla" šogad organizēja LEADER projektu konkursa XIII kārtu uzņēmējdarbības atbalstam¹³⁰.

Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvām pieejamais finansējums bija 287 220,49 EUR.

1. Rīcība: jaunu produktu un pakalpojumu radīšana, esošo attīstīšana un pārdošanas veicināšana – 172 332,30 EUR.
2. Rīcība: lauksaimniecības produktu pārstrāde (tostarp mājas apstākļos), produkcijas dizains un pārdošanas veicināšana – 114 888,19 EUR.

Maksimālā attiecināmo izmaksu summa vienam projektam: 50 000 EUR (vai 70 000 EUR, ja ieguldījumi būvniecībā uzņēmējdarbības infrastruktūrā ir vismaz 70% no projekta attiecināmo izmaksu summas). Projektu īstenošanas darbības teritorija: Limbažu novads – Alojās, Limbažu un Staiceles pilsētas, Alojās, Braslavas, Brīvzemnieku, Katvaru, Limbažu, Staiceles, Umurgas un Vidrižu pagasti; Valmieras novads – Dikļu, Vaidavas un Zilākalna pagasti; Siguldas novads – Lēdurgas pagasts un Cēsu novads – Stalbes un Straupes pagasti. Projektu īstenošanas periods – viens gads (vai divi, ja tiek veikta būvniecība vai teritorijas labiekārtošana).

Vidzemes plānošanas reģions ir iesaistījies Eiropas Savienības zinātnes un pētniecības atbalsta programmas "Apvārsnis 2020" finansētā projektā "Sadarbībā balstīta ilgtspējīgu un drošu pārtikas sistēmu veidošana Food2030" (CITIES2030)¹³¹. Projekta CITIES2030 atslēgas tēmas ir aprites ekonomika un veselīga,

¹²⁸ <http://www.valka.lv/lv/valkas-novads-1/pasvaldiba-1/projekti-2/remigrācijas-sekmesanas-pakalpojumi-valkas-novada>

¹²⁹

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbības_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbības_vidzeme/24_februari_vidzemes_inovāciju_nedēļas_konference_aicina_ieskatīties_daudzpusīgajās_simbiozes_iespejas/

¹³⁰ <http://www.laukutikls.lv/nozares/uznemejdarbības/notikumi/2022-11-12-000000-lidz-2022-12-12-000000/vidzemes-lauku-partnerība>

¹³¹

http://www.vidzeme.lv/en/projects/co_creating_resilient_and_sustainable_food_systems_towards_food2030_cities2030/info/

ilgtspējīga pārtika. Tas meklēs un testēs risinājumus, lai pārstrukturētu vai pārveidotu dažādus pārtikas ķēdes posmus, lai tie atbilstu 21. gadsimta sabiedrības izaicinājumiem un vajadzībām. CITIES2030 vīzija ir izstrādāt un savienot īsas pārtikas piegādes ķēdes, kas pulcē patērētājus, stratēģiskos un nozares partnerus, pilsonisko sabiedrību, uzņēmumus, vadošās universitātes un dažādu disciplīnu pētniekus, kas iesaistīti pilsētu un reģionu pārtikas nodrošinājuma ekosistēmas veidošanā. CITIES2030 ietvaros divos reģionos (tostarp Vidzemē) un deviņās ES pilsētās tiks izveidotas un testētas politikas un dzīves laboratorijas, kuras turpmāk tiks adaptētas un ieviestas kopumā 50 ES pilsētās vai reģionos. Projekta laikā veikto pilotaktivitāšu rezultātā projektā iesaistītās pilsētas un reģioni radīs priekšnoteikumus pārtikas nodrošinājuma ekosistēmas uzlabošanai, ļaujot komersantiem efektīvāk investēt un valsts sektoram efektīvāk izmantot resursus saņemtās pārtikas piegādei videi un sabiedrībai pēc iespējas draudzīgākā veidā. No Latvijas projektā iesaistījušies trīs partneri: Vidzemes plānošanas reģions kā risinājumu testēšanas pilotobjekts, Latvijas Lauku forums kā pilsoniskās sabiedrības interešu pārstāvis un Rīgas Tehniskā universitāte – zinātniskā pamatojuma sniedzējs. Projekta kopējais finansējums ir 12 513 955,75 EUR, VPR finansējums – 184 300 EUR, ko pilnībā finansē ES. Projekta norises periods: 1.10.2020.–30.09.2024. Projektā jau notikušas vairākas aktivitātes, un tās turpinās.

Reģionā tiek īstenots projekts "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Vidzemes plānošanas reģionā"¹³². Tajā veiktās aktivitātes pilnveidos reģiona uzņēmējdarbības vidi nolūkā paaugstināt uzņēmumu konkurētspēju vietējos un starptautiskos tirgos. Projekts tiks īstenots "Vietējās attīstības, nabadzības mazināšanas un kultūras sadarbības" programmā, ko līdzfinansē Islande, Lihtenšteina un Norvēģija, izmantojot EEZ grantus. Projekta īstenošanas vieta ir Vidzemes plānošanas reģiona teritorija Latvijā un Elverumas pašvaldība Norvēģijā, kā arī ir plānots, ka notiks sadarbība ar citām EEZ donorvalstīm. Projekta ieviešanas laiks 2021. gada 21. jūnijs – 2024. gada 30. aprīlis. VPR budžets projekta īstenošanai, ko pilnībā sedz EEZ finanšu instruments, ir 864 443 EUR.

Projektā tiks īstenoti šādi pasākumi:

1. VPR Vidzemes uzņēmējdarbības centra un pašvaldību kapacitātes stiprināšana
2. Reģionālās atpazīstamības veicināšana vietējā un starptautiskā mērogā
3. Reģionālais jauniešu uzņēmējdarbības mentorings
4. Atbalsts nodarbinātības un konkurētspējas palielināšanai, īstenojot reģionam specifiskas aktivitātes

Plānotie rezultāti:

- Pašvaldībās stiprināta uzņēmējdarbības atbalsta kapacitāte
- Stiprināta VPR uzņēmējdarbības atbalsta kapacitāte
- Izveidotas vai pilnveidotas četras pašvaldību kopstrādes / koprades telpas VPR teritorijā
- Veicināts vietējās produkcijas noiets
- Veicināta reģionālā atpazīstamība
- Noorganizētas trīs ārvalstu tirdzniecības misijas
- Noorganizētas divas ārvalstu specifisko mediju vizītes
- Noorganizēti trīs Vidzemes iedvesmas stāstu pasākumi
- Atbalstīta vietējo uzņēmumu attīstība, nodrošinot nepieciešamo ekspertu piesaisti
- Īstenoti četri maratoni jauniešu produktu ideju izstrādei
- Īstenoti trīs produktu ideju izstrādes maratoni uzņēmējiem VPR viedās specializācijas definētajās jomās
- Īstenoti seši tīklošanās pasākumi uzņēmējiem, izglītības un pētniecības iestādēm

132

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbibas_vidzeme/info/

Daļa no plānotajiem septiņiem hakatoniem jau realizēta, tostarp jauniešu **hakatons** Limbažos un Smiltenes tehnikumā¹³³, kuru mērķis bija attīstīt jauniešu uzņēmējdarbības spējas un motivēt jauniešus uzsākt uzņēmējdarbību, kā arī hakatoni Valmierā un Valkā (sk. novadu apakšsadaļās).

Projekta ietvaros Vidzemes plānošanas reģions aicināja Vidzemes plānošanas reģiona pašvaldības līdz 2022. gada 29. jūlijam iesniegt pieteikumus konkursā "Kopstrādes telpu attīstība Vidzemes plānošanas reģionā"¹³⁴. Plānošanas vai īstenošanas procesā ir arī citi projektā plānotie pasākumi.

Tāpat projektā Vidzemes uzņēmēji tika aicināti anonīmā **aptaujā novērtēt pakalpojumus un atbalstu, ko uzņēmējiem sniedz pašvaldība**¹³⁵. Pasākuma organizatori norāda: "Vidzemes plānošanas reģiona stratēģiskais mērķis ir sekmēt līdzsvarotu reģiona sociālo, ekonomisko un teritoriālo attīstību. Vidzeme vēlas būt talantīgus un darbīgus cilvēkus piesaistošs reģions, kas spēj elastīgi piemēroties globālajiem pārmaiņu procesiem un ir konkurētspējīgs." VPR vēlas Vidzemi, kur:

- reģiona uzņēmējdarbības videi ir vienots tēls, kas tiek skaidri pozicionēts;
- investors vēlas ieguldīt un attīstīt savas idejas;
- pašvaldību atbalsts uzņēmējiem ir daudzveidīgs, uzņēmējiem ir pieejamas vietas, kur eksperimentēt un testēt biznesa idejas;
- uzņēmēji izmanto jaunās tehnoloģijas un rada inovācijas;
- uzņēmējiem ir laba sadarbība ar izglītības un zinātnes sektoru;
- rodas jauni uzņēmējdarbības veidi;
- jaunieši arvien vairāk iesaistās uzņēmējdarbībā.

Vēl projekta ietvaros Vidzemes plānošanas reģiona uzņēmēji tika aicināti pieteikties bezmaksas konsultācijām par inovāciju un starptautiskās sadarbības attīstīšanu, lai veicinātu uzņēmuma konkurētspēju ārvalstīs¹³⁶.

VPR arī katru gadu godina reģiona uzņēmējus, kurus par **veiksmīgu un iedvesmojošu darbošanos Vidzemē nominējušas pašvaldības**. Tā, piemēram, 2021. gadā tas notika **Vidzemnieku dārza svētku pasākumā**. Sumināto astoņu uzņēmēju stāstus caurvij ģimenes biznesa tēma un ārvalstīs gūtās pieredzes ieguldīšana Vidzemes attīstībā¹³⁷.

Dokumentu analīze atklāj, ka Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2030. gadam ir norādīts uz iedzīvotāju skaita samazinājumu emigrācijas dēļ: "Vidzemē ir jūtama strauja

133

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbi_ba_vidzeme/vidzemes_planosanas_reģiona_organizeto_hakatonu_cikls_turpinas_smiltene_uzvar_ideja_par_enerģiju_razojosam_zolitem/

134

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbi_ba_vidzeme

135

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbi_ba_vidzeme/vidzemes_uznemeji_aicinati_novertet_pasvaldibu_sniegtos_pakalpojumu_un_atbalstu/

136

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbi_ba_vidzeme/vidzemes_inovaciju_brokera_bezmaksas_konsultācijas_uznemejiem_17_decembri/

137

http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/uznemejdarbibas_atbalsta_pasakumi_vidzemes_planosanas_reģiona_uznemejdarbi_ba_vidzeme/nosvincti_10_vidzemnieku_darza_svetki_un_vidzemes_iedvesmas_stastiem_pievienojusies_vel_8_uznemeji/

iedzīvotāju skaita samazināšanās zemās dzimstības, iekšzemes migrācijas un emigrācijas dēļ." Atzīta arī nepieciešamība pēc valsts līmeņa pasākumiem situācijas stabilizēšanai: "Izmaiņas pastāvošajā situācijā iespējams panākt tikai ar kompleksiem valsts līmeņa pasākumiem ģimeņu politikā, nodarbinātībā, vietu pievilcībā, remigrācijas un imigrācijas veicināšanā, bet šo pasākumu ietekme būs jūtama tikai ilgākā laika termiņā¹³⁸."

Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030¹³⁹ ir minēta demogrāfiskā situācija kā izaicinājums, kuru var palīdzēt risināt "tikai ar kompleksiem valsts līmeņa pasākumiem ģimeņu politikā, nodarbinātībā, vietu pievilcībā, remigrācijas un imigrācijas veicināšanā".

Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programmā 2021.–2027. gadam sadaļā "Identitāte un spēcīgas kopienas" kā viens no uzdevumiem ir minēta remigrācijas veicināšana. Kā atbildīgie norādīti VPR, pašvaldības, VARAM. Vēlami iznākumi – #remigrāciju veicinoši pasākumi; #sadarbība ar diasporu¹⁴⁰.

¹³⁸ http://www.vidzeme.lv/upload/VPR_IAS_10112014_labots.pdf

¹³⁹

http://jauna.vidzeme.lv/upload/VIDZEMES_PLANOSANAS_REGIONA_ILGTSPEJIGAS_ATTISTIBAS_STRATEGIJA.pdf

¹⁴⁰ http://jauna.vidzeme.lv/upload/attstbas_dokumenti/2_VPR_AP_2.0.pdf

5.4. Zemgales plānošanas reģions

Zemgales plānošanas reģionā pētījuma ietvaros padziļināti analizētas sešas pašvaldības: Dobeles novada, Jēkabpils novada, Aizkraukles novada, Bauskas novada, Jelgavas valstspilsētas un Jelgavas novada pašvaldības.

Zemgales plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2015–2030¹⁴¹ atsauču uz remigrāciju vai atbalstu remigrantiem nav.

Taču **ZPR Attīstības programmas 2021–2027¹⁴²** stratēģiskās daļas rīcības plānā noteikts: "Īstenot pasākumus remigrantu un imigrantu bērniem, kā arī mazākumtautībām, to sekmīgai iekļaušanai izglītības procesā, tostarp piedāvājot neformālās izglītības (t. sk. interešu izglītības) iespējas (piem., speciālu mācību programmu izstrāde un licencēšana, ārzemēs iegūtās izglītības atzīšana u. tml)." Tālāk minēti "Remigrācijas atbalsta pasākumi atbilstoši reģiona plānam", kas jāīsteno VARAM, SIF, ZPR un pašvaldībām.

ZPR Attīstības programmas 2021–2027. gadam stratēģiskās daļas rīcības plānā ļoti konkrēti un detalizēti raksturoti gan remigrācijas jomā īstenojamie uzdevumi, gan atbildīgās puses, kā arī konkrētas ZPR īstenojamās aktivitātes.

Šie pasākumi ietver: "remigrācijas koordinatora nodrošināšana reģionā; personalizēto piedāvājumu sagatavošana, veicinot speciālistu atgriešanos; izglītojoši un tīklošanas pasākumi remigrantiem". Plānotais finanšu resurss, sasaiste ar SAM, citiem resursiem – Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021–2027. ZPR loma ir koordinēt un ieviest šīs aktivitātes. Tālāk minēta arī "Remigrācijas jautājumu koordinēšana un attīstība reģiona pašvaldībās", kas jāīsteno ZPR, pašvaldībām un VARAM par valsts un pašvaldības finansējumu. ZPR loma atkal ir koordinēt un ieviest šos projektus. Kā konkrētas aktivitātes minētas:

6.3.6.1. Veikt pētījumu par remigrācijas galvenajiem šķēršļiem un iemesliem Zemgalē, piedāvājumu izstrādāšana sadarbībā ar pašvaldībām.

6.3.6.2. Attīstīt sadarbību ar LLU un citiem zinātnes institūtiem Zemgalē augtas kvalitātes darbaspēka piesaistei (remigrantiem), mērķtiecīgi strādājot un informējot mērķa grupu.

6.3.6.3. Mājaslapā regulāri papildināt informāciju, kas nepieciešama remigrantiem, papildināt ar informāciju par nodarbinātību (saites), uzņēmējdarbību, uzņēmējdarbības institūcijām – inkubatori, tehnoloģiskie parki, sadarbības iespējas ar zinātni u. c.

6.3.6.4. Izveidot kontaktu sarakstu (potenciālie remigranti, tikko atgriezušies), nosūtīt informāciju par projektu, grantu konkursiem, citiem atbalsta veidiem. Svarīgi īpaši šobrīd, jo sākas jaunas plānošanas periods un iespējams atbalsts biznesa idejām.

6.3.6.5. Uzsākt diskusiju un gatavot priekšlikumus projektu konkursu ieviešanai, lai projektu vērtēšanas kritērijos iekļautu papildu kritēriju tieši remigrantiem, tā dodot papildu iespēju saņemt atbalstu savu projektu realizācijai.

6.3.6.6. Organizēt iekļaujošas vasaras nometnes bērniem, iekļaujot valodas, kultūras, tradīciju apguvi, dažādu vietu un objektu apmeklēšanu (reģions un pašvaldības) gan bērniem, kas atgriezušies, gan remigrantu ģimeņu bērniem no ārvalstīm.

¹⁴¹ https://www.jelgava.lv/files/2_zpr_ias.pdf

¹⁴² https://www.zemgale.lv/images/ZPR_AP_strategija_1_redakcija_2021_2027.pdf

6.3.6.7. Veidot mentoringa programmu – piesaistot palīgu ģimenei, kas atgriežas, kurš palīdz risināt jautājumus ar valsts un pašvaldību institūcijām, skaidro likumus utt.

6.3.6.8. Nodrošināt aktuālas, uzticamas, skaidras un nepārprotamas informācijas pieejamību tautiešiem gan lēmumu pieņemšanai par atgriešanos, gan pārcelšanās procesā par valsts un pašvaldību pakalpojumiem, nosacījumiem, palīdzību.

6.3.6.9. Nodrošināt aktuālas, skaidras, viegli uztveramas informācijas nodrošināšanu par nodarbinātības iespējām Latvijā, par uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējām, nodokļu politiku, citām obligātajām prasībām.

6.3.6.10. Speciālistu kapacitātes celšana, pieredzes apmaiņa reģionā un katrā pašvaldībā.

6.3.6.11. Organizēt ikgadēju konferenci, forumu par remigrācijas pieredzi, tempiem, pieredzes stāstiem.

Jāatzīmē, ka Zemgales reģiona politikas dokumentos ir iekļauts visdetalizētākais pasākumu saraksts, kuru bez būtiska finansējuma sasniegt var būt grūti.

ZPR Attīstības programmas esošās situācijas raksturojums¹⁴³ sadaļā "ZPR SVID ANALĪZE" atzīmē nepietiekamu reģiona pašvaldību iesaisti un līdzatbildību remigrācijas veicināšanā.

Zemgalē darbojas **Zemgales uzņēmējdarbības centrs**¹⁴⁴, kas nodrošina koordinētu atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai reģionā un veido vienotu konsultāciju tīklu, koordinējot sadarbību ar citām uzņēmējdarbības atbalsta institūcijām. Sakārtot uzņēmējdarbības ekosistēmu un infrastruktūru, veicināt zināšanu pārnesi un inovācijas Zemgales ekonomikas specializācijas un RIS 3 nozarēs, kā arī paaugstināt Zemgales uzņēmēju konkurētspēju pasaules tirgos. Centra mērķis ir sakārtot uzņēmējdarbības ekosistēmu un infrastruktūru, veicināt zināšanu pārnesi un inovācijas Zemgales ekonomikas specializācijas un RIS 3 nozarēs, kā arī paaugstināt Zemgales uzņēmēju konkurētspēju pasaules tirgos. Centrs sniedz uzņēmējiem dažādu veidu palīdzību: konsultācijas un atbalstu par dažādām finansējuma piesaistes programmām, informāciju par uzņēmējdarbības uzsākšanu, attīstību un finansiālā atbalsta iespējām, informāciju par uzņēmēju un zinātnieku sadarbību, pētījumiem, jaunu produktu izstrādi utt., konsultācijas un palīdzību biznesa kontaktu dibināšanā, uzņēmēju tikšanās ar potenciālajiem ārvalstu partneriem, digitālo apmācību u. tml.

Zemgalē Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.–2021. gada perioda programmas "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība" ietvaros notiek projekta "**Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Zemgales plānošanas reģionā**" īstenošana. Projekta rezultātā Zemgales reģionā tiks organizētas ideju ģenerēšanas darbnīcas, konkursi un citi izglītojoši un vērtīgi pasākumi, apmācīti profesionālie darbinieki un speciālisti, stiprināta uzņēmējdarbības atbalsta kapacitāte pašvaldībās, sniegts atbalsts uzņēmējiem, aprīkots Jelgavas valstspilsētas Jauniešu karjeras konsultāciju un motivācijas centrs, izveidota koprades telpa jaunajiem uzņēmējdarbības talantiem, kā arī īstenoti citi pasākumi. Projekta kopējais budžets ir 969 256 EUR, no kuriem programmas līdzfinansējums ir 793 867,70 EUR. Projekta īstenošanas laiks: no 2021. gada septembra līdz 2024. gada 30. aprīlim.

Projektā jau šobrīd regulāri tiek organizēti **dažādi bezmaksas semināri un lekcijas uzņēmējiem**¹⁴⁵, piemēram, "Starptautiskā biznesa etiķete"¹⁴⁶, "Produktu foto mazajam uzņēmējam", "Kā transformēt savu domāšanu (*mindset*) no darbinieka par uzņēmuma vadītāju?", "Finanšu analīzes pamati" un citi. **Lai**

¹⁴³ https://www.zemgale.lv/images/ZPR_AP_SI_ESR_projekts_2021_2027_3_final.pdf

¹⁴⁴ <https://zuc.zemgale.lv/>

¹⁴⁵ <https://zuc.zemgale.lv/jaunumi/aktualie-bezmaksas-seminari-un-macibas-uznemejiem-2022-gada/>

¹⁴⁶ <https://www.dobelev.lv/jaunums/bezmaksas-vebinars-uznemejiem-starptautiska-biznesa-etikete-eez-projekta-uznemejdarbiba-zemgale-ietvaros>

veicinātu uzņēmējdarbības domāšanu un izpratni par dažādiem ar to saistītiem procesiem, septembrī Zemgales plānošanas reģions īstenojis trīs biznesa ideju ģenerēšanas darbnīcas pamatskolēniem: par sociālo uzņēmējdarbību, zaļās uzņēmējdarbības piemēriem un digitāliem risinājumiem, aprītes ekonomikai un otrreizējai materiālu izmantošanai, kā arī plāno rīkot vēl šādas citās Zemgales pašvaldībās¹⁴⁷. Līdz šim pasākumi notikuši Bauskā, Jelgavā un Dobelē.

Zemgalē katru gadu tiek apbalvoti reģiona labākie uzņēmēji. Tā, piemēram, 2022. gada 25. novembrī Rundāles pilī tika godināti Zemgales 2022. gada labākie uzņēmēji no sešām Zemgales plānošanas reģiona pašvaldībām: Aizkraukles novada, Bauskas novada, Dobeles novada, Jelgavas valstspilsētas, Jelgavas novada un Jēkabpils novada trīs kategorijās. Visi laureāti, pateicoties reģiona pašvaldību finansiālam atbalstam, Rundāles pilī saņēma īpaši darinātu piemiņas zīmi, Atzinības rakstu un naudas balvu 500 eiro apmērā.

ZPR sadarbībā ar Zemgales pašvaldībām un izglītības iestādēm, Zemgales reģiona uzņēmējiem – konkursa uzdevuma devējiem un Junior Achievement – Young Enterprise Latvija organizē Zemgales reģiona skolēnu reklāmas konkursu "Radošā Zemgale". Konkursā piedalās 5.–12. klašu skolēni, un tā mērķis ir attīstīt skolēnu radošumu un uzņēmējdarbības kompetences, sniegt skolēniem informāciju, praktiskas un noderīgas idejas par reklāmas veidošanas pamatprincipiem un stimulēt pieredzes apmaiņu starp skolēniem un uzņēmējiem, veicināt skolēnu interesi un padziļināt priekšstatu par uzņēmējdarbības vidi un ekonomikas pamatprincipiem, kas saistīti ar preces popularizēšanu un virzīšanu tirgū.

Reģionā darbojas Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centrs (ZRKAC)¹⁴⁸

Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centrs (ZRKAC) ir Jelgavas valstspilsētas pašvaldības pieaugušo izglītības iestāde, kuras darbības mērķis ir nodrošināt Jelgavas pilsētas un Zemgales reģiona iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu kvalitatīvu mūžizglītības piedāvājumu un metodisko un informatīvo atbalstu formālās un neformālās izglītības iestādēm un pedagogiem. ZRKAC šobrīd ir lielākais un modernākais pašvaldības pieaugušo izglītības centrs Latvijā gan tehniskā, cilvēkresursu, gan izglītības pakalpojumu ziņā. Centra mājaslapā pieejama informācija par dažādu kursu piedāvājumu, semināriem un konferencēm, projektiem un dažādiem centra pakalpojumiem.

ZRKAC piedalās VIAA projektā "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide" sadarbībā ar Latvijas pašvaldībām, izglītības iestādēm un NVA.¹⁴⁹ Projekts norisinās no 2017. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim, un tā mērķis ir pilnveidot nodarbināto personu profesionālo kompetenci, lai laikus novērstu darbaspēka kvalifikācijas neatbilstību darba tirgus pieprasījumam, veicinātu strādājošo konkurētspēju un darba produktivitātes pieaugumu. Projekta dalībniekiem (no 25 gadu vecuma) tiek piedāvāta profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides un neformālās izglītības programmu apguve, ārpus

formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšana, kā arī cita veida atbalsts (karjeras konsultācijas, atbalsts ceļa izdevumu segšanai u. tml.). Priekšroka kursos tiek dota cilvēkiem vecumā no 45 gadiem ar zemu vai darba tirgum nepietiekamu izglītības līmeni (pabeigta vai nepabeigta pamatzglītība vai vispārējā vidējā izglītība), kā arī bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu.

¹⁴⁷ <https://zuc.zemgale.lv/jaunumi/zemgales-jauniesi-darbnicas-generu-uznemejdarbibas-idejas/>

¹⁴⁸ <https://www.zrkac.lv/index.php?view=parmums&id=17>

¹⁴⁹ <https://www.zrkac.lv/index.php?view=projekti&id=36>

Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centrā (ZRKAC) katru gadu organizē **Zemgales reģiona amatnieku un mājrāžotāju kontaktbiržu**¹⁵⁰.

ZRKAC organizē arī Tehnikas un inovāciju festivālu "**Mehatrons 2022**", kura ietvaros notika **ZRKAC Atvērto durvju diena**, kurā varēja uzzināt par jaunā mācību gada izglītības piedāvājumu pieaugušajiem¹⁵¹.

Zemgales Plānošanas reģions konkursa "Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās" ietvaros piešķir finansējumu četrām pašvaldībām 10 000 (desmit tūkstoši) eiro, lai tās īstenotu daudzveidīgus atbalsta pasākumus remigrācijas veicināšanai. Tās bija Jēkabpils pilsētas pašvaldība, Aizkraukles novada pašvaldība, Salas novada pašvaldība un Rundāles novada pašvaldība¹⁵².

Zemgales plānošanas reģiona remigrācijas koordinatore Anete Spalviņa 2021. gadā sagatavojusi 407 individuālos piedāvājumus remigrantiem, piedalījusies nozares tiešsaistes semināros, dažādās apmācībās, diskusijās, sniegusi intervijas, organizējusi iedvesmas lekciju "**Atgriešanās Latvijā – dzīves pārmaiņu anatomija!**", kuras mērķis bija noskaidrot, kā pārcelšanās un atgriešanās procesu padarīt vieglāku un kā tam rast drosmi sarežģītos apstākļos. Vēl esot mītnes zemē, remigranti saņem palīdzību to dokumentu sakārtošanā, kurus nepieciešams iesniegt Latvijā. Tāpat koordinatori pamazām palīdz iekārtot bērnus skolās un bērnudārzos, atrast dzīvesvietu un darbu¹⁵³.

ZPR mājaslapā pieejama aktuālā informācija par remigrācijas statistiku, kā arī ar remigrāciju saistītajām aktivitātēm un jaunumiem. VARAM prioritārā pasākuma 2019.–2021. gadam "Diasporas likuma normu īstenošanai" (Atbalsta pasākums remigrācijas veicināšanai "Reģionālās remigrācijas koordinators") ietvaros īstenoti pasākumi: "**Vebinārs: Stress – ceļabiedrs dzīvē vai ienaidnieks?**"¹⁵⁴ (2022. gada septembrī), jau

Tehnikas un inovāciju festivālā "**Mehatrons 2022**" notika **Atvērto durvju diena**, kurā varēja uzzināt par jaunā mācību gada izglītības piedāvājumu pieaugušajiem. Izgudrojumu izstādē-konkursā "MINOX ZEMGALE 2022" varēja iepazīt inovatīvus izgudrojumus dažādās jomās un nobalsot par sev tīkamāko. Amatnieku darinājumos svētku apmeklētāji varēja ieraudzīt metālapstrādes prasmju radošo lietojumu un to skaistās izpausmes rotaslietās un dekoratīvos interjera priekšmetos. Uzņēmumu stendos bija apskatāmi roboti, rokas lāzermetināšanas ierīces, hidraulika, dažādu gāzu lietojums no mājsaimniecības līdz profesionālim, pieejams mobilais serviss, frēzēšanas, virpošanas instrumenti un aprīkojums. Interesenti varēja konsultēties par energoefektivitātes iespējām, gūt informācija par karjeras iespējām nozarē, piedalīties spēlēs, konkursos un citās aktivitātēs. Varēja darboties ZRKAC Zaļās klases aktivitātēs, piedalīties ekokosmētikas darbnīcā, vaskadrāniņu izgatavošanas darbnīcā, piedalīties produktu fermentēšanas meistarklasē, tējas garšotavā baudīt tasi silta dzēriena, kā arī piedalīties Miniphanomentas eksperimentu būvēšanā. ZRKAC Metālapstrādes mācību parka stendā notika Profesionālās meistarības konkurss metināšanā. Šādi pasākumi ir būtiski, jo ļauj ieinteresēt un iedvesmot cilvēkus noteiktu profesiju apgūvē, kā arī informēt par izglītības iespējām.

¹⁵⁰ <https://www.jelgava.lv/lv/jaunumi/zinas/sadalitas-radosuma-balvas-ideju-spogulis/>

¹⁵¹ <https://www.zrkac.lv/event.php?id=8098>

¹⁵² <https://www.zemgale.lv/component/k2/item/291-konkursa-remigracijas-sekmesanas-pakalpojumi-pasvaldibas-rezultati>

¹⁵³ <https://zemgale.lv/component/k2/item/528-zemgale-2021-gada-atgriezusas-118-personas>

¹⁵⁴ <https://www.zemgale.lv/component/k2/item/606-vebinars-stress-celabiedrs-dzive-vai-ienaidnieks>

minētā tiešsaistes iedvesmas lekcija "Atgriešanās Latvijā – dzīves pārmaiņu anatomija!¹⁵⁵" (2021), seminārs "Remigrācijas nozīme Zemgalē" (nolūkā veicināt sadarbību ar valsts un pašvaldību iestādēm, informējot diasporu un remigrantus par aktualitātēm)¹⁵⁶ (2020), ģimeņu dienas sarīkojums "Esi gaidīts Rundālē"¹⁵⁷ (2020), atgriezušos ģimeņu Zemgalē pikniki¹⁵⁸, aprakstītas remigrācijas tendences un klupšanas akmeņi¹⁵⁹, apkopota informācija par tēmu "Bērnu atgriešanās skolā pēc dzīves ārzemēs – kas jāzina vecākiem?"¹⁶⁰. Remigrācijas atbalsta jautājums regulāri skarts arī Zemgales Attīstības padomes darbā¹⁶¹, informācija par VARAM atbalstu remigrantiem saimnieciskās darbības uzsākšanai (2018). Minētais materiāls par bērnu atgriešanos skolā Latvijā pēc dzīves ārvalstīs tagad pilnveidotā formā pieejams LVA mājaslapā maciunmacies.valoda.lv¹⁶².

¹⁵⁵ <http://baltic-ireland.ie/2021/11/50818/>

¹⁵⁶ <https://www.facebook.com/events/jelgava/semin%C4%81rs-remigr%C4%81cijas-noz%C4%ABme-zemgal%C4%93-15102020/351979029377016/>

¹⁵⁷ <http://www.rundale.lv/notikumu-kalendars/esigaiditsrundale>

¹⁵⁸ <https://zinass.lv/latvija/sabiedriba/informativais-pikniks-remigrantiem-vaji-apmeklets/>

¹⁵⁹ <https://www.zemgale.lv/component/k2/item/575-atgriezies-latvija-pec-ilgstosi-pavadita-laika-arzemes>

¹⁶⁰ <https://www.zemgale.lv/component/k2/item/403-bernu-atgriesanas-skola-pec-dzives-arzemes-kas-jazina-vecakiem>

¹⁶¹ <https://www.zemgale.lv/component/k2/item/566-zemgales-attistibas-padome-atkal-tiekas-klatiene-un-aizvadas-saspringtu-darbdienu>

¹⁶² <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/04/RemigrantuBerni-vecakiem.pdf>

5.5. Rīgas plānošanas reģions

Rīgas plānošanas reģionā projekta ietvaros padziļināti analizētas Mārupes, Ogres un Siguldas novadu pašvaldības.

RĪGAS PLĀNOŠANAS REĢIONA ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJA 2014–2030¹⁶³ daudzviet piemin un atsaucas uz migrāciju un remigrāciju, norādot kā vienu no prioritātēm imigrācijas un remigrācijas politiku kvalificēta darbaspēka piesaistei:

“VĪZIJA: Cilvēki. Iedzīvotāju skaits reģionā ir stabils, kur **salīdzinoši nelielo dzimstības līmeni kompensē remigrācija un pozitīva migrācijas bilance.**”

“PRIORITĀTES: Prioritāte 1 **Vitāla dabiskā kustība un migrācija** (atslēgvārdi: dzimstība, **kvalificēta darbaspēka pievilkšana, atgriešanās**)”

“RĪCĪBAS VIRZIENI:

Stratēģiskais mērķis 1 – Sociāli iekļaujoša kopdzīve labklājības kopienās

Prioritāte 1. Vitāla dabiskā kustība un migrācija

RV 1.1. – Dzimstības veicināšanas politiku izstrāde un īstenošana reģiona teritorijās

RV 1.2. – **Imigrācijas un remigrācijas politika kvalificēta darbaspēka piesaistei reģiona specializācijas sektoros un teritorijās**¹⁶⁴

Stratēģijā norādīts, ka demogrāfiskie procesi – iedzīvotāju novecošanās un ekonomiskā migrācija – ir nozīmīgs nākotnes izaicinājums, kas izraisa sociālekonomisko procesu sarūkšanu un ierobežo uz cilvēkresursiem balstītās attīstības iespējas. Turpmākai attīstībai ir nepieciešama gan esošo iespēju kardināla pārskatīšana, gan sagatavošanās “kvalitatīvai” imigrācijai, ko balsta iekļaujoša tolerance un sabiedrisks viedums. Tai pašā laikā Rīgas reģionam un Latvijai kopumā raksturīga zemā konkurētspēja, **ko pastiprina cilvēku emigrācija**, jaunu inovāciju un zināšanu trūkums, ekoloģiski sarežģītā situācija Baltijas jūrā, tehnoloģiski atpalikušī starptautiskās sasniedzamības infrastruktūra.

Pamata scenārijā teikts: “*Ne tikai iedzīvotāju skaita sarūkšana ietekmēs darbaspēka resursu trūkumu, bet arī strukturāli nelabvēlīga jaunu, uzņēmīgu un izglītotu cilvēku emigrācija būs jākompensē ar aktīvu un mērķtiecīgu ārējās migrācijas politiku. Uz Rīgas reģionu turpinās pārvietoties daļa no citu Latvijas reģionu iedzīvotājiem.*” Atrodama norāde, ka šāda attīstība iespējama, vien **mainot attieksmi pret imigrāciju**, atvērtību, vērtībām, viedokļu un kultūru atšķirībām, investējot un atbalstot vispirms modernu izglītību, pētniecību un kultūru.

Rīgas reģions vairāk nekā citi politikas dokumentos runā par nepieciešamību veicināt ne vien remigrāciju, bet arī “kvalitatīvu imigrāciju”, ko balsta iekļaujoša tolerance un sabiedrisks viedums.

RĪGAS PLĀNOŠANAS REĢIONA ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS STRATĒGIJAS 2014–2030 pašreizējās situācijas raksturojums un analīze¹⁶⁵ norāda uz mērķi uzlabot demogrāfisko situāciju: “*Migrācijas dati iezīmē negatīvu tendenci reģiona demogrāfiskajā attīstībā, kas tuvākajā laikā novedīs pie*

¹⁶³ https://rpr.gov.lv/wp-content/uploads/2017/12/RPR-Ilgtspējigas-attistibas-strategija_2014-2030.pdf

¹⁶⁴ https://rpr.gov.lv/wp-content/uploads/2017/12/RPR-Ilgtspējigas-attistibas-strategija_2014-2030.pdf

¹⁶⁵ <https://rpr.gov.lv/wp-content/uploads/2017/12/RPR-Pasreizejas-situacijas-raksturojums.pdf>

iedzīvotāju skaita samazinājuma." Pieminēts arī, ka "piekrastes pašvaldību teritorijās ir raksturīga izteikta sezonālā migrācija, kas ietekmē gan pašvaldības darbību, gan arī pastāvīgo iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kā arī ierobežo uzņēmējdarbības attīstību. Viens no veidiem, kā risināt svārstīgo pakalpojumu pieprasījumu un apdzīvojumu, ir veicināt sadarbību starp piekrastes un tās apkārtnē esošajām pašvaldībām".

Rīgas plānošanas reģionā tiek īstenoti vairāki uzņēmējdarbības attīstības projekti, kas tiek finansēti no Eiropas Savienības līdzekļiem. Tā, piemēram, IN-HABIT – Eiropas Komisijas "Apvārtnis 2020" programmas (Horizon 2020) projekts tiecas nodrošināt iekļaujošus pasākumus veselības un labbūtības jomās četrās maza un vidēja lieluma pilsētās: Rīgā (Latvija), Kordovā (Spānija), Lukā (Itālija) un Nitrā (Slovākija). Šī IN-HABIT projekta ietvaros Rīgā Āgenskalna tirgus teritorijā tiks izveidots daudzfunkcionāls pārtikas centrs vietējā ražojuma ilgtspējīgai pārtikai, kas kalpos arī kā atpūtas un izglītības telpa visu vecumu un sociālo grupu pārstāvjiem. Tādēļ RPR meklē 24 agrīnās stadijas inovatīvas biznesa idejas, lai palīdzētu tām attīstīties četru mēnešu tiešsaistes inkubācijas programmas ietvaros. Lai veicinātu idejas dzīvotspēju, tiks izmantoti dažādi strukturēti rīki un saņemts iknedēļas atbalsts no brīvprātīgā mentora un inkubācijas komandas¹⁶⁶.

Rīgas plānošanas reģionā darbojas vairāki **LIAA biznesa inkubatori**: biznesa inkubators Ogrē, Jūrmalā, Siguldā, kā arī Radošo industriju inkubators Rīgā¹⁶⁷.

EEZ programmas projekta "**Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Rīgas plānošanas reģionā**" notiek dažādas aktivitātes – **tikšanās, pieredzes apmaiņas**¹⁶⁸, tomēr tās nav bijušas ļoti plašas.

2022. gadā jau sesto reizi SEB banka kopā ar Pierīgas pašvaldībām – Jūrmalas pilsētu, Ķekavas, Mārupes, Olaines, Siguldas un Ropažu novadiem – rīkoja **jauno uzņēmēju atbalsta programmu "(ie)dvesma"**. Tika saņemti 47 pieteikumi un izvēlētas deviņas perspektīvākās biznesa idejas, kuru autori to īstenošanai saņems finansiālu atbalstu. Kopējais šogad piešķirto grantu apjoms ir 70 000 EUR. Granta līdzekļus programmas uzvarētāji varēs izmantot jaunas biznesa idejas īstenošanai un sava esošā biznesa attīstīšanai¹⁶⁹.

SEB banka kopā ar Mārupes, Siguldas, Ķekavas, Olaines un Ropažu novadu pašvaldībām rīko arī Sociālās uzņēmējdarbības grantu programmu "Augšup". Grantu programma "Augšup" 2022. gadā tika īstenota pirmo reizi, un tajā tika saņemti 20 sociālā biznesa ideju pieteikumi. Atbalstu saņēma pieci par **kopējo summu teju 40 000 eiro**. Viena granta apjoms bija līdz 8000 EUR¹⁷⁰. Saņemtos granta līdzekļus uzņēmumi var izmantot esošās sociālās uzņēmējdarbības attīstīšanai, biznesa sociālās ietekmes veidošanai vai arī jauna sociālā uzņēmuma izveidei.

Rīgas plānošanas reģionā atbalstu remigrācijas veicināšanai VARAM konkursā "Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās" saņēma Ādaži, Aloja, Kandava, Ogre un Rīga. Par uzņēmējdarbības grantiem remigrantiem sava biznesa uzsākšanai, kas tika izsludināti 2018. gadā, interese bija liela, tomēr plānoto finansiālo atbalstu 9000 eiro apmērā nesaņēma neviens no pretendentiem.¹⁷¹

¹⁶⁶ <https://rpr.gov.lv/uzsakta-25-agrinas-stadijas-jaunuznemeju-uznemsana-in-habit-inkubācijas-programmai/>

¹⁶⁷ <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/biznesa-inkubatori/pieteikšanas>

¹⁶⁸ <https://rpr.gov.lv/projekta-uznemejdarbibas-atbalsta-pasakumi-rigas-planosanas-regiona-partneri-no-norvegijas-viesojas-rigas-planosanas-regiona-pasvaldibas-2/>

¹⁶⁹ <https://www.marupe.lv/lv/uznemejdarbiba/zinas/grantu-programma-iedvesma-10-000-eiro-iegust-storm-adventures>

¹⁷⁰ <https://www.marupe.lv/lv/uznemejdarbiba/atbalsta-pasakumi-uznemejiem/socialas-uznemejdarbibas-granta-konkurss-augsup>

¹⁷¹ <https://rpr.gov.lv/remigrantu-atbalstam-rikotais-uznemejdarbibas-konkurss-nosledzies/>

Kopš 2018. gada Rīgas reģionā darbojas remigrācijas koordinators. Rīgas reģions ir viens no remigrantu vidū pieprasītākajiem. Kā norādīts mediju ziņās, noskaidrots, ka līdz 2022. gada aprīlim "kopš 2018. gada Rīgas reģionā ar remigrācijas koordinatora palīdzību atgriezušies 810 cilvēki"¹⁷².

Rīgas plānošanas reģiona mājaslapā izvietota informācija par reģionālo remigrācijas koordinatoru. Reģions arī regulāri rīko uz remigrantiem vērstus pasākumus:

1. Rīgas reģiona remigrantu radošo darbu izstāde "Radošie remigranti atvērti Latvijai"¹⁷³. Izstāde ir pastāvīga un tiks regulāri papildināta ar jauniem remigrantu stāstiem un viņu radošajiem darbiem.
2. 2022. gada septembris, domnīca "Remigrantu darba iespējas Rīgā un reģionā"¹⁷⁴. Četri paneļi veltīti Rīgai un Olaines novadam, Ādažu novadam, Salaspils novadam un Mārupes novadam.¹⁰ Remigranti kopā ar vairāk nekā 10 potenciālajiem darba devējiem diskutēja par darba iespējām Rīgā un Pierīgā, kā arī vakancēm.

RPR rīkoja dažādas domnīcas, tostarp "Remigrantu darba iespējas Rīgā un reģionā", iesaistot arī pašvaldības pārstāvjus, pašus remigrantus un darba devējus, informējot par nodarbinātības iespējām reģionā. Būtiski, ka daļa domnīcu notika tiešsaistē un citas – tika translētas Facebook, tādējādi ļaujot piedalīties arī diasporai – potenciālajiem remigrantiem.

3. 2022. gada septembris, **tiešsaistes domnīca** "Par atgriešanos Latvijā 2022", kur tika runāts par darba iespējām un uzņēmumu aktualitātēm konkrētā pilsētā un novadā, kādas prasmes meklē darba devēji, kā tās attīstīt un kas tiek piedāvāts darbiniekiem. Piedalījās arī konkrēti uzņēmumi – darba devēji, informējot par konkrētām vakancēm, atalgojumu, ārzemēs iegūtās pieredzes lietojumu, darba devēju piedāvājumiem un prasībām. Ar pieredzi un ārzemēs gūtajām atziņām dalījās arī remigranti.¹⁷⁵
4. 2021. gada decembrī notika pasākums "Remigranti diskutē ar Rīgas mēru Staķi par dzīvi Rīgā".¹⁷⁶
5. 2021. gada septembris – domnīca "Par atgriešanos Latvijā". Četri cikli par šādiem tematiem: dzīves līmenis, mājokļa īre un iegāde, izglītība, veselība un dzīve reģionā.¹⁷⁷ Pasākums norisinājās ar vairāk nekā 20 ekspertu un 5 remigrantu ģimeņu dalību, kas dalījās pieredzē un sniedza padomus saistībā ar atgriešanos uz dzīvi Latvijā un tieši Rīgas plānošanas reģionā. **Tika nodrošināta tiešraide Facebook.**
6. 2020. gada decembrī notika pasākums "Rīgas mērs Mārtiņš Staķis tiksies ar remigrantiem".¹⁷⁸
7. 2020. gada oktobrī domnīca par atgriešanos Latvijā¹⁷⁹. Domnīcas ideja bija sekmēt remigrācijas procesā iesaistīto pušu satikšanos, lai kopīgi izanalizētu šībrīža situāciju un

¹⁷² <https://www.latviesi.com/jaunumi/vairaku-gadu-laika-riga-ar-remigracijas-koordinatora-palidzibu-atgriezusies-810-cilveki>

¹⁷³ <https://rpr.gov.lv/remigracijas-izstade-2/>

¹⁷⁴ <https://rpr.gov.lv/notiks-gada-remigracijas-domnica-kas-veltita-remigrantu-darba-iespejam-riga-un-pieriga/>

¹⁷⁵ <https://rpr.gov.lv/remigracijas-domnica-2022/>

¹⁷⁶ <https://rpr.gov.lv/remigranti-diskute-ar-rigas-meru-staki-par-dzivi-riga/>

¹⁷⁷ <https://rpr.gov.lv/notiks-gada-konference-remigracija/>

¹⁷⁸ <https://rpr.gov.lv/remigrantu-tiksanas-ar-rigas-meru-un-regionu/>

¹⁷⁹ <https://rpr.gov.lv/notiks-domnica-par-remigracijas-jautajumiem-rigas-planosanas-regiona/>

rosinātu priekšlikumus, kā uzlabot remigrantu atgriešanās procesu. Semināra galvenā mērķgrupa ir Rīgas plānošanas reģiona pašvaldību un to iestāžu speciālisti.

8. 2019. gada novembris. Lai kopīgiem spēkiem meklētu labākos risinājumus remigrantiem pirmo soļu speršanai, pašvaldības, remigranti un eksperti domnīcā "10 padomi, kā palīdzēt remigrantiem iedzīvoties Latvijā" diskutēja par izglītības, nodarbinātības un sociālo pabalstu problēmām.¹⁸⁰
9. 2019. gada oktobris domnīcā "10 padomi, kā palīdzēt remigrantiem iedzīvoties Latvijā".¹⁸¹ Semināra galvenā mērķgrupa bija pašvaldību un to iestāžu speciālisti.

Medijos atspoguļots veiksmes stāsts par Zani Joņinu, kas atgriezies no Islandes, "lai dzīvotu dinamiskāk".¹⁸²

5.6. Nodaļas starpsecinājumi

Pētījumā veiktā gadījumu analīze atklāj, ka mehānismi, kā pašvaldības cenšas uzlabot uzņēmējdarbības vidi un stiprināt novada ekonomiku, kā arī remigrācijas sekmēšanas instrumenti ļoti atšķiras.

Novadi daudz labuma ir guvuši no iespējas iesaistīties dažādos Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomikas zonas projektos. Tā, piemēram, Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.–2021. gada perioda programmas "**Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība**" ietvaros īstenots projekts "Uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi Kurzemes plānošanas reģionā" un analogiski projekti arī citos reģionos. Tiesa, projektu ietvaros veiktās aktivitātes, to mērķi un uzsvars ir atšķirīgi: Vidzemē aktīvi organizēti hakatoni produktu ideju izstrādei, Latgalē sniegts tiešais atbalsts uzņēmējdarbībai grantu formā, Kurzemē un Zemgalē rīkoti daudzveidīgi pasākumi, kas pamatā vērsti uz apmācību (forumi, vebināri, konsultācijas, mentoringi, nometnes jauniešiem uzņēmējdarbības prasmju attīstībai un **biznesa ideju ģenerēšanai**), bet Rīgas reģionā šobrīd aktivitātes vēl nav plaši izvērstas (tikai **tikšanās un pieredzes apmaiņa**). **Otrs lielais reģionu attīstībai pieejamais finansējums pēdējos gados ir nācis no LEADER projekta atbalsta lauku attīstībai.** Projektu konkurss tika izsludināts SVVA stratēģijas mērķa "Attīstīta daudznozaru uzņēmējdarbība" Eiropas lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) finansējuma saņemšanai un to rīkoja biedrība "**Rēzeknes novada partnerība**", Vidzemes lauku partnerība "Brasla" u. c.

Reģioni ir atraduši iespējas piesaistīt vēl citu finansējumu, piemēram:

- Vidzemes plānošanas reģions ir iesaistījies Eiropas Savienības zinātnes un pētniecības atbalsta programmas "Apvārsnis 2020" finansētā projektā "*Sadarbībā balstīta ilgtspējīgu un drošu pārtikas sistēmu veidošana "Food2030"*" (CITIES2030);
- Valmieras novada un Ventspils pašvaldības īstenoja vairākus iespaidīgus biznesa attīstības pasākumu projektus "Eiropas nākamās paaudzes mazās pilsētas" ietvaros (īstenots 2018.–2021.), (budžets: 6 246 405,15 EUR, tai skaitā ERAF līdzfinansējums 4 997 124,12 EUR);

¹⁸⁰ <https://rpr.gov.lv/regiona-domnica-spraiji-diskute-par-remigracijas-jautajumiem/>

¹⁸¹ <https://rpr.gov.lv/domnica-10-padomi-ka-palidzet-remigrantiem-iedzivoties-latvija/>

¹⁸² <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/atgriezies-lai-dzivotu-dinamiskak-14247636>

- biedrība "Pierīgas partnerība", kurā ietilpst Mārupes, Babītes un Olaines novadi, piedāvā finansējumu lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam 19.2. pasākuma "Darbību īstenošana saskaņā ar sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju" ietvaros;
- Pierīgas pašvaldībām sadarbībā ar SEB banku pieejami uzņēmējdarbības granti programmā "(ie)dvesma" (Jūrmalas pilsētas, Ķekavas, Mārupes, Olaines, Siguldas un Ropažu novadiem), kā arī **sociālās uzņēmējdarbības grantu programmā "Augšup" (Mārupes, Siguldas, Ķekavas, Olaines un Ropažu novadiem).**

Daudzas pašvaldības paļaujas uz Eiropas finansējumu, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi un vecinātu ekonomikas attīstību novadā, piemēram, ceļu fonda attīstībai, infrastruktūras uzlabošanai, darbavietu izveidei. Tomēr daļa no šīm finansējuma programmām beidzas vai ir beigušās (LEADER, "Eiropas nākamās paaudzes mazās pilsētas"), tādēļ ir kritiski svarīgi aktīvi turpināt piesaistīt Eiropas līmeņa finansējumu, kas ļautu īstenot apjomīgākus uzņēmējdarbības atbalsta projektus nekā tie, ko tipiski piedāvā pašvaldības vai VARAM remigrācijas atbalstam.

Latvijā darbojas 11 LIAA reģionālie biznesa inkubatori un 9 atbalsta vienības, kā arī Radošo industriju inkubators Rīgā. Papildus katrā reģionā darbojas **uzņēmējdarbības atbalsta centrs** (Latgales uzņēmējdarbības centrs, Uzņēmējdarbības un informācijas centrs Rīgas reģionā, **Vidzemes uzņēmējdarbības centrs** u. c.), kas nodrošina koordinētu atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai reģionā un veido vienotu konsultāciju tīklu, koordinējot sadarbību ar citām uzņēmējdarbības atbalsta institūcijām. Reģionālie uzņēmējdarbības centri piedāvā konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu iesācējiem un konsultācijas par pieejamiem atbalsta instrumentiem jau esošajiem uzņēmējiem, organizē un piedalās uzņēmējdarbību veicinošu pasākumu rīkošanā visā reģiona teritorijā: konferences, vebinārus u. tml. Ekonomiski spēcīgākās un ambiciozākās pašvaldības papildus ir nodibinājušas savus biznesa atbalsta centrus. Piemēram, Ventpilī darbojas arī **Ventspils Biznesa atbalsta centrs** (BAC), kas piedāvā:

- Atbalstu IKT nozares, jaunajiem un iesācējuzņēmumiem – biroja telpas ar nomas maksas atlaidi u. c. labumiem (konsultācijas, koučings utt.).
Vairāk informācijas: www.vatp.lv/atbalsts-ikt-uznemumiem
- Koprades telpas – koprades jeb *coworking* telpas Ventspils iedzīvotājiem un viesiem pašā Ventspils centrā ar radošu atmosfēru un visu nepieciešamo darbam.
Vairāk informācijas: www.vatp.lv/coworking-telpas
- Pasākumu rīkošanu – pasākumu, semināru un apmācību organizēšana, kā arī tehniskais nodrošinājums pasākumu veiksmīgai organizēšanai.
- Koučingu un apmācības – apmācību rīkošana un organizēšana, piesaistot atbilstošās jomas speciālistus un lektorus.
Vairāk informācijas: www.vatp.lv/pasakumu-rikosana

Pieminēšanas vērts ir arī **Kurzemes biznesa inkubators** Liepājā, kurā tiek nodrošināta mūsdienīga, funkcionāla, ērta, droša un reprezentabla vide, kā arī kvalitatīvi uzņēmuma izaugsmi vērsti pakalpojumi, piemēram, grāmatvedība un finanšu konsultācijas; ārvalstu partneru piesaiste; privātā un publiskā finansējuma piesaiste. Šī inkubatora galvenais mērķis ir **veicināt sadarbību starp izglītības un zinātnes institūcijām, no vienas puses, un ražošanu, no otras, kā arī veidot kontaktus starp pētnieciskām laboratorijām un rūpniecību**, veicināt jaunu tehnoloģisku un uz zināšanām balstītu produkciju ražojošu mazo uzņēmumu veidošanos, veicināt mazo uzņēmumu starptautisko sadarbību nolūkā ražot augstas kvalitātes konkurētspējīgus produktus un radīt jaunas darbavietas kvalificētiem speciālistiem un pētniekiem,

veicināt inovācijai atvērtas sabiedrības veidošanos. Papildus Liepājā darbojas *Green-Tech Latvia* jeb **Zaļo un viedo tehnoloģiju klasteris** – pārnozaru sadarbības organizācija, kas apvieno komersantus, izglītības un pētniecības institūcijas, kā arī citas organizācijas, kas daļēji vai pilnībā darbojas zaļo un viedo tehnoloģiju sektoros. Klasteris apvieno vienus no visstraujāk augošajiem uzņēmumiem ar ievērojamu eksporta īpatsvaru un attīstības potenciālu Latvijas tautsaimniecības prioritārajās nozarēs. Zaļo un viedo tehnoloģiju klasteris ir viens no 13 klasteriem Latvijā, kas ieguva atbalstu Klasteru programmā 2017–2021. Šādiem inkubatoriem un klasteriem, kuros apvienojas zinātne un uzņēmējdarbība, ir visspēcīgākais inovāciju potenciāls. Tie palīdz piesaistīt vietai vai izveidot no jauna saistītas specializācijas uzņēmumus.

Mazākās pašvaldībās tipisks ir uzņēmējdarbības departaments vai vismaz speciālists, kas papildus LIAA pārstāvim cenšas palīdzēt un konsultēt par uzņēmējiem aktuāliem jautājumiem.

Daudzas aktivitātes jauniešiem tika rīkotas, sadarbojoties ar *Junior Achievement Latvia*. Tā, piemēram, LPR sadarbībā ar LIAA un *Junior Achievement Latvia* vairākās skolās aprobē mācību materiālu "Esi uzņēmējs", kas domāts četrām dažādām vecuma grupām – pirmsskola, sākumskola, pamatskola un vidusskola. Mācību materiāli izstrādāti sadarbībā ar un domāti tikai Latgales reģionam, bet no 2023. gada 1. septembra būs pieejami visiem.

Visi plānošanas reģioni piedalījās VARAM pilotprojektā "Reģionālās remigrācijas koordinators" un ieguva finansējumu konkursā "**Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās**" remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai. 2018. gadā kā pilotpašvaldības, kurās darbu sāka remigrācijas koordinators, tika izvēlētas 10: Daugavpils pilsēta, Tukuma novads, Rundāles novads, Ozolnieku novads, Vecumnieku novads, Dobeles novads, Saldus novads, Skrundas novads, Gulbenes novads un Smiltenes novads.

2019. gadā grantu konkursā konkrētām aktivitātēm finansējumu (līdz 10 000 EUR) ieguva jau lielāks skaits pašvaldību. Pētījumā apkopotā informācija liecina, ka projekta atdeve dažādās pašvaldībās ir ārkārtīgi atšķirīga. Kā izcilnieku var izcelt Liepājas pašvaldību, kur tika īstenota visplašākā un pārdomātākā remigrācijas sekmēšanas pasākumu programma no visām pašvaldībām. Aktivitātes tika īstenotas sadarbībā ar Liepājas Speciālo ekonomisko zonu, un tās ietvēra:

- specializēta Liepājai veltīta remigrācijas un vakanču portāla izveide liepaja.yourmove.lv izveide 2018. gadā, kas 2019. gadā pārtapa par sadaļu Liepājas SEZ pārvaldes mājaslapā Darbs Liepājā;
- regulāra jaunu vakanču informācijas izplatīšana lielākajās ārvalstu latviešu domubiedru grupās sociālajos tīklos (Lielbritānija, Īrija, Vācija, Dānija, Norvēģija, Zviedrija, Somija);
- konsultatīvā tālruņa, e-pasta izveide;
- tikšanās ar remigrantiem un interesentiem (tikšanās klātienē Liepājā; atgriešanās plāna sastādīšana, personāldaļu kontakti, atgriezenisko saišu apkopošana);
- dalība remigrācijas pasākumos ārvalstīs, uzrunājot Latvijas diasporu;
- tīklošanās pasākumi remigrantu kopienai Liepājā;
- palīdzība Liepājas pašvaldībai iegūt remigrācijas sekmēšanas konkursa finansējumu.

Dažās citās pašvaldībās turpretī ir īstenots pats minimums (piem., tikai remigrācijas koordinators un pamatinformācija mājaslapā). Atšķirību izskaidro izpratne par remigrācijas nozīmi, pašvaldības lomu un patiesa interese – gan cilvēciskā, gan ekonomiskā – veicināt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos. Tā kā pēdējos gados jauns konkurss remigrācijas sekmēšanas pasākumiem nav izsludināts, pašvaldībās ir vērojams šo atbalsta aktivitāšu izsīkums. Tikai retos gadījumos pašvaldības organizējušas kādas aktivitātes pašas, izmantojot savu vai kādu citu finansējumu (piem., Cēsis). Vienlaikus svarīgi, ka tiek turpināts darbs, ko veic

koordinatori plānošanas reģionos. Kā projekta ilgtspējīgs nospiedums saglabājusies labi iedibinājusies ikdienas sadarbība ar reģionālo remigrācijas koordinatoru un tas, ka daudzās pašvaldībās ir cilvēks, kura (papildu) pienākums ir darbs ar remigrantiem. Šobrīd pašvaldības gaida jauno grantu konkursu un finansējumu, kas ļautu tām atjaunot remigrācijas veicināšanas un atbalsta darbu. Kā interesants "gadījums" jāatzīmē Ogres novads, kas VARAM finansēto remigrācijas atbalsta aktivitāšu īstenošanā sadarbojās ar Ķeguma pašvaldību. Iespējams, ka šāda veida sadarbības modeļi būtu jāpieļauj arī turpmākajos konkursos, jo tie mazākām kaimiņu pašvaldībām ļautu piesaistīt lielāku dalībnieku skaitu, t. i., pasākumi būtu efektīvāki.

Plānošanas reģionu ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentos (ilgtspējīgas attīstības stratēģijās, attīstības programmās) un saistītajos dokumentos (t. sk. esošās situācijas raksturojumā) ir ietverts ļoti atšķirīgs daudzums informācijas par remigrāciju, kas tieši nekorelē ar emigrācijas un depopulācijas jautājumu nozīmīgumu reģionā. Ārkārtīgi detalizēti remigrācijas jautājumi aplūkoti KPR politikas dokumentos (esošās situācijas raksturojumā), bet ZPR izceļas ar to, ka Attīstības programmas 2021.–2027. gadam stratēģiskās daļas rīcības plānā ļoti konkrēti un detalizēti raksturoti gan remigrācijas jomā īstenojamie uzdevumi, gan atbildīgās puses, kā arī konkrētas ZPR īstenojamās aktivitātes. Rīgas reģions vairāk par citiem politikas dokumentos skaidri norādījis uz nepieciešamību veicināt ne vien remigrāciju, bet arī "kvalitatīvu imigrāciju", ko balsta iekļaujoša tolerance un sabiedriska viedums. Šis uzstādījums atspoguļojas arī Rīgā īstētajos atbalsta pasākumos, kas bieži imigrantiem un remigrantiem pārklājas. No pašvaldībām līdzīgs uzstādījums ir tikai Ventspilij.

Arī pašvaldību politikas plānošanas dokumentos emigrācijas un remigrācijas problemātika, lai gan noteikti sastopama biežāk nekā 2017. gadā (daļēji pateicoties VARAM projektam), atspoguļota ļoti dažādi. Interesanti, ka tas, cik plaši un daiļrunīgi runāts par remigrāciju šajos dokumentos, bieži vien nekorelē ar reālo pasākumu kopumu un atbalsta aktivitātēm remigrantiem pašvaldībās. Ir situācijas, kad politikas plānošanas dokumentos šī tēma gandrīz neparādās, bet remigrācijas atbalsta aktivitāšu ir daudz, vai arī kad šī tēma ir plaši izvēsta, bet reāli vairs nekas nenotiek, jo ir beidzies VARAM projekts.

Kurzemes reģions izceļas ar īpaši aktīvu sadarbību un komunikāciju starp pašvaldībām un to par remigrāciju atbildīgajiem speciālistiem. Šāda sadarbība izvērsusies, galvenokārt pateicoties iesaistei kopīgos reģionāla līmeņa pasākumos, jo īpaši KPR organizētajām sanāksmēm pašvaldību pārstāvjiem "Remigrācijas koordinācijas jautājumi pašvaldībās", kuru mērķis tieši bija iepazīstināt pašvaldību pārstāvjus ar remigrācijas jautājumiem un sekmēt turpmāko sadarbību remigrācijas jomā (2020., 2021. gads). Jāmin arī vairākus gadus pēc kārtas KPR organizētās tiešsaistes tikšanās "Nākamā pietura – Kurzeme", kuru ietvaros cilvēkiem, kas apsver iespēju atgriezties Latvijā, bija iespēja uzzināt par dzīvesvietas, nodarbinātības un izglītības pieejamības iespējām reģionā, kā arī uzzināt jaunākās remigrācijas tendences Kurzemes reģionā un iepazīt to remigrantu pieredzi, kuri plāno atgriezties vai jau pārcēlušies uz dzīvi. Pasākumā ikvienam bija iespēja ne tikai uzzināt par pašvaldībās pieejamajiem pakalpojumiem un iespējām, bet arī uzdot jautājumus gan pašvaldību pārstāvjiem, gan Kurzemes plānošanas reģiona remigrācijas koordinatorei. Šādi pasākumi būtu jāturpina, jo tie ļauj tieši uzrunāt diasporu vēl pirms pārcelšanās, iespējams, pamudinot pieņemt šo lēmumu. Ņemot vērā, ka jautājumi, kurus remigranti uzdod, bieži vien ir diezgan tipveida, ieteicams apsvērt iespēju izveidot plānošanas reģionu mājaslapās apakšsadaļu ar atbildēm uz interesentu biežākajiem jautājumiem koordinatoram (BUJ). Līdzīgs mēģinājums jau ir bijis KPR¹⁸³, bet tas nav līdz galam īstenots. Svarīgi, lai reģionālie remigrācijas koordinatori izvērstu pēc iespējas aktīvu komunikāciju sociālajos tīklos,

¹⁸³ <https://www.kurzemesregions.lv/cels-majup-atbildes-uz-remigrantu-jautajumiem-nr-1-ka-pieteikt-bernupirmsskolas-izglitibas-iestade/>

uzrunājot un aicinot remigrantus piedalīties šajos dažādajos pasākumos (piemērs: Facebook lapa "Atgriezies Kurzemē", "Es atgriezies Latgalē", bet ne tikai).

Latgales plānošanas reģiona (LPR) Latgales uzņēmējdarbības centrs (LUC) ar LPR Attīstības padomes atbalstu no šī gada organizē konkursu "Latgales reģiona uzņēmēju gada balva 2022", kur viena no nominācijām ir "Gada uzņēmīgākais remigrants Latgalē". Balvu piešķir uzņēmējam, kas ir atgriezies Latgales reģionā no ārzemēm ne agrāk kā piecus gadus pirms konkursa izsludināšanas pēc ilgstošas prombūtnes (vismaz trīs gadi). Līdzīgu balvu varētu ieviest arī citos plānošanas reģionos, jo tā palīdz veicināt remigrantu uzņēmumu atpazīstamību un "dod impulsu un stimulu, ka Tevi ir pamanījuši un zina", kā arī noder kā veiksmes stāsts diasporai. Šobrīd balvas uzņēmējiem parasti piešķir novadu līmenī un atsevišķas apakš kategorijas remigrantiem nav.

Latgales plānošanas reģions vairāk nekā citi ir izvērsis aktivitātes tieši reģiona popularizēšanai un emocionālās saiknes veidošanai, ne vien palīdzībai praktisku jautājumu risināšanā. Latgales plānošanas reģiona (LPR) mājaslapā publicēti "Es atgriezies Latgalē!" stāsti, kā arī podkāsts un vebināru cikls "Es atgriezies Latgalē!". Online vebināru "Es atgriezies Latgalē" mērķis bija paplašināt koordinātoru kapacitāti, veicināt sadarbību ar valsts iestādēm un informēt diasporu un remigrantus par aktualitātēm. Kopumā notika 5 apmācību semināri, katrs aptuveni 2 stundu garumā. Apmācībās piedalījās VARAM pārstāvji, remigrācijas koordinātori, remigrācijas projekta asistenti, remigrācijas vēstneši un ikviens interesents¹⁸⁴.

Nu jau 4. sezonu mājaslapā atrodams ļoti daudz iedvesmojošu pieredzes stāstu. Arī Facebook ir izveidota grupa "Es atgriezies Latgalē!", lai apzinātu ārvalstīs dzīvojošos Latgales iedzīvotājus un palīdzētu viņiem atgriezties dzimtenē – tai seko jau 6242 cilvēki. Papildus LPR ir uzsācis stāstu ciklu "Biznesam izvēlos Latgali!", kur ar savu pieredzi dalās Latgales reģiona uzņēmēji – remigranti. Videostāsti publicēti arī KPR mājaslapā. Ko līdzīgu varētu izvērst arī citos plānošanas reģionos. Lai veicinātu remigrantu uzņēmējdarbības uzsākšanu, LPR un VPR izveidots **atgriešanās vēstnešu tīkls**. Šie remigranti uzņēmēji popularizē savu dzimto vietu un ir kā piemērs citiem, kas vēl tikai plāno atgriešanos Latvijā. Šādu tīklu varētu ieteikt izveidot arī citos plānošanas reģionos, vienlaikus izdomājot kādu motivācijas vai pateicības mehānismu šiem cilvēkiem. Papildus reģiona popularizēšanai katru gadu tiek rīkota Latgales diena Rīgā, kuras laikā pie LPR darbiniekiem ir iespējams uzzināt par uzņēmējdarbības un remigrācijas iespējām un tūrismu Latgalē. Arī šādi pasākumi ir nepieciešami, tostarp lai neaizmirstu un emocionāli uzrunātu iekšzemes emigrantus.

Vēl viens pozitīvās prakses piemērs no LPR ir pēdējos trīs gados reizi gadā organizētie virtuālie radošie konkursi bērniem. Piemēram, 2022. gada radošo darbu konkursa "Mēs esam LATVIJA!" mērķis bija bērniem un jauniešiem veidot izpratni par Latvijas vēsturi un valsts svinamajām dienām, lietderīgi un radoši pavadot brīvo laiku, kā arī vienot vietējo un diasporas ģimeņu bērnus un jauniešus radošā aktivitātē, caurvijot dzimtenes mīlestības tematu. Pasākumā LPR aicināja vietējos bērnus, tostarp remigrantu un repatriantu bērnus, kā arī potenciālos remigrantus, kas dzīvo ārpus Latvijas, diasporas locekļus, latviešu skoliņu audzēkņus. Šādi radošie konkursi veido piesaistes izjūtu Latvijai bērniem un palielina iespēju, ka ģimene atgriezīsies Latvijā.

Zemgales reģiona priekšrocība ir tā, ka tajā darbojas Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centrs (ZRKAC), kas ir lielākais un modernākais pašvaldības pieaugušo izglītības centrs Latvijā gan tehniskā, cilvēkresursu, gan izglītības pakalpojumu ziņā. Centrs ir Jelgavas valstspilsētas pašvaldības pieaugušo izglītības iestāde, kura darbības mērķis ir nodrošināt Jelgavas pilsētas un Zemgales reģiona iedzīvotāju

184 <https://lpr.gov.lv/lv/remigracija/es-atgriezos-latgale-stasti/vebinaru-cikls-es-atgriezos-latgale/>

vajadzībām atbilstošu kvalitatīvu mūžizglītības piedāvājumu un metodisko un informatīvo atbalstu formālās un neformālās izglītības iestādēm un pedagogiem. Centrā īstenotie projekti, piemēram, VAAA projekts "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide", palīdz sagatavot, pārkvalificēt un attīstīt uzņēmumiem nepieciešamo darbaspēku. Papildus centra organizētajiem daudzveidīgajiem kursiem, konferencēm, semināriem un amatnieku un mājražotāju kontaktbiržai, jāmin Tehnikas un inovāciju festivāls "**Mehatrons 2022**". Festivāla ietvaros notika **Atvērto durvju diena**, kurā varēja uzzināt par jaunā mācību gada izglītības piedāvājumu pieaugušajiem. Izgudrojumu izstādē-konkursā "MINOX ZEMGALE 2022" varēja iepazīt inovatīvus izgudrojumus dažādās jomās un nobalsot par sev tīkamāko. Amatnieku darinājumos svētku apmeklētāji varēja ieraudzīt metālapstrādes prasmju radošo lietojumu un to skaistās izpausmes rotaslietās un dekoratīvos interjera priekšmetos. Uzņēmumu standos bija apskatāmi roboti, rokas lāzermetināšanas ierīces, hidraulika, dažādu gāzu lietojums no mājāsaimniecības līdz profesionālim, pieejams mobilais serviss, frēzēšanas, virpošanas instrumenti un aprīkojums. Interesenti varēja konsultēties par energoefektivitātes iespējām, gūt informācija par karjeras iespējām nozarē, piedalīties spēlēs, konkursos un citās aktivitātēs. Varēja darboties ZRKAC Zaļās klases aktivitātēs, piedalīties ekokosmētikas darbnīcā, vaska drāniņu izgatavošanas darbnīcā, piedalīties produktu fermentēšanas meistarklasē, tējas garšotavā baudīt tasi silta dzēriena, kā arī piedalīties Miniphanomentas eksperimentu būvēšanā. ZRKAC Metālapstrādes mācību parka stendā notika Profesionālās meistarības konkurss metināšanā. Šādi pasākumi ir būtiski, jo ļauj ieinteresēt un iedvesmot cilvēkus noteiktu profesiju apgūvē, kā arī informēt par izglītības iespējām.

Mazākās pašvaldībās kompetenču centri ir savīti kopā ar uzņēmējdarbības atbalsta centriem. Kā piemēru var minēt Dobeli. **Pieaugušo izglītības un uzņēmējdarbības atbalsta centrs** (PIUAC) Dobelē dibināts 1995. gadā un vēl aizvien ir atbalsta punkts gan topošajiem, gan jau esošajiem uzņēmējiem. Vēl viena mērķa grupa ir uzņēmēji ar pieredzi, kuriem nepieciešamas papildu prasmes un zināšanas, kas pastiprinātu viņu kapacitāti un sekmīgāk pārdotu savu produktu. Centra mājaslapā pieejama aktuālā informācija par kursiem, centra pakalpojumiem (tostarp biroja pakalpojumi, telpu noma sanāksmēm, semināriem, apmācību kursiem, iekārtu noma u. c.). Centrs aktīvi rīko dažādus kursus un seminārus uzņēmējiem un darbiniekiem. Būtiski, ja šeit zem viena jumta apkopotu pakalpojumus gan uzņēmējiem, gan darbiniekiem, jo iespējams, ka apmācību laikā kāds nolems kļūt par uzņēmēju.

Rīgas plānošanas reģiona pozitīvais piemērs ir dažādas remigrācijas tematikai veltītie tematiskās domnīcas. Piemēram, "Remigrantu darba iespējas Rīgā un reģionā", "Par atgriešanos Latvijā" (cikls: dzīves līmenis, mājokļa īre un iegāde, izglītība, veselība un dzīve reģionā), "Par atgriešanos Latvijā 2022" (par darba iespējām un uzņēmumu aktualitātēm). Vairākas domnīcas bija vērstas uz pašvaldību pārstāvjiem un citām institūcijām nolūkā sekmēt remigrācijas procesā iesaistīto pušu satikšanos, lai kopīgi izanalizētu šībrīža situāciju un rosinātu priekšlikumus, kā uzlabot remigrantu atgriešanās procesu, risinot izglītības, nodarbinātības un sociālo pabalstu problēmas. Pēdējā domnīcā piedalījās arī konkrēti uzņēmumi – darba devēji, informējot par konkrētām vakancēm, atalgojumu, ārzemēs iegūtās pieredzes lietojumu, darba devēju piedāvājumiem un prasībām. Ar pieredzi un ārzemēs gūtajām atziņām dalījās arī remigranti. Būtiski, ka daļa domnīcu notika tiešsaistē un citas tika translētas Facebook, tādējādi ļaujot piedalīties arī diasporai – potenciālajiem remigrantiem, kas ir viena no šo pasākumu mērķa grupām. Arī citviet, rīkojot pasākumus, pēc iespējas jāiesaista diaspora tiešsaistes formātā.

Gandrīz nevienā pašvaldībā nav atsevišķs budžets remigrācijas veicināšanai. Savā ziņā kā pozitīvais piemērs jāmin Rīga. Rīgas politikas dokumentos noteikts, ka par atbalstu remigrantiem un jauniebraucējiem atbild **Izglītības, kultūras un sporta departaments** (IKSD), nodrošinot tos ar atbilstošiem pasākumiem un konsultācijām, t. sk. lai apgūtu latviešu valodu, kas nodrošinātu iespēju ātrāk un veiksmīgāk iekļauties

sabiedrībā, izglītības sistēmā, nodarbinātībā utt. Tam paredzēts budžets 680 000 EUR 2022.–2025. gadā un noteikti konkrēti mērķi. Ņemot vērā, ka šo jomu pārrauga IKSD, nav pārsteidzoši, ka Rīgā lielākais uzsvars likts tieši uz remigrantu bērnu integrēšanu skolu sistēmā, latviešu valodas apguvi un starpkultūru sapratnes veidošanu.

Viens no izaicinājumiem, kas tika konstatēts arī ekspertu intervijās, ir jauniešu zemā uzņēmējdarbības motivācija un prasmes, ideju trūkums uzņēmējdarbībai un neskaidrība par to, ar ko vispār jaunieši vēlas nodarboties. Lai risinātu šo problēmu, pašvaldības īsteno dažādus pasākumus. Piemēram, KPR organizēja mācības jauniešiem **"No idejas līdz produktam globālā tirgū" jeb "atrodī savu aizraušanos"**. Divu nedēļu tiešsaistes mācībās piedalījās 70 jaunieši, kuri no jūnija sākuma līdz pat Jāņiem pieredzējušu lektoru pavadībā apguva metodes sava nākotnes darba vai uzņēmējdarbības jomas definēšanai un ideju izstrādei. Daļa no dalībniekiem pievienojās arī uz divām klātienes mācību dienām Liepājā, kur uzreiz praksē apguva prasmes, kas nepieciešamas jebkurā darbā vai uzņēmējdarbības jomā, savukārt pārējie kursu apguva tikai internetā. Papildus jauniešiem 13–17 un 18–30 gadu vecumā tika rīkotas **radošās nometnes**, kuru laikā jaunieši attīstīja prasmes, kas viņiem noderēs uzņēmējdarbībā, kā arī izstrādāja un piņoja dažādas biznesa idejas. Protams, šie pasākumi ir mazi, īslaicīgi un vairāk domāti domu rosināšanai, nekā tēmēti uz jau reālu inovāciju ieviešanu tirgū.

Tomēr ne visi vēlēšies un kļūs par uzņēmējiem. Tādēļ jaunatnes starptautisko projektu aģentūras virzītā projektā **"Proti un dari"** cilvēki no 15 līdz 29 gadiem, kuriem nav izdevies atrast savu īsto vietu dzīvē, var apgūt interesējošo profesiju, kas ļautu sekmīgi iekļauties darba tirgū vai veidot savu biznesu¹. Jauniešiem piedāvā gan karjeras konsultanta pakalpojumus, gan psihologa vizītes, gan dažādus dzīves zinību kursus, tostarp datorikā un angļu valodā. Tāpat projekta ietvaros jaunieši var mācīties dažādos neformālās izglītībasursos. Lai iepazītu jaunieši un saprastu iemeslu, kāpēc viņš nemācās vai nestrādā, sākumā ir jaunieša profilēšana, kurā tiek sagatavota individuālā pasākumu programma, kuru jauniešiem palīdz īstenot mentors. "Proti un dari" tiek īstenots vairākās Latvijas pilsētās, piemēram, Dobelē.

Pamatīgāku inovāciju attīstības risinājumu īstenoja Ventspils Augstskola kopā ar sadarbības partneriem – Liepājas Universitāti, Ventspils Augsto tehnoloģiju parku, Kurzemes Biznesa inkubatoru un Ventspils Augstskolas Attīstības fondu projekta "Kurzemes inovāciju granti studentiem" ietvaros. Projekta īstenošanas periods bija trīs gadi – līdz 2022. gada 30. oktobrim un kopējās projekta attiecināmās izmaksas – 3 318 318,00 EUR; 75% no projekta finansējuma nodrošināja ERAF. Projekta mērķis bija attīstīt **akadēmiskajā mācību vidē integrētu praktisku un kompetentu atbalsta sistēmu inovāciju un uzņēmējspēju veicināšanai** Kurzemes reģiona studentos – panākt, lai jaunieši pēc iespējas agrāk apzina savas spējas un prasmes iesaistīties reālu dzīves problēmu risināšanā, radot inovācijas. "Kurzemes inovāciju granti studentiem" projektam bija seši cikli – no ideju ģenerēšanas līdz to aizstāvēšanai. Piektajā ciklā 21 studentu komanda no Ventspils un Liepājas sešu mēnešu garumā īstenoja savas un komersantu biznesa idejas. Komandu dalībnieki piedalījās dažādās apmācībās un mentoringa sesijās, kur eksperti un komandu vadītāji dalījās zināšanās par biznesa jautājumiem, piemēram, kā attīstīt savas idejas līdz dzīvotspējīgam produktam, kā risināt problēmsituācijas un krīzi uzņēmumā, kā noteikt savus klientus un tirgu u. c. jautājumus. Pēdējā, sestajā ciklā 10 komandas, kas ietver trīs jaunuzņēmumu skolu komandas, kā arī septiņas studentu laboratorijas komandas, prezentēja savas idejas. Trīs no komandām saņēma naudas balvas 2500, 2000 un 1500 EUR apmērā. Šādai sistemātiskai pieejai, kas nodrošina ilgstošu, ciklisku sagatavošanas procesu ar augstskolu iesaisti, ir potenciāls radīt inovatīvākus produktus un spēcīgākus jaunus uzņēmējus. Mūsdienīgs un efektīvs risinājums ir ideju hakatoni, ko organizēja VPR. Piemēram, pasākumā **"Vidzemes burkānu hakatons. Inovācijas pārtikas nozarē"** pie izaicinājumu aprites ekonomikas un veselīgas, ilgtspējīgas pārtikas jomā risinājumiem, saņemot pieredzējušu mentoru atbalstu, strādāja hakatona dalībnieki

– uzņēmēji un topošie uzņēmēji, pētnieki un studenti. Šādi hakatoni par dažādām tēmām notika arī citās Vidzemes pilsētās un tos noteikti varētu izvērst arī citviet.

Uzņēmējiem bieži vien var palīdzēt ne tik daudz formālas apmācības, bet mentors, kas ieteiktu, kā konkrētā situācijā rīkoties labāk. Tādēļ KPR uzņēmumiem bija iespēja pieteikties KPR un Gateway&Partners organizētajām **mentoringa sesijām un saņemt profesionālu konsultāciju eksporta veicināšanas un biznesa attīstības jautājumos**. Šo iespēju izmantoja 18 Kurzemē reģistrēti uzņēmumi. Tomēr šādi uz projektiem balstīti risinājumi ne vienmēr ir ilgtspējīgi un pieejami uzņēmējam tieši tajā brīdī, kad tie nepieciešami. Vēl labāks risinājums identificēts Mārupē. Mārupes novada dome sadarbībā ar **biedrību "Mārupes uzņēmēji" piedāvā mentoringa programmu**, kuras ietvaros jaunie uzņēmēji var bez maksas saņemt pieredzējušu uzņēmēju padomu uzņēmējdarbības uzsākšanai vai attīstīšanai. Mentoringa programmas mērķis ir atbalstīt Mārupes novada topošos un esošos uzņēmējus (kas darbojas novadā ne ilgāk kā trīs gadus) un veicināt jaunu uzņēmumu un darbavietu izveidi. Dalībai mentoringa programmā aicināti pieteikties tie, kuriem ir nepieciešams konsultatīvs atbalsts biznesa attīstībai. Mentoringa programma norisinās nepārtraukti, un tās ilgums tiek piemērots katra dalībnieka vajadzībām.

Vismērķtiecīgākais un detalizētākais risinājums kvalificētu speciālistu piesaistei identificēts Dienvidkurzemes reģionā. Tiešā veidā risinot darbaspēka trūkuma problēmu, dome piedāvā stipendijas, finansiālu atbalstu novadā īpaši trūkstošajām un vajadzīgajām profesijām – ārstiem, skolotājiem, sportistiem un citiem (cilvēkresursu piesaistei). Šīs stipendijas tiek piedāvātas atbilstoši Dienvidkurzemes novada pašvaldības rīcības un investīciju plānam 2022.–2027. gadam. Tā, piemēram, plānā paredzēts turpināt finansēt un attīstīt jaunas pašvaldības programmas veselības aprūpes cilvēkresursu piesaistei visos veselības aprūpes līmeņos: 1) izstrādāt cilvēkresursu piesaistes plānu. Atbalsta pasākumu mērķa grupas – ārsti, ārstu palīgi, medicīnas māsas u. c. veselības aprūpes nozarei būtisks personāls; 2) īstenot atbalsta pasākumus (ietver īres vai dienesta dzīvokļu atbalstu, ceļa izdevumu kompensāciju valsts pakalpojumu sniedzējiem speciālistiem, palīdzību telpu labiekārtošanā, nomas maksas atlaides, stipendijas un studiju maksas pilnu vai daļēju segšanu studējošajiem u. c.), tādējādi piesaistot veselības aprūpes cilvēkresursus: ģimenes ārstus, zobārstus, rehabilitācijas speciālistus – fizioterapeitus un ergoterapeitus, LOR, acu ārstus, vecmātes, ginekologus u. c.; 3) veikt situācijas monitoringu, uzskaitot piesaistītos speciālistus un tiem piešķirto atbalstu; 4) veikt situācijas analīzi, vērtējot, vai piešķirtie atbalsta mehānismi ir efektīvi speciālistu piesaistē; 5) skolu karjeras konsultantiem uzrunāt vecāko klašu skolēnus un novada jauniešus, aicinot izvēlēties studēt medicīnu (60 000 EUR, ārējais finansējums, pastāvīgi). Papildus līdzīgā veidā paredzēts veicināt jauno sporta speciālistu piesaisti: ieviest Dienvidkurzemes novadā jauno speciālistu piesaistes un atbalsta programmu sporta jomā: a) stipendijas jaunajiem speciālistiem, piesaistot uz noteiktu laiku pēc studijām darbam novadā; b) sadarbība ar Liepu un citām skolām prakšu vietu nodrošināšanai novadā (pašvaldības budžets, 2022–2027). Lai piesaistītu pedagogus, paredzēts: 1) apzināt nepieciešamos pedagogus un iespējamos resursus; 2) izstrādāt atbalsta sistēmu pedagogu piesaistīšanai; pedagogu, tai skaitā mūzikas pedagogu un atbalsta personāla (logopēds, psihologs, speciālais pedagogs, izglītības psihologs, pedagoga palīgs) piesaistes sistēmu Dienvidkurzemes novadā: darba dzīvokļi, sociālās garantijas, prioritāte vietai PII u. c., un atbalsta programmu, kas veicinātu jauniešu iestāšanos pedagoģiskajās programmās un atgriešanos Dienvidkurzemes novadā. Stipendiju programma topošajiem novada pedagogiem; 3) piesaistīto pedagogu skaits (50 000 EUR pašvaldības budžets, 2022–2023). Arī citās pašvaldībās piedāvā īpašas stipendijas speciālistiem, bet parasti tā nav kāda plašāka programma, bet tikai (daži) mediķi (vai pat medicīnas studenti), kas pašvaldībām izmisīgi nepieciešami.

Dzīvojamā fonda nepietiekamība un slikta kvalitāte ir problēma gandrīz visas pašvaldības, taču tikai dažām izdevies rast vērā ņemamus risinājumus. Tā, piemēram, Dienvidkurzemes novada pašvaldības rīcības

un investīciju plānam 2022.–2027. gadam ir noteiktas aktivitātes, lai veicinātu pašvaldības brīvo dzīvokļu lietderīgu izmantošanu Priekules pilsētā: 1) apsekot tukšos dzīvokļus, sastādīt to labiekārtošanas/remonta plānu (t. sk. grafiku), norādot veicamos darbus; 2) nepieciešamības gadījumā izstrādāt tehnisko dokumentāciju; 3) veikt labiekārtošanas/remonta darbus saskaņā ar izstrādāto plānu; 4) sakārtotos dzīvokļus ievietot publiski pieejamajā brīvo dzīvokļu sarakstā. Labiekārtoti dzīvošanai derīgā minimālā tehniskajā stāvoklī un nodoti izīrēšanai vismaz 58 dzīvokļi. Šim mērķim pašvaldība plānoja tērēt 410 000 EUR, piesaistot ārējo finansējumu. No līdz šim sakārtoto dzīvokļu fonda jau šobrīd dzīvokļi ir pieejami arī remigrantiem par minimālu īres maksu, tā palīdzot risināt mājokļu jautājumu. Brīvo dzīvokļu saraksts publicēts Priekules mājaslapā. Paralēli tiks celta arī jauna daudzdzīvokļu māja Nicā (27 dzīvokļi). Jau 2022. gada sākumā pabeigta ilgi gaidītā nepabeigtā daudzdzīvokļu māja "Teikas" Vērgales centrā (12 dzīvokļi), to finansējot no pašvaldības budžeta (valsts aizdevums). Četras jaunas daudzdzīvokļu mājas ar īres dzīvokļiem ceļ arī Cēsīs (no tām divas jau uzceltas). No tām daļa būs pašvaldības īpašumā un daļu jau iegādājušās remigrējušās ģimenes, bet Ventspils otro reizi izsludinājusi konkursu daudzdzīvokļu īres dzīvokļu mājas celtniecībai. **Projekta ietvaros uzņēmēji var pretendēt uz pašvaldības līdzfinansējumu** līdz 200 000 EUR īres dzīvojamo māju – jaunbūvju celtniecībai. Ventspils valstspilsētas pašvaldības līdzfinansējums tiek sniegts kā *de minimis* atbalsts, un tā maksimālais apjoms ir 35% no būvniecības kopējām attiecināmajām izmaksām. Pašvaldības līdzfinansējums tiks izmaksāts pēc dzīvojamās mājas nodošanas ekspluatācijā. Konkursa nosacījumi strikti paredz, ka pašvaldības līdzfinansētos vismaz septiņus dzīvokļus ir obligāti jāizīrē, nevis jāpārdod īpašumā, turklāt iznomāšanas līguma termiņš ir noteikts vismaz pieci gadi. Izstrādes stadijā ir vēl viens projekts īres dzīvokļu jomā, kas vērsts uz esošo ēku renovāciju vai rekonstrukciju, tos izveidojot par īres dzīvokļu namiem. Šeit pašvaldības līdzfinansējamo dzīvokļu skaits ir paredzēts vēl mazāks – vismaz četri, un otrs būtisks nosacījums – ēkai patlaban jābūt neapdzīvotai. Ar šo iniciatīvu pašvaldība vēlas sekmēt ne tikai īres dzīvokļu fonda palielināšanu, bet arī ēku sakopšanu Ventspils vēsturiskajā pilsētas daļā. Pašvaldība izvērtē iespējas arī pati iesaistīties dzīvokļu būvniecībā Valsts atbalsta programmā, kuru realizēs finanšu institūcija ALTUM.

Ņemot vērā, ka mājokļa trūkums var kavēt speciālistu piesaisti, vairākās pašvaldībās ir vērojami centieni nodrošināt ar dzīvojamo platību pašvaldībā visnepieciešamākos darbiniekus. Tā, piemēram, Liepājā programma "**Speciālista nodrošināšana ar dzīvojamo telpu**" dod iespēju noteiktas kvalifikācijas speciālistiem iespēju pieteikties pašvaldības dzīvokļa īrēšanai rindas kārtībā atbilstoši reģistrācijas secībai. Īres līgums tiek slēgts uz laiku līdz trim gadiem, kamēr speciālists strādā konkrēto darbu, ar iespēju to pagarināt. Līdzīga programma speciālistiem darbojas arī, piemēram, Ventspilī. Bauskas pašvaldības saistošajos noteikumos paredzēta iespēja, ka pašvaldības dome ar atsevišķu lēmumu nosaka konkrētai dzīvojamai telpai kvalificētam speciālistam izīrējamās dzīvojamās telpas statusu. Ar valsts vai pašvaldības funkciju nodrošināšanu saistītu pārvaldes uzdevumu jomās, kuru veikšanai nepieciešami speciālisti pašvaldībā, noteiktas šādas nozares: veselības un sociālā aprūpe, izglītība, kultūra un inženierzinātņu nozare. Pašreiz pašvaldībā speciālistiem izīrēti 11 pašvaldības dzīvokļi. Dzīvojamās telpas īres līgums tiek slēgts uz vienu gadu ar tiesībām pie noteiktiem nosacījumiem īres līgumu pagarināt.

Interesanti, ka Liepājā starp grupām, kuras pašvaldības ar dzīvojamo telpu nodrošināmo rindā reģistrē pirmām kārtām, minēti repatrianti, kuru dzīvesvieta (vai vecāku dzīvesvieta) pirms izceļošanas bijusi Liepājā. Vispārējā kārtā viena no grupām, ko reģistrē, ir ģimenes ar nepilngadīgiem bērniem, kuras vismaz sešus mēnešus pēc kārtas bijušas izceļojušas no Latvijas un saskaņā ar Iedzīvotāju reģistra likuma 15. panta otro daļu ir paziņojušas par savu dzīvesvietu ārvalstīs. Arī citās pašvaldībās cenšas **mājokļa atbalstu nodrošināt arī remigrantiem**. Piemēram, Cēsu novadā, ja ir ģimenē nepilngadīgs bērns, abi vecāki 18 mēnešus bijuši ārpus valsts, nepieder neviens nekustamais īpašums Cēsīs, var īrēt pašvaldības dzīvokli par

35 EUR mēnesī, līguma termiņš uz trim gadiem. Atbalstu nosaka Cēsu novada saistošo noteikumu 4.2.3. punkts, kas ļauj remigrantiem pieteikties uz pašvaldības dzīvokļiem vispārējā kārtībā. Apmēram viens cilvēks mēnesī pieprasa šādu palīdzību, norāda pašvaldības pārstāvis. Jāatzīmē, ka abos gadījumos atbalsts pieejams tieši remigrantiem ar bērniem. Valkas novadā remigrantiem dzīvokli piešķir bez rindas, bet nedaudz palielina īres maksu, jo "tas, ka novadā ir dzīvesvieta, var būt faktors atgriezties tieši šeit". Šādi dzīvokļi piešķirti apmēram līdz 10, bet diemžēl informācija par šo atbalstu nav viegli atrodamā publiskā vidē. Valmierā pieejamo pašvaldības daudzdzīvokļu īres tiesības tiek **izsolītas izsolē**. Pieteikties var jebkura fiziskā persona neatkarīgi no pašreizējās dzīvesvietas, un dzīvokļa īres tiesības tiek piešķirtas uz trim gadiem. Daļai pašvaldības dzīvokļu īres tiesību tiek piešķirtas pilsētai prioritāri attīstāmajās nozarēs strādājošiem speciālistiem no uzņēmumiem un iestādēm, kurām noslēgts sadarbības līgums ar SIA "Valmieras Namsaimnieks". Lai gan teorētiski šāds izsoles modelis varētu dot priekšrocības relatīvi turīgākajiem remigrantiem, pašvaldības dzīvojamais fonds ir tik mazs, ka pēc pēdējās izsoles 2022. gada 12. decembrī šobrīd vairs brīvu dzīvokļu nav.

Piemēru, kad noteiktas **aktivitātes pašvaldībās organizētu pilsoniskā sabiedrība**, ir maz. Viens no tādiem bija 2019. gadā Talsu remigrantes Ingas Sokolovas kopā ar citiem talsiniekiem izveidotā darba grupa "Remigrācija Talsu novadā", kuras mērķis bija meklēt risinājumus tām problēmām, kas rodas latviešiem, kuri vēlas atgriezties, bet pagaidām šādu iespēju nesaredz. Darba grupā bija gan remigranti, gan Talsu novada pašvaldības pārstāvji, gan citi sabiedriski aktīvi un radoši cilvēki. Remigrācijas tēmu Sokolova aktualizēja caur savu nodibinājumu "Talsu novada fonds". Pirms darba grupas izveides tika organizēta tikšanās – diskusija "Atgriešanās modeļi. Pieredze, problēmas un risinājumi", un tika nolemts sagatavot projekta pieteikumu SIF konkursam. Diemžēl gaidītā komunikācija ar novada deputātiem – lēmumu pieņēmējiem neizveidojās, un, organizatorei pārceļoties uz Rīgu, grupa savu darbību ir izbeigusi. Šis piemērs (kā arī atsevišķi citi, kurus pētnieki uzklaušāja interviju laikā) liecina, ka arī pašvaldības, ne tikai iedzīvotāji nav pieradušas pie aktīvas pilsoniskās sabiedrības iesaistes un uzklaušanās, un tas var kavēt NVO balstītu aktivitāšu ieviešanu. No otras puses, ir arī pozitīvi piemēri – Cēsis aktīvi iesaistīja remigrantus politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē, kā arī dažādu pasākumu un risinājumu plānošanā, bet Rīgā ar pašvaldības finansējumu vairākas diskusijas par remigrācijas tēmu organizēja NVO "Ar pasaules pieredzi Latvijā". No politikas dokumentu viedokļa tikai dažās pašvaldībās uzsvērta nepieciešamība pēc finansējuma NVO, kas nodarbojas tieši ar remigrācijas jautājumiem. Kā pozitīvs piemērs jāmin Limbažu novads. Noteikumi par Limbažu novada pašvaldības atbalstu nevalstiskajām un reliģiskajām organizācijām (apstiprināti 24.02.2022.) nosaka to, ka uz pašvaldības līdzfinansējumu līdz 3000 EUR gadā organizācijas darbības nodrošināšanai (bet ne darbinieku atalgojumam) var pretendēt organizācijas, kas pastāvīgi "veicina integrācijas un remigrācijas procesus Limbažu novadā". Līdzfinansētās darbības aktivitātēm jānotiek Limbažu novada administratīvajā teritorijā un/vai ieguvējiem no līdzfinansētās darbības rezultātiem jābūt Limbažu novada iedzīvotājiem. Šādu vai līdzīgu noteikumu pieņemšana, kā šobrīd ir Limbažu novadā, Bauskas novadā un Rīgā, varētu iedrošināt (un dot likumisku pamatu) arī NVO aktīvākai iesaistei dažādu remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanā.

Vienlaikus ir pašvaldības, kurās ir ļoti aktīvas uzņēmēju organizācijas. Labs piemērs ir Rēzekne. Rēzeknē darbojas biedrība "**Rēzeknes novada partnerība**" – vietējā rīcības grupa, kas vieno dažādu sabiedrības interešu pārstāvjus no vietējām pašvaldībām, uzņēmējiem, vietējās attīstības organizācijām un iedzīvotāju grupām. Biedrības mērķis ir ar savu darbību veicināt Rēzeknes novada teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu, sekmējot ilgtspējīgu lauku attīstību, kas ietver gan ekonomiskās un sociālās aktivitātes pieaugumu, gan teritorijas vides uzlabošanu un esošo resursu ilgtspējīgu izmantošanu. Arī biedrība rīko dažādus pasākumus – pieredzes apmaiņu, konferences, seminārus par uzņēmējiem aktuālām

tēmām u. tml. Papildus kopš 2009. gada darbojas **Rēzeknes uzņēmēju biedrība** – nevalstiskā darba devēju organizācija, lai nodrošinātu Rēzeknes pilsētas un novada uzņēmēju interešu pārstāvniecību un dialoga veidošanu ar valsts institūcijām, pašvaldībām un starptautiskām organizācijām. Uzņēmēju biedrības biedri pārstāv vairāk nekā 20 dažādu nozaru komercsabiedrības. Līdzīgi spēcīgs piemērs ir Limbaži. Limbažu novadā darbojas **uzņēmēju konsultatīvā padome** un regulāri notiek konsultatīvās padomes sēdes ar pašvaldības (LAUTA) dalību. Tas ļauj efektīvi iesaistīt uzņēmējus lēmumu pieņemšanā par uzņēmējdarbības attīstībai aktuāliem jautājumiem. **Limbažu novada uzņēmēju konsultatīvā padome ir** izveidota pēc Limbažu novada domes un vietējo uzņēmēju iniciatīvas nolūkā veicināt uzņēmējdarbības vides attīstību Limbažu novadā un uzturēt dialogu starp pašvaldību un Limbažu novada uzņēmējiem, tādējādi veicinot viedokļu apmaiņu un tādu lēmumu pieņemšanu, kas ir saskaņā ar spēkā esošiem normatīvajiem aktiem un pozitīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi novadā, kā arī aizstāv vietējo uzņēmēju intereses. Pēdējā gada laikā vien notikušas septiņas konsultatīvās padomes sēdes. Uzņēmēji tika aktīvi iesaistīti un uzklauti dažādās aktivitātēs, tostarp Limbažu novada uzņēmēju forumā 2022. gadā. Arī citās pašvaldībās ieteicams izveidot (un šur tur jau ir) līdzīgus konsultatīvos forumus. Jāpiemin arī, ka dažas pašvaldības bija organizējušas uzņēmēju aptaujas, lai noskaidrotu viņu apmierinātību ar pašvaldības atbalstu un viņiem aktuālajām problēmām.

Dinamiskāks konsultāciju formāts ir Mārupes pašvaldības ik gadu rīkotās **Mārupes novada uzņēmēju dienas**. 2021. gadā to ietvaros tika organizētas tikšanās ar uzņēmējiem un pašvaldību, diskusijas par aktuālajiem jautājumiem, tiešsaistes seminārs "Uzņēmējiem pieejamie atbalsti un programmas reģiona līmenī", lekcija un diskusija "Biznesa morālie aspekti" un noslēguma pasākums "Mārupes novada uzņēmēju gada balva 2021".

Bieži vien potenciālajiem **uzņēmējiem trūkst telpu un zemes uzņēmējdarbības veikšanai**. Lai risinātu šo problēmu, Kuldīgas novada mājaslapā izvietota informācija par pašvaldības iznomājamajiem zemes gabaliem un uzņēmējdarbībai pieejamiem īpašumiem papildus aicinājumam dalīties ar savu informāciju tiem, kuri būtu gatavi iznomāt vai pārdot uzņēmējdarbībai derīgus īpašumus. Arī dažas citas pašvaldības sniedz šādu informāciju, bet bieži vien nepilnīgu. Turklāt aicinājumu dalīties ar savu informāciju varētu izplatīt arī tie, kam ir tukši īpašumi, kurus viņi būtu gatavi izīrēt remigrantiem.

Vairākās pašvaldībās ir pieejamas koprades telpas – lielas un plašas kā DARE Ventspilī, vai arī mazākas, ja pašvaldība ir mazāka. Labs piemērs ir Saldus novada pašvaldība, kur darbojas pašvaldības izveidota **KOPTelpa**, kurā kopīgi strādā Saldus novada pašvaldības Attīstības nodaļas speciālisti un LIAA Liepājas Biznesa inkubatora Saldus atbalsta vienība, kas ikdienā organizē pasākumus par atbalsta iespējām uzņēmējiem, izstāda skolēnu mācību uzņēmumu darbus, organizē apmācības u. c. KOPTelpas ir atvērtas ikvienam, turklāt iespējams organizēt tikšanās semināru zālē vai individuāli rast darba vietu situācijās, kad nepieciešama darba virsma un telpa uz neilgu laiku. Šis risinājums, kad blakus vienā vietā strādā gan pašvaldības attīstības speciālisti, gan LIAA, gan arī pieejamas koptelpas, var noderēt mazākām pilsētām, kas nevar atļauties lielāka mēroga biznesa centrus.

Ja mazajiem uzņēmējiem nepieciešamas savas telpas darbam, kā labu piemēru var minēt "Biznesa dārzu" Gailīšu pagastā. Tā mērķis ir uz ievērojami atvieglotiem nosacījumiem piedāvāt jaunajiem uzņēmējiem biroju un vieglās ražošanas telpas, kur veidot un attīstīt savu uzņēmējdarbību. "Biznesa dārzs" vienam vai diviem uzņēmējiem piedāvā divas biroja telpas Gailīšu pagasta pārvaldes ēkā un vieglās ražošanas telpas Kamardes ielā 1 – 148 m². Telpas ir aprīkotas ar biroja tehniku, pieejami telekomunikāciju pakalpojumi, interneta nodrošinājums, te strādājošajiem uzņēmējiem pieejama konferenču zāle, kas aprīkota ar visu nepieciešamo tehniku konferenču organizēšanai. Telpas tiek iznomātas uz laika periodu, kas nav ilgāks par

trim gadiem Bauskas novadā reģistrētiem uzņēmumiem, kuri nomas līguma slēgšanas brīdī ir reģistrēti ne agrāk kā trīs gadus. Vienam uzņēmumam var tikt iznomātas telpas 1–2 darba vietu ierīkošanai, turklāt nomnieks pilnā apmērā maksā iznomātajam patērēto elektroenerģiju, patērēto ūdeni, kā arī sedz sakaru pakalpojumu sniedzēja piestādītā rēķina daļu par apmaksas mēnesī faktiski notikušajām telefonsarunām. Pārējām telpu izmaksām – telpu nomas maksai, maksai par patērēto siltumenerģiju, kā arī maksai par sakaru pakalpojumu sniedzēja piestādītā rēķina abonēšanas daļu – tiek noteikts šāds atbalsts: pirmajā darbības gadā – 100% apmērā (uzņēmējs sedz 0% no izmaksām); otrajā darbības gadā – 90% apmērā (uzņēmējs sedz 10% no izmaksām); trešajā darbības gadā – 80% apmērā (uzņēmējs sedz 20% no izmaksām). Ja līgums tiek pagarināts vēl uz ceturto gadu, atbalsts netiek noteikts. "Biznesa dārzā" paredzēta vieta astoņiem uzņēmējiem, pašlaik piedāvāto iespēju izmanto divi uzņēmumi. Protams, šāda piedāvājuma zināms trūkums ir tas, ka apkārt nav kūsājošas biznesa vides, kā tas ir lielajos inkubatoros un koprades telpās.

Lielākajā daļā pašvaldību tiek īstenoti **uzņēmējdarbības atbalsta grantu** konkursi tiem, kuri veic vai plāno veikt uzņēmējdarbību konkrētajā novadā. Summas, uz ko var pretendēt konkursa dalībnieki, svārstās no dažiem tūkstošiem līdz aptuveni 10 tūkstošiem, bet parasti ir ap 3000 EUR. Projekta īstenošanas periods tipiski ir 12 mēneši, līdzfinansējums – 20%, un līdzekļus var izmantot dažādām lietām, bet ne algai. Daudzās pašvaldībās īpašu nosacījumu šim grantam nav, taču dažkārt pašvaldība izvēlas atbalstīt uzņēmējdarbību tieši tajās jomās, ko uzskata novadā par perspektīvākajām. Piemēram, **konkursa "Radi Tukumam" mērķis ir atbalstīt iniciatīvas mākslā un kultūrā, izglītībā un tūrismā, digitālajās un radošajās industrijās. Līdzīgi specializētu atbalstu piedāvā arī Preiļu pašvaldība.** Krāslavas novadā tiek organizēts pašvaldības ideju konkurss jauniešiem "Jauniešu biznesa ideju konkurss komercdarbības uzsākšanai vai attīstībai Krāslavas novadā", taču pieteikumu skaits uz to esot neliels – trūkst ideju, tātad tas nav labākais variants.

Viens no ilglaicīgākajiem (kopš 2014. gada) un finansējuma ziņā spēcīgākajiem (maksimums 10 000 EUR) pašvaldību uzņēmējdarbības grantu konkursiem tiek īstenots Daugavpilī. **Grantu programmas "Impulss" konkursa** mērķis ir atbalstīt jaunos uzņēmējus, palīdzot īstenot pilsētā interesantas biznesa idejas un radīt jaunas darbavietas. Iesniegt pieteikumu dalībai konkursā var Daugavpils komersanti, kas līguma slēgšanas brīdī nav vecāki par diviem gadiem, kā arī fiziskās personas, kas deklarētas Daugavpilī ne mazāk kā vienu gadu un granta saņemšanas gadījumā apņemas dibināt komercsabiedrību vai reģistrēt individuāla komersanta statusu savas biznesa idejas realizācijai. 2019. gadā konkursa nolikums tika **papildināts ar nosacījumu piešķirt papildu vienu punktu (no maksimāli 55 punktiem) remigrantiem, kas atgriežas Daugavpilī** (bijuši ilgstošā prombūtnē no Latvijas – vismaz trīs gadus). Kopējais šim konkursam paredzētais granta finansējuma apjoms 2022. gadā bija 60 000 EUR, un konkursā tika iesniegtas 34 biznesa idejas, kas apliecina lielo interesi par grantu. Konkursa vērtēšanas komisija izvērtēja 25 pieteikumus un tika atbalstītas septiņas biznesa idejas – divi ražošanas un pieci pakalpojumu sniegšanas projekti. Lai gan šajā gadījumā remigrantiem papildus piešķirto punktu skaits ir nebūtisks, šādu modeli varētu rosināt izmantot arī citu pašvaldību grantu konkursos, piešķirot papildpunktus cilvēkiem, kas atgriežas Latvijā.

Visbeidzot, daļa pašvaldību īpaši cenšas atbalstīt uzņēmējdarbības idejas, kas ir inovatīvas, ar augstu pievienoto vērtību un eksporta potenciālu. Šeit kā piemēru var minēt Cēsu novada uzņēmējdarbības grantu konkursu, kurš norisinās divas reizes gadā un kurā līdz 3000 EUR finansiāls atbalsts tiek sniegts komersantiem, līdzfinansējot uzņēmējdarbības attīstības projektus, kas saistīti ar **inovatīvu produktu un pakalpojumu attīstību un uzņēmuma eksportspējas veicināšanu**. Pašvaldība līdzfinansējumu piešķir līdz 70% no pretendenta pieteikumā norādītajām atbalstāmajām izmaksām. Cēsu Digitālais centrs pēc izvirzītiem kritērijiem saskaņā ar konkursa nolikumu piešķir digitālo inovāciju balvu 1000 EUR apmērā pretendentam ar biznesa ideju, kurā plaši izmantotas informācijas tehnoloģijas un/vai tas ir IT jomas uzņēmums. Vēloties mērķtiecīgi attīstīt IKT jomu, Ventspils Digitālais centrs ar Ventspils pilsētas pašvaldības atbalstu organizē

atsevišķu **IKT pilotprojektu**, kurā tiek sniegts atbalsts komercsabiedrībām, kas īsteno jaunu IKT risinājumu – infrastruktūras, aprīkojuma vai programmatūras – izstrādi, testēšanu un ieviešanu Ventspilī, veidojot Ventspils pilsētu kā viedo tehnoloģiju centru. Viena IKT pilotprojekta minimālais atbalsta apjoms bija 2000 EUR, bet maksimālais apjoms – 15 000 EUR.

Savā ziņā labs risinājums ir tas, ko īsteno Valmieras pašvaldība, t. i., uzņēmējdarbības atbalsta grantiem ir divas apakšprogrammas:

- Apakšprogrammas **ZĪLE INOVĀCIJĀM** mērķis ir Valmieras uzņēmumos veicināt jaunu produktu un inovāciju realizēšanu. Viena inovāciju projekta minimālais atbalsta apjoms ir 2000 EUR, bet maksimālais atbalsta apjoms ir 10 000 EUR. Atbalsta intensitāte ir no 60% līdz 80%.
- Apakšprogrammas **ZĪLE STARTAM** mērķis ir veicināt jaunu uzņēmumu veidošanos, kas realizē jaunus produktus un pakalpojumus un Valmieras novadā potenciāli rada jaunas darba vietas, kā arī veicināt jaunuzņēmumu straujāku izaugsmi. Viena starta projekta maksimālais atbalsta apjoms ir 2000 EUR. Atbalsta intensitāte ir 80%.

Ļoti labu risinājumu uzņēmēju atbalstam un vienlaikus vides sakārtošanai ir radusi Cēsu pašvaldība. Lai atbalstītu uzņēmējdarbības attīstību un palīdzētu uzņēmējiem, Cēsu novada pašvaldība ir izstrādājusi **atbalsta mehānismu nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem** – juridiskajām personām atsevišķās kategorijās, piešķirot atvieglojumus nekustamā īpašuma nodokļu maksājumiem. Piemēram, tiem, kas no saviem finanšu līdzekļiem investējuši infrastruktūras sakārtošanā Cēsu novada pašvaldības piegulošās teritorijās, kuras robežojas ar juridiskās personas īpašumu, vai kas ir ieguldījuši savus līdzekļus kultūrvēsturiska īpašuma infrastruktūrā, jaunbūvē, rekonstrukcijā, restaurācijā, renovācijā, ēkas fasādes renovācijā; tiem, kas darbojas saimnieciskās darbības veikšanai uzceltās vai rekonstruētās ēkas – vienu gadu, skaitot nākamo mēnesi pēc to nodošanas ekspluatācijā, kas savu komercdarbību uzsākušas sev piederošā nekustamā īpašumā, izveidojot vismaz 20 jaunas darba vietas, kuras veic komercdarbību un reģistrētas Komercreģistrā ne vēlāk par trim gadiem, izveidojot vismaz trīs jaunas darba vietas u. c. Šie atvieglojumi gan palīdz uzņēmējdarbības attīstībai, gan arī veicina teritoriju un ēku sakopšanu Cēsu novadā. Līdzīgi, lai gan mazāk detalizēti atbalsta mehānismi, ir vēl dažās pašvaldībās, piemēram, Kuldīgā.

Pašvaldības ar dažādiem instrumentiem cenšas atbalstīt vietējos uzņēmējus un ražotājus. Tā, piemēram, Valmierā darbojas pilsētas mobilā lietotne "Valmiera" ar aktuālajiem piedāvājumiem valmieriešiem un pilsētas viesiem, kas palīdz uzņēmumu darbībai un veicina produktu noietu (līdzīga ir arī Mārupē). Salacgrīvā ar pašvaldības atbalstu tirdzniecības centra *top!* telpās atvērts **vietējo ražojumu veikals *Radīts piejūrā***, kas veicina vietējo ražojumu noietu un atpazīstamību. 2014. gadā radīts zīmols "**Ražots Limbažu novadā**", kas izveidots nolūkā informēt par Limbažu novadā radītiem un ražotiem produktiem un pakalpojumiem. Lai informētu par vietējiem mājražotājiem un amatu meistariem, sagatavots materiāls "**Limbaži rada. Garšas un amatu prasmes**", ko bez maksas var saņemt Limbažu novada tūrisma informācijas centrā, Limbažos. Līdzīgas aktivitātes vietējo uzņēmēju atbalstam ir arī dažos citos novados, piemēram, Jelgavas novadā. Vēl izcils piemērs ir Dobeles "**Dobeles dara**" projekts, kuru realizē Dobeles Pieaugušo izglītības un uzņēmējdarbības atbalsta centrs ar Dobeles novada domes atbalstu. Projekta vietnē novada amatnieki, pakalpojumu sniedzēji un pārtikas preču ražotāji bez maksas var popularizēt savu piedāvājumu – mājaslapas apmeklētāji var uzzināt par Dobeles novada mazajiem ražotājiem, amatniekiem, prasmju, tradīciju pārzinātājiem, iepazīties ar 46 mājamatnieku piedāvājumu, kā arī uzzināt par tirdziņiem, dažādiem notikumiem, kuros var satikt vietējos uzņēmējus, degustēt produkciju un to iegādāties vai uzsākt sadarbību jaunu produktu veidošanā. Covid-19 laikā tīmekļa vietne bija īpaši liels atbalsts uzņēmējiem, kuri tradicionāli savus izstrādājumus pārdeva dažādos tirdziņos. Platformā "Dobeles dara" šobrīd ir reģistrēti jau 90 novada uzņēmēji. Viens no jauninājumiem ir novada amatnieku ražoto preču kataloga izveidošana, kurā

pašvaldības vai uzņēmēji var atrast piemērotākos prezentāciju un dāvanu variantus. Šādas aktivitātes ir svarīgas vietējo uzņēmēju atbalstam.

Gan Liepājā, gan Ventspilī redzama izpratne un pārlicība, ka nepieciešams stiprināt reģionālās augstskolas – ne tikai kā vietu, kas sagatavo reģionam nepieciešamo darbaspēku, bet arī tādēļ, ka tās piesaista pilsētai jauniešus. Šeit jāmin aktivitāte, ko īstenoja Ventspils "Eiropas nākamās paaudzes mazās pilsētas" projekta ietvaros: **izglītības iestādēm ir izstrādātas un ieviestas jaunas paaudžu mārketinga pieejas izglītojamo un studentu piesaistei** gan no Latvijas, gan ārvalstīm. Mārketinga stratēģijas tika turpinātas arī 2021. gadā, veicot vairākus pasākumus – mājas lapu funkcionālie, saturiskie un vizuālie uzlabojumi, sociālo mediju un digitālās kampaņas, reklāmas video izgatavošana u. c. Izstrādāta Ventspils Augstskolas lietotne – VeApp. Intervijas atklāj pašvaldības pārlicību, ka atbalsts Ventspils Augstskolai un Ventspils Tehnikumam arī netieši var veicināt remigrāciju, ja jaunieši izvēlēties šeit studēt, kā arī mazinās jauniešu emigrāciju.

Kā viens no izciliem piemēriem talantu piesaistes veicināšanai jāmin Ventspilī izveidotais jauno iedzīvotāju **kontaktpunkts LIVIN** un interneta platforma www.livinventsils.lv nolūkā kalpot par tikšanās vietu darba devējiem un remigrantiem, kas meklē darbu Latvijā. Mājaslapā ir apkopota informācija par uzņēmumiem, kas meklē darbiniekus, un to aktuālajām vakancēm, turklāt iespējams gan izvietot vakances, gan ievietot savu informāciju speciālistu datubāzē. Atrodamas arī norādes uz "Ventspils nekustamo īpašumu" – lielākā nekustamo īpašumu pārvaldīšanas uzņēmuma Ventspils pilsētā – iznomātajām telpām un informācija par investīciju iespējām Ventspilī, kā arī cita informācija par dzīvi un darbu Ventspilī. To, ka ir izveidots šāds kontaktpunkts (arī) remigrantiem, pašvaldības pārstāvji uzskata par ļoti vērtīgu un vajadzīgu. LIVIN palīdz, izvietoj reklāmas, sazinās ar atbilstošiem speciālistiem, palīdz piesaistīt jaunus iedzīvotājus, arī remigrantus.

Lai palīdzētu uzņēmumiem darbinieku meklēšanā, dažas pašvaldības (piem., Alūksne) savā mājaslapā publicē ne vien pašvaldības, bet arī uzņēmumu vakances novadā. Taču, ņemot vērā, ka tas prasa papildu administratīvo darbu, iespējams, vislabāko risinājumu atradusi Mārupes pašvaldība. Pašvaldības mājaslapā **jebkuram ir iespējams ērti izvietot sludinājumus un vakances**. Lielais izvietoto vakancu skaits apliecina, ka šī sistēma ir ērta un efektīva.

Tas, ka pašvaldība atrodas tālu no galvaspilsētas, nenozīmē, ka pasākumos nav iespējama valsts līmeņa amatpersonu līdzdalība, skaidrojot reģiona uzņēmējiem valsts līmeņa politiku un aktualitātes. Tā, piemēram, 2022. gada 20. maijā Rēzeknē norisinājās Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas un ALTUM organizētais forums "**#atbalstsuzņēmējiem – impulss jaunam izrāvienam**". Visas dienas garumā reģiona uzņēmējiem bija iespēja uzzināt par aktuālajiem atbalsta instrumentiem no Ekonomikas ministrijas, Attīstības finanšu institūcijas Altum, LIAA un Latgales plānošanas reģiona, kā arī dzirdēt vairākus pieredzes un veiksmes stāstus no uzņēmumiem. Apmeklētāji varēja klātienē konsultēties par atbalsta programmām un citiem jautājumiem ar Attīstības finanšu institūcijas Altum, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras, Nodarbinātības valsts aģentūras, Valsts darba inspekcijas, Valsts ieņēmuma dienesta un Lauku atbalsta dienesta ekspertiem.

Dažās pašvaldībās, kur ir īpaši spēcīga saite ar uzņēmējiem, tiek rīkoti pasākumi un tikšanās par aktuālajām uzņēmējdarbības problēmām un riskiem. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) Latgales reģiona nodaļa sadarībā ar Rēzeknes valstspilsētas domi un SIA "Factris LV1" 2022. gada 24. novembrī Rēzeknē rīkoja Biznesa kluba pasākumu "**Aktuālais uzņēmējdarbībā**", lai informētu par aktualitātēm un iedvesmotu uzņēmējus biznesu attīstīt arī šādos ģeopolitiski un ekonomiski sarežģītos laikos. Starp citiem jautājumiem dalībniekiem bija iespēja uzzināt par finansējuma pieejamību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Līdzīgi Limbažos notika tikšanās ar uzņēmējiem par energoresursu cenu jautājumu. Šādi

pasākumi palīdz stiprināt reģiona uzņēmējus, apliecina pašvaldības vēlmi palīdzēt un interesi par uzņēmēju problēmām.

Tikai daļa pašvaldību apzinās, ka, lai veicinātu remigrāciju, ir jāuztur pastāvīgs kontakts ar diasporu. Šajā ziņā viens no labākajiem piemēriem ir Jēkabpils novads. Nolūkā veidot ciešāku saikni ar saviem aizbraukušajiem iedzīvotājiem ārvalstīs pašvaldība apzināti komunicē ar diasporu, publicējot tai aktuālas ziņas un iesaistot to pašvaldības aktivitātēs. Tā, piemēram, pašvaldība informē arī par ikgadējo Lielo Talku «Celies, posies, iesaisties!» (organizēta valsts mērogā, ne tikai pašvaldības), kas iesaista arī diasporu ārvalstīs. Pašvaldība informē arī par VIII pasaules diktātu latviešu valodā – vēl vienu pasākumu valsts, ne tikai pašvaldības mērogā nolūkā veidot arī ciešāku saikni ar latviešu diasporām ārvalstīs. Pašvaldība publicējusi bukletu, kas paredzēts ārvalstīs dzīvojošajai diasporai: "72 stundu krīzes buklets diasporai. KĀ RĪKOTIES KRĪZES GADĪJUMĀ, JA DZĪVO ĀRPUS LATVIJAS¹", tādējādi apliecinot rūpes par iedzīvotājiem ārvalstīs. Līdzīgi cieša komunikācija ar diasporu ir Cēsu pašvaldībai. Pašvaldības pārstāvji ne vien braukuši (labi sagatavotās) vizītēs pie diasporas, bet reizi gadā notiek arī attālinātas tikšanās ar diasporas pārstāvjiem. Šāda veida pasākumus pašvaldība uzskata par vislabākajiem. "Pašvaldībām vairāk būtu jārunā ar remigrantiem cilvēcīgā valodā un jādibina personisks kontakts, ir jāpārlicina, ka Latvija ir brīnišķīga vieta, kur dzīvot, ka visi apstākļi ir labi. Svarīga "savas sejas" parādīšana, personisks kontakts ar pašvaldību, tāpēc rīkojam regulāras tikšanās ar diasporas pārstāvjiem."

Stiprinot saiti ar diasporu, 2022. gadā **Liepāja aicināja pasaules latviešus dalīties pieredzē, kas varētu būt noderīga**, turpinot darbu pie Liepājas pieteikuma konkursa "Eiropas kultūras galvaspilsēta 2027" otrajai kārtai. Pašvaldība aicināja ikvienu latvieti ārvalstīs dalīties ar labo praksi, priekšlikumiem un dažādām iniciatīvām no savām mītnes zemēm, ko arī liepājnieki varētu pārņemt un ieviest Liepājā. Ideju iesniegšanai tika izveidota vietne tiešsaistē. Ļoti labs piemērs ir arī Saldū URBACT programmas ietvaros rīkotais **tiešsaistes hakatons**, kas tika organizēts nolūkā radīt jaunas iniciatīvas un idejas jaunizveidotā Saldus novadā kā pievilcīgas vietas attīstībai, kur dzīvot un uzsākt uzņēmējdarbību. Pasākumā komandas lūdza strādāt pie dažādu attīstības ideju izstrādes Saldus novadā. Tajā, kā norāda pašvaldības pārstāvis, piedalījās arī diaspora, vēloties sniegt artavu savas pilsētas attīstībā ar potenciālu atgriezties.

Interesantu aktivitāti projekta "Jaunās tehnoloģijas – paaudžu dialogā, sadarbībā un dzīves nepieciešamībā" ietvaros organizēja biedrība "Tukuma DOMU BIEDRI". Kopā aicinot dažādas paaudzes – seniorus, invalīdus, jauniešus – brīvprātīgos, tika apgūtas datorprasmes, viedtālruņi, prasmes, kas palīdzēs orientēties banku pakalpojumos, elektroniskā pasta lietošanā, palīdzēja izprast, kā strādā skārienjutīgs ekrāns. Pasākuma organizatori norāda, ka šīs prasmes palīdzēs stiprināt pavadītu ar ārvalstīs dzīvojošajiem bērniem, veicinot arī remigrācijas procesa attīstību.

Lai noskaidrotu, kādas ir remigrantu problēmas un vēlmes, lai pašvaldība varētu attiecīgi piedāvāt dažādus pasākumus un risinājumus, dažās pašvaldībās (Preiļos un bij. Rundāles pagastā) veikta potenciālo remigrantu aptauja. Preiļu pašvaldības pārstāvji uzskata, ka regulāru aptauju veikšana būtu nepieciešama arī šobrīd, lai saprastu, kurā virzienā vispār strādāt.

Ņemot vērā, ka bieži diasporas pārstāvji un remigranti nav apmierināti ar attieksmi no dažādu iestāžu puses, Preiļos tika organizēti trīs apmācību semināri Preiļu novada pašvaldības darbiniekiem, lai attīstītu komunikācijas prasmes, kas palīdzētu darbā ar remigrantiem un potenciālajiem remigrantiem. Pirmo semināru "Labas komandas sadarbības elementi" vadīja pieredzējušī izaugsmes apmācību organizatore Ieva Elvīra Garjāne, bet pārējos divus – Ilze Dzenovska, starptautisku miera izglītības apmācību vadītāja, Sertificētu mediatoru padomes locekle par tēmu "Ilgspējīga sadarbība un cieņpilna komunikācija sadarbībā

ar remigrācijas procesa klientiem. Teorija un prakse". Līdzīgus apmācību seminārus būtu vērts reizi dažos gados rīkot reģionu līmenī.

Apzinoties, ka remigrantiem ne tikai nepieciešams vietējās sabiedrības atbalsts, bet arī viņi paši vietējai sabiedrībai ļoti daudz var dot zināšanu pārneses formā, jau vairākus gadus Preiļu novada uzņēmējdarbības centrs sadarbībā ar "Es atgriežos Latgalē" organizē pasākumu "Mazā biznesa iedvesmas brokastis". Tikšanās laikā uzņēmēji, kas nesen atgriezušies no ārzemēm un tagad dzīvo un strādā dažādās Latgales pilsētās, dalījās iegūtajā pieredzē ar Latgales mazā biznesa veicējiem un tiem interesentiem, kuri vēl tikai lolo ideju par sava biznesa uzsākšanu. Šis pasākums kalpoja vērtīgo ārvalstīs gūto zināšanu un pieredzes pārnesei uz Latviju.

Pēc pašvaldības domām, izglītība – pieredzes apmaiņa ar uzņēmējiem – var palīdzēt uzņēmējdarbības attīstībai novadā. Līdzīgu pasākumu rīkoja arī Kuldīgas pašvaldība.

Informācijas sniegšanai remigrantiem tiek izmantoti dažādi risinājumi – gan individuālas konsultācijas, gan konferences u. c., taču, kā rāda Daugavpils piemērs, iespējams, labs risinājums ir tikšanās neformālā, patīkamā vidē: Daugavpilī potenciālajiem remigrantiem piedāvāti tādi pasākumi kā bezmaksas ekskursijas Daugavpils cietoksnī, kuru laikā arī iespējams saņemt praktisku informāciju par uzņēmējdarbības, nodarbinātības un izglītības iespējām Daugavpilī.

Vairākas pašvaldības projekta "Remigrācijas sekmēšanas pasākumi pašvaldībās" ietvaros izstrādāja informatīvos bukletus. Viens no labākajiem piemēriem ir buklets "Cēsis. Izcila vieta dzīvei. Pārceļšanās rokasgrāmata", kas ievietots Cēsu pašvaldības mājaslapas sadaļā "Cēsis. Izcila vieta dzīvei". Tajā var atrast informāciju par darbu, izglītību un citiem dzīves aspektiem Cēsu novadā. Informācija ir noderīga ne tikai remigrantiem, bet jebkuram, kurš plāno pārcelties uz Cēsīm. Konspektīvāku, infografikas tipa bukletu, kas arī noder visiem, ir sagatavojusi Valmiera. Taču, šķiet, labākais piemērs ir Rīga, kur publicēta speciāla rokasgrāmata "Rīga – manas mājas. Rokasgrāmata, atgriežoties uz dzīvi Rīgā". Tajā apkopota aktuāla informācija par atgriešanos galvaspilsētā. Ar domu palīdzēt arī remigrantu ārzemju partneriem rokasgrāmata ir izdota četrās valodās (**krievu, vācu, angļu, latviešu**) un tā ir publicēta tīmekļa vietnē <https://integracija.riga.lv/lv/integracija>. Rokasgrāmata tika izstrādāta, lai apkopotu un aktualizētu informāciju, kas sniegtu atbalstu remigrantiem, atgriežoties uz dzīvi galvaspilsētā. 42 lappušu garajā rokasgrāmatā apkopota informācija gan par izglītību, gan veselības aprūpi, brīvā laika pavadīšanu, uzņēmējdarbību, nodarbinātību un citiem remigrantiem aktuāliem jautājumiem.

Lielai daļai pašvaldību nekādas informācijas par remigrāciju mājaslapā nav, taču daļa izvietojusi vismaz pamatinformāciju. Piemēram, Jēkabpils pašvaldības mājaslapā ir atsevišķa sadaļa "Remigrantiem", kurā ievietots informatīvs materiāls par pašvaldības atbalstu remigrantiem, kā arī saistīta vispārīga informācija ar saitēm uz latvija.lv, paps.lv un vsaa.gov.lv, un citām relevantām institūcijām/vietnēm. Vismaz šādu pamatinformāciju savā mājaslapā vajadzētu aicināt iekļaut visas pašvaldības (izņemot tad, ja jau ir informācija par pārceļšanos uz dzīvi novadā kopumā). Tāpat vajadzētu aicināt publicēt pilnvērtīgāku informāciju par dažādiem reģionāliem vai valsts līmeņa grantiem un cita veida atbalstu, kas pieejami potenciālajiem un esošajiem uzņēmējiem – gan pašvaldības mājaslapā, gan sociālajos tīklos. Šobrīd pašvaldību darbība šajā ziņā ļoti atšķiras, bet kā lielisku piemēru darbam sociālajos tīklos var minēt Bauskas novada Uzņēmējdarbības un kompetenču attīstības centru.

Padziļinātajās intervijās ar ekspertiem dažkārt ieskanējās ierosinājums ieviest pārceļšanās grantu vai atgriešanās pabalstu. Šādu risinājumu jau šobrīd piemēro Tukuma novadā: tas ir remigrācijas pabalsts līdz 500 EUR uz diviem mēnešiem. Remigrācijas pabalstu piešķir ģimenei, kuras aprūpē ir viens vai vairāki nepilngadīgi bērni, ģimenes locekļi ir Latvijas pilsoņi vai Latvijas valstspiederīgie (ar termiņuzturēšanās vai pastāvīgās uzturēšanās atļaujām, Latvijas nepilsoņi) un kura vēlas atgriezties no dzīvesvietas citā valstī

teritorijā uz Latviju un par savu dzīvesvietu izvēlējušies Tukuma novada administratīvajā teritorijā esošu mājokli. Remigrācijas pabalstu līdz 500 EUR piešķir vienīgā mājokļa iegādei vai faktisko īres izdevumu segšanai līdz diviem mēnešiem, ja ģimene attiecīgajā īpašumā ir deklarējusi dzīvesvietu. Laikā no 2018. gada līdz 2020. gadam remigrācijas pabalsts izsniegts vienai ģimenei. Pašvaldības pārstāvis uzskata, ka mazais pieteikumu skaits skaidrojams ar to, ka cilvēki īsti nezina par šo atbalstu, jo tā ir brīva iniciatīva. Tomēr tik maza interese liek apšaubīt granta efektivitāti.

Vienmēr aktuāls jautājums remigrantiem ir bērnu integrācija Latvijas skolās. Lai palīdzētu vecākiem sagatavoties, ZPR apkopojusi informāciju par tēmu "Bērnu atgriešanās skolā pēc dzīves ārzemēs – kas jāzina vecākiem" un šobrīd informatīvais materiāls "Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijas skolā" pieejams LVA mājaslapā¹⁸⁵.

Lai palīdzētu bērnu integrācijā, daudzās pašvaldībās piedāvā papildu latviešu valodas nodarbības un citu atbalstu. Piemēram, Daugavpils pilsētas izglītības iestādēs katram remigrējušam bērnam nedēļā pienākas trīs papildu konsultācijas (latviešu valoda, literatūra, vēsture). Līdzīgs atbalsts pieejams arī Rīgā: lai sekmētu remigrējušo bērnu iekļaušanos skolas vidē, pašvaldība piešķir papildu finansējumu latviešu valodas stundu apmaksai. 2018. gada 1. pusgadā šo atbalstu saņēma 195 bērni no 58 Rīgas skolām, bet 2. pusgadā – 168 bērni no 45 skolām. Lai palīdzētu pedagogiem šādu audzēkņu apmācībā, Rīgas domes IKSD organizēja seminārus "Ieguvumi un izaicinājumi darbā ar jauniebraucējiem".

Tomēr, lai bērnu integrācija skolā būtu veiksmīga, nepieciešama sistemātiska pieeja un materiāli. Tam risinājumu izstrādājuši Daugavpils speciālisti Erasmus+ projekta "Augšup! Spēlēs balstītas prakses izstrāde migrantu bērnu iekļaušanai" ietvaros (2019.–2021. gadā). Projekta partneri bija mācību centrs Rumānijā, nevalstiskās organizācijas Itālijā, Slovēnijā un augstskola Polijā, tehniskā skola Ungārijā, bet Latviju pārstāvēja Daugavpils pilsētas Izglītības pārvalde. Projektā, kas palīdzēja skolotājiem gūt jaunas zināšanas migrantu bērnu labākai integrēšanai, tika veikta metodisko materiālu izstrāde ("Rokasgrāmata pasniedzējiem"), kā arī pieredzes apmaiņas braucieni pie projekta partneriem, taču galvenais – izstrādāta spēle remigrējušo bērnu veiksmīgākai integrācijai. Ceļvedis pedagogiem darbā ar remigrantu bērniem tagad publicēts LVA mājaslapā¹⁸⁶, taču par spēli informāciju atrast neizdevās – tā noteikti būtu noderīga arī citu pašvaldību remigrantu bērniem.

Ar SIF atbalstu pieaugušajiem remigrantiem un viņu ģimenes locekļiem Daugavpilī un vēl citās pilsētās ir iespēja pieteikties bezmaksas latviešu valodas apguvei. Arī Daugavpils un Rīgas pašvaldības piedāvā latviešu valodu kursus, kuriem var pieteikties ikviens iedzīvotājs, bet priekšroka ir tieši remigrantiem. Šajā jomā izveidojusies laba sadarbība ar kursu veidotājiem. Intervētais izglītības jomas eksperts Daugavpilī norāda, ka kursu efektivitāti ir grūti novērtēt, bet remigranti tiem piesakās aktīvi. Atsevišķās pašvaldībās (piem., Jēkabpils) remigrantiem projekta ietvaros bija nodrošināts psihologa atbalsts.

Kā remigrantu bērniem īpaši nozīmīgas eksperti atzīst nometnes. Viens no lieliskiem piemēriem ir nometne "Daugavas stāsti", kas tika organizēta nolūkā stiprināt diasporas bērnu un jauniešu saikni ar Latviju. Nometnē piedalījās 30 bērni un jaunieši vecumā no 6 līdz 14 gadiem, tajā skaitā 25 ārzemju latvieši no Itālijas, Šveices, Grieķijas, Spānijas, Vācijas un pieci dalībnieki no Ogres un Jēkabpils novadiem. Priekšroka dalībai nometnē tika dota sadarbības partneriem – diasporas nedēļas nogales skolām: Itālijas un itāļu Šveices latviešu biedrība ALISI (Milānas latviešu skola, Boloņas latviešu skola), biedrība "Latviešu draugu kopa Atēnās" (skola diasporas bērniem "Jautrais apelsīns"), Spānijas biedrība "LeLat" (Levantes reģiona latviešu

¹⁸⁵ <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/04/ReemigrantuBerni-vecakiem.pdf>

¹⁸⁶ <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/04/ReemigrantuBerni-skolotajiem.pdf>

skoliņa "Ābelīte"), latviešu kultūras biedrība "Saime" Štutgartē Vācijā. Dalībnieki no Ogres novada tika aicināti pieteikties sadarbībai ar Ogres novada Izglītības pārvaldi, bet no Jēkabpils novada – sadarbībai ar Dignājas pamatskolu. Projektu īstenoja biedrība "Attīstības un inovāciju mācību centrs". Sadarbības partneri: Itālijas un itāļu Šveices latviešu biedrība ALISI, biedrība "Latviešu draugu kopa Atēnās", Spānijas biedrība "LeLat", latviešu kultūras biedrība "Saime" Štutgartē Vācijā. Pasākumu finansiāli atbalstīja Sabiedrības integrācijas fonds no Kultūras ministrijas piešķirtajiem Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Īpaši jāatzīmē sadarbība ar diasporas skolām, kuru vajadzētu attīstīt un izmantot, arī organizējot citas aktivitātes diasporas bērniem.

Intervijās kā ļoti nozīmīgi minēti dažādi tīklošanās pasākumi ar diasporu, vienlaikus atzīmējot, ka tiem būtu jābūt ar konkrētu saturu un mērķi. Labs piemērs ir Aizkraukles novadā īstenotie pasākumi "Remigrācijas sekmēšanas pasākumi pašvaldībās" projekta ietvaros. Lai veicinātu sekmīgāku remigrantu iekļaušanos sabiedrībā un latviešu valodas apguvi, notika adaptācijas un integrācijas tīkšanās, nodarbības, latviešu apguves apmācības pieaugušajiem un bērniem, Montesori apmācības pirmsskolas vecuma bērniem, kuras intervētie eksperti minējuši kā ļoti veiksmīgas. Taču izcilākie no saliedēšanas viedokļa, iespējams, ir Valkā organizētie pasākumi remigrantu ģimenēm un bērniem. Projekta "Remigrācijas sekmēšanas pasākumi pašvaldībās" ietvaros 2019. gada 21. decembrī **Ziemassvētku pasākumā** Valkas kultūras namā tikās ģimenes, kuras atgriezušās Valkas novadā no ārzemēm un Valkas novada vadība un speciālisti. 2020. gada 8. augustā ģimenes, kuras atgriezušās Valkas novadā no ārzemēm, **tika aicinātas uz kopīgu pasākumu Kārķos**, kur kopā ar kārķeniešiem, Valkas novada vadību un speciālistiem bija iespēja paviesoties Kārķu baznīcā, iziet Lustiņdruvas dabas taku, apskatīt Tradīciju salu un Dabas koncertzāli, iet rotaļās vai uzsākt jautru danci, piedalīties sporta spēlēs un citos Kārķu pagasta svētku pasākumos, ciemoties un pusdienot minizoodārzā "Rudzīši". 2020. gada aprīlī–maijā **notika Valkas novada pašvaldības organizēta pavasara nometne "Iepazīsti Valku un Latviju!"**. Tajā bija aicināti piedalīties Valkas novada bērni no 10 gadu vecuma no diasporas un remigrējušajām ģimenēm. Nometnes laikā dalībniekiem bija iespēja iepazīt Valkas novadu, Siguldas aktīvā tūrisma piedāvājumus, Latvijas galvaspilsētas Rīgas vecpilsētu un paviesoties televīzijas tornī. Tāpat arī neizpalika sportiskas aktivitātes, valodas apguves un kultūras nodarbības. Nometne tika finansēta no Vidzemes plānošanas reģiona un VARAM atbalstītās programmas "Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi Latvijas pašvaldībās". Papildus nākamā gada jūlijā projekta ietvaros tika organizēta trīs dienu nometne – sadraudzības pasākums "Izzini Valkas novadu, Vidzemi, Latviju!" Valkas novada un diasporas ģimeņu bērniem un jauniešiem. Nometnē piedalījās 30 bērni, no kuriem trīs dzīvo un mācās Īrijā, viens mācās Anglijā, deviņi bērni ir no ģimenēm, kuras atgriezušās Valkas novadā, un bērni, kuri ir dzīvojuši un mācījušies tikai Latvijā. Visbeidzot labs piemērs ir arī Preiļu pašvaldības organizētais pasākums "Prieks atkal būt mājās". Uz pasākumu tika aicināts ikviens iedzīvotājs un it īpaši cilvēki, kas atgriezušies no ārzemēm uz dzīvi Preiļu pašvaldībā. Vispirms dalībniekiem bija iespēja apmeklēt Preiļu pili. Turpinājumā kultūras centrā klātesošos uzrunāja Preiļu novada domes priekšsēdētāja vietniece un remigrācijas koordinatore Latgalē. Interaktīvā pasākumā klātesošie brīvā un nepiespiestā atmosfērā komunicēja savā starpā, diskutēja, zīmēja savu "sapņu māju" un rakstīja stāstus – pasakas, tai skaitā par emigrāciju un atgriešanos. Bija iespēja atstāt savu pirksta nospiedumu uz novada jaunās kartes – Preiļu parka koka ripas gandrīz 85 cm diametrā. Pasākumā tika izteikti arī priekšlikumi pašvaldības turpmākajam darbam¹⁸⁷. Atbilstoši pašvaldību pārstāvju teiktajam, tīklošanās pasākumi ir vajadzīgi, lai veicinātu kopienas izjūtu, emocionālās saites ar vietu, jo arī tam, ne tikai darbam un dzīvesvietai, ir nozīme.

¹⁸⁷ <https://preili.lv/206452/prieks-atkal-but-majas/>

Attiecībā uz **vizītēm pie diasporas** eksperti norāda, ka svarīgi, lai tās būtu labi sagatavotas – tikai tad tās būs efektīvas. Kā labos piemērus var minēt Liepājas un Jēkabpils novada pašvaldības. Jēkabpils delegācijas sastāvā bija Jēkabpils pilsētas domes priekšsēdētāja vietniece Kristīne Ozola, Izglītības pārvaldes vadītāja vietniece Sarmīte Safronova, Sociālā dienesta atbalsta nodaļas ģimenēm ar bērniem vadītāja Ritma Rubina, Jēkabpils uzņēmēju biedrības "Jēkabpils rezidence" valdes locekle Mārīte Pole un pašvaldības sabiedrisko attiecību speciāliste Aiga Sleže. Londonā tika plānota tikšanās ar Latvijas Republikas vēstniecības pārstāvjiem, lai pārrunātu jautājumus, kas skar remigrācijas jomu. Vizītes laikā notika arī tikšanās ar latviešu biedrību Pīterboro pilsētā. Tikšanās laikā dalībnieki apmeklēja latviešu skoliņu bērniem "Pūcītes akadēmija" un tikšanos ar latviešiem Pīterboro, lai informētu par Jēkabpils piedāvājumu remigrantiem, kā arī aprunātos par citiem jautājumiem, kas skar tautiešu dzīvi ārzemēs. Intervētie eksperti uzskata, ka šis pieredzes apmaiņas brauciens bija ļoti noderīgs. *"Satikām diasporu un sapratām to, ka daļa baidās atgriezties, jo viņiem šeit ir parādsaistības (ātrie kredīti utt.), viņi baidās, ka viņus arestēs uz robežas. Viņi izstāstīja savu sāpi, kā viņi tur strādā un dzīvo. Zemas kvalifikācijas strādniekiem Latvijā ir tuvinieki dziļos laukos, viņi neseko likumdošanas izmaiņām un viņiem nav ar ko pakonsultēties Latvijā, un viņi tur ārzemēs plūst pašplūsmā. Mēs varējām viņus informēt. Tieši tas būtu vajadzīgs – tikšanās ar šīm kopienām."* Svarīgi, ka bija laba komanda ar pārdomātu piedāvājumu – pārstāvēja pašvaldību, sniedza diasporai ļoti plašu un vispusīgu informāciju par izglītības, darba, uzņēmējdarbības iespējām. Atsaucība esot bijusi laba, cilvēki interesējās, tikai daudzus kavē atgriezties parādsaistības. Šis piemērs liecina, ka labi plānotas vizītes var būt ļoti efektīvas, tai skaitā sniedzot pašvaldībai labāku priekšstatu par remigrantiem aktuālajām problēmām. Visefektīvākās ir tikšanās, uz kurām pašvaldības pārstāvji ir apzinājuši un sagatavojuši no uzņēmējiem vakanču piedāvājumus vai vismaz informāciju par to, kādi speciālisti darba devējiem novadā ir nepieciešami (labais piemērs Liepāja, Cēsis, bij. Salas novads).

Ņemot vērā nodarbinātības jautājuma centrālo lomu remigrantiem, interesanta ir Mārupes novadā īstenotā prakse – regulāri notiek pašvaldības organizētās darba biržas, kur ikviens (arī remigranti un ukraiņi) var uzzināt par vakancēm, iepazīt uzņēmējus. Intervētais eksperts tās min kā vienu no ļoti efektīviem pasākumiem Mārupes novadā, kas ir labi apmeklēts. Remigrācijas jautājumus tieši darba tirgus kontekstā risināt cenšas arī "Latvijas Nacionālo vērtību fonds". Tika rīkoti forumi ar pamattēmu "Darba meklētāji un remigrācija". Apspriežamie jautājumi: 1. Dzīves un darba vide Latvijā – vērtējums un priekšlikumi pilnveidei. 2. Vēlamās informācijas novadīšana līdz mērķauditorijai. Forumi notika Ludzā, Cēsīs, Liepājā, Bauskā, Rīgā, taču šobrīd fonds ir neaktīvs.

Vairākas pašvaldības projekta "Remigrācijas sekmēšanas pasākumi pašvaldībās" ietvaros sagatavoja video, popularizējot atgriešanos savā novadā. Kā labu piemēru (lai gan arī citi bija ļoti labi) var minēt bij. Salas novadā izstrādāto padziļināto informējošo videorullīti latviešu un angļu valodā par Salas novadu, darba un socializēšanās iespējām, klientu apkalpošanas centra sniegtajiem pakalpojumiem un citām remigrantiem nozīmīgām tēmām. Būtiski, ka diaspora tiek uzrunāta arī angļu valodā, jo ne visi labi pārvalda latviešu valodu. Tāpat svarīgi, lai pašvaldības klientu apkalpošanas centra speciālisti spētu sazināties ar klientiem vairākās valodās, ne tikai latviski (piemēram, Jēkabpils).

Kā zināma problēma intervijās ieskanas tas, ka vietējie iedzīvotāji ne vienmēr apzinās remigrantu pienesumu un nesaprot, kādēļ tiem būtu nepieciešams īpašs atbalsts. Protams, arī paši remigranti, kā liecina aptauja, bieži vien nejutās ne pieņemti, ne novērtēti. Tādēļ kā pozitīvu iniciatīvu var minēt pasākumu remigrantiem "Rīga – manas mājas". Tas ir pirmssvētku pasākums, ko rīko Rīgas pašvaldība un kas ietver tikšanos ar pašvaldību nolūkā pateikties remigrantiem, ka tie atgriežas. Pasākums tiek finansēts no pašvaldības budžeta. Kā stāsta pašvaldības pārstāvis, divas reizes tas notika tiešsaistē, bet šogad – klātienē. Šogad viesus uzrunāja Rīgas domes priekšsēdētājs Mārtiņš Staķis, Rīgas plānošanas reģiona remigrācijas koordinatore Daina Šulca

un biedrības "Ar pasaules pieredzi Latvijā" valdes priekšsēdētājs Miks Muižarājs, bet par talantu tēmu un remigrācijas nozīmi runāja Rīgas Investīciju un tūrisma aģentūras direktors Fredis Bikovs. Pasākuma gaitā migranti tika iepazīstināti ar Rīgas pilsētas Apkaimju iedzīvotāju centru kā apkaimju attīstības ģeneratoru, varēja personīgi iepazīties un aprunāties ar Rīgas apkaimju koordinatoriem, kā arī uzzināt par aktīvas līdzdalības iespējām Rīgas apkaimēs. Dalībnieki piedalījās diskusijā-pieredzes apmaiņā par viņu pieredzi saistībā ar līdzdarbošanos vietējās kopienas dzīvē ārzemēs, kā arī iespējamo līdzdarbošanos Rīgas pilsētā.

Lai atvieglotu atgriešanos, bieži vien nepietiek ar vietēja mēroga risinājumiem – svarīgi strādāt pie valsts līmeņa jautājumiem, piemēram, kvalifikācijas atzīšana, sociālo pabalstu pārceļšana u. tml., bet diskusija par šīm tēmām prasa valsts līmeņa speciālistu/ierēdņu iesaisti. Šādā ziņā kā pozitīvais piemērs jāizceļ Rīgā rīkotais trīs diskusiju cikls "Kā integrēties Latvijas sabiedrībā pēc dzīves ārzemēs", ko rīkoja biedrība "Ar pasaules pieredzi Latvijā" ar Rīgas domes Sabiedrības integrācijas programmas finansiālu atbalstu. Pirmā diskusija par remigrāciju kā risinājumu darbaspēka pieejamībai Latvijā pulcēja darba tirgus speciālistus, uzņēmējus un ministriju pārstāvjus. Otrajā pasākumā par regulēto profesiju (advokāti, ārsti, arhitekti) izaicinājumiem remigrācijas kontekstā sarunā starp migrantiem un ministriem un augsta ranga ierēdņiem tika meklēti risinājumi šo profesiju pārstāvju atvieglotai remigrācijai. Trešā, noslēdzošā diskusija apskatīja migrantu un viņu ģimenes locekļu integrācijas procesus Latvijas sabiedrībā, tajā skaitā ar tiem saistītos izaicinājumus. Diskusiju mērķis bija palīdzēt valsts un pašvaldības iestādēm izstrādāt efektīvus un praktiskus līdzekļus reālo problēmu risināšanai. Diskusijas tika organizētas ar Rīgas domes Sabiedrības integrācijas programmas finansiālu atbalstu.

6. REMIGRĀCIJAS MOTIVĀCIJAS, IEKĻAUŠANĀS UN DARBĀ IEKĀRTOŠANĀS REĢIONOS

6.1. Remigrācijas motīvi

Atgriešanās migrācijas pētījumi liecina, ka **remigrācija ir jāuztver kā daļa no migrācijas cikla**. Liela loma emigrācijas lēmumā ir gan uzņemošās, gan izcelsmes valsts apstākļiem – ekonomiskajai un politiskajai situācijai, darba tirgum u. tml.

Emigrāciju no Latvijas, kā liecina pētījumi, galvenokārt virza finansiāli apsvērumi. 2015. gadā LU pētnieku aptaujā "Latvijas emigrantu kopienas"¹⁸⁸, kurā piedalījās 14 068 ārvalstīs dzīvojošo, 35% kā galveno aizbraukšanas iemeslu norādīja vēlmi vairāk nopelnīt un 16% – kādas finansiālas problēmas (kredītus, parākus, bezdarbu) un vēl 15% – lielākas sociālās garantijas, nākotnes stabilitāti. 22% aizbrauca ģimenes apsvērumu dēļ, bet 12% – mācīties vai redzēt pasauli. Vienlaikus pretstatā neoklasiskās ekonomikas pieņēmumiem par migrantiem kā pilnībā racionālām būtnēm, daudzos pētījumos – gan Latvijā, gan ārvalstīs – konstatēts, ka **galvenie motīvi, kādēļ migranti atgriežas savā izcelsmes valstī, lielākoties nav ekonomiski, bet gan emocionāli**. Tas nav pārsteidzoši, jo ļoti reti izcelsmes valsts ekonomika attīstās tik ļoti, ka spēj piedāvāt labāku dzīves līmeni nekā jaunā mītnes valsts¹⁸⁹.

Šūpules un Kļaves veiktās padziļinātās intervijas¹⁹⁰ apliecina, ka **atgriešanās Latvijā pamatā ir saistīta ar ilgām pēc mājām, vēlmi pavadīt vairāk laika kopā ar radiem Latvijā**, ilgām pēc latviskās dabas, sarunāšanās latviski un dzīvošanas latviskā vidē, vienlaikus novēršot bērnu asimilācijas risku valstī, uz kuru emigrēts. To pašu ļauj secināt jaunākie kvantitatīvie dati par atgriešanās iemesliem, kas apkopoti 2019. gada nogalē pētījuma "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (Izp-2018/1-0042) ietvaros, kur aptaujā atbildes sniedza 1460 remigranti¹⁹¹. Tajā kā galvenais atgriešanās vai pārcelšanās uz Latviju iemesls aptaujā minēts tas, ka pietrūka ģimenes un draugu (33%), ilgas pēc Latvijas (24%) un dažādi ģimenes vai personīgie apstākļi (25%). Daudzos gadījumos atgriezties pamudina vēlme būt kopā ar mīļoto cilvēku/dzīvesbiedru Latvijā un bērnus izglītāt Latvijas skolās pazīstamā un saprotamā valodas vidē. Ekonomiskas vai cita veida neveiksmes (piem., zaudēts darbs) kā atgriešanās

¹⁸⁸ Aptauja īstenota ESF projekta "Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika" (turpmāk "Latvijas emigrantu kopienas") Nr.

013/0055/1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040 ietvaros. Tā ir pirmā emigrantu aptauja, kas, lai gan atzīstot noteiktus riskus un ierobežojumus, kas saistīti ar aptaujas metodi (interneta aptauja), pretendē uz rezultātu vispārīgumu par Latvijas emigrantu kopienu neatkarīgi no vecuma, dzimuma, valodas, atrašanās valsts, izglītības un izceļošanas gada. Respondenti ir pilnībā vai daļēji ārvalstīs dzīvojošie vismaz 15 gadu vecumā.

¹⁸⁹ Markowitz & Stefansson 2004; Piotrowski & Tong 2010; Sussman 2010, cf. Kļave, E., & Šūpule, I. (2019). Return migration process in policy and practice. In *The emigrant communities of Latvia* (pp. 261-282). Springer, Cham.

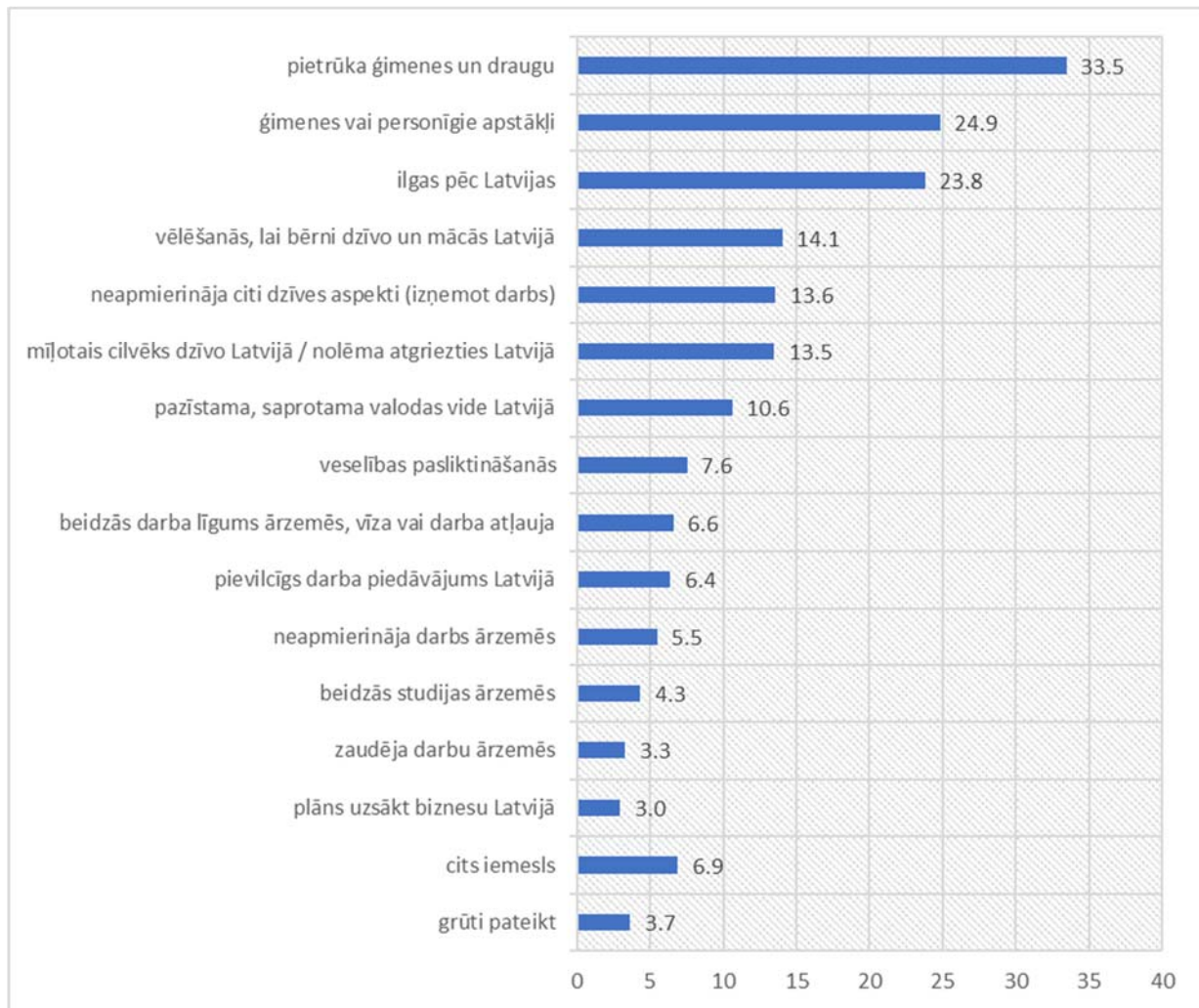
¹⁹⁰ Kļave, E., & Šūpule, I. (2019).

¹⁹¹ Pētījuma metodoloģija aprakstīta Goldmanis M & Mierīna, I. (2021). Exploring Well-Being and Social Integration in the Context of Liquid Migration. Survey methodology. <https://migracija.lv/pub/2021-Goldmanis-Mierina-Survey> <https://migracija.lv/pub/2021-Goldmanis-Mierina-Survey-methodology.pdf> [methodology.pdf](https://migracija.lv/pub/2021-Goldmanis-Mierina-Survey-methodology.pdf)
Arī šajā gadījumā dati ir statistiski svērti, nodrošinot to, ka atbildes pēc iespējas precīzi reprezentē dažādu vecumu, dzimumu, valstu un tautību remigrantu viedokli.

iemesls minētas ļoti reti, bet vienlaikus arī pievilcīgs darba piedāvājums Latvijā atgriezties pamudinājis tikai 6% respondentu (Att. 36).

Plašāku ieskatu atgriešanās motivācijā tieši reģionos sniedz Intas Mieriņas un Baibas Belas (2021) pētījuma ietvaros īstenotās padziļinātās intervijas ar remigrantiem un ideju darbnīcas pašvaldībās¹⁹². **Atgriešanos mazākās apdzīvotās vietās veicinošie faktori ir zemāka konkurence, spēcīgāka piesaiste vietai, ģimenei draudzīga vide, lēnāks dzīves temps, iespējas attīstīt savu uzņēmējdarbību vai dzīvot saskaņā ar savu dzīves filozofiju:** vai tā būtu sekošana latviskajai dzīvesziņai vai ilgtspējīga dzīvesveida īstenošana. Ģimenes ar bērniem visvairāk novērtē dzīves kvalitāti mazākās apdzīvotās vietās. Pirmkārt, dzīves vide tiek uztverta kā zaļa, klusa, mierīga, tuvu dabai, ar tīru gaisu un pārtiku, droša bērniem, kuri vieni paši var droši doties uz un no skolas, apmeklēt ārpuskolas aktivitātes, kā arī laiks netiek pavadīts satiksmes sastrēgumos. Otrkārt, dzīve mazākās apdzīvotās vietās piedāvā mierīgu ritmu. Visbeidzot, dzīve laukos dod iespēju praktizēt savas dzīves filozofiju, ilgtspējīgu dzīvesveidu vai dzīvot saskaņā ar latviešu tradicionālajām vērtībām un dzīvesziņu. Mazu bērnu vecākiem būtisks faktors ir bērnudārzu pieejamība, kā arī plašs, pieejams un kvalitatīvs ārpuskolas izglītības piedāvājums skolēniem. Vairākās intervijās remigranti uzsvēra, ka jūtas vajadzīgi Latvijā, ka var dot būtisku ieguldījumu valsts attīstībā un sabiedrības labklājībā. Daži to uzskata arī par savu misiju: izaicināt un mainīt sistēmu (īpaši medicīnā), kaut ko uzlabot, nodot pieredzi, kā arī vērtības un attieksmi, kas iegūta ārzemēs, piemēram, pašcieņu, toleranci, laipnību un pozitīvu attieksmi pret dzīvi un citam pret citu. Kopumā pētījums skaidri parāda, ka remigrantu lēmums par to, kur dzīvot pēc atgriešanās, nav balstīts tikai uz ekonomiskiem apsvērumiem un laba darba pieejamību, bet uz dažādiem faktoriem. Proti, tie ir pašrealizācijas iespējas, dzīvesveida faktori, piekļuve labai izglītībai, veselības aprūpes pakalpojumiem, kultūrai, izklaidei, mājokļiem un infrastruktūrai utt.

¹⁹² Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>. Analīzē izmantoti dati no diviem liela mēroga pētījumiem par remigrantiem Latvijā, padziļinātās intervijas ar transnacionāļiem un remigrantiem, mediju analīze, reģionālo darbnīcu dati, kā arī sekundārie dati.

Att. 36. Atgriešanās Latvijā iemesli. Avots: Autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (2019).

Neraugoties uz sentimentālajām jūtām, piederības izjūtu Latvijai un dzimtajai vietai un ilgām pēc tuviniekiem, kā liecina "Latvijas emigrantu kopienas" 2014. gada dati, daudziem atgriezties neļauj tas, ka Latvijā nevar atrast sev pieņemamu darbu (79%), nav pietiekams sociālais atbalsts (76%), nav profesionālās izaugsmes vai uzņēmējdarbības iespēju (67%) vai trūkst pārliecības, ka bērni saņems nepieciešamo atbalstu, iekļaujoties Latvijas skolu sistēmā (52%). Šis pētījums arī atklāja, ka diasporas pārstāvjiem priekšstats par Latvijas ekonomisko situāciju bieži vien ir pārāk negatīvs: subjektīvā uztvere ir pesimistiskāka par reālo, objektīvo situāciju⁷⁴, turklāt trūkst pārliecības par kādu pozitīvu virzību. Vērojama īpaša neapmierinātība ar Latvijas nodokļu sistēmu un darba devēju attieksmi, kuru diasporas pārstāvji vērtēja kā daudz sliktāku nekā viņu mītnes zemē, turklāt uzticēšanās Latvijas valdībai ārvalstīs dzīvojošajiem ir katastrofāli zema (1,5 skalā no 0 līdz 10). Salīdzinoši vairāk uzticības bauda Latvijas pašvaldības, tādēļ tām ir vairāk iespēju efektīvi uzrunāt un pārliecināt tautiešus atgriezties. Taču Mieriņas un Belas organizētās ideju darbnīcas pašvaldībās⁷⁵ atklāj bažas par to, ka sabiedriskie mediji galvenokārt ziņo par to, kā laukos trūkst, un pat politiķi pauž viedokli, ka mazām apdzīvotām vietām nav nākotnes. Pētījuma dalībnieki norāda,

⁷⁴ 2014.gadā 73% vērtēja Latvijas ekonomisko situāciju kā sliktu vai ļoti sliktu.

⁷⁵ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021).

ka tā vietā vajadzētu tieši otrādi – parādīt priekšrocības dzīvei ārpus Rīgas un Pierīgas, veidot pozitīvu tēlu par dzīvi mazpilsētās un laukos, uzsverot ieguvumus sevišķi ģimenēm ar bērniem.

6.2. Atgriešanās un adaptēšanās process

Jaunā ekonomiskā teorija runā par atgriešanās procesu kā stratēģiski plānotu un pārdomātu, tomēr līdzšinējie pētījumi liecina, ka vismaz Latvijas gadījumā šis pieņēmums neatbilst realitātei. 2017. gadā veiktajā aptaujā 33% remigrantu norādīja, ka viņu lēmums atgriezties bija rūpīgi pārdomāts, 15% – iepriekš zināms, tātad tikai aptuveni pusei remigrantu lēmums atgriezties bija plānots (pārdomāts vai iepriekš zināms). Tikai sestajai daļai (15%) respondentam jau pirms atgriešanās bija nodrošināts darbs Latvijā, jo piedāvājumu izteica darba devējs¹⁹³.

Pat ja atgriešanās tiek plānota, bieži vien potenciālie remigranti risina dažādas neskaidrības. 2014. gadā 44% no tiem, kuri meklēja informāciju par atgriešanos, nevarēja to atrast¹⁹⁴. Visbiežāk viņi nevarēja atrast informāciju par darba iespējām, kā arī par sociālo aizsardzību un garantijām (kā emigrācija atsauksies uz pabalstiem un pensiju), nodokļiem, mājokļa jautājumiem, izglītību (galvenokārt bērnu iekļaušanos skolā). Neraugoties uz to, ka informācija šķietami pieejama dažādos avotos, mērķa grupa to ne vienmēr varējusi atrast vai arī tā ne vienmēr bijusi pasniegta saprotamā veidā. Šobrīd nav viena dominējošā kanāla, kur remigranti iegūtu informāciju par atgriešanos. Informāciju par dažādiem aktuāliem jautājumiem saistībā ar pārceļšanos visbiežāk iegūst no draugiem un paziņām (40%); 19% informāciju meklēja portālā latvija.lv un 14% – VSAA, 9% – pašvaldības mājaslapā, 8% – NVA mājaslapas EURES sadaļā un 5% – Ārlietu ministrijas mājaslapas sadaļā "Tautiešiem ārzemēs" (Att. 37)¹⁹⁵.

Kopš 2018. gada informācijas sniegšanā remigrantiem liela loma ir reģionālajiem remigrācijas koordinatoriem. 2019. gadā VARAM veica koordinatoru novērtējumu, kurā īstenoja 239 remigrantu aptauju, kuriem šajā gadā bija gatavoti piedāvājumi¹⁹⁶. Respondentu sniegtās atbildes parādīja, ka gan komunikācija ar koordinatoru, gan saņemtā atbalsta lietderīgums tika vērtēti ļoti pozitīvi (attiecīgi 8,24 un 7,62 skalā no 1 līdz 10). 70% saņemtais piedāvājums atbilda gaidītajam, un 80% ieteiktu ar koordinatoru sazināties arī citiem. Vispozitīvāk tajā laikā tika vērtēts Latgales koordinatora sniegtais atbalsts.

Arī LU Filozofijas un socioloģijas institūta veiktā aptauja 2019. gadā liecina, ka remigrācijas koordinatoru darbu diasporas pārstāvji un remigranti lielākoties novērtē kā noderīgu¹⁹⁷. Atbildot uz jautājumu "Vai reģionālo remigrācijas koordinatoru sniegtajiem pakalpojumiem ir kāda nozīme, lai veicinātu atgriešanos Latvijā?", 20% norāda, ka tiem ir ļoti būtiska nozīme, un vēl 33% – ka tiem ir zināma nozīme. 16% uz šo jautājumu bija grūti atbildēt, bet pārējie lielu jēgu no remigrācijas koordinatoriem neredzēja. Būtiski, ka interese par reģionālo remigrācijas koordinatoru pakalpojumiem aug¹⁹⁸. Aizvien vairāk cilvēku vēršas pie koordinatoriem pēc atbalsta gan pirms, gan pēc atgriešanās.

¹⁹³ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017)

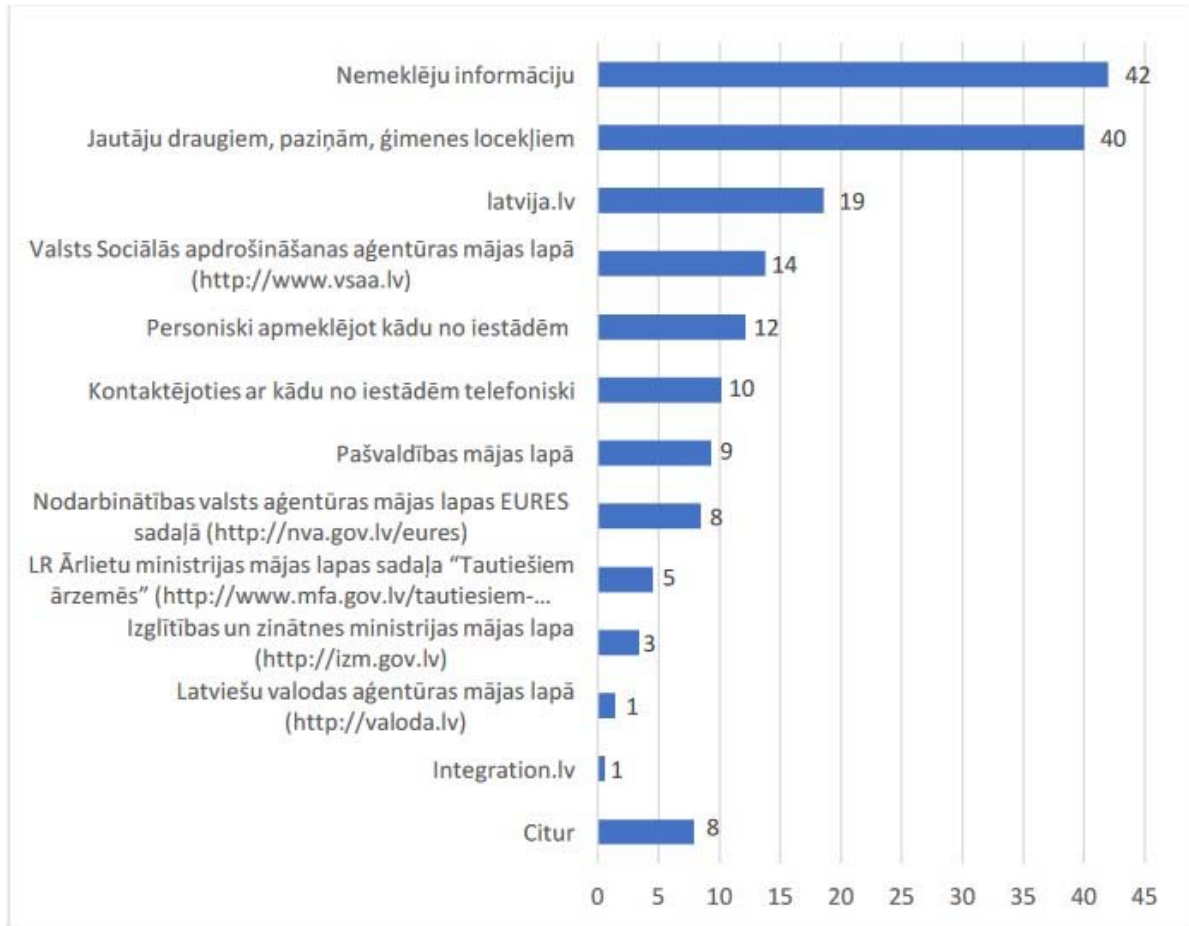
¹⁹⁴ "Latvijas emigrantu kopienas", 2014. gada aptaujas dati, autore aprēķini.

¹⁹⁵ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017)

¹⁹⁶ Bremšmits, R. (2019). Remigrācijas koordinatoru sniegto pakalpojumu izvērtējums par 2019. gadu. VARAM (nepublicēts ziņojums).

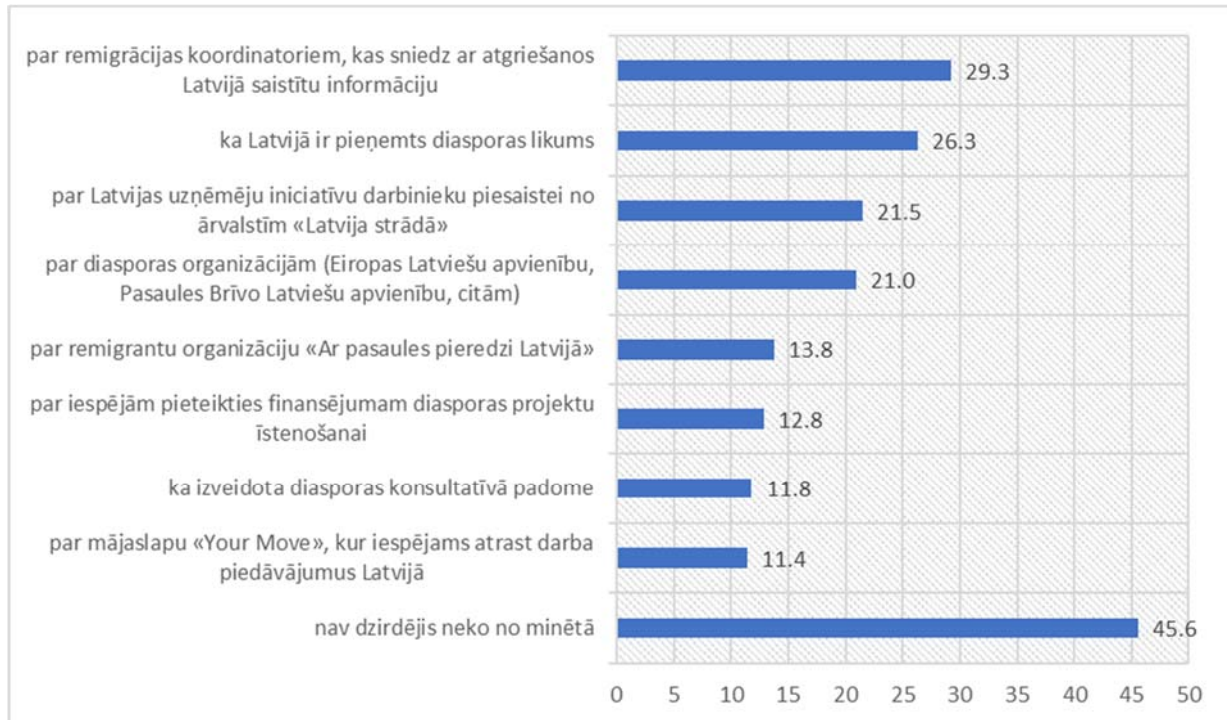
¹⁹⁷ Aptauja veikta projekta "Labklājība un integrācija likvidās migrācijas kontekstā".

¹⁹⁸ Leščinska, A. (2020). Kultūras vērtību nozīme remigrācijas jomā. Maģistra darbs. Daugavpils Universitāte.

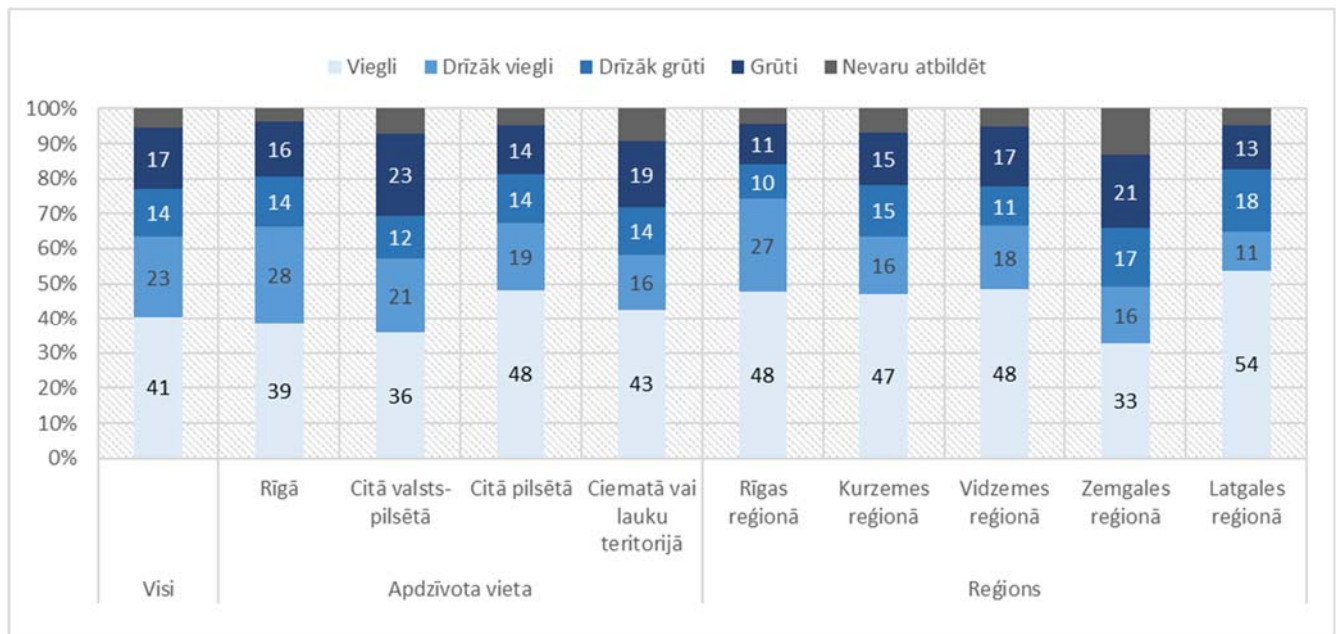
Att. 37. Informācijas par pārcelšanos meklēšanas kanāli (%). Avots: Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai, 2017

Vienlaikus aptaujas atklāj zemu diasporas informētību ne vien par remigrācijas koordinātoru sniegtajiem pakalpojumiem, bet arī par dažādiem citiem jaunumiem un norisēm, kas attiecas uz diasporu un remigrantiem (Att. 36). Par remigrācijas koordinātoriem kopumā 2019. gada izskaņā bija dzirdējuši tikai 29% respondentu, 26% bija dzirdējuši par Diasporas likumu, 21% – par iniciatīvu “Latvija strādā” un vēl 21% – par diasporas organizācijām. Par citām aktualitātēm kā “Ar pasaules pieredzi Latvijā”, “YourMove”, Diasporas konsultatīvo padomi un iespējām pieteikties finansējumam diasporas projektu īstenošanai bija dzirdējuši vēl mazāka daļa mērķgrupas.

Att. 38. Vai diasporas pārstāvji ir dzirdējuši par dažādiem jaunumiem? Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (2019).

Runājot par adaptēšanās grūtībām pēc atgriešanās Latvijā, atbildes apliecina, ka mazpilsētās un laukos remigranti biežāk adaptējās viegli. Salīdzinoši biežāk adaptācijas grūtības radās tiem, kuri atgriezās Zemgalē (Att. 37).

Att. 39. Vai bija viegli vai grūti adaptēties dzīvei Latvijā (%). Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (2019).

Kvantitatīvie dati, kas iegūti "Latvijas emigrantu kopienas" aptaujā, parāda, ka ekonomiskie faktori nepārprotami ir galvenais, kas apgrūtina iekļaušanos Latvijā – 40% remigrantu radās grūtības iekļauties darba tirgū Latvijā un 31% izjuta grūtības pierast pie atšķirīgas darba kultūras. Remigranti spiesti patstāvīgi

apgūt Latvijā valdošās tendences un likumus, kas mainījušies prombūtnes laikā¹⁹⁹. Šķēršļus, kas kavē atgriešanos tieši mazpilsētās, ciematos un laukos, vislabāk izgaismo Mieriņas un Belas kvalitatīvais pētījums²⁰⁰ – tās ir ierobežotas darba iespējas, mazākas algas, paļaušanās uz personīgajiem kontaktiem darba meklēšanā, ārzemēs gūtās pieredzes devalvācija, ierobežots kvalitatīvu pakalpojumu piedāvājums un brīvā laika pavadīšanas iespējas, salīdzinot ar Rīgu un Pierīgu, kā arī ierobežota piekļuve kvalitatīviem mājokļiem par pieņemamu cenu. Neraugoties uz iedzīvotāju skaita samazināšanos, dzīvokļu fonds ir ierobežots, novecojis un neatbilstošs mūsdienu prasībām. Tiek kritizētas arī bankas, kas nesniedz kredītus nekustamā īpašuma iegādei vai renovācijai ārpus perspektīviem centriem, kas daudziem neļauj atgriezties dzimtajā pusē vai izvēlēties dzīvot mazākā apdzīvotā vietā. Kā citi svarīgi faktori, kurus nepieciešams nodrošināt, lai cilvēki varētu atgriezties, tiek norādīts arī konkurētspējīgs atalgojums, sociālās garantijas, kvalitatīvi pakalpojumi un sakārtota transporta infrastruktūra.

6.3. Iekļaušanās darba tirgū

Klasiskā racionālās izvēles teorija un Wallerstein (1990) pasaules sistēmu teorija uzsver, ka emigrācija neizbēgami noved pie nabadzīgāko valstu un reģionu resursu noplicināšanas, pārvēršot tās par pasaules ekonomikas pastāvīgi atkarīgām perifērijām. Intelektuālā darbaspēka aizplūšana samazina darba ražīgumu, produktivitāti un inovāciju²⁰¹, kā arī kopējos cilvēkkapitāla krājumus²⁰². Tā padziļina esošās reģionālās atšķirības, jo nabadzīgākie reģioni ar savu cilvēkkapitālu turpina subsidēt bagātākos.

Mieriņas un Belas pētījuma⁸⁶ ietvaros organizētās ideju darbnīcas pašvaldībās atklāj, ka emigrācijas klātbūtnei un dažādu speciālistu trūkumu skarbi izjūt visos Latvijas reģionos, mazāk Rīgā un Pierīgā. Daudzos lauku ciemos iedzīvotāju skaits sarucis uz pusi, kas rada depresīvu noskaņojumu palikušajos un jaunus cilvēkus motivē doties projām. Cilvēki dzīvei un darbam galvenokārt izvēlas attīstības centrus – reģionu lielās pilsētas, dodas uz Rīgu un Pierīgu, kur ir vairāk darba iespēju, lielākas algas, plašāka pakalpojumu izvēle un daudzveidīgs kultūras un atpūtas piedāvājums. Tikmēr reģionos norisinās asa konkurence par darbiniekiem. Darbinieki tiek pārvilināti no pašvaldībām uz privāto sektoru, no viena uzņēmēja pie otra (gandrīz katrs zina kādu, kurš ir "pārpirkts"), lielle darba devēji ved darbiniekus ar autobusiem no dažādām pašvaldībām un Pierīgas, lielle darba devēji pat ceļ speciālas dienesta viesnīcas, lai piesaistītu un noturētu strādātgrībētājus no reģioniem. Daudzviet uz lielajiem uzņēmumiem augsti kvalificēti speciālisti brauc strādāt no dažādām vietām Latvijā; labus speciālistus uzņēmumi piesaista un notur ar labām algām⁸⁷. Šajā kontekstā aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanās veicināšana var piedāvāt vismaz daļēju risinājumu darbaspēka trūkuma problēmai. Vienlaikus, protams, jāapzinās, ka situācija uzņēmumos dažādās jomās arī mēdz būt ļoti dažāda. Kā liecina 2017. gadā veiktais pētījums⁸⁸, ir arī jomas, kurās darbinieku skaits samazinās vai kurās mazais atalgojums objektīvi apgrūtina darbinieku piesaisti un ieinteresēt darbiniekus no ārvalstīm būs grūti,

¹⁹⁹ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017)

²⁰⁰ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>

²⁰¹ Docquier, F., Ozden, Ç., & Peri, G. (2014). The labour market effects of immigration and emigration in OECD countries. *The Economic Journal*, 124 (579), 1106-1145. DOI: <https://doi.org/10.1111/eoj.12077>

²⁰² Haque, N. U., & Kim, S. J. (1995). "Human capital flight": Impact of migration on income and growth. *Staff Papers*, 42(3), 577-607. DOI: <https://doi.org/10.2307/3867533>, Atoyán, R.V., Christiansen, L.E., Dizioli, A., Ebeke, C.H., Ilahi, N., Ilyina, A., Mehrez, G., Qu, H., Raci, F., Rhee, A.P. & Zakharova, D.V. (2016). *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*. IMF Staff discussion note SDN 16/07. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf> ⁸⁶ Ibid

turpretī ir jomas, kurās izteikti trūkst darbinieku, pat neraugoties uz salīdzinoši augstu atalgojumu (piem., IT joma, inženierzinātnes).

Jaunā ekonomikas teorija un neoklasiskās izaugsmes modeļi argumentē, ka augsti kvalificētu speciālistu atgriešanās ir svarīgs instruments, kas veicina ekonomisko inovāciju un attīstību izcelsmes valstī²⁰³. Pie šī paša secinājuma nonāk arī Mieriņa un Bela,²⁰⁴ analizējot remigrāciju Latvijā. Remigrantu ieguldījums ir saistīts gan ar zināšanu, profesionālo un vispārīgo prasmju pārnesei, gan ar vērtību, ideju, prakses, identitātes un sociālā kapitāla pārnesei²⁰⁵. Remigranti veicina jaunu vērtību un attiecību modeļu ienākšanu sabiedrībā, darba kultūras maiņu Latvijā, veicina zināšanu, prasmju, kompetenču, kontaktu, inovatīvu pieeju pārnesei ražošanas, pārvaldības vai pilsoniskās sabiedrības procesos. Pētījumi liecina, ka emigranti ārvalstīs iegūst vērtīgu pieredzi un profesionālās zināšanas, kā arī attīsta dažādas darba tirgū noderīgas neformālās prasmes un iemaņas. Tās ietver uzņēmību un psiholoģisko noturību, pārliecību par savām spējām, spēju domāt citādāk un rast atšķirīgus risinājumus, rīkoties nestandarta situācijās un strādāt produktīvāk, organizatoriskās spējas, plašākas profesionālās un valodu prasmes, kā arī citas svarīgas iemaņas²⁰⁶. Biežāk nekā citi viņi plāno uzsākt un arī uzsāk savu uzņēmējdarbību.

Vienlaikus jāatzīmē, ka atgriešanās vairs nav kritiski svarīga tam, lai aizbraukušie varētu ar savām zināšanām stiprināt savas izcelsmes valstis un reģionus. Pandēmijas ietekmē arvien izplatītāks ir kļuvis pārrobežu attālinātais darbs, un tas ļauj ārvalstīs dzīvojošajiem ieguldīt savas zināšanas izcelsmes valsts ekonomikā, vienlaikus saglabājot dzīvesvietu ārvalstīs²⁰⁷. Pētījumi arī liecina, ka ārvalstīs dzīvojošie patiešām mēdz investēt vai īstenot uzņēmējdarbību Latvijā. Vienlaikus citiem profesionāļiem, kas to vēlas, ir iespēja dzīvot Latvijā un strādāt ārvalstīs, saņemot būtiski augstāku atalgojumu²⁰⁸.

Atgriežoties Latvijā, vismaz daļa remigrantu uzreiz meklēt darbu nespēj. Kā liecina 2017. gadā īstenotā remigrantu aptauja, tikai puse no tiem, kuri atgriezās Latvijā un bija iecerējuši agrāk vai vēlāk sākt strādāt, plānoja sākt strādāt uzreiz, 28% – pēc dažiem mēnešiem, bet 23% dažu mēnešu laikā sākt strādāt neplānoja. Lielākā daļa respondentu seko līdzīgai darba tirgus attīstības tendencēm un nosacījumiem, jau atrodoties ārzemēs²⁰⁹.

Tomēr proaktīva rīcība – vēl ārvalstī esot, tiek sūtīts pieteikums un CV darba devējiem, pie kuriem būtu interese strādāt, vai potenciālais remigrants Latvijas apciemojuma reizē personīgi dodas aprunāties par darba iespējām – ir reta. **Aptuveni divas trešdaļas remigrantu, kas cerēja tuvākajā laikā pēc atgriešanās uzsākt darbu, tā meklējumus sāka tikai Latvijā.** Tas apstiprina pieņēmumu, ka darbu atrast no ārvalstīm nav viegli – galvenokārt tādēļ, ka nav iespējams ierasties uz intervijām personīgi. Reālie dati liecina, ka piektā daļa (22%) respondentu darbu atrada, jau atrodoties ārzemēs, un 36% – trīs mēnešu laikā pēc

²⁰³ Suciū, M. C. & Florea, C. A. (2017). An Empirical Study on the Migration Among Young Skilled and Creative People. *Amfiteatru Economic*, 19 (46), 727–741. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/318860022_An_Empirical_Study_on_the_Migration_Among_Young_Skilled_and_Creative_People; McCann, P. (2013). *Modern urban and regional economics*. Oxford: Oxford University Press;

²⁰⁴ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021).

²⁰⁵ Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2011). Social remittances revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521361>

²⁰⁶ Hazans, M. (2016).

²⁰⁷ Mieriņa et al. (2021). Attālinātais darbs kā cilvēkkapitāla piesaistes iespēja Latvijas attīstībai. LU DMPC. https://www.diaspora.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Gala_zinojums_https://www.diaspora.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Gala_zinojums_-_Attalinatais_darbs.pdf

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017)

atgriešanās, bet tikai 30% nebija iekļāvušies Latvijas darba tirgū sešu mēnešu laikā pēc atgriešanās²¹⁰. Diemžēl tieši spontāna atgriešanās bez konkrētiem plāniem ne vienmēr ir veiksmīga, secina pētījuma autori.

Jāatzīmē, ka līdzīga daļa remigrantu 1) paši meklē/atrod vakances; un 2) viņiem tās piedāvā/atrod darba devējs vai draugi un radnieki²¹¹. No tiem remigrantiem, kuri paši meklēja darbu, **57% darbu meklēja tikai Rīgā un Rīgas apkaimē**, 27% – kādā citā vietā Latvijā, bet 15% – jebkur Latvijā.

Pētījumi liecina, ka pastāv ievērojamas atšķirības starp to, kā darbu pēc atgriešanās meklē un atrod tie, kuri atgriežas Rīgā, lielajās pilsētās un pārējās teritorijās²¹². Lai gan darba sludinājumi ir visizplatītākais darba meklēšanas veids Rīgā, citur lielāka nozīme ir sociālajiem kontaktiem: cilvēki bieži atrod darbu ar ģimenes vai draugu palīdzību (46–47%), daži atgriežas pie sava iepriekšējā darba devēja vai kļūst par pašnodarbinātajiem (Tabula 20). Paļaušanās uz personīgajiem kontaktiem negarantē darbu, kas ir vispiemērotākais cilvēka prasmju un kompetenču līmenim, tādējādi pastāv lielāks risks, ka ārpus Rīgas remigrantu prasmes varētu tikt izniekotas. Šādu rīcību, visticamāk, var skaidrot ar kultūras iezīmēm, ieradumu vai ticības trūkumu citām iespējām atrast darbu²¹³. Dažkārt tiek saglabāta nodarbinātība pie darba devēja ārvalstīs, ja darbu iespējams veikt attālināti.

Tabula 20. Kā remigranti atrod darbu pēc atgriešanās (%)

	Rīga	Citas lielās pilsētas	Pilsētas, ciemi un lauki
Atsaucoties uz sludinājumu	41,8	27,2	27,5
Ar ģimenes un draugu palīdzību	37,2	46,3	46,9
Izvietojot sludinājumu vai CV kādā no interneta portāliem	9,7	7,7	6,3
Pats izveidojis darbavietu	7,8	12,3	9,4
Atgriezās pie iepriekšējā darba devēja	7,4	7,7	10,3
Izmantoja Valsts nodarbinātības dienesta pakalpojumu	1,0	3,1	5,2
Cits	4,6	4,8	5,4
Grūti pateikt/Neatceras	0,4	0,0	1,2

Avots: "Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai" (2017)

²¹⁰ Ibid

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

²¹³ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021).

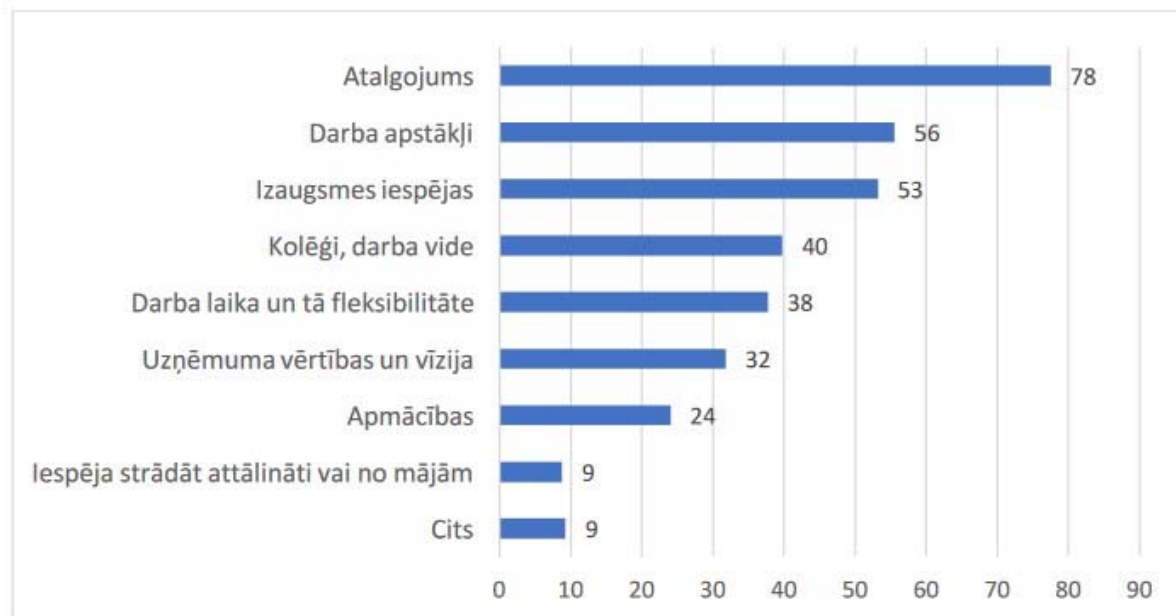
Topošajiem remigrantiem ir gan neskaidrības par darba vidi, gan nesapratne par piedāvājumiem, iespējām un algām. Kā problēmu respondenti atzīmē darbavietu izteiktu koncentrāciju Rīgā un nedaudzās lielajās pilsētās. **Tie, kas negrib dzīvot Rīgā, šaubās, vai atradīs darbu savā dzimtajā pilsētā vai ciemā.**

Pētījumā "Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai" tika arī noskaidrots, kas piesaista remigrantus darbam Latvijā. Lielākā un daudzu remigrantu acīs vienīgā darba Latvijā priekšrocība ir iespēja būt kopā ar draugiem un tuviniekiem – to kā priekšrocību minējuši 66%. Citas biežāk minētās priekšrocības ir iespēja būt saprotamā, pieņemošā vidē (29%) un palīdzēt Latvijas attīstībai (31%). 18% nesaskata nekādas priekšrocības darbam Latvijā (Att. 40).

Att. 40. Darba Latvijā priekšrocības (%). Avots: "Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai" (2017)

Respondentu atbildes liecina, ka **atalgojums ir svarīgākais, taču ne vienīgais, kam pievērš uzmanību remigranti, meklējot darbu Latvijā**, turklāt, kā liecina intervijas, lai gan algu līmenis tiek vērtēts kā neadekvāts, remigranti rēķinās ar to, ka Latvijā algas būs zemākas nekā Lielbritānijā, Vācijā vai citur Eiropā. Ļoti svarīgi remigrantiem ir arī darba apstākļi (56%), izaugsmes iespējas (53%), kā arī (ap 40%) kolēģi un darba vide, darba laiks un tā fleksibilitāte (Att. 41).

Att. 41. Prasības pret darbu (%). Avots: "Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai", 2017

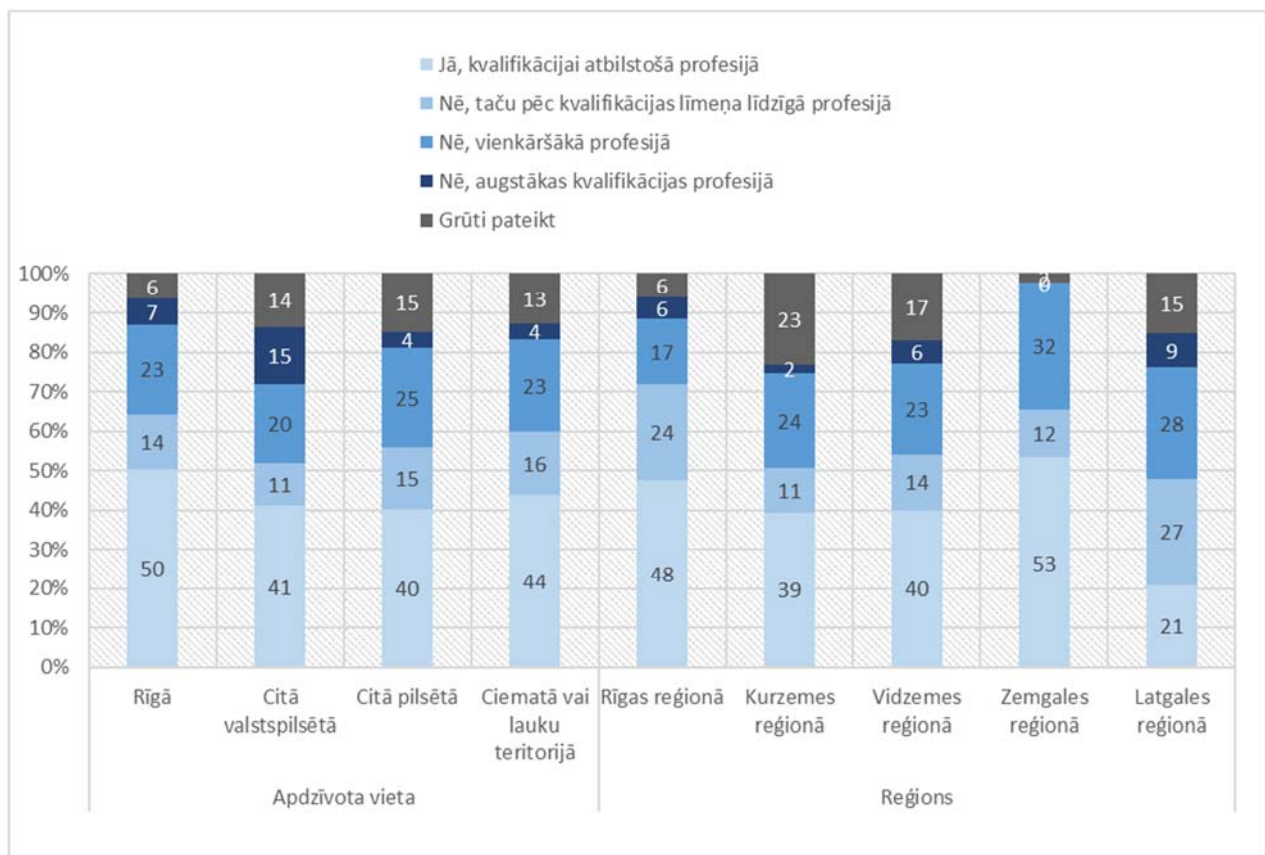
Lai veicinātu remigrantu darbiekārtošanos Latvijā, pēc respondentu domām, nepieciešams nodrošināt pienācīgu, konkurētspējīgu atalgojumu, palielināt minimālo algu, samazināt nodokļus un veicināt uzņēmējdarbībai draudzīgu vidi, kā arī samazināt ēnu ekonomiku un korupciju valsts pārvaldē. Noderētu palīdzība mājokļa atrašanā un bērna iekārtošanā bērnudārzā, kā arī kompleksa, skaidra informācija par dažādiem remigrantiem neskaidriem jautājumiem, t. sk. nodokļiem un pabalstiem. Arī darba devēji norāda, ka, piesaistot darbiniekus no ārvalstīm, svarīgi runāt par ko vairāk, nevis tikai algām, piemēram, par veselības aprūpes pieejamību Latvijā, kā arī iespēju izvēlēties un iekārtot savu bērnu dažādos bērnudārzos, jo izglītības jautājumi satrauc daudzus remigrantus. Kopumā svarīgi atcerēties, ka **par pārcelšanos jādomā ģimenes kontekstā**. Uzņēmējdarbības veicināšanai visvairāk palīdzētu atbalsts mazajiem uzņēmumiem/*start-up* uzņēmumiem to darbības sākumposmā, t. sk. nodokļu atlaistu formā. Daudzos komentāros ļoti kritiski vērtēta Latvijas nodokļu sistēma, birokrātija un attieksme pret uzņēmējiem no valsts puses, kas neveicina vēlmi nodarboties ar uzņēmējdarbību vai pat padara to nerentablu. Arī darba devēji papildus informācijas kampaņām min nepieciešamību uzlabot uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

Interesanti, ka vismaz **daļā uzņēmēju valda skepse par to, cik reāli ir piesaistīt darbam Latvijā ārvalstīs dzīvojošos**, ņemot vērā algu atšķirības²¹⁴. Sagaidāms, ka vēl lielāka šī skepse ir Latvijas mazpilsētās un pagastos nekā lielajās pilsētās. Tomēr pētījumā organizētās ekspertu diskusijas dalībnieki, tāpat kā remigranti paši, norāda, ka alga vien nav noteicošais, un to var līdzsvarot citas lietas – bērnudārzs, dzīvesvieta, mikrovide, turklāt svarīga arī darba vide un dažādi emocionālie, nemateriālie ieguvumi, atgriežoties Latvijā (iespēja būt ar draugiem un ģimeni u. c.). Ekspertu diskusijā tika aktualizēts jautājums par to, kam būtu jāiesaistās šīs problēmas risināšanā. Eksperti norāda uz privātā sektora salīdzinošu efektivitāti un nepieciešamību aktīvāk iesaistīt arī pašvaldības. Šobrīd NVA sadarbība ar pašvaldībām, kā norādīts pētījumā, ne vienmēr ir veiksmīga, un nepieciešams attīstīt pašvaldību sadarbību arī ar uzņēmējiem, kopīgi meklējot risinājumus, kā piesaistīt ārvalstīs dzīvojošos atgriezties Latvijā. Iespējams aktivizēt arī sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām (t. sk. PBLA, ELA, APPL) īpaši ar ELA profesionāļu tīklu un platformu #Esi.LV.

²¹⁴ Ibid.

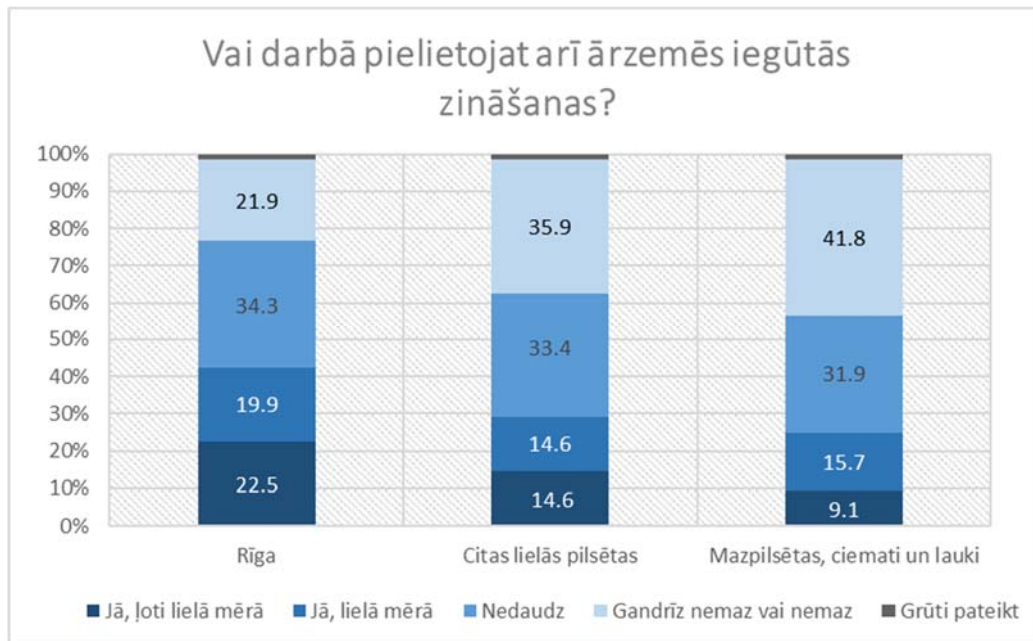
6.4. Zināšanu piemērošana darbā

Lai sniegtu pilnvērtīgu pienesumu reģiona attīstībai, svarīgi, ka remigrants strādā atbilstoši savai specialitātei vai profesijai un var darbā izmantot ārvalstīs gūtās zināšanas. Visbiežāk darbu atbilstoši kvalifikācijai ir izdevies atrast tiem remigrantiem, kuri šobrīd dzīvo Rīgā (50%), kur arī darba tirgus ir lielāks un vakanču piedāvājums – daudzveidīgāks. 7% Rīgā un 15% citās lielajās pilsētās strādā darbu, kas pārsniedz viņu formālo kvalifikāciju, kas netieši liecina par prasmju pozitīvu novērtējumu darba devēju vidū. **Mazpilsētās un laukos (īpaši Latgalē un Zemgalē) salīdzinoši biežāk jāsamierinās ar zemākas kvalifikācijas darbu, lai gan pat tur lielākā daļa remigrantu tomēr atraduši vismaz līdzvērtīga kvalifikācijas līmeņa darbu** (Att. 42).

Att. 42. Vai strādā profesijā, kas atbilst kvalifikācijai (izglītībai vai darba pieredzei). Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (2019).

Zināmu smadzeņu izniekošanu (*brain waste*) apstiprina arī respondentu atbildes uz jautājumu par ārzemēs apgūto prasmju izmantošanu viņu pašreizējā darbā (Att. 43). **Rīgā tikai 22% neizmanto vai praktiski neizmanto ārzemēs iegūtās prasmes, turpretim mazpilsētās un laukos šis īpatsvars sasniedz 42%.**

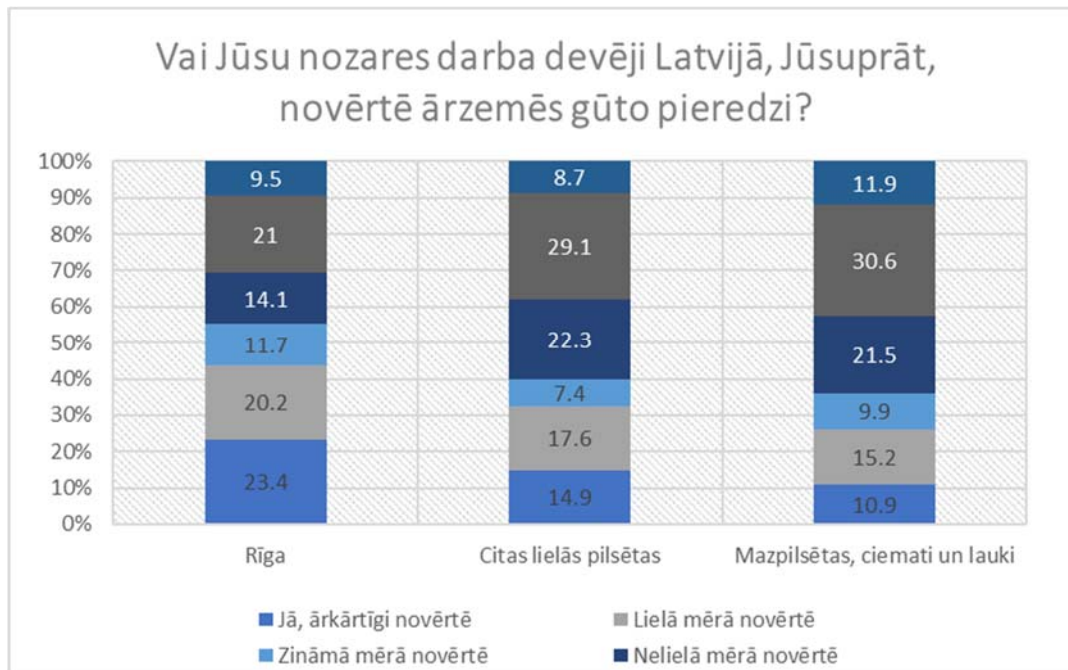
Att. 43. Ārzemēs gūto zināšanu piemērošana darbā (%). Avots: "Atgriešanās Latvijā" (2016)

Papildu apstiprinājums attiecībā uz remigrantu prasmju nepietiekamu novērtēšanu ārpus Rīgas ir redzams turpmākajos jautājumos. Rīgā tikai 35% remigrantu uzskata, ka darba devēji "nenovērtē" vai "drīzāk nenovērtē" ārzemēs iegūto pieredzi un prasmes, kamēr visā pārējā Latvijā tā domā vairāk nekā puse (51–52%) remigrantu (Att. 44). Starptautisks salīdzinājums liecina, ka pastāv ievērojamas atšķirības starp ārvalstu pieredzes augstu pievienoto vērtību dažās citās ES valstīs un ārvalstu pieredzes zemāku novērtējumu Latvijā²¹⁵. Arī kvalitatīvie pētījumi liecina, ka remigranti dažkārt tiek uzskatīti par zaudētājiem (atgriešanās tiek interpretēta kā nespēja integrēties ārzemēs) vai kā pārkvalificēti Latvijai²¹⁶.

²¹⁵ Kureková, L. M., & Žilinčiková, Z. (2018). What is the value of foreign work experience for young return migrants?. *International Journal of Manpower*, 39 (1), 71-92. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJM-04-2016-0091>

²¹⁶ Zača, E., Hazans, M., Bela, B. (2018). *Atgriešanās apstākļi un nosacījumi*. Rīga: LU SZF SPPI Diasporas un migrācijas pētījumu centrs.

https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.szf.lu.lv/Atgriesanas_apstakli_DMPC_05-04-labots_FIN-maketam_1_.pdf; Šūpule, I. (2020) *Augsti kvalificētu speciālistu migrācijas izpēte: emigrācija un atgriešanās Latvijā*. LU Filozofijas un socioloģijas institūts.

Att. 44. Cik lielā mērā darba devēji novērtē prasmes, kas iegūtas ārvalstīs (%). Avots: "Atgriešanās Latvijā" (2016)

Pētījumi rāda, ka remigranti kritiskāk nekā cilvēki bez migrācijas pieredzes novērtē darba devēju attieksmi un viņiem ir lielākas prasības attiecībā uz darba apstākļiem un atalgojumu, jo viņi apzinās sava darba vērtību²¹⁷. Ir iespējams, ka šie remigranti neizvēlas strādāt reģionos, jo daudziem darba devējiem šķiet, ka ārzemēs iegūtās papildu pieredzes dēļ potenciālais darbinieks ir pārāk prasīgs vai pārāk dārgs, kaut gan prasmes lieliski atbilstu darbam. Šo pieņēmumu stiprina dati, ka remigranti ar augstāko izglītību biežāk apmetas Rīgā. Darba devēju intervijas parāda, ka remigrantos īpaši nav ieinteresēti uzņēmumi, 1) kuriem nav nepieciešamas valodu zināšanas, starptautiska pieredze vai tīkli, 2) kuros ir zems, remigrantus ieinteresēt nespējīgs algu līmenis vai 3) kuri jau ir starptautiski un kuros remigrantu zināšanas nesniedz būtisku pievienotību²¹⁸. Tādējādi **mazāka interese par remigrantiem var būt saistīta arī ar uzņēmējdarbības specifiku reģionos.**

Priekšstats par iespēju trūkumu Latvijā atrast darbu atbilstoši kvalifikācijai ir viens no galvenajiem skepses pret Latvijas darba tirgu iemesliem diasporas vidū. Kā liecina pētījums "Atgriešanās Latvijā", aptuveni puse (53%) no tiem, kuri emigrēja 2000. gadā vai vēlāk, domā, ka Latvijā ir sliktas vai ļoti sliktas iespējas atrast viņu kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu, bet 83% domā, ka iespējas atrast Latvijā darbu ar viņus apmierinošu atalgojumu Latvijā ir sliktas.

Padziļinātās intervijas ar remigrantiem¹⁰⁵ liecina, ka Rīgā tiecas apmesties cilvēki, kuri ir orientēti uz darbu daudznacionālā kolektīvā un augstu vērtē globalizācijas sniegtās iespējas, dod priekšroku nodarbinātībai starptautiskos uzņēmumos, kā arī tie, kuriem ir svarīgas galvaspilsētas piedāvātās plašās izvēles iespējas (nodarbinātības, pakalpojumu, kultūras, sporta, atpūtas un citās jomās). Mazpilsētas un lauki ir pievilcīgi

²¹⁷ Mieriņa, I. (2015). Prom no mājām, tuvāk sirdij? Kā ilgstoša atrašanās ārpus Latvijas ietekmē politiskās attieksmes un politisko procesu vērtējumu Latvijā. *Akadēmiskā dzīve* (51), 24–38., Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC. https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf

²¹⁸ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) ¹⁰⁵ Ibid.

ģimenēm ar bērniem, kuriem ir svarīgi dzīvot zaļā, mierīgā un drošā vidē, kā arī remigrantiem, kuri spēj elastīgi pielāgoties reģiona darba tirgum, saskata iespējas attīstīt savu uzņēmumu vai arī var turpināt darbu attālināti pie darba devējiem vai klientiem ārpus Latvijas²¹⁹. Intervijas arī norāda uz to, ka Latvijā nav pieprasījuma pēc speciālistiem ar specifisku vai šauras nišas kvalifikāciju (piemēram, dzimtes studijās, pat pilsētu studijās, attīstības sadarbībā un cilvēktiesībās). Tomēr atšķirībā no kvantitatīviem datiem kvalitatīvie dati, kas iegūti Mieriņas un Belas pētījumā¹⁰⁷, liecina par veiksmīgāku ārvalstīs iegūto zināšanu, prasmju, formālās un neformālās izglītības pārnesi. Daudzi jauni cilvēki Latviju vērtē kā **iespēju zemi** (piem., veidot un attīstīt savu uzņēmumu, divu gadu laikā nokļūt vadošā amatā, kas nebūtu iespējams vecajās Rietumvalstīs, kur šāds kāpums prasītu vismaz 10 gadus). Viņi vēlas ārvalstīs iegūtās zināšanas piemērot Latvijā un darbu redz kā ieguldījumu ne tikai savā labklājībā, bet arī Latvijas attīstībā. Tiem, kuri saglabā iespēju strādāt pie darba devēja ārvalstīs vai kuru darba specifika ir saistīta ar klientiem ārpus Latvijas, Latviju redz kā mierīgu un kvalitatīvu dzīves vidi, iespēju būt kopā ar draugiem un ģimeni.

Daudziem dzīve Latvijā sniedz iespēju attīstīt kaut ko savu. **Augsto uzņēmējdarbības potenciālu remigrantu vidū** apstiprina arī kvantitatīvie dati – starp remigrantiem 18% vīriešu un 9% sieviešu ir pašnodarbinātas personas vai uzņēmēji (salīdzinājumā ar 11% un 6% no kopējā iedzīvotāju skaita)^{220, 221}. Vēl augstāki ir uzņēmējdarbības rādītāji t. s. transnacionālu vidū, kas dzīvo vienlaikus Latvijā un kādā citā valstī. Papildus tiem, kas jau nodarbojas ar uzņēmējdarbību, vēl 20% plāno tuvāku sešu mēnešu laikā uzsākt uzņēmējdarbību¹⁰⁹. Dzīvojot ārvalstīs, remigranti ir iemācījušies nebaidīties, uzņemties iniciatīvu, izmēģināt jaunas lietas, nepadoties, atvērtību pret daudzveidību, iecietību un pozitīvu domāšanu, kas palīdz pārņemt un piemērot jaunas zināšanas, īstenojot idejas uzņēmējdarbībā. Gan LIAA, gan NVA nodrošina informāciju un sniedz konsultācijas un atbalstu ārvalstīs dzīvojošajiem potenciālajiem uzņēmējiem un investoriem par iespējām uzsākt uzņēmējdarbību, pieejamām atbalsta programmām un mehānismiem. Diemžēl aptauju dati liecina par remigrantu vāju informētību par šiem piedāvājumiem¹¹⁰, kas traucē šo potenciālu pilnvērtīgi izmantot.

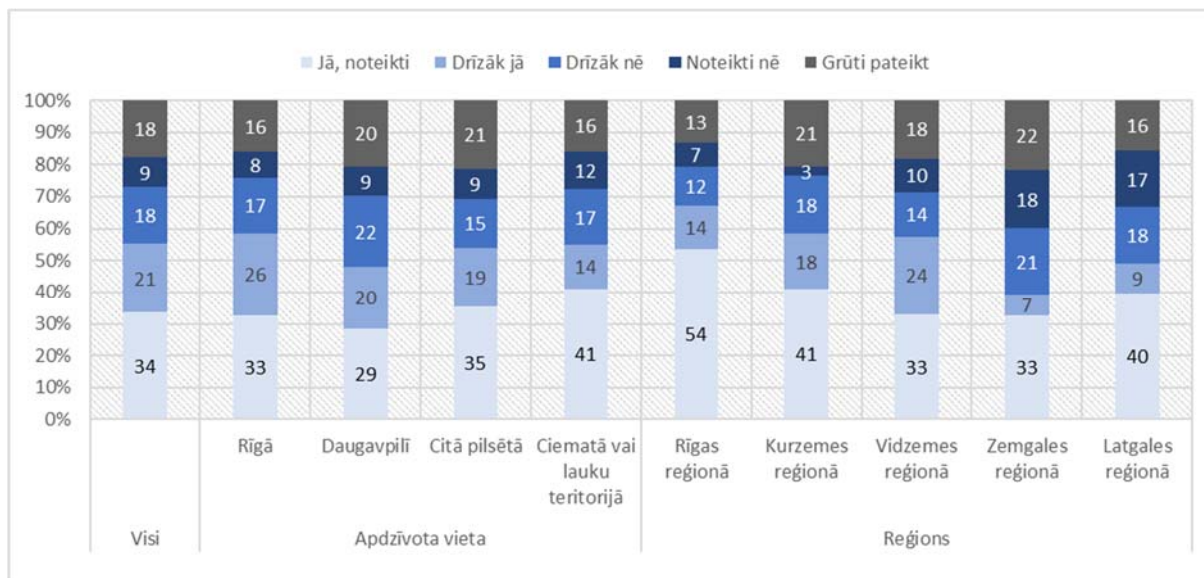
6.5. Nākotnes perspektīva – vai remigranti paliks Latvijā?

Runājot par to, vai atgriešanās bija pareizais lēmums, visvairāk pozitīvu atbilžu snieguši tieši ciematos un laukos dzīvojošie: 41% to noteikti uzskata par pareizo lēmumu (Att. 45). No visiem reģioniem vispozitīvākais skatījums uz atgriešanos ir Rīgas reģiona remigrantiem (bet ne tiem, kas dzīvo pašā Rīgas pilsētā), savukārt visbiežāk par savu lēmumu vīlušies ir tie, kas atgriezās Zemgalē: 41% to drīzāk vai noteikti neuzskata par pareizo lēmumu.

²¹⁹ Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). ¹⁰⁷ Ibid.

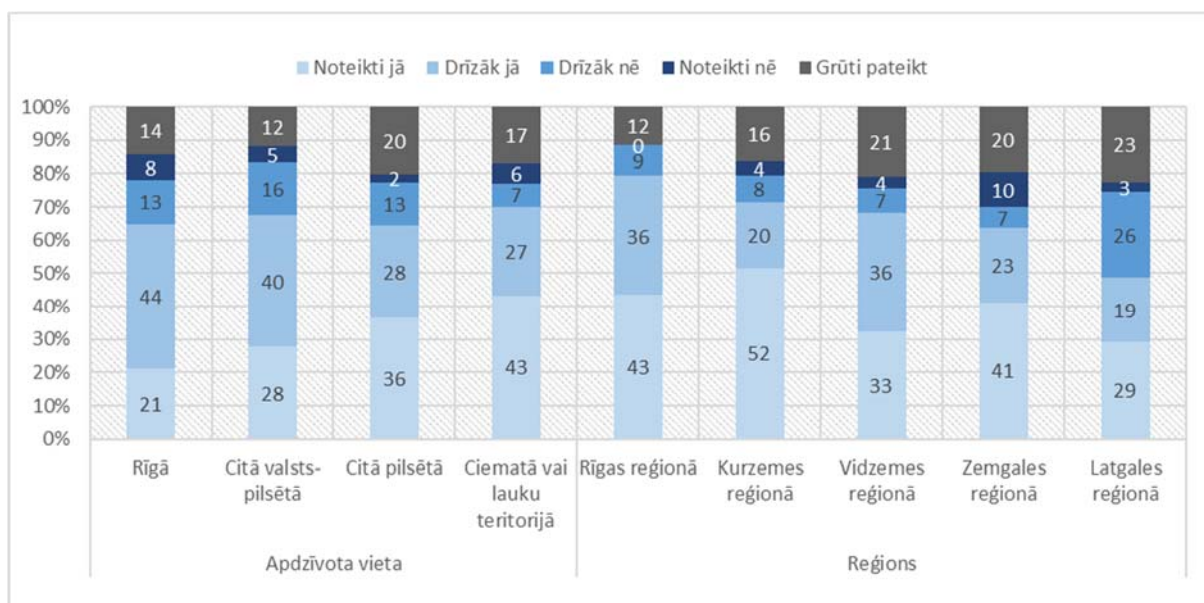
²²⁰ Hazans, M. (2016). ¹⁰⁹ Ibid.

²²¹ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC. https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf

Att. 45. Vai atgriešanās bija pareizais lēmums? Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitūdinālā pieeja" (2019).

Attiecībā uz nākotnes plāniem gan aptauju, gan citi dati norāda uz vienu un to pašu – remigranti, kas strādā mazpilsētās un lauku teritorijās, lielākā mērā saista savu dzīvi ar palikšanu Latvijā, neraugoties uz zemāku atalgojumu: 40% apgalvo, ka pēc pieciem gadiem viņi noteikti joprojām dzīvos Latvijā (salīdzinot ar 21% Rīgā un 28% citās lielajās pilsētās). Vienlaikus šajā grupā ir arī lielāks īpatsvars to cilvēku, kuri ir nedrošāki par to, vai pēc pieciem gadiem viņi vēl dzīvos Latvijā (19% salīdzinājumā ar 13% pilsētās). Tas nozīmē, ka viņu plāni ir atkarīgi no piedāvātajām iespējām un tā, cik veiksmīgi izdosies iedzīvoties atpakaļ Latvijā.

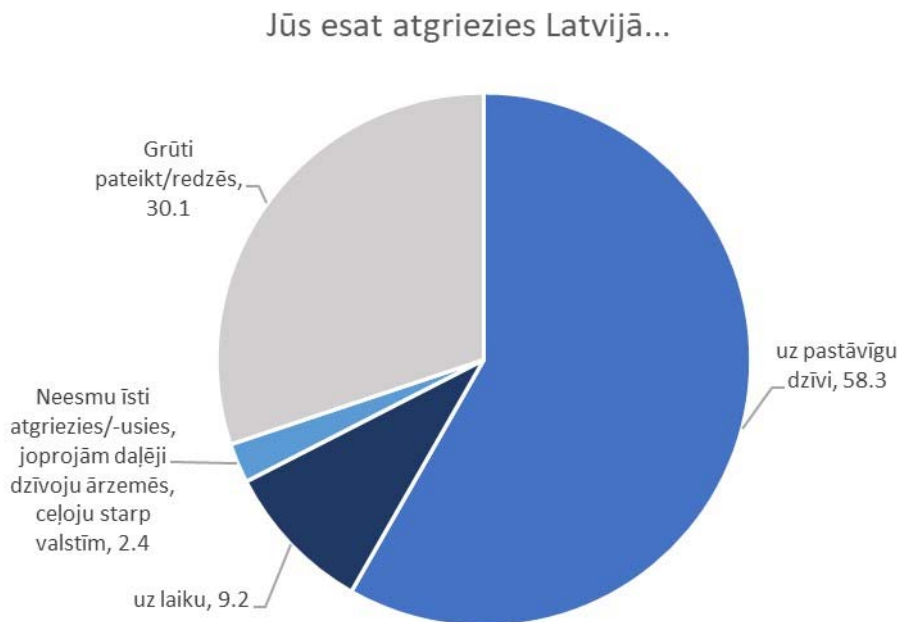
Att. 46. Vai pēc pieciem gadiem vēl joprojām dzīvosiet Latvijā? Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitūdinālā pieeja" (2019).

Šie rezultāti sasaucas ar pētījumu "Latvijas emigrantu kopienas" aptaujas rezultātiem, kuros konstatēts, ka **emigranti no mazpilsētām, ciemiem un laukiem pauž lielāku gatavību atgriezties Latvijā** (aptuveni 20% bija plāni atgriezties), īpaši tie, kas ir no Vidzemes un Pierīgas. Rezultāti varētu liecināt par to, ka cilvēki mazākās dzīvesvietās izjūt spēcīgāku piesaisti savai izcelsmes vietai un kopienai.

Reģionu griezumā redzams, ka **visbiežāk šaubas par to, vai viņi pēc pieciem gadiem joprojām dzīvos Latvijā, ir remigrantiem Latgalē** (Att. 46). Ļoti iespējams, ka tas saistīts ar atalgojuma līmeni vai citiem darba tirgus aspektiem reģionā.

Migranta atgriešanās izcelsmes valstī ne vienmēr nozīmē migrācijas cikla beigas. Mūsdienās atkārtota migrācija ir plaši izplatīta, turklāt arvien biežāk ir novērojama cirkulāra "turp un atpakaļ migrācija", kas saistīta ar migrantu profesionālo darbību un tai raksturīgajiem regulāriem un ciešajiem pārrobežu kontaktiem. Arvien izplatītāka kļūst arī t. s. "jaunā tipa" migrācija, ko raksturo transnacionālisms vai likviditāte, kad migranti veido globālu identitāti un neiesakņojas īsti nekur vai arī veido piesaisti vairākām vietām vienlaikus²²².

Saskaņā ar vispārējām tendencēm pasaulē arī Latvijas diasporas un remigrantu aptaujās ļoti bieži konstatējama nestabilitāte un pārliecības trūkums par turpmāko migrācijas ceļu. Tā, piemēram, 2019. gada aptaujā tikai 58% remigrantu bija pārliecināti, ka atgriezušies Latvijā uz pastāvīgu dzīvi (Att. 47). Gandrīz trešā daļa par to nebija droša – skatīties pēc apstākļiem.

Att. 47. Plāni palikt Latvijā (%). Avots: autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitūdinālā pieeja" (2019).

6.6. Nodaļas starpsecinājumi

Citu valstu politikas analīze liecina, ka Latvijas gadījumā vērojami visi apstākļi, lai remigrācijas politika gan valsts, gan jo īpaši reģionu līmenī būtu aktuāla un nozīmīga. Runājot par pieeju remigrācijai, Latvijā dominē

²²² Grzymala-Kazłowska, A. & Phillimore, J. (2017). Introduction: rethinking integration. New perspectives on adaptation and settlement in the era of super-diversity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 179-196., Engbersen, G., Leerkes, A., Grabowska-Lusinska, I., Snel, E., & Burgers, J. (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: A typology of labour migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 959-981.

pasīva/reaktīva remigrācijas politika – tās galvenais mērķis ir nevis stimulēt atgriešanās procesu, bet gan nodrošināt praktisku palīdzību reintegrācijas procesam Latvijā galvenokārt darba tirgos un izglītībā. Vienlaikus piedāvātie reintegrācijas atbalsta instrumenti (īpaši atbalsts bērniem, integrējoties Latvijas skolās, kā arī informācija par dažādiem administratīviem jautājumiem, kas saistīti ar atgriešanos) ir lietderīgi un remigrantiem nepieciešami.

Pasaulē remigrācijas politiku lielākoties koordinē un īsteno valsts līmenī, tomēr ir gadījumi, kad aktīva loma ir arī pašvaldībām, piemēram, rīkojot vizītes pie diasporas, atgriešanās kampaņas ar darba piedāvājumiem, piedāvājot apmācību programmas un sniedzot palīdzību tiem, kuri vēlas veidot savu vietējo uzņēmumu. Interesants ir Kazahstānas gadījums – valsts ir izstrādājusi kvotu sistēmu, kontrolējot migrācijas plūsmu, lai īpaši palīdzētu mazāk attīstīto reģionu izaugsmei. Remigrantiem piedāvā apmaksātus ceļa izdevumus atgriežoties, atbalstu mājokļa īrei un tā privatizēšanai pēc piecu gadu perioda. Tomēr atbalsta saņemšanai ir jāievēro prasība piecus gadus uzturēties vienā no noteiktajiem 14 reģioniem. Reģionāls koordinātoru tīkls ir izplatīta prakse daudzās valstīs, ko raksturo augsti emigrācijas rādītāji. Daudzas valstis izveidojušas arī dažādu veidu atbalsta programmas remigrantu nodarbinātības un uzņēmējdarbības atbalstam, dažkārt īpaši orientējoties uz augsti kvalificētajiem strādniekiem. Pasaules prakse liecina, ka perspektīvs jauniesu piesaistes veids var būt prakses iespēju nodrošināšana. Tāpat bieži vērojama pozitīvo pieredzes stāstu apkopošana un popularizēšana. Ar to aktīvi pēdējos gadus nodarbojas arī Latvijā, publicējot šos stāstus PAPS.lv un NVA lapā un citviet.

Līdz šim veiktās aptaujas liecināja, ka vairākumam (80%) Latvijas pašvaldību aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanās veicināšana ir ļoti vai drīzāk aktuāla problēma. Vienlaikus 2017. gadā tikai aptuveni trešdaļa pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos bija atzīta arī emigrācijas problemātika un tikai atsevišķos gadījumos (9%) tajos tika īpaši iezīmēti remigrācijas veicināšanas pasākumi. Bieži vien kā atbalsts remigrantiem tika uztverti pašvaldības pakalpojumi, kas pieejami visiem iedzīvotājiem, kas atbilst atbalsta saņēmēju (mājokļa, uzņēmējdarbības u. tml.) pazīmēm. 2017. gadā 43% pašvaldību teritoriju bija notikuši pasākumi aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai (t. sk. 65% Kurzemē un tikai 23% Rīgas reģionā). Visbiežāk to īstenošanu kavēja priekšstats, ka iedzīvotāji, kuri to vēlēties, var atgriezties pašu spēkiem, t. i., nekāds atbalsts nav nepieciešams. Tika minēti arī citi šķēršļi: finanšu resursu trūkums, uzskats, ka tā nav pašvaldības funkcija, speciālistu trūkums šāda atbalsta sniegšanai un piemēru trūkums, kā veicināt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos. Tajā laikā tikai dažās pašvaldībās bija norīkota īpaša atbalsta kontaktpersona darbam ar remigrantiem. Kopš aptaujas īstenošanas valsts sniegtais atbalsts pašvaldībām remigrācijas pasākumu īstenošanai varētu būt palīdzējis novērst vismaz daļu problēmu, ļaujot pašvaldībām aktīvāk īstenot vēlamās remigrācijas veicināšanas un atbalsta pasākumus.

Atgriešanās migrācijas pētījumi liecina, ka liela loma emigrācijas lēmumā ir gan uzņemošās, gan izcelsmes valsts apstākļiem – ekonomiskajai un politiskajai situācijai, darba tirgum u. tml. Par to svarīgi atcerēties, domājot par pašreizējiem izaicinājumiem, ar ko sastopas Latvija (inflācija, energoresursu cenu kāpums u. c.), – līdzīgas problēmas skar arī daudzas mūsu tautiešu mītnes valstis, tādēļ arī šajos apstākļos atgriešanās nebūt nav maz iespējama.

Emigrāciju no Latvijas, kā liecina pētījumi, galvenokārt virza finansiāli apsvērumi, savukārt galvenie motīvi, kādēļ migranti atgriežas savā izcelsmes valstī, lielākoties ir emocionāli: ilgas pēc mājām, ģimenes un draugiem, vēlme pavadīt vairāk laika kopā ar radiem Latvijā, ilgas pēc latviskās dabas, sarunāšanās latviski un dzīvošanas latviskā vidē, vienlaikus novēršot bērnu asimilācijas risku ārvalstīs. Pievilcīgs darba piedāvājums Latvijā atgriezties pamudināja tikai 6%, liecina aptaujas. Atgriešanos mazākās apdzīvotās vietās veicinošie faktori ir zemāka konkurence, spēcīgāka piesaiste vietai, ģimenei draudzīga vide, lēnāks dzīves temps, iespējas attīstīt savu uzņēmējdarbību vai dzīvot saskaņā ar savu dzīves filozofiju. Ģimenes ar

bērniem īpaši novērtē dzīves kvalitāti mazākās apdzīvotās vietās: zaļu, tīru un klusu vidi, turklāt būtisks faktors ir bērnudārzu pieejamība, kā arī plašs, pieejams un kvalitatīvs ārpuskolas izglītības piedāvājums skolēniem. Vienlaikus svarīgi nodalīt atgriešanās iemeslus no atgriešanās nosacījumiem vai, jo vairāk, veiksmīgas atgriešanās nosacījumiem. Neraugoties uz sentimentālām jūtām un ilgām pēc tuviniekiem, daudziem atgriezties neļauj tas, ka Latvijā nevar atrast sev pieņemamu darbu (79%), nav pietiekams sociālais atbalsts (76%), nav profesionālās izaugsmes vai uzņēmējdarbības iespēju (67%) vai trūkst pārliecības, ka bērni saņems nepieciešamo atbalstu, iekļaujoties Latvijas skolu sistēmā (52%). Tātad, lai cilvēki varētu īstenot ieceris par atgriešanos Latvijā, nepieciešams risināt pavisam konkrētus, praktiskus jautājumus, kas saistīti ar dzīves un darba apstākļiem pēc atgriešanās.

Pētījumos iezīmējas, ka diasporas pārstāvjiem priekšstats par Latvijas ekonomisko situāciju bieži vien ir pārāk negatīvs: subjektīvā uztvere ir pesimistiskāka par reālo, objektīvo situāciju, turklāt trūkst pārliecības par kādu pozitīvu virzību. Īpaši kritisks ir viedoklis par Latvijas nodokļu sistēmu un darba devēju attieksmi, turklāt uzticēšanās Latvijas valdībai ārvalstīs dzīvojošajiem ir katastrofāli zema (1,5 skalā no 0 līdz 10). Salīdzinoši vairāk uzticības bauda Latvijas pašvaldības, tādēļ tām ir vairāk iespēju efektīvi uzrunāt un pārliecināt tautiešus atgriezties.

Viena no problēmām, kas iezīmējas pētījumos, ir tā, ka tikai aptuveni pusei remigrantu lēmums atgriezties bija plānots (pārdomāts vai iepriekš zināms), bet spontāna atgriešanās bez konkrētiem plāniem ne vienmēr ir veiksmīga. Proaktīva darba meklēšana, vēl atrodoties ārzemēs, ir reta. Aptuveni divas trešdaļas remigrantu, kas cerēja tuvākajā laikā pēc atgriešanās uzsākt strādāt, darba meklējumus sāka tikai Latvijā. Tomēr pēc Covid-19 pandēmijas arvien vairāk darba devēju īsteno tiešsaistes intervijas, kas paver lielākas iespējas pieteikties un darbu laikus iegūt arī ārvalstīs dzīvojošajiem.

Pat ja atgriešanās tiek plānota, bieži vien potenciālajiem remigrantiem rodas dažādas neskaidrības, piemēram, 2014. gadā 44% no tiem, kuri meklēja kādu sev aktuālu informāciju saistībā ar atgriešanos (par darba iespējām, izglītību, nodokļiem, mājokli, sociālo aizsardzību u. c.), nevarēja to atrast. Neraugoties uz to, ka informācija šķietami pieejama dažādos avotos, mērķa grupa to ne vienmēr varējusi atrast vai arī tā ne vienmēr bijusi pasniegta saprotamā veidā. Īpaši jāatzīmē, ka aptauju dati liecina par remigrantu vājo informētību par LIAA un NVA piedāvājumu, kas traucē to pilnvērtīgi izmantot. Informācijas sniegšanā remigrantiem liela loma ir reģionālajiem remigrācijas koordinatoriem, turklāt gan aptaujas, gan klientu novērtējums liecina, ka koordinatoru darbs tiek vērtēts ļoti pozitīvi, kā arī interese par reģionālo remigrācijas koordinatoru pakalpojumiem gan pirms, gan pēc atgriešanās aug.

Runājot par adaptēšanās grūtībām pēc atgriešanās Latvijā atbildes apliecina, ka mazpilsētās un laukos remigranti biežāk adaptējās viegli. Ekonomiskie faktori (darba atrašana, darba kultūra u. c.) nepārprotami ir galvenais, kas apgrūtina iekļaušanos, taču tieši mazpilsētās, ciematos un laukos papildus kā problēmas iezīmējas mazākas algas, paļaušanās uz personīgajiem kontaktiem darba meklēšanā, ārzemēs gūtās pieredzes devalvācija, ierobežots kvalitatīvu pakalpojumu piedāvājums un brīvā laika pavadīšanas iespējas, salīdzinot ar Rīgu un Pierīgu, kā arī ierobežota piekļuve kvalitatīviem mājokļiem par pieņemamu cenu. Tiek kritizētas arī bankas, kas nesniedz kredītus nekustamā īpašuma iegādei vai renovācijai ārpus perspektīviem centriem.

Zinātniskajā literatūrā daudz runāts par to, kā emigrācija neizbēgami noved pie nabadzīgāko valstu un reģionu resursu noplicināšanas, pārvēršot tās par pasaules ekonomikas pastāvīgi atkarīgām perifērijām. Tā padziļina esošās reģionālās atšķirības, jo nabadzīgākie reģioni ar savu cilvēkkapitālu turpina subsidēt bagātākos. Emigrācijas klātbūtnei un dažādu speciālistu trūkumu skarbi izjūt visos Latvijas reģionos ārpus Rīgas un Pierīgas. Cilvēki dzīvei un darbam galvenokārt izvēlas attīstības centrus, tikmēr reģionos norisinās asa konkurence par darbiniekiem. Ir jomas, kurās mazais atalgojums objektīvi apgrūtina darbinieku piesaisti

un kur ieinteresēt darbiniekus no ārvalstīm būs grūti, turpretī ir jomas, kurās izteikti trūkst darbinieku, pat neraugoties uz salīdzinoši augstu atalgojumu (piem., IT joma, inženierzinātnes).

Augsti kvalificētu speciālistu atgriešanās ir svarīgs instruments, kas var veicināt ekonomisko inovāciju un attīstību izcelsmes valstī. Remigranti veicina jaunu vērtību un attiecību modeļu ienākšanu sabiedrībā, darba kultūras maiņu Latvijā, veicina zināšanu, prasmju, kompetenču, kontaktu, inovatīvu pieeju pārnesi ražošanas, pārvaldības un pilsoniskās sabiedrības procesos. Pētījumi konsekventi uzrāda arī augstu uzņēmējdarbības potenciālu remigrantu vidū. Dzīvojot ārvalstīs, remigranti ir apguvuši arī svarīgas vispārcilvēciskās prasmes: iemācījušies nebaidīties, uzņemties iniciatīvu, izmēģināt jaunas lietas, nepadoties, atvērtību pret daudzveidību, iecietību un pozitīvu domāšanu. Tādējādi remigrantiem var būt būtiska loma reģionu ekonomiskajā revitalizācijā un konkurētspējas celšanā.

Pandēmijas ietekmē arvien izplatītāks ir kļuvis pārrobežu attālinātais darbs, un tas ļauj ārvalstīs dzīvojošajiem ieguldīt savas zināšanas izcelsmes valsts ekonomikā, vienlaikus saglabājot dzīvesvietu ārvalstīs. Vienlaikus citiem profesionāļiem, kas to vēlas, ir iespēja dzīvot Latvijā un strādāt ārvalstīs, saņemot būtiski augstāku atalgojumu. Tādējādi attālinātā darba izplatības pieaugums pēc Covid-19 pandēmijas varētu veicināt dzīvesvietas izvēli Latvijā, tai skaitā ārpus galvaspilsētas un Pierīgas.

Aptaujas liecina, ka no tiem remigrantiem, kuri paši meklēja darbu, 57% darbu meklēja tikai Rīgā un Rīgas apkaimē, 27% – kādā citā vietā Latvijā, bet 15% – jebkur Latvijā. Šīs atbildes apliecina Rīgas kā ekonomikas centra pievilcību remigrantu acīs. Tie, kas negrib dzīvot Rīgā, šaubās, ka atradīs darbu savā dzimtajā pilsētā vai ciemā, tādēļ var palīdzēt to aktīva uzrunāšana ar konkrētiem piedāvājumiem.

Atalgojums ir svarīgākais, taču ne vienīgais, kam pievērš uzmanību remigranti, meklējot darbu Latvijā: svarīgi arī darba apstākļi, izaugsmes iespējas, kā arī kolēģi un darba vide, darba laiks un tā fleksibilitāte. Remigranti novērtē arī iespēju būt ar draugiem un ģimeni pazīstamā, saprotamā un mierīgā vidē, kā arī palīdzēt Latvijas attīstībai. Latvija var būt arī "iespēju zeme", kur salīdzinoši ātri iespējams kāpt pa karjeras kāpnēm. Papildus par atgriešanos svarīgi domāt ģimenes kontekstā – vai bērnam būs droša vide un vieta bērnudārzā, vai būs valodu kursi citas tautības dzīvesbiedram u. tml.

Rīgā visizplatītākais darba meklēšanas veids ir darba sludinājumi, savukārt citur cilvēki bieži atrod darbu ar ģimenes vai draugu palīdzību (46–47%). Paļaušanās uz personīgajiem kontaktiem negarantē darbu, kas ir vispiemērotākais cilvēka prasmju un kompetenču līmenim, un tas ir viens no iemesliem, kādēļ ārpus Rīgas remigrantu prasmes biežāk tikt izniekotas. Kā liecina pētījumi, remigrantiem, kuri šobrīd dzīvo Rīgā, visbiežāk izdevies atrast darbu atbilstoši kvalifikācijai, bet mazpilsētās un laukos strādājošie salīdzinoši biežāk samierinās ar zemākas kvalifikācijas darbu (lai gan pat tur lielākā daļa remigrantu tomēr atraduši vismaz līdzvērtīga kvalifikācijas līmeņa darbu). Rīgā tikai 22% neizmanto vai praktiski neizmanto ārzemēs iegūtās prasmes, turpretim mazpilsētās un laukos šis īpatsvars sasniedz 42%. Arī darba devēju novērtējums ārvalstīs gūtajām zināšanām ir atšķirīgs: Rīgā tikai 35% remigrantu uzskata, ka darba devēji "nenovērtē" vai "drīzāk nenovērtē" ārzemēs iegūto pieredzi un prasmes, kamēr visā pārējā Latvijā tā domā vairāk nekā puse (51–52%) remigrantu. Kvalifikācijas izniekošana un remigrantu prasmju nepietiekama izmantošana var būt izskaidrojama ar neatbilstību starp remigrantu kvalifikāciju un reģionālā darba tirgus vajadzībām, kā arī ar ierobežotām nodarbinātības iespējām reģionos. Priekšstats par iespēju trūkumu Latvijā atrast darbu atbilstoši kvalifikācijai ir viens no galvenajiem skepses pret Latvijas darba tirgu iemesliem diasporas vidū. Pētījumi rāda, ka remigranti kritiskāk nekā cilvēki bez migrācijas pieredzes novērtē darba devēju attieksmi un viņiem ir lielākas prasības attiecībā uz darba apstākļiem un atalgojumu, jo viņi apzinās sava darba vērtību.

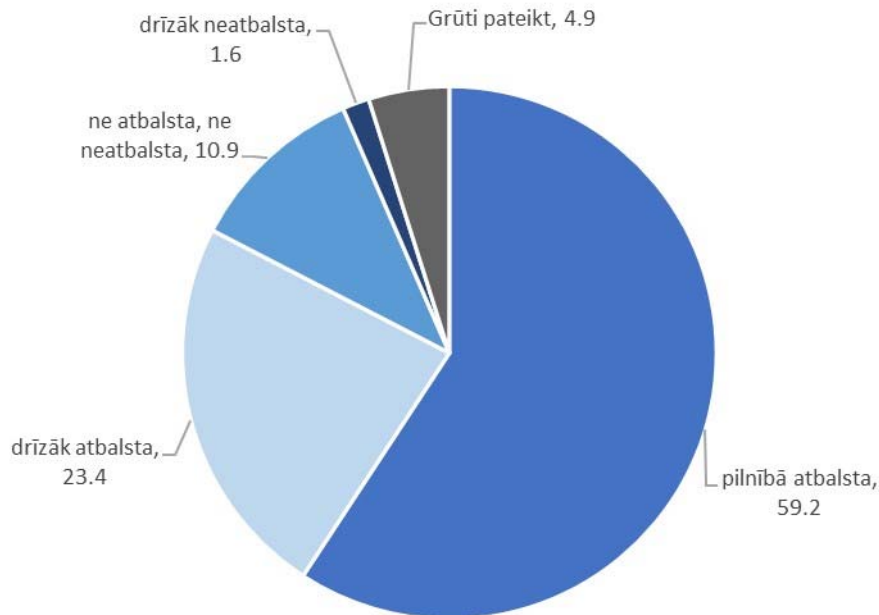
Cilvēki mazākās dzīvesvietās izjūt spēcīgāku piesaisti un ir lojālāki savai izcelsmes vietai un vietējai kopienai. Kā liecina aptaujas, emigranti no mazpilsētām, ciemiem un laukiem pauž lielāku gatavību

atgriezties Latvijā, turklāt remigranti, kas atgriezušies šajās teritorijās, lielākā mērā saista savu dzīvi ar palikšanu Latvijā, pat neraugoties uz zemāku atalgojumu. Vienlaikus, kā liecina aptaujas, daļai plāni ir atkarīgi no piedāvātajām iespējām un tā, cik veiksmīgi izdosies iedzīvoties atpakaļ Latvijā. Visbiežāk šaubas par to, vai viņi pēc pieciem gadiem joprojām dzīvos Latvijā, ir remigrantiem Latgalē; ļoti iespējams, ka tas saistīts ar atalgojuma līmeni vai citiem darba tirgus aspektiem reģionā. Nestabilitāte un pārliecības trūkums par turpmāko migrācijas ceļu ir kopēja mūsdienu migrantu iezīme. Latvijā 2019. gada aptaujā tikai 58% remigrantu bija pārliecināti, ka atgriezušies Latvijā uz pastāvīgu dzīvi. Gandrīz trešā daļa par to nebija droši – skatīsies pēc apstākļiem. Tas jāņem vērā, analizējot remigrācijas rādītājus, kā arī plānojot atbalstu remigrācijai.

7. REMIGRANTU APTAUJAS ANALĪZE

7.1. Atgriešanās Latvijā un dzīvesvietas izvēle

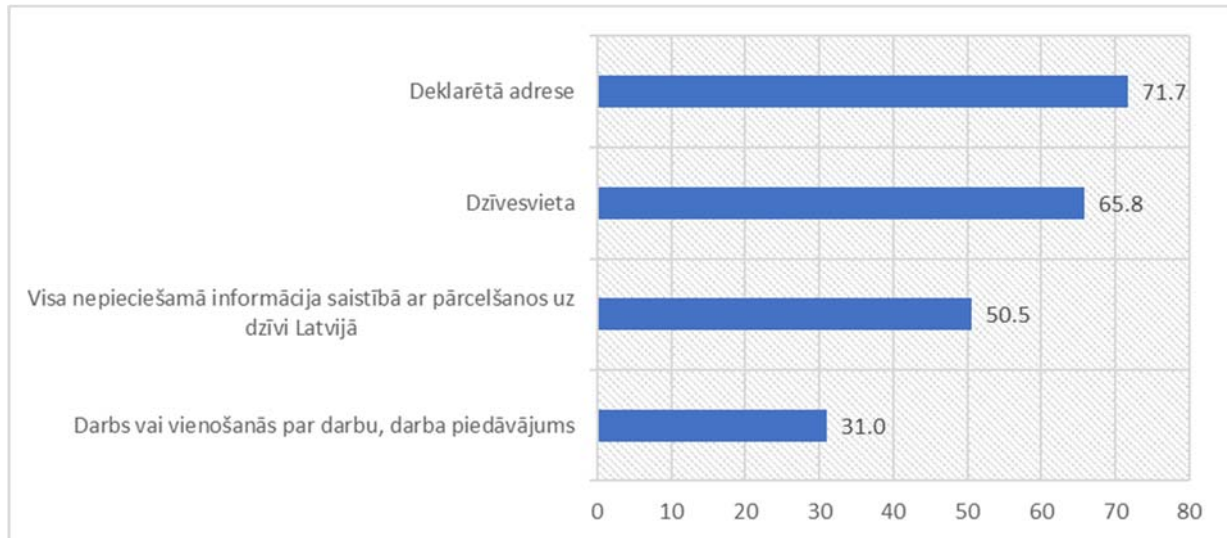
Iepriekšējos pētījumos tika konstatēts, ka aizbraukšana bija kļuvusi par "jauno normalitāti" Latvijā²²³, taču mūsu jaunākā aptauja parāda, ka nu jau par normalitāti kļūst arī atgriešanās: 59% respondentu norāda, ka tuvinieki un draugi pilnībā atbalsta viņu atgriešanos un 23% – drīzāk atbalsta (Att. 48).

Att. 48. Kā tuvinieki un draugi uztver atgriešanos? (%)

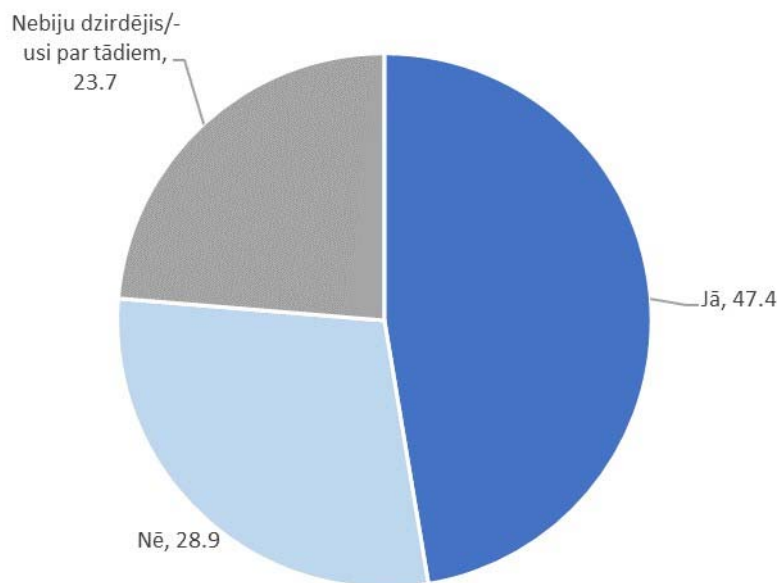
Pētījuma dati liecina, ka situācijas, kad emigrants neizdeklarējas no savas pieraksta adreses Latvijā, ir ļoti biežas: 71% respondentu pirms atgriešanās bija deklarētā adrese Latvijā (Att. 49). Neizdeklarēšanās daļēji saistīta ar nedrošību par saviem nākotnes plāniem (atgriezties vai ne un kad), daļēji – ar to, ka šobrīd diasporas pārstāvjiem ir iespējams deklarēt papildu adresi Latvijā. 66% pirms atgriešanās jau bija dzīvesvieta Latvijā, bet tikai 31% – darbs vai vienošanās par darbu. Cilvēki joprojām visbiežāk atgriežas bez konkrēta darba piedāvājuma. Tikai 50% bija visa nepieciešamā informācija saistībā ar pārcelšanos uz dzīvi Latvijā.

²²³ Hazans (2019); Masso, J., Mieriņa, I., and Espenberg, K. (2016). Is the World of Work Stimulating Middle-Class Growth in the Baltic States. In: Vaughan-Whitehead, D. (ed.), Europe's Disappearing Middle Class? Evidence from the World of Work, Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, pp. 62-111.

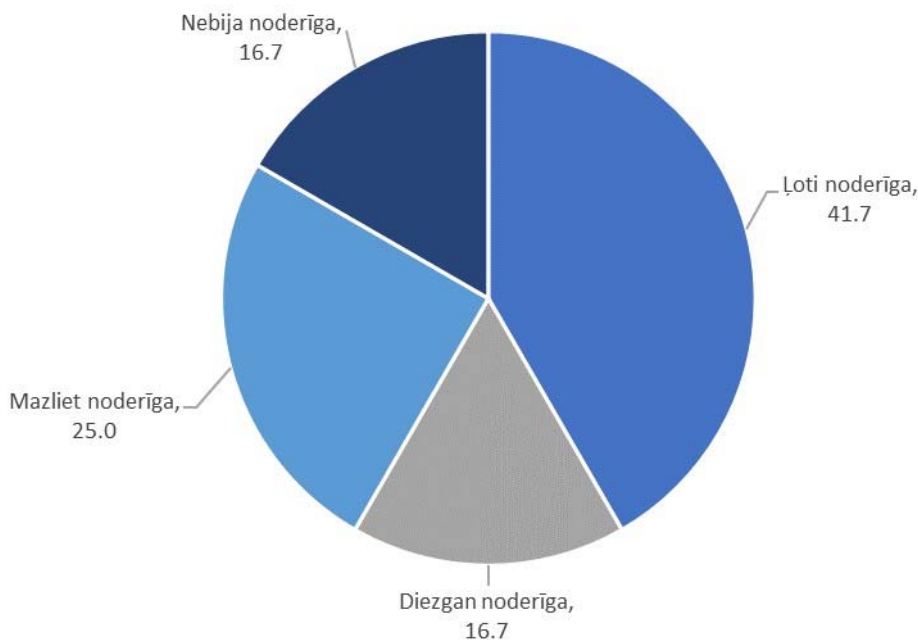
Att. 49. Vai pirms atgriešanās, Latvijā bija... (jā, %)

Lai noskaidrotu nepieciešamo informāciju, 16% meklēja palīdzību vai informāciju pašvaldībā (Att. 50). Var secināt, ka šāda prakse nav ļoti izplatīta, tomēr arī ne reta, un tam, ka ir cilvēks, pie kā vērsties un kas var palīdzēt, ir liela nozīme. No tiem, kas atgriezās 2018. gadā vai vēlāk, ļoti daudzi – 47% vērsās pēc informācijas pie reģionālā remigrācijas koordinators²²⁴. 42% uzskata koordinators sniegto informāciju un palīdzību par ļoti noderīgu un 17% – par diezgan noderīgu. Tikai 17% šī informācija vai palīdzība nemaz nenoderēja (Att. 51).

Att. 50. Vai pirms atgriešanās vērsās pēc informācijas pie reģionālajiem remigrācijas koordinators (%). Bāze: atgriezās Latvijā 2018. gadā vai vēlāk

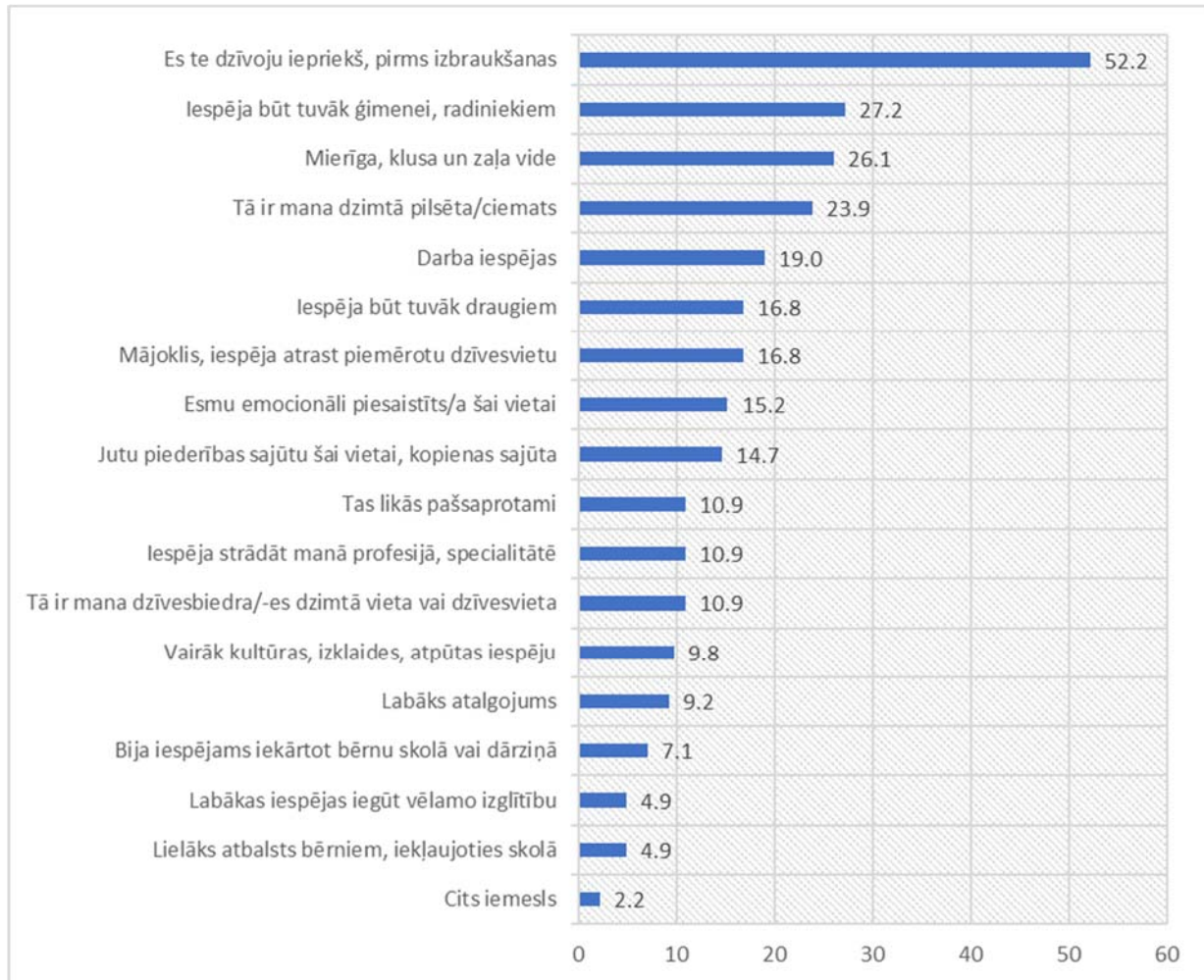
²²⁴ Te gan jāņem vērā, ka daļa respondentu tika piesaistīti aptaujai caur reģionālajiem koordinators, tātad reālais remigrantu skaits, kas vērsās pie remigrācijas koordinators, varētu būt mazāks.

Att. 51. Vai remigrācijas koordinators sniegtā informācija un palīdzība bija noderīga (%). Bāze: vērsās pēc informācijas pie remigrācijas koordinators

Līdzšinējos pētījumos iezīmējās tas, ka daudzi emigranti pēc atgriešanās Latvijā par savu dzīvesvietu izvēlas Rīgu, nevis savas dzimtas pilsētas vai ciematus. Tādēļ aptaujā noskaidrojām, kas nosaka dzīvesvietas izvēli pēc atgriešanās.

Jautāti, kādēļ viņi izvēlējas pārcelties tieši uz šo pilsētu vai ciemu Latvijā, lielākā daļa respondentu (52%) atbild, ka viņi tur dzīvojuši iepriekš pirms aizbraukšanas (Att. 52). Otrs svarīgākais iemesls, kas nosaka remigrantu dzīvesvietas izvēli, ir ģimenes saknes un saites: iespēja būt tuvāk ģimenei, radniekiem (27%), tā ir dzimtā pilsēta/ciemats (24%). 26% izvēlējas konkrēto vietu, jo tā ir mierīga, klusa un zaļa vide, 19% – darba iespēju dēļ, 17% – mājokļa iespēju dēļ. Vēl 17% izvēlējas vietu, kas ļauj būt tuvāk draugiem, bet 15% izvēli noteica emocionālā piesaiste šai vietai, piederības izjūta vietējai kopienai. Interesanti, ka tikai retos gadījumos dzīvesvietas izvēli noteica izglītības iespējas pašam vai bērniem. Tāpat reti kuram būtisks bija augstāka atalgojuma piedāvājums, kultūras un izklaides iespējas.

Att. 52. Iemesli pārcelties tieši uz šo pilsētu/ciemu (%)

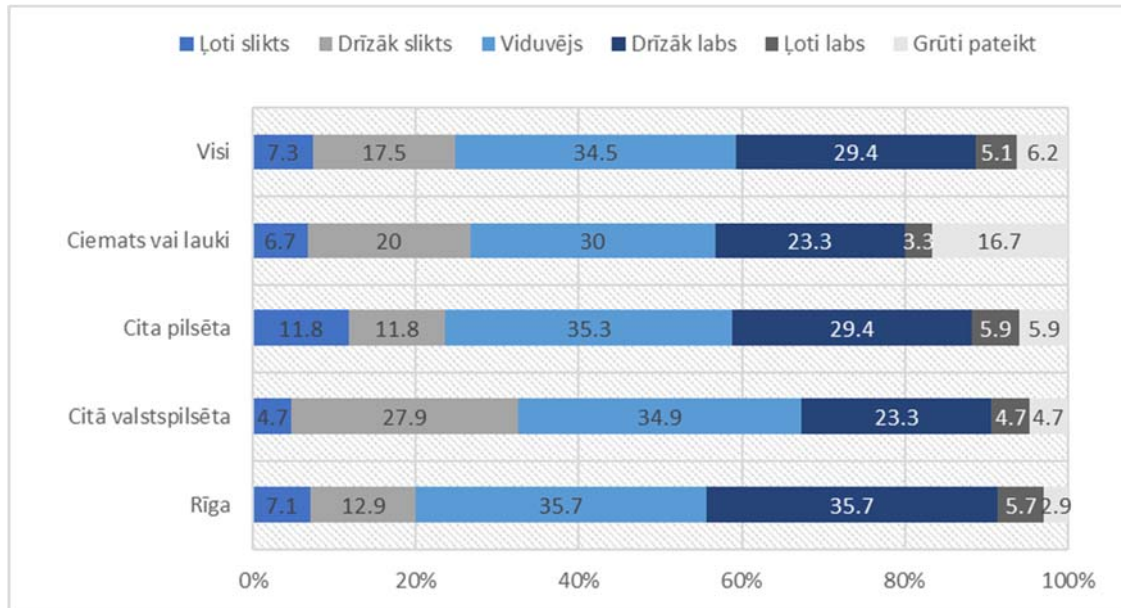
Ļoti atšķiras dažādu vietu izvēles iemesli (Tabula 21). Tiem, kas izvēlējās Rīgu, kopumā bija vairāk iemeslu šai izvēlei, bet izteikti vairāk nekā citas vietas to izvēlējās, pateicoties labākai situācijai darba tirgū: darba iespēju dēļ (34%), augstāka atalgojuma dēļ (20%), iespējas strādāt savā profesijā dēļ (20%). Daudzus Rīgai piesaista arī iespēja būt tuvāk draugiem (27%), kultūras un izklaides iespējas (14%), tomēr jāatzīmē, ka lielākoties vienkārši notiek atgriešanās savā iepriekšējā dzīvesvietā (66%), turklāt 18% Rīga likās pat pašsaprotama izvēle, kā tas ir reti citu vietu gadījumā. Jo lielāka apdzīvotā vieta, jo lielāka tendence ir atgriezties tieši tur, kur cilvēks dzīvojis iepriekš. Šis rezultāts atspoguļo to, ka Rīgu bieži vien izmanto kā starpposmu pirms pārcelšanās uz ārzemēm (piemēram, pēc studiju beigšanas). Mazākās pilsētās bieži vien atgriežas, jo tā ir dzimtā pilsēta. Jo mazāka apdzīvotā vieta, jo biežāk iemesls tajā atgriezties ir mierīga, klusa un zaļa vide: tas ir galvenais iemesls, kādēļ remigranti atgriežas ciematos/laukos (55%). Turklāt laukiem biežāk nekā citām vietām piesaistīja arī iespēja atrast piemērotu dzīvesvietu (35%), iekārtot bērnu skolā vai dārziņā (19%), kā arī lielāks atbalsts bērnam, iekļaujoties skolā (12%).

Tabula 21. Dažādu vietu izvēles iemesli (%)

	Rīga	Cita valstspilsēta	Cita pilsēta	Ciematš vai lauki
Es te dzīvoju iepriekš pirms izbraukšanas	66,2	54,3	47,2	22,6
Darba iespējas	33,8	13,0	5,6	9,7
Iespēja būt tuvāk ģimenei, radniekiem	28,2	15,2	33,3	35,5
Iespēja būt tuvāk draugiem	26,8	13,0	13,9	3,2
Tā ir mana dzimtā pilsēta/ciematš	22,5	26,1	30,6	16,1
Iespēja strādāt manā profesijā, specialitātē	19,7	8,7	2,8	3,2
Labāks atalgojums	19,7	4,3	2,8	0,0
Tas likās pašsaprotami	18,3	6,5	8,3	3,2
Esmu emocionāli piesaistīts šai vietai	16,9	13,0	13,9	16,1
Mājoklis, iespēja atrast piemērotu dzīvesvietu	15,5	6,5	16,7	35,5
Jutu piederību šai vietai, kopienas izjūta	15,5	17,4	8,3	16,1
Vairāk kultūras, izklaides, atpūtas iespēju	14,1	6,5	11,1	3,2
Mierīga, klusa un zaļa vide	11,3	19,6	38,9	54,8
Tā ir mana dzīvesbiedra dzimtā vieta vai dzīvesvieta	9,9	17,4	5,6	9,7
Labākas iespējas iegūt vēlamo izglītību	5,6	8,7	2,8	0,0
Bija iespējams iekārtot bērnu skolā vai dārziņā	5,6	0,0	8,3	19,4
Lielāks atbalsts bērniem, iekļaujoties skolā	2,8	2,2	5,6	12,9

7.2. Dzīves un darba iespējas dažādās pašvaldībās

Runājot par pašreizējo ekonomisko stāvokli pašvaldībā (uzņēmējdarbības iespējas, darba vietas, ienākumi), remigrantu vērtējums ir ļoti dažāds, turklāt tas tik lielā mērā nav atkarīgs no apdzīvotās vietas kā respondenta paša. Vispārliciecinātākie, ka ekonomiskais stāvoklis pilsētā ir labs vai ļoti labs, ir Rīgas iedzīvotāji (41%), taču pētījums neļauj konstatēt īpaši depresīvu noskaņojumu mazpilsētās un laukos – tikai aptuveni ceturtdaļa respondentu ekonomisko situāciju savā pašvaldībā vērtē kā sliktu.

Att. 53. Pašreizējā ekonomiskā stāvokļa pašvaldībā vērtējums (%)

Raksturojot dažādas iespējas savā pilsētā vai novadā, remigranti vispozitīvāk novērtējuši iespējas nodarboties ar sportu, fiziskām aktivitātēm, apmeklēt kultūras un izklaides pasākumus, interešu izglītību bērniem, ikdienā justies droši un dzīvot tūrā, sakārtotā vidē (Tabula 22). Transporta savienojums starp pašvaldībām un sabiedriskais transports daļu iedzīvotāju apmierina, bet citus – ne. Visnegatīvāk kopumā tiek vērtētas iespējas atrast darbu ar apmierinošu atalgojumu: 46% tās vērtē kā sliktas vai ļoti sliktas, bet tikai 25% – kā labas. Vairāk negatīvi nekā pozitīvi tiek vērtētas arī iespējas atrast savai kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu (36% novērtē šīs iespējas kā sliktas). Tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem savukārt dažādās pašvaldības atšķiras.

Iespējas saņemt atbalstu NVO, iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā, sabiedriskās apspriedēs, kā arī saņemt atbilstošu sociālo atbalstu (pabalstus, konsultācijas u. c.) remigranti vērtē neviennozīmīgi, jo lielai daļai tas nav aktuāls jautājums, nav bijis pieredzes. Arī uzņēmējdarbības iespējas daudzi nav varējuši novērtēt, tomēr 27% tās vērtē kā labas, bet 19% – kā sliktas. Tas liecina, ka gan uzņēmējdarbības vide un iespējas, gan NVA atbalsts dažādās pašvaldībās Latvijā būtiski atšķiras. Uz citu aspektu fona uzņēmējdarbības iespēju vērtējums ir diezgan kritisks. Citi kritiskāk vērtētie aspekti ir iespējas atrast apmierinošu dzīvesvietu (25%), saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi (24% neapmierina) un iepirkties (23%).

Tabula 22. Kādas kopumā šobrīd ir iespējas konkrētajā novadā vai pilsētā.

	Ļoti labas	Drīzāk labas	Viduvējas	Drīzāk sliktas	Ļoti sliktas	Grūti pateikt
Nodarboties ar sportu, fiziskām aktivitātēm	38,3	30,3	18,9	6,3	2,9	3,4
Apmeklēt kultūras un izklaides pasākumus (teātra izrādes, koncerti, pilsētas svētki, muzeji)	37,7	36,0	17,1	4,6	4,0	0,6

Interesu izglītības iespējas bērniem un jauniešiem (pulciņi, pašdarbības kolektīvi)	32,0	30,3	9,7	10,3	2,9	14,9
Ikdienā justies droši	27,1	46,9	10,2	9,6	4,5	1,7
Dzīvot tīrā, sakārtotā vidē	23,3	46,6	16,5	9,7	2,8	1,1
Ātri nokļūt no savas pašvaldības citā (transporta savienojums)	19,9	36,4	19,9	11,9	6,8	5,1
Saņemt nepieciešamos komunālos pakalpojumus dzīvesvietā	19,3	44,9	23,9	4,0	2,8	5,1
Bērniem un jauniešiem saņemt labu izglītību	18,3	40,6	16,0	6,9	4,6	13,7
Pārvietoties pašvaldības teritorijā (sabiedriskais transports)	17,6	32,4	17,6	11,9	11,4	9,1
Tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem	16,6	28,0	17,1	13,1	7,4	17,7
Atrast savai kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu	16,4	18,6	23,2	18,6	17,5	5,6
Atrast normālu dzīvesvietu	14,3	26,9	27,4	17,1	8,0	6,3
Saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi	11,9	26,7	36,4	17,0	7,4	0,6
Iekārtot bērnu bērnudārzā	8,7	26,6	16,8	8,1	6,9	32,9
Iepirkties (cenas, preces)	8,5	30,1	36,9	13,6	9,7	1,1
Saņemt atbilstošu sociālo atbalstu (pabalstus, konsultācijas u. c.)	6,9	22,9	20,6	8,6	5,1	36,0
Iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā, sabiedriskās apspriedēs	6,3	30,3	17,7	8,0	8,0	29,7
Atrast darbu ar apmierinošu atalgojumu	5,7	19,4	24,0	24,6	21,7	4,6
Uzsākt uzņēmējdarbību	5,1	22,3	17,7	10,9	8,0	36,0
Saņemt atbalstu NVO	3,4	15,3	16,5	9,1	1,7	54,0

Dažādās apdzīvotās vietās šīs iespējas atšķiras. Tā, piemēram, tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem ir daudz pieejamākas Rīgā nekā mazpilsētās vai laukos (Tabula 23). Rīgā arī ir vislabākās iespējas atrast darbu ar atbilstošu atalgojumu un atbilstoši specialitātei, kā arī iepirkties. Arī iespējas pārvietoties pašvaldības teritorijā un nokļūt citās pašvaldībās lielajās pilsētās ir daudz labākas nekā citur. Vienlaikus Rīgā ir daudz mazākas iespējas nekā citur iekārtot bērnu bērnudārzā un dzīvot tīrā, sakārtotā vidē. Citās valstspilsētās ir labākas iespējas nekā citur nodarboties ar sportu, interešu izglītības iespējas bērniem, kā arī sabiedriskais transports, turklāt arī atalgojums ir labāks nekā mazākās vietās. Lauku un mazpilsētu priekšrocība ir iespēja dzīvot tīrā, sakārtotā vidē, ikdienā justies droši un iekārtot bērnu bērnudārzā, bet diemžēl ir sliktāks atalgojums, sliktākas tālākizglītības un interešu izglītības iespējas

pieaugušajiem, kā arī neapmierinošs transporta savienojums gan pašvaldības teritorijā, gan uz citām pašvaldībām. Interesanti, ka uzņēmējdarbības iespēju vērtējumā starp dažādām apdzīvotām vietām lielu atšķirību nav.

Tabula 23. Iespējas dažādās apdzīvotās vietās... (vidējā vērtība)

	Rīga	Cita valstspilsēta	Cita pilsēta	Ciemat vai lauki
Apmeklēt kultūras un izklaides pasākumus (teātra izrādes, muzeji, koncerti, pilsētas svētki)	1,8	2,0	2,2	2,1
Iespējas nodarboties ar sportu, fiziskām aktivitātēm	2,1	1,6	2,3	2,1
Saņemt nepieciešamos komunālos pakalpojumus dzīvesvietā	2,2	2,3	2,1	2,3
Tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem	2,2	2,5	3,1	3,0
Interese izglītības iespējas bērniem un jauniešiem (pulciņi, pašdarbības kolektīvi)	2,3	1,8	2,1	2,1
Ātri nokļūt no savas pašvaldības citā (transporta savienojums)	2,4	2,2	2,5	3,0
Bērniem un jauniešiem saņemt labu izglītību	2,4	2,1	2,5	2,1
Pārvietoties pašvaldības teritorijā (sabiedriskais transports)	2,4	2,0	3,3	3,6
Ikdienā justies droši	2,4	2,1	2,1	1,6
Atrast savai kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu	2,5	3,0	3,7	3,7
Iepirkties (cenas, preces)	2,6	3,1	3,0	3,0
Saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi	2,6	2,9	3,0	2,8
Atrast apmierinošu dzīvesvietu	2,7	2,9	2,9	2,6
Iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā, sabiedriskās apspriedēs	2,8	2,7	2,9	2,5
Dzīvot tīrā, sakārtotā vidē	2,8	2,0	1,8	1,7
Saņemt atbalstu NVO	2,8	2,7	3,1	2,5
Saņemt atbilstošu sociālo atbalstu (pabalstus, konsultācijas u. c.)	2,8	2,5	2,8	2,6
Uzsākt uzņēmējdarbību	2,9	2,8	3,2	2,9
Atrast darbu ar apmierinošu atalgojumu	2,9	3,4	3,8	3,9
Iekārtot bērnu bērnudārzā	3,2	2,4	2,5	2,1

Piezīme: tabulā attēlots vidējais vērtējums skalā no 1 (ļoti labas) līdz 5 (ļoti sliktas).

Analīze reģionu griezumā parāda (Tabula 24), ka Latgalē visaugstāk tiek vērtētas iespējas pārvietoties pašvaldības teritorijā (sabiedriskais transports), taču salīdzinoši zemāk tiek vērtētas iespējas atrast

apmierinošu dzīvesvietu, saņemt nepieciešamos komunālos pakalpojumus dzīvesvietā, kvalitatīvu veselības aprūpi un atbalstu NVO.

Atrast kvalifikācijai atbilstošu darbu ar atbilstošu atalgojumu un iepirkties visvieglāk ir Rīgas reģionā, tāpat salīdzinoši augstu vērtētas tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem. Vienlaikus Rīgas reģionā remigranti vissliktāk vērtē iespējas iekārtot bērnu bērnudārzā.

Remigranti Kurzemē augstu vērtē iespēju dzīvot tīrā, sakārtotā vidē un ikdienā justies droši, kā arī iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā. Iespējas atrast kvalifikācijai atbilstošu darbu ar atbilstošu atalgojumu, kā arī tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem remigranti Kurzemē vērtē tikai nedaudz zemāk nekā remigranti Rīgas reģionā. Turklāt tieši Kurzemē visaugstāk no visiem reģioniem remigranti vērtē iespējas uzsākt uzņēmējdarbību.

Remigranti Vidzemē arī augstu vērtējuši iespēju dzīvot tīrā, sakārtotā vidē un ikdienā justies droši, kā arī iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā. Diemžēl ekonomikas ziņā Vidzemē situācija ir vājāka: salīdzinoši zemāk tiek vērtētas iespējas atrast kvalifikācijai atbilstošu darbu ar atbilstošu atalgojumu, kā arī sabiedriskais transports pašvaldības teritorijā.

Zemgalē augstāk nekā citos reģionos remigranti vērtējuši iespējas saņemt atbilstošu sociālo atbalstu, bet vienlaikus iespējas atrast kvalifikācijai atbilstošu darbu ar atbilstošu atalgojumu vērtētas zemu. Salīdzinoši zemāk vērtētas arī iespējas saņemt nepieciešamos komunālos pakalpojumus dzīvesvietā, kvalitatīvu veselības aprūpi un atbalstu NVO, kā arī sabiedriskais transports pašvaldības teritorijā.

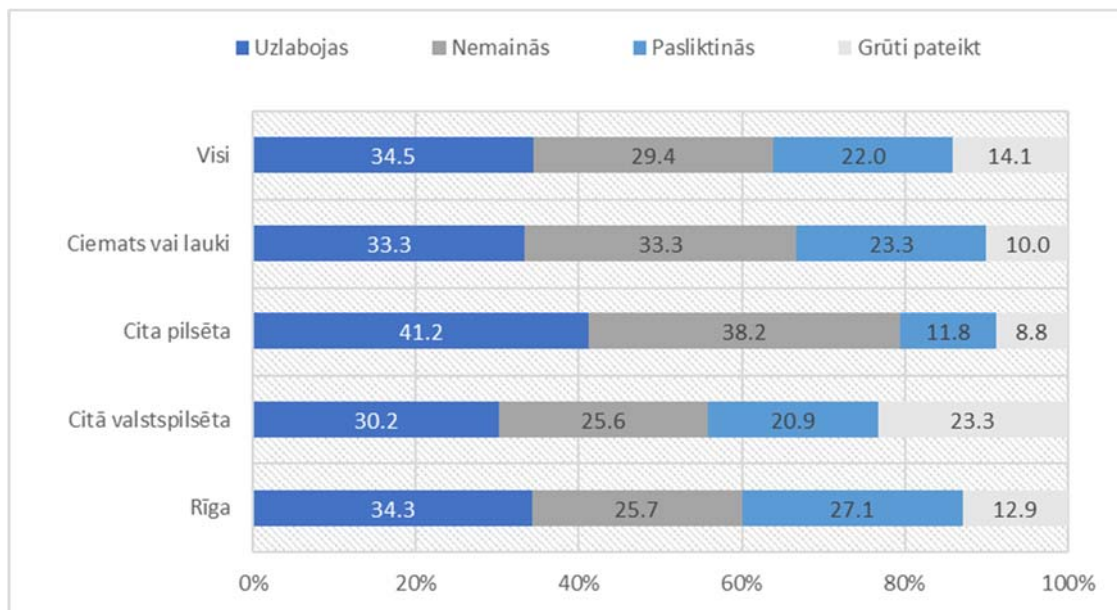
Tabula 24. Iespējas dažādos reģionos (vidējā vērtība)

	Kurzeme	Vidzeme	Zemgale	Latgale	Rīgas reģions
Ikdienā justies droši	1,7	1,6	2,3	2,6	2,4
Dzīvot tīrā, sakārtotā vidē	1,8	1,5	2,1	2,1	2,7
Iespējas nodarboties ar sportu, fiziskām aktivitātēm	1,9	1,9	2,1	1,9	2,1
Apmeklēt kultūras un izklaides pasākumus (teātra izrādes, muzeji, koncerti, pilsētas svētki)	2,0	2,0	2,4	2,2	1,9
Interesešu izglītības iespējas bērniem un jauniešiem (pulciņi, pašdarbības kolektīvi)	2,0	1,8	2,2	1,9	2,2
Saņemt nepieciešamos komunālos pakalpojumus dzīvesvietā	2,0	2,1	2,6	2,5	2,2
Iekārtot bērnu bērnudārzā	2,1	2,4	2,3	2,4	3,1
Bērniem un jauniešiem saņemt labu izglītību	2,2	2,1	2,2	2,3	2,4
Tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem	2,5	2,9	2,9	2,8	2,4
Iesaistīties pašvaldības attīstības plānošanā, sabiedriskās apspriedēs	2,6	2,5	2,9	2,8	2,8

Uzsākt uzņēmējdarbību	2,7	2,9	3,1	3,0	2,9
Pārvietoties pašvaldības teritorijā (sabiedriskais transports)	2,7	3,0	2,9	2,4	2,5
Ātri nokļūt no savas pašvaldības citā (transporta savienojums)	2,7	2,3	2,7	2,4	2,5
Saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi	2,7	2,8	3,0	3,2	2,7
Saņemt atbalstu NVO	2,8	2,6	3,2	3,1	2,7
Atrast apmierinošu dzīvesvietu	2,8	2,9	2,6	3,1	2,7
Saņemt atbilstošu sociālo atbalstu (pabalstus, konsultācijas u. c.)	2,8	2,4	2,8	2,9	2,8
Atrast kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu	3,0	3,6	3,6	3,2	2,7
Iepirkties (cenas, preces)	3,1	3,0	3,1	3,4	2,6
Atrast darbu ar apmierinošu atalgojumu	3,4	4,0	3,8	3,7	3,0

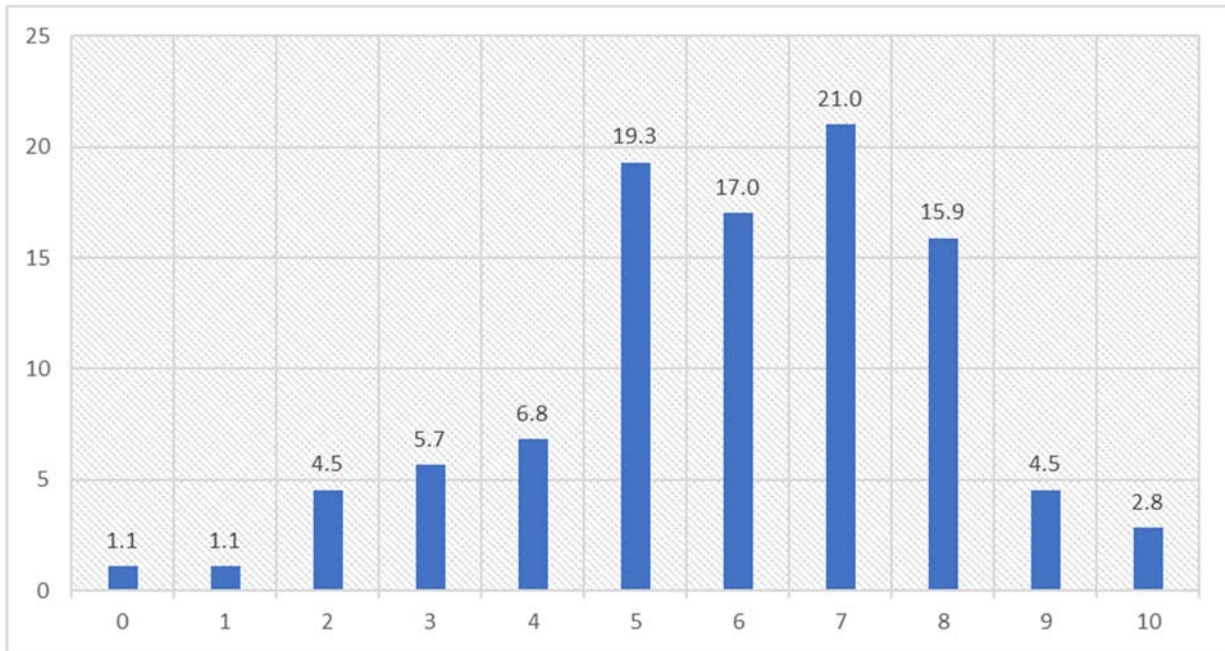
Piezīme: tabulā attēlots vidējais vērtējums skalā no 1 (ļoti labas) līdz 5 (ļoti sliktas).

Arī viedokļi par to, vai ekonomiskā situācija pašvaldībā šobrīd uzlabojas vai pasliktinās, ir dažādi. Visbiežāk pasliktinājumu redz remigranti – Rīgas iedzīvotāji (27%).

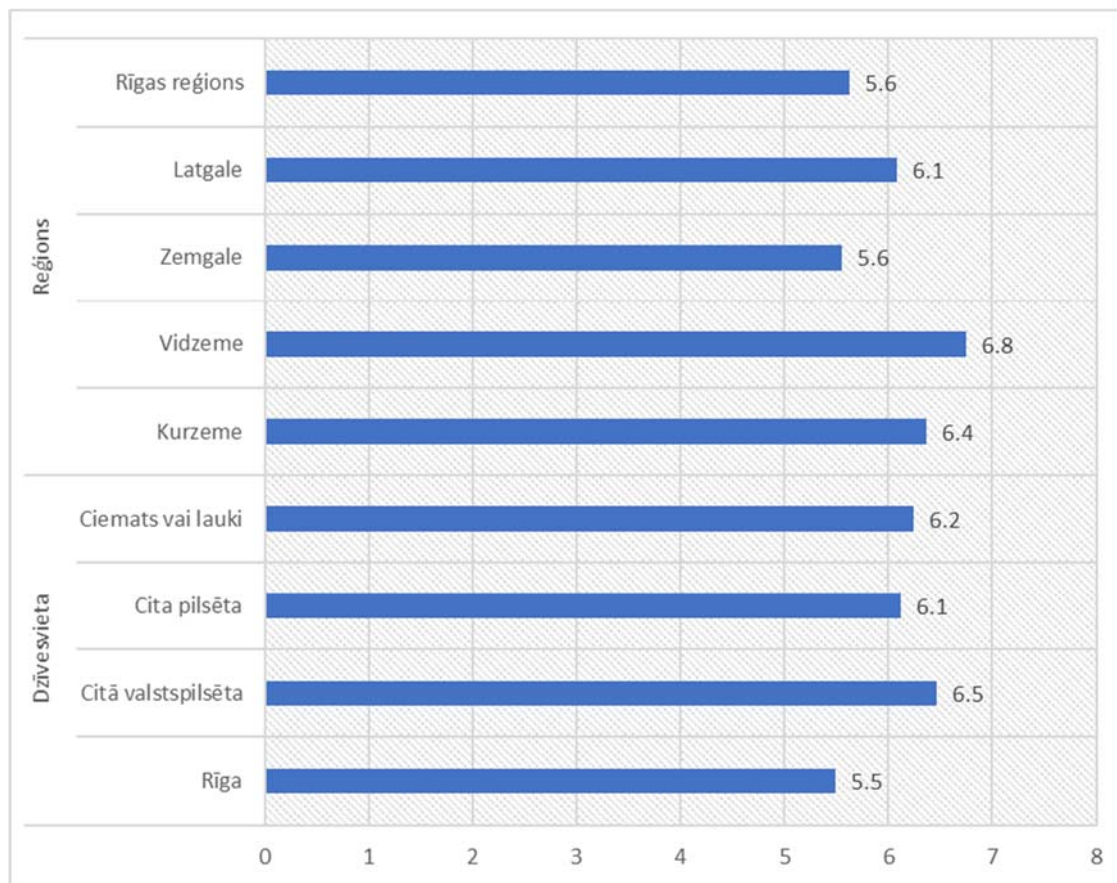
Att. 54. Vai situācija šobrīd...

Kopumā ar pašvaldības sniegtajiem pakalpojumiem remigranti lielākoties ir vidēji vai diezgan apmierināti (vērtējums no 5 līdz 7). 16% ir ļoti apmierināti, bet 7% pat ārkārtīgi apmierināti (vērtējums 9 vai 10). 19% remigrantu pašvaldībai ir snieguši vērtējumu, kas zemāks par 5 (Att. 55).

Att. 55. Apmierinātība ar pašvaldības sniegtajiem pakalpojumiem kopumā (%)

Visapmierinātākie ar pašvaldības darbu ir aptaujātie remigranti Vidzemē un Kurzemē, bet mazāk apmierinātie – Rīgā un Zemgalē (Att. 56).

Att. 56. Apmierinātība ar pašvaldības sniegtajiem pakalpojumiem dažādos reģionos (vidējā vērtība 0–10 skalā) Respondentiem tika jautāts, kādas, viņaprāt, ir galvenās problēmas pašvaldības un tās iestāžu pakalpojumu sniegšanā iedzīvotājiem? Kādus uzlabojumus pašvaldībai un tās iestādēm vajadzētu veikt? (Tabula 24). Bieži vien iedzīvotāji sūdzas par birokrātiju, nepietiekamu ieinteresētību no valsts iestāžu puses, nepietiekamu iedzīvotāju vēlmju uzklauššanu un iedzīvotājiem aktuālu problēmu risināšanu (infrastruktūra, vides sakārtošana u. c.).

Tabula 25. Kādus uzlabojumus pašvaldībām vajadzētu veikt (respondentu atbildes)

Nav iespējams saņemt pakalpojumus bez iepriekšēja pieraksta, kas daudzviet ir diezgan liels absurds; - jācīnās ar korpciju; - daudzi lieli caurumi medicīnas jomā, nepieņemamas rindas uz dažādiem bērnu izmeklējumiem un speciālistiem BKUS; - valsts apmaksātā bērnudārzā Rīgā bērns netika līdz 4,5 gadu vecumam, šajā sakarā kaut kas jālabo, jo nav taisnīga pieeja, ka daži tiek un daži, kaut reģistrēti no pašas dzimšanas, netiek; - pozitīvi, ka bērnudārzos un skolās bērnu iespējams atstāt līdz darba dienas beigām un ir pagarinātās grupas līdz vismaz plkst. 18.00; - attiecībā uz skolām vēlējos, lai bērns sāktu skolu no 6,5 gadu vecuma; bērns tam bija pilnībā gatavs, 10 dažādās Rīgas skolās pieteicām, t. sk. rajona, nekur neņēma, pat notestēt bērna spējas nevienam neinteresēja... Tādējādi nevajadzīgi tiek kavēta bērnu attīstība un šajā sakarā noteikti jālabo situācija. Latvijā arī nav pietiekami progresīva pāreja no bērnudārza uz skolu; - šokējoša situācija ar namu apsaimniekošanu, RNP bezdarbība, nepieciešami tiesību aktu grozījumi, kas ļauj progresēt mājas ietvaros, ja vairākums iedzīvotāju tam ir gatavi; - ļoti laba pieredze ar visiem PMLP pakalpojumiem; - laba pieredze ar e-karti bērnam; - ļoti slikta pieredze ar VID, ienākumu deklarāciju iesniegšanas procesu ir neskaidrs, normāli iedzīvotājiem būtu automātiski jāsaņem tiešām skaidras instrukcijas; uz vienu vienkāršu jautājumu ir saņēmis atbildes trīs dažādas atbildes no šīs iestādes u.tml.; - jāturpina progress satikmes un vides uzlabošanas jomā, vairāk vietas gājējiem un velobraucējiem.

Ārprātīga birokrātija, kas kavē jebkādu attīstību. Vēl jo lielāka tā ir pēc novadu reformas. Mazāk papīru, vairāk darbu.

Atbalstīt vairāk nodokļu maksātājus, nevis likt vēl vairāk maksāt, piemēram, par bērnu ēdināšanu skolās, pirmskolās. Atbalsts ģimenēm – Rīgā atbalstu saņem tikai vienā adresē deklarēta ģimene, kas ir ļoti, ļoti nepareizi,

bērnudārzu rindu problēma, nav pietiekams atbalsts skolām ar papildu izglītības kvalitāti, drausmīgā stāvoklī iekšpagalmi, nav bērnu spēļu laukumu.

Atjaunot sētnieku darbu pašvaldības teritorijās.

Bērnudārzi, skolotājas. Bērnudārzu skolotājas un vidusskolu skolotāju attieksme. Noteikti arī skolotājiem ir nepieciešami kādi kouči vai kas līdzīgs. Mentors vai motivējošas sarunas, jo ikdienā skolotāji māca, komunicē un vada bērnus/jauniešus.

Bērnudārzu problēma un īpašumu cenas.

Birokrātija, procesu ilgums.

Birokrātija. Iesēdušies ierēdņi, īpaši sociālajos dienestos, kas nav gatavi palīdzēt, bet tikai nosoda un pārmet tiem cilvēkiem, kuriem viņiem būtu jāpalīdz. Dažreiz liekas: ja Rīgas dome nav ietagota Twitter, lai risinātu problēmu, tad tās risināšana notiek lēnāk.

Birokrātija. Nespēja būt elastīgam, pretimnākošam īpaši nestandarta situācijās. Būt vairāk klientorientētai.

Būtu jauki vienkāršot pieeju e-pakalpojumiem.

Cik es esmu saskārusies ar pašvaldības pakalpojumiem, mani viss ir apmierinājis. Varbūt citreiz trūkst praktiskas realitātes, skatoties uz situāciju caur birokrātijas papīru kaudzi.

Cilvēcīgi apzināt cilvēku vajadzības un individuāli palīdzēt. Attīstīt infrastruktūru. Nepieciešami ļoti daudzi uzlabojumi.

Darbinieki ir ļoti slikti apmaksāti, tāpēc strādā pamatā nekompetenti. Kompetentos norok vecā ierēdņu gvarde, kura gaida savu pensiju.

Darbinieku nomaiņa. Katrs dara, ko grib un kā grib. Jūtas augstāki par pārējiem iedzīvotājiem, ļoti briesmīga attieksme. Drīzāk problēmas sagādā valsts līmeņa jautājumi – bāriņtiesu un sociālo dienestu darbs bērna interešu nodrošināšanas uzraudzībā, veselības un izglītības sistēmas problēmas, ceļu uzturēšana, valsts mežu (ne to platību) izžušana, uzņēmējdarbības vide (konkurence tās sliktākajās izpausmēs, izmantojot administratīvos resursus un medijus), birokrātiskas un ne pēc būtības sniegtas atbildes visos līmeņos

Iedzīvotāju neizglītība, pieticīgums attiecībā uz savu dzīves līmeni, kūtrums, kas ļauj izplatīties korpucijai, nesodāmības sajūtai un īstermiņa domāšanai pašvaldības iestāžu darbā.

Ierēdņu ieinteresētība ir ļoti zema, pieejamība varētu būt labāka, pēc pašvaldību reformas īpaši apgrūtināši. Pašvaldības varētu sniegt informāciju par iespējām sazināties un piejamo palīdzību ne tikai digitāli. Iestādēs strādā gados veci cilvēki, kam ir maza interese sniegt kvalitatīvu pakalpojumu un tiešām palīdzēt un sniegt informāciju. Šķiet, šie darbinieki tikai atnāk atsēdēt savas stundas, un tas ir viņu vienīgais pienākums. Ar šo esmu saskārusies Rīgas namu pārvaldē un vairākkārt Nodarbinātības valsts aģentūrā. Šīs iestādes jau sen ir ieguvušas sliktu slavu zemā iesaistes līmeņa un darbinieku zemās kompetences dēļ.

Ignorē iedzīvotājus. Ir daudz e-pakalpojumu un tos vajag turpināt attīstīt, bet nav pietiekami skaidras un remigrantam viegli saprotamas informācijas par šīm virtuālajām iespējām. Man pagāja diezgan ilgs laiks, lai saprastu, kādus pakalpojumus Rīgas dome nodrošina un kā ar tiem iepazīties. Šīs Domes vadība ir daudz aktīvāka šajā jomā. Īstenot iedzīvotāju ierosinājumus vides uzlabošanā, visos krustojumos ierīkot gājēju pārejas, platakas ietves un kopumā iedzīvotājiem patīkamu un ērtu pilsētu, nevis automaģistrāli un automašīnu prioritizēšanu pilsētā. Jūrmalas pašvaldības darbinieki vienmēr ir bijuši ļoti atsaucīgi situācijās, kad ir nācies vērsties pie viņiem. Traucē dažādi birokrātiski noteikumi, kas nav izdevīgi iedzīvotājiem, kuri pārceļas no citas pašvaldības. Piemērs tam, lai saņemtu pašvaldības atbalstu privātā bērnudārza apmeklējumam, pašvaldības PII rindā ir jāatrodas vismaz mēnesi un tajā pašā laikā jābūt deklarētam Jūrmalas pašvaldībā. Savukārt šāds noteikums liedz šajā mēnesī saņemt iepriekšējās pašvaldības līdzfinansējumu, kamēr bērns apmeklē privāto PII citā pašvaldībā (tajā, kurā līdz pārceļšanās brīdim).

Kommunikācijas problēmas un neskaidrība pašvaldības ietvaros par konkrēto jomu atbildību. Skaidrāka un strukturētāka informācija par dažādiem administratīvajiem procesiem.

Komunikācija, izpratne par lietām. Trūkst sadarbības ar iedzīvotājiem.

Koncentrēšanās tikai uz pilsētu Olaine/Jaunolaine, aizmirstot/ignorējot apkārt apdzīvoto ciematu iedzīvotāju vajadzības un vēlmes. *Lack of workpower.*

Mainīt atbalsta noteikumus uzņēmējdarbības uzsākšanai. Pašlaik ir strikti noteikts sadalījums starp apgrozāmiem līdzekļiem un pamatlīdzekļiem. Ja man ir biznesa modelis, kas neparedz pamatlīdzekļu iegādi, es nekvalificējos atbalstam.

Man ir grūti spriest, jo, dzīvojot Pierīgā, daudzas lietas tomēr tiek darītas Rīgā. Ceļu tīrība ziemā ir krimināla, ļoti slīd, bīstami pārvietoties.

Manai ģimenei galvenā problēma ir PII rinda pašvaldībā. Tā kā abi bērni ir dzimuši gada beigās, viņiem nav NEKĀDAS izredzes tikt pašvaldības PII, un privātais bērnudārzs pat ar līdzfinansējumu izmaksā diezgan dārgi. Tāpat bažas rada tas, vai maniem bērniem būs vieta skolā, jo pašvaldībā arī šī ir liela problēma. Attiecīgi neapsveram domu par trešo bērniņu, pat ja to vēlamies.

Manuprāt, pašvaldībai vajadzētu vairāk informēt iedzīvotājus par iestāžu pakalpojumiem, atbalsta iespējām.

Mazāk būvēt milzu sporta celtnes, SPA, viesnīcas, kuru uzturēšanai jātērē milzu līdzekļi un kuras nav pilnībā izmantotas. Vairāk pievērsties pilsētas infrastruktūras un ielu sakārtošanai, arī pilsētas zaļumsaimniecība ir katastrofālā līmenī.

Nav atbilstoši izglītotu pašvaldību darbinieku, reti, kad dara savu darbu ar ieinteresību. Remigrantus drīzāk redz kā apgrūtinājumu, it īpaši bērnus.

Nav bijusi nepieciešamība izmantot šādus pakalpojumus.

Nav darbavietu, nav normāla atalgojuma esošajās darbavietās, pārsvarā tirdzniecība, veikali. Nav ražotņu, nav nekādu perspektīvu jauniešiem attīstīties Jēkabpils rajonā. Ļoti vāja pašvaldības vadība. Sociālās iestādes strādā zem jebkuras kritikas. Palīdzību no viņiem saņemt nav iespējams, turpretī čigānu tautības pārstāvjiem pat dzīvokļus izremontē.

Nav ideju. Rīgā ir ļoti bēdīgi.

Nav vienotas sistēmas, katrs dara pats, ko var.

Ne pietiekami spējīgu darbinieku.

Neatbalstu novadu apvienošanu. Dievs dod, ka Mārupe izputētu un atkal būtu Babītes novads! Neesmu informēta par iespējām!

Neieinteresētība kopumā par pašvaldības normālu attīstību un konkurētspēju, nav arī ieinteresētības no pašvaldības par biznesa idejām, nav atbalsts, uzsākot biznesu. Bieži ir neizprotami pašvaldību atbildīgo personu birokrātiskie lēmumi, atrunas, ilgstoši (man konkrēti) triju gadu garumā, nespēja pieņemt lēmumus konkrēti un dot atbildes, lai zinātu, kā attīstīt biznesu. Konkrētajā vietā tendence atbalstīt jau esošos, vecos uzņēmējus. Neizprotama ir valsts institūciju sistēmu nedarbošanās, nenormālās, skrupulozi birokrātiskās prasības daudzās jomās. Godīgi sakot, maz kas liecina par valsts vēlmi reāli attīstīties, īpaši jau neadekvātās prasības nodokļu sistēmā, dokumentu kārtošana, nerēķināšanās ar iedzīvotāju vēlmēm, interesēm, vajadzībām. Latvijā šīs remigrāciju programmas, manā uztverē, izveidotas, lai kādām cilvēku grupām vienkārši būtu darbs, realitātē tiek tērēta valsts nauda (daudz), bet atdeves nav un nebūs. Man galīgi nav intereses kaut kur braukāt ik dienas un tērēt laiku, naudu, lai strādātu par tik zemām algām, kādas tiek piedāvātas nosacīti tuvākajā apkārtnē. Dzīvot Rīgā vai citās lielās pilsētās nav intereses. Kā arī strādāt tikai strādāšanas pēc. Ieteikumi: pirmkārt, izpratne no valsts institūciju vadošajiem par iedzīvotāju vēlmēm, vajadzībām, apkopot tās un neignorēt! Ātrāku lēmumu pieņemšana; pamatā līdz šim, lai neuzbāztos vairs, vienmēr tiek saņemti par visu atteikumi, ja ko rakstiski prasa, lūdz; tas attiecas par biznesa ideju realizēšanu. Rast un atbalstīt iedzīvotājos interesi, vajadzību veidot savu biznesu un arī rast atbalsta sistēmu pašvaldībās, lojālu, objektīvu ikvienam cilvēkam. Kādēļ Latvijā runā par ārvalstu investīcijām, lai tās piesaistītu? Bet cilvēki, kuri atgriežas, vēlas ieguldīt biznesā, reāli tiek atstumti. Rezultātā pašlaik arī saviem ārvalstu draugiem, paziņām neiesaku investēt Latvijā, jo neizdevīgi birokrātijas, neieinteresētības un pārāk biežu likumu, lēmumu, nodokļu izmaiņu dēļ kopumā šajā valstī.

Neieinteresētība, informācijas trūkums, kūtrums, stagnācija, atrunāšanās un noliegumi tā vietā, lai kaut ko risinātu un meklētu kompromisus

Nekas tur nestrādā ar galvu... Budžets obligāti jāiztērē uz dajebko. Viss strādā pēc kaut kādām vadlīnijām un jautājumus nerisina pēc būtības, bet nesūdzos.

Neko nevar mainīt. Pašvaldībām Latgalē resursu gandrīz nav. Viss tiek Rīgai. Nemainīt to, kas darbojas normāli tikai tāpēc, ka jaunajām pašvaldībām tā gribas savu uzskatu dēļ – mazākums nedrīkst uzspiest savus uzskatus tikai tāpēc, ka tā dara "visur", ja īstenībā tā dara tikai dažās vietās. Nemitīgais cenu pieaugums, sliktais ielu stāvoklis, labu rotaļlaukumu trūkums, nepietiekams finansējums. Noteikti pievērst uzmanību pašvaldības teritorijā esošo īpašumu sakārtošanai, jo īpaši to, kuri atrodas pagasta centrā!

Nesaskatu nekādas problēmas personīgi, taču varētu vairāk palīdzēt iegūt bezmaksas vai daļēji segt augstākās izglītības izmaksas bērniem, kas nāk no mazturīgajām un daudz bērnu ģimenēm. Tādējādi palīdzēt viņiem izkļūt no nabadzības cilpas, kas tur atrodas. Noasfaltēt ceļus, pa kuriem kursē autobusi skolēnu pārvadāšanai, lai bērni redzētu, ka Latvijas valsts valdošā mafija rūpējas par savas labklājības ceļošo iedzīvotāju labklājību, nevis iztop jeņķiem. Lai uztur pašvaldību ceļus braucamus arī pēc vēlēšanām!

Nodrošināt komunālo pakalpojumu pieejamību lauku reģionu iedzīvotājiem (asemizācija, atkritumu apsaimniekošana, tai skaitā atkritumu šķirošanas iespēja).

Novadu reformas rezultātā daudzi pakalpojumi vairs nav pieejami. Novākt stulbos stabīņus no ielām.

Pakalpojumi nodrošināti pietiekami. Jādomā par darbavietu radīšanu un dzīvojamā fonda attīstību. Pārāk daudz birokrātijas, vajadzētu daudz ko *online* atrisināt.

Pasīva pašvaldība, kuras rīcība bieži nesakrīt ar iedzīvotāju interesēm. Jūrmala ar savu kūrortpilsētas potenciālu un milzīgo naudas apjomu, kas ieklūst pilsētā (nekustamajos īpašumos), stagnē. Apmeklējot Valmieru, Jelgavu utt., var redzēt būtisku progresu šo pilsētu attīstībā, savukārt Jūrmala vēl aizvien smako pēc padomju laikiem.

Pašvaldība ir kļuvusi ļoti atvērta komunikācijai ar iedzīvotājiem, ko ļoti sekmē Rīgas apkaimju kustības. Tomēr ieteikumu ieviešana dzīvē, pat ja tos idejiski atbalsta ierēdņi, ir ļoti lēna, stagnējoša, neelastīga, jo ierēdniecība ļoti vadās pēc noteiktiem aktiem, kuru primārā funkcija ir kalpot iedzīvotājiem, bet laika gaitā tie nav aktualizēti, padarīti mūsdienu vajadzībām piemērojamāki, nevis ierobežojošāki. Mana "sāpe" galvenokārt ir par pilsētvides labiekārtojumiem, jo kopš pandēmijas laika daudz vairāk ar ģimeni vēlamies pavadīt laiku ārā, vēlams dzīvesvietas tuvumā, nevis obligāti autobraucina attālumā ārpus pilsētas. Pašvaldība jau tā dara, cik var; šeit jārisina jautājums valstiskā mērogā.

Pašvaldībā nav problēmas, problēmas ir kopumā valstī, likumdošanā, atbalstā uzņēmējiem utt.

Pašvaldība pārsvarā nodarbojas ar ideoloģiskiem jautājumiem, kas ir interesanti tikai šaurai iedzīvotāju grupai – stabīņi, veloceliņi, neplauta zāle. Tai pašā laikā jomas, kas skar daudzskaitlīgāku iedzīvotāju grupu, paliek novārtā: sabiedriskā transporta pieejamība un izmantošana paliek sliktāka, ielu seguma remonts nenotiek plānveidīgi (vai nenoteik vispār), pilsētas infrastruktūra nolietojas un netiek atjaunota (tilti, sabiedriskas būves, nožēlojami apzaļumošanas mēģinājumi, bezgalīgais Ģertrūdes ielas un Brasas tilta remonts). Pašvaldībai vajadzētu apzināt, kuri jautājumi visvairāk interesē lielāko iedzīvotāju skaitu, un jārisina aktuālākie jautājumi visu iedzīvotāju interesēs.

Pašvaldība pasīvi reaģē uz iedzīvotāju iniciatīvām.

Pašvaldības cenšas, ir jauninājumi, taču visvairāk klibo komunikācija vai arī tās veids un tonis.

Pašvaldības pakalpojumus izmantoju maz. Komunālie pakalpojumi mani apmierina. Par galveno problēmu Rīgā uzskatu infrastruktūru, sevišķi gājējiem un velosipēdistiem paredzēto, sabiedrisko transportu. Salīdzinot ar Nīderlandi, kur dzīvoju iepriekš, tā ir daudz neērtāka.

Pašvaldības, tāpat kā visas Latvijas politika, nav virzītas uzņēmējdarbības atbalsta virzienā. Galvenais uzlabojums – nepieciešams izskaust sistēmisko korupciju.

Pēc novadu apvienošanas diemžēl mazās pašvaldības nav ieguvēji, drīzāk otrādi.

Pēc pašvaldību reorganizācijas kādu laiku valdīja neskaidrība (saprojami). Tagad šķiet, ka pašvaldības darbība ir ar fokusu uz centru, un, dzīvojot perifērijā, mums tiek mazāk uzmanības, līdzekļu utt. Pie savas deklarētās mājvietas jāmaksā ikmēneša maksa, lai turētu auto uz ielas. Vajadzētu ģimenei ļaut vienu auto turēt bez maksas.

Pieejamākus pakalpojumus; skaidrāku informāciju.

Pieejamība personām ar invaliditāti/vecākiem ar bērnu ratiņiem, personāla attieksme, informācijas saprotamība. Nepieciešams iesaistīt iedzīvotājus lēmumu pieņemšanā, apkaimju kopienu veidošanā, zaļākā vidē ar vairāk kokiem lielajās ielās un soliņiem. Bērnodārzu pieejamība. Parastiem iedzīvotājiem bez pieredzes / zināšanām jurisprudencē / biznesā tas ir pilnīgs *black box*. Turklāt visas valsts / pašvaldību IT sistēmas risinājumi ir tik draņķīgi un *user unfriendly*, ka, pat strādājot IT, tur neko nevar saprast.

Problēmas ar atalgojumu pirmsskolas pedagogiem, līdz ar to nevar atvērt jaunas bērnodārzu grupas.

Riteņu joslas un kompostēšana (ēdienu atkritumu vākšana) + vēl daudzas vietās nav pieejama atkritumu šķirošana. Slikta infrastruktūra. Sola, bet nedara. Strādāt cilvēku labā (nevis runāt/rakstīt, ka strādā cilvēku labā). Strādāt pēc būtības (ir jautājums, ir risinājums), nevis formāla jautājuma apstrāde un likuma burta izpilde, neredzot, kāds sanāk reālais rezultāts cilvēka pusē. Nepiesiesies – likuma prasības un panti visi izpildīti, katrā teikumā – tik "par tautu...".

Tā uzreiz nemācēšu nosaukt, jo ir daudz dažādas lietas sakrājušās, kuras šķiet nepareizas šajā sistēmā.

Transporta kustība no rajoniem uz Cēsīm.

Trūcīgiem cilvēkiem nevajadzētu pierādīt, ka viņi patiešām ir trūcīgi. Sociālajiem darbiniekiem vajadzētu apzināt visus, kuri dzīvo aukstumā un badā, un parūpēties par palīdzības sniegšanu. Uzlabot komunikāciju ar klientiem.

Vairāk atbalstīt (dažādās jomās) atbraukušās ģimenes, kā arī daudzbērnu ģimenes. Nepieciešami īres dzīvokļi, kā arī vairāk labi atalgotas darbavietas (vidējā alga pilsētā ap 700–800 EUR), jo savādāk, lai varētu izdzīvot, jāmeklē darbs Rīgā kādā starptautiskā uzņēmumā. Vairāk un daudzpusīgākus pasākumu iedzīvotāju integrēšanā, saliedēšanā, kā arī tīklošanās, jo tāda sajūta, ka katrs dzīvo savā burbulī un diemžēl nav nekādas piederības vai kopības sajūtas. Vairāk pasākumu un atpūtas/izklaides vietas ģimenēm ar pirmsskolas un skolas vecuma bērniem.

Vairāk iekļauties 21. gadsimtā un sniegt iespēju nokārtot nepieciešamos papīrus *on-line*.

Vairāk informācijas.

Vajag samazināt nodokļus. Piedāvāt vairāk telpas uzņēmējiem, lai uzsāktu biznesu.

Valsts amatpersonas dzīvo savu dzīvi un neizprot iedzīvotāju vajadzības; par prioritātēm uzskata tikai tās lietas, kas ir svarīgas pašām amatpersonām un/vai pietuvinātajām personām; nav ieinteresētas bibliotēku saglabāšanā un t. s. vienas pieturvietas nodrošināšanā.

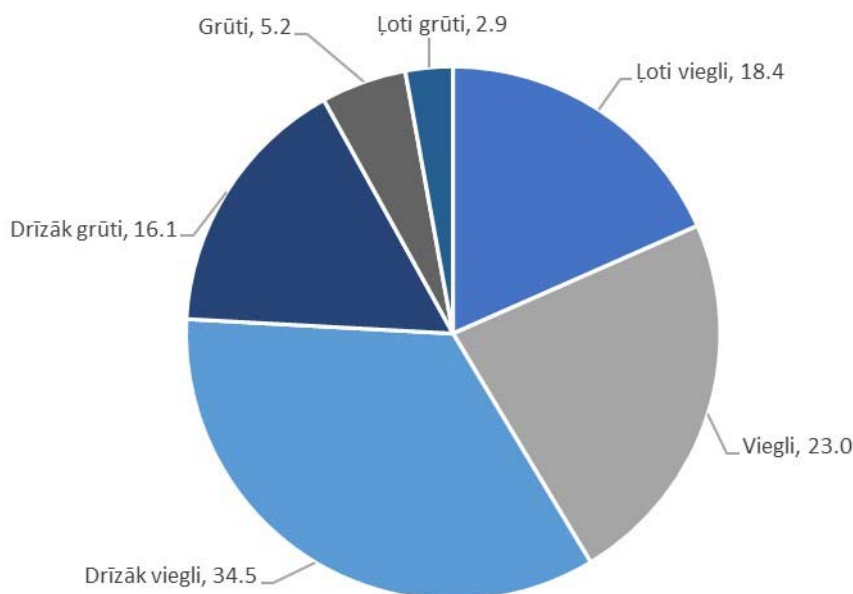
Valsts mērogā tiek iznīcināti lauki. Piekrastē un pierobežā skolu jauniešiem katastrofāli tiek samazināta izglītības pieejamība, kas liek ģimenēm ar bērniem pārcelties uz pilsētām. Drošības sistēmas tiek novājinātas (policijas iecirknis likvidēts, ugunsdzēsēji strādā nepilnu laiku, signalizācija un apziņošanas mehānismi nedarbojas). Pašvaldībai būtu jātur rūpe, lai neko tādu nepieļautu. Reģionālās reformas ietekmē viss, kas labi darbojas, nu ir centralizēts un atrodas 40 km nepieejamākā attālumā. Atbildes uz jautājumiem "neviens nezina", neatbild mēnešiem ilgi. Ceļus vairs netīra, nelabo... Iesākumā pietiktu, ja deputāti spētu vienoties par prioritātēm un resursus investētu pamatvajadzību nodrošināšanā, kas attiecīgi ļautu uzņēmējiem risināt pārējās vajadzības.

Vēlētos aktīvāku sadarbību un informācijas nodošanu un pieejamību dažādu iestāžu starpā.

Vēlētos, lai ar bērniem saistītie pabalsti ir automātiski, nevis man jāraksta iesniegumi. Vienaldzība, nav vēlmes pildīt savus pienākumus, nepietiekama kompetence, viss dārgs un tikai palielinās komunālo cenas.

7.3. Adaptēšanās Latvijā un apmierinātība ar dažādiem dzīves aspektiem

Runājot par adaptēšanās grūtībām Latvijā, 41% respondentu uzskata, ka viņiem Latvijā pēc atgriešanās adaptēties bija viegli vai ļoti viegli, 34% – drīzāk viegli, bet 24% – grūti vai drīzāk grūti (Att. 57). Salīdzinot ar 2019. gadu, kad adaptēties grūti bija 31% remigrantu²²⁵, situācija ir nedaudz uzlabojusies.

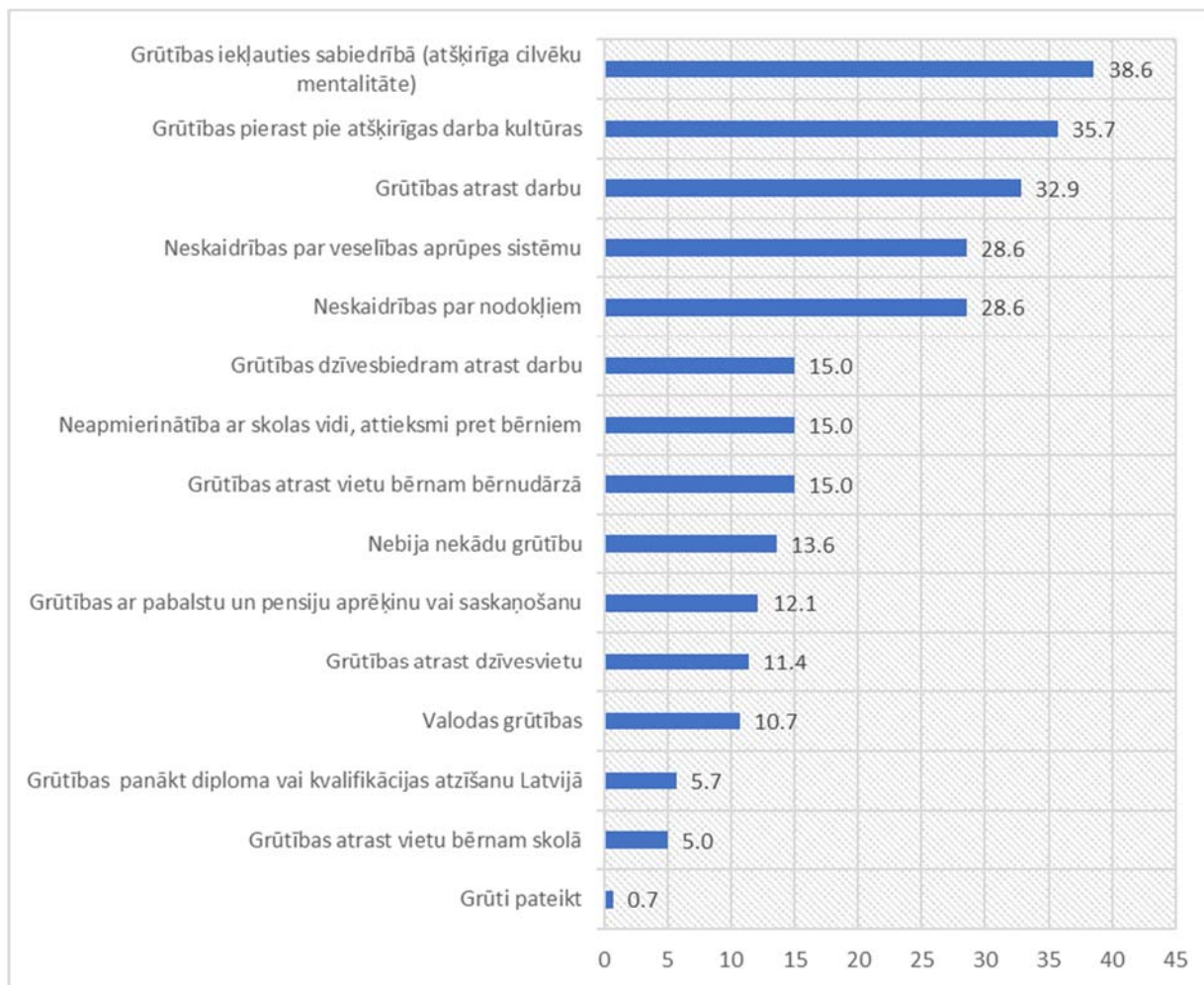

Att. 57. Cik viegli vai grūti bija adaptēties dzīvei Latvijā (%)

Visbiežāk remigrantiem rodas grūtības iekļauties sabiedrībā (atšķirīga cilvēku mentalitāte), bet nākamās biežāk minētās grūtības saistītas tieši ar darba tirgu: grūtības atrast darbu (33%) un pierast pie atšķirīgas darba kultūras (36%) (Att. 58). Interesanti, ka, salīdzinot ar 2016. gada aptauju "Atgriešanās Latvijā", šobrīd retāk kā problēmu saskata darba atrašanu kā tādu, bet biežāk – tieši kultūras aspektus. Kas tieši rada šīs grūtības, atklāj respondentu komentāri (zem Att. 58).

29% remigrantu bija neskaidrības par nodokļiem un tikpat – par veselības aprūpes sistēmu. 15% grūtības bija ģimenes locekļiem – bērniem vai dzīvesbiedram, un, nespējot tās atrisināt, ir liela iespēja, ka notiks atkārtota emigrācija. Grūtības atrast dzīvesvietu bija vien 11% respondentu.

²²⁵ Autoru aprēķini, izmantojot datus, kas iegūti aptaujā "Labklājības un sociālās integrācijas izpēte likvidās migrācijas kontekstā: longitudinālā pieeja" (2019).

Att. 58. Kādas grūtības radās (%). Citas grūtības: grūtības iekļauties draugu lokā, kas pa gadiem bija mainījusies, taču es viņus atcerējos kā pirms aizbraukšanas; grūtības integrēt vācu dzīvesbiedru, sevišķi īpaša darba līguma ārzemēs statusa dēļ (nodokļu jautājumi), veselības apdrošināšana, integrēšana sabiedrībā; kļavs seksisms darba vidē kā norma; kultūršoks, sevišķi bērniem; līdzcilvēku neizpratne par to, ka var dzīvot savādāk, vieglāk, labāk; sabiedrības tolerance pret alkoholiķiem, vardarbību un kukuļošanu; valodas grūtības bērniem. Reģionos darba iespējas ir nožēlojamas, līdz ar to sanāk tālu braukt ar autotransportu; vietā un nevietā prasīja krievu valodu vai to lietoja latvieši; vietējās sabiedrības padomju laika darba stils, kas nespēj pieņemt tos cilvēkus, kuri patiešām ir strādājuši atbilstoši rietumu pieejai. Likumdošanā vispār nav paredzēta atgriezeniskās saites nodrošināšana tiem amata kandidātiem, kas nepārvar 2. kārtu.

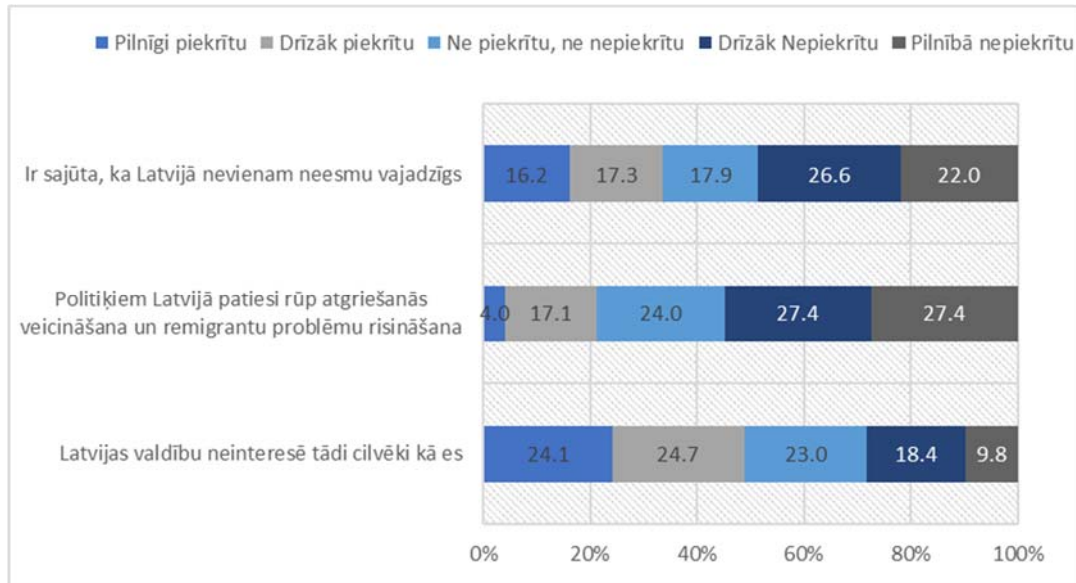
Tiesa, problēmas, kas rodas remigrantiem dažādās vietās Latvijā, atšķiras (Tabula 26). Grūtības iekārtot bērnu bērnudārzā biežāk bijušas remigrantiem Zemgalē, kā arī tiem, kas dzīvo mazpilsētās un laukos.

Neapmierināti ar skolas vidi biežāk bija remigranti Vidzemē, kā arī tie, kas dzīvo mazpilsētās un laukos. Neskaidrības par nodokļiem, pensijām un pabalstiem un grūtības iekļauties sabiedrībā biežāk bija Latgalē, bet grūtības atrast darbu – Kurzemē, kā arī tiem, kas dzīvo laukos. Pierast pie atšķirīgas darba kultūras biežāk bija grūti tiem, kas dzīvo mazpilsētās un laukos, taču laukos dzīvojošajiem bija vismazākās grūtības iekļauties sabiedrībā mentalitātes dēļ.

Tabula 26. Grūtības dažādās vietās (%)

	Rīga	Cita valstspilsēta	Cita pilsēta	Ciems vai lauki	Kurzeme	Vidzeme	Zemgale	Latgale	Rīgas reģions
Valodas grūtības	18,9	5,9	10,3	0,0	6,3	6,5	0,0	9,1	16,4
Grūtības atrast vietu bērnam bērnudārzā	17,0	20,6	10,3	8,3	6,3	12,9	33,3	18,2	13,4
Grūtības atrast vietu bērnam skolā	9,4	5,9	0,0	0,0	6,3	0,0	0,0	0,0	9,0
Neapmierinātība ar skolas vidi, attieksmi pret bērniem	15,1	8,8	17,2	20,8	12,5	25,8	13,3	0,0	13,4
Grūtības panākt diploma vai kvalifikācijas atzīšanu Latvijā	7,5	0,0	10,3	4,2	6,3	6,5	0,0	0,0	7,5
Grūtības dzīvesbiedram atrast darbu	7,5	14,7	24,1	20,8	18,8	29,0	20,0	18,2	6,0
Neskaidrības par nodokļiem	30,2	29,4	34,5	16,7	18,8	25,8	33,3	45,5	28,4
Grūtības ar pabalstu un pensiju aprēķinu vai saskaņošanu	9,4	8,8	20,7	12,5	6,3	16,1	20,0	27,3	7,5
Grūtības atrast darbu	32,1	32,4	24,1	45,8	62,5	29,0	20,0	36,4	29,9
Grūtības atrast dzīvesvietu	15,1	5,9	10,3	12,5	0,0	12,9	13,3	9,1	13,4
Neskaidrības par veselības aprūpes sistēmu	34,0	17,6	37,9	20,8	18,8	29,0	26,7	27,3	31,3
Grūtības iekļauties sabiedrībā (atšķirīga cilvēku mentalitāte)	43,4	41,2	34,5	29,2	25,0	38,7	40,0	45,5	40,3
Grūtības pierast pie atšķirīgas darba kultūras	34,0	29,4	37,9	45,8	31,3	35,5	33,3	36,4	37,3
Nebija nekādu grūtību	13,2	14,7	13,8	12,5	12,5	12,9	6,7	18,2	14,9
Grūti pateikt	0,0	0,0	0,0	4,2	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0

Pētījumā noskaidrojām arī to, kā remigranti kopumā jūtas pēc atgriešanās. Tikai 21% pilnībā vai drīzāk piekrīt, ka politiķiem Latvijā patiesi rūp atgriešanās veicināšana un remigrantu problēmu risināšana, bet 55% tam drīzāk vai pilnībā nepiekrīt (Att. 59). Gandrīz puse (49%) domā, ka Latvijas valdību tādi cilvēki kā viņi neinteresē, bet trešdaļai (33%) ir radusies sajūta, ka Latvijā viņi nevienam nav vajadzīgi.

Att. 59. Remigrantu priekšstati (%)

Runājot par apmierinātību ar dažādiem dzīves aspektiem, remigranti kopumā ar dzīvi ir apmierināti (vērtējums 7,3 skalā no 0 līdz 10). Visvairāk viņi ir apmierināti ar ģimenes dzīvi un mājokli, darbu un darba apstākļiem, kā arī dzīves apstākļiem bērniem, bet vismazāk ir apmierināti ar darba atalgojumu un profesionālās izaugsmes iespējām. Viskritiskāk darba atalgojums un izaugsmes iespējas tiek vērtētas laukos un mazpilsētās (vērtējums 6 vai zemāks), taču dzīves līmeni kopumā zemāk vērtē pat lielajās pilsētās, izņemot Rīgu. Reģionu griezumā no citiem ievērojami atšķiras Latgale, kur remigranti viskritiskāk novērtējuši darba atalgojumu un izaugsmes iespējas, kā arī pašreizējo dzīves līmeni kopumā (4,4 skalā no 0 līdz 10), turklāt arī visi pārējie aspekti vērtēti zemāk nekā citos reģionos.

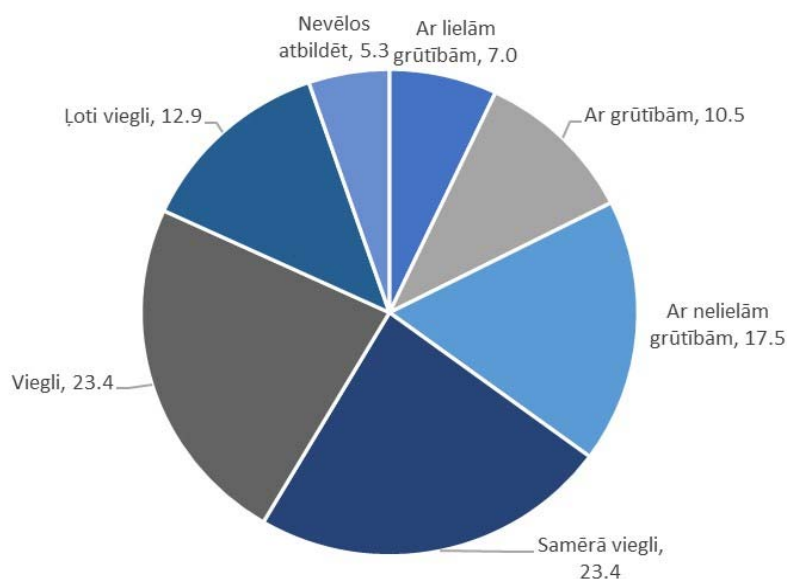
Tabula 27. Apmierinātība ar dažādiem dzīves aspektiem (vidējā vērtība 0–10)

	Rīga	Cita valstspilsēta	Cita pilsēta	Ciematš vai lauki	Kurzeme	Vidzeme	Zemgale	Latgale	Rīgas reģions	Visi
darbu (pamatdarbu) kopumā	7,7	7,3	6,9	7,4	7,6	7,5	7,4	6,1	7,6	7,4
darba apstākļiem	7,9	7,4	6,9	7,5	7,2	7,4	7,5	6,1	7,8	7,5
darba atalgojumu, ienākumiem	6,6	6,2	5,9	5,4	5,9	5,9	6,4	5,1	6,4	6,1
profesionālās izaugsmes iespējām	6,6	6,5	6,0	6,0	6,3	6,5	6,4	5,0	6,5	6,4
mājokli, kurā dzīvojat	7,5	7,5	8,2	7,9	7,9	7,8	7,9	6,8	7,7	7,7
pašreizējo dzīves līmeni	7,3	5,9	6,6	6,7	6,2	6,9	6,7	4,4	7,1	6,7
dzīves apstākļiem bērniem	7,4	7,1	7,7	7,5	6,9	7,9	7,3	6,6	7,5	7,4
ģimenes dzīvi	7,6	7,5	7,6	8,0	7,0	8,4	7,7	6,8	7,6	7,7

Attiecībām ar ārpus ģimenes dzīvi kopumā	cilvēkiem	7,0	7,0	7,3	7,5	7,2	7,4	7,2	6,5	7,1	7,1
		7,5	6,9	6,9	7,7	7,1	7,4	7,5	6,0	7,4	7,3

Piezīme: vērtējums skalā no 0 (ļoti neapmierināts) līdz 10 (ļoti apmierināts)

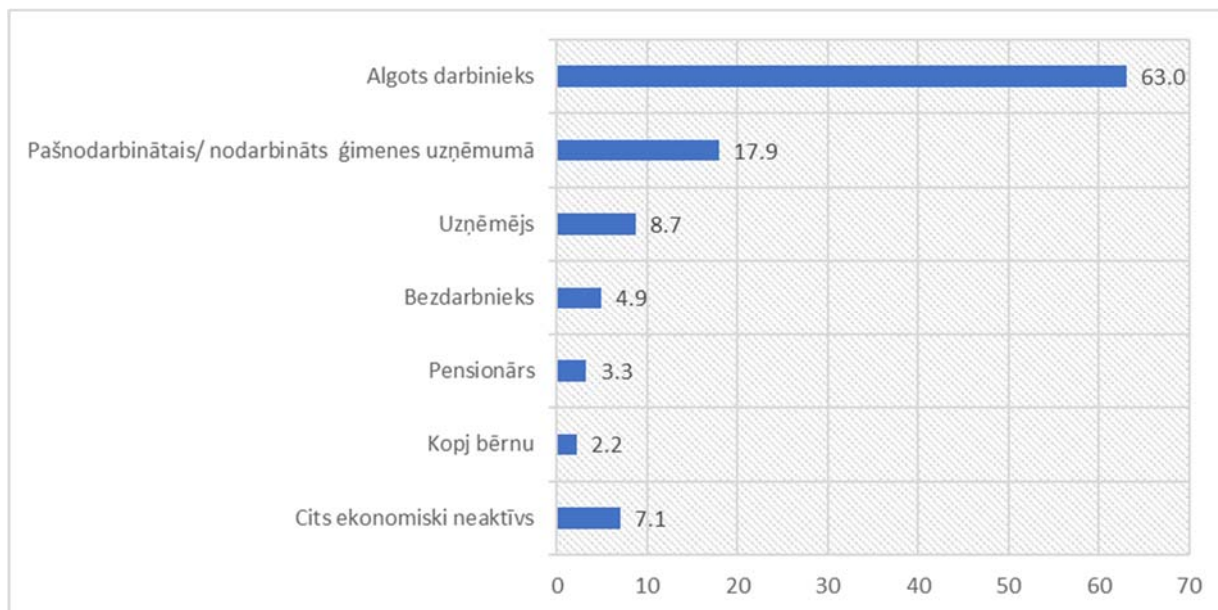
Veiktā aptauja ļauj konstatēt, ka attiecībā uz remigrantu finansiālo situāciju un spēju sevi nodrošināt kopš 2017. gada ir vērojami uzlabojumi. Nelielas grūtības savilkt galus ir 17% remigrantu, bet lielākas – 18%. Lielākā daļa (60%) savelk galus samērā viegli vai viegli (Att. 60).

Att. 60. Kā izdodas savilkt galus kopā, t. i., nomaksāt nepieciešamos ikdienas izdevumus?

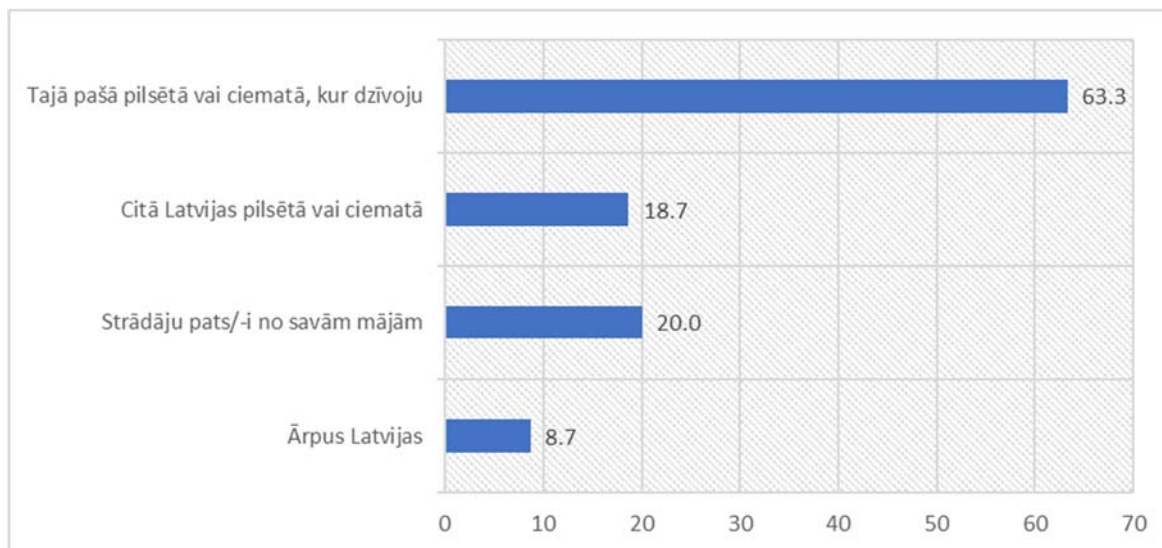
7.4. Remigrantu iekļaušanās darba tirgū

63% aptaujāto remigrantu strādā algotu darbu, taču remigrantu vidū ir arī daudz pašnodarbināto (18%) un uzņēmēju (9%).

Att. 61. Remigrantu nodarbošanās (%)

63% strādā tajā pašā pilsētā, kur dzīvo, bet izplatīti ir arī citādi darba modeļi: 19% brauc uz darbavietu citā Latvijas pilsētā vai ciematā, 20% strādā no mājām, bet 9% darba vieta ir pat ārpus Latvijas (Att. 62).

Att. 62. Darbavieta (%). Bāze: strādā algotu darbu, ir pašnodarbinātais vai uzņēmējs

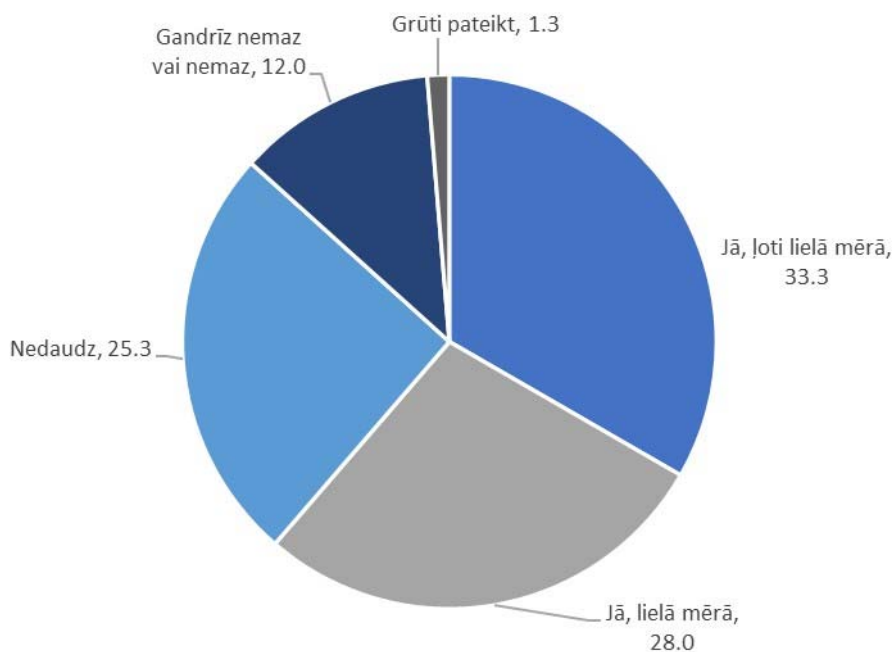
Visbiežāk tajā pašā pilsētā, kur dzīvo, strādā rīdzinieki (82%). Mazpilsētās tajā pašā pilsētā strādā aptuveni puse remigrantu, bet laukos un ciematos – tikai 29%. Darbs bieži vien ir lielākās pilsētās, tādēļ 36–37% mazpilsētu un ciematu strādājošo iedzīvotāju-remigrantu ik dienu mēro ceļu uz tām. Tie, kam ir iespēja strādāt attālināti, bieži vien izvēlas dzīvot laukos: no ciematu un lauku iedzīvotājiem-remigrantiem puse strādā no mājām vai ārpus Latvijas (Tabula 28). Vismazāk mobili ir Latgales strādājošie remigranti – 92% strādā tajā pašā pilsētā, kur dzīvo, bet vismobilākie ir remigranti Zemgalē.

Tabula 28. Dažādās vietās dzīvojošo remigrantu darbavieta (%)

	Rīga	Cita valstspilsēta	Cita pilsēta	Ciematš vai lauki	Kurzeme	Vidzeme	Zemgale	Latgale	Rīgas reģions
Tajā pašā pilsētā vai ciematā, kur dzīvoju	81,5	61,1	52,0	29,2	66,7	46,2	35,7	91,7	68,8
Citā Latvijas pilsētā vai ciematā	1,5	25,0	36,0	37,5	22,2	34,6	21,4	8,3	13,8
Ārpus Latvijas	9,2	8,3	0,0	16,7	5,6	3,8	28,6	0,0	8,8
Strādāju pats(-i) no savām mājām	23,1	8,3	16,0	33,3	16,7	23,1	28,6	0,0	21,3

Bāze: strādā algotu darbu, ir pašnodarbinātais vai uzņēmējs

61% remigrantu lielā vai ļoti lielā mērā piemēro darbā ārzemēs gūtās zināšanas, bet 25% tās izmanto nedaudz (Att. 63).

Att. 63. Vai darbā piemēro ārzemēs gūtās zināšanas (%). Bāze: strādā algotu darbu, ir pašnodarbinātais vai uzņēmējs

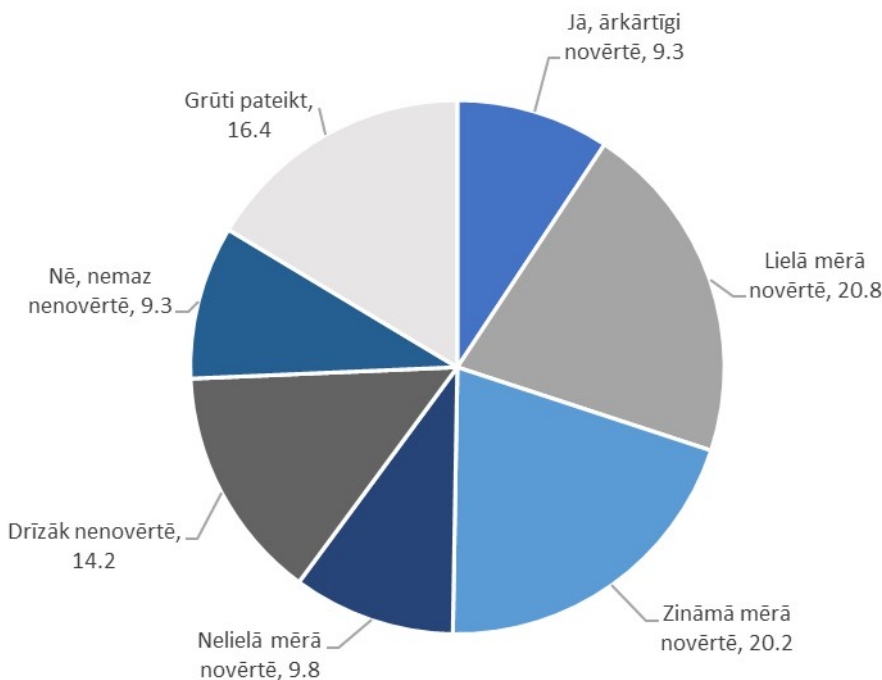
Līdzīgi kā Bela un Mieriņa (2021), arī šī pētījuma autori secina, ka visbiežāk ārzemēs iegūtās zināšanas darbā piemēro tie, kuri pēc atgriešanās apmetušies Rīgā (45% ļoti lielā mērā piemēro), sniedzot būtisku ideju pienesumu un veicinot zināšanu pārnesi. Tomēr rezultātu salīdzinājums ar 2016. gadu ļauj konstatēt ievērojamus uzlabojumus attiecībā uz remigrantu zināšanu izmantošanu, jo īpaši mazpilsētās un laukos (skat. sekundāro datu analīzes sadaļu). Tolaik 42% mazpilsētās, ciematos un laukos strādājošo neizmantoja vai praktiski neizmantoja darbā ārzemēs gūtās zināšanas. Vismazāk ārzemēs gūtās zināšanas izmanto tie, kas atgriezušies Latgalē: divas trešdaļas tās izmanto nedaudz vai nemaz.

Tabula 29. Ārzemēs gūto zināšanu pielietošana darbā dažādos reģionos un apdzīvotās vietās (rindas %)

	Jā, ļoti lielā mērā	Jā, lielā mērā	Nedaudz	Gandrīz nemaz vai nemaz	Grūti pateikt
Rīga	45,3	26,6	17,2	9,4	1,6
Cita valstspilsēta	19,4	22,2	41,7	16,7	0,0
Cita pilsēta	26,9	26,9	26,9	15,4	3,8
Ciematam vai lauki	29,2	41,7	20,8	8,3	0,0
Kurzeme	22,2	33,3	27,8	11,1	5,6
Vidzeme	29,6	33,3	29,6	7,4	0,0
Zemgale	42,9	14,3	21,4	21,4	0,0
Latgale	8,3	25,0	33,3	33,3	0,0
Rīgas reģions	39,2	27,8	22,8	8,9	1,3

Bāze: strādā algotu darbu, ir pašnodarbinātais vai uzņēmējs

30% remigrantu uzskata, ka viņu nozares darba devēji ārvalstīs gūto pieredzi ārkārtīgi vai lielā mērā novērtē, un vēl 20% domā, ka drīzāk novērtē.

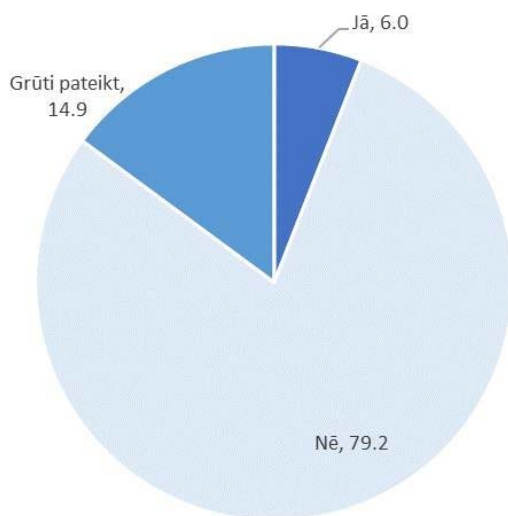
Att. 64. Vai darba devēji nozarē novērtē ārvalstīs gūto pieredzi (%). Bāze: strādā algotu darbu, ir pašnodarbinātais vai uzņēmējs

Tieši Rīgā arī strādājošie remigranti ir vispārliciecinātākie, ka darba devējs novērtē viņu ārvalstīs gūto pieredzi un zināšanas (Tabula 30). Arī šajā ziņā, salīdzinot ar 2016. gadu, ir vērojams neliels uzlabojums.

Tabula 30. Vai nozares darba devēji novērtē ārzemēs gūto pieredzi dažādās apdzīvotās vietās (%)

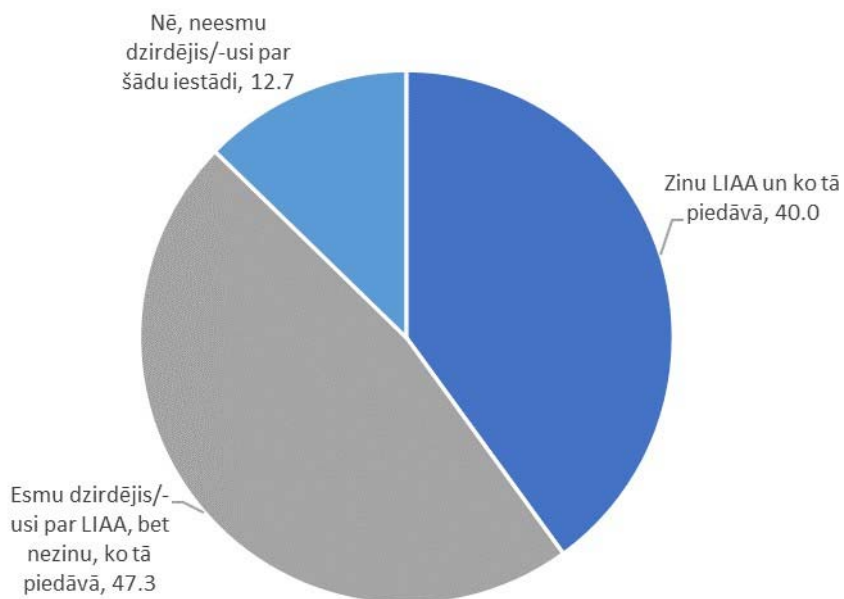
	Jā, ārkārtīgi novērtē	Lielā mērā novērtē	Zināmā mērā novērtē	Nelielā mērā novērtē	Drīzāk nenovērtē	Nē, nemaz nenovērtē	Grūti pateikt
Rīga	19,7	28,2	18,3	9,9	14,1	7,0	2,8
Cita valstspilsēta	0,0	15,6	28,9	8,9	11,1	11,1	24,4
Cita pilsēta	5,6	13,9	16,7	5,6	11,1	13,9	33,3
Ciemat vai lauki	3,2	19,4	16,1	16,1	22,6	6,5	16,1
Kurzeme	4,2	4,2	20,8	4,2	12,5	12,5	41,7
Vidzeme	2,8	22,2	22,2	11,1	11,1	8,3	22,2
Zemgale	5,0	20,0	10,0	10,0	20,0	5,0	30,0
Latgale	0,0	0,0	42,9	7,1	7,1	21,4	21,4
Rīgas reģions	15,7	28,1	18,0	11,2	15,7	7,9	3,4

Līdzšinējās aptaujās konstatēts, ka remigrantu vidū ir augsts uzņēmējdarbības potenciāls: viņi ne vien biežāk jau nodarbojas ar uzņēmējdarbību vai ir pašnodarbināti, bet biežāk arī apsver iespēju uzsākt savu uzņēmējdarbību. Pētījumā veiktajā aptaujā 6% aptaujāto remigrantu, kas šobrīd vēl nav uzņēmēji vai pašnodarbināti, plāno tuvāko sešu mēnešu laikā uzsākt savu uzņēmējdarbību, bet 15% par to nav droši (Att. 65).

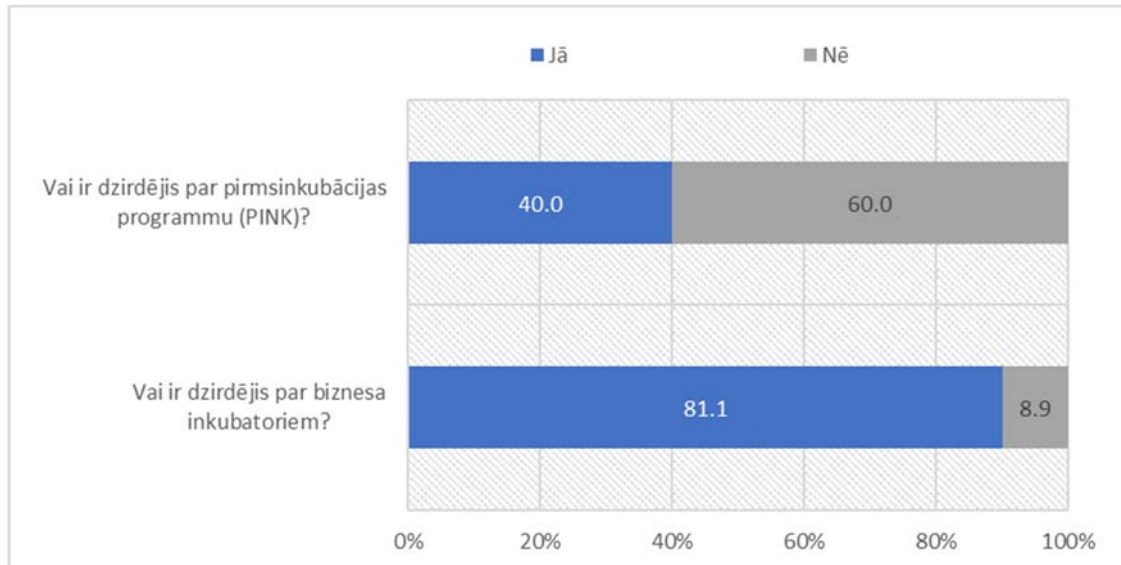
Att. 65. Vai plāno tuvāko sešu mēnešu laikā uzsākt uzņēmējdarbību (%). Bāze: šobrīd nav uzņēmēji vai pašnodarbinātie

Informētība par LIAA remigrantu vidū, kas plāno vai pieļauj iespēju uzsākt uzņēmējdarbību, kopš 2017. gada ir ievērojami uzlabojusies. 40% zina gan LIAA, gan tās piedāvājumus, bet 47% ir vismaz dzirdējuši par LIAA (Att. 66).

Att. 66. Informētība par LIAA (%). Bāze: plāno vai pieļauj iespēju tuvāko sešu mēnešu laikā uzsākt uzņēmējdarbību

Par biznesa inkubatoriem dzirdējuši 81% no tiem, kas ir uzņēmēji, pašnodarbinātie vai plāno/pieļauj iespēju uzsākt uzņēmējdarbību (Att. 67), bet par pirmsinkubācijas programmu – 40% no tiem, kas plāno/pieļauj iespēju uzsākt uzņēmējdarbību.

Att. 67. Vai ir dzirdējis par biznesa inkubatoriem un pirmsinkubācijas programmām (%). Bāze: 1) plāno vai pieļauj iespēju tuvāko sešu mēnešu laikā uzsākt uzņēmējdarbību (PINK) un 2) ir uzņēmēji, pašnodarbinātie vai plāno/pieļauj iespēju sākt uzņēmējdarbību (inkubatori)

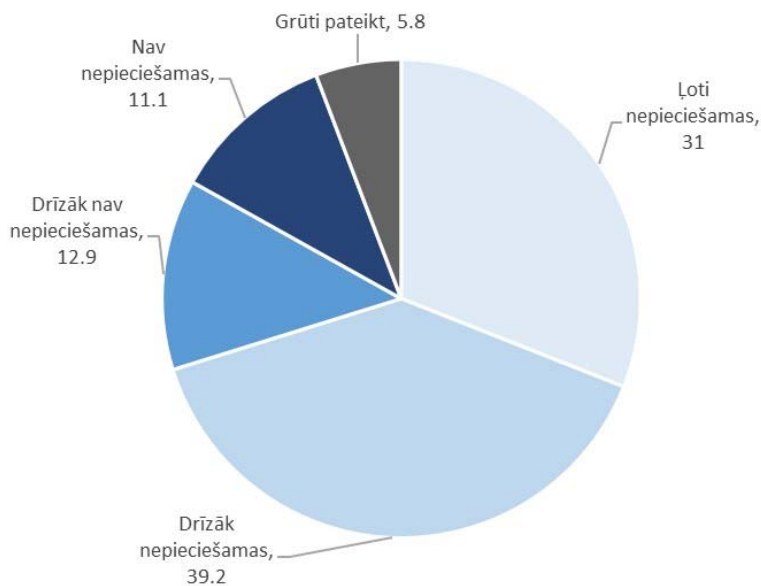
Runājot par to, kāds atbalsts būtu nepieciešams no valsts, lai palīdzētu veiksmīgāk uzsākt uzņēmējdarbību pēc atgriešanās Latvijā, potenciālie uzņēmēji snieguši šādas atbildes:

1. Atlaides nav nepieciešamas, bet ir nepieciešams izskaidrot visu par to, kā darbojas nodokļu sistēma. UR sniedz ideālu pārskatu par juridiskajām formām, bet to, kādas izmaksas ir pielīdzināmas un kādas ne, nevar VID atrast. Visi skaidrojumi ir tikai likuma pantu saukšana, un pārējais jau uz manas interpretācijas/atbildības, piem., pašnodarbinātā forma ir nodokļu politikas nogalināta. Ir radīts kaut kas mistisks, kurš ir kā piespiedu voluntārs solis pēc neizdevīgā pašnodarbinātā. Īsāk sakot, nekas nav skaidrs. Gribi, atbildi meklē internetā, vai kāds cits tevi interesējošu jautājumu jau nav uzdevis, savādāk viss debils un neskaidrs.
2. Grāmatvedības vienkāršošana, lai tā būtu lētāka. Tīklošanas iespējas (ne tikai *start-up*) uzņēmējiem.
3. Nodokļu atlaides.
4. Nodokļu atlaides, akcīzes nodokļa atcelšana kafijai.
5. Speciāls atbalsts atbraucējiem nav nepieciešams, bet vajadzētu radīt uzņēmējdarbības vidi, kas atvieglotu grāmatvedību un nodokļu slogu īpaši pirmajos uzņēmuma gados.
6. Uzņēmējdarbības konsultācijas, granti.
7. Vienots informatīvais atbalsts, konsultācijas. Jo šobrīd, lai iegūtu informāciju, nākas sazināties ar VID, bankām, VSAA, UR. Protams, ir informācijas apkopojumi, bet tie ne vienmēr sniedz atbildes uz visiem jautājumiem.
8. Visi piemērā minētie atbalsti būtu noderīgi.

7.5. Remigrantiem nepieciešamais atbalsts

Paši remigranti lielākoties uzskata, ka ir ļoti nepieciešamas (31%) vai drīzāk nepieciešamas (39%) īpašas atbalsta programmas remigrācijas atbalstam un veicināšanai (Att. 68), t. i., priekšstats, ka tie, kuri to

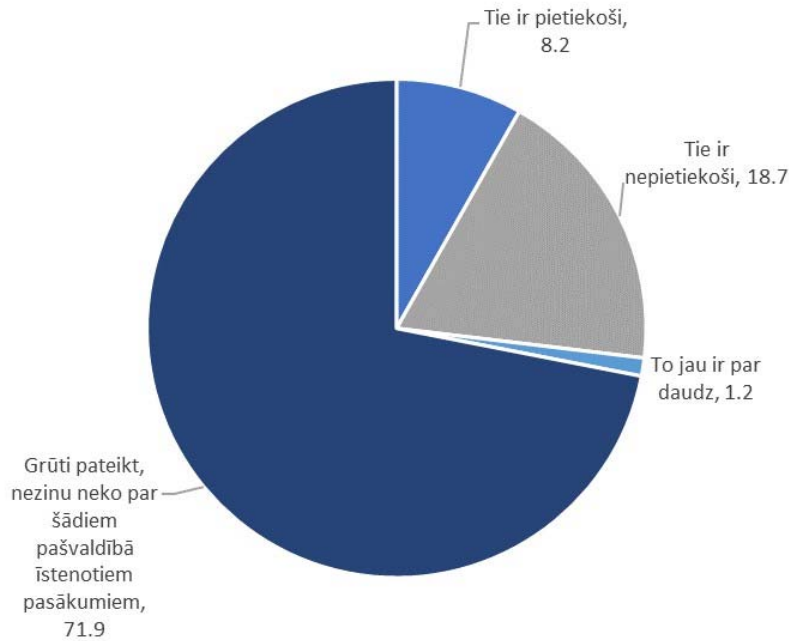
vēlēsies, var izdarīt pašu spēkiem, ir maldīgs. Tikai 24% uzskata, ka īpaši atbalsta instrumenti remigrantiem drīzāk vai noteikti nav nepieciešami.

Att. 68. Vai ir nepieciešamas atbalsta programmas, veicinot emigrējušo iedzīvotāju atgriešanos un adaptēšanos Latvijā? (%).
Piezīme: jautājuma formulējums: "Ir cilvēki, kuri ir pārliecināti, ka nepieciešami īpaši atbalsta instrumenti, lai veicinātu aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos, bet citi turpretī uzskata, ka tie, kuri vēlēšies atgriezties, to var izdarīt pašu spēkiem. Kāds ir Jūsu viedoklis? Cik lielā mērā, Jūsaprāt, ir nepieciešamas atbalsta programmas, veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos un adaptēšanos Latvijā?"

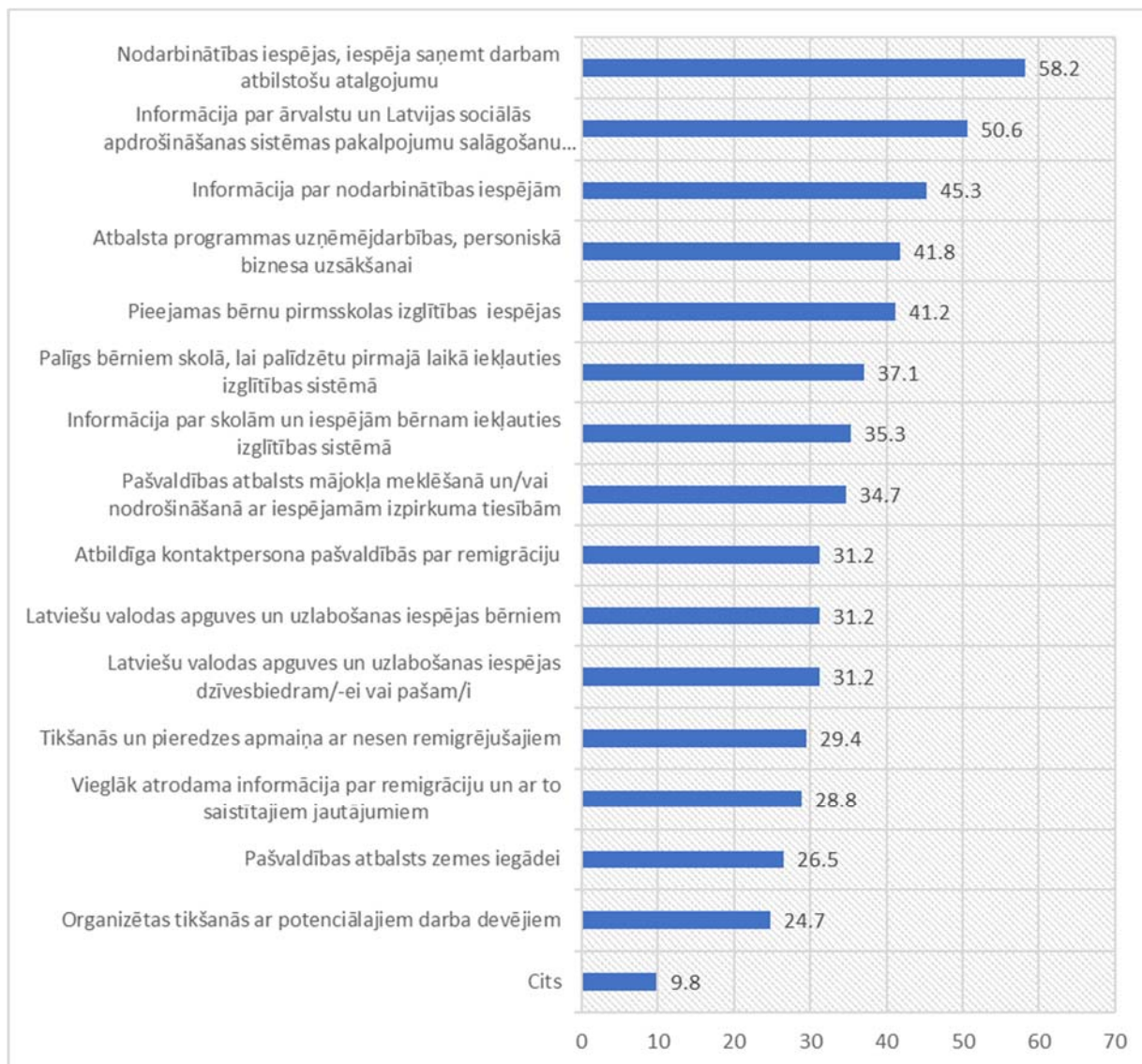
Aptaujā respondentiem tika jautāts, kā viņi vērtē pašvaldības teritorijā īstenotos pasākumus un aktivitātes aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai un atbalstam. Lielākā daļa respondentu (72%) atzina, ka par tādiem neko nav dzirdējuši, kas nav pārsteidzoši, jo lielākajā daļā pašvaldību arī šādi pasākumi nenotiek.

Vienlaikus no tiem, kas par pasākumiem bija dzirdējuši, lielākā daļa uzskatīja, ka tie ir nepietiekami: kopumā 19% respondentu (Att. 69).

Att. 69. Ko domā par pašvaldības teritorijā īstenotajiem pasākumiem un aktivitātēm aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai un atbalstam? (%)

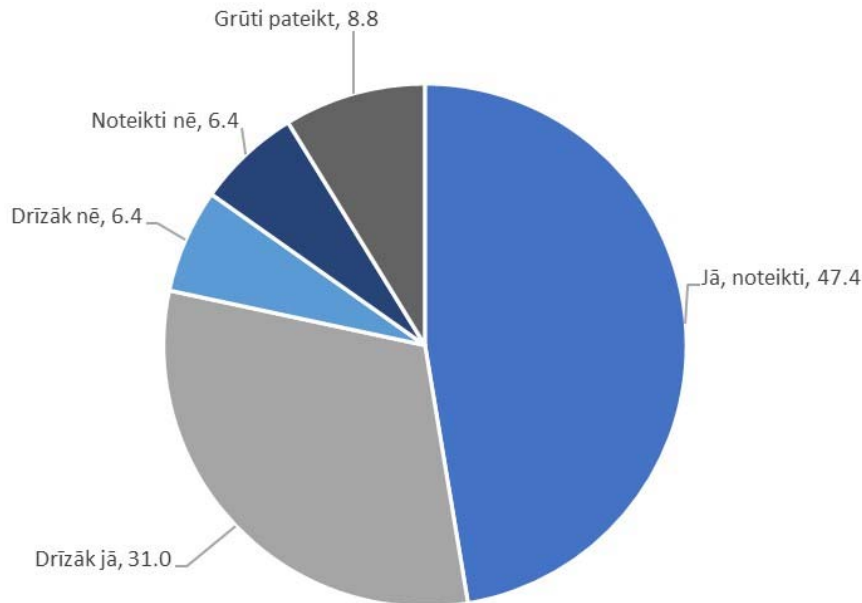
Runājot par to, kāds atbalsts visvairāk palīdzētu atgriezties Latvijā, remigranti visbiežāk nosauc nodarbinātības iespējas, iespēju saņemt darbam atbilstošu atalgojumu (58%), informāciju par ārvalstu un Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas salāgošanu (51%), informāciju par nodarbinātības iespējām (45%) un atbalsta programmas personiskā biznesa uzsākšanai (42%) (Att. 70). Daudzi domā, ka atgriezties palīdzētu pieejamas bērnu pirmsskolas izglītības iespējas (41%) un palīgs bērnam skolā (27%), kā arī informācija par skolām un iespējām bērnam iekļauties izglītības sistēmā (35%). Pašvaldības atbalstu mājokļa meklēšanā kā svarīgu faktoru minējuši 35% remigrantu, bet 31% uzskata, ka palīdzētu atbildīgā persona pašvaldībā par remigrāciju. Līdzīgi daudzi (31%) uzskata, ka atgriezties palīdzētu latviešu valodas apguves iespējas bērniem un dzīvesbiedram, 29% domā, ka palīdzētu tīklošanās un tikpat – vieglāk atrodama informācija par jautājumiem, kas saistīti ar remigrāciju.

Att. 70. Kas visvairāk palīdzētu atgriezties Latvijā (%). Cits: apmācības, pieaugušo izglītība, kursi, iespējams caur NVA; atbalsts dzīvesbiedriem darba meklējumos, kritiska situācija. Mans vīrs šobrīd dzīvo un strādā Igaunijā, jau 10 mēnešu "Laimā" Latvijā nevarēja atrast darbu (ir augstākā izglītība un darba stāžs); atbalsts finansiāli; Diasporas likums jau paredz pašvaldības atbalstu mājokļa jautājumu risināšanā, bet tam nav piešķirts finansējums. Ja valsts apmaksātu īres dzīvokļa izdevumus vismaz 12 mēnešus, tad liela daļa remigrantu spētu ieskaņoties un paliktu Latvijā. Pašlaik – ietaupījumi beidzas, remigranti atgriežas mītnes zemē; drīzāk nekā no minētā/atbildīgs cilvēks zina, kur brauc, kur strādās; finansiāls atbalsts, pārcelšanās pabalsts; grūti pateikt, es pati neizjutu nepieciešamību atbalstam, izņemot nozares pārstāvju nezināšanu par diplomu atzīšanu u. tml. procesiem; informācija par VSAA, veselības aprūpes sistēmu, pieejamajiem bērnu kopšanas pabalstiem (par daudz ko uzzināju tikai no draugiem un tā starp citu, kas liekas negodīgi, ka šī informācija ir it kā apslēpta kaut kur, ko nezinot ir grūti atrast); izslēgt fb čīkstētājus, kas kauc, ka te visi badā mirst; kopējas ekonomikas, vides, sabiedrības, darba algas utt. uzlabojumi motivēs cilvēkus atgriezties; mazāk uzspiestais nacionālisms, vairāk iekļaujjoša attieksme; nodokļu atvieglojumi ģimenēm ar bērniem un pabalsts mātēm pirmajiem trim mēnešiem, kamēr iedzīvojas un sakārto visu dzīvei nepieciešamo; pārcelšanās pabalsts, kā tas līdzīgi uz Kanādu, Itāliju, Spāniju; salaries; prices like in London, salaries 3–5 times less; some of emigrants will never come back, no programmes and waste of public money is not needed; valsts varētu ar šiem pasākumiem rādīt cilvēkiem, ka tie ir gaidīti atpakaļ, vai t'a būtu investīciju iespējas iekrājumiem vai atbalsts, ja tādu nav, ar darbu un dzīvesvietu. Ļoti svarīgs faktors ir bērnu integrēšanās; well paid job.

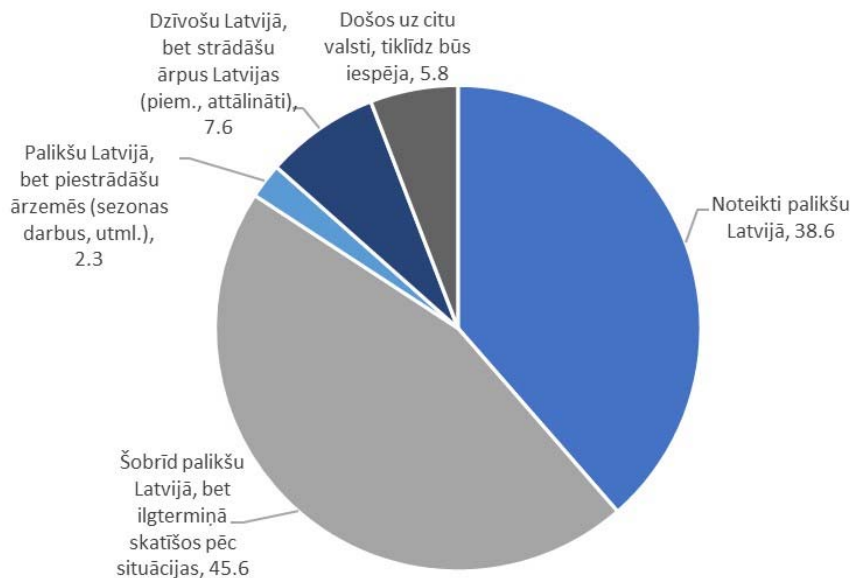
Neraugoties uz grūtībām, gandrīz puse no respondentiem ir pilnīgi pārliecināti, ka atgriešanās bija pareizais lēmums, bet 31% domā, ka tas drīzāk bija pareizais lēmums (Att. 71). Savu lēmumu atgriezties nožēlo 13%, bet 9% nav pārliecināti, vai tas bija pareizais lēmums. Salīdzinot ar 2019. gadā veiktās aptaujas rezultātiem,

kad atgriešanos par pareizo lēmumu noteikti uzskatīja 34% un drīzāk par pareizo – 21% respondentu, var secināt, ka remigrantu noskaņojums pēdējos gados ir uzlabojies.

Att. 71. Vai atgriešanās bija pareizais lēmums (%)

Uz jautājumu par saviem nākotnes plāniem 39% norāda, ka noteikti paliks Latvijā, bet visvairāk (46%) remigrantu atzīst, ka šobrīd paliks Latvijā, bet ilgtermiņā skatīsies pēc situācijas (Att. 72). Plāni pēc iespējas ātri braukt prom ir 6%, 9% dzīvos Latvijā, bet strādās ārvalstīs, bet vēl 2% domā ik pa laikam piestrādāt ārvalstīs sezonas darbus.

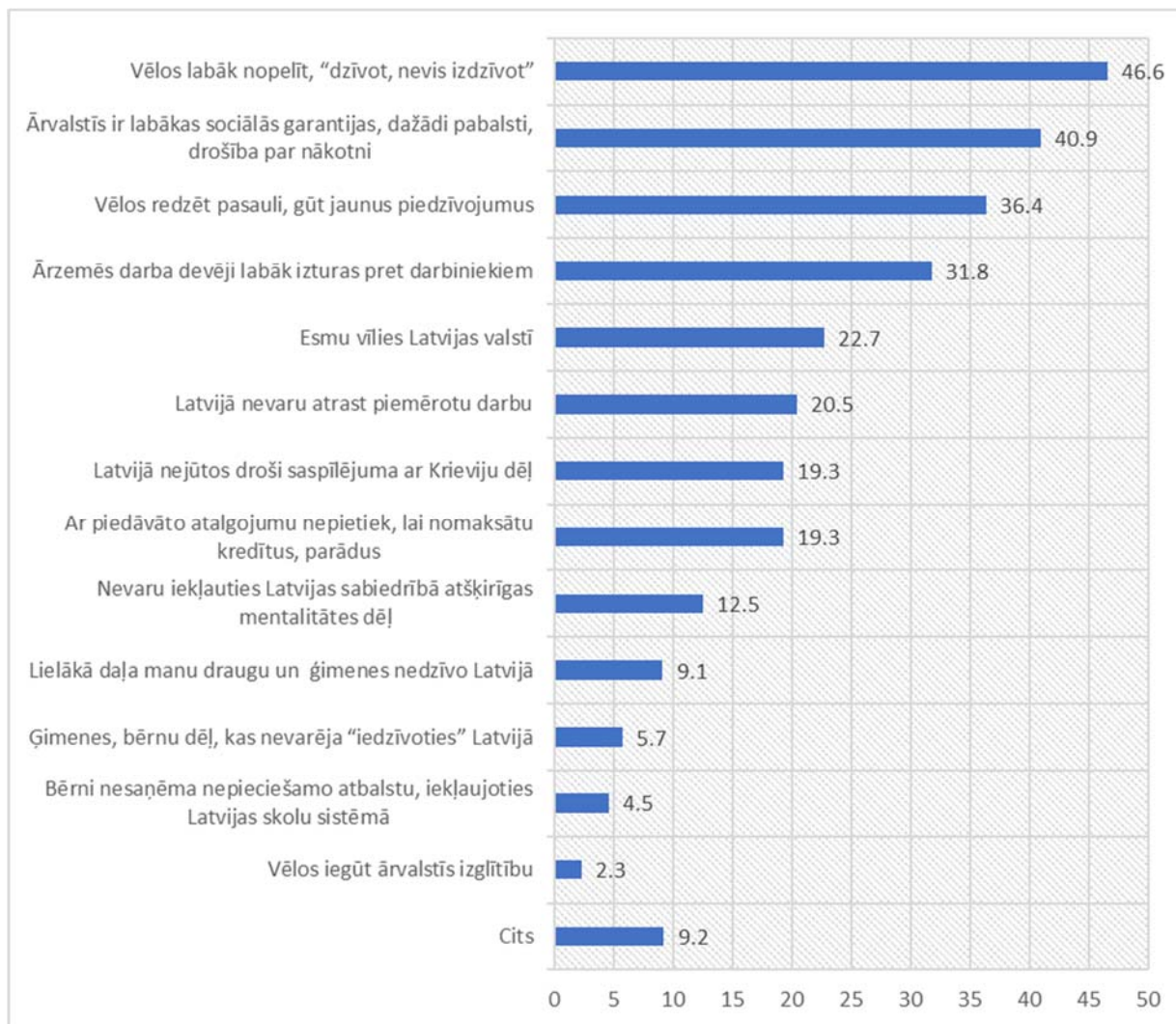
Att. 72. Nākotnes plāni (%)

Dzīvot Latvijā, bet strādāt ārvalstīs visbiežāk plāno Rīgā un ciematos vai laukos dzīvojošie remigranti, bet tieši Latgalē visbiežāk remigrantiem ir pārliecība, ka viņi noteikti paliks dzīvot un strādāt Latvijā (46%) (Tabula 31).

Tabula 31. Nākotnes plāni remigrantiem dažādos reģionos un apdzīvotās vietās (%)

	Noteikti palikšu Latvijā	Šobrīd palikšu Latvijā, bet ilgtermiņā skatīšos pēc situācijas	Palikšu Latvijā, bet piestrādāšu ārzemēs (sezonas darbus u. tml.)	Dzīvošu Latvijā, bet strādāšu ārpus Latvijas (piem., attālināti)	Došos uz citu valsti, tiklīdz būs iespēja
Rīga	30,9	48,5	0,0	11,8	8,8
Cita valstspilsēta	36,6	46,3	7,3	4,9	4,9
Cita pilsēta	56,3	37,5	0,0	0,0	6,3
Ciematics vai lauki	40,0	46,7	3,3	10,0	0,0
Kurzeme	42,9	38,1	14,3	4,8	0,0
Vidzeme	42,9	48,6	0,0	8,6	0,0
Zemgale	38,9	44,4	5,6	5,6	5,6
Latgale	46,2	38,5	0,0	0,0	15,4
Rīgas reģions	34,5	47,6	0,0	9,5	8,3

Galvenais iemesls, kādēļ tie, kuri "skatīšos pēc situācijas" vai dosies uz ārzemēm, tiklīdz būs iespēja, plāno vai pieļauj iespēju atkārtoti doties uz ārzemēm, ir vēlme labāk nopelnīt, "dzīvot, nevis izdzīvot" (47%) (Att. 73). 41% iemesls ir tas, ka ārzemēs ir labākas sociālās garantijas, dažādi pabalsti, drošība par nākotni. 36% vienkārši vēlas redzēt pasauli, gūt jaunus izaugsmes iespājus, bet 32% norāda, ka ārzemēs labāk izturas pret darbiniekiem. Var secināt, ka ne vien algas, bet arī sociālo garantiju trūkums un darba devēju attieksme ir vieni no galvenajiem iemesliem, kādēļ cilvēki aizbrauc no Latvijas atkārtoti. 20% norādījuši, ka vispār nevar Latvijā atrast sev piemērotu darbu, bet 19% ar piedāvāto atalgojumu nepietiek, lai nomaksātu kredītus un parādus.

Att. 73. Kādēļ plāno vai pieļauj iespēju uz ārzemēm doties atkārtoti (%). Cits: "social life" – nav vairs draugu vai līdzīgi domājošo. Ārzemēs, tomēr to ir vairāk; bērnu izglītības un iespēju dēļ; dzīvesbiedram ir labākas profesionālās izaugsmes iespējas ārpus Latvijas; government cares about their own income, not about citizens income; ja Latvijā sāksies karš, vai būs tāda iespēja; ja sapratīšu, ka vajag kaut ko mainīt; Latvijas sabiedrība ir ļoti konservatīva un neiecietīga pret atšķirīgo. Vēlētos dzīvot un potenciāli audzināt bērnus iekļaujošākā vidē; nacionālisma dēļ; nacionālisma pieaugums sabiedrībā; nejutos īsti piederīga; nepatīk klimats; partneris dzīvo ārvalstīs; plašākas iespējas karjerai, izglītībai utt.; UK likums paredz pensijas piešķiršanu tikai UK rezidentiem; valdībai jāceļ algas iedzīvotājiem nevis sev!; valsts iestādes uzskata, ka es esmu slaucama gov, kurai pretī pat maizes gabals nepienākas; vēlos dzīvot citos klimatiskajos apstākļos.

7.6. Nodaļas starpsecinājumi

Iepriekšējos pētījumos tika konstatēts, ka aizbraukšana bija kļuvusi par "jauno normalitāti" Latvijā, taču mūsu jaunākā aptauja parāda, ka nu jau par normalitāti kļūst arī atgriešanās: 59% respondentu norāda, ka tuvinieki un draugi pilnībā atbalsta viņu atgriešanos un 23% – drīzāk atbalsta. Tas liecina, ka atgriešanās kā modelis ir kļuvis sabiedrībā akceptēts un sagaidīts.

Emigranti bieži saglabā dažādu veidu saiknes ar Latviju, tostarp tādēļ, ka nav droši par saviem nākotnes plāniem. Ļoti daudziem (71%) ir saglabāta deklarētā adrese Latvijā. Lai gan tā Latvijā palīdz risināt vai novērst dažādas problēmas (bērnu reģistrēšana skolā un bērnudārzā, autovadītāja apliecības atjaunošana u. c.), kā arī balsot pašvaldību vēlēšanās, tas apgrūrina potenciālos uzņēmējus pieteikties VARAM remigrantu uzņēmējdarbības atbalsta grantu konkursam. 66% pirms atgriešanās jau bija dzīvesvieta Latvijā, bet tikai

31% – darbs vai vienošanās par darbu. Šādā ziņā diemžēl situācija kopš 2017. gada ir uzlabojusies tikai nedaudz²²⁶. Nesagatavota atgriešanās var radīt vilšanos un atkārtotu emigrāciju.

Tikai 50% remigrantu pirms atgriešanās bija visa nepieciešamā informācija saistībā ar pārcelšanos uz dzīvi Latvijā, tātad ir liela nozīme censties pēc iespējas viegli atrodamā un saprotamā veidā nodrošināt potenciālos remigrantus ar viņiem neskaidro informāciju, tostarp par darba iespējām, sociālo aizsardzību un garantijām (kā emigrācija atsauksies uz pabalstiem un pensiju), nodokļiem, mājokļa jautājumiem, izglītību (galvenokārt bērnu iekļaušanos skolā) u. c. jautājumiem. Prakse meklēt nepieciešamo informāciju vai palīdzību pašvaldībā ir izplatīta reti (16%) – daudz biežāk remigranti vērsušies pie reģionālā remigrācijas koordinatora. Tas apliecina, ka pieprasījums pēc koordinatora palīdzības un atbalsta ir liels, turklāt tikai 17% sniegtā informācija nebija noderīga.

Runājot par atgriešanās vietas izvēli, lielākā daļa remigrantu atgriežas vietā, kur dzīvojuši iepriekš pirms aizbraukšanas (52%). Otrs svarīgākais iemesls, kas nosaka remigrantu dzīvesvietas izvēli, ir ģimenes saknes un saites. Arī darba un dzīvesvietas pieejamība daudziem ir faktors konkrētas vietas izvēlē vai neizvēlē, bet citi kā priekšrocību saskata zaļu, mierīgu un klusu vidi. Interesanti, ka tikai retos gadījumos dzīvesvietas izvēli noteica izglītības iespējas pašam vai bērniem (šos jautājumus acīmredzot saskata kā pakārtotus un risināmus, ja ir sakārtotas citas dzīves jomas). Tāpat reti kuram būtisks bija augstāka atalgojuma piedāvājums (to bieži vien kompensē arī dzīves dārdzība lielākās pilsētās), kultūras un izklaides iespējas. Dažādu vietu izvēles iemesli atšķiras. Tiem, kas izvēlējās Rīgu, kopumā bija vairāk iemeslu šai izvēlei, bet izteikti vairāk nekā citas vietas to izvēlējās, pateicoties labākai situācijai darba tirgū: darba iespēju, augstāka atalgojuma un iespēju strādāt savā profesijā dēļ. Mazākās pilsētās bieži vien atgriežas, jo tā ir dzimtā pilsēta. Jo mazāka apdzīvotā vieta, jo biežāk iemesls tajā atgriezties ir mierīga, klusa un zaļa vide. Papildus laukiem biežāk nekā citām vietām piesaistīja arī iespēja atrast piemērotu dzīvesvietu, iekārtot bērnu skolā vai dārziņā, kā arī lielāks atbalsts bērnam, iekļaujoties skolā. Pētījums neļauj konstatēt īpaši depresīvu noskaņojumu mazpilsētās un laukos – tikai aptuveni ceturtdaļa respondentu ekonomisko situāciju savā pašvaldībā vērtē kā sliktu.

Raksturojot dažādas iespējas savā pilsētā vai novadā, remigranti vispozitīvāk novērtējuši iespējas nodarboties ar sportu, fiziskām aktivitātēm, apmeklēt kultūras un izklaides pasākumus, interešu izglītību bērniem, ikdienā justies droši un dzīvot tīrā, sakārtotā vidē. Šīs lietas, kas ietekmē kopējo dzīves kvalitāti, ir tās, ko remigranti novērtē pēc atgriešanās. Visnegatīvāk tiek vērtētas iespējas atrast darbu ar apmierinošu atalgojumu – tās kā labas vērtē tikai Rīgā. Vairāk negatīvi nekā pozitīvi tiek vērtētas arī iespējas atrast savai kvalifikācijai un prasmēm atbilstošu darbu. Tālākizglītības un interešu izglītības iespējas pieaugušajiem savukārt dažādās pašvaldības atšķiras – Rīgā tās tiek vērtētas kā daudz pieejamākas nekā mazpilsētās vai laukos. Uzņēmējdarbības iespējas daudzi nav varējuši novērtēt, tomēr 27% tās vērtē kā labas, bet 19% – kā sliktas. Citi kritiskāk vērtētie aspekti ir iespējas atrast apmierinošu dzīvesvietu, saņemt kvalitatīvu veselības aprūpi un iepirkties.

Neraugoties uz Rīgas priekšrocībām, galvaspilsētā, pēc respondentu vērtējuma, ir daudz mazākas iespējas nekā citur iekārtot bērnu bērnudārzā un dzīvot tīrā, sakārtotā vidē. Savā ziņā kompromisu starp Rīgu un laukiem piedāvā citas valstspilsētas: tajās ir labākas iespējas nekā citur nodarboties ar sportu, interešu izglītības iespējas bērniem, kā arī sabiedriskais transports, turklāt atalgojums ir labāks nekā mazākās vietās. Lauku un mazpilsētu priekšrocība ir iespēja dzīvot tīrā, sakārtotā vidē, ikdienā justies droši un iekārtot bērnu bērnudārzā, bet diemžēl papildus sliktākam atalgojumam dzīvi apgrūtina neapmierinošs transporta

²²⁶ Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC. https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf

savienojumu tīkls, kas neļauj operatīvi piekļūt dažādām iespējām lielākās pilsētās. Uzņēmējdarbības iespēju vērtējumā starp dažādām apdzīvotām vietām lielu atšķirību nav.

Aptauja liecina, ka 41% remigrantu pēc atgriešanās Latvijā adaptēties bija viegli vai ļoti viegli, 34% – drīzāk viegli, bet 24% – grūti vai drīzāk grūti. Salīdzinot ar 2019. gadu, situācija ir nedaudz uzlabojusies, tomēr tas, ka ceturtajai daļai ir radušās vērā ņemamas adaptēšanās grūtības, liecina, ka ir nepieciešami attiecīgi valsts un pašvaldības instrumenti remigrācijas un remigrantu iekļaušanās veicināšanai. Visbiežāk remigrantiem bija grūtības iekļauties sabiedrībā (atšķirīga cilvēku mentalitāte), bet nākamās biežāk minētās grūtības saistītas tieši ar darba tirgu: grūtības atrast darbu (33%) un pierast pie atšķirīgas darba kultūras (36%). 29% remigrantu radās neskaidrības par nodokļiem un tikpat – par veselības aprūpes sistēmu. Šie ir pastāvīgi aktuālie jautājumi, bet, ja nodokļu un pabalstu salāgošanas jautājumi no valsts puses arvien aktīvāk tiek skaidroti, veselības aprūpes jautājumi remigrantiem būtu jāskaidro papildus. Tiem joprojām dažādos skaidrojošos materiālos nav pievērsta pietiekama uzmanība. Grūtības atrast dzīvesvietu bija vien 11% respondentu – kā jau minēts, divām trešdaļām remigrantu jau pirms atgriešanās Latvijā bija mājoklis.

Vienlaikus, protams, mājokļa pieejamība vai nepieejamība var noteikt, kur remigrants izvēlēsies dzīvot.

Problēmas, kas rodas remigrantiem dažādās vietās Latvijā, atšķiras. Piemēram, neskaidrības par nodokļiem, pensijām un pabalstiem un grūtības iekļauties sabiedrībā biežāk bija remigrantiem Latgalē, bet grūtības atrast darbu – Kurzemē, kā arī tiem remigrantiem, kas dzīvo laukos. Pierast pie atšķirīgas darba kultūras biežāk bija grūti tiem, kas dzīvo mazpilsētās un laukos (paši remigranti ārzemēs bieži vien strādājuši lielās pilsētās, formālā vidē), taču laukos dzīvojošajiem bija vismazākās grūtības iekļauties sabiedrībā mentalitātes dēļ. Laukos un mazpilsētās dzīvojošie biežāk bija neapmierināti ar skolas vidi un biežāk minēja arī grūtības iekārtot bērnu bērnudārzā. Var secināt, ka bērniem izglītības iespējas laukos ir atšķirīgas – vienus tās piesaista, bet citiem rada vilšanos.

Arī šajā aptaujā konstatēta pamestības izjūta: remigranti netic, ka politiķiem Latvijā patiesi rūp atgriešanās veicināšana un remigrantu problēmu risināšana, gandrīz puse (49%) domā, ka Latvijas valdību tādi cilvēki kā viņi neinteresē, bet trešdaļai (33%) ir radusies sajūta, ka Latvijā viņi nevienam nav vajadzīgi. Tādējādi jebkādas aktivitātes remigrācijas atbalstam tiek uztvertas arī kā simbolisks apliecinājums, ka remigrējušie cilvēki Latvijā tiek saskatīti kā vērtība un ir gaidīti.

Kopumā gan remigranti ar dzīvi ir apmierināti (vērtējums 7,3 skalā no 0 līdz 10). Visvairāk viņus apmierina ģimenes dzīve un mājoklis, darbs un darba apstākļi, kā arī dzīves apstākļi bērniem, bet vismazāk apmierina darba atalgojums un profesionālās izaugsmes iespējas (īpaši mazpilsētās un laukos). Reģionu griezumā no citiem ievērojami atšķiras Latgale, kur remigranti viskritiskāk novērtējuši darba atalgojumu un izaugsmes iespējas, kā arī pašreizējo dzīves līmeni kopumā. Vienlaikus aptauja ļauj secināt, ka, salīdzinot ar 2017. gadu, arvien mazāk remigrantu saskaras ar grūtībām, kā "savilkt galus" (35%).

Remigrantu nodarbinātības analīze atklāj, ka lielākā daļa (63%) strādā tajā pašā pilsētā, kur dzīvo, bet izplatīti ir arī citādi darba modeļi: 19% brauc uz darbavietu citā Latvijas pilsētā vai ciematā, 20% strādā no mājām, bet 9% darbavietā ir pat ārpus Latvijas. Attālināts darbs ļauj remigrantiem būt daudz fleksiblākiem dzīvesvietas izvēlē. Visbiežāk tajā pašā pilsētā, kur dzīvo, strādā rīdnieki (82%). Mazpilsētās tajā pašā pilsētā strādā aptuveni puse remigrantu, bet laukos un ciematos – tikai 29%. Darbs bieži vien ir lielākās pilsētās, tādēļ 36–37% mazpilsētu un ciematu strādājošo iedzīvotāju-remigrantu ik dienu mēro ceļu uz tām. Tie, kam ir iespēja strādāt attālināti, bieži vien izvēlas dzīvot laukos: no ciematu un lauku iedzīvotājiem-remigrantiem puse strādā no mājām vai ārpus Latvijas. Vismazāk mobilie ir Latgalē strādājošie remigranti – 92% strādā tajā pašā pilsētā, kur dzīvo. Tas ir vēl viens no faktoriem, kas sarežģī darbinieku atrašanu uzņēmējiem šajā reģionā.

Rezultātu salīdzinājums ar 2016. gadu ļauj konstatēt ievērojamus uzlabojumus attiecībā uz remigrantu zināšanu piemērošanu, jo īpaši mazpilsētās un laukos. 61% remigrantu lielā vai ļoti lielā mērā piemēro darbā ārzemēs gūtās zināšanas, bet 25% tās izmanto nedaudz. Visbiežāk ārzemēs iegūtās zināšanas darbā lieto tie, kuri pēc atgriešanās apmetušies Rīgā, sniedzot būtisku ideju pienesumu un veicinot zināšanu pārnesei, bet vismazāk tās izmanto Latgalē: divas trešdaļas tās izmanto nedaudz vai nemaz. Jāatzīmē gan, ka Latgalē kopumā ir tendence atgriezties cilvēkiem ar zemāku izglītības līmeni nekā Rīgā, tādēļ arī viņu ārvalstīs gūtās zināšanas var būt ar mazāku lietojumu jau pašas par sevi. Aptuveni puse remigrantu uzskata, ka viņu nozares darba devēji ārvalstīs gūto pieredzi novērtē, turklāt biežāk par to ir pārliecināti remigranti Rīgā.

Protams, tas ir saistīts arī ar to, vai uzņēmējs atrod tām lietojumu. Arī šajā ziņā, salīdzinot ar 2016. gadu, ir vērojams neliels uzlabojums.

Kopš 2017. gada ir ievērojami uzlabojusies informētība par LIAA remigrantu vidū, kas plāno vai pieļauj iespēju uzsākt uzņēmējdarbību. Par biznesa inkubatoriem ir dzirdējuši 81% no tiem, kas ir uzņēmēji, pašnodarbinātie vai plāno/pieļauj iespēju uzsākt uzņēmējdarbību, par pirms inkubācijas programmu – 40%.

Runājot par remigrācijas atbalsta pasākumu lietderību, remigranti lielākoties uzskata, ka īpašas atbalsta programmas remigrācijas atbalstam un veicināšanai ir nepieciešamas (70%), t. i., priekšstats, ka tie, kuri vēlēties, var izdarīt to pašu spēkiem, ir maldīgs. Līdz šim lielākā daļa respondentu (72%) neko nebija dzirdējuši par pašvaldības teritorijā īstenotiem pasākumiem un aktivitātēm aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai un atbalstam, bet vienlaikus no tiem, kas par pasākumiem bija dzirdējuši, lielākā daļa uzskatīja, ka tie ir nepietiekami.

Runājot par to, kāds atbalsts visvairāk palīdzētu atgriezties Latvijā, remigranti visbiežāk nosauc nodarbinātības iespējas, iespēju saņemt darbam atbilstošu atalgojumu, informāciju par ārvalsti un Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas salāgošanu, informāciju par nodarbinātības iespējām un atbalsta programmas personiskā biznesa uzsākšanai. Šādā ziņā aktualitātes kopš 2016. gada nav būtiski mainījušās, tikai svarīgāks kļuvis sociālās apdrošināšanas sistēmas pakalpojumu salāgošanas jautājums (iespējams, saistībā ar *Brexit*). Taču atbildes atklāj, ka svarīgs dažādu pasākumu un atbalsta kopums, ne tikai kas viens, tostarp bērnu pirmsskolas izglītības iespējas un palīgs bērnam skolā, informācija par skolām un iespējām bērnam iekļauties izglītības sistēmā, latviešu valodas apguves iespējas bērniem un dzīvesbiedram, tīklošanās vai vieglāk atrodama informācija par jautājumiem, kas saistīti ar remigrāciju. Pašvaldības atbalstu mājokļa meklēšanā kā svarīgu faktoru minējuši 35% remigrantu, bet 31% uzskata, ka palīdzētu pašvaldībā atbildīgā persona par remigrāciju.

Neraugoties uz grūtībām, gandrīz puse no respondentiem ir pilnīgi pārliecināti, ka atgriešanās bija pareizais lēmums, bet 31% domā, ka tas drīzāk bija pareizais lēmums, un šādā ziņā noskaņojums kopš 2019. gada ir uzlabojies. Uz jautājumu par saviem nākotnes plāniem 39% norāda, ka noteikti paliks Latvijā, bet visvairāk (46%) remigrantu atzīst, ka šobrīd paliks Latvijā, bet ilgtermiņā skatīsies pēc situācijas. Plāni pēc iespējas ātri braukt prom ir 6%, 9% dzīvos Latvijā, bet strādās ārvalstīs, bet vēl 2% domā ik pa laikam piestrādāt ārvalstīs sezonas darbus. Respondentu atbildes apliecina, ka arvien vairāk cilvēku meklē iespējas piepelnīties ārvalstīs, saglabājot dzīvesvietu Latvijā, un līdz ar Covid-19 pandēmiju šādu iespēju ir kļuvis vairāk. Dzīvot Latvijā, bet strādāt ārvalstīs visbiežāk plāno Rīgā un ciematos vai laukos dzīvojošie remigranti, bet tieši Latgalē visbiežāk remigrantiem ir pārliecība, ka viņi noteikti paliks dzīvot un strādāt Latvijā. Galvenais iemesls, kādēļ tie, kuri "skatīsies pēc situācijas", vai dosies uz ārzemēm, tiklīdz būs iespēja, plāno vai pieļauj iespēju atkārtoti doties uz ārzemēm, ir vēlme labāk nopelnīt, "dzīvot, nevis izdzīvot" (47%). 41% iemesls ir tas, ka ārzemēs ir labākas sociālās garantijas, dažādi pabalsti, drošība par nākotni. 36% vienkārši vēlas redzēt pasauli, gūt jaunus izaugsmes, bet 32% norāda, ka ārzemēs labāk izturas pret darbiniekiem. Var secināt, ka

ne vien algas, bet arī sociālo garantiju trūkums un darba devēju attieksme ir vieni no galvenajiem iemesliem, kādēļ cilvēki aizbrauc no Latvijas atkārtoti. Tikai 20% norādījuši, ka vispār nevar Latvijā atrast sev piemērotu darbu.

8. EKSPERTU PADZIĻINĀTS NOVĒRTĒJUMS REMIGRĀCIJAS VEICINĀŠANAI

8.1. Iespēju raksturojums dažādos reģionos

Atbildot uz jautājumu, cik veiksmīgi šobrīd Latvijā izdevies radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem neatkarīgi no dzīvesvietas, eksperti norāda, ka ir būtiski, par ko tieši ir runa. Šobrīd dzīves un darba apstākļi starp laukiem un pilsētu ir izlīdzinājušies. Vakanču skaits, protams, Rīgā un lielajās pilsētās ir lielāks, taču vairāki eksperti uzsver, ka **attālinātā darba izplatības pieaugums ir pavēris jaunas iespējas saglabāt dzīvesvietu mazpilsētās un laukos**, ja vien ir nodrošināts pietiekami labs interneta savienojums. Pateicoties transporta un komunikāciju attīstībai, šobrīd arī reģionos ir pieejams viss nepieciešamais, lai dzīvotu ērti. Attālums līdz pilsētām nav tik liels, lai tas būtu šķērslis piekļuvei darbam vai dažādiem nepieciešamajiem pakalpojumiem. Protams, ir arī attālākas lauku teritorijas, kur "situācija ir bēdīga" un nav pieejama nepieciešamā infrastruktūra. Eksperti novērojuši tendenci, ka paplašinās pilsētu areāli, cilvēki ceļ mājās ārpus pilsētas. **Ideālais variants, pēc kā daudzi tiecas, ir māja piepilsētā ar nelielu zemes pleksti.** Šajā modelī "*lauki un pilsētvide viens otru neizslēdz, bet papildina*". Tuvums Rīgai un citām lielajām pilsētām palielina iedzīvotāju ienākumus un veicina šo novadu ekonomisko attīstību, taču vienlaikus rada spiedienu uz dzīvojamo fondu un algām, apgrūtinot uzņēmējdarbības attīstību tajos un radot risku, ka šīs vietas var pārvērsties par "guļamražioniem". Rīgas gadījumā tuvākās apdzīvotās vietas arvien veiksmīgāk konkurē ar darbavietu piedāvājumu, un kustība starp Rīgas reģiona pašvaldībām šobrīd jau ir abpusēja – "*ļoti daudz cilvēku, kuri atgriežas Rīgas reģionā, brauc strādāt uz Rīgu, bet pēdējā laikā cilvēki brauc strādāt arī uz citām pašvaldībām prom no Rīgas*". Minēto iemeslu dēļ intervētie eksperti atzīmē, ka pēdējā laikā **novērota lielāka cilvēku interese par atgriešanos laukos un mazpilsētās**. Ievērots, ka tieši remigranti dažkārt pērk un atjauno īpašumus laukos. Iespēju atgriezties lauku vidē sniedz Zemkopības ministrijas atbalsts apvienībām. Kāds no ekspertiem norāda: "*Kooperācijas attīstība – dzīvības atgriešana lauku reģionā, turklāt tā ir iespēja arī pusmūža cilvēkiem atgriezties Latvijas darba tirgū.*" Liela nozīme reģionu attīstībā ir pašvaldību ieguldītajam darbam.

Tomēr ekonomiski atšķirība starp reģioniem un Rīgu attiecībā uz darba iespējām un dzīvesvietu saglabājas liela un to būtu nepieciešams mazināt – Latvija vienmērīgas reģionālās atšķirības ziņā izteikti negatīvi atšķiras uz citu valstu fona. Lielās reģionālās atšķirības nosaka to, ka tieši reģioni ārpus Rīgas visvairāk cieš no emigrācijas. Ātra risinājuma lielajām reģionālajām atšķirībām nav – **šo atšķirību mazināšana prasīs daudzus gadus, lai gan zināms progress jau ir vērojams**, norāda intervētie eksperti. Šīs atšķirības nosaka dažādi faktori, bet galvenokārt – darba tirgus specifika. Reģionos joprojām vidējais algu līmenis ir zemāks (daļā profesiju, īpaši patērējošās nozarēs, mazumtirdzniecībā). Mazā darba tirgus dēļ, ja darbinieks ir ar nestandarta kvalifikāciju, profesijai atbilstošu darbu reģionos atrast iespējams grūtāk, jo "*iespējams, reģionos konkrēta speciālista vakance nemaz nav pieejama, jo tāda amata vieta nemaz nepastāv*". Tādēļ Rīga kā magnēts turpina piesaistīt darbiniekus no reģioniem, kā arī, protams, remigrantus. Arī dzīves apstākļi, skatoties pēc IKP uz vienu iedzīvotāju, visos reģionos nav vienādi: Rīgā šis rādītājs ir ievērojami augstāks nekā citos reģionos, bet Latgalē – viszemākais. "*Bezdarba līmenis Latgalē ir divreiz lielāks, nav tik daudz aktīvo uzņēmumu, īpaši privātu uzņēmumu,*" norāda intervētie eksperti. Strādājot "vienkāršākus" darbus, iespējas atrast darbu reģionos būs lielākas, bet remigrantus neapmierina piedāvātais atalgojums. Alternatīva ir uzsākt pašam savu uzņēmējdarbību jeb radīt sev darba vietu. Jāatzīmē, ka reģioniem ārpus Rīgas ir citas priekšrocības – mazākas rindas uz bērnudārziem, lētāks nekustamais īpašums, personiskāka pieeja skolās, jo mazāks bērnu skaits klasēs.

Papildus lielākām darba iespējām un augstākai algai, kā iemesls, kādēļ daļa remigrantu izvēlas dzīvi Rīgā, tiek uzsvērti arī pieejamie pakalpojumi, izglītības iespējas, veselības aprūpe, infrastruktūra, daudz vairāk brīvā laika pavadīšanas iespēju. Vēl iemesls izvēlēties Rīgu var būt tas, ka daļa remigrantu ārzemēs ir pieraduši pie lielākām pilsētām, bet citi savukārt tieši grib klusumu, dabu, savu māju un zemi, ko var sniegt lauki. Jaunieši tipiski izvēlas dzīvi lielās pilsētās, bet cilvēki ar bērniem vēlas dzīvot drošā vidē. Diemžēl no laukiem un mazpilsētām atgrūž tas, ka trūkst dzīvesvietu, cilvēki dažkārt nevar atrast sev piemērotu darbu, trūkst vietas izvēlētai izglītības iestādē. Uzņēmīgākie remigranti vēlas uzsākt uzņēmējdarbību paši, un tad nav lielas nozīmes, kur to darīt, tas var būt arī lauku reģions.

Lai mazinātu reģionālās ekonomiskās atšķirības, valdībā ir izstrādāta un apstiprināta Latgales rīcības programma. Latgales īpašajā ekonomiskajā zonā uzņēmējdarbību var īstenot jebkurā vietā un saņemt 80% nodokļu atlaidi no peļņas un nekustamā īpašuma nodokļa. Lai gan šis piedāvājums der tikai daļai stabilo uzņēmumu, pēc intervētā eksperta domām, ir redzami rezultāti.

Eksperti norāda, ka reģionus šobrīd skar jauni izaicinājumi, kas saistīti ar pašreizējo energoresursu krīzi un lieliem nodokļu maksājumiem. Daudziem uzņēmējiem ir grūti samaksāt algas, pat nemaz nerunājot par prēmijām, piemaksām un bonusiem. Tas pastiprina riskus uzņēmējdarbības uzsākšanai – vairojas neziņa, vai iecerētā ideja izdosies, vai tiks garantēti vēlamie ienākumi. Lai gan energoresursu krīze neapšaubāmi skar visu Latviju, **nestabilā vidē uzņēmējiem ir tendence atlikt investīcijas vai investēt tikai ekonomiski spēcīgākajos punktos**, kas Latvijas gadījumā ir Rīgas reģions. Izaicinājumu pilsētām, kas atrodas tālāk no Rīgas, rada arī lielās transportēšanas izmaksas, kas būtiski augušas, palielinoties degvielas cenām. Latgali vairāk nekā citus reģionus šobrīd skar ģeopolitiskie izaicinājumi, kas arī tieši ietekmē vietējos uzņēmumus. Tādēļ, kā norāda eksperts, "*vajag atbalsta instrumentus, lai uzņēmumi paliktu un strādātu, lai būtu cilvēki un drošība reģionā*". Intervijās izgaismojas, ka Latgalē diemžēl izveidojusies perifērijas un pamestības izjūta.

Visos reģionos kā problēma bieži vien tiek minēts mājokļu trūkums. Pašvaldību dzīvojamais fonds ir nepietiekams, netiek celti jauni dzīvojamie objekti, lai gan daudzās pašvaldībās minēti šādi plāni. Citi izaicinājumi saistīti ar kvalificētu darbinieku trūkumu un darba kultūru daļā darba ņēmēju: "*Ir cilvēki, kas var pirmsdien neatnākt uz darbu.*"

Eksperti arī norāda, ka **algas tomēr reģionos ir augušas**. Rīgas reģiona eksperts norāda, ka IT un būvniecībā algas no Rietumeiropas vairs īpaši neatšķiras (ir arī 2000 EUR un vairāk), un vakanču šajās jomās ir daudz. Kopumā vairākās Latvijas valstspilsētās algas jau ir konkurētspējīgas ar Eiropas līmeni. Algu atšķirības atkarīgas arī no nozares, un daļā (īpaši ražošanā, eksportējošās nozarēs) šīs atšķirības starp Latvijas reģioniem ir mazas vai pat to nav. Turklāt, arī vērtējot šķietami zemās algas, jāņem vērā bonusi, kurus piedāvā uzņēmumi. Papildus arī cenu līmenis un dzīvošanas izmaksas reģionos ārpus Rīgas ir zemākas (un, protams, daudz zemākas nekā Rietumvalstīs). Diemžēl tie, kas aizbraukuši no Latvijas jau pirms kāda laika, ne vienmēr zina par algu kāpumu Latvijā, un tiem, kuri atgriežas bez Latvijas darba tirgū pieprasītajām (parasti augstas kvalifikācijas) zināšanām, tiešām ir grūtāk atrast pievilcīgus darba piedāvājumus, tādēļ darba tirgus Latvijā joprojām daudziem aizbraukušajiem var šķist nepievilcīgs.

Lai gan Rīgā bezdarba līmenis ir zemāks, uzņēmēji reģionos sūdzas par darbaspēka trūkumu, un iemesls, pēc ekspertu domām, ir tas, ka vietējā darba tirgū ir grūti atrast speciālistus ar vajadzīgo kvalifikāciju.

8.2. Vai remigrācijas veicināšana ir nepieciešama?

Ekspertu vidū nav šaubu par remigrantu potenciālo pienesumu Latvijas ekonomikai un konkrētā novada izaugsmei. Visbiežāk intervijās minēts remigrantu zināšanu pienesums: *"Remigranti atbrauc ar nenovērtējamu pieredzi, ienes jaunas vēsmas, idejas, ko vietējie varbūt pat neiedomājas. Noskatījuši lietas ārzemēs, viņi tās veiksmīgi attīsta šeit."* Darba devēji ir ieinteresēti remigrantos, jo viņi jau zina vismaz vienu svešvalodu, ir pieredze, kā tiek strādāts citur, un tas veicina uzņēmumu darba kvalitāti Latvijā. Tādēļ remigrācija noteikti būtu viens no risinājumiem kvalificēta darbaspēka trūkuma problēmai (protams, ne vienīgais). Daudzi remigranti izvēlas sākt paši savu uzņēmējdarbību, arī tādā veidā sniedzot pienesumu Latvijas ekonomikai. Remigrantus novērtē gan kā potenciālos darba devējus, gan produktīvus un zinošus darbiniekus – nodokļu maksātājus, gan patērētājus un pakalpojumu saņēmējus (t. sk. aizpildās ar bērniem skolas). Remigrantu atgriešanās ir ļoti nozīmīga lauku reģionos, kur pastāv mazāka iespēja, ka uzņēmējdarbību uzsāks kāds liels uzņēmums. *"Tā kā ir zema dzimstība, būtu jācīnās par katru remigrantu,"* uzsver kāds no ekspertiem. Cits eksperts uzsver remigrācijas atbalsta pasākumu nozīmi kontekstā ar globālo cīņu par kvalificēto cilvēkresursu: *"Ja mēs vispār gribam, lai pie mums kāds atgriežas, šādi pasākumi ir nepieciešami."* Mums nevajag vienkārši sēdēt malā un noskatīties, kā citas valstis piesaista cilvēkus. Otrkārt, ES ietvaros cilvēki ir ļoti mobili, iespējas izvēlēties dzīvesvietu ir lielas, tādēļ ir svarīgi radīt priekšnoteikumus reemigrācijai.

Pēdējos piecos gados, arī saistībā ar VARAM īstenoto pilotprojektu *"Remigrācijas atbalsta pasākumi pašvaldībās"* bija vērojams, ka **pašvaldības arvien vairāk runāja un pievērsa uzmanību** (iespēju robežās) **remigrācijas jautājumam**, atzīstot remigrācijas veicināšanas nozīmi. Pašvaldības lielākoties ir ieinteresētas piesaistīt remigrantus un cenšas iespēju robežās tos atbalstīt un ieinteresēt atgriezties. Diemžēl pēdējos gados citas aktualitātes, piemēram, Covid-19, karš Ukrainā un energoresursu krīze, novirzījušas pašvaldību uzmanību citā virzienā, bet reģionālā reforma atņēmusi daudz laika un resursu, liedzot aktīvāk pievērsties remigrācijai. Līdz ar to arī remigrācijas tēmas aktualitāte vietējā sabiedrībā ir mazinājusies un būtu jāveicina no jauna.

Runājot par to, vai vajadzētu orientēties uz kādām īpašām remigrantu grupām, ekspertu domas atšķiras. Daudzi, īpaši pašvaldību pārstāvji un uzņēmēji, īpaši uzsver, ka **demogrāfiskās situācijas dēļ īpaši jādoma par to, kā piesaistīt ģimenes ar bērniem, kā arī jauniešus**, kuri ir beiguši studijas un varētu atvest jaunas zināšanas. Tomēr citi norāda, ka nevajadzētu kādu īpaši izcelt. Diasporā izveidojies priekšstats, ka Latvijā *"vērtība cilvēkam ir tikai tad, ja atvedīs jaunus nodokļu maksātājus"*, tādēļ nevajadzētu šķirot remigrantus jaunos un vecos, labi izglītošos un citos. Koncentrējoties tikai uz augsti kvalificētajiem vai citām specifiskām grupām, veidosies atgrūdošs vēstījums.

Daļā interviju **ieskanas šaubas, cik lielā mērā var cerēt, ka aizbraukušie atgriezīsies.** Kāds no intervētajiem ekspertiem Kurzemē norāda, ka būtisks atgriešanās potenciāls ir tieši Latgalē: *"Īpaši liels potenciāls ir Latgalē un tās pilsētās, ja viņu pašvaldības strādātu aktīvāk, liels potenciāls atgriezties, lielāks kā Pierīgā, Kurzemē vai Zemgalē."*

Kopumā pašvaldības apzinās, ka remigranti – **tās nav cilvēku masas**, kas atrisinās visas sasāpējušās darbaspēka problēmas pašvaldībās. Tie ir atsevišķi cilvēki, arī labi speciālisti, kas motivēti uzsākt ko savu, bet risinājumi un piedāvājums vienmēr būs individuāli. Arī uzņēmējdarbības ziņā tie, kas atgriežas, nav tik turīgi vai iekrājuši tik lielu kapitālu, lai Latvijā varētu izvērst lielu uzņēmējdarbību. Kā norāda eksperti, drīzāk viņi to darīs kā mazi pašnodarbinātie, nelieli SIA. *"Jāsaprot, ka nevar būtēt sapņu pils. Nebūs kā Izraēlā vai Indijā. Mūsu ir maz, un mēs neesam tik bagāti, arī saites nav tik ciešas. Jāsaprot, ko mēs varam,"*

saka viens no intervētajiem ekspertiem. Dažās intervijās izskan, ka, lai risinātu darba tirgus problēmas, paralēli jādomā arī par imigrāciju, bet jo īpaši **jādomā par palikušajiem** – par dzimstības veicināšanu, jauniešu noturēšanu. Remigrācija, kā jau minēts, ir tikai viens no risinājumiem, tomēr tas nenozīmē, ka remigrāciju veicināt nevajag.

8.3. Vai remigrācija ir valsts vai pašvaldības atbildība?

Lai izprastu, kā uz remigrācijas politiku raugās eksperti un tie, kas paši iesaistīti remigrācijas un citu atbalsta pasākumu īstenošanā, pētījumā jautājām par atbildības sadali starp valsti un pašvaldībām remigrācijas veicināšanā un labvēlīgas vides remigrācijai radīšanā.

Kā atklāj intervijas, kopumā dominē pārliecība, ka **remigrācijas veicināšanas pasākumi ir gan valsts, gan pašvaldības atbildība** un kompetence. Lai gan remigrācijas politika ir valsts līmeņa jautājums, kas noteikts valdības deklarācijā un Diasporas likumā, arī pašvaldībām ir tiesības un pat pienākums sniegt atbalstu remigrantiem, atgriežoties Latvijā: *"Pašvaldības ir neatņemama valsts sastāvdaļa, līdz ar to pašvaldību loma arī ir liela un sadzīves apstākļus vistiešāk ietekmē tieši pašvaldības."* Šīs lietas nevar nodalīt un abas ir svarīgas, uzsver eksperti.

To, vai remigranti atgriezīsies, lielā mērā ietekmē valsts politika: ne vien tas, kas skar remigrantus tieši, bet arī nodarbinātība, sociālās garantijas, nodokļu politika un uzņēmējdarbības vide. Vienlaikus cilvēks atgriežas konkrētajā vietā, tādēļ arī pašvaldības politika būtiski ietekmē remigrantu situāciju un iespējas, tostarp pašvaldībā pieejamā izglītība, mājoņi un pabalsti. Kā atzīmē kāds eksperts, pašvaldībai ir svarīga loma *"pievilcīgas pilsētvides radīšanā, tostarp būvējot īres namus (ar privātām investīcijām), nodrošinot bērnudārzus, skolas, brīvā laika pavadīšanas iespējas (peldbaseini, hokeja halles, koncertzāles). Pašvaldība var ieguldīt infrastruktūrā – ceļi, komunikācijas, apgaismojums,"* tādējādi piesaistot darbaspēku un nodrošinot labvēlīgus apstākļus remigrācijai. Pašvaldību priekšrocība ir tā, ka *"pašvaldībā uz vietas vislabāk redz, kas nepieciešams"*. Vienlaikus **pašvaldības var efektīvāk komunicēt un uzrunāt diasporu**, ņemot vērā, ka remigranti bieži ir "apvainojušies" uz valsti un neuzticas valdībai. *"Valsts var finansiāli atbalstīt, bet pašvaldība vienmēr būs šīs politikas ieviešējs,"* uzskata eksperts. Jāstrādā sazobē. Svarīgi arī tas, ka pēc reģionālās reformas pašvaldības ir lielākas, kas nozīmē arī lielāku budžetu un lielāku kapacitāti. Intervijas atklāj, ka pašvaldības sagaida **sistemātiskāku pieeju un prognozējamāku atbalstu remigrācijas veicināšanā no valsts**. Diemžēl, kā norāda viens no intervētajiem ekspertiem, *"kopš brīža, kad tas ir nostiprināts Diasporas likumā, nav bijušas politiskās vilkmes remigrācijai, nav bijusi politiskā doma"*, nav skaidri pateikts, vai remigrācija vispār ir vai nav prioritāte. Pašvaldībām izveidojies priekšstats, ka remigrācijas politika pašvaldību līmenī nav koordinēta. *"Katrs savā pašvaldībā kā mākam, tā darām, bet vismaz viens no otra mācāmies, labprāt sadarbojamies, satiekamies, sazvanāmies."* Pēc pašvaldības pārstāvju domām, **pietrūkst stratēģijas, kopīga virziena un vīzijas, kā risināt remigrācijas problēmas**, mēģinot atgriezt cilvēkus ne tikai Rīgā, bet arī reģionos. Lauku iztukšošanās ir reāla problēma, bet diemžēl vienkāršu risinājumu te eksperti neredz²²⁷. Līdzīgi domā arī cits pašvaldības eksperts: *"Vajadzētu skaidru līniju no valsts puses, lai visas pašvaldības rīkojas kopīgi un vienā virzienā."*

Runājot par to, vai atbalstāmie pasākumi jānosaka valstij (piem., uzņēmējdarbības granti) vai labāk ļaut pašvaldībām pašām izvēlēties, kādus pasākumus viņi uzskata par efektīvākajiem, eksperts norāda: *"Tiklīdz*

²²⁷ Viens no ekspertiem norāda uz Norvēģijas, Zviedrijas, Dānijas pieredzi, kur lauku iztukšotajās teritorijās izvietojami imigrantus.

ir saraksti, ko drīkst, ko nedrīkst, tas ierobežo. Dzīves situācijas, vajadzības ir atšķirīgas." Daļa ekspertu uzskata, ka pašvaldībām lēmumu par īstenotajām aktivitātēm jāļauj pieņemt pašām, tikmēr citi sūdzas, ka viņiem "nav skaidrības, ko īsti darīt, kas būs efektīvāks" – trūkst informācijas un konkrētu valsts piedāvājumu. Iespējams, ka optimālais modelis būtu vidusceļš – **no valsts nāktu vienota pieeja un vadlīnijas, bet detaļas varētu pielāgot katra pašvaldība atkarībā no saviem mērķiem un vajadzībām.**

Pašvaldību aktīvu atbalstu remigrācijai var kavēt arī nepietiekami skaidri juridiskie formulējumi politikas dokumentos. Piemēram, Kurzemes pašvaldībā intervētais eksperts norāda, ka "problēma ir arī tajā, ka Diasporas likumā pietrūkst konkrētāka formulējuma par to, ko pašvaldības drīkst darīt remigrācijas veicināšanai, tā rezultātā **pašvaldības juridiskā nodaļa noraidīja finansiālu atbalstu remigrantiem, jo tam trūka likumiska pamata**". Otrs pašvaldības pārstāvis arī norāda, ka "pašvaldības nedrīkst tiešā veidā jaukties iekšā uzņēmējdarbībā, to neļauj normatīvie akti. Vajadzētu precizēt Diasporas likumā un citos normatīvajos aktos, kas tieši domāts ar atbalstu".

8.4. Vai nepieciešams atbalsts?

Jautājums par to, vai vispār nepieciešams atbalsts remigrācijai, nav tik viennozīmīgs, kā varētu šķist. Vairākās intervijās ieskanas, ka valsts un pašvaldību aktivitātēm un **atbalstam remigrācijas veicināšanā nav izšķiroša loma lēmuma par atgriešanos pieņemšanā.** Cilvēki atgriežas saikņu dēļ ar dzimto zemi, ilgās pēc mājām, dabas, tuviniekiem, sociālajām saitēm, tādēļ, ka nevēlas, lai ārzemēs asimilētos bērni, grib saglabāt latvisko identitāti – tie ir tīri subjektīvi faktori, kurus maz iespējams ietekmēt. "Cilvēki atgriezīsies ne jau tādēļ, ka būs kāda īpaša programma, bet tādēļ, ka būs radīti apstākļi, ka cilvēki paši gribēs atgriezties," saka viens no ekspertiem. Šī pārliecība var aizēnot citu patiesību – **atbalsts remigrantiem ir nepieciešams:** tie, kas to saņēmuši, to atzīst, un tie, kas nav, runā, ka būtu nepieciešams. Atbalsta pasākumi noteikti ir nepieciešami ja ne katrā pašvaldībā, tad vismaz plānošanas reģiona ietvaros, uzskata eksperts, kas pārstāv NVO. Bet jāsaprot, ka nevienu atpakaļ aiz rokas nevelk, ar varu nepiespiež, "mēs varam tikai palīdzēt", ja cilvēks lēmumam atgriezties ir gatavs.

Eksperti norāda, ka īpaši **tiem, kas ilgi bijuši prom, ir daudz neskaidrību.** Lai gan informācijas apjoms ir pietiekams, tā nesasniedz konkrēto mērķauditoriju. Turklāt tā nav pietiekami viegli pieejama, vienkārša un strukturēta. Cilvēkam no malas var rasties apjukums lielajā informācijas daudzumā, tāpēc ir nepieciešami koordinatori, kas palīdz orientēties. Lai gan ir vairāki standarta jautājumi, ko remigranti uzdod, tāpat ir ļoti individuālas situācijas, ko koordinatori palīdz risināt. **Atbalsta sniegšanai ir arī simboliska nozīme,** jo norāda uz attieksmi pret remigrāciju un remigrantiem.

Runājot par to, **vai valsts finansējumam remigrācijas atbalsta pasākumiem jāturpinās,** eksperti atbild apstiprinoši, taču svarīgi darīt to efektīvāk, "saprāta robežās" un atbalstīt to, kas strādā. **Pilotprojektu intervētie eksperti vērtē kā veiksmīgu,** ir sasniegti pozitīvi rezultāti, turklāt **pašvaldības izrāda interesi un vēlēšanos iesākt darbu turpināt.** "Ja reiz esam uzsākuši šādas aktivitātes valsts mērogā, tad tās arī vajadzētu turpināt." Kāds cits eksperts norāda uz to, ka atbalstam tērētās summas jau nav lielas, tās ir samērīgas un globāli – pat pieticīgas. No otras puses, eksperti atzīst, ka plašāk šos pasākumus izvērst diez vai būs iespējas, jo valstī/pašvaldībā ir daudz vajadzības un ir grūti tās visas nodrošināt. Šie centieni var sekmēt **negatīvu attieksmi no citiem iedzīvotājiem.** Kā norādīts kādā intervijā Latgalē: "Vietējie iedzīvotāji neuztver palīdzību remigrantiem pozitīvi. Kaut kā ir jāpanāk līdzsvars, kas ir ļoti grūti." Tieši šī iemesla dēļ daži eksperti min, ka vajadzīga **sabiedrības izglītošana par remigrantiem un kāpēc tas ir pozitīvi,** t. i.,

ka, ieguldot reemigrācijā salīdzinoši nelielas summas, atdeve no tā būs neskaitāmi lielāka. Viens no ekspertiem norāda, ka būtu īpaši svarīgi, lai uzņēmēji saskatītu remigrantu potenciālu. *"Reāli darbaspēka trūkumam ir trīs iespējamie risinājumi: 1) pārkvalificēt – cīnāties, 5% nevar pārkvalificēt; 2) imigrācija – Latvijā ļoti negatīva attieksme, politika ir ierobežota un stingra; 3) remigrācija – virziens, kas saglabājas."* Šim viedoklim pievienojas arī cits eksperts: *"Ja [remigrācijas atbalsta] programmas nebūs, darbaspēks tiks ievests no citām valstīm un nodokļi aizies uz šīm valstīm."* Līdzšinējā pieredze rāda, ka iepriekš lielu uzmanību darba devēji remigrantiem kā potenciālajiem darbiniekiem nav pievērsuši, uzskata eksperti. Iespējams, iemesls daļēji ir ticības trūkums, ka cilvēks varētu būt ieinteresēts atgriezties. Izskan doma, ka darba devēju pārstāvi vajadzētu piesaistīt Remigrācijas darba grupai Diasporas konsultatīvajā padomē.

Kā galveno risku, kas saistīts ar atbalsta sniegšanu emigrantiem, eksperti min **bažas par vienlīdzīgu attieksmi pret vietējiem iedzīvotājiem**. *"Remigrantu atbalstam jābūt diskrētām attiecībām pret esošajiem iedzīvotājiem, lai nav tā, ka palīdz remigrantiem un atstāj novārtā savējos,"* norāda kāds eksperts. Daļēji tādēļ pašvaldības cenšas neizcelt, ka konkrētais projekts ir tieši remigrantiem, bet rīko to visām grupām – remigrantiem un arī vietējām ģimenēm (piemērs, Ģimeņu dienas Rundālē u. c.). Bailes no negatīvas vietējo attieksmes var būt arī iemesls, kādēļ atsevišķas pašvaldības ne īpaši aktīvi informē par savu piedāvāto atbalstu tieši remigrantiem. **Valsts finansējums pašvaldībām noņem šo spriedzi**, jo ir konkrēts uzdevums no valsts šādam finansējuma izlietojumam. Kopumā šāds īpašs atbalsts remigrantiem noteikti ir jāsniedz, jo, ja reiz valsts ir pateikusi, ka remigrācija ir svarīga, tad tas ir kaut kā jāadresē, tas nenotiks pats par sevi, norāda kāds no ekspertiem. Jāsaprot arī un jāskaidro, ka atbalsts remigrantiem finansiāli ir ļoti maza daļa no tā, kas valsts līmenī tiek tērēts/uz valsts budžeta fona. Tādēļ uztraukties par to, ka "vietējam tiek atņemtas iespējas vai vieta bērnudārzā", gluži nebūtu pamatoti.

Cits ekspertu minētais risks ir tas, ka remigrācijas atbalsts ir **investīcija cilvēkā, nezinot, vai cilvēks atgriezīsies**, un ja atgriezīsies, cik ilgi paliks. *"Cilvēki ir dažādi – viens saka, ka tūlīt atgriezīsies, bet neatgriežas. Cits savukārt saka, ka nekad nesaistīs savu dzīvi ar Latviju, bet pēc gada atgriežas ar sievu un bērniņu."* Kā zināms, daudzi remigranti pēc kāda laika izvēlas aizbraukt atkal. Visbeidzot, remigrantu uzņēmējdarbībā varētu būt risks, ka konkrētā ideja neatbilst vietējā tirgus vajadzībām, tādēļ īpaša nozīme ir LIAA konsultācijām.

Uz jautājumu par to, vai labāka pieeja būtu dot pašvaldībām nelielu, bet stabilu un prognozējamu finansējumu remigrācijas aktivitātēm, vai piešķirt to uz regulāra konkursa pamata, arī eksperti nesniedz skaidru atbildi. Viens no ekspertiem norāda, ka pašvaldībām trūkst naudas remigrācijas atbalsta funkciju nodrošināšanai un būtu labi piešķirt šim mērķim stabilu finansējumu – valsts mērķdotāciju. Konkurss var radīt nevienlīdzīgu situāciju atkarībā no tā, cik labi attīstības departaments spēj uzrakstīt pieteikumu. Tomēr vairāk ekspertu uzskata tieši pretēji, ka **labāka būtu konkursa pieeja**, jo tas ļautu pārlicināties par līdzekļu ieguldījuma efektivitāti. Kā norāda kāds eksperts, ja nav motivācijas, praksē ne vienmēr finansējums tiek izlietots remigrantiem. *"Ja kādam darbiniekam piešķir piemaksu pie algas, lai formāli risinātu remigrācijas jautājumus pašvaldībā, tad tam nav efektivitātes. Tas padara mazāk jaudīgus projektus, kuriem būtu potenciāls."* Eksperti ir vienprātīgi, ka **finansējums jāpiešķir tikai tiem, kas kaut ko dara, kam ir vīzija un mērķis**. Kopējo noskaņojumu vislabāk raksturo kāda eksperta teiktais: *"Ir labāk, ka naudu saņem ierobežotas, bet labas idejas, nevis visi kaut ko."*

Papildus dominē viedoklis, ka **finansējuma piešķiršanas periods ir par īsu**. Kā norāda kāda no pašvaldībām: *"Tas divu gadu finansējums [VARAM] bija par maz – nevar ieskrieties šajā laikā, ja tu neko nezini par šo lietu, nevar visu izdarīt un sagaidīt, ka viss izdosies. Mums tagad ir pieredze – kas darbojas, kas ne; kur ir kaut kāda pretestība (piemēram, no vietējiem iedzīvotājiem, kas jūtas skaudīgi, ka remigrantiem kaut kas tagad ir, bet citiem nav) vai kurās valstīs ārzemēs ir lielāka [diasporas] atsaucība, kas*

jāuzrunā – vai tā ir vietējā vai reģionālā diaspora vai interešu klubi, vai vēstniecība, vai LIAA pārstāvniecība." Ņemot vērā šo pieredzi, nākamajos gados pasākumi būtu vēl efektīvāki un veiksmīgāki. Pēc ekspertu domām, ideāli **finansējumu vajadzētu piešķirt uz trim gadiem**, lai pašvaldība izstrādā vidējā līmeņa stratēģiju šim periodam un plāno, nevis īsteno kādu aktivitāti tikai uz gadu. Pēc trim gadiem tad būtu vērtīgi mērīt rezultātus. No otras puses, citā intervijā ar politikas ekspertu izskan, ka piešķirt finansējumu var tikai uz vienu gadu (ja runa ir par vidēja līmeņa stratēģijām).

Ņemot vērā, cik bieži pieejamie līdzekļi tiek neefektīvi izmantoti, pēc ekspertu domām, nepieciešama gana liela **kontrole gan par līdzekļu izlietojumu, gan par idejām**, kam šo finansējumu izmantot: "*Jo naudu [piemēram, ES fondu] var noēst pīrādziņos vai infrastruktūras objektos, kas ne vienmēr ir saprātīgi.*" Dažās intervijās izskan jautājums par to, vai līdzšinējais VARAM finansējums remigrācijai iztērēts lietderīgi, piemēram, vai uzņēmumi, kam piešķirts finansējums, vēl darbojas. Arī par koordinatoru darba kvalitatīvu (ne skaitlisku) efektivitāti nav publiski izskanējusi informācija, un viens no ekspertiem, gan neapšaubot, ka no koordinatoriem bija jēga, skaidri norāda, ka vēlētos redzēt to darba efektivitātes izvērtējumu, citādi rodas iespaids, ka "*koordinatori ir salīdzinoši dārgs zvanu operators*". Būtu nepieciešams vairāk **piedomāt par līdzekļu izlietojuma "caurspīdīgumu", efektivitātes kontroli un rezultātu publicēšanu.**

8.5. Viedoklis par līdzšinējo valsts un pašvaldību atbalstu remigrantiem

Gandrīz visi eksperti ir vienisprātis, ka **veiksmīgākais atbalsts ir bijis reģionālie remigrācijas koordinatori**. "*Remigrācijas plāns – no visa tā vislabāk strādā šie reģionālie koordinatori, bez tiem nevarētu iztikt,*" ir pārliecināts viens no pašvaldību ekspertiem. Koordinatori iespēju robežās ir centušies palīdzēt informatīvā, organizatoriskā un attieksmes ziņā, un tieši informatīvo, konsultatīvo atbalstu un kontaktus eksperti min kā vienu no svarīgākajām atbalsta formām. Kā jau minēts, "*ir svarīgi, ka kāds palīdz noorientēties, kā sakārtot lietas*". Turklāt, kā norāda VARAM eksperti, to cilvēku, kas atgriezušies, pateicoties koordinatoriem, samaksātie nodokļi Latvijā vien vairāk nekā atpelnā koordinatoru algas. Atsauksmes no remigrantiem, kas izmantojuši viņu pakalpojumus, ir ļoti pozitīvas, turklāt uzlabojas.

Jau kopš 2018. gada pieci remigrācijas koordinatori diendienā sniedz atbalstu, visbiežāk konsultē par pieejamajiem pakalpojumiem, atbalsta pasākumiem (izglītība), dokumentu tulkošanu un pareizu sakārtošanu, latviešu valodas apguvi un iespējām. Biežāk uzdotie jautājumi bijuši par dzīvesvietu, atbalstu pašvaldībās, kredītešanas iespējām, mājokļa iegādi/celtniecību, un to, kā deklarēt dzīvesvietu, šobrīd arī par mantu pārvešanu un jautājumiem, kas saistīti ar attālināto darbu. Tos, kas grib uzsākt biznesu, koordinators konsultē par reģistrāciju, telpām, finansējuma iespējām. "*Mēs sniedzam ne tikai standarta informāciju, bet mēs sniedzam arī konkrētus kontaktus, kur risināt noteiktu jautājumu – PMLP, VSAA, pašvaldību izglītības nodaļas.*" Remigrācijas koordinatori ir kā "*uzticības persona no valsts sektora, kas kalpo kā "tilts" ar pārējiem pakalpojumiem vai iestādēm*". Kā saka viens no koordinatoriem, remigranti ir laimīgi, kad koordinators pasaka, kur iet, ko darīt, kā nokārot. Tomēr koordinatora loma nav tikai informācijas sniegšana – koordinators ir psihologs, konsultants, sociālo lietu speciālists, jurists, ekonomists, uzticības persona. "*Ja vajag bērnu dārzu, es zvanu pirmsskolas izglītības nodaļai. Ja interesējas par dzīvokli konkrētā pašvaldībā, es zvanu uz šo pašvaldību un jautāju par īres iespējām.*" Svarīgi, ka koordinators ir ne tikai gaida zvanu vai e-pasta ziņu, bet darbojas proaktīvi – publicē informāciju ārzemju latviešu "Facebook" grupās ar aicinājumu kontaktēties, ja rodas jautājumi par remigrāciju, brauc kopā ar NVA vai LIAA vizītēs pie diasporas, stāstot par atgriešanās iespējām, piedalās pašvaldību rīkotos pasākumos. Latgales koordinators arī dzīvajā translētos raidījumos komunicē ar diasporu, jo ir svarīgi uzturēt pastāvīgu saiti. Bet vissvarīgākais – koordinatori

sagatavo individuālus piedāvājumus potenciālajiem remigrantiem, izstāsta pa solim, kas jāizdara pirms atgriešanās. Remigrācijas koordinātoru esamībai ir arī psiholoģiski emocionāls efekts: *"Ir nepieciešams, lai potenciālajam remigrantam būtu cilvēks šajā pusē, lai vēl pirms atgriešanās veicinātu drošības sajūtu par dzīves apstākļiem Latvijā."*

Koordinatoriem ir **izveidojusies sistemātiska sadarbība ar pašvaldībām**, kam koordinatori sniedz atbalstu un apmainās ar informāciju, ja rodas grūtības atrisināt kādu jautājumu. Tas arī zināmā mērā bija pilotprojekta mērķis, kas pilnībā sasniegts. Pašvaldības ir atsaucīgas un sniedz kvalitatīvu piensumu remigrantu atgriešanās. Paši koordinatori ir remigranti, tādēļ strādā ar lielu interesi un atdevi, vienmēr gatavi palīdzēt. Remigrācijas koordinatori sadarbojas ar LIAA, NVA un uzņēmējiem. Ja kādreiz kāds uzņēmums vai investors jautā pēc kāda speciālista, vakance tiek ielikta "Facebook" lapā, konkrēti cilvēki tiek uzrunāti atgriezties Latvijā. Uzņēmumi tiek iesaistīti arī dažādās aktivitātēs, piem., Biznesam izvēlos Latgali, Iedvesmas brokastis. Koordinatori sadarbojas arī ar NVA EURES konsultantiem, kas ne vien palīdz ar darba meklēšanu, bet var padziļināti pastāstīt par nodokļiem, bezdarbnieka pabalsta pārceļšanu. Remigrācijas apjoma pieaugumu Latvijā eksperti saista arī ar remigrācijas koordinātoru aktīvu darbu, bet, protams, precīzi novērtēt koordinātoru darba efektivitāti, t. i., kuri atgriezušies tikai koordinātoru dēļ, ir neiespējami, atzīst eksperti. Taču individuālu atbalstu remigrantu problēmu risināšanā paši intervētie eksperti uzskata par ļoti efektīvu.

Runājot par remigrācijas koordinatoriem pašvaldībās, lielākoties pašvaldības pēc atsevišķa pilnas slodzes darbinieka vajadzību nesaskata mazā remigrantu skaita dēļ. Eksperti norāda, ka tagad, kad novadi ir lielāki, no tiem varētu būt lielāks labums, jo arī remigrantu skaits, ko jāapkalpo, būs lielāks. Reģionālie remigrācijas koordinatori uzskata, ka ideāli būtu, ja pašvaldībās būtu **atsevišķs cilvēks, kas strādā ar remigrācijas jautājumiem uz nepilnu slodzi**: *"Remigrantu interesējošie jautājumi parasti skar dažādas nozares – nodarbinātība, dzīvojamais fonds, izglītība –, līdz ar to nepieciešams [...] darbinieks, kas spēj šo informāciju gan apkopot, gan uzturēt personiskus kontaktus ar potenciālajiem remigrantiem."* Ja pašvaldībā ar remigrantiem strādā konkrēts cilvēks, viņš būs vislabāk informēts par tipiskajām problēmām, kas remigrantiem rodas, un tiks novērsts tas, ka potenciālo remigrantu sūta no viena pie otra: *"[...] šobrīd cilvēks iet pie informācijas centra, pajautā un tad cilvēks tiek virzīts pie dažādiem speciālistiem, un cilvēks nevar pie visiem aiziet, un cilvēki dažādi atbild. Tad remigrantam var nolaisties rokas un viņš aizbrauc atpakaļ."* Līdzīga pieredze ir respondentam, kas pats strādājis par remigrācijas koordinātoru pašvaldībā: *"Visveiksmīgākie remigrācijas stāsti ir tad, kad cilvēki paši ir izlēmuši atgriezties un pretī ir pašvaldības vai vienas pieturas aģentūra, kas visu var koncentrēti un atsaucīgi izstāstīt par visām jomām. Jo remigrantu situācijas ir ļoti, ļoti dažādas. Pašvaldībai jābūt gatavai to adresēt."* Uz vispārīgākiem jautājumiem (par nodokļiem, uzņēmējdarbību u. c.) var atbildēt reģionālais koordinātors, bet, piemēram, par dzīvesvietu konkrētā pašvaldībā vislabāk zina tieši katras pašvaldības pārstāvji. Tāpēc remigrācijas koordinātoram ir jābūt cilvēkam *"no pašvaldības iekšienes, kas to visu struktūru un kontaktus ļoti labi pārzina, ne tikai remigrācijas jautājumus"*. Vienlaikus tādu prasību (lai obligāti būtu kāds par remigrāciju atbildīgais) no valsts puses uzstādīt diez vai vajadzētu, norāda eksperti, jo situācijas ir ļoti dažādas. Šobrīd pašvaldībās remigrantu jautājumus visbiežāk risina ar darbiniekiem, kuriem pamatā ir kādi citi pamatdarba pienākumi, līdz ar to šie cilvēki vienmēr ir ļoti aizņemti. Visbeidzot, tas, cik efektīvi koordinātors darbosies, norāda eksperti, ir ļoti atkarīgs no cilvēka. *"Ja izdodas piesaistīt tos, kas neuztver darbu kā ķeksīti, tad izdosies labāk."* Lai dalītos ar labo praksi, notiek un ir plānotas pašvaldības remigrācijas atbildīgo cilvēku regulāras tikšanās/apmācības. Šobrīd kā labais piemērs informācijas apmaiņai starp pašvaldībām ir bijusi Kurzeme, kur, pateicoties arī ES grantu finansējumam, notikušas aktīvas **tīklošanās un komunikācijas aktivitātes, lai veicinātu pozitīvo piemēru vairošanu.**

Dažkārt sadarbību starp reģionālajiem koordinatoriem un pašvaldībām kavē tas, ka reģionālās reformas laikā mainījušies darbinieki, pašvaldībās kopumā ļoti mainās darbinieki un nav vairs konkrēta cilvēka, ar kuru par to runāt, – komunikācija notiek caur vienotajiem apkalpošanas centriem. Vēl vairākās intervijās ieskanas, ka reģionālās reformas rezultātā, apvienojot pašvaldības, domes vadība un speciālisti, uzņēmēji un pašvaldības iestādes daļai apdzīvoto vietu vairs nav tik "īsā saitītē" un pašvaldību koordinatori var būt grūtāk risināt remigrantu jautājumus. Arī motivācija jauno novadu vadībai un speciālistiem varētu būt mazāka: "*Kad bija mazie novadi, tad katrā novadā bija šie speciālisti un viņiem bija piesaiste novadam. Šobrīd viņiem ir pazudusi tā kopības sajūta.*"

Visbeidzot, pieaugot remigrācijas plūsmām un informētībai par koordinatoru sniegto atbalstu diasporā, **jāstiprina arī reģionālais līmenis remigrācijas atbalstam**, norāda eksperti.

Par uzņēmējdarbības grantiem remigrantiem ekspertu viedoklis ir atšķirīgs. Vieni uzsver, ka tā bija ļoti laba iniciatīva, ko noteikti vajadzētu turpināt, bet citiem radies iespaids, ka tas nav izšķiroši. Dažādos reģionos aktivitāte un interese bijusi ļoti dažāda – ļoti augsta Kurzemē, bet daudz zemāka – Latgalē. Diemžēl mazo pieteikumu skaitu (17 no 170 interesentiem) noteica ierobežojošie konkursa kritēriji – daudzi potenciālie remigranti nemaz nevarēja pieteikties, jo nebija izdeklarējušies no īpašuma Latvijā. Tomēr remigrācijas koordinatori uzskata, ka pasākums noteikti ir sevi attaisnojis, par ko liecina veiksmīgā uzņēmumu darbība vēl šobrīd – ir izveidotas darbavietas un cilvēkiem dota iespēja atgriezties. Citi min, ka konkurss sevi attaisnojis daļēji konkursa ierobežojošo kritēriju dēļ. Taču, kā norāda kāds no ekspertiem:

"Grantu konkurss tikai remigrantiem nozīmētu, ka atbalsta idejas tikai tāpēc, ka ir remigranti, nevērtējot biznesa idejas pienesumu valsts ekonomikai." **Tā vietā, lai piedāvātu uzņēmējdarbības grantu remigrantiem, varētu būt granti maziem uzņēmējiem kopumā – tie, ko jau šobrīd piedāvā daudzas pašvaldības.** Tās būtu mērķētas iniciatīvas, kas veicina konkurētspējīgas ideju attīstīšanu, ne tikai tāpēc, ka remigrantiem. Vienlaikus, kāds no ekspertiem vērš uzmanību uz to, ka pašvaldību piedāvātie granti tipiski ir mazi, bet, ja uzņēmējdarbības uzsākšanai nepieciešama lielāka summa, tie īsti neder. Ir bijusi doma sasaistīt kopā minētos pašvaldību grantus un atbalstu remigrantiem, tomēr tas līdz šim nav realizējies, min kāds no ekspertiem. Ja tiks pieņemts lēmums turpināt konkursu uzņēmējdarbības attīstībai remigrantiem, jāizdomā, kā pierādīt, ka cilvēks trīs gadus ir dzīvojis ārpus valsts, piemēram, darba līgums, īres līgums.

Kā veiksmīgu risinājumu viens no intervētajiem ekspertiem min **LIAA Biznesa inkubatoru** diasporas dalībniekiem. "Tas ļauj izveidot uzņēmējdarbību, vēl esot ārzemēs, nodokļi paliek Latvijā, var remigrēt vispirms virtuāli, dod stabilu pamatu, lai atgrieztos." Šādi pasākumi noteikti būtu jāturpina.

Pašvaldību līdzšinējās aktivitātes remigrācijas jomā eksperti vērtē dažādi. Pašvaldības atšķiras pēc izmēra un turības, un tas nosaka iespējas šādus pasākumus īstenot. Daudz nosaka arī pašvaldības vadības izpratne un attieksme, kas dažādās pašvaldībās ir ļoti atšķirīgas. **Ir pašvaldības, kuras apzinās un strādā ar mērķa grupu, bet ir citas, kurām remigrācija nav dienas kārtībā.** Pat ja pašvaldību (īpaši mazāko) sniegtais atbalsts līdzekļu trūkuma dēļ ir ierobežots, svarīgi, ka attieksme ir pretimnākoša. Remigranti novērtē šo atbalstu un atzīmē, ka tas ir viens no svarīgākajiem aspektiem. Dažās intervijās minēts, ka pašvaldību darba efektivitāte remigrācijas veicināšanā atkarīga arī no attīstības pārvaldes un projektu speciālistiem un viņu iniciatīvas.

Daļa pašvaldību VARAM remigrācijas projekta ietvaros rīkoja **tikšanos ar diasporas pārstāvjiem.** Kopumā pasākumu kā tādu eksperti vērtē pozitīvi – tam ir labs potenciāls veidot personiskas saites un uzrunāt diasporu, kas ir pats svarīgākais. "*Atbraukšanas veicināšanas pasākumi ir vajadzīgi, ka no Latvijas kāds visu laiku dodas tur un baksta viņus un iesaistās. Viens no efektīvākajiem veidiem ir tieši reģions reģionam (es no Liepājas dodos un reklamēju Liepāju diasporas liepājniekiem), tāpēc valsts līmeņa*

aktivitātes te ir varbūt mazāk nozīmīgas. Braukt centralizēti no Rīgas un stāstīt, cik katrā novadā darbavietu, – tas nestrādā, tas izklausās pēc tāda kārtējā ierēdņu pastāstījuma. Jādod instrumenti tieši pašvaldībām, un jābrauc no pašvaldībām," uzskata eksperts. Diemžēl intervijās atklājas, ka līdz šim īstenoto vizīšu apmeklējums dažkārt bijis zems un efektivitāte nepietiekami optimāla, kam par iemeslu kalpoja gan diasporas daļas kritiskais noskaņojums pret Latvijas valsti kopumā, gan arī nepietiekams pasākumu organizatoru mērķtiecīgums. Viens no ekspertiem norāda, ka "nebija izdarīti tādi elementāri mājasdarbi kā uzņēmējdarbības iespēju kartēšana. Svarīgi apzināties, kurās nišās varētu darboties, kur ir iespējas." Kā pozitīvs piemērs diasporas uzrunāšanā minēts Valmieras novads, kas izstrādāja savu remigrācijas stratēģiju, definēja mērķa grupas, uzrunāja darbam pašvaldības iestādēs. Līdzīgi arī Liepāja, kas mērķtiecīgi bija apzinājusi vakances uzņēmumos un izmantoja šīs tikšanās, lai reklamētu pilsētu un konkrētas darba iespējas.

Tie, kas brauca no pašvaldībām, prezentēja savus reģionus ļoti, ļoti dažādi un atšķirīgi, bet eksperti uzskata, ka **prezentācijas varētu standartizēt** – atbildes uz pamatjautājumiem (angliski – *tips and hints*) visās pašvaldībās, jo jautājumi, kas rodas remigrantiem, ir diezgan līdzīgi, tipiski. Arī citās intervijās ieskanas ideja, ka **vajadzētu pašvaldību īsu raksturojumu – CV**: "Palīdzētu apkopota informācija par pašvaldību (pašvaldības CV) – infrastruktūra, darbavietas (darba iespējas), skolas, vietas skolā, ārpuskolas nodarbības u. c." Ļoti pozitīvi vērtēti daļas pašvaldību un plānošanas reģionu izstrādātie **videomateriāli par veiksmīgajiem atgriešanās stāstiem**.

Daļa pašvaldību organizēja nometnes remigrantu bērniem. Lai gan kopumā tās atzīst par noderīgām, viens no ekspertiem norāda, ka, lai tās būtu efektīvas, **nometnēm ir jābūt pārdomātākām, ar skaidriem atbalsta paņēmieniem**: "Ir nepieciešams kaut kas vairāk par pārgājienu." Kā viens no veiksmīgākajiem pasākumiem minētas latviešu valodas apmācības un Montesori skola bērniem. Tiek minēts arī cits pozitīvs piemērs – Daugavpils izstrādātā **spēle remigrantu bērnu integrēšanai**, kura varētu būt noderīga arī citos novados.

Daudzas pašvaldības rīkoja dažādas tīklošanās aktivitātes remigrantiem, un tās eksperti uzskata par ļoti vērtīgām, jo pietrūkst gan remigrantiem, gan jo sevišķi bērniem. Kā norāda eksperti, remigrantiem ir svarīga kopienas un "pleca" sajūta. Par efektīvākajām eksperti uzskata **aktivitātes, kurās piedalījušas gan remigrantu, gan diasporas un vietējās ģimenes**, tādējādi veicinot iekļaušanos sabiedrībā, draudzības saišu veidošanos, kā arī pieredzes apmaiņu. Tomēr jāatceras, ka arī remigrantiem ir, ko dot, un daļa pasākumu tādēļ koncentrējās uz pieredzes apmaiņu, zināšanu pārnesi. Kā pozitīvais piemērs minēts pasākums LAVKA Daugavpilī, kur tika aicināti remigranti – uzņēmēji, vietējie jaunieši un vietējie mazie uzņēmēji, kur tiem bija iespēja tīkloties un **uzzināt par ārzemju pieredzi**. Arī citi pasākumi ar uzņēmēju, valsts iestāžu, pētnieku un pašvaldību līdzdalību tiek uzskatīti par vērtīgiem, jo tie, citstarp, "dod idejas pašvaldībām", ko vēl vajadzētu darīt un uzlabot. Kā efektīvu viens no ekspertiem min arī organizēto **remigrācijas domnīcu, kas saistīta ar darba jautājumiem**, kur uzņēmumi piedāvāja konkrētas vakances.

Daļa pilotpašvaldību izstrādāja informatīvos materiālus vai bukletus, kur sniegtas atbildes uz remigrantiem aktuālajiem jautājumiem. Lai gan kopumā informācijas sniegšanu visi uzskata par vienu no ļoti svarīgiem atbalsta veidiem, ekspertu atbildes liecina, ka tiek saskatīta lietderība **vispārējas informācijas par pašvaldību sniegšanā jebkuram, kurš potenciāli plāno uz novadu pārcelties** – neatkarīgi no tā, vai no ārvalstīm vai citas vietas Latvijā. Kā pozitīvais piemērs jāmin Cēsis, kur informatīvais materiāls par pārcelšanos uz Cēsīm tēmēts uz jebkuru interesantu.

Nozīmīgākais ieguvums no programmas "Remigrācijas veicināšanas pasākumi pašvaldībās", kā norāda kāds no ekspertiem, ir tas, ka **valsts/pašvaldību iestādes labāk izprot problemātiku, kas skar remigrantus un viņu bērnus**. Pirms pieciem gadiem izpratne bija būtiski sliktāka, koordinatoriem nācās vērot

neieinteresētību un neatsaucību, īpaši no mazo pašvaldību puses, bet nu situācija ir mainījies. Tāpat svarīgi, ka tika aktualizēta remigrācijas tematika kā tāda. "Remigrācijas tēmu vajag pastāvīgi aktualizēt un uzturēt, jo mums ir svarīgi, lai cilvēki atgriežas," norāda kāds no ekspertiem.

8.6. Kā uzlabot ekonomisko situāciju un uzņēmējdarbības vidi un veicināt atgriešanos?

Pēc ekspertu domām, liela daļa aizbraukušo, kas devušies prom ekonomisku apstākļu spiesti, varētu atgriezties, ja tas būtu iespējams tīri finansiāli: "Tie, kas aizbraukuši vēlāk (pastrādāt), nav zuduši, jo viņiem ir piesaiste mājām. Viņiem ir finansiālā problēma, kas jārisina. Ja viņiem būtu iespēja atgriezties un kaut ko darīt, tad tas būtu jāatbalsta. Uzturēt to cerību dzīvu!"

Lai vairāk cilvēku atgrieztos, svarīgākais, protams, ir darbs un apmierinoša alga. Nepieciešamas darbavietas ar augstāku pievienoto vērtību, kas remigrantiem būtu interesantas. Tieši vēlme vairāk nopelnīt ir viens no faktoriem, kas mudina viņus censties sākt savu uzņēmējdarbību. Citi, kam ir tāda iespēja, saglabā darbu ārvalstīs un strādā attālināti. Tomēr remigrantiem svarīgs ne tikai algu jautājums, bet arī darba devēju attieksme. "Remigranti ir strādājuši rietumu biznesa kultūrā, bet biznesa kultūra Latvijā atšķiras." Remigrantiem jāpielāgojas darba un dzīves videi šeit Latvijā, ieceres nereti nesakrīt ar reālo situāciju, algas nav tādas kā ārzemēs, ir grūti pielāgoties un rodas vilšanās. "Tikai uzlabojoties kopējai ekonomiskajai situācijai novadā un palielinoties darba samaksai, emigrācija dabiski samazināsies un vairāk cilvēku būs gatavi atgriezties," uzskata eksperti. Cits eksperts uzsver, ka, lai vairāk cilvēku atgrieztos, svarīga ir drošības sajūta, ka Latvijā tiešām sagaidīs dzīvesvieta, bērniem būs vieta izglītības iestādē, tiks saņemts finansiāls atbalsts. Remigrantus, kas plāno nodarboties ar uzņēmējdarbību, visvairāk satrauc birokrātiskais un nodokļu slogs. Kā norāda kāds no ekspertiem: "Uzņēmējdarbību smacē nodokļu slogs tieši jaunajiem uzņēmumiem." No otras puses, uzņēmējdarbību kavē arī daļā sabiedrības iesakņojies vecmodīgais domāšanas veids – vēlme strādāt ar vecām metodēm, nevēlēšanās mācīties jaunas lietas, lai gan vajadzētu vairāk digitalizēt uzņēmējdarbību. Daļai aizbraukušo atgriezties neļauj piemērotu mājokļu trūkums reģionos. Vēl citiem atgriezties kavē arī "drošības spilvena" trūkums, ja nu gadījumā neizdodas pietiekami ātri atrast dzīvesvietu un darbu, pirms izsīkst iekrājumi²²⁸. Pašreiz remigrāciju var apgrūtināt un atlikt arī kopējā nedrošības izjūta, kas saistīta ar cenu pieaugumu un karu Ukrainā: "Kamēr Ukrainā notiek karš (tepat, var teikt, mūsu pierobežā), remigrācija varbūt nav aizbraukušo prioritāte. Mēs varam varbūt nezinko piedāvāt, bet cilvēkiem sava un bērnu drošība tomēr ir pirmajā vietā." Ņemot vērā šos apsvērumus, pētījumā ekspertiem jautājam, kā kopumā būtu iespējams uzlabot uzņēmējdarbības un nodarbinātības situāciju novadā, veicinot remigrāciju.

Vairāki eksperti norāda uz lauku depopulācijas problēmu, taču, kā šajā situācijā rīkoties, ekspertu domas atšķiras. Kamēr vieni uzsver nepieciešamību pēc lauku revitalizācijas, citi norāda, ka jādomā par **attīstības centriem** – kur cilvēki grib dzīvot, kur ir infrastruktūra, kur to var nodrošināt.

Viens no problēmjaudājumiem, kas izgaismojās intervijās, ir kvalificētu speciālistu trūkums uzņēmumiem. Tipiska situācija: novadā vienlaikus ir gan bezdarbs, gan trūkst darbinieku (visbiežāk augsti kvalificētās profesijās). "Pieprasījums pēc fiziskā darba darītājiem aizvien samazinās, līdz ar to nepieciešamas

²²⁸ Daži pašvaldības pārstāvji norādījuši uz pabalstiem maznodrošinātajiem un citām aizsargājamām grupām kā "drošības spilvenu" remigrantiem, tomēr citi eksperti atzīst, ka sociālajā dienestā remigranti pēc palīdzības vēršas reti.

kompetences." Diemžēl pieejamās prasmes neatbilst darba tirgus vajadzībām. Lai nodrošinātu nepieciešamo skaitu speciālistu, reģionos aktuāls ir jautājums par izglītību.

Lai minēto problēmu risinātu, jāsāk jau ar skolām. Svarīgi, lai jaunieši izvēlētos profesijas, kam ir pieprasījums, tāpēc eksperts iesaka rīkot **atvērto durvju dienas skolas laikā**, kur bērni nepiespiestā kārtā varētu pamēģināt kaut ko profesiju vakaros, lai pārliecinātos, vai tas ir tas, ko viņi vēlas. Profesionālajām izglītības iestādēm jāizzina un stingrāk jāorientējas uz reģionā pieprasītajām zināšanām. Svarīga ir arī **uzņēmēju sadarbība ar reģionālajām augstskolām**, lai nodrošinātu, ka tiek sagatavoti nepieciešamie speciālisti: *"Lai risinātu darba tirgus izaicinājumus, būtu nepieciešams radīt mācību programmas, kas precīzāk atbilst pieprasījumam darba tirgū, veidot ciešāku sadarbību mācību iestādēm ar uzņēmējiem."* [...] *"Jāstrādā kopā ar uzņēmējiem, jāmeklē, kur vajag darbaspēku, un tas uzreiz arī jāizglīto."* Jau šobrīd strādā izglītības kompetenču centri, daudz kas ir izdarīts, bet pie daudz kā vēl varētu strādāt – norāda eksperti. Kā pozitīvs piemērs intervijās minēts talantu atlasē centrs Ventspilī.

Tehnikumi un citas izglītības iestādes ir domāti mācībām ilgtermiņā vai pārkvalificēšanai, un uz parastajām mācību programmām izglītības iestādēs pieaugušie neies, jo nemācīsies kopā ar skolēniem. Tādēļ papildu **nepieciešami kvalifikācijas un pārkvalifikācijas** kursi un apmācības, kam būtu jāorientējas jau uz konkrēta uzņēmuma vajadzībām. Labs finansējums ir bijis NVA programmām, lai cilvēki varētu mācīties, iegūt vai mainīt kvalifikāciju, taču rezultāts, pēc ekspertu domām, nav optimāls – darbinieku sagatavošana uzņēmumiem nav efektīva un ir birokrātiska. Kā stāsta kāds intervētais eksperts, *"uzņēmēji ņēma šos darbiniekus darbā negribīgi, jo ir daudz nosacījumu (piemēram, vajadzīgas dažādas atskaites, nevar darbinieku atlaist, ja nepatīk)." Eksperti norāda, ka "vai nu citādāk jāmacās, vai jādomā par šo jautājumu".* Intervētais eksperts Liepājā norāda, ka pašvaldībām ir iespēja nodrošināt apmācības (ES) kā sadarbību, lai nav jāmacā darba devējam (izdevumi un laiks). Daži citi eksperti uzskata, ka **visefektīvāk apmācību varētu veikt uzņēmēji tieši pašos uzņēmumos, izmantojot valsts vaučerus 40 apmaksātām apmācību stundām**: *"Uzņēmumos ir vienkāršāk – pieliek pie stacijas, tad skatās vai maina staciju. Mērogs ir neliels. Un tad apmācīs vajadzīgo, jo uzņēmumam ir aprīkojums, lai veiktu apmācību."* Runājot tieši par remigrantiem, lai viņiem pašiem būtu vēlme mācīties, apgūt prasmes, kas ir nepieciešamas mūsdienu darba tirgum, jo arī iepriekš iegūtās zināšanas var būt novecojušas.

Lai risinātu darbaspēka jautājumu, cilvēki varētu vairāk migrēt arī Latvijas iekšienē, bet diemžēl tie, kas ir palikuši, nav gatavi mobilitātei, uzskata eksperti. **NVA īstenotās mobilitātes programmas īsti labi nedarbojas**, sniegtais atbalsts nemotivē cilvēkus. Tā pārskatīšana un, iespējams, paplašināšana varētu ļaut reģioniem piesaistīt darbiniekus arī no citām Latvijas vietām. Labus speciālistus atrast traucē arī tas, ka uzņēmēji mēdz tos meklēt nevis kopējā tirgū, bet starp paziņām.

Latvijas un īpaši reģionālo izglītības iestāžu tēla un prestiža uzlabošanās emigrāciju varētu mazināt. Šobrīd, kā min kāds eksperts, skolotāji jau skolā jauniešus mudina doties studēt uz Rīgu vai ārvalstīm un pēc tam daļa jauniešu tā arī neatgriežas. **Spēcīgas reģionālās augstskolas** var būt kā magnēts jauniešu piesaistei reģionam, tās var mazināt remigrāciju un risināt uzņēmumu darbaspēka problēmu. Svarīgi arī, lai augstskolas mudinātu un motivētu studējošos nodarboties ar uzņēmējdarbību, norāda kāds eksperts. Vienlaikus nepieciešams **uzlabot kopējo darba devēja kultūru** un atalgojuma caurskatāmību, novēršot algu neizmaksāšanu vai aplokšņu algas, kas pēc laika atkal mudina braukt projām.

Uzņēmējdarbības attīstību apgrūtina birokrātija – pārbaudes, papīri, kā arī kopējās neskaidrības par normatīvajiem aktiem. *"Cilvēki domā, ka paši tiks ar visu galā, bet parasti tas tā nav,"* saka eksperts. Tādēļ svarīgs atbalsts, sērot pirmos soļus uzņēmējdarbībā, tostarp **mentoringa programmas un juridiskās konsultācijas**.

Būtu arī jāvienkāršo nodokļu sistēma uzņēmējiem-iesācējiem un jāpaātrina un jāvienkāršo uzņēmuma reģistrēšanas process. Svarīga loma ir biznesa inkubatoriem, pirmsinkubācijas programmām, tehnoloģiskajiem inkubatoriem. Jāpopularizē un jāattīsta grantu shēmas esošajiem uzņēmumiem, kā arī citi instrumenti caur LIAA un Ekonomikas ministriju.

Viena no iespējām, kā veicināt reģionu attīstību, ir **turpināt darbu pie industriālo parku izveides**, kas piesaistītu investorus un ārvalstu kapitālu. Kā norāda viens no intervētajiem ekspertiem, šobrīd "*Latgalē nefinanšu investīciju ir divas reizes mazāk nekā citur*". Ir arī vairāk jāizmanto struktūrfondu atbalsts.

Valsts un pašvaldību līmenī ir jārisina mājokļu trūkuma jautājums, ir jādomā par to, kā veidot pašvaldību mājokļu infrastruktūru. Pašvaldību dzīvojamais fonds ir ne vien nepietiekams, bet arī sliktā stāvoklī. Diemžēl uzņēmēji nav ieinteresēti attīstīt nekustamo īpašumu celtniecību ārpus Rīgas reģiona un bankas – finansēt šādu celtniecību. Kā norāda kāds eksperts, "*mājokļa uzbūves cena Rīgā un reģionos ir vienāda, bet cena Latgalē ir daudz zemāka nekā Rīgā, ir cita likviditāte*". Grūtības saņemt aizdevumu rodas pat vietās, kas ir relatīvi netālu no Rīgas, piemēram, Limbažos un Bauskā. Daļā novadu šī jautājuma risināšanā iesaistās uzņēmēji, atjaunojot īpašumus un piedāvājot kopmītnes/dzīvojamo platību saviem darbiniekiem. Papildus situāciju ar nepietiekamu dzīvojamo fondu risināt varētu **labāka transporta infrastruktūra – savienojumi starp pilsētām un mazākām vietām**, kur varētu būt pieejami brīvi mājokļi. "*Cilvēkiem vajadzīgs transports no mazām pilsētām uz darbu-mājām, tad cilvēkiem var būt interese, lai nav puse algas jānobrauc,*" vērtē kāds no ekspertiem. Taču ir skaidrs, ka ilgtermiņā ir **jārada pašvaldībām labvēlīgāka situācija, lai veidotu dzīvokļu fondu**, jo tas ir ļoti dārgi un pašvaldības pašas nevar šo mājokļu trūkuma problēmu atrisināt.

Lai pašvaldības būtu vairāk ieinteresētas ekonomiskajā attīstībā, var būt nepieciešamas arī sistēmiskas izmaiņas. Kā norāda kāds no ekspertiem: "*Uzņēmēji visu laiku saka: pašvaldības nav ieinteresētas uzņēmējdarbības attīstībā, kamēr dzīvo uz finanšu izlīdzināšanas fonda. Jo naudu tiešā veidā uzņēmējdarbības attīstība budžetā neienes. Dzīvo no iedzīvotāju ienākuma nodokļa un no šī izlīdzināšanas fonda dotācijām.*"

Uzņēmējdarbības attīstībai svarīga arī **paredzamība nodokļu sistēmā, likumdošanā**, pārlicība, ka kādu laiku nemainīsies prasības. Interesantu risinājumu novada ekonomikas attīstībai min kāds uzņēmējs: "*Vajadzētu pašvaldību (vai valsts) apmaksātas apmaiņas programmas ar nosacījumu, ka aizbraucējs tad atgriežas atpakaļ. Daudzi to izmantotu. Apgūtu profesiju ārvalstīs un atgrieztos pašvaldībā.*"

Īpaši aktuāls intervētajiem ekspertiem šķitis jautājums par to, kā atbalstīt tieši reģionus. Dažiem izveidojusies sajūta, ka "Latvijas valdība neredz reģionus", grib visu nogriezt, un, pat ja tiek sniegts kāds atbalsts, ir spiediens no valsts par katru iztērēto eiro. Tādēļ viens no respondentiem iesaka, ka būtu nepieciešama valsts iestāžu decentralizācija, "*lai kāda ministrija būtu reģionos, lai rodas skaidrāks skats uz problēmu*". Arī cits pauž sarūgtinājumu, ka tiek būvētas koncertzāles Rīgā tā vietā, lai sadalītu šo naudu novadiem un veicinātu mazo novadu konkurētspēju. Lai piesaistītu darbiniekus tieši mazpilsētās un laukos, ir svarīga **digitalizācija un augsta interneta sakaru kvalitāte**, kas ļautu strādāt no mājām attālināti.

8.7. Kas vēl nepieciešams?

Vairākās intervijās uzsvērts, cik svarīgi ir, lai atgriešanās būtu plānota. Tas palielina iespēju, ka tā būs veiksmīga un cilvēks pēc laika neaizbrauks atkal. Kā norāda kāds no ekspertiem: "*Lai veiksmīgi atgrieztos, remigrantam, vēl dzīvojot ārzemēs, ir jāatrod darbs un mājoklis, jo tad remigrants kļūst par nodokļu maksātāju un ir pieejamas visas tās priekšrocības, kuras ir Latvijas iedzīvotājam.*" Vēl cits eksperts norāda

uz veiksmīgas atgriešanās formulu: **mājvieta, bērniem izglītība, darbavieta**, par ko jābūt skaidrībai pirms atgriešanās. Remigrantiem ir arī jāizpēta, kas notiek ar sociālo atbalstu viņu mītnes zemēs, un vai, atgriežoties Latvijā, tas tiks saņemts. Tādēļ kāds no ekspertiem ierosina, ka vajadzētu **bukletu "Pirmie soļi, kas jāizdara mītnes zemē"**. Atsevišķa informācija varētu būt par pirmajiem soļiem uzņēmējdarbībā. *"Grūtākais ir pats sākums – tev īsti nekas nepieder, bet ir nepieciešams sākt kārtot dokumentus, iegūt deklarēto adresi, bija neliels apjukums, ko darīt,"* stāsta kāda uzņēmēja-remigrante.

Eksperti norāda, ka **pašvaldībām ir jābūt aktīvākām, uzrunājot diasporu**, tām *"jātuvinās cilvēkiem"* un jāvieš pārlicība, ka viņus šeit gaida, jāveido emocionāla saikne. Turklāt **saikni ar diasporu nepieciešams uzturēt pastāvīgi, ne tikai kampaņveidīgi**. Pat ja tam nav īpaša finansējuma, tikšanās ar diasporu var rīkot ne vien klātienē, bet arī interneta vidē. Kā labo piemēru var minēt Cēsu pašvaldību, kur pašvaldības organizētajās **tiešsaistes tikšanās reizēs ar diasporu** tika stāstīts par pēdējo gadu attīstību un pašvaldības nākotnes iecerēm, kā arī cēsnieki ārzemēs stāstīja par viņu aktualitātēm, plāniem un iespējami nepieciešamo palīdzību no pašvaldības puses, ja tiek pieņemts lēmums atgriezties.

Runājot par dzīvojamā fonda nepietiekamību, Rēzeknes novads un Preiļi ir mainījuši iekšējos noteikumus, ka remigrantiem prioritārā kārtā tiek piešķirti mājokļi, bet šajos dzīvokļos nevar uzreiz sākt dzīvot, norāda eksperts. Bieži cilvēki, kuri meklē mājokli, labprātāk gribētu to iegādāties, ne īrēt, taču viņiem nepietiek līdzekļu pirmajai iemaksai par nolūkoto mājokli. Remigranti bieži vien vēlas būvēt savu māju, taču arī tas nav tik vienkārši, jo kredīti nav pieejami remigrantu kredītvēstures un/vai pastāvīga darba trūkuma dēļ. Ne visi kvalificējas un ne visiem var palīdzēt ALTUM mājokļu programma. Tādēļ viens no pašvaldību ekspertiem norāda, ka *"atgriezties palīdzētu mājoklis ar kredīta iespējām, piemēram, uz 20 gadu nomaksu, un atbilstošas iespējas šo kredītu maksāt"*. Ir gan arī eksperti, kas norāda, ka nevajadzētu īpaši izcelt remigrantus – mājokli nevar atļauties nopirkt un kredītu nedot arī, piemēram, daugavpīliešiem, kas pārceļas uz Rīgu. No šī viedokļa atbalsta politika jaunajām ģimenēm (ALTUM) ir pareizāka, un uz to var pieteikties arī remigranti.

Protams, mājokļu jautājums ir aktuāls tikai daļai remigrantu, jo daudzi Latvijas aizbraukušie savus īpašumus netirgo un saglabā savā īpašumā – atbrauc reizi gadā, taisa remontus, cenšas saglabāt mājokli, lai būtu, kur atgriezties. No otras puses, tas rada situāciju, kad novadā ir daudz tukšu mājokļu, kurus īpašnieki izīrēt nevēlas, jo negrib riskēt īpašumā ielaist svešu cilvēku. Iespējams, **varētu rīkot akcijas, uzrunāt šos cilvēkus un lūgt iespēju šos īpašumus izīrēt citiem remigrantiem**.

Kredītu pieejamības problēma skar arī remigrantu potenciālo uzņēmējdarbību. Kā norāda eksperti, bieži vien labas idejas var apstādināt grūtības iegūt bankas aizdevumu uzņēmējdarbības uzsākšanai. *"Tas ir sevišķi sāpīgi, kad cilvēki startē ar projektu caur atbalsta programmām, piemēram, LEADER, uzraksta projektu un viņiem to apstiprina, bet tālāk neko nevar darīt, jo banka neiedod kredītu. Visi šie projekti ir jālīdzfinansē, un, ja banka neiedod kredītu, tad daudzos gadījumos tas viss pajūk,"* stāsta kāds eksperts. Iespējams, palīdzētu **valsts garantija aizdevumiem uzņēmējdarbības uzsākšanai**. Vienlaikus eksperti norāda, ka par atbalstu jādomā kompleksi – vajadzētu būt gan atbalstam aizdevumiem, gan arī uzņēmējdarbības grantiem.

Daudzās intervijās izskan aicinājums piešķirt uzņēmējiem nodokļu atlaides. Viens no ekspertiem min, ka būtu labi, ja pirmajos piecos gados pēc remigrācijas ienākumu nodoklis nebūtu jāmaksā vispār, kā tas ir Portugālē. Citi savukārt norāda, ka **pirmajā gadā vai divos uzņēmējam nodokļi varētu būt jāmaksā minimāli – līdzīgi kā tas ir Skandināvijā**. Šobrīd jaunajiem uzņēmējiem netiek dotas nekādas atlaides. Uzņēmējiem-remigrantiem varētu **piedāvāt arī telpas uzņēmējdarbībai** (piem., inkubatoros, koptelpās) par velti vai uz atvieglotiem nosacījumiem.

Lai veicinātu remigrantu nodarbinātību, kas ir viens no centrālajiem jautājumiem, kurš padara iespējamu atgriešanos, daži intervētie minējuši, ka būtu nepieciešamas **subsīdētās darbavietas**. Kā piemēru kāds uzņēmējs min atbalstu Ukrainas civiliedzīvotājiem: *"Pie manis strādā ukraiņu sievieti, un man viņas algas maksāšanai ir valsts subsīdijas. Tas man rada to interesi nodrošināt šo cilvēku ar darbu, veltīt mazliet laika apmācībai utt. Arī ar remigrantiem varētu strādāt tāpat."*²²⁹ Arī daži citi respondenti norāda, ka pašreizējās atbalsta shēmās trūkstošais posms ir tieši atbalsts remigrantu nodarbinātībai, jo ne katrs ir gatavs uzsākt savu uzņēmējdarbību. Tas varētu būt atbalsts jaunas darbavietas izveidei neatkarīgi no tā, vai tas ir jaunā vai esošā uzņēmumā. Tā kā tas būtu pašvaldību atbalsta instruments, pašvaldības arī noteiktu precīzus nosacījumus atbalsta saņemšanai.

Latvijas darba tirgu pievilcīgāku padarītu arī priekšstatu laušana, ka vadītāju amati Latvijā ir politizēti, augsti kvalificēti speciālisti netiek apstiprināti – tiek pieņemti tikai "savējie". Turklāt ir svarīgi risināt jautājumus par **ārvalstīs gūtās pieredzes un kvalifikācijas atzīšanu**. Tiem, kam nav kvalifikācijas, palīdzēt atrast specialitāti un attiecīgu apmācību tā, lai remigrants var efektīvi darboties – šeit gan vairāk ir runa par informēšanu attiecībā uz visiem pieejamajām apmācību programmām. Viens no ekspertiem arī norāda, ka ir nepieciešamas **darbavietas, kur sākumā varētu strādāt bez latviešu valodas zināšanām**, ja latvietis atgriežas Latvijā ar dzīvesbiedru no ārzemēm. Informācija par šādām darbavietām arī būtu jānodod diasporai.

Intervijās izskan, ka darbā ar diasporu un remigrācijas veicināšanai valsts līmenī **vajadzētu vairāk iesaistīt** (koordinētā veidā) uzņēmējus un **uzņēmēju organizācijas**.

Vairāki eksperti minējuši, ka vajadzīga datubāze, kurā ir minēti novada uzņēmēji, kur var vērsties pēc darba iespējām. Pašvaldības varētu izveidot šo datubāzi ar uzņēmējiem, ar NVO, ar mājokļu piedāvājumiem utt. *"Pašvaldībai jārunā ar darba devējiem, var veidot darba biržu, kur uzņēmumi var likt pieejamās vakances, pašvaldība varētu apkopot informāciju par brīvajām darbavietām,"* norāda kāds no ekspertiem. No darba devēju puses varētu jau laikus informēt, kādi darbinieki ir vajadzīgi. Pašvaldība savukārt varētu arī stratēģiski *"uzrunāt mērķauditoriju, izejot no pašvaldības stiprajām pusēm un no tā, ko vēlamies attīstīt"*, norāda kāds pašvaldību eksperts. Kā pozitīvs piemērs jāmin Ventpils projekts LIVIN, kur tika aktīvi apkopota informācija par pieejamajām vakancēm, kā arī līdzīgas aktivitātes Liepājā. Darba devēji paši mēdz sazināties ar diasporas organizācijām, arī #esi.LV regulāri saņem aicinājumus. Vēlams **attīstīt sadarbību gan ar #esi.LV, gan ar Your Move**, kas koncentrējās uz augsti kvalificētu darbaspēku, kas varētu vismaz zināmā mērā aizvietot kādreizējo "Latvija strādā" platformu. Kā norāda kāds no intervētajiem ekspertiem, koordinēta sadarbība starp pašvaldību un uzņēmējiem būtu ļoti svarīga: *"Vislabāk, ja būtu vesela piedāvājuma pakete – finansējums, dzīvesvieta, darba piedāvājumu pakete – viens kopums. Lai nav tā, ka cilvēks nezina, uz ko atgriežas, ka viss pašam jāšāk no nulles."*

Daļa ekspertu minējuši, ka noderīgi būtu **pārcelšanās granti** (ceļa izdevumu segšanai, mantu pārvešanai). Intervijās minēts, ka ierobežotā apjomā tie jau pieejami repatriantiem un ka kaut ko līdzīgu varētu ieviest arī citiem, kam tas nepieciešams. Līdzīga prakse ir citviet pasaulē, piemēram, pārcelšanās izmaksu segšanu piedāvā remigrantiem Portugālē. Pārcelšanās granti varētu būt nelieli pabalsti 100–200 EUR apmērā lidmašīnas biļešu kompensācijai, mantu pārvešanai. Citi eksperti savukārt norāda, ka svarīgi, lai nebūtu tā, ka cilvēks grantu izmanto vienkārši, lai braukātu turp un atpakaļ (ņemot vērā, ka daudzi emigrē atkārtoti),

²²⁹ Jāatzīmē gan, ka nav īsti skaidrs, ko respondents šeit domājis, jo īpašā NVA atbalsta shēma Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbināšanai ietver atbalstu darbiniekam vienas mēnešalgas apmērā, bet ne darba devējam. NVA subsīdētās nodarbinātības shēmas ietvaros ir ļoti stingras prasības un uz to var pieteikties tikai ļoti limitētas grupas (personas ar īpašām vajadzībām, bēgļi u. tml.).

turklāt nebūtu pareizi sniegt atbalstu tikai tāpēc, ka atgriežas – no tā ir jābūt kādam labumam valstij. Izskan ierosinājums, ka **pārcelšanās grantus varētu piedāvāt ģimenēm**, jo tie, kas pārceļas ar bērniem, stabili plāno palikt Latvijā. Cits eksperts norāda, ka varētu domāt par to, ka pārcelšanās atbalsts ir **tiem, kas ir atraduši darbu**.

Tas būtu papildu pamudinājums sagatavotai, plānotai remigrācijai, palielinot iespēju, ka tā būs veiksmīga.

Alternatīvi varētu piedāvāt vienreizējo atbalstu dažu simtu eiro apmērā pirmos mēnešus pēc pārcelšanās sākotnējo īres un komunālo maksājumu segšanai, *"jo cilvēki uzreiz nesāk strādāt. Varbūt divus trīs mēnešus kāds minimālais atbalsts, lai varētu sakārtot dzīvi – noīrēt mājokli,"* saka eksperts. No otras puses, eksperti arī uzsver, ka vienreizējais atgriešanās pabalsts negarantē veiksmīgu iesakņošanos, tas *"neatrisina materiālo situāciju kopumā, jo ir vajadzīgs darbs, normāli ikmēneša ienākumi, tāpēc ir svarīga valsts kopējā attīstība"*. Citi eksperti argumentē, ka šādu atbalstu vispār nevajadzētu, jo remigrācijas atbalstam domātais finansējums nebūtu novirzāms sadzīves apstākļu uzlabošanai, turklāt *"pabalsti nav tik svarīgi, ja mēs varam iedot īres dzīvokli, bērnudārzu un palīdzēt sameklēt darbu, bet ar pārējo cilvēks tiks galā pats"*. Viedokļi šajā jautājumā dalās aptuveni līdzīgi.

Eksperti norāda, ka remigrētajiem bērniem skolās ir jānodrošina integrācija izglītības iestādē, nepieciešama atbalsta personāla līdzdalība. Par to daudz ziņo remigrantu ģimenes. Tādēļ nepieciešamas **skolas, kurās īpaši strādā ar remigrantu bērniem**. Kā piemēru var minēt Jūrmalu, kur šādas skolas ir un par tām ir ļoti labas atsauksmes. Cits eksperts norāda, ka nepieciešams lielāks atbalsts **bērnudārziem – prioritārā rinda**. Šobrīd diemžēl vismaz daļā pašvaldību (piem., Mārupe) priekšroku dod tiem, kas novadā dzīvojuši ilgāk, radot remigrantiem sliktāku pozīciju. Vēl cits min, ka, iespējams, vajadzīga atsevišķa, **papildināta mācību programma**, lai nebūtu kultūršoka un varētu integrēties izglītības sistēmā. Kā viena no vajadzībām, kas līdz šim nav pietiekami apzināta un netiek ietverta atbalsta pasākumos, ir **psiholoģiskais atbalsts** – gan bērniem, gan pieaugušajiem. Diemžēl daudzi remigranti pēc laika aizbrauc atkal prom, jo nespēj adaptēties. Psihologi skolās nav sagatavoti darbam ar remigrantu bērniem. Varētu noderēt kursi psiholoģiskajai sagatavotībai ar informāciju, kur meklēt atbalstu.

Tiem, kuriem ir citas tautības dzīvesbiedrs, palīdzētu **latviešu valodas apmācību pieejamība** jau pirms atgriešanās (vai informācija par šādā apmācībām). Runājot par to, kas vēl būtu nepieciešams, lai vairāk cilvēku atgrieztos vai neaizbrauktu, eksperti norāda, ka visa pamatā ir attieksme. Nepieciešama **attieksmes maiņa gan valstī, gan pašvaldībā, gan uzņēmēju vidū**. Daudzus īpaši neapmierina saskarsme ar VID – šajā ziņā būtu jāpilnveido komunikācija, lai gan daži eksperti atzīmē, ka notiek pozitīvas pārmaiņas.

Papildus tiek minēts, ka, lai veicinātu atgriešanos, ir nepieciešami **pozitīvi emocionāli vēstījumi**. Jāveicina izjūta, ka visi ir gaidīti Latvijā, jāveido vilkme pēc Latvijas. Būtu svarīgi, lai valstī būtu skaidri viedokļu līderi remigrācijas jautājumos un lai Latvija tiktu veidota un popularizēta kā vieta, kur cilvēki grib dzīvot un atgriezties. No otras puses, jāuzmanās neradīt neatbilstošas ekspektācijas, jo *"ir liels risks, ka viņiem būs vilšanās, kad viņi atbrauc šādu remigrācijas veicināšanas pasākumu rezultātā, bet pēc tam saduras ar kaut kādām problēmām"*. Vairākkārt intervijās ieskanas arī pārliecība, ka tas, vai cilvēks izvēlēsies palikt vai atgriezties, lielā mērā atkarīgs arī no patriotisma, tādēļ *"ir jau izglītības iestādēs un ģimenēs jāveicina patriotisms, jo tas būs noteicošais, lai cilvēks paliktu Latvijā"*.

Runājot par NVA piedāvājumu, eksperti norāda, ka zemo algu segmentā, kas dominē NVA bāzēs, remigranti darbu bieži vien nevēlas (mazkvalificētiem darbiniekiem Latvijas atalgojums nav konkurētspējīgs). Tomēr **NVA varētu vairāk strādāt ar darba devējiem – motivēt piesaistīt remigrantus, stāstīt par labajām praksēm**. Kā pozitīvais piemērs pašas NVA filiāles proaktīvai rīcībai tiek minēts **Liepājas filiāles darbs: filiāles darbinieki ar dažādām aktivitātēm uzrunā tieši diasporas pārstāvjus un potenciālos**

remigrantus. Iespējams, šo praksi varētu pārņemt arī citas NVA filiāles. Eksperti norāda, ka NVA pieejamas arī labas videoinstrukcijas, kuras vajadzētu plašāk izplatīt un popularizēt.

LIAA, kā norāda eksperti, ļoti konkrēti un arī efektīvi uzrunā diasporu, šī komunikācija būtu jāturpina. Diemžēl LIAA vairs nav (pietiekami ilgi nebija) atbildīgās personas par remigrāciju, un ir nozaudētas iestrādnes. *"Jautājums, ar ko saskārās virkne valsts iestāžu – nodrošināt labus, motivētus speciālistus turpināt darbu (tas nav formāls darbs, bet individuāls ar katru remigrantu). Ar to, ka nosūta apkārtrakstu, formāla pieeja nestrādā."* To arī sakot remigranti – nevajag, lai atsūta informāciju. Tai jābūt individualizētai, lai kāds to atvērtu. Kopumā LIAA atbalstu vērtē kā ļoti nozīmīgu – tas gan samazina iespēju, ka uzņēmējdarbība neizdosies, gan veido kopības un "atbalsta pleca" sajūtu. No otras puses, eksperti norāda, ka LIAA skatījums ir plašāks, globālāks un tiek īpaši meklētas lielās investīcijas.

Tāpat svarīgi vairāk iesaistīt NVO, kas varētu rīkot dažādus saistošus neformālus tīklošanās pasākumus remigrantiem, nometnes bērniem u. c. *"Viens risinājums būtu grantu konkurss sabiedriskajām organizācijām remigrācijas veicināšanai,"* norāda kāds no pašvaldību ekspertiem. *"Jānodrošina NVO, lai īsteno remigrācijas atbalsta projektus,"* piekrīt arī citi. Katrā gadījumā arī sadarbību ar uzņēmējiem, NVO u. c. remigrācijas veicināšanā eksperti vēlētos sistemātiskāku. Labs sadarbības un koordinācijas piemērs, ko min viens no respondentiem, ir piemērs ar Ukrainas civiliedzīvotāju situāciju – pašvaldība to risina sadarbībā ar uzņēmējiem un NVO. Tomēr mākslīgi NVO iesaistīt nevar – jābūt iniciatīvai no apakšas. Šobrīd diemžēl pilsoniskā sabiedrība Latvijā nav īpaši aktīva – pat neraugoties uz iespējām, lielākoties novados **raksturīga zema iesaistīšanās** politisku un ekonomisku jautājumu risināšanā, neuzticība.

Eksperti norāda, ka būtu nepieciešams vairāk iesaistīt pašus remigrantus kā atgriešanās vēstnešus, kas laužtu diasporā valdošos stereotipus par dzīvi Latvijā, jo *"viņiem [diasporai] liekas, ka te, aizbraucot uz novadiem, ir depresīva vide un nav, ko darīt"*. **Remigrācijas vēstneši jau šobrīd ir dažiem reģioniem, bet varētu būt visiem.** Šie vēstneši publiski izstāstītu savu atgriešanās stāstu, kā arī rīkotu vai piedalītos tikšanās. *"Visās pašvaldībās ir remigranti, kas dzīvojuši 2–3 gadus ārzemēs, viņi arī ir diezgan proaktīvi, tos pašvaldībai vajag atrast un uzrunāt, un iesaistīt reklamēšanas/informācijas pasākumos (kad ir finansējums/grants) – tie ir tie atslēgas cilvēki-vēstneši, uz kuriem katrā reģionā būvēt komūnu. Šādu vēstnieku tīklu (sarkano krustu) mums vajag pa visu Latviju,"* uzskata kādas pašvaldības pārstāvis. No otras puses, nepieciešams domāt arī par kādu motivēšanas mehānismu, lai iesaistītos kā remigrācijas vēstnesim. Protams, šai vēlmei iesaistīties jānāk no viņiem pašiem.

Viens no lielākajiem izaicinājumiem, kā norāda eksperti, ir aizbraukušo sasniegšana un informācijas nodošana, tai skaitā par pieejamo atbalstu uzņēmējdarbības uzsākšanai. *"Problēma ir tā, ka viņi jau arī nesēž internetā, un, ja paši jau nav mērķtiecīgi nobrieduši atgriezties, tad šādu informāciju nemaz tik viegli nesaņems un par atbalsta iespējām nemaz nezina."* Nepieciešams arī **aktīvāk iesaistīt gan vēstniecības, gan diasporas organizācijas informācijas izplatīšanā** (semināri, tikšanās, konferences, materiāli), lai cilvēkus informētu par iespējām Latvijā. *"Diasporas biedrības ir vieta, kur fiziski satiekas mūsu diaspora, vieglākais veids, kā novadīt informāciju."* Īpaši tiek minētas "Ar pasaules pieredzi Latvijā" (šobrīd gan pamatā darbojas Rīgā), #esi.LV, "Eiropas Jaunieši". Vienlaikus svarīgi, lai būtu skaidrs ziņojums, ko vēlas nodot. Paši remigranti varētu aktīvāk tikt iesaistīti kā uzticības personas, mentori, kas dalītos ar savu pieredzi ar tiem, kuri atgriežas.

8.8. Fokusgrupu diskusijas

8.8.1. Uzņēmējdarbības vide

Kurzemē ražošanas un dzīves apstākļi starp fokusgrupas dalībniekiem tiek novērtēti pozitīvi. Tiek uzsvērts, ka reģionos nav mazākas algas un ka to lielums ir atkarīgs no nozares un no rezultāta, ko darba ņēmējs sniedz. Savukārt citi Kurzemes remigrācijas jomas procesos iesaistītie eksperti uzsver, ka tālāk par 150 km no Rīgas ir cita "pasaule". Tajā pašā laikā tiek akcentēts, ka no organizācijas vadītāja ir atkarīga attieksme pret darba ņēmējiem. Tiek norādīts, ka, tiklīdz ir labas un regulāras algas, ir arī "pārējais" – remigrācija, integrācija un labi dzīves apstākļi. Kā perspektīvas tautsaimniecības nozares Kurzemes reģionā tiek norādītas metālapstrāde un pakalpojumi. Attīstot uzņēmējdarbību Kurzemē, tiek uzsvērts, ka ir būtiski, lai remigrantam vai potenciālam uzņēmējam ir sadarbība ar pašvaldību, ka ir arī svarīgi, lai pašvaldības palīdz nodrošināt apmācības sadarbībā ar ES, atvieglojot uzņēmumiem darbinieku izglītības jomu.

Vidzemē kopumā nejūt emigrāciju kā lielu problēmu. Tiek norādīts, ka pēdējo 10 gadu laikā nodarbinātības situācija ir pietiekami laba, lai ģimenes varētu atgriezties un atrast darbu. Tiek norādīts, ka pēdējos gados ir atgriezušās daudzas ģimenes, daudzi strādā arī reģiona pašvaldībās. Tiek uzsvērts, ka daudzi remigranti ir uzsākuši savu uzņēmējdarbību. Attīstās gan jaunas uzņēmējdarbības formas, gan esošās ražotnes, pateicoties ERAF atbalsta projektiem, piemēram, jauna mēbeļu ražotne, kas dod jaunas darba vietas. Eksperti norāda, ka uzņēmums, izvēloties bāzes vietu, veic nopietnu situācijas izpēti, kur pārbāzēties, pašvaldības salīdzinot savstarpēji. Lielie ražotāji nāk ar daudzām darba vietām. Ja pašvaldībai ir zeme, ko piedāvāt, tad ieguvēja ir pašvaldība, jo uzņēmējs var uzsākt rūpnīcas būvniecību un līdz ar to rodas jaunas darba vietas. Tiek uzsvērts, ka notiek cīņa par laba darbaspēka atrašanu. Dažiem uzņēmumiem ir plāns uzņēmumā celt algas, lai pārvilinātu darbaspēku no citiem uzņēmējiem, kur citiem uzņēmējiem būs jāiesaistās un jāizdomā, kā cīnīties par šiem darbiniekiem. Vidzemē mazāk domājot par ārzemju latviešiem, kurus kaut kad varbūt varētu atgriezt Latvijā.

Vieni no lielākajiem izaicinājumiem uzņēmējdarbības vidē Vidzemes reģionā saistās arī ar dzīvojamo fondu, kas var būt iemesls, kāpēc netiek uzsākta uzņēmējdarbība, un kas tieši ietekmē arī lēmuma pieņemšanu par remigrāciju.

Tiek norādīts arī, ka nereti pašvaldības rīcībā nav zemes, ko varētu iznomāt, lai attīstītu jaunu darbavietu rašanos. Viens no izaicinājumiem uzņēmējdarbības videi Vidzemē ir izteikti zems bezdarba līmenis. Mazāk ir nepieciešams zema līmeņa darbaspēks.

Rīgas reģions. Uzņēmējiem nereti nav pieejama zeme ražotnes izveidei, konstatēts rūpniecības telpu (angāru, noliktavu), ražošanas telpu trūkums reģionā. Kopstrādes telpu attīstība ir tikai attīstības posmā.

Mārupes pārstāvji norāda, ka remigrācijas jautājumos Mārupe nevar sniegt pieredzi, bet gan ieskatu. Novadā nav tipiska situācija, nav izcilnieku remigrācijas jautājumos, jo ikdienā ir maz šādu jautājumu. Tie, kas atgriežas Mārupes novadā, paši atrod dzīvesvietu (pašvaldībai nav, ko piedāvāt), ir liels piedāvājums/pieprasījums, notiek aktīva būvniecība. Izaicinājumi saistīti ar migrāciju kopumā, nevis remigrāciju. Mārupē attīstās uzņēmējdarbība – ir vairāk darbavietu nekā iedzīvotāju. Viens no iemesliem ir sakārtotie būvniecības procesi pašvaldībā. Mārupē uzņēmējiem ir personalizēta pieeja, kas palīdz mazināt birokrātiju un paātrināt procesus, piemēram, būvniecību. Tiek atbalstīta un veicināta komunikācija starp

uzņēmējiem un būvvaldi. Mārupē uzņēmēji ietaupa gadu būvniecības jomā, salīdzinot ar būvniecību, piemēram, Rīgā, kur saskaņošanas procesi ir vairāk formāli un birokrātiski.

Novērots saistībā ar būvniecību, ka cilvēki grib jaunas mājas un blokmājas ir neefektīvas. Zeme un nodokļi ir dārgi, tāpēc attīstās rindu mājas (200 m² un neliels zemes gabals). Rīgas reģiona pašvaldību, jo īpaši Mārupes, priekšrocība ir lidostas tuvums, tur attīstās uzņēmējdarbība – loģistika, augstas pievienotās vērtības ražošana (ātri ar avio var nogādāt eksportam, zemākas izmaksas transportam u. c.).

Zemgales diskusijā tiek norādīts, ka Zemgalē uzņēmējdarbībai un ražošanai ir labvēlīga vide, bet ir dažādi riski un ietekme – nodokļu politika, ģeopolitiskā situācija u. c. Atgriežoties Latvijā, cilvēkiem grūti pārslēgties, jo šeit ir citi uzņēmējdarbības nosacījumi, salīdzinot ar Lielbritāniju vai Vāciju.

Pie uzņēmējdarbības izaicinājumiem pieskatāms atalgojums, jo tie, kas atgriežas, grib konkurētspējīgu atalgojumu (nomaksāt rēķinus, pacelt). Bieži vien atgriežoties nevar iegūt šādu atalgojumu un pēc pusgada cilvēki atkal dodas prom. Protams, ir veiksmes stāsti – uzņēmēji, kas atgriežas un rada darbavietas. Zemgalē pašvaldībām ir aktuāli noturēt esošos uzņēmumus un cilvēkus, kā arī radīt apstākļus attīstībai – izglītībai, nodarbinātībai. Pirms pandēmijas pašvaldības savienība bija Dānijā, kur runāja par iespējām atgriezties. Daļai emigrantu Dānijā ir aizvainojums pret Latviju, jo viņiem bija jāaizbrauc. Konstatēts, ka cilvēks nedzird par iespējām, kamēr nepārvar šo aizvainojumu. Novērots, ka emocionālais kontakts jāveido no jauna. Cilvēkus interesē atalgojums un dzīvesvieta (tieši šādā secībā). Pašvaldībām likums nosaka dzīvesvietas nodrošināšanu. Novērots, ja ģimenē ir bērns līdz skolai, tad ģimene vieglāk izšķiras par atgriešanos. Ja bērns jau ir uzsācis skolas gaitas, tad pārceļšanās tiek vērtēta daudz piesardzīgāk. Dānijā netika novērotas ovācijas par atgriešanās iespējām.

Lai cilvēki atgrieztos un pēc laika neemigrētu no jauna, nepieciešams nodrošināt izglītību, bērnodārzu, darba vietas, mazināt birokrātisko slogu (gaidīšanas laiks, uzņēmuma reģistrēšana).

Novērots, ka kara un enerģijas krīzes ietekmē vietējie migrē. Cilvēkiem ir bail par rēķiniem, piemēram, Jelgavā komunālo pakalpojumu rēķins var atņemt jebkāds. Ja iepriekš rēķins bija līdz 100 EUR, tad tagad ziemā ir līdz pat 300–400 EUR. Cilvēkiem ir jāsamaksā īre, komunālie, jāpaēd. Novērots, ka šobrīd ģimenes plāno atgriezties tuvākā pusgada laikā – deklarējas, reģistrējas bērnodārzā, meklē darbu. Nereti vecāki strādā ārzemēs, bet dzīvo Latvijā. Joprojām ir liela interese par īpašumiem laukos, cilvēki bieži būvē mājokļus ārpus pilsētas.

Arī NVA pārstāvji bilst, ka pēdējā gada laikā samazinājusies remigrantu interese par konsultācijām. Iepriekšējos gados pieauga konsultāciju skaits, kam par pamatu bija *Brexit* un Covid-19.

Latgales diskusijā eksperti norādīja, ka Latgalē, jo īpaši Daugavpilī, uzņēmējdarbības vide ir laba, ir iespēja veidot biznesu, dzīvot ne sliktāk kā citur. Cilvēki atgriežas no citām valstīm ar nelielu kapitālu, nolemj, ka dzīvos šeit un veidos savu biznesu. Valsts līmenī arī cilvēki iekšēji emigrē uz Latgali un Daugavpili un sāk uzņēmējdarbību. Ir gan savas priekšrocības, gan ierobežojumi. Cilvēki ļoti labi prot atrast iemeslu, kāpēc kaut ko nevar izdarīt, bet ir arī daudz tādu, kas atrod iemeslu, kāpēc var un vajag izdarīt. Kā reģiona priekšrocības tiek uzsvērts, ka viss ir tuvu pieejams, pieejams darbaspēks, attīstās infrastruktūra. Uzlabojumi – pilsētas mainās, kultūras dzīve paliek krāsaināka, reģiona tēls uzlabojas, kopumā arī reģions mainās, parādās jauni, lieli uzņēmumi. Iepriekš bija daži lieli, tagad jau var lepoties ar vairākiem.

Uzņēmumi arvien vairāk izvēlas Daugavpili – ģeogrāfiski laba vieta, notiek attīstība. Uzņēmumi kļūst modernāki, kļūst starptautiski, sāk transformēties ražošanai ar lielāku pievienoto vērtību, piesaista

tehnoloģijas. Parādās uzņēmumi ar augstām eksporta spējām. Daugavpils inkubatorā ir lielākais eksporta īpatsvars no visiem Latvijas inkubatoriem (12 milj. saražotais kopapjoms pēdējo mēnešu laikā, no tiem 9,3 milj. bija eksports).

Pieņemt lēmumu par atgriešanos ir ļoti emocionāls lēmums. Ne visi ir uzņēmēji un ar vēlmi veidot savu uzņēmējdarbību. Tie, kas aizbrauc, ne vienmēr ir gatavi daudz strādāt, bet tie, kas atgriežas, ir lieli cīnītāji. Ir izstrādātas atbalsta programmas, bet nosacījumi ir ļoti sarežģīti. Tie var veicināt uzņēmēju atgriešanos, tomēr atbalstam būtu jābūt lielākam. Finansējums būtu nepieciešams ap simts tūkstošiem eiro, lai uzsāktu ražošanu un spētu arī eksportēt.

Tiek norādītas arī atšķirības starp Daugavpili un reģioniem. Nevar teikt, ka notiek liela remigrācija, bet tā notiek. Aktuāli ir jautājumi, kur dzīvos, kur būs telpas biznesam, vai ir iespējams iegādāties zemi, kādas ir izglītības iespējas. Atgriežas cilvēki bez profesionālās vai augstākās izglītības. Šobrīd dzīvojamais fonds ir ļoti ierobežots. Ar izglītības pieejamību nav problēmas.

Aktuāls ir darbaspēka trūkums, notiek skolu tīkla slēgšana, cilvēki ir neapmierināti. Taču ir jāmēģina šo situāciju uzlabot. Attālinātā darba iespējas ir pavērušas jaunas darba iespējas. Ir novērojama tendence, ka ģimenes atgriežas. Ir problēma arī ar dzīvesvietas pieejamību. Mājokļu būvniecības jomā pašlaik privāto investoru piesaiste nav iespējama, jo dzīvokļi nebūs lēti, līdz ar to pēc tiem nebūs liels pieprasījums.

Tiek uzsvērts, ka ir viegli atgriezties, ja ir pieejami pietiekami finanšu resursi. Birokrātija vienmēr un visur ir izaicinājums, bet ar to ir jātiek galā. Svarīga ir motivācija, ka grib atgriezties tieši Latgalē. Ir problēma ar labi kvalificētiem speciālistiem, reģionos tos ir atrast grūtāk.

Distance no Rīgas arī ir traucēklis, piemēram, ārzemju speciālistiem ir vieglāk un ātrāk darboties Rīgā, līdz Latgalei ir vēl papildus jābrauc. Joprojām ir problēmas ar internetu un komunikāciju kvalitāti. Tāpat arī ceļu infrastruktūra. Tas veido ļoti neadekvātu situāciju, salīdzinot ar citiem reģioniem.

Eksperti uzsver, ka nozīmīga ir paša remigranta motivācija un vēlme darboties uzņēmējdarbībā. Uzskata, ka Baltija nav labākā vieta, kur attīstīt uzņēmējdarbību, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm. Ir nepieciešama saprotama un panesama nodokļu sistēma. Nepieciešamas, lai cilvēki saprot, kāpēc ir nepieciešams maksāt nodokļus, vai būs drošības izjūta, ka vecumdienās būs nodrošināta pensija.

Tiek uzvērts vēsturisks aspekts, ka jau 90. gadu beigās bija redzama tendence, ka skolotāji motivēja reģiona jauniešus doties uz Rīgu, ārzemēm, lai iegūtu izglītību. Šobrīd ir tendence, ka remigranti atgriežas savos īpašumos un tos atjauno. Reģionā intensīvi notiek ceļu atjaunošana. Iespēja atgriezties lauku vidē nozīmē kooperāciju. Lauksaimniecisko pakalpojumu korporatīvs būtībā ir ģimenes ar bērniem, kas tur pāris mājiņopus. No Zemkopības ministrijas ir pieejams atbalsts arī korporatīviem. Piemēram, ZS "Kotiņi", liela saimniecība, kur nodarbina daudz cilvēku. Šīs saimniecības tuvumā atjauno mājas un ir izglītības iestādes. Kooperācijas attīstība ir viena no iespējam dzīvības atgriešanai lauku reģionā. Arī patriotisms ir lielāks laukos. Lauki un pilsētvide viens otru neizslēdz, bet papildina. Svarīgs ir arī kvalificēts darbaspēks – augstākās izglītības iestādes, lai uz vietas tiktu sagatavoti speciālisti.

Tiek norādīts, ka reģionam nav bijusi izteikta uzņēmējdarbības specifika. Latgalē dominējusi tradicionālā ražošana, tomēr uzņēmēji arvien vairāk ievieš mūsdienīgākas tendences, piemēram, veselīgākas pārtikas ražošanu, ilgtspējīgāku un pārstrādātu materiālu ražošanu. Uzņēmēji reģionā seko pasaules tendencēm.

Diasporas pārstāvji, kas piedalījās diskusijā, redz, ka, cilvēkiem atgriežoties Latvijā, iet grūtāk, nekā gaidīts. Cilvēki izdara secinājumus no radiem. Zina, kādas algas ir profesijā. Ir tādi, kas atgriežas, lai mācītos. Tāpat diasporā ir aizvainojums. Arī ja būs pieejama 2000 EUR alga neto, vajadzēs laiku, lai viņi atgrieztos. Novērots, ka pēc Krievijas uzsāktā kara Ukrainā cilvēki bija ļoti satraukušies. Uztrauc 30–50%

inflācija ikdienas produktiem. Negrib pat domāt par personīgo inflāciju Latvijā. Norāda, ka pārtikai, elektrībai, gāzei – visam ir cēlušās cenas.

Akcentē, ka pašlaik (2022. gada nogalē) nav pateicīgākais laiks remigrācijai, jo ir augsta personiskā inflācija. Latvijas iebraucēju skaits Īrijā jau rudenī bija lielāks nekā pagājušajā gadā. Labi strādā armijas darba piedāvājumi – tos, kuriem tā interesē, atgriežas Latvijā, lai dienētu. Atgriežas jaunieši, nevis ģimenes. Nav saprotams likums pa obligāto nepieciešamību ID kartei, kas ir dārgi (70 eiro + ceļš uz vēstniecību). Ja remigrantam vajadzēs koordinatoru, tad atradīs. Ja necels klausuli koordinators, tad rakstīs e-pasta ziņu.

Tiek minēts piemērs no Norvēģijas – sociālajā tīklā "Facebook" daudzi tagad meklējot darbu Norvēģijā. Tagad ne tikai jaunieši braucot prom no Latvijas. Viens no diskusijas dalībniekiem uzskata, ka viss ir pārbīvēts ar pasākumiem un nav jātaisa speciāli pasākumi remigrantiem. Cilvēki brauc prom dārdzības un ekonomiskās situācijas dēļ. Svarīgi, lai valdība neuzliek lielākus nodokļus, cenas. Uzņēmumiem plānojam sodus, ja neuzrādīt digitālos klientus. Uzņēmēji tiek spiesti no visām pusēm. Uzņēmēji grib izdzīvot, bet nevar palīdzēt darbiniekiem. Ir remigranti, kas negrib zināt, kas notiek Latvijā. Dalībniece uzskata, ka, ielidojot Latvijā, jau lidostā jūtamas agresīvas enerģijas.

8.8.2. Darba tirgus

Kurzemes diskusijā tiek norādīts, ka bizness Kurzemē nereti nevar attīstīties, jo trūkst kvalitatīva darbaspēka. Tiek norādīts, ka latvieši ir pieraduši vispirms prasīt par atalgojumu: "Prasa, cik būs alga." Savukārt darba devējam svarīgi ir saprast, ko cilvēks prot. Grūti ir reģionā atrast uzticamu darbinieku. Citi eksperti savukārt norāda, ka uzņēmējdarbības vide ir atkarīga no pašvaldības vadītāja. Remigrācija Kurzemē ir palīdzējusi darba tirgus uzlabošanai. Remigranti ir strādājuši aktīvā režīmā un šeit turpina tāpat strādāt. No uzņēmēju puses tiek norādīts, ka, ja eksperts ir ar labu izglītību un saprot, ko dara, var arī atbilstoši nopelnīt. Ja cilvēks neprot darbu, tad gan ir grūti. Tiek uzsvērts, ka iespējas Kurzemē ir tādas pašas kā citur Eiropā. Tajā pašā laikā tiek norādīts, ka atrast sievietēm darbu Liepājā bez šuvējas prasmēm ir grūti. Tiek norādīts, ka visi nevar strādāt mazumtirdzniecībā, IKT sektorā vai metālapstrādē. Jādomā, kā apmācīt darbiniekus. No uzņēmēju puses tiek norādīts, ka nereti ražošanas darbinieki emigrācijā ir strādājuši palīgdarbus un ir bez prasmes apliecinātiem dokumentiem. Līdz ar to viņi saņem zemāku atalgojumu.

Lai piesaistītu darbiniekus, tiek uzsvērts, ka nepieciešams uzņēmējam nodrošināt augstāku algu un jāmaina domāšana. Tiek norādīts, ka pārvaldei nepieciešams stiprināt darbu ar sabiedrību. Ja ir skola, dzīves platība, ārpusklasses nodarbības, darbinieku varot dabūt. Darbaspēkam ar perspektīvu, jaunajām ģimenēm svarīgi ir pakalpojumi tuvāk dzīves vietai, kā arī pieaugušo izglītība.

Vidzeme. Pēdējo 10 gadu laikā nodarbinātības situācija Vidzemē ir attīstījusies pietiekami labi, lai varētu atgriezties ģimenes un atrast darbu. Eksperti norāda, ka faktiskais bezdarba līmenis ir ap 3% Vidzemē. Lieliem investoriem interesē bezdarba līmenis, kur zems bezdarba līmenis neinteresē investorus. Otrs svarīgais jautājums ir dzīvojamais fons, kuru nepieciešams pašvaldībai risināt. Reģionā ir problēmas arī ar komunikācijām.

Tiek norādīts, ka Limbažu pašvaldībā ir pagasti, kur iedzīvotāju skaits gan pieaug, gan samazinās. Līdz ar to ar nodarbinātību ir līdzīgi. Cēsu novadā gandrīz astotā daļa ir uzņēmēji, aug jauno uzņēmumu skaits, aug vidējais atalgojums. Tiek uzsvērts: ja cilvēks ir speciālists, tad atradīs darbu jebkur.

Rīgas reģiona diskusijā tiek minēts, ka Salaspilī lielākie izaicinājumi ir vide un dzīvojamais fonds. Esošā ekonomika nepiedzīvo izaugsmi – uzņēmumi domā, kā konsolidēties, samazinot darbinieku skaitu, bet palielinot darba algas esošajiem. Darba tirgus skaitliski samazinās, atrast vietu sev ir grūtāk. Ir neskaidrtība par nākotni, tiek norādīts, ka esam spiesti maksāt kara nodokli (ir sadārdzinājumi), pakļaut ģimenes riskam, tomēr, pārceļoties ar ģimeni, ir jābūt lielai drosmei.

Tiek uzsvērts, ka pandēmija ir ieviesusi izmaiņas darba organizācijā – biroja darbinieki "ir ārā" no ofisiem, un tas ir neatgriezeniski. Ja ir sakārtotas sistēmas, tad strādāt attālināti uzņēmējiem ir vieglāk. Tiek norādīts, ka Rīgā konsolidējas finanšu līdzekļi (ap 70–80% kopējo ieņēmumu) un ka Pierīgā ir labākas iespējas mājas būvniecībai nekā Rīgā. Salaspils novadā novērojama tendence – pilsētā iedzīvotāju skaits nepalielinās, bet īpašumu skaits, kur plānota mājokļu būvniecība, palielinās.

Tiek uzsvērts, ka darba tirgus priekšnosacījums ir drošība – cilvēki neņems hipotēku, neapdraudēs ģimeni, ja nebūs droši par nākotni. Nedrošs aspekts ir tas, ka mainījies pašvaldību piemaksu sistēma (tās tika atceltas) un ne vienmēr to var kompensēt: algu griesti ļauj, bet organizācijas finanšu resursi – ne. Salaspilī pašvaldība ir lielākais darba devējs. Ja 1000 cilvēkiem ir algu samazinājums, tas sašūpo kopējo darba tirgu.

Tiek uzsvērts, ka remigrantiem jābūt fleksibiliem, gataviem mainīties, iet līdzī laikiem. Novērots, ka kvalificētiem ir grūtāk atrast darbu (mītnes zemē ir lielāka alga). Daudzi saka: ja būs lielāka alga, atgriezīsies. Laukos ir vairāk mazāk kvalificēto darbinieku, piemēram, Liepājas ekonomiskā zonā vīrieši ātri var atrast darbu. Tiek uzsvērts, ka ar augstāku kvalifikāciju un motivāciju nav problēmu atrast darbu.

Daži eksperti norāda: tagad novērots, ka cilvēki meklē papildu ienākumu avotus – otro un trešo darbu. Tiek vērsta uzmanība, ka tas ir īstermiņa risinājums, kas ilgtermiņā veicina izdegšanu. Novērots, ka tagad arī mazāk kvalificēti darbi Pierīgā tiek izķerti.

Arī Mārupes pārstāvji uzsver, ka ir lielas problēmas ar darbaspēku (visās nozarēs), īpaši zemāk atalgoto. Tiesa, piebilstot, ka Mārupē ir augstāka samaksa par minimālo algu. Viens no iemesliem ir fakts, ka ir dārgi mājokļi, bet nav īres mājokļu.

Attiecībā uz attālināto darbu novērots, ka uzņēmēji to daudz izmanto.

Zemgalē arī izteikti trūkst profesionālu darbinieku, un uzņēmumi ir gatavi maksāt viņiem vairāk. Trūkst arī dzīvojamā fonda – vietējiem, remigrantiem un ukraiņiem. Tiek norādīts, ka ukraiņi tikai daļēji risina darbaspēka problēmas, jo daudzi nezina valodu. Novērota atšķirība, ka ukraiņi atšķirībā no remigrantiem ir ar mieru strādāt zemāk atalgotus darbus. Tiek uzsvērts, ka darba tirgus pieprasījums ne vienmēr sakrīt ar prasmēm un pieredzi. Remigrantiem nereti ir nepieciešamas jaunas kompetences, lai palielinātu prasmes, kas prasa laiku un finanses.

Tiek norādīts, ka, ja darbinieks dzīvo laukos un strādā pilsētā, rodas mobilitātes problēma, jo bieži autobusi neiet, savukārt privātais transports ir ļoti dārgs pie esošajām degvielas cenām. Tiek minēts piemērs: ja ir alga virs 1000 EUR un 250 EUR nepieciešami par ceļu plus nodokļi, maz paliek pāri dzīves vajadzību nodrošināšanai. Tiek uzsvērts, ka nav remigrāciju veicinošs fakts, ka bezdarbniekiem ir mobilitātes pabalsts, bet citiem nav. Mobilitātes vajadzība ir ļoti izplatīta, īpaši tiem, kas dzīvo laukos. Zemgalē novērots, ka aizvien vairāk dzīvo laukos. NVA norāda, ka mobilitātes pabalsts bezdarbniekam tiek izmaksāts četrus mēnešus, un tas vairāk domāts situācijās, ja nepieciešams segt tūlītējas izmaksas pirms pirmās algas, lai vieglāk iekārotos, ja darba vieta nav blakus dzīvesvietai. Tas neesot ilgtermiņa risinājums.

Latgalē lielākās problēmas ir dzīvesvietas, telpu jautājums uzņēmējdarbībai un citas kompetences darba ņēmējiem, piemēram, pusmūža darba meklētājiem ir pagrūti iesaistīties nepietiekamo kompetenču dēļ. Atkārtoti tiek uzsvērti lauksaimniecības kooperatīvi kā iespēja arī pusmūža cilvēkiem atgriezties Latvijas darba tirgū. Pieprasījums pēc fiziskā darba darītājiem kļūst aizvien mazāks. Līdz ar to nepieciešamas jaunas kompetences. NVA reģionā piedāvā kursus, bet svarīga ir cilvēka motivācija un vēlme. Eksperti norāda, ka daudz ko var apgūt arī attālināti. Svarīgāks jautājums ir, kā motivēt šos cilvēkus pārkvalificēties, uz ko pašlaik nav izdevies rast atbildi.

Ir problēmas arī izglītības un medicīnas jomās, kur ļoti trūkst darbinieku. Jādomā, kā atgriezt arī šos speciālistus. Valstī ir viens liels trūkums – pārāk daudz atbildīgo un lēmumi tiek pieņemti ilgi. Novērots, ka ļoti bieži realizē projektus, nedomājot, vai tiem ir jēga vai nav, neanalizējot, vai tas vispār ir vajadzīgs. Ir nepieciešams noteikt, kas ir vajadzīgs un efektīvs, izlietojot pieejamo finansējumu mērķtiecīgāk. Viens no iemesliem ir personāla mainība ministrijās.

8.8.3. Izglītība

Uzņēmēji vairākkārt uzsver, ka pietrūkst darbinieku, ko apmācīt. Vēl novērojama pretestība starp vidusskolām un arodskolām, jo arī vidusskolās vajag cilvēkus. Tiek norādīts, ka Ventspils tehnikumā ir apmaiņas programmas, bet cilvēki tāpat neatgriežas. Piemēram, Ventspilī meklē pavārus, kur palīgam piedāvā lielāku atalgojumu nekā šefpavāram. Eksperti uzsver, ja tiek gatavots konkrēts speciālists, nepieciešams, lai apmācībām ir piesaiste konkrētam uzņēmumam. Tikpat svarīgi ir tas, ka uzņēmumi paši apmāca darbiniekus, nevis to veic tehnikums vispārīgi, jo indivīdi gados nevēlas mācīties kopā ar jauniešiem, bet uzņēmumiem nepieciešama specifiska apmācība – ātra un fokusēta, kas sasaistīta ar tām tehnoloģijām, kuras izmanto uzņēmums.

Tiek norādīts, ka viens no risinājumiem varētu būt apmācības sadarbībā ar uzņēmumu un NVA. Ja ir tikai NVA apmācības, tad nereti veidojas situācija, kad no 10 cilvēkiem tikai daži paliek specialitātē. Sadarbībā ar uzņēmumu būtu vienkāršāk – uzņēmumi ātri varētu identificēt patiesi ieinteresētos ar motivāciju un spējām veikt darbu. Tiek norādīts potenciālais risinājums – vaučeru sistēma, kur uzņēmumam būtu apmācību atbalsts stundās, piemēram, 40 darba stundu resurss uzņēmuma izvēlētajā nozarē. Tehnikumi ir ilgtermiņa pieeja apmācībai, kamēr īstermiņā specifisku apmācību var sniegt uzņēmums.

Eksperti uzsver, ka izglītība sākas ģimenē, bērnudārzā un skolā. Nepieciešams mainīt mītu, ka profesionālā izglītība ir mazāk vērtīga. Eksperti norāda, ka trūkst uzņēmējdarbības prasmju apmācības skolās – skolēni maz zina par uzņēmējdarbību, t. sk. pat par uzņēmumiem apkārtnē.

Tiek akcentēts, ka skolu pieejamība ir ierobežota un kritiski nepieciešamas pirmsskolas iestādes. Piemēram, Mārupē izglītības iestāžu jautājums ir ļoti aktuāls – ir milzīgas rindas uz pirmsskolu (pašlaik 2022. gada nogalē rindā ir 1600 bērni. Rinda uz vispārējo skolu – 4800 bērnu, kamēr 2800 mācās citos novados). Rindas veido gan no migrācijas, gan pašiem iedzīvotājiem. Mārupes rindu risinājuma pieeja ir saistīta atbilstoši deklarācijai – priekšroka tiek dota tiem, kas ilgāk deklarējušies. Tiek uzsvērts, ka Mārupē ir arī problēmas ar pedagogiem, jo pedagogi bieži nedzīvo uz vietas.

Reģiona eksperti norāda uz remigrācijas koordinātoru lomu, kas palīdz risināt rindu jautājumus. Ir bijušas situācijas, kad remigranti vēlas atgriezties konkrētā vietā, bet tieši izglītības rindu dēļ izvēlas citu vietu.

Remigrācijas koordinators palīdz sadarboties ar citām pašvaldībām, lai sabalansētu rindas uz izglītības iestādēm.

Savukārt Jūrmalā viens no izaicinājumiem ir bērnu no remigrantu ģimenēm latviešu valodas zināšanas līmenis. Jauniešiem, sākot no 18 gadu vecuma, Jūrmalas pašvaldība piedāvā bezmaksas latviešu valodas apguves kursus.

NVA konsultācijās arī rodas jautājumi par apmācībām, bet nevar statistiski izdalīt, cik no interesentiem ir remigranti, cik vietējie iedzīvotāji. Nav atsevišķas grupas remigrantiem, viņi iekļaujas kopējā skaitā. Uz remigrantiem attiecas tās pašas rindas, kas uz vietējiem.

Diskusijas pārstāvji uzsver, ka bieži Latvijā ir nepieciešams diploms darba vietai, bet citur pasaulē tas nav nepieciešams, lai apliecinātu prasmes. Kā piemērs tiek minēts Kuldīgas tehnikums, kas testē darbinieka prasmes, un, ja tās atbilst, tiek izsniegta sertifikāciju. Tomēr tiek norādīts, ka šis Kuldīgas tehnikuma piedāvājums uzrakstīts sarežģītā valodā un daudziem ārvalstīs palicis neizprasts. Ja šāds piedāvājums ir, tad par to būtu nepieciešams saprotami komunicēt, uzsver eksperti.

Tiek norādīts, ka skolu tīkla sakārtošanas modeļa rezultātā tiek samazināts skolu skaits, kas arī kavē remigrantu atgriešanos.

8.8.4. Dzīvojamais fonds

Attiecībā uz dzīvojamo fondu tiek norādīts, ka tā ir otra nozīmīgākā problēma pēc darbaspēka pieejamības. Kurzemē tiek uzsvērts, ka Liepājā un Ventspilī ir grūti noīrēt dzīvokli, jo īpaši vasaras sezonā. Nekustamo īpašumu kompānijas neienāk tirgū, jo reģionu nekustamā īpašuma tirgū ir zemāka vērtība. Ja remigrantiem šeit nav mantota privātpašuma, tad nepieciešamas investīcijas dzīvesvietā, kuras citādi tiktu izmantotas uzņēmējdarbības attīstīšanai. Tiek izteikts viedoklis, ka nepieciešami 40–50 tūkstoši EUR, lai varētu sākt dzīvot pilnvērtīgi, kam daži iesaistītie eksperti nepiekrīt. Tiek uzsvērts, ka īres tirgus tomēr ir pieejams – varbūt ne uzreiz, bet ir pieejams. Tiek akcentēts, ka ģimenei ar 1–2 bērniem ir vieglāk, bet lielus dzīvokļus grūti atrast.

Dzīvokļu jautājumi kļūst par ļoti aktuālu problēmu visos reģionos, par ko bieži vien sūdzas ne tikai reemigranti ārzemēs, bet arī Latvijā migrējošie novadu iedzīvotāji.

Vidzemes diskusijā tiek norādīts, ka Ogres novadā dzīves līmenis ir atšķirīgs starp pagastiem. Ir pieejamas dzīves vietas attālākos pagastos, bet tur nav tik daudz darba iespēju un ir jau pieminētie mobilitātes izaicinājumi. Ja atbrīvojas dzīvokļi, tad tos dod speciālistiem, piemēram, pedagogiem. Kopējās tendences šobrīd norādot arī uz jauno sezonālo starptautisko migrāciju.

Arī Smiltenes novadā dzīvojamais fonds ir aktuāls jautājums ne tikai remigrantiem, bet arī novada ģimenēm, kuru bērni vēlas atgriezties pēc studijām uz dzīvi novadā. Šobrīd ļoti liela plūsma iet cauri austrumu robežai ar Ukrainas iedzīvotājiem, kas uz noteiktu laiku paliek Smiltē un kas saasina mājokļu vajadzību. Tiek norādīts, ka arī Limbažos ir līdzīgi – ir problēmas ar dzīvojamo fondu (nav daudz īres mājokļu). Limbažu pilsētā ir laba dzīves vide ģimenēm, ja ir dzīvojamais fonds, tomēr novadam raksturīgi mobilitātes izaicinājumi.

Daži eksperti norāda, ka saistībā ar mājokļu pieejamību un ar tiem saistītajiem nodokļiem pašvaldībai nevajadzētu traucēt sezonālajai emigrācijai, lai nepalielinātu emigrantu neapmierinātību un neveicinātu viņu palikšanu ārzemēs. Ir jāpārliedz, lai nodokļu sistēma emigrantiem nebūtu apgrūtināša.

Salaspilī pašlaik atbrīvojas mājas ar lielām platībām (~400 m²). Tajā pašā laikā cilvēki strādā attālināti un atgriežas laukos, kur atjauno dzimtas īpašumus.

Rīgas reģionā daži uzņēmēji būvē kopmītnes. Darbinieki no Latgales brauc uz nedēļu strādāt, tad brauc atpakaļ. Pašvaldībām arī nav skaidras prioritātes, kam pašvaldības mājoklis pienākas, piemēram, fizikas skolotājam vai bērnudārza darbiniekam.

Tiek uzsvērts, ka Salaspilī nav viesnīcas un ka uzņēmēji nerisinās šo problēmu, uzsverot, ka, ja ir darbs un atalgojums, tad darbiniekam pašam jādomā par dzīvesvietu. Daži eksperti atbalsta pašvaldības iesaisti mājokļu jautājumu risināšanā – nozīmīgu cilvēku piesaistei pašvaldības fonds var būt simpātisks un pareizs virziens (kā, piemēram, tas tiek risināts Valmierā), bet kopumā eksperti akcentē, ka tas nerisina problēmu pēc būtības. Rekomendācija ir skatīties plašāk – iedot cilvēkiem sagatavotu infrastruktūru, iedot zemi nomā, kas atvieglotu būvniecības izvēli. Eksperts sniedz aprēķinus, ka uz 1 ha var uzbūvēt 10–15 mājas, savukārt uz 10 ha – 100 mājas. Tas būtu veids, kā panākt ātru risinājumu, jo īpaši rindu mājām, kas ir ekonomisks risinājums, ja ir ierobežots zemes resurss. Tiek uzsvērts, ka uzņēmumi nav gatavi investēt, ja darbaspēks samazinās par 30%.

8.8.5. Ģimene un integrācija

Kurzemes diskusijā eksperti norāda, ka svarīgi integrēt bērnus sabiedrībā, un tās ir aktivitātes, kas neprasa daudz resursu. Novērots, ka daudzi negrib atgriezties uz dzīvi mazpilsētās bez ģimenes, jo pilsēta ir par mazu. It kā ir kultūras dzīve, bet tā netiek apmeklēta, jo nav vakara izklaides iespēju. Tajā pašā laikā sports palīdz integrēties.

Veiksmīgi pasākumi ir uzņēmumu atvērtās durvju dienas skolas laikā, kad bērni var pamēģināt profesiju. Liepāja daudz aicina uz tīklošanos remigrantu ģimenes, uzsverot, ka, braucot atpakaļ, ir jāsaprotas. Kurzemē novērots, ka informatīvās kampaņas, lai diasporas dalībnieki atgrieztos, dod stimulu tiem, kas grib braukt atpakaļ. Pirms pandēmijas šādi pasākumi bija Kurzemē. Domājot par grūtībām pārceļoties, tiek norādīts, ka ļoti atkarīgs, kur pārceļas. Ir vietas, kur nav darba iespēju, savukārt lielajās pilsētās darba iespējas ir. Tiek norādīts, ka tas var būt viens no iemesliem, kāpēc cilvēki neatgriežas, jo ir no mazām pilsētām un nepieļauj domu pārcelties uz citu vietu, vēloties palikt komforta zonā. Tiek pausts viedoklis, ka attīstība sākas ārpus komforta zonas un ka Latvija salīdzinoši ar ārvalstīm ir pārāk maza, lai to dalītu reģionos.

Rīgas reģions un Zemgale. Salaspilī galvenokārt remigranti ir sievietes ar bērniem. Vairāk tās ir darba iespējas, kas veicina šo migrāciju, jo ekonomiskā sektora dzīvojamais fonds ir aizpildīts un iespējas ir krietni ierobežotas. Pašvaldības iespējas ir gandrīz izsmeltas.

Liela problēma, kā jau minēts, ir bērnudārzi un skolas. Ukrainiņiem iespējas tiek rastas, bet pašlaik grūti spriest par blīvumu. Valodas ziņā ir grūti integrēties. NVO eksperti uzskata, ka labs piemērs ir bērniem ar ģimenēm atgriezties vasaras sākumā, lai bērni var aklimatizēties vasaras nometnēs, pirms uzsāk skolas gaitas septembrī. Tiek norādīts, ka atbalsts nometnēm netiek akceptēts Sabiedrības integrācijas fonda projektos jau

divus gadus. NVO pārstāve uzsver, ka cilvēkiem pašiem jātiek galā. Viena diskusijas dalībniece pauda viedokli, ka par koordinatoriem nav labas atsauksmes, tajā pašā laikā citi dalībnieki uzsvēra, ka ir nepieciešama palīdzība informācijas ieguvē.

Latgale un Vidzeme. Ierobežojums atgriezties ir sabiedrības un valsts institūciju attieksme. Emigranti vienmēr ārzemēs jutīsies kā emigranti, līdz ar to grib atgriezties Latvijā, bet izglītotākajiem ir grūti iejusties. Latvijā visi jūt, ka arī viņiem ir tiesības. Latviešiem Latvijā ir vairāk iespēju sasniegt iecerēto. Svarīgi jautājumi ir par veselības aprūpi. Lai tiktu pie speciālistiem, no Latgales ir jābrauc 8 stundas uz Rīgu. Nav runa tikai par darbaspēku, bet arī par visu vidi kopumā. Izglītība reģionā gan ir ļoti labā līmenī, attīstās pilsētvide, izklaides iespējas, sports.

Sabiedrības attieksme pret pabalstiem remigrantiem ir divējāda, jo sniedz priekšrocības tiem, kas aizbraukuši. Jādama, kā atbalstīt tos, kas ir palikuši, nevis tikai tos, kuri ir aizbraukuši un kuriem pabalsts iedots tikai tāpēc, ka viņi ir atgriezušies. Svarīgi sabalansēt šos jautājumus, uzsver eksperti.

8.8.6. Esošais remigrācijas atbalsts

Kurzemes diskusijā eksperti norādīja, ka pastāvīgais atbalsts, protams, ir remigrācijas koordinators. Tajā pašā laikā atbalsta projekti ir birokratizēti. Daudzi saka, ka varētu piedalīties, bet nav informācijas vai tā ir pārāk sarežģīta. Varētu dot iespēju cilvēkiem uzsākt uzņēmējdarbību, bet trūkst informācijas par projektiem, kur un ko rakstīt.

Citi eksperti norāda, ka programmas tiek attīstītas un skolās ir mācību uzņēmumi. Ir plaša kultūras dzīve, kuru pašvaldība dotē, kā arī pārkvalifikācijas iespējas. Akcentēts, ka bija valsts projekts, kurā Kurzemē tika izdarīts milzīgs darbs. Ir vajadzīgs finansējums turpinājumam. Pašvaldībai ir svarīgi remigranti un esošie iedzīvotāji. Bija jauki pasākumi, bet vajag pastāvīgu atbalstu.

Kurzemē ir asistenti, kuri strādā ar bērniem, kas ir vajadzīgs un daudz izmantots atbalsts.

Pašlaik notiek sadarbība ar uzņēmējiem-remigrantiem vairāk informatīvā plaknē. Neviens visu nevar izdarīt remigranta vietā, var tikai iedot kontaktus, norāda eksperti. Nevar pateikt uzņēmumam: ņemiet remigrantu! Akcentēts, ka ļoti apsveicama aktivitāte ir reģionālie koordinatori – nevarētu izdarīt tik daudz bez viņiem. Ja grib, lai pašvaldības vēl ko dara, vajag darbaspēku, kurš runā ar katru darbinieku. Noteikti vajag arī apmācības (īpaši valodas). Nepieciešams, lai uzņēmumi paši apmāca darbiniekus un redz, vai darbinieks derēs.

Uzņēmēji uzsver, ka sadarbība ir laba, bet pašvaldībām ir vairāk jāstrādā – dzīvojamais fonds (pašvaldību dzīvokļi), jārisina situācija arī ar Ukrainas bēgļiem. Cilvēki ārzemēs ir pieraduši pie labākām algām, bet tās sāk izlīdzināties. Pandēmija un karš mazināja aktivitātes, taču tāpat cilvēki interesējas par uzņēmējdarbību. Pašlaik nav zināms, ko piedāvās VARAM, LIAA uzņēmējdarbības atbalstam nākamajos gados.

Kurzemē bija daudz pieteikumi uzņēmējdarbības grantam, bet traucēja prasība, ka deklarētajai dzīvesvietai jābūt ne mazāk kā trīs gadi reģionā. Tika panāktas izmaiņas, bet tad programma beidzās.

Vidzeme. Cēsu novadā parasti remigrantus interesē trīs veidu atbalsti – mājokļa pabalsts, izglītības vietu iespējas un uzņēmējdarbības vide. Vidzemē tiek piedāvāts mājokļa pabalsts, pašvaldībā ir arī atbalsts

remigrantu bērniem un ir iespēja saņemt grantu uzņēmējdarbības attīstībai. Tajā pašā laikā tiek uzsvērts, ka vienīgais īpašais atbalsts ir dzīvokļu pabalsts. Pārējais ir pieejams pilnīgi visiem. Esot sabiedrības iebildumi, kāpēc dzīvokļus remigrantiem dod bez maksas vai rīko bezmaksas nometnes remigrantu bērniem. Tas tika mainīts, tagad var piedalīties visi.

Lai veicinātu uzņēmējdarbību, šobrīd Vidzemē pielāgo sabiedriskā transporta tīklu, jo uzņēmējiem ir nepieciešamas atbalsts darbinieku transportēšanai. Līdz ar attālināto darbu uzņēmumi meklē arī biroju telpas, jo īre reģionos ir lētāka nekā Rīgā. Pašlaik ļoti jūt iekšējo migrāciju, pēdējā laikā bieži rīdzinieki pārceļas uz novadiem. Nav novērots, ka speciālistam ir grūti atrast darbu pašvaldībā.

Notiek aktīva sadarbība ar uzņēmējiem – uzņēmējdarbības padome, kas koncentrē uzņēmējus kopā un veicina kopējo vides attīstību.

Covid-19 laikā vairāk atbalsts bija vērsts uz interesantu informēšanu, nevis pasākumu īstenošanu. Būtiska ir spēja uzturēt šo informāciju, lai tā ir aktuāla un spētu atbalstīt potenciālos remigrantus. Remigranti jau tagad jautā, vai situācija ir mainījusies.

Cēsīs izmanto sociālos tīklus saziņai ar diasporu, tai skaitā "draugiem.lv", "Facebook". Gadu laikā ir izveidojušās kontaktpersonas ārzemēs, kas palīdz komunicēt par tiešsaistes tikšanās reizēm.

Rīgas reģions un Zemgale. Reģionālie plānošanas koordinatori personalizē informāciju, un, ja ir problēmas, tad meklē iespējas katrā pašvaldībā. Sniedz informāciju par pirmajiem soļiem, kas jāizdara mītnes zemē. Visus jautājumus kārtā individuāli, nekas netiek atteikts. Regulāri sazinās ar VID, VSAA u. c. institūcijām, lai var palīdzēt remigrantam, bet koordinators, protams, nevar nokārtot dzīvi, akcentē eksperti.

Uzņēmēji Salaspilī nav sekojoši līdzī remigrācijas atbalsta dinamikai un ir grūti novērtēt to efektivitāti. Tic, ka ir veiksmīgi piemēri grantiem, bet nav šīs idejas atbalstītāji. "Inkubatoros tiek ieguldīta nauda, bet kāda ir efektivitāte?" eksperti uzdod jautājumu.

Visiem bērniem ir garantēta vieta izglītības iestādēs.

Daži NVO pārstāvji norāda, ka remigrācijas pabalsts nav nepieciešams. Ja remigrantam nav uzkrājumu, tad pēc dažiem mēnešiem remigrants būs atpakaļ emigrācijā – uzskata daži eksperti. Citi uzsver, ka finansējumam jābūt mērķtiecīgam un jākoncentrējas uz pakalpojumiem, nevis pabalstiem. Akcentēts, ka Jelgavas pilsētā visiem ir vienādas iespējas, kas ir daudz godīgāk. Vēl tiek minēts, ka esošais atbalsts ir ļoti birokrātisks. Tiek norādīts, ka ļoti patika VARAM konkurss, kur tika rīkotas adaptācijas nodarbības, mazākiem bērniem Montesori nodarbības, ārzemniekiem – latviešu valoda. Pašlaik, ja remigrants vērsas pašvaldībā, tiek sniegts informatīvais atbalsts.

Individuāli NVA EURES konsultanti strādā ar reģionālajiem koordinatoriem. Notikuši dažādi pasākumi, bet pandēmija daudz ko izjauca. Kopumā problēma nav sadarbība starp pašvaldībām, bet gan ar valsts iestādēm, lai sniegtu vienotu un kopīgu palīdzību remigrantam. Novērots, ka šobrīd katra iestāde dara to, kas noteikts par pienākumu. No remigranta puses dažkārt izskatās, ka notiek atbildību futbolēšana. Piemēram, remigrants var piedalīties konkursā, bet jābūt reģistrētam kā bezdarbniekam un jāvar pildīt bezdarbnieka pienākumus. NVA ir daudz informācijas remigrantiem par dažādām tēmām un jomām. Eksperts norāda: ja grib, var atrast informāciju.

Latgales diskusijā eksperti norāda, ka atbalsts tikai remigrantiem ir "koks ar diviem galiem". Latvieši ārzemēs saka, ka viņiem neviens nepalīdz. Savukārt latvieši Latvijā jautā, kāpēc atbalsta tos, kuri aizbraukuši. Ir nepieciešams pierādīt, ka Latvijā var labi dzīvot. Eksperti uzskata, ka pašvaldībām ir ļoti liela loma remigrācijas procesā, īpaši jāveicina pašvaldības darbinieku pozitīvā attieksme pret remigrāciju un remigrantiem. Attieksme pēdējos gados ir uzlabojusies, tomēr klupšanas akmeņu ir daudz, galvenokārt birokrātija. Katrā pašvaldībā vajadzētu 0,1 vai 0,2 slodzes speciālistu, kas palīdz remigrantam. Cilvēki nereti nav izdeklarējušies, līdz ar to tas ir bijis šķērslis pieteikties atbalstam, prasības bijušas pārāk augstas.

Par pabalstiem eksperti norāda, ka pirmajos mēnešos būtu nepieciešams atbalsts, lai nosegtu īres maksu un spētu iekārtoties darbā. Pašvaldībām ir iespēja segt pārvākšanās izmaksas, pašvaldības par to var lemt domes sēdēs. Tie, kas bijuši ārzemēs, ir pieraduši pie pabalstiem un tie vairāk kalpo kā simbols. Dažās pašvaldībās, piemēram, ir pabalsts apkurei. Dzīvojamais fonds gan ir nepieejams vai sliktā stāvoklī. Bet remigranti nereti ir ļoti aktīvi uzņēmēji ar radošām un drosmīgām idejām. Nebaidās prasīt pašvaldībām nepieciešamo. Citus uzņēmējus remigranti neuzskata par konkurentiem, bet par sadarbības partneriem. Daži eksperti uzsver, ka cilvēkiem ir jābrauc uz ārzemēm, jāiegūst pieredze, izglītība. Turklāt ir arī tādi, kuriem jāpaliek ārzemēs, piemēram, mazkvalificētiem darbiniekiem, ja viņiem Latvijā nav īsti kur atgriezties un nav motivācijas to darīt. Eksperti min, ka zādzību līmenis Rēzeknē samazinājās, kad sākās emigrācija.

Tiek norādīts, ka dažos uzņēmumos darbiniekiem tiek piedāvāti dzīvokļi no uzņēmuma, ja pašvaldībām šādu iespēju nav. Jautājums ir, vai nav par daudz likts uz uzņēmēju pleciem. Novērots, ka darbinieki šobrīd ir kaprīzi, bez vismaz 1000 EUR atalgojuma strādāt nenāk. Eksperti uzsver, ka ir bezdarbnieki, kas paliks bezdarbnieki arī ar kvalifikācijas celšanu un kursiem. Pietiek ieguldīt bezdarbniekos, bet nepieciešams palīdzēt uzņēmumiem celt viņu darbinieku kvalifikāciju un atvieglot kādu procesu. Uzņēmējam ir nepieciešams nodrošināt darba apstākļus, bet nebūtu jādomā par dzīvesvietu, kas būtu valsts un pašvaldības kompetencē, jo šobrīd uzņēmumiem ir jādomā par visu, tiek uzsvērts diskusijā.

Eksperti min, ka laikā, kad sākās karš Ukrainā, uzreiz atradās atbalsts bēgļiem. Tomēr piecu gadu laikā nav atradies atbalsts remigrantiem un viņu bērnu integrācijai izglītības iestādēs. Tādējādi tiek secināts, ka ir svarīgs motivācijas, nevis finansiālo līdzekļu jautājums. Nereti pašvaldības attaisnojas, ka ir nepieciešams izveidot programmu, bet ukraiņu bērni sāka mācības uzreiz. Reti kura pašvaldība ir gatava kaut ko mainīt. Ir skolas, kas ļoti labprāt integrē remigrantu bērnus, bet ir nepieciešams lielāks pedagogu un skolu ieguldījums.

Attiecībā uz Latgales ekonomisko zonu (SEZ) pat reģiona spēcīgākie uzņēmēji nav SEZ, jo tur nedod atbalstu lietotai tehnikai, tikai jaunai, norāda daži eksperti. SEZ esot vairāk domāta lielajiem uzņēmumiem, kas vēlas ieguldīt un pēc tam dabūt atpakaļ, nemaksājot standarta nodokļus. Tiek uzsvērts, ka svarīgi ir ikdienā nedalīt, kurš ir remigrants, kurš ne – nav nepieciešams šķelt sabiedrību. Eksperti izceļ Latgales "remigrācijas krustmāti" Astrīdu Leščinsku, kas dara fantastisku darbu un stiprina visus – gan tos, kas atgriežas, gan tos, kas palīdz atgriezties. Astrīda strādā ar pašiem remigrantiem, rada labu sajūtu atgriežoties, kā arī sniedz vērtīgu pieredzi.

8.8.7. Atbalsta nepieciešamība – vai atbalsta programmas ir nepieciešamas?

Kurzemes diskusijā eksperti norāda, ka cilvēki ir kūrāki, noteikti vajag atbalsta aktivitātes. Remigranti prasa pabalstus, bet par tiem varētu domāt, ja ģimenē ir >2 bērni. Tas varētu būt konkrēts atbalsts, piemēram, mantu pārvešanai vai dzīvokļa īrei (piemēram, 3–5 mēn. līdz noteiktai summai, kā arī atbalsts integrācijai).

Eksperti norāda, ka portāls latviesi.com rīkoja aptauju par faktoriem, kas attur atgriezties, –valodas zināšanas (gan bērniem, gan pieaugušajiem), nepieciešamas apmācības, atbalsta pasākumi valodas apguvei. Cilvēki nevar atrast informāciju, tā nav pieejama, baidās par šķēršļiem. Lai atgrieztos, nepieciešama valoda, līdz ar to atbalsts nepieciešams valodas apguvei.

Tiek uzsvērts, ka Liepājā atbalstu noteikti vajag. Svarīgi, lai ir iezīmēts garāks periods, lai var kvalitatīvi izstrādāt un veikt atbalsta projektus, nevis ātri veikt darbības neefektīvās aktivitātēs.

Vidzemes eksperti norāda, ka būtu vērtīgi, ja būtu ļoti skaidra komunikācija no valsts puses. Uzskata, ka informācijas kampaņa nepārliecinātu remigrēt, bet gan vides attīstība. Protams, arī atgriešanas pabalsts būtu pozitīvs faktors, bet ar skaidriem nosacījumiem. Vairāk ir nepieciešams Latvijas pozitīvo stāstu, iesaistot emocijas, piemēram, uzsverot savas saknes un patriotismu. Novērots, ka ir divi brīži, kad domā par atgriešanos – kad bērnam jāsāk iet skolā un kad jāiet pensijā. Daži eksperti negrib piekrist, ka dzīvesvieta, piemēram, šobrīd Cēsu novadā, ir problēma, proti, sludinājumi ir aizvien vairāk, jo enerģētiskā krīze skar šo jomu un mājokļu paliek aizvien vairāk.

Eksperts norāda, ka Mārtiņš Kaprāns izpētījis, ka emigrē pārsvarā ekonomisku iemeslu dēļ, bet atgriežas emocionālu iemeslu dēļ. Liela daļa remigrantu rēķinās, ka Latvija nespēs piedāvāt tādu pašu atalgojumu. Ir jābūvē Latvija tā, lai pašiem būtu ērti dzīvot, tad arī citi atgriezīsies. Eksperti izsaka, ka būtu interesanti noskaidrot, vai tie uzņēmumi, kas saņēma remigrācijas atbalsta grantu, vēl joprojām darbojas.

Rīgas reģiona diskusijā izskan viedoklis, ka kopumā valstī nepieciešams atbalsts, programma nozīmē ne tikai finansējumu, bet tā var būt arī informācija, komunikācija, kas palīdz iedzīvoties, atgriezties, justies gaidītiem, kas emocionāli ir pat svarīgāk. Nepieciešams atbalsts mājokļiem. Nepieciešams atbalsts juridisko jautājumu kārtošana, grāmatvedībai, nodokļiem u. c.

Pēdējā laikā popularitāti iemantojuši uzņēmējdarbības granti, piemēram, jaunajām māmiņām ļoti pieprasīts ir šāds atbalsts Mārupes novadā. Eksperti norāda, ka šāds atbalsts līdzīgi varētu būt mērķēts arī uz remigrantiem. Eksperti akcentē, ka ikviens cilvēks ir vērtība. No skaudrās puses – jākoncentrējas, lai cilvēki nebrauc prom. Ja cilvēki mūk no kuģa, ir dārgāk viņus atgriezt.

Arī citi eksperti norāda, ka programmas ir nepieciešamas. Katra situācija ir atšķirīga. Nepieciešami vairāki biznesa inkubatori, kur būtu informācija par uzņēmējdarbības vidi, pirms cilvēks atgriežas.

Latvija ir maza valsts, katrs cilvēks ir pienesums. Vienmēr tiek uzsvērts, cik cilvēku ir atgriezušies, jo katrs ir pienesums ekonomikai, pašvaldībai. Remigrantiem nereti ir stāsti, par kuriem uzņemt seriālus, akcentē eksperti. Nereti nepieciešams psiholoģiskais atbalsts. Jau atgriežoties nepieciešams atbalsts. Parasti ir mainījušies normatīvie akti pa laiku, kamēr cilvēks bijis prom. Nepieciešama integrācija izglītības iestādēs.

Remigrantu bērnam jau ir tās valsts domāšana, bet nav šīs valsts pieredze – viss ir jāsāk no jauna. Koordinatori jau tagad sniedz informatīvo atbalstu, taču nevar sniegt finansiālu atbalstu.

Eksperti Rīgas reģionā uzsver, ka ir nepieciešams budžets gan individuāli, gan pašvaldībām mērķētam dzīvojamam fondam, infrastruktūras attīstībai, lai uzlabotu vispārējo situāciju ģimenē, draudzīgākam novadam.

Novadā ir citas problēmas, līdz ar to atbalsts remigrācijai Rīgas novadam nav akūta problēma. Tā ir problēma reģionos. Sistēmiska problēma ir tā, ka bankas negrib dot hipotēkas; iespējams, atbalsts var tikt novirzīts

šādiem jautājumiem. Nav runa par cilvēku maksātspēju un kredītvēsturi, bet bankām ir ģeogrāfiskais dalījums – noteiktā attālumā no Rīgas netiek doti kredīti. Tiek akcentēts, ka nepieciešami latviešu valodas kursi, bezmaksas juridiskās konsultācijas.

Arī **Zemgalē** uzskata, ka ir jābūt atbalsta programmai remigrantiem – tai jāsniedz gan informācija, gan jāpalīdz viegli sazināties ar pašvaldību, izglītības iestādi u. c., kā arī jāsniedz informācija par iespējām pēc atgriešanās. Jāsniedz atbalsts, lai iekļautos izglītības sistēmā, lai remigranti nebaidītos atgriezties jebkurā posmā. Jābūt atbalsta sistēmai.

Attiecībā uz atbalstu mājoklim jābūt līdzsvaram starp vietējiem iedzīvotājiem un remigrantiem.

Attiecībā uz pārkvalifikāciju un dokumentu atzišanu atbalstam jābūt maksimāli vienkāršam un administratīvi pieejamam, jāiesaista kompetenču centri, lai cilvēki ir informēti un zina, ko dabūt un ko darīt, lai apliecinātu savas kompetences.

Jau tagad ir koordinatori, Diasporas likums, ļoti labi ir iesaistīties Sabiedrības integrācijas fonds. Nepieciešams atbalsts no valsts, piemēram, finansiālais atbalsts pasākumiem, granti uzņēmumiem, psiholoģiskais atbalsts remigrantiem, atgriešanās pabalsts (tiek minēts Polijas piemērs, kur remigrantiem tiek atmaksātas aviobiļetes).

Arī NVO pārstāvji uzsver, ka nepieciešams atbalsts valodas apguvei. Noderīgi ir bijuši arī ģimenes dienu atbalsti. Veiksmīgai asimilācijai nepieciešamas saliedēt vietējo sabiedrību, nevis remigrantu kopienas. Sabiedrībai remigrants ir "noderīgāks", ja iekļaujas vietējā sabiedrībā.

Latgales eksperti uzskata, ka ar materiālo atbalstu tiek aizlāpītas sistēmas nepilnības. Vispirms ir jāsakārto kopējā vide. Ir nepieciešams celt algu līmeni, mazināt birokrātisko slogu. Pabalstu sistēma ir sakārtota, ja ienākumu nav – tad palīdzība tiek sniegta no pašvaldības. Pašvaldībās būtu jābūt cilvēkiem, kas remigrantiem palīdz saprast tiesību aktus un palīdz iejusties. Jādomā, kāpēc Latgalē ir lielākais bezdarbs, lai gan vakances ir pieejamas. Jautājums ir arī par audzināšanu un atbildību – daudzi grib strādāt vieglāk, bet saņemt vairāk. Tāpat ir jāceļ kvalifikācija. Par mājokļa jautājumiem – Latgalē ir programmas un atbalsts no dažādām ministrijām.

8.8.8. Remigrācijas pasākumu panākumi – veiksmīgie atbalsta pasākumi

Izteikti veiksmīgi ir tematiskie tīklošanās pasākumi, dalīšanās stāstos, kā arī sadarbība ar citiem ārvalstu uzņēmējiem, piemēram, Vācijas uzņēmējiem. Veiksmīgi ir arī latviešu valodas kursi, nometnes bērniem. Labas atsauksmes ir par mājokļa programmu Vidzemē, degradēto teritoriju attīstību. Veiksmīgs projekts ir atbalsts uzņēmējiem, piemēram, mēbeļu un māju ražošana jaunajās ražotnēs, kas paveiktas ar atbalstu.

Efektīvākie pasākumi Zemgalē bijuši latviešu valodas apmācības, psiholoģiskais atbalsts, saliedēšanās, kā arī vispārīga informācija par kultūru, sportu. Svarīgs un veiksmīgs ir bijis informatīvais atbalsts – dokumentu nokārtošana, tīklošanās. Savukārt diasporā vieni no efektīvākiem pasākumiem bijuši valodas nometnes.

Latgales diskusijā minēta iniciatīva latvijastrada.lv – jebkurš novads varēja iesaistīties šajā projektā. Eksperts norāda, ka būtu nepieciešams to atjaunot.

Veiksmīgas bijušas dažas remigrācijas koordinatoru vizītes emigrantu valstīs. Citi uzsver, ka personīgi nostrādāja tas, ka bija personisks atbalsts no reģiona koordinatora un arī granta atbalsts no pašvaldības. Par pasākumiem parasti ir pozitīvas atsauksmes. Tādu visos reģionos ir daudz.

8.8.9. Nepieciešamais atbalsts – kāda atbalsta pietrūkst?

Kurzemes diskusijas dalībnieki uzsver, ka palīdzētu apkopota informācija par pašvaldību (pašvaldības CV) – infrastruktūru, darbavietas (darba iespējas), skolas, vietas skolā, ārpuskolas nodarbības. Vajag finansiālu un informatīvu atbalstu, bet nevar visu izdarīt cilvēka vietā. Jābūt samērīgiem, jo atbalsts aizkaitina vietējos. Pareizi jānodala, lai nešķiet, ka kādam ir, bet citam nav. To nereti pašvaldībā risina.

Nepieciešams informatīvais atbalsts. Turīgām pašvaldībām ir vieglāk sniegt atbalstu, bet mazpilsētām (<10 tk. iedzīvotāji) nav kapacitātes darboties. Daudz ko var organizēt caur NVO, piemēram, mazi granti komūnām, kultūras dzīvei, pulciņiem u. c. Nepieciešams mobilitātes atbalsts – transports no mazām pilsētām uz darbu mājās, tad cilvēkam var būt interese pārcelties, lai nav puse algas jānobrauc.

Nepieciešams izmantot iespējas veidot kopienas, kā arī nenodalīt apmācības remigrantiem, bet lai ir visiem.

Nepieciešama valsts programma ar segumu, ko var īstenot katra pašvaldība un reģions. Vajadzētu izvairīties no vēstījuma, ka finansējums ir tam un tam, dariet to un to. Jāļauj pašiem reģioniem lemt. Nepieciešams kopdarbs, jo pašvaldības atšķiras. Jāveido sadarbība ar valsts institūcijām.

Nepieciešama informācijas sadaļa remigrantiem, bet katram ir nepieciešama specifiska informācija. Nekad nevar salikt kopā visu, akcentē eksperti. Jānorāda, ka remigrantiem jāplāno atgriešanās, lai nav tā, ka nav kur dzīvot.

Vidzemes diskusijā eksperti norādījuši, ka nepieciešams atbalsts valodas apguvei bērniem. Remigrantu dzīvesbiedri, kā arī citu tautu pārstāvji vēlas apgūt latviešu valodu. Skolās bērni komunicē ar remigrantiem angļu valodā, un, tiesa, katra valoda ir bagātība.

Eksperti uzsver, ka remigrācija un emigrācija ir ļoti nopietnas lietas. Abām ir nopietni jāgatavojas. Ir jākomunicē, ka jābūt trīs pīlāriem, uz kuriem balstāma remigrācija – dzīvesvieta, darbs, skola; ja to nav, tad nevajag remigrēt. Lūgums no reģiona koordinatoriem ir bieži atrast telpas uzņēmējdarbībai – kafējnīcām, servisiem. Tas nav pašvaldības uzdevums, bet cenšas atrisināt šos individuālos jautājumus. Remigrācijai nebūtu jābūt uz emocijām balstītai. 2014. gadā Ronalds Lapiņš (diasporas vēstnieks) teicis, ka aizbraucot cilvēki jūt ļoti lielu emocionālo barjeru pret valsti, tāpēc jāiesaistās pašvaldībām, jādibina personisks kontakts ar pašvaldību.

Atbalsta uzdevumam nav jābūt katram indivīdam piemeklēt darba un dzīves vietu. Izglītību pašvaldībai ir pienākums nodrošināt vismaz pirmajā līmenī. Dzīvojamā fonda jautājumos iet ļoti grūti, jo nepieciešams valsts vai Eiropas atbalsts. Vidzemē koncentrējas uz kopējās uzņēmējdarbības vides attīstību.

Pašvaldība remigrantiem ir tuvāka – viņi vēršas vispirms pie pašvaldībām, novērojoši eksperti. Ir nepieciešams attīstīt iespējas pašvaldībām sniegt atbalstu remigrantiem. Labi strādā nelieli granti, akcentē diskusijas dalībnieki. Valsts varētu iesaistīties jaunu mājvietu būvniecībā, kas veicinās ne tikai remigrantu jautājumus.

Nepieciešams rīkot saliedēšanās pasākumus. Ir nepieciešams kaut neliels, bet valsts finanšu atbalsts nelielu pasākumu īstenošanai. Valsts varētu līdzfinansēt koprades telpu izveidošanu.

Ideālā pašvaldībā nepieciešams, lai ir koordinators kaut vai uz nelielu slodzi – lai būtu atbildīgā persona, kas kopumā risina remigrācijas jautājumus un mēģina saprast viņu problēmas. Ir nepieciešamas projektu aktivitātes, kas notiek regulāri. Nepieciešams pievērst lielāku uzmanību tam, lai pēc iespējas mazāk cilvēki aizbrauktu uz ārzemēm, lai kopējā vide ir konkurētspējīga un strādāt ar konkrētiem gadījumiem remigrācijas jautājumos.

Rīgas reģions. Nepieciešams finanšu atbalsts, piemēram, nereti grūti atvērt bankas kontu. Tāpat būtu nepieciešams atbalsts investīciju piesaistei. Pašlaik ir grūti iegūt investīcijas arī vietējiem, ja uzņēmums atrodas ārpus Rīgas reģiona. Pietrūkst atbalsta, lai Latvijas banku sistēma ar mazākām aizdomām skatās uz pārskaitījumiem (arī no Baltkrievijas un Krievijas), lai, ņemot noziedzniekus, necieš 99% pārējo.

Daži eksperti norāda, ka LIAA ir birokrātiska (daudz jautājumi, ilgs process, nav notikusi strauja attīstība). Daudziem nākas pārplānot biznesa attīstību, jo nevar gaidīt gadu vai ilgāk. Šāda informācija nonāk pie radiem, kas mazina remigrāciju.

Cilvēki nedzīvo novada ietvaros un nodomā šādās kategorijās. Novērota problēma, ka lauku iedzīvotājiem ir mikrokredītu problēmas un vēlme saņemt naudu ārpus nodokļiem, savukārt uzņēmēji negrib maksāt bez nodokļiem.

Katra situācija ir atšķirīga. Ļoti daudz remigrantu ir ar nesakārtotiem dokumentiem, tāpēc negrib strādāt oficiāli, un Eiropā ir tiesību akti, kas ļauj norakstīt parādus.

Remigrācijas plānam jābūt daļai no novada attīstības plāna. Palīdzētu pozitīvie stāsti, pētījumi. Dažreiz remigrants nav pievilcīgākais temats pašvaldībā. Novadam ir vērtīgi, ka individuāli pašvaldībām ir atbalsts.

Nepieciešams atbalsts mazajam biznesam, kas ir dzinējspēks valstij, nevis lielajam biznesam. Tas mainītu vidi. Tiek minēts ekoloģisko upeņu audzētājs Saulkrastu pašvaldībā, kas nodrošina apjomīgu eksportu.

Zemgale. Citur pasaulē alga norāda pēc nodokļiem, to būtu labi ieviest arī Latvijas komunikācijā ar remigrantiem. Latvijā ir salīdzinoši lieli nodokļi, piemēram, Īrijā nemaksā nodokļus, ja alga ir zem minimālās – to vajadzētu apsvērt ieviest Latvijā. Jāmeklē risinājumi, kā sadarboties. Vienmēr jādomā, kas nepieciešams pašvaldībai. Noteikti jāfokusējas uz dažādu institūciju sadarbību. Jādomā par ģimenēm, daudz bērnu ģimenēm (arī atbalsts un pabalsts lielajām ģimenēm).

Vajag informāciju par izglītību, dokumentu tulkošanu, veidlapām, mājokli, kredīvēšanu, pašvaldību konkursus (grantus), CV tulkošanu, palīdzību atrast darbu. Pašlaik ir visu veidu informācija, bet nav finansiāla atbalsta. Nepieciešams atbalsts arī valodas apguvei. Nepieciešamas samazināt PMLP pakalpojumu rindas.

Citi eksperti uzskata, ka nav jāveicina remigrācija. Kad būs dzīvojamais fonds, tīri ceļi, skolā nebūs mobinga, būs labas algas u. c., remigranti atgriezīsies. Eksperts piebilst, ka, ja grib atgriezties, tad jāatgriežas maijā, lai vasarā var apmeklēt nometnes u. c., jo bērni ātri iemācas valodu. Turklāt norāda, ka, braucot pretējā virzienā, visi remigranti tika galā.

Latgale. Nepieciešams atbalsts izglītībai, veicināt, lai netiek šķiroti remigranti – labi izglītotie un bez izglītības. Jāstrādā kopā ar uzņēmējiem, meklēt, kur vajag darbaspēku, un to uzreiz arī izglīt.

Nepieciešami jauniešu garantiju projekti – mazās, īslaicīgas programmas (3–6 mēneši), lai var iemācīties ātri un efektīvi. Nepieciešams atbalsts speciālistiem pašvaldībās, kas mēģinātu uzrunāt remigrantus individuāli. Nepieciešams turpināt projektu "Proti un dari", kas uzreiz ir praktisks atbalsts, lai iemācītos prasmes un sāktu strādāt, piemēram, manikīra meistari, keramiķi apguvuši arodu šajā projektā, kur prasmes apgūst pie nozares speciālista un iegādājas nepieciešamos materiālus.

Nevajag izcelt atsevišķus pabalstus remigrantiem, jo tas rada sociālo spriedzi. Nepieciešams, lai var pretendēt uz tiem pašiem pabalstiem, uz kuriem visi citi iedzīvotāji. Sociālajiem pabalstiem ir jābūt vienādiem.

Ir nepieciešamas tikšanās ar potenciālajiem remigrantiem, uzsver eksperti, kā arī nepieciešams vairāk iesaistīt gan sabiedriskās organizācijas, gan brīvprātīgo darbu. Tās ir daudz pieejamākas atbalsta formas, un tās palīdz remigrantiem orientēties un sazināties ar nepieciešamajiem cilvēkiem. Pašvaldību attieksme ne vienmēr ir pati palīdzošāka. Viens risinājums būtu grantu konkurss sabiedriskajām organizācijām remigrācijas veicināšanai. Ir nepieciešams veidot komunikāciju arī neoficiālā līmenī, kā arī iespēja sazināties ar mentoru un iegūt palīdzību jebkurā brīdī. Novados nereti ir uzņēmējdarbības atbalsta fondi, kas var sniegt nelielu atbalstu.

Problēma ir divējāda – vietējie iedzīvotāji neuztver palīdzību remigrantiem pozitīvi. Kaut kā ir jāpanāk līdzsvars, kas ir ļoti grūti. Pašvaldība bez valsts atbalsta var izdarīt ļoti maz – "visi ceļi ved uz Rīgu". Nepieciešams uzlabot izglītības tēlu, lai jaunieši nebrauktu prom un paliktu mācīties reģionos. Tas risinātu aizbraukšanas problēmu un kvalifikācijas celšanu. Latgalē darba alga ir par 30% mazāka nekā valstī. Ja reģionā darba alga pieaug, lielie uzņēmumi varētu pamest reģionu, jo palielināsies izmaksas. Kad Latvijā būs vietējiem labi, tad sekos arī atgriešanās. Cilvēkiem ir ļoti dažādi iemesli atgriezties, katrs izvēlas, kur savas problēmas ir gatavs risināt – ārzemēs vai šeit. Var runāt par valsts iestāžu decentralizāciju, lai kāda ministrija būtu reģionos, lai rodas skaidrāks skats uz problēmu. Ir priekšstats, ka Daugavpils ir tālu no Rīgas. Reģionos ir lielākas iespējas sakārtot savu infrastruktūru.

Attiecībā uz pieredzi ar pilotprojektu daudziem remigrantiem nebija nepieciešama palīdzība, viņi ir spējīgi paši uzsākt uzņēmējdarbību. Pēc palīdzības vērsas tie, kuriem nav izdevies to izdarīt.

Latgalē ir izdevies rīkot pasākumus, lai radītu sajūtu, ka cilvēki Latvijā ir gaidīti. Ļoti svarīgi ir informēt par to, kā Latvijā funkcionē sabiedrība, jo cilvēki ārzemēs ir pieraduši pie citas dzīves. Ļoti svarīga ir informācija un palīdzība, sakārtojot formalitātes.

Ir nepieciešami dažādi pasākumi – kursi un kvalifikācijas celšana, kā arī atbalsts skolās. Katru gadījumu nevar ielikt standarta rāmjos, līdz ar to atbalsts katram bērnam ir nepieciešams individuāli. Noteikti ir nepieciešama informācijas apmaiņa.

Parasti atgriežas ar minimālu kapitālu, bet pagaidām mazā biznesa atbalsts ir ļoti vājš, līdz ar to būtu nepieciešams atbalstīt tieši šos uzņēmējus, mazināt birokrātisko atbalstu.

Ar Covid-19 informācijas aprīte ir nedaudz apstājusies. Darbiniekiem šobrīd var piedāvāt samērā labas algas, uzņēmēji meklē darbiniekus un spēj maksāt labas algas. Līdz ar to ir nepieciešams šo informāciju nodot latviešiem ārzemēs. Vajadzīga lielāka sadarbība starp pašvaldībām.

Viss ir jāskata kopskatā un ilgtermiņā. Jāskatās valsts mērogā. Latvija ir maza; ja dod atbalstu, lai to neizmanto negodprātīgi. Robeža starp vietējiem un remigrantiem ir sensitīva. Vietējie ir tikuši pāri grūtībām. Remigranti ir guvuši pieredzi. Nevar veidot sliktu konkurenci, piedāvājot vietas un atbalstu remigrantiem. Nepieciešama sadarbība un dialogs.

8.9. Nodaļas starpsecinājumi

Runājot par to, cik veiksmīgi šobrīd Latvijā izdevies radīt līdzvērtīgus dzīves un darba apstākļus visiem neatkarīgi no dzīvesvietas, eksperti norāda uz transporta un komunikācijas sakaru attīstību, kuras ietekmē mazinās iespēju un dzīves līmeņa atšķirības starp pilsētām un laukiem. Attālinātā darba izplatības pieaugums ir pavēris iespējas baudīt dzīves mazpilsētās un laukos priekšrocības un vienlaikus saņemt konkurētspējīgu algu reģiona ekonomiskajos centros vai pat ārvalstīs. Turklāt dzīvību lauku reģionos atgriez kooperācijas. Minēto iemeslu dēļ pēdējā laikā novērota lielāka cilvēku interese par atgriešanos laukos un mazpilsētās. Daudziem remigrantiem par ideālu kļuvusi neliela māja ar zemes plekšņi piepilsētā, kas ļauj apvienot pilsētas sniegtās ekonomiskās iespējas ar lauku zaļo, tīro un kluso, ģimenei draudzīgo vidi. Vienlaikus ekonomiskās atšķirības starp Rīgas reģionu un citiem saglabājas ļoti lielas, tādēļ tieši reģioni ārpus Rīgas visvairāk cieš no emigrācijas, ieraujot tos negatīvā attīstības lokā. Galvenokārt pateicoties augstākam atalgojumam un plašākam darba tirgum, kas piedāvā labākas iespējas atrast darbu specialitātē, Rīga kā magnēts turpina piesaistīt darbiniekus no reģioniem, kā arī, protams, remigrantus. Reģionos ir plašākas iespējas atrast vienkāršu darbu, taču remigrantus neapmierina piedāvātais atalgojums. Kā alternatīvu daļa izvēlas uzsākt savu uzņēmējdarbību. Jaunieši tipiski izvēlas dzīvi lielās pilsētās, kas sniedz plašākas izglītības, kultūras un izklaides iespējas, bet cilvēki ar bērniem novērtē drošo vidi, ko piedāvā lauki. Diemžēl no laukiem un mazpilsētām atgrūž tas, ka trūkst dzīvesvietu, cilvēki dažkārt nevar atrast sev piemērotu darbu, trūkst vietas izvēlētajā izglītības iestādē.

Eksperti norāda, ka reģionus šobrīd skar jauni izaicinājumi, kas saistīti ar pašreizējo energoresursu krīzi un lieliem nodokļu maksājumiem. Izaicinājumu pilsētām, kas atrodas tālāk no Rīgas, rada arī lielās transportēšanas izmaksas, kas būtiski augušas, palielinoties degvielas cenām. Latgalē vairāk nekā citos reģionos pašlaik ir ģeopolitiskie izaicinājumi, kas tieši ietekmē vietējos uzņēmumus. Nestabilā vidē uzņēmējiem ir tendence atlikt investīcijas vai investēt tikai ekonomiski spēcīgākajos punktos, kas Latvijas gadījumā ir Rīgas reģions.

Visos reģionos kā problēma bieži vien tiek minēts mājokļu trūkums – pašvaldību dzīvojamais fonds ir nepietiekams un zemas kvalitātes, ieguldījumi jaunu mājokļu celtniecībā nav veikti un pašvaldība viena šo problēmu atrisināt nevar. Papildu liels izaicinājums reģionos, kas apgrūtina uzņēmējdarbības attīstību, ir kvalificēta un kvalitatīva darbaspēka trūkums. Pozitīvi vērtējams ekspertu atzinums, ka pēdējos gados algas reģionos ir augušas, taču svarīgi par to arī informēt diasporu, kas bieži vien no Latvijas aizbraukusi sen un aktuālo situāciju nezina.

Šaubu par remigrantu potenciālo pienesumu Latvijas ekonomikai un konkrētā novada izaugsmei ekspertiem nav. Remigrantus novērtē gan kā potenciālos darba devējus, gan produktīvus un zinošus darbiniekus – nodokļu maksātājus, gan patērētājus un pakalpojumu saņēmējus (t. sk. aizpildās ar bērniem skolās). Remigrantu atgriešanās ir ļoti nozīmīga lauku reģionos, kur pastāv mazāka iespēja, ka uzņēmējdarbību uzsāks kāds liels uzņēmums – drīzāk to darīs remigrants, kam ir emocionālā saikne ar konkrēto vietu. Remigrācijas veicināšanas nozīme izcelta arī pieaugošās starptautiskās mobilitātes un globālās konkurences par kvalificētu darbaspēku kontekstā. Apzinoties remigrācijas potenciālu darbaspēka problēmu risināšanā

novados, eksperti brīdina, ka ar to vien nepietiek – remigrācijas apjoms nekad nebūs liels, turklāt arī tie, kas sāks uzņēmējdarbību, būs pašnodarbināti vai mazie uzņēmēji. Lai risinātu darba tirgus problēmas, paralēli jādomā arī par imigrāciju, bet jo īpaši jādomā par palikušajiem – par dzimstības veicināšanu, jauniešu noturēšanu.

Pēdējo gadu laikā (un daļēji arī pateicoties VARAM pilotprojektam) pašvaldības arvien vairāk pievēršas uzmanību remigrācijas jautājumam, cenšoties iespēju robežās ieinteresēt aizbraukušos iedzīvotājus atgriezties. Diemžēl citas aktualitātes, piemēram, Covid-19, karš Ukrainā un energoresursu krīze, ir novirzījušas pašvaldību uzmanību citā virzienā, bet reģionālā reforma atņēmusi daudz laika un resursu, liedzot aktīvāk pievērsties remigrācijai. Līdz ar to arī remigrācijas tēmas aktualitāte vietējā sabiedrībā ir mazinājusies un būtu jāveicina no jauna. Viedokļi par to, vai būtu nepieciešams īpaši orientēties uz kādām noteiktām remigrantu grupām, atšķiras, tomēr daudzi min, ka demogrāfiskās situācijas dēļ īpaši jādomā par to, kā piesaistīt ģimenes ar bērniem, kā arī jauniešus. Citi gan norāda, ka īpaši kādu izcelt nevajadzētu, lai neveidotos atgrūdošs vēstījums. Zīmīgi, ka daļā interviju ieskanas šaubas, cik lielā mērā vispār var cerēt, ka aizbraukušie atgriezīsies. Šāda skepse ir viens no faktoriem, kas var kavēt pašvaldību gatavību īstenot remigrācijas veicināšanas un atbalsta pasākumus.

Ekspertu vidū dominē pārliecība, ka remigrācijas veicināšanas pasākumi ir gan valsts, gan pašvaldības atbildība un kompetence. Lai gan remigrācijas politika ir valsts līmeņa jautājums, kas noteikts valdības deklarācijā un Diasporas likumā, arī pašvaldībām ir tiesības un pat pienākums sniegt atbalstu remigrantiem, atgriežoties Latvijā. To, vai remigranti atgriezīsies, lielā mērā ietekmē valsts politika: ne vien tas, kas skar remigrantus tieši, bet arī nodarbinātība, sociālās garantijas, nodokļu politika un uzņēmējdarbības vide. Vienlaikus ikdienas sadzīves apstākļus visvairāk ietekmē pašvaldība, tostarp pašvaldībā pieejamā izglītība, infrastruktūra, mājokļi un pabalsti. Turklāt, kā uzsver eksperti, pašvaldības var efektīvāk komunicēt un uzrunāt diasporu, ņemot vērā, ka remigranti bieži ir "apvainojušies" uz valsti un neuzticas valdībai. Svarīgi ir tas, ka pēc reģionālās reformas pašvaldības ir lielākas, kas nozīmē arī lielāku budžetu un lielāku kapacitāti.

Intervijas atklāj, ka pašvaldības sagaida sistemātiskāku pieeju un prognozējamāku atbalstu remigrācijas veicināšanā no valsts. Pēc pašvaldības pārstāvju domām, pietrūkst stratēģijas, kopīga virziena un vīzijas, kā risināt remigrācijas problēmas, mēģinot atgriezt cilvēkus ne tikai Rīgā, bet arī reģionos. Tiek sagaidīta labāka remigrācijas pasākumu koordinācija pašvaldību līmenī – "skaidra līnija no valsts puses, lai visas pašvaldības rīkojas kopīgi un vienā virzienā", nevis katra dara, ko un kā māc.

Runājot par to, vai vispār nepieciešams atbalsts remigrācijai, vairākās intervijās ieskanas, ka valsts un pašvaldību aktivitātēm un atbalstam remigrācijas veicināšanā nav izšķiroša loma lēmuma par atgriešanos pieņemšanā – cilvēki atgriežas personīgu subjektīvu iemeslu dēļ. Vienlaikus atbalsts ir nepieciešams – tas var atvieglot atgriešanās procesu un iekļaušanos Latvijas darba tirgū, izglītības sistēmā un sabiedrībā, radot pamatnosacījumus veiksmīgai remigrācijai. Tiem, kas ilgi bijuši prom, ir daudz neskaidrību, var rasties apjukums lielajā informācijas daudzumā, tāpēc nepieciešami koordinatori, kas palīdz tajā orientēties un atrisināt individuālas situācijas. Atbalsta sniegšanai ir arī simboliska nozīme, jo norāda uz attieksmi pret remigrāciju un remigrantiem.

Pilotprojektu intervētie eksperti vērtē kā veiksmīgu un uzskata, ka finansējumam remigrācijas atbalsta pasākumiem būtu jāturpinās, ja reiz valsts pateikusi, ka remigrācija ir svarīga. Summas, kas tam tiek tērētas, ir samērīgas un pieticīgas, uzskata eksperti. Taču svarīgi atbalstīt tikai tās aktivitātes, kas dod rezultātu. Papildu nepieciešama sabiedrības izglītošana par remigrantiem un kāpēc tas ir pozitīvi, t. i., ka, ieguldot remigrācijā salīdzinoši nelielas summas, atdeve no tā būs neskaitāmi lielāka. Remigrācija, pēc ekspertu domām, no visiem risinājumiem Latvijas sabiedrībai būtu pieņemamākais, jo citādi darbavietas nāksies

aizpildīt ar imigrantiem no citām valstīm. Darba devēji Latvijā līdz šim remigrantiem kā potenciālajiem darbiniekiem nav pievērsuši pietiekamu uzmanību, iespējams, neticot, ka cilvēks varētu būt ieinteresēts atgriezties, bažījoties par augstajām remigrantu prasībām vai nezinot, kā tieši viņus sasniegt.

Kā galveno risku, kas saistīts ar atbalsta emigrantiem sniegšanu, eksperti min bažas par vienlīdzīgu attieksmi pret vietējiem iedzīvotājiem. Daļēji tādēļ pašvaldības cenšas neizcelt, ka konkrētais projekts ir tieši remigrantiem, bet rīko pasākumus visām grupām, tostarp remigrantiem. Bailes no negatīvas vietējo attieksmes var būt arī iemesls, kādēļ atsevišķas pašvaldības ne īpaši aktīvi informē par piedāvāto atbalstu tieši remigrantiem. Valsts finansējums pašvaldībām noņem šo spriedzi, jo ir konkrēts uzdevums no valsts šādam finansējuma izlietojumam. Protams, atbalsts remigrantiem saistīts arī ar zināmiem riskiem, tostarp reemigrācijas iespēju un to, ka ārvalstīs noskatītā ideja neatbildīs vietējā tirgus vajadzībām, tādēļ īpaša nozīme ir LIAA konsultācijām.

Gandrīz nevienai pašvaldībai sava budžeta remigrācijas veicināšanai nav, tādēļ tas, vai tās ko organizēs, lielā mērā būs atkarīgs no valsts pamudinājuma un finansējuma. Viedoklis par to, vai labāka pieceja būtu dot pašvaldībām nelielu, bet stabilu un prognozējamu finansējumu remigrācijas aktivitātēm, vai arī piešķirt to uz regulāra konkursa pamata, ekspertiem atšķiras – katram modelim ir savas priekšrocības, tomēr vairāk ekspertu uzskata tieši pretēji, ka labāka būtu konkursa pieceja, jo tas ļautu pārliecināties par līdzekļu ieguldījuma efektivitāti. Eksperti ir vienprātis, ka finansējums jāpiešķir tikai tiem, kas kaut ko dara, kam ir vīzija un mērķis. Papildus dominē viedoklis, ka finansējuma piešķiršanas periods ir par īsu. Pēc tam kad pirmajā gadā jau iegūta pieredze un izpratne par to, kas strādā un kas nestrādā, nākamajos gados pasākumi būtu vēl efektīvāki un veiksmīgāki. Pēc ekspertu domām, ideāli finansējumu vajadzētu piešķirt uz trim gadiem. Ņemot vērā, cik bieži pieejamie līdzekļi tiek neefektīvi izmantoti, pēc ekspertu domām, nepieciešama gana liela kontrole gan par līdzekļu izlietojumu, gan par idejām, kam šo finansējumu izmantot. Būtu nepieciešams vairāk domāt par līdzekļu izlietojuma "caurspīdīgumu", efektivitātes kontroles un rezultātu publicēšanas.

Gandrīz visi eksperti ir vienprātis, ka veiksmīgākais atbalsts ir bijis reģionālie remigrācijas koordinatori, jo tieši informatīvo, konsultatīvo atbalstu un kontaktus eksperti min kā vienu no svarīgākajām atbalsta formām. Koordinatori diendienā sniedza atbalstu, konsultēja par pieejamajiem pakalpojumiem un atbalstu, paralēli aktīvi uzturot kontaktu ar diasporu "Facebook" vidē, stāstot par atgriešanos vizītēs pie diasporas un dažādos pasākumos Latvijā. Remigrācijas koordinatoru esamībai ir arī pozitīvs psiholoģiski emocionālais efekts. Koordinatori sadarbojas arī ar LIAA, NVA EURES konsultantiem un uzņēmējiem un ir kā "tilts" ar pārējiem pakalpojumiem vai iestādēm. Atsauksmes no tiem, kas izmantojuši viņu pakalpojumus, ir ļoti pozitīvas un uzlabojušās, turklāt cilvēku, kas atgriezušies, pateicoties koordinatoriem, samaksātie nodokļi Latvijā vairāk nekā atpelnā koordinatoru algas. Par īpaši efektīvu eksperti uzskata individuālu atbalstu remigrantu problēmu risināšanā un individuālu piedāvājumu sagatavošanu. Koordinatoriem izveidojusies sistemātiska sadarbība ar pašvaldībām, kam koordinatori sniedz atbalstu un apmainās ar informāciju, ja rodas grūtības atrisināt kādu jautājumu. Tas arī zināmā mērā bija pilotprojekta mērķis, kas pilnībā sasniegts. Remigrācijas apjoma pieaugumu Latvijā eksperti saista ar remigrācijas koordinatoru aktīvo darbu, bet, protams, precīzi novērtēt koordinatoru darba efektivitāti, t. i., kuri atgriezušies tikai koordinatoru dēļ, ir neiespējami.

Runājot par remigrācijas koordinatoriem pašvaldībās, lielākoties pašvaldības pēc atsevišķa pilnas slodzes darbinieka vajadzību nesaskata mazā remigrantu skaita dēļ. Ideāli būtu, ja pašvaldībās būtu atsevišķs cilvēks, kas strādā ar remigrācijas jautājumiem uz nepilnu slodzi. Tā tas jau šobrīd ir lielā daļā pašvaldību. Pieredze liecina, ka visveiksmīgāk darbojas tieši "vienas pieturas aģentūras princips", kad visu aktuālo informāciju

iespējams iegūt vienuviet, no viena cilvēka. Šis remigrācijas speciālists ir vislabāk informēts par tipiskajām problēmām, kas remigrantiem rodas, un tiek novērsts tas, ka potenciālo remigrantu sūta no viena pie otra.

Uz vispārīgākiem jautājumiem (par nodokļiem, uzņēmējdarbību u. c.) var atbildēt reģionālais koordinators, bet, piemēram, par dzīvesvietu konkrētā pašvaldībā, vislabāk zina tieši pašvaldības pārstāvji. Lai dalītos ar labo praksi, notiek un ir plānotas pašvaldības remigrācijas atbildīgo cilvēku regulāras tikšanās/apmācības. Vienlaikus, pieaugot remigrācijas plūsmām un informētībai par koordinatoru sniegto atbalstu diasporā, jāstiprina arī reģionālais līmenis remigrācijas atbalstam.

Par uzņēmējdarbības grantiem remigrantiem ekspertu viedokļi ir atšķirīgi. Vieni uzsver, ka tā bija ļoti laba iniciatīva, ko noteikti vajadzētu turpināt, bet citiem radies iespaids, ka tas nav izšķiroši. Dažādos reģionos aktivitāte un interese bija dažāda – ļoti augsta Kurzemē, bet daudz zemāka – Latgalē. Diemžēl mazo iesniegto pieteikumu skaitu noteica ierobežojošie konkursa kritēriji – daudzi potenciālie remigranti nevarēja pieteikties, jo nebija izdeklarējušies no īpašuma Latvijā. Tomēr remigrācijas koordinatori uzskata, ka pasākums noteikti ir sevi attaisnojis, par ko liecina veiksmīgā uzņēmumu darbība vēl šobrīd. Daļai ekspertu savukārt nepatīk, ka šāds grants nozīmē, ka atbalsta idejas tikai tādēļ, ka iesniedzējs ir remigrants, nevērtējot biznesa idejas pienesumu valsts ekonomikai. Tā vietā varētu būt granti maziem uzņēmējiem kopumā – tie, ko jau šobrīd piedāvā daudzas pašvaldības. Vienlaikus kāds no ekspertiem vērš uzmanību uz to, ka pašvaldību piedāvātie granti tipiski ir mazi, bet, ja uzņēmējdarbības uzsākšanai nepieciešama lielāka summa, tie īsti neder. Ideālā variantā atbalstu uzņēmējdarbībai remigrantiem varētu sasaitīt ar vietējā līmeņa uzņēmējdarbības grantiem, piemēram, konkursā remigrantiem piešķirot papildu punktus. Kā veiksmīgu risinājumu viens no intervētajiem ekspertiem min LIAA Biznesa inkubatoru diasporas dalībniekiem, kas noteikti jāturpina.

Pašvaldības atšķiras pēc izmēra un turības, un tas nosaka iespējas īstenot remigrācijas atbalsta pasākumus, taču ne mazāka nozīme ir arī pašvaldības vadības izpratnei un attieksmei. Ir pašvaldības, kuras apzinās un strādā ar mērķa grupu, bet ir citas, kurām remigrācija nav dienas kārtībā. Pat ja pašvaldību (īpaši mazāko) sniegtais atbalsts līdzekļu trūkuma dēļ ir ierobežots, svarīgi, ka attieksme ir pretimnākoša. Dažās intervijās minēts, ka pašvaldību darba efektivitāte remigrācijas veicināšanā atkarīga no attīstības pārvaldes un projektu speciālistiem un viņu iniciatīvas.

Daļa pašvaldību VARAM remigrācijas projekta ietvaros rīkoja tikšanās ar diasporas pārstāvjiem. Kopumā pasākumu kā tādu eksperti vērtē pozitīvi – tam ir labs potenciāls veidot personiskas saites un uzrunāt diasporu, kas ir pats svarīgākais. Diemžēl intervijās atklājas, ka līdz šim īstenoto vizīšu apmeklējums dažkārt bijis zems un efektivitāte nepietiekami optimāla, kam par iemeslu kalpoja nepietiekams mērķtiecīgums no pasākumu organizatoru puses. Tie, kas brauca no pašvaldībām, prezentēja savus reģionus ļoti, ļoti dažādi. Kā pozitīvais piemērs diasporas uzrunāšanā minēts Valmieras novads, kas izstrādāja savu remigrācijas stratēģiju, definēja mērķa grupas, uzrunāja darbam pašvaldības iestādēs. Līdzīgi arī Liepāja, kas mērķtiecīgi bija apzinājusi vakances uzņēmumos un izmantoja šīs tikšanās, lai reklamētu pilsētu un konkrētas darba iespējas.

Ļoti pozitīvi vērtēti daļas pašvaldību un plānošanas reģionu izstrādātie videomateriāli par veiksmīgajiem atgriešanās stāstiem. Šobrīd to jau ir daudz un tagad būtu vairāk jādomā par to, kā ar tiem efektīvāk sasniegt mērķauditoriju.

Daļa pašvaldību organizēja nometnes remigrantu bērniem. Lai gan kopumā tās atzīst par noderīgām, viens no ekspertiem norāda, ka, lai tās būtu efektīvas, nometnēm ir jābūt pārdomātākām, ar skaidriem atbalsta paņēmieniem. Kā viens no veiksmīgākajiem pasākumiem minētas latviešu valodas apmācības un Montesori skola bērniem, kā arī Daugavpils izstrādātā spēle remigrantu bērnu integrēšanai.

Daudzas pašvaldības rīkoja dažādas tīklošanās aktivitātes remigrantiem, un tās eksperti uzskata par ļoti vērtīgām, jo pietrūkst gan remigrantiem, gan jo sevišķi bērniem. Kā norāda eksperti, remigrantiem ir svarīga kopienas un "pleca" sajūta. Par efektīvākajām eksperti uzskata aktivitātes, kurās piedalījušies gan remigrantu, gan diasporas un vietējās ģimenes, tādējādi veicinot iekļaušanos sabiedrībā, draudzības saišu veidošanos, kā arī pieredzes apmaiņu. Tāpat citi pasākumi ar uzņēmēju, valsts iestāžu, pētnieku un pašvaldību līdzdalību tiek uzskatīti par vērtīgiem, jo tie, citstarp, "dod idejas pašvaldībām", ko vēl vajadzētu darīt un uzlabot. Kā efektīvu vienu no ekspertiem min organizēto remigrācijas domnīcu, kas saistīta ar darba jautājumiem, kur uzņēmumi piedāvāja konkrētas vakances. Tādējādi jāsecina, ka visi īstenotie pasākumi ir atbilduši vajadzībām, bet to efektivitāti maliet kavējis pieredzes trūkums, tas, ka daļa bijuši nepietiekoši pārdomāti un sagatavoti, kā arī tos iztraucēja Covid-19.

Daļa pilotpašvaldību izstrādāja informatīvos materiālus vai bukletus, kuros sniegtas atbildes uz remigrantiem aktuālajiem jautājumiem. Lai gan kopumā informācijas sniegšanu visi uzskata par vienu no ļoti svarīgiem atbalsta veidiem, ekspertu atbildes liecina, ka tiek saskatīta lietderība vispārējas informācijas par pašvaldību sniegšanā jebkuram, kurš potenciāli plāno uz novadu pārcelties – neatkarīgi no tā, vai no ārvalstīm vai citas vietas Latvijā, līdzīgi kā tas īstenots Cēsīs.

Lai vairāk cilvēku atgrieztos, pēc ekspertu domām, svarīga ir drošības izjūta, ka Latvijā būs dzīvesvieta, bērniem būs vieta izglītības iestādē, saņems finansiālu atbalstu. Remigrantus, kas plāno nodarboties ar uzņēmējdarbību, satrauc birokrātiskais un nodokļu slogs. Pašreiz remigrāciju var apgrūtināt un atlikt arī kopējā nedrošības izjūta, kas saistīta ar cenu pieaugumu un karu Ukrainā.

No reģionālās ekonomikas viedokļa viens no problēmjautājumiem, kas izgaismojās intervijās, ir kvalificētu speciālistu trūkums uzņēmumiem. Diemžēl pieejamās prasmes neatbilst darba tirgus vajadzībām. Lai nodrošinātu nepieciešamo speciālistu skaitu, reģionos aktuāls ir jautājums par izglītību. Lai jaunieši izvēlētos profesijas, kam ir pieprasījums, eksperts iesaka rīkot atvērto durvju dienu skolas laikā, kad bērni nepiespiestā kārtā var pamēģināt kaut ko profesiju vakaros, lai pārliecinātos, vai tas ir tas, ko viņi vēlas. Profesionālajām izglītības iestādēm jāizzina un stingrāk jāorientējas uz reģionā pieprasītajām zināšanām. Svarīga arī uzņēmēju sadarbība ar reģionālajām augstskolām, lai nodrošinātu, ka tiek sagatavoti nepieciešamie speciālisti.

Papildus nepieciešami kvalifikācijas un pārkvalifikācijas kursi un apmācība, kam būtu jāorientējas jau uz konkrēta uzņēmuma vajadzībām. Labs finansējums ir bijis NVA programmām, lai cilvēki varētu mācīties, iegūt vai mainīt kvalifikāciju, taču rezultāts, pēc ekspertu domām, nav optimāls – darbinieku sagatavošana uzņēmumiem nav efektīva un ir birokrātiska. Apmācību visefektīvāk, iespējams, varētu veikt pašvaldību kompetenču centri vai uzņēmēji tieši pašos uzņēmumos, izmantojot valsts vaučerus 40 apmaksātām apmācību stundām.

Emigrāciju mazināt varētu Latvijas un īpaši reģionālo izglītības iestāžu tēla un prestiža uzlabošanās. Spēcīgas reģionālās augstskolas var būt kā magnēts jauniešu piesaistei reģionam, tās var mazināt remigrāciju un risināt uzņēmumu darbaspēka problēmu. Svarīgi arī, lai augstskolas mudinātu un motivētu studējošos nodarboties ar uzņēmējdarbību, norāda kāds eksperts. Vienlaikus nepieciešams uzlabot kopējo darba devēja kultūru un atalgojuma caurskatāmību, novēršot algu neizmaksāšana vai aplokšņu algas, kas pēc laika atkal mudina braukt projām.

Uzņēmējdarbības attīstību apgrūtina birokrātija, kā arī kopējās neskaidrības par tiesību aktiem, tādēļ svarīgs atbalsts, sperot pirmos soļus uzņēmējdarbībā, tostarp mentoringa programmas un juridiskās konsultācijas. Būtu arī jāvienkāršo nodokļu sistēma uzņēmējiem-iesācējiem un jāpaātrina un jāvienkāršo uzņēmuma reģistrēšanas process. Svarīga loma ir biznesa inkubatoriem, pirmsinkubācijas programmām,

tehnoloģiskajiem inkubatoriem. Jāpopularizē un jāattīsta grantu shēmas esošajiem uzņēmumiem, kā arī citi instrumenti caur LIAA un Ekonomikas ministriju. Svarīgi arī turpināt darbu pie industriālo parku izveides, kas piesaistītu investorus un ārvalstu kapitālu.

Valsts un pašvaldību līmenī ir jārisina mājokļu trūkuma jautājums, jādomā par to, kā veidot pašvaldību mājokļu infrastruktūru, attīstīt dzīvokļu fondu. Pašvaldību dzīvojamais fonds ir ne vien nepietiekams, bet arī sliktā stāvoklī, taču pašvaldības pašas nevar šo mājokļu trūkuma problēmu atrisināt. Diemžēl uzņēmēji nav ieinteresēti attīstīt nekustamo īpašumu celtniecību ārpus Rīgas reģiona, bet bankas – finansēt šādu celtniecību. Daļā novadu šī jautājuma risināšanā iesaistās uzņēmēji, atjaunojot īpašumus un piedāvājot kopmītnes/dzīvojamo platību saviem darbiniekiem.

Uzņēmējdarbības attīstībai svarīga arī paredzamība nodokļu sistēmā, tiesību aktos, pārlicība, ka prasības kādu laiku nemainīsies. Lai pašvaldības būtu vairāk ieinteresētas ekonomiskajā attīstībā, var būt nepieciešamas arī sistēmiskas izmaiņas. Kā norāda kāds no ekspertiem: *"Uzņēmēji visu laiku saka – pašvaldības nav ieinteresētas uzņēmējdarbības attīstībā, kamēr dzīvo uz finanšu izlīdzināšanas fonda. Jo naudu tiešā veidā uzņēmējdarbības attīstība budžetā neienes."*

Eksperti uzsver, ka labi plānota atgriešanās palielina iespēju, ka tā būs veiksmīga. Kāds eksperts norāda uz veiksmīgas atgriešanās formulu: mājvieta, bērniem izglītība, darbavieta, par ko jābūt skaidrībai pirms atgriešanās. Remigrantiem ir arī jāizpēta, kas notiek ar sociālo atbalstu viņu mītnes zemēs, un vai, atgriežoties Latvijā, tas tiks saņemts. Tādēļ kāds no ekspertiem ierosina, ka vajadzētu bukletu "Pirmie soļi, kas jāizdara mītnes zemē" un ko līdzīgu par pirmajiem soļiem uzņēmējdarbībā.

Eksperti norāda, ka pašvaldībām ir jābūt aktīvākām, uzrunājot diasporu, tām *"jātuvinās cilvēkiem"* un jāvieš pārlicība, ka viņus šeit gaida. Turklāt saikni ar diasporu nepieciešams uzturēt pastāvīgi, ne tikai kampaņveidīgi. Kā labo piemēru var minēt Cēsu pašvaldību, kur pašvaldības organizētajās tiešsaistes tikšanās reizēs ar diasporu tika stāstīts par pēdējo gadu attīstību un pašvaldības nākotnes iecerēm, kā arī cēsnieki ārzemēs stāstīja par viņu aktualitātēm, plāniem un iespējami nepieciešamo palīdzību no pašvaldības puses, ja tiek pieņemts lēmums atgriezties.

Bieži cilvēki, kuri meklē mājokli, gribētu to iegādāties, ne īrēt, taču viņiem nepietiek līdzekļu pirmajai iemaksai. Remigranti bieži vien vēlas būvēt savu māju, taču arī tas nav tik vienkārši kredītu nepieejamības dēļ, ar kuru īpaši saskaras remigranti. Ne visi kvalificējas un ne visiem var palīdzēt ALTUM mājokļu programma, tādēļ viens no pašvaldību ekspertiem norāda, ka *"atgriezties palīdzētu mājoklis ar kredīta iespējām, piemēram, uz 20 gadu nomaksu, un atbilstošas iespējas šo kredītu maksāt"*. Lai risinātu mājokļu trūkuma problēmu, pašvaldības varētu rīkot akcijas un uzrunāt tos, kuriem Latvijā palikuši tukši īpašumi, lūdzot šos īpašumus izīrēt citiem remigrantiem.

Kredītu pieejamības problēma skar arī remigrantu potenciālo uzņēmējdarbību – bieži vien labas idejas var apstādināt grūtības iegūt bankas aizdevumu uzņēmējdarbības uzsākšanai. Iespējams, palīdzētu valsts garantija aizdevumiem uzņēmējdarbības uzsākšanai.

Daudzās intervijās izskan aicinājums piešķirt uzņēmējiem nodokļu atlaides – vai nu pirmajos gados uzņēmējam nebūtu jāmaksā nodokļi vispār (kā Portugālē), vai arī nodokļi varētu būt jāmaksā minimāli (līdzīgi kā tas ir Skandināvijā). Uzņēmējiem-remigrantiem varētu piedāvāt arī telpas uzņēmējdarbībai (piem., inkubatoros, koptelpās) par velti vai uz atvieglotiem nosacījumiem.

Lai veicinātu remigrantu nodarbinātību, kas ir viens no centrālajiem jautājumiem, kas padara iespējamu atgriešanos, daži intervētie minējuši, ka būtu nepieciešamas subsidētas darbavietas. Pašreizējās atbalsta

shēmās trūkstošais posms ir tieši atbalsts remigrantu nodarbinātībai, jo ne katrs ir gatavs uzsākt savu uzņēmējdarbību, norāda eksperti.

Svarīgi risināt jautājumus par ārvalstīs gūtās pieredzes un kvalifikācijas atzīšanas vienkāršošanu un tiem, kam kvalifikācijas nav, palīdzēt atrast specialitāti un attiecīgu apmācību. Viens no ekspertiem arī norāda, ka ir nepieciešama informācija par darba vietām, kur sākumā varētu strādāt bez latviešu valodas zināšanām, ja latvietis atgriežas Latvijā ar dzīvesbiedru no ārzemēm. Tiem, kuriem ir citas tautības dzīvesbiedrs, palīdzētu latviešu valodas apmācību pieejamība vēl pirms atgriešanās (vai informācija par šādā apmācībām).

Intervijās izskan, ka darbā ar diasporu un remigrācijas veicināšanā valsts līmenī vajadzētu vairāk iesaistīt (koordinētā veidā) uzņēmējus un uzņēmēju organizācijas. Pašvaldības varētu izveidot datubāzi ar uzņēmējiem, kur var vērsties pēc darba iespējām, ar mājokļu piedāvājumiem u. c., kā arī apkopot no uzņēmējiem informāciju par brīvajām darba vietām novadā. Dažās pašvaldībās jau šobrīd šāda informācija tiek izvietota, bet citās – ne. Darba devēji varētu jau laikus informēt, kādi darbinieki viņiem vajadzīgi. Pašvaldība savukārt varētu arī stratēģiski *"uzrunāt mērķauditoriju, izejot no pašvaldības stiprajām pusēm un no tā, ko vēlamies attīstīt"*. Kā pozitīvo piemēru jāmin Ventspils projekts LIVIN, kur tika aktīvi apkopota informācija par pieejamajām vakancēm, kā arī līdzīgas aktivitātes Liepājā. Darba devēji paši mēdz sazināties ar diasporas organizācijām, arī #esi.LV regulāri saņem aicinājumus. Vēlams attīstīt sadarbību gan ar #esi.LV, gan ar Your Move, kas koncentrējās uz augsti kvalificētu darbaspēku, gan kopumā aktīvāk iesaistīt vēstniecības, "Ar pasaules pieredzi Latvijā" un diasporas organizācijas informācijas izplatīšanā (semināri, tikšanās, konferences, materiāli), lai cilvēkus informētu par iespējām Latvijā.

Daļa ekspertu minējuši, ka noderīgi būtu pārcelšanās granti 100–200 EUR apmērā (ceļa izdevumu segšanai, mantu pārvešanai). Ierobežotā apjomā tie jau repatriantiem ir pieejami un kaut ko līdzīgu varētu ieviest arī citiem, kam tas nepieciešams. Līdzīga prakse ir pasaulē, piemēram, pārcelšanās izmaksu segšanu piedāvā remigrantiem Portugālē. Pārcelšanās grantus varētu piedāvāt ģimenēm, jo tie, kas pārceļas ar bērniem, stabili plāno palikt Latvijā. Varētu domāt par to, ka pārcelšanās atbalsts būtu arī tiem, kas ir atraduši darbu – tas būtu papildu pamudinājums sagatavotai, plānotai remigrācijai, palielinot iespēju, ka tā būs veiksmīga. Alternatīvi varētu piedāvāt vienreizējo atbalstu dažu simtu eiro apmērā pirmos mēnešus pēc pārcelšanās sākotnējo īres un komunālo maksājumu segšanai. No otras puses, vienreizējais atgriešanās pabalsts negarantē veiksmīgu iesakņošanos, tas neatrisina materiālo situāciju kopumā, turklāt izskan viedoklis, ka remigrācijas atbalstam domātais finansējums nebūtu novirzāms sadzīves apstākļu uzlabošanai.

Remigrējušiem bērniem skolās ir jānodrošina integrācija izglītības iestādē, nepieciešams personāla atbalsts. Tādēļ nepieciešamas skolas, kurās īpaši strādā ar remigrantu bērniem. Kā piemēru var minēt Jūrmalu, kur šādas skolas ir un par tām ir ļoti labas atsauksmes. Cits eksperts norāda, ka nepieciešams lielāks atbalsts bērnodarziem – prioritārā rinda. Šobrīd diemžēl vismaz daļā pašvaldību (piem., Mārupe) priekšroku dot tiem, kas novadā dzīvojuši ilgāk, veidojot remigrantiem sliktāku pozīciju. Kā viena no vajadzībām, kas līdz šim nav pietiekami apzināta un ietverta atbalsta pasākumos, ir psiholoģiskais atbalsts gan bērniem, gan pieaugušajiem. Psihologi skolās nav sagatavoti darbam ar remigrantu bērniem. Varētu noderēt kursi psiholoģiskajai sagatavotībai ar informāciju, kur meklēt atbalstu.

Papildus tiek minēts, ka, lai veicinātu atgriešanos, ir nepieciešami pozitīvi emocionāli vēstījumi. Jāveicina izjūta, ka visi ir gaidīti Latvijā, jāveido vilkme pēc Latvijas. Jau ģimenēs un izglītības iestādēs jāveicina patriotisms, jo tas būs noteicošais, lai cilvēks paliktu Latvijā.

Eksperti min, ka remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanā būtu nepieciešams vairāk iesaistīt NVO, kas varētu rīkot dažādus saistošus neformālos tīklošanās pasākumus remigrantiem, nometnes bērniem u. c. Piemēram, varētu rīkot grantu konkursu ne tikai pašvaldībām, bet arī NVO šādu pasākumu īstenošanai. Šādu

risinājumu gan var kavēt tas, ka šobrīd diemžēl pilsoniskā sabiedrība Latvijā nav īpaši aktīva. No otras puses, lielāku aktivitāti var sagaidīt remigrantu grupā.

Eksperti norāda, ka būtu nepieciešams vairāk iesaistīt pašus remigrantiem kā atgriešanās vēstnešus, kas laužtu diasporā valdošos stereotipus par dzīvi Latvijā. Šie vēstneši publiski izstāstītu savu atgriešanās stāstu, kā arī rīkotu vai piedalītos tikšanās reizēs. Remigrācijas vēstneši jau šobrīd ir dažiem reģioniem, bet varētu būt visiem. Nepieciešams domāt arī par kādu motivēšanas mehānismu, lai iesaistītos kā remigrācijas vēstnesim.

9. SECINĀJUMI

9.1. Dzīves un darba iespējas, remigrācijas apjoms un struktūra Latvijas reģionos

Migrācijas tendences gan īstermiņā, gan ilgtermiņā liecina par būtiskāku negatīvu migrācijas saldo Latvijas austrumu pierobežas novados un Kurzemes dienvidu novados. Kopš gadsimta sākuma lielāko iedzīvotāju skaita kritumu migrācijas dēļ ir piedzīvojis Rīgas reģions, kam seko Latgales reģions.

Remigrācijas viļņi Latvijā pēdējos 10 gados tika novēroti 2014. gadā – nedaudz zem 7 tūkst. gadā un 2021. gadā – ap 7 tūkst. gadā. Patiesais remigrācijas apjoms, kas nav uzskaitīts oficiālajā statistikā, varētu būt virs 10 tūkst. gadā.

Kopējā demogrāfiskā situācija kopš 2021. gada liecina par ilgtermiņa iedzīvotāju skaita kritumu vairākumā Latvijas pašvaldību, izņemot Pierīgas novadus un Jelgavas novadu. Būtiskākais kritums novērots Latgalē Krāslavas un Augšdaugavas novados (vairāk nekā 24% kritums), bet augstākais pieaugums ir Mārupes un Ādažu novados (virs 30%).

Visplašākās darba iespējas gan brīvo darbavietu ziņā, gan darba ienākumu ziņā ir Rīgas reģionā. Tieši aktīvo vakanču skaits Rīgā daudzkārt pārsniedz jebkuru citu teritoriju, tomēr darba ienākumu ziņā līderi pēc vidējiem ienākumiem ir Mārupes, Ādažu, Ropažu un Ķekavas novadi, kuros vidējā mēneša darba alga neto pārsniedz 1000 eiro, un šīs ir vienīgās pašvaldības ar šādu rādītāju valstī.

Reģionos ārpus Rīgas ir ļoti zems ekspluatācijā nodoto jauno dzīvokļu skaits, kas ir nesamērīgs ar novērtēto remigrācijas apjomu. Izņemot Rīgu, kur 2021. gadā ekspluatācijā tika nodoti 1537 jauni dzīvokļi, tikai Ādažu, Mārupes un Ropažu novados ir vairāk nekā simts jaunu dzīvokļu. Visos pārējos novados un valstspilsētās šis rādītājs ir mērāms tikai desmitos vai pat mazāk. Tas rada būtiskus šķēršļus remigrantu iespējai atrast piemērotu mājokli.

Ņemot vērā zemo jauno dzīvokļu pieejamību ārpus Rīgas reģiona, ir būtiski izstrādāt valsts un pašvaldības programmas dzīvojamā fonda pieejamības veicināšanai. Pasākumi ietvertu ne tikai pašvaldību dzīvojamā fonda izveidi, bet arī sniegtu atbalstu un konsultācijas mājokļu celtniecības finansiālā atbalsta iegūšanai.

9.2. Jaunu darbavietu izveides un piesaistes iespējas reģionos, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai

Jaunu darbavietu izveidei un piesaistei iespējami vairāki veicinošie faktori – subsīdijas, uzņēmējdarbības aktivitātes veicināšana, pieejamu mājokļu būvniecība, digitalizācija un profesionālā pilnveide.

Ārvalstu pētījumos darba algu subsīdijas ir demonstrējušas iespēju veicināt uzņēmēju spēju piesaistīt augsti kvalificētus darbiniekus un veiksmīgi startēt tirgū, kas pēc tam ļauj saglabāt konkurētspēju un atalgojumu bez subsīdijām. Publisko subsīdiju tēma aprakstīta 2.1. nodaļā, atsaucoties uz pētījumu Īrijas darba tirgū, ko veica pētnieki *Girma, Gorg, Strobl* un *Walsh*²³⁰.

²³⁰ Girma, S., Gorg, H., Strobl, E., & Walsh, F. (2008). Creating jobs through public subsidies: An empirical analysis. *Labour economics*, 15(6), 1179-1199.

Darbavietu izveidi un piesaisti tām veicina vispārēja ekonomiskās aktivitātes izaugsme, pastāvot konkrētiem nosacījumiem. Pozitīvs darbavietu izveides efekts novērojams mazo un vidējo uzņēmumu izaugsmē un it sevišķi mazo uzņēmumu transformācijā par vidējiem.

Ekonomiskās attīstības un uzņēmējdarbības stimulēšana var neveicināt remigrāciju, ja nav pieejams dzīvojamais fonds, savukārt pieejamu mājokļu būvniecība ne tikai veicina remigrāciju, bet arī sniedz stimulu vietējai uzņēmējdarbībai, aktivizējot multiplikatora efektu.

Inovātīvo un digitālo sektoru attīstība var veicināt kvalificēta darbaspēka remigrāciju, jo šie sektori ir ar augstu izaugsmes potenciālu un augstāku darba samaksu, kas ir aktuāli remigrantiem. Lielāku efektu var panākt, attīstot mašīn-technoloģijās balstītas inovācijas, nevis uz pakalpojumiem balstītas inovācijas.

Latvijā pastāvošie atbalsta mehānismi ir plaši un lielā mērā nosedz teorētisko atbalsta mehānismu piedāvājumu. Vienlaikus tas neizslēdz iespēju tos pilnveidot, lai nodrošinātu mērķtiecīgāku un plašāku ietekmi uz remigrācijas priekšnoteikumiem. Stiprās esošo mehānismu puses ir aktīva NVA darbība, piedāvājot vakances un plašu darba tirgum atbilstošu kvalifikācijas celšanas iespēju klāstu. Attīstības potenciāls būtu iespējams, veicinot inkubatoru un augstskolu ģeogrāfiskā tīkla saskaņošanu un grantu sniegšanu uzņēmumiem, turklāt nevis nelielos apmēros un lielākam skaitam, bet mērķēt grantus tādu uzņēmumu pilnveidošanai, kas veicina augstāku produktivitāti, inovāciju ieviešanu un produktu ražošanu, kas paredzēti eksportam vai importa aizvietošanai.

Sekojoš tendencēm darba tirgos, nepieciešams veicināt attālinātā darba iespējas gan valsts un pašvaldību sektorā, gan privātajā sektorā. Šāds risinājums atvieglotu remigrantu iespējas izvēlēties teritoriāli atšķirīgas dzīves un darba vietas. Ar līdzīgu argumentāciju atbalstāma arī mobilitātes programmu uzturēšana un attīstība, lai finansiāli atbalstītu darbinieku iespējas izvēlēties remigrēt uz teritoriju, kas nav tiešā darbavietas tuvumā.

Jaunu darbavietu izveide un piesaiste ir atkarīga no vispārējās ekonomiskās attīstības un uzņēmējdarbības, līdz ar to turpināms atbalsts uzņēmējiem, it sevišķi maziem un vidējiem uzņēmumiem, kas vērsti uz izaugsmi. Šie pasākumi ietvertu atbalsta programmas remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai pārnesei uz Latviju, koprades telpu ieviešanai pašvaldības īpašumā esošās telpās un kontaktu veidošanas pasākumu rīkošanai remigrantu ātrākai integrācijai vietējā uzņēmējdarbības vidē paredzamu nodokļu sistēmu, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus uzņēmējiem remigrantu algošanas gadījumā pirmajos gados (atvieglojums no taksācijas gadam aprēķinātās nekustamā īpašuma nodokļa summas). Darbaspēka piesaisti veicinātu vispārēja IIN likmju samazināšana un neapliekamā minimuma paaugstināšana, lai palielinātu darbinieka neto ienākumus. Nozīmīgi ir vērst nodokļu atvieglojumus pirmajiem uzņēmējdarbības gadiem, lai uzņēmums var nostabilizēt savu darbību. Remigrācijas kontekstā jo īpaši svarīgi ir pielīdzināt uzņēmējdarbības uzsākšanas nosacījumus ar vadošajām migrācijas valstīm – Lielbritāniju, Vāciju, Dāniju un Skandināvijas valstīm. Lai novērtētu un modelētu nodokļu atvieglojumu efektivitāti, būtu nepieciešams detalizēti analizēt uzņēmējdarbības uzsākšanas nodokļu atvieglojumus Latvijas un citu valstu pieredzes kontekstā.

9.3. Pašvaldību atbalsts remigrācijas veicināšanai

Ekspertu vidū dominē pārliecība, ka remigrācijas veicināšanas pasākumi ir gan valsts, gan pašvaldības atbildība un kompetence. Lai gan remigrācijas politika ir valsts līmeņa jautājums, kas noteikts valdības deklarācijā un Diasporas likumā, arī pašvaldībām ir tiesības un pat pienākums sniegt atbalstu remigrantiem,

atgriežoties Latvijā. To, vai remigranti atgriezīsies, lielā mērā ietekmē valsts politika: ne vien tas, kas skar remigrantus tieši, bet arī nodarbinātība, sociālās garantijas, nodokļu politika un uzņēmējdarbības vide. Vienlaikus ikdienas sadzīves apstākļus visvairāk ietekmē pašvaldība, tostarp pašvaldībā pieejamā izglītība, infrastruktūra, mājokļi un pabalsti. Turklāt, kā uzsver eksperti, pašvaldības var efektīvāk komunicēt un uzrunāt diasporu, ņemot vērā, ka remigranti bieži ir "apvainojušies" uz valsti un neuzticas valdībai. Svarīgi ir arī tas, ka pēc reģionālās reformas pašvaldības ir lielākas, kas nozīmē arī lielāku budžetu un lielāku kapacitāti.

Intervijas atklāj, ka pašvaldības sagaida sistemātiskāku pieeju un prognozējamāku atbalstu remigrācijas veicināšanā no valsts. Pēc pašvaldības pārstāvju domām, pietrūkst stratēģijas, kopīga virziena un vīzijas, kā risināt remigrācijas problēmas, mēģinot atgriezt cilvēkus ne tikai Rīgā, bet arī reģionos. Tiek sagaidīta labāka remigrācijas pasākumu koordinācija pašvaldību līmenī – "skaidra līnija no valsts puses, lai visas pašvaldības rīkojas kopīgi un vienā virzienā", nevis katra dara, ko un kā māc.

Pilotprojektu intervētie eksperti vērtē kā veiksmīgu un uzskata, ka finansējums remigrācijas atbalsta pasākumiem būtu jāturpina, ja reiz valsts pateikusi, ka remigrācija ir svarīga. Gandrīz visi eksperti ir vienprātīgi, ka veiksmīgākais atbalsts ir bijis reģionālie remigrācijas koordinatori, jo tieši informatīvo, konsultatīvo atbalstu un kontaktus eksperti min kā vienu no svarīgākajām atbalsta formām. Par uzņēmējdarbības grantiem remigrantiem ekspertu viedokļi ir atšķirīgi. Detalizēts dažādu citu pašvaldību īstenoto pasākumu vērtējums aplūkots pētījuma ziņojumā.

Gandrīz nevienai pašvaldībai sava budžeta remigrācijas veicināšanai nav, tādēļ tas, vai tās ko organizēs, ir atkarīgs lielā mērā no valsts pamudinājuma un finansējuma. Viedokļi par to, vai labāka pieeja būtu dot pašvaldībām nelielu, bet stabilu un prognozējamu finansējumu remigrācijas aktivitātēm, vai arī piešķirt to uz regulāra konkursa pamata, ekspertiem atšķiras – katram modelim ir savas priekšrocības, tomēr vairāk ekspertu uzskata, ka labāka būtu konkursa pieeja, jo tas ļautu pārliecināties par līdzekļu ieguldījuma efektivitāti. Eksperti ir vienprātīgi, ka finansējums jāpiešķir tikai tiem, kas kaut ko dara, kam ir vīzija un mērķis. Papildus dominē viedoklis, ka finansējuma piešķiršanas periods ir par īsu. Pēc tam kad pirmajā gadā jau iegūta pieredze un izpratne par to, kas strādā un kas nestrādā, nākamajos gados pasākumi būtu vēl efektīvāki un veiksmīgāki. Pēc ekspertu domām, ideāli finansējumu vajadzētu piešķirt uz trim gadiem. Ņemot vērā, cik bieži pieejamie līdzekļi tiek neefektīvi izmantoti, pēc ekspertu domām, nepieciešama gana liela kontrole gan par līdzekļu izlietojumu, gan par idejām, kam šo finansējumu izmantot. Būtu nepieciešams vairāk domāt par līdzekļu izlietojuma "caurspīdīgumu", efektivitātes kontroles un rezultātu publicēšanu.

Pašvaldības atšķiras pēc izmēra un turības, un tas nosaka iespējas īstenot remigrācijas atbalsta pasākumus, taču ne mazāka nozīme ir arī pašvaldības vadības izpratnei un attieksmei. Ir pašvaldības, kuras apzinās un strādā ar mērķa grupu, bet ir citas, kurām remigrācija nav dienas kārtībā. Pat ja pašvaldību (īpaši mazāko) sniegtais atbalsts līdzekļu trūkuma dēļ ir ierobežots, svarīgi, ka attieksme ir pretimnākoša. Dažās intervijās minēts, ka pašvaldību darba efektivitāte remigrācijas veicināšanā atkarīga arī no attīstības pārvaldes un projektu speciālistiem un viņu iniciatīvas. Eksperti norāda, ka pašvaldībām ir jābūt aktīvākām, uzrunājot diasporu, tām "*jātuvinās cilvēkiem*" un jāvieš pārliecība, ka viņus šeit gaida. Turklāt saikni ar diasporu nepieciešams uzturēt pastāvīgi, ne tikai kampaņveidīgi.

9.4. Remigrācijas motivācijas, iekļaušanās un darbā iekārtošanās reģionos

Latvijas ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentos kā problēma skaidri iezīmēta nelīdzsvarotā teritoriju attīstība, lauku depopulācija un migrācijas izaicinājumi, bet mērķtiecīga migrācijas politikas īstenošana (tostarp remigrācijas veicināšana) tiek saskatīta kā depopulācijas risku mazināšanas instruments. Darba attiecības regulējošie normatīvie akti kopumā remigrācijas kontekstā nav ierobežojoši, bet arī neparedz speciālus atbalsta mehānismus remigrācijas veicināšanai.

Nodarbinātības valsts aģentūrai kā galvenajai valsts institūcijai, kas veicinātu remigrantu darbā iekārtošanu, to regulējošos normatīvajos aktos un tiem pakļautajos dokumentos ir ļoti mazs mērķu un darba uzdevumu klāsts, kas būtu virzīti tieši uz remigrāciju. Pastāvošie regulējumi remigrācijas kontekstā neatšķiras no pastāvošajiem mērķiem un uzdevumiem vietējiem iedzīvotājiem. Ir potenciāls izstrādāt tieši remigrantiem mērķētus kvalifikācijas kursus iemaņu pielāgošanai Latvijas darba tirgus vajadzībām. Ņemot vērā, ka remigranti reti izmanto NVA pakalpojumus (aizspriedumu dēļ, asociācijas ar mazkvalificētiem bezdarbniekiem), varētu piedāvāt apmācību vaučerus remigrantiem, kam nepieciešama pārkvalifikācija vai kvalifikācijas celšana. Vaučeri būtu realizējami tieši apmācībā pie darba devēja, pašvaldības kompetenču centrā, NVA vai pie privāta pakalpojumu sniedzēja. Remigrantiem, kas pārceļ biznesu uz Latviju, varētu sniegt pielāgotus kursus par adaptāciju Latvijas uzņēmējdarbības videi un specifiskajam tirgus pieprasījumam.

2018. gadā pieņemtā Diasporas likuma 15. pants paredz, ka "valsts un pašvaldības atbalsta Latvijas tautas atkalapvienošanās un veic pasākumus, lai atvieglotu diasporas locekļu atgriešanos vai pārceļšanos uz pastāvīgu dzīvi Latvijā". Likuma 9. pants nosaka pašvaldību kompetenci diasporas politikas jomā: pašvaldības var sniegt diasporas locekļiem dažādu veidu sociālo, materiālo vai cita veida atbalstu remigrācijas veicināšanai vai atvieglošanai. Atbildīgā iestāde par diasporas un remigrācijas politiku atbilstoši Diasporas likumam ir Ārlietu ministrija, savukārt VARAM noteikta atbildība izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, arī remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus.

Lai veicinātu valsts un pašvaldību iestāžu, diasporas organizāciju, kā arī biedrību un nodibinājumu koordinētu darbību diasporas politikas jomā, atbilstoši Diasporas likumam izveidota padomdevējas institūcija – Diasporas konsultatīvā padome, kurā viena no darba grupām strādā ar remigrācijas jautājumiem.

Jau konkrēti valsts līmeņa atbalsta pasākumi, atbildīgās institūcijas, sasniedzamie darbības rezultāti un rezultatīvie rādītāji precizēti 2021. gada 19. janvārī apstiprinātajā Plānā darbam ar diasporu 2021.–2023. gadam. Plānā īpašu uzmanību izpelnījušies ne vien profesionāļi, zinātnieki un uzņēmēji, bet arī ģimenes, kas nolēmušas atgriezties Latvijā.

Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam remigrācijas atbalsta pasākumi noteikti kā viens no uzdevumiem. Nepieciešamība atbalstīt diasporu un remigrantus minēta arī "Bērnu, jaunatnes un ģimenes pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam". Citstarp kā sasniedzamais rezultāts ir "izveidota sistēma, kas sniedz individualizētu un elastīgu atbalstu remigrantu ģimenēm, īpaši bērniem un ģimenes locekļiem".

9.5. Remigrācijas procesu saistošo normatīvo aktu analīze

Latvijas ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentos kā problēma skaidri iezīmēta nelīdzsvarotā teritoriju attīstība, lauku depopulācija un migrācijas izaicinājumi, bet mērķtiecīga migrācijas politikas īstenošana (tostarp remigrācijas veicināšana) tiek saskatīta kā depopulācijas risku mazināšanas instruments. Darba

attiecības regulējošā tiesību aktu kopumā remigrācijas konteksts nav ierobežojošs, tomēr neparedz arī speciālus atbalsta mehānismus remigrācijas veicināšanai.

Nodarbinātības valsts aģentūrai kā galvenajai valsts institūcijai, kas veicinātu remigrantu darbā iekārtošanu, to regulējošos normatīvajos aktos un tiem pakļautajos dokumentos ir ļoti mazs mērķu un darba uzdevumu klāsts, kas būtu virzīti tieši uz remigrāciju. Pastāvošie regulējumi remigrācijas kontekstā neatšķiras no pastāvošajiem mērķiem un uzdevumiem vietējiem iedzīvotājiem. Ir potenciāls izstrādāt tieši remigrantiem mērķētus kvalifikācijas kursus iemaņu pielāgošanai Latvijas darba tirgus vajadzībām.

2018. gadā pieņemtā Diasporas likuma 15. pants paredz, ka "valsts un pašvaldības atbalsta Latvijas tautas atkalapvienošanās un veic pasākumus, lai atvieglotu diasporas locekļu atgriešanos vai pārcelšanos uz pastāvīgu dzīvi Latvijā". Likuma 9. pants nosaka pašvaldību kompetenci diasporas politikas jomā: pašvaldības var sniegt diasporas locekļiem dažādu veidu sociālo, materiālo vai cita veida atbalstu remigrācijas veicināšanai vai atvieglošanai. Atbildīgā iestāde par diasporas un remigrācijas politiku atbilstoši Diasporas likumam ir Ārlietu ministrija, savukārt VARAM noteikta atbildība izstrādāt un īstenot reģionālos diasporas atbalsta pasākumus, arī remigrācijas veicināšanas un atvieglošanas pasākumus. Lai veicinātu valsts un pašvaldību iestāžu, diasporas organizāciju, kā arī biedrību un nodibinājumu koordinētu darbību diasporas politikas jomā, atbilstoši Diasporas likumam izveidota padomdevējas institūcija – Diasporas konsultatīvā padome, kurā viena no darba grupām strādā ar remigrācijas jautājumiem.

Konkrēti valsts līmeņa atbalsta pasākumi, atbildīgās institūcijas, sasniedzamie darbības rezultāti un rezultatīvie rādītāji precizēti 2021. gada 19. janvārī apstiprinātajā Plānā darbam ar diasporu 2021. 2023. gadam. Plānā īpašu uzmanību izpelnījušies ne vien profesionāļi, zinātnieki un uzņēmēji, bet arī ģimenes, kas nolēmušas atgriezties Latvijā.

Reģionālās politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam remigrācijas atbalsta pasākumi noteikti kā viens no uzdevumiem. Nepieciešamība atbalstīt diasporu un remigrantus minēta arī "Bērnu, jaunatnes un ģimenes pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam". Citstarp kā sasniedzamais rezultāts ir "izveidota sistēma, kas sniedz individualizētu un elastīgu atbalstu remigrantu ģimenēm, īpaši bērniem un ģimenes locekļiem".

9.6. Reģionu labākās prakses un gadījumu analīze

Daudzas pašvaldības paļaujas uz Eiropas finansējumu, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi un veicinātu ekonomikas attīstību novadā, piemēram, ceļu fonda attīstībai, infrastruktūras uzlabošanai, darbavietu izveidei. Tomēr daļa no šīm finansējuma programmām beidzas vai ir beigušās (LEADER, "Eiropas nākamās paaudzes mazās pilsētas"), tādēļ **kritiski svarīgi aktīvi turpināt piesaistīt Eiropas līmeņa finansējumu**, kas ļautu īstenot apjomīgākus uzņēmējdarbības atbalsta projektus nekā tie, ko tipiski piedāvā pašvaldības vai VARAM remigrācijas atbalstam.

Latvijā darbojas 11 LIAA reģionālie biznesa inkubatori un deviņas atbalsta vienības, kā arī Radošo industriju inkubators Rīgā. Papildus katrā reģionā darbojas **uzņēmējdarbības atbalsta centrs** (Latgales Uzņēmējdarbības centrs, Uzņēmējdarbības un informācijas centrs Rīgas reģionā, **Vidzemes Uzņēmējdarbības centrs** u. c.), kas nodrošina koordinētu atbalstu uzņēmējdarbības attīstībai reģionā un veido vienotu konsultāciju tīklu, koordinējot sadarbību ar citām uzņēmējdarbības atbalsta institūcijām. Reģionālie uzņēmējdarbības centri piedāvā konsultācijas par uzņēmējdarbības uzsākšanu iesācējiem un konsultācijas par pieejamiem atbalsta instrumentiem jau esošajiem uzņēmējiem, organizē un piedalās uzņēmējdarbību veicinošu pasākumu rīkošanā visā reģiona teritorijā: konferencēs, vebināros u. tml.

Ekonomiski spēcīgākās un ambiciozākās pašvaldības papildus ir nodibinājušas savus biznesa atbalsta centrus. Mazākās pašvaldībās tipiski ir uzņēmējdarbības departaments vai vismaz speciālists, kas papildus LIAA pārstāvim cenšas palīdzēt un konsultēt par uzņēmējiem aktuāliem jautājumiem. Daudzas aktivitātes jauniešiem tika rīkotas, sadarbojoties ar "Junior Achievement Latvia".

Latgales SEZ veicis virkni pasākumu uzņēmējdarbības atbalstam. Latgales SEZ kapitālsabiedrībām ir iespēja iegūt tiešo nodokļu atvieglojumus (80% UIN dividenžu izmaksas gadījumā un līdz 100% NIN), atvieglojumi tiek sniegti t.sk. par jaunizveidotām darba vietām, kas ir būtiski remigrācijas kontekstā. Atbalsts tiek sniegts arī par investīcijām ilgtermiņa materiālos un nemateriālos ieguldījumos. Šis atbalsts ir būtisks ieguldījums reģiona izaugsē un ir turpināms.

Perspektīvā konstanta atbalsta programma ar precīzi noteiktiem nodokļu atvieglojumiem veicinātu uzņēmēju prasīto uzņēmējdarbības vides paredzamību un motivētu tos plānot speciālistu piesaisti arī remigrantu vidū, jo būtu skaidri zināmi ekonomiskie ieguvumi no tā. Tas ļautu paaugstināt šo uzņēmumu konkurētspēju un veicinātu darbaspēka piesaisti reģionam t.sk. arī uz remigrācijas rēķina. Papildus perspektīvi atbalsta pasākumi reģiona attīstībai ietvertu diferencētu atbalstu atkarībā no investīciju veida un paredzēt augstāku atbalsta pakāpi tehnoloģiju ietilpīgu ieguldījumu gadījumā. Lai izvairītos no neefektīvu atbalsta pasākumu veikšanas perspektīvā var tikt kompensēti industriju izpētes pakalpojumi. Ārpus nodokļu atbalsta rīkiem SEZ perspektīvā var attīstīt plašāku atbalstu nekustamā īpašuma kontekstā – nodrošinot koprades telpas, ražošanas telpas un atbalstu mājokļu izbūvei vai iegādei uzņēmumu piesaistītajiem darbiniekiem t.sk. remigrantiem.

Pētījumā veiktā gadījumu analīze atklāj, ka mehānismi, kā pašvaldības cenšas uzlabot uzņēmējdarbības vidi un stiprināt novada ekonomiku, kā arī remigrācijas sekmēšanas instrumenti ļoti atšķiras. Tā, piemēram, Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.–2021. gada perioda programmas "**Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība**" ietvaros īstenotajos projektos reģionos veiktās aktivitātes, to mērķi un uzsvars ir atšķirīgi: Vidzemē aktīvi organizēti hakatoni produktu ideju izstrādei, Latgalē sniegts tiešais atbalsts uzņēmējdarbībai grantu formā, Kurzemē un Zemgalē rīkoti daudzveidīgi pasākumi, kas pamatā vērsti uz apmācību (forumi, vebināri, konsultācijas, mentoringi, nometnes jauniešiem uzņēmējdarbības prasmju attīstībai un **biznesa ideju ģenerēšanai**), bet Rīgas reģionā šobrīd aktivitātes vēl nav plaši izvērstas (tikai **tikšanās un pieredzes apmaiņa**).

Visi plānošanas reģioni piedalījās VARAM pilotprojektā "**Reģionālās remigrācijas koordinators**" un ieguva finansējumu konkursā "**Remigrācijas sekmēšanas pakalpojumi pašvaldībās**" remigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai. 2018. gadā kā pilotpašvaldības, kurās darbu sāka remigrācijas koordinators, tika izvēlētas 10: Daugavpils pilsēta, Tukuma novads, Rundāles novads, Ozolnieku novads, Vecumnieku novads, Dobeles novads, Saldus novads, Skrundas novads, Gulbenes novads un Smiltenes novads.

2019. gadā grantu konkursā konkrētām aktivitātēm finansējumu (līdz 10 000 EUR) ieguva jau lielāks skaits pašvaldību. Pētījumā apkopotā informācija liecina, ka projekta atdeve dažādās pašvaldībās ir ārkārtīgi atšķirīga. Kā izcilnieku var izcelt Liepājas pašvaldību, kur tika īstenota visplašākā un pārdomātākā remigrācijas sekmēšanas pasākumu programma no visām pašvaldībām. **Papildus visdaudzveidīgākie un plašākie uzņēmējdarbības atbalsta un remigrācijas veicināšanas pasākumi īstenoti Ventspilī, Daugavpilī, Cēsu novadā, Dienvidkurzemes novadā, Preiļu novadā, Valmierā, Limbažos un Jēkabpilī (uzņēmējdarbības atbalsta ziņā arī Mārupē un Rēzeknē, taču šeit faktiski nav uz remigrantiem vērstu aktivitāšu). Konkrēti labās prakses piemēri aplūkoti Pielikumā.**

Dažās citās pašvaldībās turpretī tika īstenots pats minimums (piem., tikai remigrācijas koordinators un pamatinformācija mājaslapā). Atšķirību izskaidro izpratne par remigrācijas nozīmi, pašvaldības lomu un

patiesa interese – gan cilvēciskā, gan ekonomiskā, kā veicināt aizbraukušo iedzīvotāju atgriešanos. Tā kā pēdējos gados jauns konkurss remigrācijas attiecībā uz sekmēšanas pasākumiem netika izsludināts, pašvaldībās ir vērojams šo atbalsta aktivitāšu izsīkums. Tikai retos gadījumos pašvaldības pašas organizējušas aktivitātes, izmantojot savu vai kādu citu finansējumu (piem., Cēsis). Vienlaikus svarīgi, ka turpināts darbs, ko veic koordinatori plānošanas reģionos. Kā projekta ilgtspējīgs nospiedums saglabājusies labi iedibinājusies ikdienas sadarbība ar reģionālo remigrācijas koordinatoru un tas, ka daudzās pašvaldībās ir cilvēks, kura (papildu) pienākums ir darbs ar remigrantiem. Šobrīd pašvaldības gaida jauno grantu konkursu un finansējumu, kas ļautu tām atjaunot darbu pie remigrācijas veicināšanas un atbalsta. Ņemot vērā reģionālo remigrācijas koordinatoru augsto darba novērtējumu, būtiski turpināt darbu esošajā institucionālajā ietvarā, veidojot koordinatoru darbu atbalstošos pasākumus, ko īstenot ar reģionālās politikas atbalsta instrumentiem. Tāpat svarīgi reģionālās politikas ietvaros ar koordinatoru atbalstu izveidot integrētu pakalpojumu pieeju atbilstoši reģionu īpatnībām un specifikai. Kā interesants "gadījums" jāatzīmē tas, ka Ogres novads VARAM finansēto remigrācijas atbalsta aktivitāšu īstenošanā sadarbojās ar Ķeguma pašvaldību. Iespējams, ka šāda veida sadarbības modeļi būtu jāpieļauj arī turpmākajos konkursos, jo tie mazākām "kaimiņu" pašvaldībām ļautu piesaistīt lielāku dalībnieku skaitu, t. i., pasākumi būtu efektīvāki.

Plānošanas reģionu **ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentos** (ilgtspējīgas attīstības stratēģijās, attīstības programma) un saistītajos dokumentos (t. sk. esošās situācijas raksturojumā) ir ietverts ļoti atšķirīgs daudzums informācijas par remigrāciju, kas tieši nekorelē ar emigrācijas un depopulācijas jautājumu nozīmīgumu reģionā. Ārkārtīgi detalizēti remigrācijas jautājumi aplūkoti KPR politikas dokumentos (esošās situācijas raksturojumā), bet ZPR izceļas ar to, ka Attīstības programmas 2021.–2027. gadam stratēģiskās daļas rīcības plānā ļoti konkrēti un detalizēti raksturoti gan remigrācijas jomā īstenojamie uzdevumi, gan atbildīgās puses, kā arī konkrētas ZPR īstenojamās aktivitātes. Rīgas reģions vairāk par citiem politikas dokumentos skaidri norādījis uz nepieciešamību veicināt ne vien remigrāciju, bet arī "kvalitatīvu imigrāciju", ko balsta iekļaujoša tolerance un sabiedrisks viedums. Šis uzstādījums atspoguļojas arī Rīgā īstētajos atbalsta pasākumos, kas bieži imigrantiem un remigrantiem pārklājas. No pašvaldībām līdzīgs uzstādījums ir vēl tikai Ventspilij.

Arī **pašvaldību politikas plānošanas dokumentos** emigrācijas un remigrācijas problemātika, lai gan noteikti sastopama biežāk nekā 2017. gadā (daļēji pateicoties VARAM projektam), atspoguļota ļoti dažādi. Interesanti, ka tas, cik plaši un daiļrunīgi runāts par remigrāciju šajos dokumentos, bieži vien nekorelē ar reālo pasākumu kopumu un atbalsta aktivitātēm remigrantiem pašvaldībās. Ir situācijas, kad politikas plānošanas dokumentos šī tēma gandrīz neparādās, bet remigrācijas atbalsta aktivitāšu ir daudz, vai arī kad šī tēma ir plaši izvērstā, bet reāli vairs nekas nenotiek, jo ir beidzies VARAM projekts.

10. PRIEKŠLIKUMI

10.1. Risinājumi jaunu darbavietu izveidei un darbaspēka piesaistei reģionos, tai skaitā uzņēmējdarbībai, nodrošinot priekšnoteikumus remigrācijai

1. Paredzēt **algu subsīdijas – investīcijas uzņēmumam augstas kvalifikācijas speciālistiem** – remigrantiem uz konkrētu laika periodu pie noteiktiem uzņēmumam sasniedzamiem rādītājiem. Iespējams izmantot līdzīgas mērķtiecīgas kvalificētu speciālistu piesaistes programmas pašvaldībai trūkstošajās profesijās kā, piemēram, Dienvidkurzemes pašvaldībā. Izvērtēt iespēju stiprināt pašvaldību grantu atbalsta mehānismus nodarbinātības un uzņēmējdarbības atbalstam.
2. Veicināt inovatīvu un digitālu sektoru attīstību uzņēmējdarbībā, jo īpaši **attīstot mašintehnoloģijās balstītas inovācijas**.
3. Atbalstīt un attīstīt darbinieku **mobilitātes programmas**, lai finansiāli stimulētu darbinieku iespējas izvēlēties braukt strādāt uz teritoriju, kas nav tiešā darbavietas tuvumā. Esošās NVA mobilitātes programmā paredzēt iespēju to attiecināt uz remigrantiem, kam nav iepriekš bijis piešķirts bezdarbnieka statuss. Pašvaldībām piedāvāt subsīdijas transporta izdevumu daļējai segšanai iedzīvotājiem, kas dodas uz darbu attālākos rajonu centros.
4. **Veicināt atbalsta programmas remigrantiem uzņēmējdarbības uzsākšanai vai pārnesei uz Latviju**, tai skaitā koprades telpu ieviešanu pašvaldības īpašumā esošās telpās. Atbilstoši Latvijas viedās specializācijas stratēģijai primāri atbalsts būtu sniedzams uzņēmumiem, kas darbojas viedo materiālu, tehnoloģiju un inženierzinātņu, biotehnoloģiju, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, viedās enerģētikas un zināšanu ietilpīgās bioekonomikas jomās.
5. Ideālā variantā atbalstu uzņēmējdarbībai remigrantiem sasaistīt ar vietējā līmeņa uzņēmējdarbības grantiem, piemēram, piešķirot papildpunktus konkursā remigrantiem (piemērs – Daugavpils "Impulss" grantu konkurss).
6. Ja tiek turpināti uzņēmējdarbības atbalsta granti remigrantiem līdzīgi iepriekš piedāvātajiem, izvairīties no ierobežojošā nosacījuma par deklarētās adreses neesamību Latvijā, bet tā vietā meklēt citus veidus, kā pierādīt, ka cilvēks trīs gadus ir dzīvojis ārpus valsts.
7. Turpināt un izvērst plašāk **LIAA Biznesa inkubatoru** diasporas dalībniekiem, kā arī popularizēt un attīstīt citas **grantu shēmas un instrumentus esošajiem un potenciālajiem uzņēmumiem** caur LIAA un Ekonomikas ministriju.
8. Veicināt **kontakta veidošanas pasākumus** remigrantu ātrākai integrācijai vietējā uzņēmējdarbības vidē (atvērto durvju dienas, inovāciju festivāli u. tml.).
9. **Apsvērt iespējas pirmos divus gadus jaunam uzņēmumam ļaut attīstīties un nostabilizēties** atvieglotā nodokļu režīmā.
10. **Mazināt birokrātisko slogu**, atvieglot birokrātiskās procedūras uzņēmumiem gan atbalsta pieteikumiem, gan atskaitēm, gan saziņai ar valsts institūcijām.
11. **Stiprināt uzņēmēju izglītību** gan uzņēmējdarbības vadības un eksporta kontekstā, gan reģiona viedās specializācijas jomās, stiprinot uzņēmēju ambīcijas kļūt no mazajiem uzņēmumiem par vidējiem.
12. Sniegt atbalstu remigrantiem, sperot pirmos soļus uzņēmējdarbībā, tostarp **mentoringa programmas, juridiskās konsultācijas**, bukletu "Pirmie soļi uzņēmējdarbībā", izskaidrojot pēc iespējas vienkārši uzņēmuma reģistrēšanas procesu un nodokļu režīmus.

13. **Veicināt un nodrošināt ikvienam IKT profesionālo pilnveidi reģionos**, kur kā pozitīvs un iedvesmojošs piemērs ir minama kustība «Riga TechGirls».
14. Nodrošināt uzņēmumiem **nepieciešamo darbinieku apmācību moduļu veidu apmācības programmās** (NVA kopā ar uzņēmumu), kur prakse un daļa apmācības tiek izzieta jau konkrētajā uzņēmumā. Nepieciešams plānveidīgi un sistemātiski pielāgot NVA bezdarbnieku apmācību **programmas uzņēmēju vajadzībām (darbinieku apmācības pēc pieprasījuma, nevis otrādi). Rekomendējams apsvērt apmācību vaučera sistēmas ieviešanu, kur apmācību vaučers (piemēram, 40 stundas) tiek piešķirts uzņēmumam, un uzņēmums pats izvēlas apmācības modeli.**
15. **Palielināt viegli pieejamas informācijas pieejamību remigrantiem** to visvairāk lietotajos sociālajos tīklos un medijos. **Veidot katrā reģionā un pašvaldībā emigrantu un remigrācijas koordinatora datubāzi un diasporas vietņu, organizāciju, grupu un kontaktu sarakstu** (piemērs – ĀM rīcībā esošā organizāciju un grupu datubāze), lai operatīvi būtu iespējams nodot informāciju emigrantiem par aktuālajām darba un dzīves iespējām reģionā un pašvaldībā, tai skaitā par aktuāliem darba piedāvājumiem un atbalsta programmām uzņēmējiem.
16. **Veicināt un stiprināt prasmju sertifikāciju izglītības iestādēs**, tai skaitā reģionālajās. Nodrošināt, ka prasmju sertifikācija ir operatīva un starptautiski pielīdzināma.
17. **Paplašināt obligāto pamatzglītību līdz obligātai vidējai vai profesionālai izglītībai**, ja persona nav atradusi darba iespējas. Tādējādi tiktu mazināts risks, ka jaunieši nonāk nelabvēlīgos dzīves apstākļos, kas savukārt samazina teritorijas pievilcību remigrācijai no dzīves drošības viedokļa. Alternatīvi aktīvāk izmantot NVA administrētās NEETS (jaunieši, kas nav integrējušies ne izglītībā, ne darba tirgū) programmas.
18. Veicināt arodizglītības prestižu, lai audzētu kvalificētu speciālistu pieejamību profesiju grupās, kurās ir brīvas darba vietas, kas ir labāk apmaksātas nekā vienkāršajās profesijās.
19. Pašvaldību līmenī **koordinēt izglītības programmu pieejamību atbilstoši darba tirgus pieprasījumam**, kas būtu arī vērsti uz augstāk kvalificētām profesijām.
20. **Veicināt reģionālo izglītības iestāžu un biznesa inkubatoru sadarbību** – biznesa inkubatoru padziļinātau integrētu attīstību ar augstākās izglītības iestādēm, kas radītu iespēju izgudrojumu komercializācijai, absolventu nodarbināšanai tuvējā teritorijā un sadarbības projektu attīstībai.
21. Prioritāri atbalsta līdzekļus investēt reģiona **vedās specializācijas sektoros**, eksportspējīgos produktos un pakalpojumos vai pašvaldībai perspektīvākajos sektoros (piemērs – Tukums, Preiļi, Cēsis).
22. Veicināt **attālinātā darba iespējas** gan valsts un pašvaldību sektorā, gan privātajā sektorā
23. Veidot un attīstīt **industriālos parkus sadarbībā ar profesionālās vai augstākās izglītības iestādēm. Attīstīt klasterus** (piemērs – Zaļo un viedo tehnoloģiju klasteris Liepājā).
24. **Attīstīt koprades telpas**: pašvaldības īpašumā esošu telpu pielāgošana gan ārpuskolas izglītības un kultūras nodarbībām, gan attālinātajam darbam vai jaunajiem remigrantu uzņēmējiem, kur, piemēram, neveicot finansiāli ietilpīgus ieguldījumus, varētu uzsākt mazo ražošanu, klientu pieņemšanu utt. Pašvaldības varētu piedāvāt telpas un īpašus nosacījumus, teiksim, noteiktu laiku tās lietot bez maksas vai uz atvieglotiem nosacījumiem (piemērs – Biznesa dārzs Gailišu pagastā).
25. Veicināt sociālo kustību ieviešanu sadarbībā ar uzņēmējiem, valsts sektoru un pašvaldībām (līdzīgi kā bija Tele2 kustība "Latvija strādā". Tās mērķis bija uzrunāt ārvalstīs strādājošos Latvijas valstspiederīgos atgriezties un strādāt Latvijā, caur vienotu platformu un aktivitāšu kopumu nodrošinot darba devējiem iespēju uzrunāt potenciālos darbiniekus Latvijā un ārvalstīs, savukārt

- darba ņēmējiem – atrast savu darbavietu!) Attīstīt pašvaldībās talantu piesaistes risinājumus un vietas (piemērs – Ventspils jauno iedzīvotāju kontaktpunkts LIVIN).
26. Darbā ar diasporu un remigrācijas veicināšanā valsts līmenī vairāk iesaistīt (koordinētā veidā) uzņēmējus un uzņēmēju organizācijas; darba devēju pārstāvi piesaistīt Remigrācijas darba grupai Diasporas konsultatīvajā padomē.
 27. Aktīvi iesaistīt uzņēmējus pašvaldības darbā lēmumu pieņemšanā par uzņēmējdarbības attīstībai aktuāliem jautājumiem, veidojot uzņēmēju konsultatīvās padomes (piemērs – Limbaži), kā arī dažādus uzņēmējiem vērstus informatīvus un konsultatīvus pasākumus (uzņēmēju brokastis, uzņēmēju dienas, seminārus un konferences par aktuāliem uzņēmējdarbības jautājumiem (piemērs – Mārupe, Rēzekne).
 28. Veidot pašvaldībās uzņēmējdarbības atbalsta centrus (piemērs – BAC Ventspils) vai, ja līdzekļi to neatļauj, uzņēmējdarbības nodaļas, kur konsultētu esošos un topošos uzņēmējus par viņiem aktuāliem jautājumiem.
 29. **Aktīvi turpināt piesaistīt Eiropas līmeņa finansējumu**, kas ļautu īstenot apjomīgākus uzņēmējdarbības atbalsta projektus nekā tie, ko tipiski piedāvā pašvaldības vai VARAM.
 30. Pašvaldībās piešķirt uzņēmumiem atvieglojumus nekustamā īpašuma nodokļu maksājumiem atsevišķās kategorijās, piemēram, par vairāku darbavietu izveidi, teritorijas sakopšanu, infrastruktūras izbūvi u. tml. (piemērs – Cēsis).
 31. Sakārtot starppilsētu transporta infrastruktūru, kas nodrošinātu labāku piekļuvi nodarbinātības iespējām laukos un mazpilsētās dzīvojošajiem.
 32. Turpināt strādāt pie valsts līmeņa jautājumiem, kas svarīgi remigrantiem, piemēram, kvalifikācijas atzišana, sociālo pabalstu pārceļšana u. tml.
 33. Attīstīt reģionālās augstskolas ne vien kā kvalificētu speciālistu apmācības centru reģiona uzņēmējiem, bet arī instrumentu jauniešu piesaistei un emigrācijas mazināšanai.
 34. Rīkot pieredzes apmaiņas pasākumus remigrējušiem un vietējiem uzņēmējiem, lai veicinātu inovācijas un zināšanu pārnesi (piemērs – Preiļi, Kuldīga).
 35. Ar dažādu instrumentu palīdzību (vietējo preču veikali, preču zīmes, katalogi, gadatirgi, mobilās lietotnes u. tml.) veicināt vietējo uzņēmumu preču un pakalpojumu noietu (piemērs – Limbaži, Dobeles, Valmiera).
 36. Vidējās izglītības iestādēs, tai skaitā profesionālās arodskolās, iekļaut uzņēmējdarbības un finanšu lietpratības apmācību. Profesionālās arodskolas audzēkņiem paredzēt padziļinātu uzņēmējdarbības prakses apmācību sadarbībā ar reģiona inkubatoriem. Rīkot dažādus pasākumus – nometnes, apmācības, konkursus, hakatonus – jauniešiem, lai veicinātu interesi par uzņēmējdarbību un uzņēmējdarbības prasmes (piemērs – KPR, VPR).
 37. Sadarbībā ar NVA potenciālajiem remigrantiem sniegt iespējas jau attālināti apmeklēt dažādus kvalifikācijas celšanas kursus un piedalīties tiešsaistes darba biržās, lai varētu atgriezties Latvijā uz piedāvātu darba vietu (remigrācijas domnīcu/virtuālu darba biržu piemērs – RPR "Remigrantu darba iespējas Rīgā un reģionā", "Par atgriešanos Latvijā").
 38. **NVA vairāk strādāt ar darba devējiem – motivēt piesaistīt remigrantus**, stāstīt par labajām praksēm (piemērs – Liepājas filiāle).

10.2. Vienreizējs pabalsts remigrantiem

Segt remigrantiem ar bērniem pārceļšanās izdevumus uz Latviju (mantu pārvešanas kvītis, lidojuma biļetes, degviela), ņemot vērā, ka ģimenes ar bērniem politikas dokumentos ir noteiktas kā viena no galvenajām

remigrācijas mērķa grupām. Priekšlikums izdevumus segt no valsts, nevis pašvaldības budžeta, lai arī pašvaldības ar mazāku finanšu rocību varētu piesaistīt remigrantus. Apsvērt ideju noteikt šādu atbalstu, tikai pārceļoties uz pašvaldībām ar negatīvu dabīgo pieaugumu pēdējo piecu gadu laikā.

10.3. Dzīvesvietas iespējas Latvijas reģionos, kas ir veicinošie faktori ārējai un iekšējai remigrācijai

1. **Stiprināt valsts un pašvaldības programmas dzīvojamā fonda pieejamības veicināšanai, izmantojot gan fiskālās, gan monetārās atbalsta pieejas.** Pasākumi ietvertu ne tikai pašvaldību dzīvojamā fonda izveidi, bet arī sniegtu atbalstu un konsultācijas mājokļa celtniecības finansiālā atbalsta iegūšanai.
2. **Apsvērt iespējas novirzīt pašvaldības zemi ekonomiskā segmenta** (t. sk. rindu māju) būvniecībai uzņēmēju vajadzībām un pašvaldību vajadzībām. Uzņēmēju gadījumā dodama priekšroka viedās specializācijas nozaru uzņēmumiem.
3. Paredzēt **garantijas** vai citus atbalsta mehānismus kredītiestādēm **ekonomiskā segmenta māju būvniecībai ārpus Pierīgas reģiona.**
4. Mājokļa īres tiesību piešķiršana remigrantam-speciālistam vismaz uz trim gadiem, ja remigrants atbilst tai speciālistu grupai, kuru pašvaldība/uzņēmējs definējis kā pieprasītu, un pie nosacījuma, ka darbā ir konkurētspējīgs atalgojums (piemērs – Liepāja, Bauska, Cēsis).
5. Ar valsts atbalstu veidot labiekārtotu, augstvērtīgu un sakārtotu pašvaldību dzīvojamo fondu, kuru pašvaldība var izmantot reģionam nepieciešamo speciālistu piesaistei.
6. Pašvaldību attīstības plānos ņemt vērā sabalansētu teritoriālo plānojumu dzīvesvietu, izglītības iestāžu, transporta mezglu un citu būtisku elementu pieejamībai, lai veicinātu teritoriālo pievilcību un atbalstītu mobilitāti.
7. Pašvaldības līdzfinansējums dzīvojamo māju celtniecībai vai renovācijai/rekonstrukcijai (piemērs – Ventspils).
8. Pašvaldības mājaslapā izvietot dzīvojamā fonda un nekustamā īpašuma, kas pieejams uzņēmējdarbībai, datubāzi (piemērs – Dienvidkurzeme, Kuldīga).
9. **Lai mazinātu mājokļu nepietiekamības problēmu, attīstīt labāku transporta infrastruktūru – savienojumu starp pilsētām un mazākām vietām,** kur varētu būt pieejami brīvi mājokļi.
10. Attīstīt motivācijas mehānismus uzņēmējiem, kas gatavi atjaunot mājas un celt kopmītnes saviem darbiniekiem reģionos.
11. **Pašvaldībām iesaistīties dzīvojamo ēku būvniecībā un mājokļu piedāvāšanā remigrantiem (ģimenēm ar bērniem un pašvaldību definētiem prioritizētiem speciālistiem) īrei ar izpiršanas tiesībām.**
12. Rīkot akcijas un uzrunāt tos, kuriem Latvijā palikuši tukši īpašumi, lūdzot šos īpašumus izīrēt citiem remigrantiem.

10.4. Atbalsts attiecībā uz izglītības iespējām Latvijā

1. Pašvaldībās, kur pašas nespēj nodrošināt bērnudārzu pieejamību remigrantu ģimenēm, izstrādāt atbalsta pasākumus privāto bērnudārzu dibināšanai, kas novērstu gan rindu problēmu, gan veicinātu uzņēmējdarbības attīstību.
2. Nodrošināt remigrantiem, kas ilgstoši dzīvojuši ārpus valsts (vismaz trīs gadi) prioritāro rindu bērnam bērnudārzā, ņemot vērā, ka viņiem nav bijis iespējas laikus pierēģistrēties rindā (vai vismaz novērst nevienlīdzību, kad priekšroka tiek dota tiem, kuri pašvaldībā deklarējušies ilgāk).
3. Attīstīt skolas, kurās īpaši strādās ar remigrantu bērniem un būs pieejams atbalsta personāls (individuālais asistents, attiecīgi sagatavots psihologs, logopēds, attīstošās nodarbības (smilšu terapija u. tml.), papildu nodarbības ne tikai latviešu valodā, bet arī latviešu literatūrā, vēsturē, meistarklases par latviešu kultūru, tradīcijām, kulināro mantojumu un citām tēmām, kas svarīgas bērna veiksmīgai integrācijai atšķirīgā kultūrvidē). Sniegt informāciju par šīm skolām caur pašvaldībām un remigrācijas koordinatoriem.
4. Nodrošināt, ka ikvienam bērnam skolās un bērnudārzos, kam tas nepieciešams, ir pieejams asistents/skolotāja palīgs, kas var palīdzēt apgūt valodu, integrēties, pildīt mājasdarbus un ir klātesošs nodarbībās.
5. Nodrošināt piemaksu pedagogiem, kuri pasniedz papildstundas, lai pēc iespējas ātrāk tiktu apgūta latviešu valoda.
6. *Izveidot Latvijas skolās pedagogu jeb mentoru tīklu, kur sagatavo remigranta bērna interesēm atbilstošu interešu izglītības programmu (psiholoģiskais atbalsts, kultūras/integrācijas pasākumi, valoda u. c.).*
7. Rīkot nometnes un citus pasākumus remigrantiem kopā ar diasporu un vietējiem (gan bērniem, gan ģimenēm), rūpīgi pārdomājot to saturu, ar skaidriem atbalsta paņēmieniem (piemērs – nometne "Daugavas stāsti", Aizkraukles, Preiļu un Valkas novadā īstenotie remigrantu tīklošanās pasākumi).
8. Rīkot virtuālus radošos konkursus diasporas un vietējiem bērniem, stiprinot piederības izjūtu Latvijai un veidojot draudzības saites ar bērniem Latvijā (piemērs – LPR "Mēs esam LATVIJA!").
9. Apmācīt skolu psihologus darbam ar remigrējušiem bērniem.
10. Rīkot integrēšanās pasākumus remigrējušiem bērniem gadu pēc atgriešanās: latviešu nometnes, kino, koncerti, pārgājieni dabā, izzinošas vizītes, vizītes uz vēsturiskām vietām, kopīga svētku pasākumu apmeklēšana u. c.) kopā ar vietējiem bērniem.
11. Turpināt darbu pie kvalifikācijas dokumentu atzīšanas vienkāršošanas, īpaši reglamentētās profesijās, kā arī vienkāršot garo izglītības dokumentu pielīdzināšanu.
12. Tiem, kam kvalifikācijas nav, palīdzēt atrast specialitāti un attiecīgas apmācības, izmantojot karjeras konsultantu pakalpojumus, vizītes uz uzņēmumiem, pieaugušo kompetenču centrus u. c.
13. Attīstīt sadarbību ar reģionālajām augstskolām un profesionālajām izglītības iestādēm reģionā, lai veicinātu darba tirgum nepieciešamo speciālistu sagatavošanu.
14. Attīstīt kompetenču centrus lielajos reģionālajos centros (piemērs – Ventspils, Jelgava). Iespējams tos sasaistīt ar uzņēmējdarbības centriem (piemērs – Dobeles).
15. Stiprināt reģionālās augstskolas, veicināt to prestižu un piedāvājuma pievilcību, lai piesaistītu (un noturētu) reģionā jauniešus.

16. Nodrošināt bezmaksas dienesta viesnīcas reģionālajās augstskolās tiem, kuri uz novadu pārceļas no citas vietas Latvijā vai no ārvalstīm un kuriem pilsētā nav citas dzīvesvietas.
17. Popularizēt tālmācības vidusskolas un kopumā attālinātās mācību iespējas Latvijā – gan starp diasporas locekļiem, gan uz vietas Latvijā, ļaujot izvēlēties dzīvi laukos.
18. Veicināt informētību par LVA piedāvātajām latviešu valodas apmācībām (tostarp tiešsaistē) un mācību materiāliem – gan diasporā, gan starp remigrantiem, aktīvāk izplatot šo informāciju gan caur reģionālajiem remigrācijas koordinatoriem, gan pašvaldību speciālistiem.
19. Veicināt patriotisma jūtas skolēnos dažādu skolas pasākumu ietvaros, aicinot uz skolu viesus ar stāstiem par Latviju vai savu darbu Latvijas labā u. c.
20. Mudināt un motivēt skolēnus un studējošos nodarboties ar uzņēmējdarbību, aicināt tos iesaistīties dažādos hakatonos, ideju darbnīcās un konkursos, kā arī ieviešot skolās visos reģionos Latgalē aprobēto mācību materiālu "Esi uzņēmējs".
21. Organizēt atvērto durvju dienas skolēniem, vizītes uzņēmumos un citu veidu pasākumus, kas ļautu jauniešiem iepazīt dažādas profesijas un izvēlēties sev piemērotāko.
22. Aprobēt un izmantot arī citviet Daugavpilī izstrādāto spēli remigrantu bērnu integrēšanai.
23. Attīstīt un ģeogrāfiski paplašināt programmu "Pavadi vasaru Latvijā", kurā ārpus Latvijas dzimušiem un augušiem jauniešiem tiek sniegta iespēja pavadīt vasaru Latvijā un iziet praksi kādā no Latvijas iestādēm vai privātajiem uzņēmumiem.
24. Veikt preventīvo darbu ar jauniešiem, jau skolas laikā sagatavojot viņiem piedāvājumu turpmākai izglītībai un darba iespējām reģionā, novēršot emigrāciju uz citiem reģioniem vai ārvalstīm.
25. Nodrošināt labu un stabilu interneta savienojumu arī nomaļākās vietās, lai nodrošinātu piekļuvi attālinātam darbam un mācībām.
26. Nodrošināt piekļuvi bezmaksas latviešu valodas kursiem (ja nav pieejami pašvaldībā, apmaksāt mācības).
27. Rīkot psiholoģiskā atbalsta grupas remigrantiem profesionāla psihologa vadībā.
28. Iesaistīt remigrantus arī kā mentorus, uzticības personas, neformālus konsultantus no to vidus, kas tikko atgriezušies.

10.5. Komunikācijas risinājumi plānošanas reģionu un remigrācijas koordinātoru darbam

1. Īstenot valsts mērķtiecīgu, plānveida un aktīvu rīcību remigrācijas procesa īstenošanā.
2. Izglītēt un informēt sabiedrību par remigrantiem un viņu sniegto pienesumu, lai veidotu izpratni par remigrācijas atbalsta pasākumu nepieciešamību arī plašākā sabiedrībā, tostarp uzņēmēju vidū (piemērs – pasākums remigrantiem "Rīga – manas mājas").
3. Izveidot atgriešanās vēstnešu tīklu visos plānošanas reģionos, vienlaikus paredzot kādu motivācijas vai pateicības mehānismu šiem cilvēkiem.
4. Aktīvāk informēt repatriantus par viņiem likumā "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" noteikto atbalstu nodrošināšanā ar mājokli.
5. Remigrācijas koordinātoriem nepieciešama aktīva un vienota komunikācijas stratēģija, komunikācija ar klientiem dažādos saziņas kanālos – e-pasts, tālrunis, FB, IG, Tiktok.

6. Intensificēt un dažādot izstrādāto mārketinga materiālu, tostarp veiksmes stāstu, izplatīšanu mērķa grupai, ievietojot tos televīzijā (atgriešanās videostāsti), internetā (mājaslapas, sociālo tīklu vietnes), drukātajos izdevumos (lai piesaistītu to mērķauditoriju, kur nelieto vai maz lieto citus saziņas kanālus) un vidē (plakāti, sabiedriskā transporta pieturu reklāmas u. c.), popularizēt tos arī sadarbībā ar NVA.
7. Rīkot regulāras tiešsaistes tikšanās ar diasporu plānošanas reģionu līmenī, lai uzrunātu diasporu vēl pirms pārcelšanās, iespējams, pamudinot pieņemt šo lēmumu (piemērs – "Nākamā pietura – Kurzeme").
8. Pašvaldībām uzturēt pastāvīgu komunikāciju ar diasporu, publicējot diasporai aktuālas ziņas un iesaistot to pašvaldības aktivitātēs, rīkojot regulāras attālinātas tikšanās (piemērs – Jēkabpils, Cēsis, Liepāja, Saldus tiešsaistes hakatons).
9. Komunikācijas aktivitātes vērst ne vien uz praktisku informācijas sniegšanu, bet arī emocionālās saiknes veidošanu ar pašvaldību un reģionu, turklāt ne vien emigrantiem ārvalstīs, bet arī iekšzemes emigrantiem (piemērs – Latgale).
10. Veicināt plānotu, labi sagatavotu atgriešanos (pirms atgriešanās nodrošināts mājoklis, darbs, izglītība bērnam), lai novērstu atkārtotas emigrācijas risku – gan pastāvīgajā komunikācijā ar diasporu, gan jo īpaši popularizējot un pārpublicējot plānošanas reģionu remigrācijas sadaļā NVA sagatavotos materiālus "Gribu atgriezties Latvijā! Ar ko sākt?", saiti uz "Ja vēlaties atgriezties Latvijā", bukletu un infografiku "Strādāji ārvalstīs un plāno atgriezties Latvijā?", kā arī LVA informatīvo materiālu "Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijas skolā".
11. Veidot kampaņas, kas lauza negatīvos stereotipus par dzīvi laukos un mazpilsētās: parādīt priekšrocības dzīvei ārpus Rīgas un Pierīgas, veidot pozitīvu tēlu par dzīvi mazpilsētās un laukos, uzsverot ieguvumus sevišķi ģimenēm ar bērniem.
12. Turpināt aktīvu informatīvo darbu par NVA un LIAA piedāvājumu. Īpaši skaidrot remigrantiem neskaidros jautājumus nodokļu un veselības aprūpes jomā.
13. Turpināt viegli atrodamā un saprotamā veidā nodrošināt potenciālos remigrantus ar viņiem neskaidro informāciju, tostarp par darba iespējām, sociālo aizsardzību un garantijām (kā emigrācija atsauksies uz pabalstiem un pensiju), nodokļiem, mājokļa jautājumiem, izglītību (galvenokārt bērnu iekļaušanos skolā) u. c. jautājumiem.
14. Īstenot aktīvāku remigrācijas politiku, ne vien sniedzot atbalstu tiem, kas jau atgriezušies, bet arī mērķtiecīgi uzrunājot diasporu par iespējām atgriezties Latvijā. Šim nolūkam varētu *izveidot infolapas vai skrejlapas ar aicinājumu izskatīt iespēju atgriezties dzimtenē.*
15. Rīkot labi sagatavotas un pārdomātas tikšanās ar diasporu, iekļaujot informāciju arī par pieejamajiem darba piedāvājumiem (proaktīvi tos apzinot), mājokļiem un citiem aktuālajiem jautājumiem, tādējādi radot pamatu ilgtspēcīgai atgriešanās iespējai (piemērs – Jēkabpils, Liepāja, Cēsis).
16. Pašvaldību prezentācijās diasporai varētu standartizēt atbildes uz pamatjautājumiem (*tips and hints*) visās pašvaldībās, jo jautājumi, kas rodas remigrantiem ir diezgan līdzīgi, tipiski.
17. Sagatavot pašvaldību īsu raksturojumu jeb CV: infrastruktūra, darbavietas (darba iespējas), skolas, vietas skolā, ārpuskolas nodarbības u. c., lai potenciālie remigranti zinātu, ar ko rēķināties.
18. Lūgt pašvaldībām nozīmēt remigrācijas speciālistu (uz nepilnu slodzi), ar kuru kontaktēties saistībā ar remigrāciju. Atkarībā no pieejamā finansējuma šis cilvēks veiktu saziņu ar

- aizbraukušajiem iedzīvotājiem (sociālajos tīklos, elektroniski e-pastā), izveidotu remigrantu datubāzi, plānotu remigrācijas aktivitātes laikā, kad emigranti apciemo Latviju (vasarā un skolas brīvlaikos), rīkotu nometnes, atbalstītu un rīkotu integrējošus pasākumus remigrantu ģimenēm (ģimeņu saietus/tikšanās, nometnes).
19. Aicināt visas pašvaldības savās mājaslapās izvietot vismaz vispārīgu informāciju par atgriešanos ar saitēm uz latvija.lv, paps.lv un vsaa.gov.lv, un citām relevantām institūcijām/vietnēm.
 20. Pašvaldību mājaslapās publicēt informāciju ne tikai par darbavietām pašvaldības iestādēs, bet arī privātajā sektorā (piemērs – Mārupe, Alūksne). Papildus pašvaldības varētu izveidot datubāzi ar uzņēmumiem pašvaldībā, kur var interesēties par darba iespējām. Ieteicams norādīt informāciju par darbavietām, kur sākumā varētu strādāt bez latviešu valodas zināšanām, lai atvieglotu iekļaušanos darba tirgū citu tautību dzīvesbiedriem.
 21. Informatīvos materiālus vai bukletus, kur sniegtas atbildes uz remigrantiem aktuālajiem jautājumiem, izstrādāt tā, lai tie būtu noderīgi jebkuram, kurš potenciāli plāno pārcelties uz novadu (piemērs – buklets "Cēsis. Izcila vieta dzīvei. Pārceļšanās rokasgrāmata", "Rīga – manas mājas. Rokasgrāmata atgriežoties uz dzīvi Rīgā"), turklāt nodrošināt tos arī angļu valodā. Izvietot informāciju pašvaldību mājaslapās.
 22. Apsvērt iespēju izveidot plānošanas reģionu mājaslapās apakšsadaļu ar atbildēm uz interesentu biežākajiem jautājumiem koordinatoram (BUJ).
 23. Apsvērt iespēju izstrādāt bukletu "Pirmie soļi, kas jāizdara mītnes zemē". Atsevišķa informācija varētu būt par pirmajiem soļiem uzņēmējdarbībā. Šobrīd līdzīgu bukletu jau izstrādājusi NVA, taču tas tieši koncentrējas uz nodarbinātību.
 24. Lai popularizētu novadā pieejamās darbavietas, vēlams attīstīt sadarbību gan ar #esi.LV, gan ar "Your Move", aktīvāk sadarboties ar vēstniecībām, diasporas un remigrantu organizācijām un diasporas medijiem informācijas izplatīšanā.
 25. Rīkot apmācību seminārus pašvaldību darbiniekiem darbam ar remigrantiem un iebraucējiem (piemērs – Preiļi). Svarīgi, lai pašvaldības klientu apkalpošanas centra speciālisti un remigrācijas koordinatori spētu sazināties ar klientiem vairākās valodās, ne tikai latviski.
 26. Īstenot regulāras remigrantu aptaujas, lai izvērtētu esošo pasākumu efektivitāti un nepieciešamību pēc jauniem atbalsta pasākumiem.
 27. Līdzīgu balvu kā "**Gada uzņēmīgākais remigrants Latgalē**" ieviest arī citos plānošanas reģionos.

10.6. Reģionu kapacitātes celšanas pasākumi remigrācijas jomā

1. Nepieciešama sistemātiskāka pieeja un prognozējamāks atbalsts pašvaldībām remigrācijas veicināšanā, lai neveidotos finansējuma pārrāvumi un būtu iespējama plānošana.
2. Nepieciešama pārliecinošāka remigrācijas pasākumu koordinācija pašvaldību līmenī, piemēram, rīkojot regulāras konsultācijas/tikšanās un izstrādājot vienotas remigrācijas atbalsta pasākumu vadlīnijas, kas balstītas uz labās prakses piemēriem.
3. Katrā pašvaldībā jābūt speciālistam (uz nepilnu slodzi), kurš atbild par remigrācijas jautājumiem – veic saziņu ar aizbraukušajiem iedzīvotājiem (sociālajos tīklos, elektroniski e-pastā), izveido remigrantu datubāzi, plāno remigrācijas aktivitātes laikā, kad emigranti apciemo Latviju (vasarā

- un skolas brīvlaikos), rīko nometnes, atbalsta un integrējošus pasākumus remigrantu ģimenēm (ģimeņu saietus/tikšanās, nometnes).
4. Lai dalītos ar labo praksi, rīkot pašvaldības remigrācijas speciālistu regulāras tikšanās/ apmācības: gan tiešsaistē vebināru formā, gan (retāk) klātienē. Apmācību dalībnieki: VARAM un plānošanas reģionu pārstāvji, remigrācijas koordinatori, pašvaldību pārstāvji.
 5. Rīkot kompetences stiprināšanas pasākumus ar dažādu valsts institūciju pārstāvju līdzdalību (VID, VSAA, NVA/EURES, IZM/LVA, LIAA/LAD, PMLP, Nacionālais Veselības dienests, Akadēmiskās informācijas centrs, VARAM, citi).
 6. Periodiski rīkot pasākumus ar plašākas auditorijas iesaisti: ar uzņēmēju, valsts iestāžu, pētnieku un pašvaldību līdzdalību, lai apspriestu aktuālos problēmjautājumus un to, ko vēl vajadzētu darīt un uzlabot.
 7. Pieredzes braucieni uz kaimiņvalstīm (Lietuvu, Poliju), nolūkā pārņemt labās prakses piemērus.
 8. Precizēt Diasporas likumā un citos normatīvajos aktos, kas tieši domāts ar atbalstu – ko pašvaldības drīkst darīt remigrācijas veicināšanai, vai vismaz skaidrot to, lai pašvaldībām nerastos bažas par sniegtā atbalsta atbilstību likumam.
 9. Piešķirt pašvaldībām finansējumu remigrācijas veicināšanas pasākumu īstenošanai regulāru projektu konkursu formā uz ilgāku periodu – diviem vai trim gadiem. Pieļaut iespēju uz remigrācijas atbalsta grantu konkursu pieteikties vairākām pašvaldībām kopā (piemērs – Ogres un bij. Ķeguma pašvaldības).
 10. Vairāk piedomāt pie līdzekļu izlietojuma "caurspīdīguma", efektivitātes kontroles un rezultātu publicēšanas, lai sabiedrībai nerastos šaubas par ieguldījumu efektivitāti.
 11. Rīkot grantu konkursu vai piedāvāt cita veida mērķētu finansējumu sabiedriskajām organizācijām remigrācijas veicināšanai (piemērs – Bauska, Rīga, Limbaži).
 12. Paredzēt pašvaldību dokumentos atsevišķu budžetu remigrācijas veicināšanai, piesaistot to konkrētiem pašvaldības vidēja vai ilgtermiņa stratēģiskajiem mērķiem (piemērs (daļēji) – Rīga).
 13. Plānojot remigrācijas atbalsta pasākumus, pārlicināties, vai tie nerada nevienlīdzīgu situāciju vietējiem.

11. IZMANTOTIE AVOTI UN REFERENCES

1. Ayyagari, M., Demircuc-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2014). Who creates jobs in developing countries?. *Small Business Economics*, 43(1), 75-99.
2. Atoyan, M. R. V., Christiansen, L. E., Dizioli, A., Ebeke, M. C. H., Ilahi, M. N., Ilyina, M. A., ... & Zakharova, M. D. V. (2016). *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*. International Monetary Fund.
3. Baltic Institute of Social Sciences (2017). Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai. Pētījuma ziņojums pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3060>.
4. Balsmeier, B., & Woerter, M. (2019). Is this time different? How digitalization influences job creation and destruction. *Research policy*, 48(8), 103765.
5. Braslina, L., Batraga, A., Legzdina, A., Salkovska, J., Kalkis, H., Skiltere, D., ... & Bormane, S. (2020, July). Barriers to the Development of Regional Competitiveness in the Context of Regional Economies-EU, Latvia, Region Vidzeme Case Study. In *International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics* (pp. 3-10). Springer, Cham.
6. Bremšmits, R. (2019). Remigrācijas koordinātoru sniegto pakalpojumu izvērtējums par 2019. gadu. VARAM (nepublicēts ziņojums).
7. Christiansen, L.E., Dizioli, A., Ebeke, C.H., Ilahi, N., Ilyina, A., Mehrez, G., Qu, H., Raei, F., Rhee, A.P. & Zakharova, D.V. (2016). *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*. IMF Staff discussion note SDN 16/07. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>.
8. CSP, Statistikas datubāze Iedzīvotāji Iedzīvotāju skaits un raksturojošie rādītāji Iedzīvotāju skaita izmaiņas RIG050. Iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli reģionos, novados, pilsētās, pagastos (atbilstoši robežām 2022. gada sākumā), apkaimēs un blīvi apdzīvotās teritorijās, salīdzinot stāvokli divos datumos (eksperimentālā statistika) 2022, Iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli reģionos, novados, pilsētās, pagastos (atbilstoši robežām 2022. gada sākumā), apkaimēs un blīvi apdzīvotās teritorijās, salīdzinot stāvokli divos datumos (eksperimentālā statistika) 2022. PxWeb
9. CSP (2022) Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IB_IBE/RIG050/table/tableViewLayout/.
10. CSP (2020). Pieejams: <https://nra.lv/latvija/391846-latvija-pagajusaja-gada-no-arvalstim><https://nra.lv/latvija/391846-latvija-pagajusaja-gada-no-arvalstim-atgriezas-gandrizz-7000-remigrantu.htm>.
11. CSP. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba><https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba-samaksa-2022-gada-3-ceturksni>.
12. CSP. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba><https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/10312-darba-samaksa-2022-gada-3-ceturksni>.
13. Darba likums, pieņemts 2001. gada 6. jūlijā.
14. Docquier, F., Ozden, Ç., & Peri, G. (2014). The labour market effects of immigration and emigration in OECD countries. *The Economic Journal*, 124 (579), 1106-1145. DOI: <https://doi.org/10.1111/eoj.12077>.
15. EEZ grantu programma "Vietējā attīstība, nabadzības mazināšana un kultūras sadarbība", <https://eeagrants.lv>.

16. Ekonomikas ministrija. Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus><https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-pirmo-reizi-bus-pieejams-atbalsts-zemas-ires-maksas-majoklu-buvniecibai-regionos>. Skatīts: 06.12.2022.
17. ES fondi; <https://www.esfondi.lv/es-fondi-2021---2027>. Skatīts: 06.12.2022.
18. ESF Projekts Nr. 9.1.1.1./15/I/001 "Subsidētās darbavietas bezdarbniekiem".
19. Fallowfield, L. (2009). What is quality of life. *Health economics*, 1(8).
20. Girma, S., Görg, H., Strobl, E., & Walsh, F. (2008). Creating jobs through public subsidies: An empirical analysis. *Labour economics*, 15(6), 1179-1199.
21. Goldmanis M & Mieriņa, I. (2021). Exploring Well-Being and Social Integration in the Context of Liquid Migration. *Survey methodology*. <https://migracija.lv/pub/2021-Goldmanis-Mierina-Survey-methodology.pdf>[methodology.pdf](https://migracija.lv/pub/2021-Goldmanis-Mierina-Survey-methodology.pdf).
22. Global Passport Index, [skatīts 01.12.2022.]
<https://www.globalcitizensolutions.com/passport-index/methodology/index/methodology/>.
23. Grzymala-Kazłowska, A. & Phillimore, J. (2017). Introduction: rethinking integration. *New perspectives on adaptation and settlement in the era of super-diversity. Journal of Ethnic and Migration Studies*, 179-196., Engbersen, G., Leerkes, A., Grabowska-Lusinska, I., Snel, E., & Burgers, J. (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: A typology of labour migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 959-981.
24. Hazans, M.(2020), "Diasporas apjoma novērtējums," LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs, https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Diasporas_apjoma_novertejums_-_Zinojums.pdf.
25. Hazans (2019); Masso, J., Mieriņa, I., and Espenberg, K. (2016). Is the World of Work Stimulating Middle-Class Growth in the Baltic States. In: Vaughan-Whitehead, D. (ed.), *Europe's Disappearing Middle Class? Evidence from the World of Work*, Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, pp. 62-111.
26. Hazans, M. (2016). Migration Experience of the Baltic Countries in the Context of Economic Crisis. In: M. Kahanec and K. F. Zimmermann (eds.), *Labor Migration, EU Enlargement, and the Great Recession*. Berlin, Heidelberg: Springer, pp. 297-344.
27. Hazans, M. (2016). *Atgriešanās Latvijā. Remigrantu aptaujas rezultāti*. LU DMPC.
https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Atgriesanas_Latvija_-_petijuma_zinojums.pdf.
28. Hazans, M.(2015). Emigrācija no Latvijas 21. gadsimtā reģionu, pilsētu un novadu griezumā. No I. Mieriņa (sast.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora* (11-25). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.; Hazans, M. (2020).
29. Hazans, M. (2013). Emigration from Latvia: Recent trends and economic impact. In: *Coping with emigration in Baltic and East European countries*, pp. 65-110. OECD Publishing.
30. Hazans (2019).
31. Haque, N. U., & Kim, S. J. (1995). "Human capital flight": Impact of migration on income and growth. *Staff Papers*, 42(3), 577-607. DOI: <https://doi.org/10.2307/3867533>.
32. International Center for Migration Policy Development (2015). Republic of Kazakhstan, Migration Profile Light, Prague Process.
33. Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/viedas-specializacijas><https://www.izm.gov.lv/lv/viedas-specializacijas-strategija>.

34. Kacnarczyk, P., & Lesinska, M. (2012). Return migration, state policy and integration of returnees: The case of Poland. In V. Ivanova & I. Zwania-Roessler (Eds.), *Welcome home? Challenges and chances of return migration* (pp. 29–35). Sofia: Maria Arabadjieva Printing House.
35. Kaczmarczyk, P. (2012). Matching return migrants' competencies and labour market needs – the case of Polish returnees. *The Economic Impact of Emigration in Latvia and the Other Baltic Countries: Challenges and Policy Implications*. Centre of Migration Research University of Warsaw, Riga.
36. Kļave, E., & Šūpule, I. (2019). Return migration process in policy and practice. In *The emigrant communities of Latvia* (pp. 261-282). Springer, Cham.
37. Krēsliņš, K., Miglavs, A & Spuriņš, U. (2015) *Depopulation and regional development*. Rīga: CERTUS. Retrieved from: <http://certusdomnica.lv/en/agenda/depopulation-and-regional-development/development/>.
38. Kureková, L. M., & Žilinčíková, Z. (2018). What is the value of foreign work experience for young return migrants?. *International Journal of Manpower*, 39 (1), 71-92. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJM-04-2016-0091>.
39. Lagendijk, A., Cornford, J.: Regional institutions and knowledge – tracking new forms of regional development policy. *Geoforum*. 31, 209--218 (2000).
40. Leščinska, A. (2020). Kultūras vērtību nozīme remigrācijas jomā. Maģistra darbs. Daugavpils Universitāte.
41. LIAA atbalsta programmas. Pieejams: <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas>. Skatīts 06.12.2022.
42. Likumi.lv; Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/306849-diasporas-konsultativas-padomes-nolikums>
42. <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40490755&mode=mk&date=2021-01-14>.
43. Likumi.lv; Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/300955-remigracijas-atbalsta-pasakuma-istenosanashttps://likumi.lv/ta/id/300955-remigracijas-atbalsta-pasakuma-istenosanas-novertesanas-un-finansesanas-kartibanovertesanas-un-finansesanas-kartiba>.
44. Markowitz & Stefansson 2004; Piotrowski & Tong 2010; Sussman 2010, cf. Kļave, E., & Šūpule, I. (2019). Return migration process in policy and practice. In *The emigrant communities of Latvia* (pp. 261-282). Springer, Cham.
45. Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>.
47. Mieriņa, I. (2021). Sadarbība ar diasporu: politika un prakse pandēmijas apstākļos. (183.-194.lpp). A.Sprūds, S.Broka (red.) *Latvijas ārējā un drošības politika*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. Pieejams: https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021-902?get_file=2902?get_file=2.
48. Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>
49. Mieriņa, I. & Bela, B. (2021).
50. Mieriņa et al. (2021). Attālinātais darbs kā cilvēkkapitāla piesaistes iespēja Latvijas attīstībai. LU DMPC. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Gala_zinojums_https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Gala_zinojums_-_Attalinatais_darbs.pdf_Attalinatais_darbs.pdf.

51. Mieriņa, I. & Bela, B. (2021). Can return migration revitalize Latvia's regions: Facilitators and barriers to human capital gains. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference (1) <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6265/5237>.
52. Mieriņa, I. (2021). Sadarbība ar diasporu: politika un prakse pandēmijas apstākļos. (183.–194. lpp). A.Sprūds, S.Broka (red.) Latvijas ārējā un drošības politika. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. <https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021>https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2021-902?get_file=2902?get_file=2
53. Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf.
54. Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf.
55. Mieriņa, I. (2015) (ed.) *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga: LU Filozofijas un Socioloģijas institūts. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/2016/FSI_Ceribu_diaspora_pub.pdf.
56. Mieriņa, I. (2015). Prom no mājām, tuvāk sirdij? Kā ilgstoša atrašanās ārpus Latvijas ietekmē politiskās attieksmes un politisko procesu vērtējumu Latvijā. *Akadēmiskā dzīve* (51), 24–38., Mieriņa I., Jansone, R., Bužinska, L. (2017) Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai. LU DMPC.
57. https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf.
58. "Latvijas emigrantu kopienas", 2014. gada aptaujas dati, autoru aprēķini.
59. Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2011). Social remittances revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521361>.
60. Ministru kabineta noteikumi Nr. 876, 2012. gada 18. decembrī, (prot. Nr.71 21.§), Nodarbinātības valsts aģentūras nolikums.
61. Ministru kabineta noteikumi Nr. 75, 2011. gada 25. janvāris (prot. Nr.6 42.§), Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles principiem.
62. Ministru kabinets. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3323>.
63. Nodarbinātības valsts aģentūras reglaments, 24.11.2015., NVA Iekšējais normatīvas akts Nr. 48.
64. Nodarbinātības valsts aģentūras 10.02.2022. rīkojums Nr. 50 "Par Darba plāna 2022. gadam apstiprināšanu".
65. OECD (2014), *Job Creation and Local Economic Development*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264215009-en>.
66. Pārresoru koordinācijas centrs. Pieejams: https://pkc.gov.lv/sites/default/files/inlinefiles/NAP2027_apstiprin%4%81ts%20Saeim%4%81.pdf
67. <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums>.
68. Republic of Albania (2010). *Strategy on Reintegration of Returned Albanian citizens 2010–2015*. Pieejams:

- http://www.esiweb.org/pdf/schengen_whitelist_project_Strategy%20on%20Reintegration%20of%20Returned%20Albanian%20Citizens%202010-2015.pdf.
69. Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>
 70. Storper, M.: Regional Innovation Transitions. Knowledge and Institutions Knowledge and Space. 197--225 (2018).
 71. Šūpule, I. (2020) Augsti kvalificētu speciālistu migrācijas izpēte: emigrācija un atgriešanās Latvijā. LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
 72. Šūpule et al. (2016) Remigrācijas politika Eiropā un citās valstīs. LU DMPC. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Reemigracijas_Politika_Zinojums_kopaa_17-01-2017_.pdf.
 73. Valsts kanceleja; Tiesību akti. Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/913757a7-993f40c2-9488-a82248e3517640c2-9488-a82248e35176#>.
 74. Wardrip, K., Williams, L., & Hague, S. (2011, January). The role of affordable housing in creating jobs and stimulating local economic development. In Washington, DC: Center for Housing Policy and National Housing Conference. <https://www.varam.gov.lv/lv/regionalais-remigracijas-atbalsts>
 75. Theofilou, P. (2013). Quality of life: definition and measurement. *Europe's journal of psychology*, 9(1).
 76. Suciū, M. C. & Florea, C. A. (2017). An Empirical Study on the Migration Among Young Skilled and Creative People. *Amfiteatru Economic*, 19 (46), 727–741. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/318860022_An_Empirical_Study_on_the_Migration_Among_Young_Skilled_and_Creative_People ; McCann, P. (2013). *Modern urban and regional economics*. Oxford: Oxford University Press.
 77. Zača, E., Hazans, M., Bela, B. (2018). *Atgriešanās apstākļi un nosacījumi*. Rīga: LU SZF SPPI Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Pieejams: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.szf.lu.lv/Atgriesanas_apstakli_DMPC_05-04-labots_FIN-maketam_1_.pdf

12. PIELIKUMI

12.1. Pielikums 1. Pētījuma metodoloģija

12.2. Pielikums 2. Materiāli informatīvajai kampaņai

12.3. Pielikums 3. Pētījumā iesaistīto ekspertu saraksts

12.4. Pielikums 4. Pašvaldību vizītkartes

12.5. Pielikums 5. Pašvaldību atbalsta instrumentu apkopojums

12.6. Pielikums 6. Reģionu labākās prakses un gadījumu analīze

12.7. Pielikums 7. Ekspertu padziļināto interviju vadlīnijas

12.8. Pielikums 8. Pašvaldību aptaujas anketa

12.9. Pielikums 9. Pašvaldību ekspertu padziļinātās intervijas vadlīnijas gadījumu analīzes ietvaros

12.10. Pielikums 10. Remigrantu aptaujas anketa